PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

*

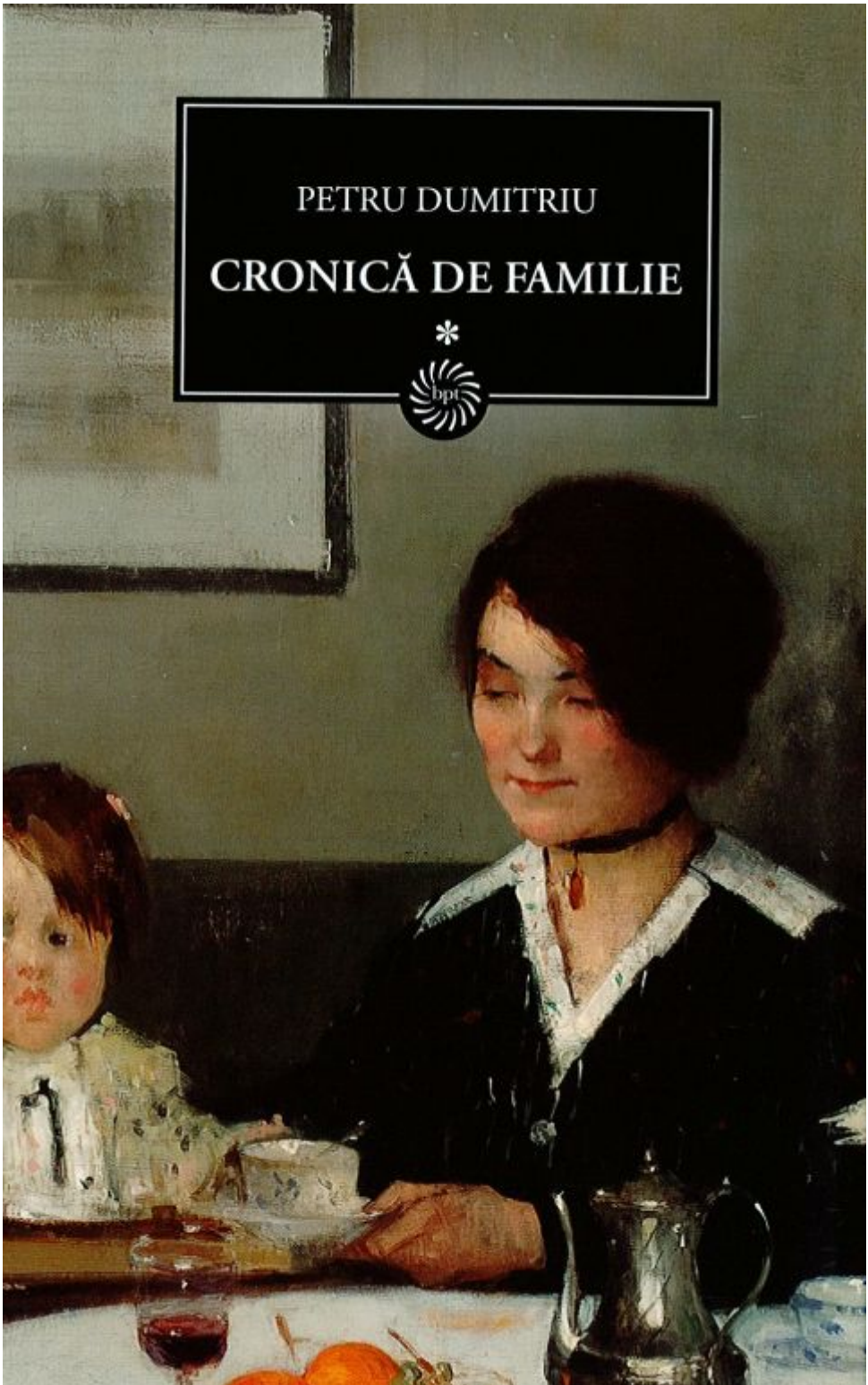

Petru Dumitriu

LITERA

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

*

Prefață de Ion Vartic

Jurnalul NAȚIONAL
Bucureşti, 2009

Textul actualei ediții este reprodus după Petru Dumitriu, *Cronică de familie*,
Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993
Tabel cronologic şi referințe critice de Mihai Iovănel
Copyright text © Françoise Mohr
Fotografii din arhiva lui Ionel Cucu
Copyright © 2009 Litera, pentru prezenta ediție

Jurnalul Național

Director general Marius Tucă
Director executiv Sorin Stoian
Director marketing Marius Tudosiei
Piața Presei libere, nr. 1, Corp D, etaj VIII, Bucureşti, Sector 1, tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35 E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

Editura Litera

O.P. 53, C.P.212, sector 4, Bucureşti tel/fax 021-3196390 E-mail: comenzi@litera.ro
Ne puteți vizita pe: www.litera.ro
Editor: Vidraşcu şi fiii
Director general: Dan Vidraşcu
Redactor: Ioan Luca
Tehnoredactori: Bogdan Mitea, Elena Dandara
Corector: Irina Daniela Dragu
Prepress: Bogdan Mitea

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI: www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro
Coordonator proiect: Ana-Maria Vulpescu
Design supracopertă:
Griffon & Swans www.griffon.ro
Tipărit la G Canale, Bucureşti

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Dumitriu, Petru
Cronică de familie; / Petru Dumitriu; pref: Ion Vartic. — Bucureşti: Litera, 2009 3 vol
ISBN 978-973-675-707-5
Vol. 1. — ISBN 978-973-675-704-4
Vartic, Ion (pref.)
821.135.1-31
821.135.1

Cronologie

1924

La 8 mai, se naşte, în Baziaş (jud. Caraş-Severin), Petru Dumitriu, fiul Theresei (născută Debreczy) şi al lui Petre Dumitriu, maior în Armata Română, avansat, ulterior, până la gradul de locotenent-colonel. În familia ofițerului se va mai naşte Lila, în 1926.

1931-1934

Petru face clasele I-IV (dintre care primele trei în particular) la Orşova.

1934-1938

Urmează studiile gimnaziale (clasa a V-a la Gimnaziul Mixt din Orşova, clasele VI-VIII la Liceul „Tudor Vladimirescu” din Târgu Jiu).

1938-1941

Urmează clasa a IX-a la Liceul „Tudor Vladimirescu” din Târgu-Jiu, iar clasele X-XII în particular (cu mențiunea că trece clasele X-XI într-un singur an). La examenul de bacalaureat din 1941 obține media 9,60.

Petru Dumitriu, tânăr

1941

Se înscrie la Facultatea de Filosofie, la Universitatea din Bucureşti. Primeşte o bursă Humboldt şi pleacă la München să studieze filosofía la Ludwig-Maximilians-Universitat.

1943

Debutează la 14 ianuarie în ziarul *Rapid* cu o cronică münchenezä *München-ul a rămas tot München.* Publică proza *Nocturnă La München,* în *Revista Fundațiilor Regale,* nr. 6.

1944

Întors în țară fără a-şi fi finalizat studiile, stă, o vreme, la Târgu Jiu cu familia, după care pleacă la Bucureşti. Apar noi proze în *Revista Fundațiilor Regale* (*Niobe,* în nr. 3; *Argonautica sau Fabuloasa aventură,* în nr. 10). Lucrează la ziarul *Fapta.*

1945

Proza *Argonautica sau Fabuloasa aventură* e premiată de un juriu din care face parte şi scriitoarea Henriette Yvonne Stahl (n. 1900), viitoarea lui soție. În *Revista Fundațiilor Regale* apar piesa *Preludiu la Electra* (nr. 2-3) şi povestirile *Euridice* (nr. 6) *şi Arlechin* (nr. 7).

1946

Tot în *Revista Fundațiilor Regale* îi apare un grupaj de 7 *poeme.*

1947

Debutează în volum cu *Euridice. 8 proze* (Fundația Regală pentru Literatură şi Artă).

E angajat la *Flacăra,* unde va desfăşura o activitate publicistică în slujba noului regim.

1948

Apare în broşură *Duşmănie,* nuvelă publicată anterior în revista *Viața Românească.*

E angajat redactor la *Viața Românească.* Este arestat Petre Dumitriu, tatăl său.

1949

Apar în *Viața Românească* nuvelele *Bijuterii defamilie* (nr. 3-4; publicată şi în volum, la sfârşitul acestui an), *Vânătoare de lupi* (nr. 5-6), *Nopțile din iunie* (n. 9; reluată editorial în 1950).

Se afirmă ca scriitor angajat activ în prefacerile dictate de comunism (colectivizare, etc.). La finele anului, este eliberat din detenție tatăl său.

1950

Viața Românească începe să publice în foileton „romanul Canalului" – *Drum fără pulbere.* Petru Dumitriu e ales membru în Comitetul Uniunii Scriitorilor.

1951

Este realizat filmul *În sat la noi,* regizat de Victor Iliu şi Jean Georgescu, după un scenariu de Petru Dumitriu (având la bază nuvela *Nopțile din iunie).*

Primeşte, pentru aceeaşi nuvelă, Premiul de Stat (la recomandarea Anei Pauker, după cum va mărturisi ulterior scriitorul). Apar romanul *Drum fără pulbere* (ediția a doua, 1952), un volum de *Nuvele,* precum şi broşurile *Duşmănie, Să vii să-ți dau pâine, Sărbătoare în zi de lucru.*

1953

E numit redactor-şef la *Viața Românească.* Apar *Din tată-n fiu,* volum de publicistică, şi *Poveşti adevărate* (reportaje).

1954

Sunt publicate romanul *Pasărea furtunii* şi culegerea de articole pe teme literare *Despre viață şi cărți.*

În *Viața Românească,* nr. 6, apare nuvela *Davida.* Primeşte Ordinul Muncii, clasa a II-a.

1955

Apar volumele *Cronică de familie* (o variantă preliminară, „săracă"), *Cronică de la câmpie* şi *Focul nestins.* Primeşte Premiul de Stat, pentru *Pasărea furtunii.*

1956

E numit director la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (ESPLA), editura-mamut a epocii, care deține practic monopolul editorial. Petru Dumitriu este unul dintre oamenii cei mai puternici ai zilei – măcar în spațiul cultural având parte atât de recunoaşterea ca scriitor, cât şi de putere efectivă. Se căsătoreşte cu Henriette Yvonne Stahl (cu care trăia de mai bine de zece ani), după care urmează divorțul; căsătoria de formă urmăreşte ca Henriette „să beneficieze de situația unei «foste soții» a lui Petru Dumitriu, în condițiile dificile pe care le avea de traversat atunci fosta aristocrație şi intelectualitate din România" (Ecaterina Țară-lungă – v. Nota de la sfârşitul prezentei cronologii). Se căsătoreşte la sfârşitul anului cu Irina Enrieta Medrea-Fotino. Apare volumul *Aquarium.*

1957

Apare, în trei volume, *Cronică de familie.* Romanul va fi tradus în franceză şi, pe baza versiunii franceze, în mai multe limbi europene.

Publică volumul de eseuri *Noi şi neobarbarii.*

Are loc premiera filmului *Pasărea furtunii,* în regia lui Dinu Negrescu, după romanul (şi scenariu) lui Petru Dumitriu.

1958

Apare ediția a doua din *Cronică de familie.* Lucrează la un nou proiect, *Colecție de Biografii, Autobiografii și Memorii Contemporane,* din care publică fragmente în revista *Steaua.*

Are loc premiera filmului *Bijuterii de familie,* (regia Marius Teodorescu). În decembrie, Petru Dumitriu este înlocuit la conducerea ESPLA de A. Toma.

1959

Apar în presa literară noi fragmente din *Colecție de Biografii...* Primeşte Ordinul Steaua Republicii Populare Române, clasa a III-a.

Se naşte Irina Ileana, primul său copil.

1960

Petru Dumitriu rămâne în Occident, trecând împreună cu soția din Berlinul de Est (unde se afla într-un voiaj de documentare) în Berlinul de Vest (22 ianuarie). Într-o scrisoare către Gheorghe Gheorghiu-Dej îşi cere copilul rămas în țară. Ajunge la Frankfurt. În România apar, totuşi, în februarie, în *Viața Românească* şi în *Gazeta literară,* fragmente ample din romanul *Proprietatea și posesiunea* (care face parte din *Colecție de Biografii...),* creație majoră a lui Petru Dumitriu (alături de *Cronică de familie).*

Apoi, devenind clară intenția lui Petru Dumitriu de a nu se mai întoarce în țară, familia îi e arestată (va fi eliberată în decembrie 1961).

În urma presiunilor Securității, Henriette Yvonne Stahl, arestată şi ea, declară public, în scris, că ea este autoarea reală a romanului *Cronică de familie.*

1961

Scriitorului îi apare, în Franța, romanul autobiografic *Rendez-vous au Jugement Dernier* (tradus în germană şi apărut şi în Statele Unite, în 1962), având ca subiect şi miză evenimentele recente. Se naşte Ileana Henriette Irina, al doilea său copil.

1962

Apare în Franța romanul *Incognito,* care rescrie *Rendez-vous au Jugement Dernier* (va fi tradus în SUA, în 1964).

1963

Găseşte o slujbă de lector la Editura Samuel Fischer, din Frankfurt.

1964

Apare în Franța *L'Extrême Occident,* roman autobiografic scris în franceză.

E concediat de la editură.

În *Le Monde* este publicată o scrisoare deschisă a lui Petru Dumitriu, în care acesta îşi cere fiica rămasă în țară. Scrisoarea are un efect imediat – scriitorul îşi primeşte copilul, care petrecuse ultimii ani într-un orfelinat. Lucrează ca agent de publicitate.

1965

Apare în germană culegerea de eseuri *Die Transmodeme. Zur Situation des Romans (Transmodemul. Despre situația romanului).*

1966

Apare în Franța romanul *Les Initiés.*

1967

Este publicat romanul *Le Sourire sarde.*

1968

Publică în Franța romanul *L'Homme aux yeux gris,* primul volum din trilogia omonimă din care vor mai apărea *Retour a Milo* şi *Le Beau Voyage,* ambele în 1969.

1969

Îi apare romanul *Le Repos ou l'Asie intérieure,* publicat sub pseudonimul Pierre Travel.

1979

Apare, după o lungă tăcere – ascunzând o criză a scriitorului şi a individului exilat, amenințat de ratare – romanul cu tematică religioasă *Au Dieu inconnu* (versiunea americană, în 1984).

1980

Încercarea de a reveni în țară nu reuşeşte.

1981

Se converteşte la catolicism. Publică volumele *Zéro ou le point de départ* şi *Comment ne pas l'aimer! Une lecture de L'Evangile selon Saint-Marc,* de asemenea cu tematică religios-spirituală.

1983

Publică *La Liberté* şi *Walkie-talkie. Marcher vers Dieu, parler à Dieu,* eseuri în linia ultimelor volume, precum şi volumul de

povestiri *Mon semblable, mon frère.*

1984

Apare *Je nai d'autre Bonheur que Toi. Essai de dévotion moderne.*

1987

Se desparte de soție.

1988

Publică *La femme au miroir*, cu mizã autobiograficã.

Se stabileşte la Bad Godesberg, localitate de lângă Bonn, unde trăieşte în condiții de maximă austeritate.

La vârsta deplinei consacrări

1989

Apare *La Moisson,* carte de asemenea autobiograficã. Locuieşte cu Françoise Mohr, ultima lui iubită, la Metz.

1990

Apare volumul de povestiri *Les Amours singulières.*

1991

În țară este reeditat volumul de debut, *Euridice. 8proze* (Editura Eminescu). Apare *Proprietatea şi posesiunea,* roman inedit editorial, la Editura Dacia (prefață şi ediție de Geo Şerban).

1992

Apar traducerile *Ne întâlnim la Judecata de Apoi* (traducere de Adriana Fianu, Editura Univers); *Zero sau punctul plecării*

(traducere de Maria Vodă Căpuşan şi Horia Căpuşan, Editura Viitorul Românesc).

1993

Este reeditată trilogia *Cronică de familie* (postfață de Nicolae Manolescu, Fundația Culturală Română). Apare versiunea românească a lui *Incognito* (Editura Univers).

1994

Într-un dialog epistolar cu Marta Petreu, din revista *Apostrof* (nr. 1-2), Petru Dumitriu publică confesiunea *Cognitio incogniti,* în care discută situația dramatică a scriitorului din Est, ca exilat. Apare volumul *Convorbiri cu Petru Dumitriu,* de Eugen Simion, la Editura Moldova.

1995

Apare volumul de convorbiri cu Petru Dumitriu realizat de George Pruteanu *(Pactul cu diavolul. Şase zile cu Petru Dumitriu).*

1996

Scriitorul vine în țară, la invitația lui Ion Iliescu, preşedintele României. Date fiind circumstanțele electorale ale vizitei, aceasta a stârnit numeroase comentarii.

Apare *Omul cu ochi suri,* vol. I-III, într-o traducere semnată de Magdalena Popescu, la Editura Cartea Românească.

1999

Apare *Vârsta de aur sau Dulceața vieții (Memoriile lui Toto Istrati),* la Editura „Biblioteca Apostrof", ediție îngrijită şi prefață de Ion Vartic. Romanul reprezintă liantul dintre *Cronică de familie* şi *Colecția de Biografii, Autobiografii și Memorii contemporane.*

2002

Petru Dumitriu se stinge din viață, la 6 aprilie, la Metz, în Franța.

Pentru întocmirea prezentului tabel cronologic am folosit în primul rând informația din *Cronologia* semnată de Ecaterina Țărălungă (la Petru Dumitriu, *Opere,* ediție îngrijită de Ecaterina Țărălungă, prefață de Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Ştiință şi Artă, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004) – cea mai completă şi mai documentată sinteză biografică de până acum asupra vieții şi activității literare a lui Petru Dumitriu; de asemenea, Eugen Simion, Dumitriu, Petru (articol şi tabel cronologic), în *Dicționarul General al Literaturii Române* (coordonator Eugen Simion), vol. II: C-D, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004. Cine doreşte să aprofundeze subiectul operei lui Petru Dumitriu, cu o bună contextualizare istorică, poate consulta cu maxim folos monografia scrisă de Oana Soare – *Petru Dumitriu & Petru Dumitriu,* Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă, Bucureşti, 2008.

PREFAȚĂ

Un veac de singurătate boierească într-o evocare din primăvara anului 1996, Constantin Țoiu îşi aminteşte că, spre sfârşitul anilor ’50 ai secolului trecut, aproape în fiecare seară, putea fi văzut un scriitor arhicunoscut prin talent şi extravaganță, care, de obicei, se îndrepta spre braseria de la Athénée Palace: „El era un bărbat tânăr, înalt, subțire încă, voinic, cu o eleganță contrastând violent cu sărăcimea şi cenuşiul din jur. Bărbatul acela ostentativ de elegant avea dantele la încheieturi, straie nemaivăzute, un aer feroce de sigur pe el... Capul, tuns scurt, era superb. Răvăşit, cu detestabila, capitalista tunsoare *à la Titus*... Personajul semăna cu unul din acei dandy faimoşi de după Revoluția Franceză din timpul Directoratului, cărora li se spunea *Les Incroyables”.* În realitate, acest text evocator nu este decât o variațiune pe tema micului pamflet pe care tot Constantin Țoiu îl scrisese împotriva lui Petru Dumitriu la sfârşitul anilor ’50: „L-am întâlnit, într-o zi, pe stradă. Ce curios, [Petru Dumitriu] semăna cu strămoşul său de la 1797. Aceiaşi zulufi căzuți peste urechi, pe frunte, aceiaşi pantofi ascuțiți, cu egrete, şi gulerul, cravata, manşetele... Toate ajustate, reduse la proporțiile epocii”. Micul pamflet prozastic a fost acceptat şi publicat imediat în Gazeta liter*ara din 31 octo*mbrie 1957 de către Paul Georgescu, redactorul-şef al revistei. Vom vedea mai încolo că explicația acestei publicări rapide se găseşte ascunsă în partea a XXIV-a a *Cronicii de familie.* În acel moment, Petru Dumitriu era cel mai celebru scriitor român, întrucât tocmai îi apăruse masiva *Cronică de familie* (cu bun de tipar dat către sfârşitul lui decembrie 1956, cu bun de difuzare la începutul anului 1957). Romanul a stârnit din start o mare vâlvă, atât în rândul literaților şi-al cititorilor obişnuiți, cât şi în acela al „foştilor”, adică al supraviețuitorilor înaltei societăți interbelice. Toată „lumea bună” bucureşteană discuta cu aprindere despre romanul lui Petru Dumitriu, deoarece, şi cu indignare, dar şi cu satisfacție, se regăsea în el. Apariția cărții a fost cea mai mare surpriză literară a obsedantului deceniu, deşi *Cronica... fus*ese anticipată de nuvele ca Biju*terii de familie (*1949) şi *Davida (*1954), care, de asemenea, au produs vâlvă la apariție, fiind incluse ulterior în materia romanului. Probe

despre succesul acestor nuvele se află în jurnalele lui Alexandru George şi Radu Petrescu, pe atunci tineri scriitori de sertar. *Cronica de familie* l-a transformat pe Petru Dumitriu – cum spune Radu Cosaşu, pe atunci tânăr scriitor interzis – într-un „Harun-al-Raşid, cu trufii de Cezar al literaturii", care, prin forţa lui epică şi, mai ales, prin cultura lui filosofică şi literară, îşi domina rivalii, adică pe Marin Preda şi pe Eugen Barbu (ei înşişi consacraţi prin *Moromeţii,* 1955, respectiv *Groapa,* 1957). Aşa cum reiese şi din jurnalele lui Preda şi Barbu, ei au rămas până la capăt obsedaţi de emulul lor, cu atât mai mult cu cât *Cronică de familie* a apărut foarte rapid şi în străinătate, adică în Franţa şi Germania, la edituri prestigioase, Editions du Seuil, respectiv S. Fischer Verlag.

De fapt, succesul *Cronicii...* i-a fost fatal autorului ei. El s-a îmbolnăvit de ceea ce se numeşte *nevroză de eşec,* adică de teama că o nouă creaţie de-a sa, din cauza conjuncturii politice şi a cenzurii, nu va mai putea atinge nivelul artistic al trilogiei de familie. După mărturisirile Henriettei Yvonne Stahl şi Irinei Medrea, soţiile succesive ale prozatorului, Petru Dumitriu, din cauza relaţiilor lui cu cenzorii şi cu activiştii de partid ai epocii, suferea tot mai violent de insomnii şi de crize de nervi. Nu e de mirare că, în intervalul 1958-1959, el îşi pregăteşte cu minuţiozitate fuga din România; iar prin evadarea sa, el a declanşat cel mai mare scandal politico-literar al vremii, ce a fost anchetat de însuşi Gheorghiu-Dej. Scandalul a sporit odată cu apariţia în Franţa, la Editions du Seuil, a romanului *Incognito* (1962), în care există – înainte de Soljeniţîn – ample dezvăluiri despre mecanismele puterii comuniste. Nu întâmplător, prin mesajul său şi prin valoarea sa intrinsecă, romanul acesta este inclus în prestigiosul *Lexikon der Weltliteratur.* De aceea, dacă pentru cititorul occidental Petru Dumitriu rămâne sinonim *cu. Incognito,* pentru acela român el este sinonim cu *Cronică de familie.*

Aşa cum am mai spus, Petru Dumitriu a surprins încă de la debut prin cultura lui filosofică şi literară ieşită din comun. Astfel, o reţea intertextuală considerabilă înveleşte circular materia epică atât de densă a masivei *Cronici de familie* (apărută în 1957 şi având XXIV de părţi, reeditată în 1958, prin care mişună 335 de personaje, conform *Index*-ului, cu excelente rezumate biografice, realizat de Geo Şerban). Ritmul uimitor al elaborării şi scrierii

frescei romaneşti e probat de faptul că, numai cu doi ani înainte, Petru Dumitriu publica o primă variantă, volumul *Cronică de Familie* (1955, cu doar patru părți: *Davida, Bijuterii de familie, Salata* şi *În bătălia pierdută,* devenită ulterior partea a XXI-a cu titlul *Isabela şi Sfârşitul carierei lui Dimitrie Cozianu).*

Uriaşul roman reprezintă un fel de *Cien anos de soledad,* deoarece primele indicii temporale precise încep „pe la 1850" (când Alexandru Cozianu îşi construieşte la Bucureşti, în Culmea-Veche, „o casă potrivită cu marea lui avere") şi sfârşesc exact în octombrie 1954, când timpul scrierii cronicii şi timpul lumii reflectate se suprapun perfect (tot ca în romanul lui Garcia Mârquez): „Cu aceste însemnări, s-a ajuns la zi cu *Jurnalul* lui Rafael Gheorghiu, față de data redactării acestei *Cronici*". Acțiunea romanescă se concentrează inițial în special pe moşiile boierimii din preajma orăşelului N. – „orăşel provincial, capitală de județ", mereu semnalat, direct sau aluziv, în mai toată opera lui Petru Dumitriu – circumscriind un spațiu real şi imaginar în egală măsură, precum comitatul Yoknapatawpha al lui Faulkner, şi care, pe două dimensiuni esențiale – nemărginita câmpie dunăreană şi cerul perceput cu nenumărate conotații – cristalizează un cosmos aparte. E urmărită, pas cu pas, traiectoria seculară a Familiei (nu întâmplător, în varianta din 1955, pe copertă, ea este în tidu majusculată), adică a „neamului unor Cozieni" numiți astfel „după o Cozie din ținutul dealurilor dintre Bucureşti şi Târgovişte" şi atestați, în documente, pe vremea lui Brâncoveanu.

După apariția *Cronicii..., Pet*ru Dumitriu continuă să umple lacunele din timpul Cozienilor – dintre întâia atestare şi epoca modernă – printr-o proză neterminată, înv*ățătură de minte, a că*rei intrigă se înnoadă, în epoca fanariotă, pe moşia lui Andronic şi Şerbana Cozianu.

Cronica sa fiind o *Comedie umană,* scriitorul generalizează aici tehnica şi metoda balzaciană, introducând în cele XXIV de părți datări foarte pedante, de tipul „Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862..." ş.a.m.d. Tot la modul balzacian are loc continuu anamorfozarea fizionomiilor şi corpurilor umane în figuri animaliere, fapt pentru care cronica se transformă într-un imens bestiariu (din care, ca la García Márquez, nu lipseşte simbolicul „copil cu coadă", semnal al animalizării brutale şi feroce a unei

umanități în declin). E un procedeu programatic, al cărui sens e preluat din *Cuvântul înainte* al lui Balzac la *Comedia umană,* paralela dintre „speciile sociale" şi „speciile animale" urmând să revele cum „Animalité se transborde dans l'Humanité par un immense courant de vie". Cum creierul scriitorului este o bibliotecă vie, „care se răsfoieşte singură", *Cronica...* constituie rețeaua nenumăratelor intersectări de hipotexte şi hipertexte, cu mențiunea, însă, că forța epică extraordinară face ca imaginarul său livresc să fie remodelât într-un mod foarte personal şi pregnant, aşa încât, adeseori, modelele ilustre sunt împinse în zona uitării. Revine, totuşi, în memoria cititorului Dostoievski, prin karamazovismul filosofului Fănică Niculescu alias Nae Ionescu (cu propriul său „Totul e permis"); apoi Tolstoi, căci moartea lui Ivan Ilici, asistată doar de un mujic, se metamorfozează în aceea a lui Bonifaciu Cozianu, în prezența unui simplu țăran; după cum obsesia personajelor de a vedea pe cer reflectarea transcendenței trimite la faimoasele secvențe similare în care e implicat prințul Andrei Bolkonski. Sunt, de asemenea, prezenți Flaubert şi Thomas Mann: eşecul doamnei Bovary transpare în bovarismul tragic al Elvirei Vorvoreanu, după cum moartea urâtă a lui Thomas Buddenbrook, în aceea oribilă a prințului Ghighi Duca, iar Pius Dabija polemizează simfonic cu Adrian Leverkiihn. Conform unui calambur al lui Dumitriu, acel *Je* (adică *Eu)* al scriitorului se exteriorizează epic în *Jeu (Joc).* În consecință, lui Michel Ipsilanti, cronicarul monden cu pseudonimul Seymour (în care e transparent celebrul Claymoor alias Mihail Văcărescu), prietenii întorşi de la Paris „îi aduceau scrisori de la doamna de Guermantes şi de la principesa Matilda, de la contesa de Fiesque şi de la domnul Turgheniev". E o modalitate ludică de a pune în oglinzi paralele protagoniştii cronicii cu personaje celebre ale literaturii universale, făcând aluzii la modele: frații Goncourt şi fiziologia umanului; Proust, prezent şi prin lecturile Elvirei Vorvoreanu (numai întrucât e vorba de un prieten al fraților Bibescu, căci altfel romanul proustian i se pare „cumplit de plicticos"), şi prin referințele explicite la baronul de Charlus, bărbatul-femeie resuscitat în Michel Ipsilanti, Şerban Romano şi alții; cardinalul de Retz şi Schiller, care, prin intermediul familiei Fiesco, răsfrâng trufia nobleței străvechi; în fine, Turgheniev, întrucât e semnificativ şi

pentru „cuibul de nobili” de mâna a doua din cronica românească. Prin jocurile intertextuale iese la iveală şi I. L. Caragiale, cu bietul Edgar Bostandaki metamorfozat tragicomic în Michel Ipsilanti; apoi, mateina Pena Corcoduşa, în „Foamea Neagră” din cronică, dar şi craii lui Mateiu Caragiale, în „leoparzii” lui Petru Dumitriu (înrudiți, însă, şi cu „leii” lui Proust, şi cu „cei treisprezece” ai lui Balzac). Nu lipseşte nici Nicolae Filimon, căci ciocoilor noi şi vechi le corespund aici „boierii vechi” şi „boierii noi”, adică „oamenii de neam” ai *Cronicii... şi* „boierii de modă nouă, boieriți de revoluție”, aici abia creionați, care, însă, vor fi protagoniştii ulterioarei sale cronici, adică ai colecției de *Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane.* În fine, aristocrația pauperizată, şi grotescă, şi tragică, o evocă pe aceea din *Bietul Ioanide.*

O valoare absolut emblematică o are prezența, chiar în partea întâi a cronicii, *Davida,* a unei sintagme celebre din Sallustius, cu comentariul şi corectarea sensului ei, conform concepției personajelor (aşa cum, apoi, *Incognito* începe prin comentarea incipitului din *Istoriile* lui Tacitus). În mod circular, sintagma lui Sallustius este reexplicitată, de data aceasta de către cronicar, în finalul *Cronicii de familie* (în partea penultimă, *Boierii vechi şi noi).* Intenționalitatea programatică devine astfel transparentă: se sugerează existența unor corespondențe temporale, a unei perechi de epoci complementare, a repetiției istorice ciclice şi a similitudinii de comportament a speciilor sociale în decursul istoriei. Dar viziunea complementarității epocilor istorice a fost expusă şi teoretizată de Oswald Spengler în *Amurgul Occidentului.* De altfel, Spengler şi apare menționat în discuțiile dintre Fănică Niculescu şi Şerban Romano („Tot ce spune e scos din Spengler”, exclamă Dim Cozianu, referindu-se la ultimul). Europa interbelică, din perspectiva Romano-Spengler, repetă destinul Greciei decadente: „... a început războiul peloponeziac. Europa a intrat în agonie”. Noua Vârstă de fier, în care se presimte deja explozia iminentă a războiului mondial, stă sub semnul pseudo-eschatologic al dictatorului: „... eu detest mântuitorii! înțelegeți? Când apare câte un Ptolemeu Soter, Egiptul e putred!”. De aceea, Europa lui Hitler seamănă cu Atena lui Alcibiade: „Nu vedeți că tiranii ăştia, care au apărut în Europa ca ciupercile, sunt semne de boală, de dezagregare politică a unei societăți? Atena era bolnavă când prezența sau absența lui Alcibiade la cârma

statului, sau a lui Kleon, sau a lui Phokion, putea să-i schimbe total politica, s-o ducă sau nu la dezastru". Acest veac de cronică românească stă, totodată, sub semnul lumii pe *dos.* Drept urmare, Vârsta de aur antebelică şi interbelică a Europei, marcată de ură, crime şi război, nu-i decât o Vârstă de fier în germene. Aşa cum îi şi apare, simbolic, în visul coşmaresc, intensificat de delirul febrei, al locotenentului Stahl, sub forma unei serii de *impossibilia: „*un turn cu temeliile în sus şi cu vârful în pământ" ori ca „un vapor cu fundul în sus" navigând pe oceanul furtunos. Este, cum comentează un alt personaj al cronicii, *Le monde a l'envers...* Dar stă aşa de un milion de ani". De aici şi unul din laitmotivele cronicii – bărbatul-femeie – încarnat de Lăscăruş Lascari, Michel Ipsilanti, Şerban Romano etc. Sau de coşmarul erotic trăit tocmai de ofiţerii ce vorbesc despre lumea pe dos, cărora, pe câmp, un biet soldat înfofolit în manta, ca într-o fustă groasă, li se pare, din depărtare, o femeie cu şolduri largi, planturoasă.

Partea întâi a cronicii, *Davida,* enunţă şi dezvoltă marile caracteristici ce definesc Familia, adică aristocraţia românească (cu ascendenţă bizantină), cu reflexele ei subsecvente, acele „cuiburi de nobili" provinciali: disprețul şi dandysmul fizic şi spiritual; singurătatea şi melancolia saturniană; sentimentul neantului şi, ca efect, lăcomia posesivă; ura, furia şi cruzimea („brutalitate" e un cuvânt folosit frecvent de către cronicar pentru a caracteriza reacţiile acestor animale sociale care se adună într-un adevărat bestiariu uman). Sentimentul fundamental al membrilor Familiei, transmis din generaţie în generaţie, e trufia. Teoreticianul justificării ei este Alexandru Cozianu (fiul paharnicului Manolache Cozianu), care transformă sintagma cu sens negativ a lui Sallustius – *contemptor animus atque superbia, ipsa nobilitas* („sufletul disprețuitor şi trufia sunt însăşi noblețea") – într-o deviză spirituală cu sens pozitiv, ce va fi însuşită nu numai de fiica sa Davida, ci şi, mai mult sau mai puţin conştientizat, de întreaga aristocraţie consemnată în cronică (degradată şi grotescă, deviza va fi transferată, cum observă cronicarul, la „boierii de modă nouă" ai anilor '50). Trufia şi disprețul „nu sunt lucruri rele", remarcă Alexandru Cozianu, căci fac parte „din noblețea spiritului şi sunt semnele unui duh înalt şi generos". Casa din Culmea-Veche, unde începe şi se sfârşeşte

cronica familiei, e o reflectare concretă a trufiei primului Cozianu modern, fapt vizibil în arhitectura complexă a palatului, în interioare, mobilier, bibliotecă, în portretele de familie pictate de Aman, toate acestea pe măsura averii şi culturii proiectantului şi proprietarului cu „duh înalt". *Contemptor animus atque superbia* sunt întipărite izbitor în fizionomia şi gesticulaţia Cozienilor, care aspiră să fie recunoscuţi de nobilii de întâia mână, precum Vogoride, Duca, Lascari, adică de „cei primiţi la curte, înrudiţi în Anglia şi în Spania". Astfel, Davida are când un „calm trufaş", când un „zâmbet batjocoritor şi trufaş", definindu-se printr-un dandysm feminin, căci este educată să nu arate vreun „sentiment în faţa slugilor" ori vreo slăbiciune. „Neagră şi tainică şi cu ochi de foc, privind în gol cu trufie şi îndrăzneală nebunească", prototip al nepoatei sale, fascinanta Elvira Vorvoreanu, Davida este o Electră care apelează la mijloacele Heddei Gabler pentru a-şi atinge scopul, folosind pistolul tatălui ca armă a răzbunării împotriva mamei sale şi a amantului ei. Fiica Davidei, Elena Lascari (devenită Vorvoreanu prin mezalianţă, viitoarea mamă a Elvirei) e crescută şi ea în vederea unei existenţe pur reprezentative, nobiliare, fiind educată ca o *lady,* căreia i se interzic exteriorizările afective. Şerban Vogoride, amantul Sofiei Cozianu, „omul acela de o trufie brutală şi neruşinată", se manifestă, în discursuri şi gesturi, cu o asemenea „insolenţă şi sfidare", încât provoacă efecte stupefiate, hipnotizante, în asistenţă. Colonelul Duca, „boier mare, cu moşii, os de domn", se prăbuşeşte din cauza unei ambiţii exacerbate, de o „trufie brutală", imperială. Creionat cu o ironie binevoitoare de către cronicar, bunicul acestuia, Carol von Debretzy, husarul halucinat, are şi el un orgoliu şi fumuri quijoteşti, iar fiica lui – de o frumuseţe sălbatică şi distantă – Maria-Theresia von Debretzy-Dumitriu îşi dezvăluie, din când în când, câte o „mică beţie de mândrie" nobiliară. (În autobiografia spirituală din *Au Dieu inconnu,* fostul cronicar Petru Dumitriu, cu viziera ridicată, îşi semnalează şi el învăţătura primită în calitate de urmaş al neamului von Debretzy: „Sunt fiul unui secol nemilos, al unei lumi nemiloase, şi acasă m-au învăţat semeţia: să fii aspru faţă de tine însuţi şi faţă de alţii, să dispreţuieşti moliciunea şi slăbiciunea".)

Pe linia superbiei se dezvoltă în *Cronică de familie* un adevărat dandysm, în varianta bunului-gust sever şi discret a lui

Brummell, exemplificată cu o oarecare libertate de mulți dintre protagoniştii Familiei. Se reţin, în acest sens, crudul Bonifaciu Cozianu ori Dim Cozianu, la care eleganța foarte sobră de dandy se combină cu discreția ingenioasă a omului desăvârşit, aşa cum îl preconizează Baltasar Graciân: „rezerva sa devenită firească încă din adolescență, şi obiceiul de-a şti ceva pe care-1 ştia numai el şi nu-1 spunea, nu l-ar fi spus cu niciun chip, îi erau de mare folos". Străluceşte Ghighi Duca, perechea masculină a Elvirei Vorvoreanu, fiul prințului Gheorghe Duca („de la Dukas, împărați ai Bizanțului"). E un tip „subțirel ca o nuia", palid şi distins, cu „fața îngustă, triunghiulară, osoasă", cu un aer englezesc, întotdeauna într-un „costum gri închis, cu guler tare şi cravată negru cu alb, ciorapi negri, pantofi negri", pălărie neagră; îndeletnicirile sale ilustrează un dandyism modern: vânătoarea, hipismul, aviația, tenisul, automobilismul (cu faimosul său Rolls-Royce). Toată lumea bună se defineşte prin „aerul stăpânitor", prin „insolență şi sfidare", prin „mândrie împărătească", revelând o „veselă, neiertătoare şi nimicitoare obrăznicie" şi un „zâmbet de dispreț" suveran. La toate acestea se adaugă, însă, o „asprime brutală" şi, mai ales, „neagra melancolie". Arhetipul Familiei este şi în acest sens Alexandru Cozianu, „născut sub influența nefastă a lui Saturn", cu fața plumburie, marcată de faptul că „tăcea şi clocea în sine o veşnică furie stăpânită", continuu posomorât şi nemulțumit şi de oameni, şi de el însuşi, şi de faptul că e doar un nobil de „mâna a doua". Trufia lumii bune din *Cronica de familie* se combină cu melancolia saturniană, cu furia controlată şi cu sentimentul frustrării permanente a unei nobilimi ce nu se află în linia întâi a vieții europene mondene şi politice. Urmaşii în această direcție ai lui Alexandru Cozianu sunt Davida, Bonifaciu Cozianu, Elvira Vorvoreanu, Ghighi Duca, Şerban Romano, Dim Cozianu etc. De o mare expresivitate estetică şi existențială e portretul lui Dim Cozianu, cariera lui şi eşecul final: „înalt şi sumbru" ca un turn, „bărbat taciturn şi saturnian", care moştenise „mohoreala saturniană a străbunicului său", reprezintă un om „care ştie multe", care „are secrete, tace asupra multor lucruri ştiute numai de el", în stare „de fapte surprinzătoare, de combinații tainice, nebunesc de îndrăznețe, pe care nu le află lumea decât după ani de zile", combinații ingenioase ce îl înalță în preajma puterii, pentru a-1 prăbuşi apoi în cea mai lamentabilă ratare. Aceeaşi

soartă, marcată de eşecul derizoriu şi grotesc, încheie şi biografia Elvirei Vorvoreanu, a lui Ghighi Duca ori a lui Bonifaciu Cozianu.

Lucizi şi cruzi altfel, membrii Familiei suferă, totuşi, de o boală insolită a gândirii, care deformează realitatea în proiecţii delirante; adevărați oameni *manierişti,* ei se lasă cuprinşi de „ispita să se apropie de acea zonă a gândirii în care lucrurile îşi schimbau proporţiile ca văzute printr-o atmosferă cu *însuşirile optice ale oglinzilor curbe* (s.n.) „. Simptomul acesta se manifestă, de pildă, la Davida Cozianu: „ce socoteli întortocheate, ce calcule subțiri, cutezătoare, nebuneşti, cotite, se țeseau în mintea ei aprinsă". Sub presiunea trufiei, acelaşi tip de calcule labirintice şi de țesături cerebrale ce țintesc să distorsioneze zone ale realității, sfârşind, însă, în eşecuri deplorabile, se observă la nemilosul Bonifaciu Cozianu, la Elena Lascari-Vorvoreanu (care, fantasmatic, cu „ură şi furie", face planuri imperiale de parcă ar fi o nouă Eugenia de Montijo), la Elvira Vorvoreanu, care, încurajată de reveriile Sofiei von Bodman (fostă Cozianu), se visează „făcând o reverență înceată şi zâmbitoare, aproape îngenuncheată, cu bustul drept şi capul sus, la Hofburg sau la Schonbrunn", iar apoi pune la cale un cinic şi complicat scenariu prin care urmează să devină întâia doamnă a României în calitate de amantă a lui Carol al II-lea. Explicația acestui comportament fantasmagoric al personajelor, în ciuda realismului lor crud şi nemilos, este complexă: psihologică şi socială, ontologică şi metafizică. În primul rând trebuie să ne reamintim că în materia atât de întinsă şi cu atâtea straturi suprapuse a *Cronicii de familie* sunt incluse şi nuvelele *Bijuterii de familie* şi *Vântul de martie;* or, acolo, dacă facem abstracție de primul strat, superficial şi scontat, acela social, dăm de o dimensiune cosmică esențială, redusă la două elemente: câmpia nemărginită şi „văzduhul gol" sau „cerul uriaş", ce au o unică intenționalitate: aceea de a configura în mod simbolic Neantul. De altfel, referințe în acest sens la câmpie şi la cer sunt presărate şi în alte părți ale cronicii. Or, acestui neant cosmic – fie el real, fie aparent, în orice caz impus de „o mare, uriaşă tăcere" a acelui *deus absconditus* – îi corespunde neantul interior al omului. Deloc întâmplător, şi în *Cronică de familie,* şi în celelalte opere ale lui Petru Dumitriu, în mod repetitiv, omul *se uită în gol „*cu un aer absorbit", dar, de fapt, cu „privirea pustie". „Neantul inevitabil", aceasta e tema despre care conferențiază, în

saloanele interbelice, profesorul Fănică Niculescu, comentat astfel de asistență: „Tot timpul despre moarte, neant, putrezire; parcă noi n-am şti, murmură Elvira”. După diavolul meschin, dar atât de periculos care este Fănică Niculescu, optimismul creator al lui Fredegisus din Tours „se încredea să dea ființă nimicniciei. Azi, după douăsprezece veacuri, domnul Martin Heidegger nu e în stare să vadă nimic *decât* neantul; nu e în stare să găsească ființă nici în grosolana existență cotidiană. Îți spun: – remarcă el adresându-se lui Şerban Romano – cercul s-a închis”. Ucenic într-ale filosofiei, Şerban Romano devine rapid un ratat iremediabil, fiindcă nu scapă de „fascinația senzației ciudate de lipsă de frâne şi de opriri, de destrămare în gol, de plutire în gol, de cădere în gol, pe care o avea tot mai des”. Decizându-se să se sinucidă, Romano e gata să facă gestul de a se împuşca, dar şi aici, ca şi la Beckett, sinuciderea este imposibilă: brațul lui Romano rămâne inert, nedându-i „decât senzația de lipsă, de absență, în locul brațului şi al mâinii”: „Era fără putere față de tot... față de hăul negru şi monstruos al necunoscutului pe care nu-1 putea birui cu mintea”. Pe culmile deşarte ale disperării nu se află decât *deus absens:* „ «Dumnezeule! strigă disperat Şerban în întuneric. Dumnezeule! Dumnezeule!» Dar întâi că nu credea în Dumnezeu, şi al doilea că nu-i răspunse nimeni”. În partea a VIII-a a cronicii, esențială în privința viziunii metafizice (cu atât mai mult, cu cât face trecerea şi înspre *Nexus* şi *Incognito,* înspre *Extremul Occident* şi *Inițiații,* datorită revelației lumii ca o uriaşă rețea de relații interlegice şi interumane), locotenentul Laurențiu Sterie, față în față cu moartea, nu-şi găseşte punctul ultim de sprijin şi, deci, n-are pe cine să invoce: „Nu pot. N-am cui să mă rog... Când mă rog, mi se pare că vorbesc în vânt, în gol. Nu e nimic, părinte. Ce mă fac?... Nu-1 văd pe Dumnezeu”. Mesajul cronicii e în fond identic cu cel din prozele poematice şi nuvelele începutului ori cu cel din Incognito, A*u Dieu inconnu, L'Homme auxyeuxgris,* opere franceze ale maturității: singurătatea umană „pe întinderea uriaşă a locurilor” pustii, sub „golul fierbinte şi uscat” al cerului imens. De altfel, omul însuşi e, de fapt, un sediu vremelnic al nimicului; astfel, un muribund se uită la Bonifaciu Cozianu „cu ochii lui ca nişte găuri, prin care se vedea întunericul din el, adânc, imens întuneric”. Iar pe oceanul nesfârşit al „peltelei universale”, existențele umane, fragile, se scufundă, lichefiate precum

meduzele; astfel, cineva priveşte țeasta rotundă a unui mort, iar „înăuntru, credințele, patimile, gândul, amintirea, iubirea, tot. Adică nimic. Gelatină care avea să se strice pe soarele ăsta”. Nu există în literatura română o prezență mai pustiitoare a Neantului cosmic şi uman ca în opera lui Petru Dumitriu şi, în special, în *Cronică de familie.* După eşecul ei de a face ceva, Davida îmbătrâneşte brusc, fața îi devine colțuroasă, iar ochii ei negri, „pustii şi tulburi”, cu „cearcăne ca de rugină”; doar din când în când „o încordare stearpă, fără țel” se mai descarcă în disperare, revoltă şi suferință, Davida fiind, în fond, definitiv strivită de o ucigătoare „plictiseală obosită şi inertă”. Bonifaciu Cozianu are şi el „un aer plictisit”, părând „un străin calm şi plictisit”, fotografiile de tinerețe „îl arată bine cum pornise în viață, cu energia, trufia şi agresivitatea care în chip vădit n-au scop, nici obiect”, rămânând în el pur şi simplu refulate: „N-am nimic de făcut... Unde e ceva de făcut, s-a şi găsit cineva să facă, şi eu n-am decât să mă retrag... Am trecut de patruzeci şi trei de ani. Şi nimic! Nimic!”. Chiar dacă ajunge, până la urmă, prim-ministru, în Bonifaciu Cozianu rămâne zațul gros al unei „trufii posomorâte”, al insatisfacției morocănoase şi al furiei explozive, ambele neconsumate în absența unei mari misiuni concretizate. În agonia ei la fel de oribilă ca şi aceea a doamnei Bovary, Elena Vorvoreanu murmură „cu o strâmbătură urâtă, de dezgust: Rahat, rahat, rahat”, cu acelaşi saț al nerealizării: „N-am făcut nimic. Degeaba. Degeaba am făcut tot ce-am făcut. N-a ieşit nimic. Nimic. Nimic. Rahat”.

Cronică de familie stă sub pavăza sumbră a lui Nietzsche. Senzația neantului interior le impulsionează membrilor Familiei voința de putere: să trăieşti ştiind că adevărata rațiune a vieții constă în revelația neantului şi în cucerirea lui, fie că în eşec, fie că în victorie, vei ajunge la un fatal paradox: o nouă şi ultimă revelație a nimicului. Protagoniştii cronicii n-ar putea trăi decât la începutul lumii, când voința lor de putere s-ar putea manifesta din plin, când totul ar putea fi câştigat; or, ei trăiesc la sfârşitul lumii, când nu mai este, de fapt, nimic de făcut, nimic de câştigat. Cel mai bine exemplifică situația de fapt traiectoria tragică, absurdă şi descendentă, derizorie, a biografiei Elvirei Vorvoreanu, cea mai vie şi fascinantă femeie lansată vreodată în proza românească. Adolescentă, „prea e neagră” precum bunică-sa

Davida, părând „un mânz uscățiv şi stângaci”, cu uluitorii „ochi verzi care luminau rece în mijlocul frumuseții aceleia întunecate” şi cu un surâs fermecător, dar „rece ca gheața”. Femeie tânără, e tot tuciurie, cu o coamă albăstrie, iar profilul pur al feței, „cu nasul subțire şi uşor arcuit”, are gura cărnoasă, „cu buze de purpură”, prin faimoşii ei ochi adânci şi verzi ca nişte lacuri glaciare uitându-se în jur „cu o fixitate duşmănoasă, cu un fel de ură rece” şi „cu o încruntare întunecată şi tristă”. Căci față de Europa şi reala aristocrație europeană, ceea ce îți poate oferi „țărişoara asta” e un nimic desăvârşit. De aceea, în preajma Elvirei, adică a unei frumuseți perfecte nepuse nicicum în valoare, „viața uriaşă şi brutală a lumii [continua] să se desfăşoare pe lângă tine şi să treacă peste tine, ființă obscură care dacă trăieşti sau nici măcar n-ai existat vreodată, totuna e”. Aşa că, ajunsă la o maturitate coaptă fără rost, Elvira – încă hipnotică prin „părul nocturn” din jurul „unui cap de Gorgonă” – încearcă, din trufie disperată, din frustrare, din nevoie de glorie, să dea „o lovitură, una mare”, să câştige „o partidă mare”, să pună la cale o „chintă regală”, înscenând un complot erotic prin care să devină amanta regelui şi, implicit, stăpâna, eminența cenuşie a țării, căci este un dandy-femeie, cerebrală, „care face ce vrea”. Dar nu țesătura ingenioasă a minții manieriste a Elvirei modelează realitatea, ci hazardul conjunctural sfâşie cu brutalitate urzeala ei calculată, punând-o până la urmă pe urmaşa desăvârşită a Cozienilor într-o postură mai dezonorantă şi mai trivială decât pe „Foamea Neagră”, târfa famelică a Bucureştiului interlop. Nereuşind să facă acea „chintă regală”, Elvira – care încă din adolescență simțea nevoia „să se uite de foarte de sus la oameni, ca să nu-şi simtă golul şi nimicul din suflet” – nu mai scapă, definitiv, de „senzația inutilității, a falimentului, a neantului”. Atins de „jocul ființei sau neființei”, „timpul deznădăjduit al Elvirei” se hrăneşte din carnea ei steril-mallarmeană: tot mai ofilită şi mai uscată, devine „şi mai neagră ca înainte”, doar ochii femeii „îi rămăseseră verzi ca otrava – o otravă limpezită, decantată şi ținută la gheață”. Elvira ajunge acum un fel de „țigancă vrăjitoare”, cu „un zâmbet de şerpoaică” şi mască de mumie egipteană, părând „cadavrul unei fete de optsprezece ani, proaspăt îmbălsămat”, mai frumoasă ca niciodată, dar de „o frumusețe cumplită”, inutilă, apocaliptică. Pierzând marea partidă, Elvira n-are nici măcar şansa de a şti

cum să iasă din scena vieții: „Ce fac? Ce fac? Cum aştept? Ştiu că o să mor; dar ce fac până atunci?”. În clipa morții, Elena, mama Elvirei, conchide cu amărăciune: „N-am făcut nimic”; în eşecul ei ruşinos, Elvira constată că „dorința ei *de-a fi şi de-a avea,* dorința ei de putere şi de a poseda” s-a spulberat.

Prezența repetată a verbelor *a fi, a avea* şi *a face* în relație cu eşecul Elenei şi al Elvirei probează, în mod limpede, că cronicarul este familiarizat cu jurnalul despre *A fi şi a avea* al lui Gabriel Marcel şi, mai ales, cu tratatul *Ființa şi neantul* al lui Sartre (nu întâmplător, Petru Dumitriu a ținut să intre în contact personal cu filosoful francez). Căci cele trei verbe – *a fi, a avea* şi *a face* – reflectă, conform viziunii sartriene, cele trei esențiale categorii ale existenței umane, iar ființa pentru sine însăşi e propria lipsă de a fi. Un existențialism difuz trece, ca un curent subteran, prin materia epică a cronicii. Golul de ființă, definitoriu pentru marii membri ai Familiei, nu poate fi umplut decât prin senzația, mereu înnoită, de a avea. Nu întâmplător, una dintre operele importante ale lui Petru Dumitriu poartă tocmai titlul de *Proprietatea şi posesiunea.* La mai toate personajele cronicii se poate detecta dorința aprigă de a poseda, care le alină deficitul de a fi. Fiecare vrea ca celălalt să fie proprietatea sa, iar celălalt trăieşte cu speranța că relația se va răsturna şi că va deveni el proprietarul primului. Posesorii, înveninați de „ură încăpățânată, statornică, neiertătoare”, de o „patimă feroce”, îşi supraveghează proprietățile umane, în vreme ce posedații, aşteptând să-şi devore proprietarii, sunt şi ei „sfâşiați de lăcomie nesatisfăcută”, de „ura cea mai grea” şi de „deznădejdea ostenită” a amânării. Davida se uită, cu „o mândrie feroce”, înspre lumea față de care ea „are toate drepturile şi va stăpâni totul şi pe toți, după bunul ei plac şi poftele ei”; la rândul ei, însă, Davida ajunge, retrogradată, proprietatea „indiferentă şi absentă” a lui Lăscăruş Lascari, care şi-o însuşeşte „după pofta ce-am poftit eu”. Cleopatra Cozianu îl priveşte „cu o plăcere sătulă, mulțumită, de proprietar” pe Walter Apostolescu, dar cu o iritare isterică pe Bonifaciu, pe care încă nu-1 posedă. Dim Cozianu învață postura de proprietar, rezemându-se țeapăn în perne, picior peste picior şi cu o mână în şold, arogant, „ca un bărbat şi un stăpân”. În coşmarul colonelului Vorvoreanu, bătrâna Sofia von Bodman, este nemuritoare pentru că are o poftă de mâncare supraomenească, asemeni bătrânilor din nuvelele, cu

prânzuri totemice, ale lui Durrenmatt. Devitalizatul Şerban Romano, din acelaşi gol de fiinţă, *înghite* viaţă, „până mă satur”, abandonându-se unui hedonism nutrit de „o lăcomie bestială”, de Oblomov veşnic nesătul. Chiar şi iubirea de patrie devine, la membrii Familiei, iubire de proprietate: „lubeşti ce e al tău”, spune bătrânul Şerban Lascari: ţara „a fost a noastră, şi am iubit-o. Acum nu mai e a noastră; nu văd de ce-aş iubi-o”. În această cronică în care toţi membrii Familiei se urmăresc reciproc „cu ochi injectaţi, cu o ciudată expresie de poftă şi lăcomie”, partea a XXII-a reprezintă Apocalipsa: sub alternanţa de lumină şi întuneric a furtunii, lucrurile lumii apar şi dispar „de parcă ar fi fost create din nou, de fiecare dată, spre a pieri numaidecât în întunericul şi nimicul fundamental al unui univers de beznă şi neant”, iar Alexandra şi Cezar Lascari, deposedaţi de toate averile, despuiaţi la propriu şi la figurat, anonimi ca păsările cerului şi animalele pământului, zac în câmp şi în noapte cu „trupurile despuiate şi spălate de ploaie” şi rupte în hălci de către vulpi şi dihori.

Cum în cronică există, din când în când, câte un *Jeu* pus la cale de acel *Je* al cronicarului, aflăm că unul dintre modelele sale îl constituie fraţii Goncourt. Or, din *Jurnalul* acestora aflăm că orice nobilime – fie ea şi de mâna a doua, precum aceea românească – găseşte viaţa de-a gata şi o consumă imediat, cu lăcomie, aşa încât intră foarte curând în contact cu vidul, întrucât nici nu mai are ce consuma, nici nu este aptă să creeze, căci „neantul minţii” ei o covârşeşte; în consecinţă, nobilimea are imperioasă nevoie, din plictiseală cumplită şi din senzaţia de gol, de *divertisment.* Foarte exact ilustrează acest fapt cronica în întregimea ei. De pildă, Şerban Romano organizează „fel de fel de amuzamente”, adică serate muzicale, baluri costumate, excursii la mănăstiri, conferinţe despre artă în cercuri închise, intime etc.; „dacă n-ar fi el, n-am şti ce să ne facem şi ne-am sinucide, zise Elvira râzând”. Marele maestru al combinaţiilor rămâne, însă, extravagantul Ghighi Duca, destinzându-şi „încordarea aia de nervi, activă, pusă pe drăcii” în partide de whisky şi drog, în farse erotice şi scandaluri proiectate dintr-un histrionism cinic, rece, imperturbabil, ca şi dintr-o senzaţie insuportabilă de plictiseală care, în final circular, dă într-altă plictiseală, căci, în ciuda inventivităţii, plăcerile şi chefurile rămân, totuşi „mereu tot alea”. Grupul de amici ai lui Ghighi (format din Titel Negruzzi, băiat de

viață etern, din Dodel Dudescu, un fel de Pirgu, din Fănică Niculescu şi Dim Cozianu, dar şi din Gogu Apostolescu şi Cezar Lascari, „diavoli foarte mici") se întâlnesc, ca urmaşi ai crailor mateini, în secreta „Cameră a leoparzilor", sediul „societății anonime «Corupția Română» „. Din farsele de un crud cinism ale lui Ghighi Duca se cristalizează două din părțile cele mai puternice ale cronicii (XVII şi XVIII), în care izbucneşte şi se consumă în mod dramatic nebunia pasională a cuplului Dim Cozianu-Fifi Oprescu, care, „sleiți" de delirul erotic şi de insațietatea sexuală, prevestesc în chipul cel mai uimitor perechea Aureliano şi Amaranta Ursula din finalul *Unui veac de singurătate* al lui Garcia Mârquez.

Carte de prim rang a romanului românesc, prin puterea dezinvoltă a inventivității epice desfăşurate în nesfârşite cascade, prin potențialitățile ei filosofice şi ludic-culturale, *Cronică de familie* este, totuşi, marcată fatal şi de pecetea epocii nefavorabile în care a fost concepută şi scrisă. De aici maniheismul personajelor, şarjarea mult prea accentuată a unor episoade, prezența clişeelor de sorginte pur realist-socialistă (la care se adaugă şi supărătorul prin naivitate procedeu al monologului interior, inadecvat prin frecvență, într-o cronică). De altfel, o judecată critică asupra *Cronicii de familie* este prematură, atâta vreme cât nu va putea fi restaurat, măcar parțial, enormul manuscris originar (căci, după cum ne informează un martor foarte avizat, Geo Şerban, cartea a fost supusă unor lecturi repetate ale cenzorilor, iar Petru Dumitriu, cu dezinvoltura imaginativă ce îl caracteriza, rescria pe loc, sub presiunea „sfaturilor tovărăşeşti" ale cenzorilor care-1 asistau, pasaje întregi ale cronicii). În orice caz, „hahalera", care manevra abil, din când în când, episoade din *Drum fără pulbere* şi din *Pasărea furtunii*, îşi face din plin datoria în *Cronică de familie,* introducând nenumărate comentarii subtile, mesaje secrete şi detalii subversive.

Cronica de familie conține, la un prim nivel, o aglomerare de material documentar, strălucit transfigurat artistic, privitor la suta de ani de înflorire şi ofilire a Familiei. Abundă femeile cu „trupul mare şi puternic", precum Sofia Cozianu (viitoare baroană austriacă von Bodman), ajunse, ca Elena Vorvoreanu, în „strălucirea unei frumuseți masive" ori, ca Augusta Hagibei, la

proporţiile de „Veneră africană”, specifice epocii lui Renoir şi Manet, cu „dulceaţă matură” şi „farmec molatic”. Tot pentru La Belle-Epoque, dandysmul diversificat fie pe linia lui Brummell, fie pe aceea a lui Baudelaire ori Beardsley: Michel Ipsilanti, „regele modei”, Bonifaciu, în „haina de mătase brută de culoare *isabelle”,* Walter Apostolescu, arbitrul eleganţei, îmbrăcat *à l’artiste,* cu „un guler mare de dantelă *à la* Van Dyck”, tinerii din deceniul 9 al secolului XIX, tunşi *à la bretonne,* „ca să-şi dea un aer şi mai juvenil, ca muzicianul Debussy în portretul făcut de Marcel Baschet”, gazetarii „care afectau gulerul *à l’artiste,* pălăria rotundă şi lavaliera”, Şerban Romano, în costumul de vară, uşor, „de flanel gri deschis vărgat cu dungi fine albe” etc. Cronicarul are o atracţie irezistibilă şi un rafinament fără egal pentru detaliile vestimentare (îi plac evident pălăriile tip Anthony Eden), pentru descripţiile minuţioase, erudite, de costume, de interioare, de mobilier, de coafuri artistice, de dansuri la modă, de „trăsuri-automobile” de pe vremea frumoasă a lui Proust. În sensul acesta, cronicarul este de-a dreptul un estet pedant, atent la „pantofii cu tocuri Ludovic al XV-lea” femeieşti ai anilor ’30 ori la cei masculini „cu talpă de o grosime enormă”, după gustul anglo-saxon, zăbovind, cu irepresibilă plăcere, de pildă, în descrierea câte unui „magnific *tête-à-tête* de porţelan de Meissen” din veacul al XVIII-lea, cu „tavă, cană, zaharniţă şi două ceşti cu capac”, toate pictate cu scene câmpeneşti, respingând, în acelaşi timp, „dezgustătorul stil romantic al Europei burgheze” de la 1850 ori stilul arhitectural al caselor din epoca lui Carol al II-lea ş.a.m.d. E, în rezumat, Europa dintre cele două războaie mondiale, populată, cum observă, „râzând diavoleşte”, Fănică Niculescu alias Nae Ionescu, de „ultimii oameni civilizaţi” care sunt, simultan, „şi primii barbari”, întrucât acum debutează răsturnarea valorilor tradiţionale, fapt ce duce la apariţia „neobarbarilor” din Est (vezi mai apoi *Întâlnire la Judecata de Apoi* şi *Incognito*) şi a celor din Vest (vezi *Extremul Occident).*

Punctul cel mai de sus al cronicii se află în partea a VI-a, adică acolo unde ne-am aştepta mai puţin să-l găsim, în *Bijuterii de familie*, consacrată, aparent, doar evocării răscoalei de la 1907. Profunzimea acestei părţi e, simultan, metafizică şi psihanalitică şi ne probează că gânditorul religios din *Incognito* şi *Au Dieu inconnu* n-a apărut brusc din neant, ci că el se naşte odată cu

prozele sale de debutant, anume cu *Nocturnă în München* şi cu *Argonautica,* unde deja omul se află în faţa lui Dumnezeu, zdruncinat, cum spune Petru Dumitriu, citându-1 pe Rilke, de „Prezenţa lui prea tare" (*von seinem stärkeren Dasein).* Răscoala de la 1907 este circumscrisă în tradiţia lui Rebreanu ori Stere (din *În preajma revoluţiei*), cu „mistica" ei consacrată: „studenţi" pe cai albi, mesageri insoliţi, împrăştie manifeste cu conţinut de sentinţe biblice, formulate parcă de profeţi mânioşi, cu „ordin" de la „regină", anunţând că „Regele a murit". Este, deci, o revoltă împotriva Tatălui mort, reflectată, cum stă sub semnul halucinant al „reginei", al Văduvei, de imaginarul prozastic coborât în regim nocturn-feminin: o dezlănţuire anarhică de instincte primare şi spaime magice, sfârşită printr-o extraordinară formă de regresiune finală: răsculaţii „îngropaţi în apă", zac în „pântecele de metal" al şlepului-închisoare. Impulsurile bestiale de devorare naturală devastează totul, avuţia de la conac risipindu-se cum „se risipeşte în pădure un hoit de sălbăticiune" hăcuit de alte sălbăticiuni. Spargerea pendulei masive din mahon şi împrăştierea maşinăriei dinăuntrul ei semnifică ieşirea din civilizaţie şi din istorie în naturalitate, adică în preistorie, ţăranii regresând rapid la starea arhaică, stihială şi magică, „aşa ca-n vremea de demult", la starea de hoardă „de-a valma", deoarece, oricum, „ei sunt prea simpli, prea străini de lumea de azi". În intuiţia nealterată, pură, a omului primitiv apare şi viziunea metafizică primordială, receptată cu panică sacră: „Lumea uriaşă dimprejur" este străină de omul minuscul ce o percepe îngrozit, e chiar acea *Prezenţă prea tare* ce nu se arată în lume, acel *deus absconditus* („cineva ascuns") înţeles de aceea ca un Nimeni înfricoşător.

Paragraful I al *Bijuteriilor de familie* materializează, într-o imagistică magnifică, sugestii provenite fie din experienţele traumatice originare ale cronicarului (avem în finalul cronicii indicii clare că el se identifică cu scriitorul însuşi), fie din gândirea lui Wittgenstein, al cărui discipol entuziast şi pretimpuriu este fostul student în Filosofie de la München: „Câmpia era nesfârşită de jur-împrejur. Pe alocuri se ridica sau cobora în văi puţin adânci. O mare părăsire bătea pe deasupra câmpiei ca un vânt, şi o mare tăcere".

Din cronică, Familia apare mai ales dintr-o perspectivă nemiloasă şi grotescă, adeseori supărător de negativistă. Dar cronicarul îşi îmblânzeşte, la capăt, duritatea perspectivei, prin insinuarea unor mesaje secrete, abil insinuate în părţile finale, a XXII-a şi a XXIII-a, ale cronicii sale. În primul rând, amănunte despre aristocraţia pauperizată, muritoare de foame, reprezentată, de pildă, fără urmă de caricatură, prin Alexandra Lascari, care – stângace, inadaptabilă şi fragilă în lumea brutală, agresivă, a femeilor cu basmale proletare – vinde covoare, tablouri şi mobile, ca să procure „cine ştie unde, şi când, şi cât de greu, nişte cartofi", apoi de ingenua Marion Lascari, de muribundul Şerban Lascari ori de câte un fost deţinut politic, cu privirea halucinat famelică. În centru se află recepţia mondenă simbolică, ultima, dar „absolut perfectă", dată în onoarea şi la cererea agonicului Lascari, care îşi alege un fel princiar de a-şi lua rămas-bun. Muribundul, „îmbrăcat în haine de seară şi ghete de lac", impecabil, stă întins pe canapea ca într-un sicriu, iar în jur se perindă musafirii – „în toaletă de vizită, seara, nu în mare toaletă, care ar fi fost nelalocul ei şi ridicolă" – cu o reală demnitate şi o anume nonşalanţă de bun-gust, autoironică, ludică, faţă de degradarea lor şi faţă cu iminenţa arestării sau a morţii. Printre temele cozeriei nu lipsesc nici referinţele amuzate la o piesă de succes a epocii (în care recunoaştem, cu uşurinţă, *Citadela sfărâmată),* al cărei autor e compătimit pentru naivitatea cu care îşi închipuie că vorbeşte şi se comportă aristocraţia. Bătrânul prinţ Dimitrie Ipsilanti, dandy versat, îşi ascunde, „galant şi magnific", suferinţa, neanunţând arestarea cu câteva ore înainte a fiului său, pentru a nu tulbura atmosfera mondenă şi a nu încălca bunele maniere ale existenţei pur reprezentative şi, deci, fără afecte. Muţenia demnă şi agonia bătrânului Şerban Lascari le reflectă pe acelea ale unei întregi lumi, când „totul era semnul cumplit al ultimei cumpene: *supremum discrimen".* E şi dispariţia bătrânului Lascari, şi a unor oameni ce îşi pierd „substanţa socială: însemnau din ce în ce mai puţin, ei care însemnaseră totul", oameni care sunt tot mai puţin, întrucât au tot mai puţin şi, totodată, deoarece, nu mai au nimic, încetează să mai fie.

De aceea, partea a XXII-a constituie Apocalipsa: „o gigantică prăbuşire a lumii". „Ah, Doamne, scapă-mă, dă-mi linişte!", ţipă, în miezul furtunii şi al nopţii, Alexandra Lascari, cuprinsă de o

spaimă subită: „Şi începu să i se facă linişte în inimă. Îi erau plini de lacrimi ochii, din recunoştinţă că aflase, că înţelesese" că i s-a acordat mântuirea. Final eschatologic al unei lumi, în vreme ce se aud simptomele Vârstei de fier ce se instaurează: tunetul se rostogoleşte „ca o ghiulea de fier" şi „ca o descărcare de tunuri vechi", iar în jur nu mai rămâne vie decât o ceată de găinari şi josnici asasini.

Şi mai există în cronică un mesaj, unul ultrasecret, deconspirat de insistenţa cu care e retransmis în ultimele părţi ale romanului. E în legătură cu laitmotivul evadării, al *fugii* din România comunistă, reuşită în cazul unora (Ionel Haralamb, Dim Cozianu), eşuată tragic în cazul Lascarilor. Iar mesajul ultrasecret apare, cu „groază cumplită", în întrebarea obsedantă pe care şi-o pune, agonică, Elvira Vorvoreanu: *Şi dacă o să mor aici?* Sublinierea aparţine chiar cronicarului şi se încarcă de un sens transparent, acum când o putem reciti deschis nu numai din perspectiva eroinei, ci şi din aceea, cu repercusiunile binecunoscute, a biografiei scriitorului. Partea a XXIII-a, penultima, a cronicii reia în mod circular sintagma lui Sallustius, recomentând-o, la alt nivel teoretic, din unghiul cronicarului. Capitolul *Boierii vechi şi noi* constituie, practic, sfârşitul *Cronicii...* şi al aristocraţiei româneşti (căci ultima parte, a XXIV-a, este dedicată *Tinereţii lui Pius Dabija* şi are cu totul altă intenţionalitate). Aici, în partea a XXIII-a, ni se oferă sensul ultim al romanului legat de destinul membrilor Familiei: „Sentimentul superiorităţii sociale, *contemptor animus atque superbia*, pe care-1 puteau avea, sau nu-1 mai aveau, tocit, oamenii de neam, şi nu i-a părăsit nici când nu-şi mai găsea nicio justificare,... Acest sentiment pe care nimeni nu-1 leapădă niciodată, cu niciun preţ, căci e foarte rar şi aproape neomenesc să aibă cineva tăria de *a privi in faţă propriul său neant (s.n.)* „ a reprezentat tema cronicii. În prim-planul ei s-au aflat „boierii vechi", ajunşi „umbre deşarte", căci trăiau numai cu „memoria primatului social", aşadar în trecut, „deci în nefiinţă", sau trăiau doar cu speranţa restauraţiei, aşadar în viitor, deci într-un fel de pre-fiinţă, adică tot „într-un grad inferior al fiinţei", virtual. Dedicată „oamenilor vechi" care nu mai mânuiau decât „vise, vorbe şi fum", cronica anunţă deja noua temă, consacrată „oamenilor făcuţi de revoluţie, noi, *homines novi",* acei „boieri de

modă nouă, boieriți de revoluție", realişti şi tereştri, mânuind cu adevărat „pârghii importante ale politicii şi economiei țării".

În felul acesta, cronica este numai începutul, doar „prima treaptă a unei istorii încă şi mai necesare de relatat, istoria oamenilor care erau în floarea vârstei şi tineri în țara asta la jumătatea secolului al XX-lea" şi care va forma materia „unei Colecții de Biografii Contemporane". Aici, în anunțul final al cronicii, se aude, direct şi netrucată, vocea cronicarului însuşi. În vreme ce *Cronică de familie,* apărută la începutul anului 1957, se află încă în plin proces de receptare, cronicarul îşi evaluează anticipativ viitorul corpus de documente, legitimându-şi intenția de a-1 publica printr-un avertisment teoretic intitulat *Justificare a unei colecții de Biografii, Autobiografii şi Memorii contemporane (tipărit în revista Steaua, nr. 1,1958).*

În sfârşit, acum e momentul să arăt ce semnificație majoră are partea ultimă, a XXI V-a, din roman şi care este explicația faptului că Paul Georgescu, redactorul-şef al *Gazetei literare,* s-a decis să publice imediat micul pamflet al lui Constantin Țoiu împotriva lui Petru Dumitriu.

După '90, Petru Dumitriu a fost, în mod obsesiv, întrebat de ce şi cum a devenit un reprezentant al realismului socialist. Spre cinstea sa, scriitorul nu dă, *post fiestum,* explicații „eroice" şi sofisticate, ci unele reale şi extrem de terestre: protejarea părinților săi arestați şi anchetați şi încercarea lui disperată de-a supraviețui: „Efectiv, eu am început *crăpând, pur şi simplu, de foame* (s.a.). Eram slab, eram aproape un schelet. De nemâncat ce eram" sau „Eram un schelet. Şi mă gândeam: mor de foame, mor de pneumonie, mor de tristețe. Ce mă fac? Hai să încercăm cu *ăştia?* Şi, prin urmare, „s-a făcut frate cu dracul până trece puntea". Dar ceea ce e decisiv pentru onoarea scriitorului nu e faptul că el recunoaşte acum că a semnat pactul cu diavolul, ci că el mărturisea adevărul chiar *atunci,* în momentul când făcea acest pact, adică în anii '50. Capitularea scriitorului şi semnalarea ei se află înregistrate în ultima parte, a XXIV-a, a *Cronicii de familie,* dedicată *Tinereții lui Pius Dabija,* adică artistului tânăr din perioada obsedantului deceniu (inițialele personajului, *P.D.,* sunt chiar cele ale prozatorului). Similitudinea între scriitor şi personaj este perfectă. Astfel, Pius Dabija „mânca puțin şi prost, n-avea bani...; când îi era foame şi n-avea ce mânca, bea la pahare de

apă, trei, patru, cinci, şi iar începea să lucreze... şi dacă iar îl apuca somnul îşi aprindea o pipă şi începea să tragă din ea, deşi pe stomacul gol şi înfometat îi dădea greţuri a doua zi...”. Aflat „pe marginea tuberculozei”, Pius Dabija îşi întâlneşte ispititorul, *pe Rafaël G*heorghiu, care, la un prim nivel, e masca transparentă a lui Paul Georgescu (criticul literar ce era „legătura noastră cu partidul”), iar la alt nivel, este îngerul Rafaël dintr-o lume pe dos, deci îngerul în chip de diavol, care, ca în Cartea despr*e Tobit (12, 12-15)*, are acces „înaintea Celui Sfânt”, adică înaintea Conducătorului: „Hai, Puiule, trebuie să vorbeşti cu el [cu Cărăuşu alias Nicolae Moraru, «unul din conducătorii Ministerului Artelor»]; nu vezi că crăpi de foame?” De altfel, sugestia capitulării artistului şi a pactului cu diavolul – intermediat de „blajinul şi drăguţul Rafael” – este străvezie: „... printre marile sale satisfacţii [ale diavolului în chip de înger – n.n.] era conştiinţa nemărturisită nimănui că a fost cel care l-a dus de mână pe Pius Dabija peste răscruce (*s.n.). Odată s*crisese pe o bucată de hârtie: «Sunt demonul lui», apoi râsese singur şi rupsese hârtia în bucăţele mărunte pe care le suflă pe fereastră”. Cum se vede, Petru Dumitriu speculează aici, distorsionând sensul, semnificaţiile religioase legate de Rafael, care, conform tradiţiei biblice, este îngerul-călăuză, îngerul păzitor, intermediarul omului în relaţiile cu Dumnezeu. Asemenea jocuri esoterice nu puteau trece decât prin mintea unui scriitor prins în menghina totalitară.

Ion VARTIC

CRONICĂ DE FAMILIE

*

PARTEA ÎNTÂIA

DAVIDA

I

În hârtii de vânzare şi de cumpărare de moşii din vremea principelui Constantin Brâncoveanu se iveşte întâia oară neamul unor Cozieni, numiţi aşa nu după Cozia de sub munte, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ţinutul dealurilor dintre Bucureşti şi Târgovişte. Cozia era moşia lor atunci; în hrisoave e vorba de o jupâniţă Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul şi apoi de alţii, urmaşi ai lor, care au stăpânit Cozia, adăugându-i moşia Gârla, moşia Slobozia Veche, moşia Dârdori şi altele; nepoţii şi strănepoţii acestora au cumpărat pământuri în câmpie, la Tătaru şi alte sate pe care le-au umplut cu ţărani bulgari. Asta s-a petrecut mai târziu, când pe poruncile domnilor Mavrocordaţi şi Calimahi, după formula *Io... Voevod, Bojiiu milostei gospodar zemli Vlahiskoe,* şi sfârşitul *toliko pisai Gospod,* „atâta a scris stăpânul", se lipea pece*tia Gospod, cu* corbul heraldic, şi dedesubt iscăleau înşiraţi toţi marii dregători. Printre numele lor zgâriate cu litere colţuroase, se scriu în multe documente Şerban Cozianu serdar, Alexandru Cozianu logofăt, Lascarache Cozianu iarăşi logofăt; încă de tineri copiii lor erau mumbaşiri domneşti; unul s-a călugărit şi a fost episcopul Neofit al Râmnicului-Noul-Severin; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoţii lui vodă, după feciorii lui Villara, după fraţii mai mici din neamul Pârşcovenilor şi al Văcăreştilor, iar pe vremea principelui Şuţu, Cozienii erau veri de-al doilea şi de-al treilea cu Grădiştenii, Grecenii şi Floreştii.

La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Braşov din faţa revoluţiei, împreună cu fiul cel mai mare, Alexandru, noră-sa, Sofia, fata lui Gussi de la Voivoda, şi cu copiii lor, care erau mici de tot; apoi s-a întors, şi-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluţie şi de împărţire a moşiilor intrată în oase.

Manolache Cozianu a murit lăsând o faimă de nemaipomenită zgârcenie, dar şi cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gârla, opt mii la Dârdori şi aşa mai departe, încât pe la 1850, fiu-său Alexandru a dărâmat casele din uliţa Culmea Veche, a tăiat castanii bătrâni din curte şi a zidit o casă potrivită cu marea lui

avere, bine cunoscută de importatorii de grâne englezi cu agenții în porturile dunărene.

Casa aceasta, care există şi azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci încoronate cu vârfuri aurite în chip de suliță. De o parte şi de alta a fiecăreia din cele două porți cu grilaj de fier forjat erau felinare mari, împodobite cu frunze şi flori, de asemenea de fier. Trăsurile intrau pe o poartă şi ieşeau pe cealaltă; se opreau la peron, la piciorul scării ovale cu multe trepte, care ducea sus, la unicul etaj al clădirii. Înăuntru era o anticameră, iarăşi trepte şi un salon mare cu ferestrele de la podea până la tavan, împărțite în multe ochiuri pătrate şi încoronate cu arcade *à la. Française,* într-o latură, două saloane mai mici, o sufragerie şi o bibliotecă în cealaltă, căci Alexandru Cozianu era un om citit, care învățase la Paris şi supsese din cărți o trufie la fel de mare ca zgârcenia lui taică-său. Această trufie înşirase pe pereți portrete apocrife ale serdarilor, logofeților şi episcopilor din neamul lui, pictate de Theodor Aman; această trufie înşirase în salon canapele şi fotolii din tapiserie de Aubusson, cu picioarele răsucite, acoperite cu trandafiri şi ghirlande cioplite în lemnul suflat apoi cu aur din ducați şi ludovici. Aceeaşi trufie lipise de pereți scrinuri pântecoase din lemn de trandafir, încrustate cu flori şi figuri din alte esențe scumpe, atârnase trei policandre uriaşe de cristal în salonul mare şi pusese într-un colț o harfă şi un pian dreptunghiular ca o ladă pe două picioare în chip de X, un pian de o formă ciudată, care apoi n-a mai fost repetată de fabricantul cu numele gravat sub capac: *Gaveau, fournisseur de S. M. L'Empereur*[1]. Pereții erau căptuşiți cu mătase cu flori în salonul cel mare, cu catifele în cele mici, cu cărți în bibliotecă şi cu stejar în sufragerie, unde mâncarea venea pe tăvi din bucătăria aflată jos, în curte, în casele slugilor, alături de grajduri şi de remiza trăsurilor, clădiri văruite şi cu acoperişuri strâmbe din şindrilă, rămase încă de la casele vechi.

Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, câteva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al uşilor, aşteptau pe partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau cu copitele caldarâmul; vizitiii beau vin fiert la

[1] Gaveau, furnizor al M.S. împăratului *(fr.)*

bucătărie; ferestrele cele înalte străluceau; se întrevedeau prin perdele roiurile de lumini ale candelabrelor. Afară cerul era roşu la orizont, iar la zenit albastru închis, cu câteva stele. Bătea un vânt subțire şi rece prin crengile seci ale copacilor din stradă, înăuntru însă era cald; sobele dogoreau, şi cucoanele erau în rochii decoltate – din întâmplare nu erau decât aproape numai cucoane, care veniseră în vizită în seara aceea la Sofia Cozianu.

Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise până la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ de la câmpie, şi fără un cuvânt îl duse afară din salonul cel mare şi luminat în care scânteiau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură printr-un salonaş unde nu ardea decât o candelă şi intrară într-un al doilea, cel din urmă din partea aceea a casei şi cu desăvârşire în întuneric, afară de dreptunghiul galben pe care-1 arunca pe jos şi pe un perete uşa ce răspundea alteia, din celălalt salon, şi prin care venea lumina din salonul cel mare. În dreptunghiul acela se vedeau un fotoliu mare, verde întunecat şi alături o masă de lemn lucios cu trandafiri, ghirlande şi copii goi de bronz aurit la colțuri, sub tăblie. În umbră se ghiceau alte mobile; lucea stins, abia bănuită, lemnăria aurită a fotoliilor din vremea lui Ludovic al XVI-lea. La intrarea celor doi domni, ceva se mişcă în întuneric. Domnul Cozianu întrebă:

— Care eşti acolo?

— Eu sunt, măria ta, săru' mâna: Florica, răspunse repede un glas de femeie cam răguşit – poate de somn.

— Ai dormit aici, constată rece domnul. Cozianu. Aprinde lampa.

Rămase în uşă, ținându-1 mereu de braț pe Lascăr Lascari, şi aşteptă. O femeie scundă ieşi din întuneric şi trecu pe lângă ei, iute-iute, cu paşi mici şi repezi, cu capul plecat şi cu mâinile pe piept; era legată la cap cu negru, şi cu fustă creață de un albastru întunecat şi lucios. Lascăr Lascari încercă să-i vadă fața, dar nu izbuti. Peste câteva clipe femeia se întoarse cu o lumânare, îngenunche şi vârî flacăra sub abajurul lămpii de pe măsuța de lemn scump, cu copilaşi goi de bronz aurit. Obrazul femeii ieşi deodată din întuneric. Se uita de aproape la fitilul ce ardea. Era încă tânără. Pleoapele îi cădeau peste ochii întredeschişi, de un

verde tulbure. Obrajii îi erau netezi. Gura zâmbea arătându-şi doi-trei dinţi cu goluri între ei. Cu zâmbetul acela şi ochii întredeschişi şi verzi ca o baltă stătută vara şi cu dinţii ei putrezi, avea un aer de viclenie bestială.

Lampa se aprinse şi ţiganca se ridică în picioare dintr-o singură mişcare sprintenă şi mlădioasă. Se depărtă cu capul plecat şi obrazul ferit de privirile celor doi bărbaţi. Domnul Lascari întinse mâna şi o ciupi nemilos de şold, cam jos şi înspre spate; femeia însă se depărtă iute, fără să pară că simţise ceva şi fără să-şi părăsească încovoierea umilită, deşi de bună seamă o duruse ciupitura.

— Cum zici c-o cheamă? întrebă domnul Lascari.

— Florica.

— *Elle n'est pas mal*.[2]

Domnul Cozianu nu răspunse. Deschidea masa cu amoraşi, care-şi arătă căptuşeala de postav verde. Dintr-un sertar scoase o pereche de cărţi. Lascăr Lascari îl cuprinse cu braţul de după umăr. Era mai scund decât stăpânul casei şi familiar, unsuros, cleios; se lipea de om, mâna îi era umedă şi lipicioasă, felul de-a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeş, zâmbetul ce dovedea dinţi nespălaţi, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvăşit şi cu un început de chelie, totul semăna cu o bucată de caş care a făcut păr şi-ţi vorbeşte cu o intimitate şi o indiscreţie insuportabile; te aşteptai ca domnul Lascari să miroasă a brânză; dar redingota-i mototolită, cravata înaltă de mătase prost înnodată, cămaşa murdară, umerii hainei plini de mătreaţă miroseau tare a tutun bun, turcesc, şi a cafea. Domnul Lascari era foarte bogat; aşa soios cum era, îşi juca mereu în buzunar cu sunet muzical câţiva napoleoni din care nu scotea niciodată vreunul. Îl ţinea de gât pe domnul Cozianu şi-i zâmbea galeş cu dinţii murdari.

— Coane Sandule, de ce nu mi te mărturiseşti ca unui frate?

Apoi, cu ochii în pământ, cu aerul de-a nu spune nimic, adăugă:

— Lumea vorbeşte că la dumneata la Cozia le topeşti pe ţărănci...

---

[2] Nu-i urâtă *(fr.)*

Domnul Cozianu dădu din umeri. Era un om voinic, greoi şi adus din umeri, cu o faţă plumburie, ochii stinşi, gura amară; la Paris, în tinereţe, un astrolog îi spusese că e născut sub influenţa nefastă a lui Saturn. Domnul Cozianu suferea de ficat şi era mâncăcios şi băutor; era mereu posomorât, nemulţumit de oameni, de lume şi de sine însuşi; tăcea şi clocea în sine o veşnică furie stăpânită. Doar la ţară, alergând toată ziua peste câmp cu câinele şi puşca, putea să-şi mai domolească neagra melancolie. Dar acuma nu era la vânătoare. Se-ntoarse brusc spre Lascari şi întrebă:

— Ei, şi ce? Ce-are a face una cu alta?

— N-ai de ce să te superi, murmură Lascari ridicându-şi pulpanele redingotei ca să nu se aşeze pe ele. Ca un adevărat prieten, ţi-am spus ce se vorbeşte; te-am prevenit.

Domnul Cozianu se aşează şi el la masa de joc şi începu să amestece cărţile.

— Florica e o bestie, zise el. Curvă şi otrăvitoare... Trage o carte, Lăscăruş.

— Pe cine a otrăvit? Am tras o damă.

— Era un vizitiu la mine la ţară, cu care se avea ea bine... Zece. Fă cărţile, Lăscăruş. A-nşelat-o cu altă ţigancă şi într-o zi a murit cu nişte dureri de maţe şi urlete cumplite. A mers vorba că l-a otrăvit Florica. Când te uiţi la ea, ai crede. Dar cum să ştii? Sofia o protege; a luat-o de la ţară, să n-o omoare ailaltă rivală. E prea bună Sofia cu ele.

Apoi tăcu şi nu mai fu atent decât la partida de cărţi pe care o jucau. Din salonul cel mare se auzeau râsete; un glas bărbătesc, metalic, răsunător, se înălţa câteodată deasupra celorlalte.

— Auzi-1 pe oratorul nostru... râse Lăscăruş Lascari şi puse pe masă un şapte. Domnul Cozianu nu zâmbi; amar şi pătruns de fiere, îl tăie cu un opt. Avea să câştige partida. Lăscăruş regreta polul pe care stătea să-l piardă. Se uită la Alexandru Cozianu, la faţa lui frământată şi suferindă, convulsată de veşnica furie şi indignare a bolnavului de ficat. Ştia că-1 poate lovi în măduvă, să-l doară cumplit; dar nu-i ajungea să ştie că poate; simţea nevoia să-şi răzbune polul pierdut. Când se mai auzi o dată glasul metalic din salon, Lăscăruş Lascari murmură ca la un gând al lui:

— E adevărat că e bună coana Sofia...

Apoi, fără legătură, zise pe un ton neutru:

— Sunteți prieteni buni cu Şerban. Mi se pare că-1 aud vorbind. Ele?

— El e, murmură Cozianu fără să ridice ochii de pe cărți.

— Sunteți de mult prieteni? întrebă Lăscăruş, părând că nu dă nicio importanță întrebării, că a pus-o într-o doară. Puse o carte jos: un şapte. Domnul Cozianu i-o tăie şi pe asta, cu un zece.

— E văr de-al doilea cu Sofia.

— A, asta da, râse Lăscăruş. Mai mult cu dumneaei e rudă.

Şi puse o carte pe masă. Vorbise prosteşte, anume. Ce putea să însemne „a, asta da" şi „mai mult cu dumneaei e rudă"? Orice – sau nimic. Dar Cozianu stătu câteva clipe nemişcat, cu cărțile în mână. Apoi tăie cu o carte greşită. Lăscăruş puse repede un zece peste şaptele lui Cozianu, care de-aici înainte jucă prost. Mai încolo Lăscăruş îi mai spuse:

— Vine des pe la voi Şerban, în vremea din urmă?

— Da, zise scurt şi rece Cozianu, şi puse încă o carte greşită. Peste câteva minute, Lăscăruş câştigase partida şi pusese în buzunar, cu o satisfacție liniştită, napoleonul pe care Cozianu îl aruncase pe postavul verde. Cozianu stătu o clipă, ținându-se de masă cu amândouă mâinile, încruntat şi concentrat ca un om care simte o durere neaşteptată în trup. Lăscăruş întrebă:

— Mai facem una?

— Nu.

— Revanşa dumitale, monşer. (Putea să-i mai ia un pol sau doi lui Cozianu.)

— Nu, răspunse Cozianu. Renunț. Nu mă simt bine. O să mă duc să mă întind puțin.

— Ți-e rău? întrebă Lăscăruş cu o grijă şi o solicitudine nemaipomenită. Voi să se apropie de Cozianu, să puie mina pe el, dar Cozianu îl respinse:

— Nu-i nimic! O să mă întind aici; du-te şi stai cu cucoanele, Lăscăruş.

— Stau cu dumneata, Sandule dragă, îți țin de urât, zise Lăscăruş, aproape cu gingăşie.

— Du-te, omule, şi lasă-mă! exclamă Cozianu scos din fire de durere.

— Bine, mă duc, mă duc, te las; să-ți trimit pe cineva? Ai nevoie de ceva?

— Nimic! N-am nevoie de nimic şi de nimeni! spuse Cozianu şi suflă în lampă. Se duse pe întuneric spre un colţ unde nu mai erau fotolii franţuzeşti, de catifea, cu lemnul aurit şi cu trandafiri ciopliţi mărunt în el, ci un divan acoperit cu o blană de urs şi scoarţe turceşti pe pereţi. Domnul Cozianu se întinse pe divan, îşi lărgi cravata trăgând de ea cu furie şi stătu în întuneric, asudând de indignare. Iar Lăscăruş Lascari ieşi din salonaşul întunecat, trecu liniştit, agale, printr-al doilea, sunându-şi în buzunar polii de aur ce se înmulţiseră cu unul, şi intră în salonul cel mare, cu un aer de curiozitate aţâţată. Încă puţin şi s-ar fi putut aştepta cineva să-l vază că adulmecă fremătând din nări ca un iepure. Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care şedea într-un fotoliu lângă sobă; şi cu aceeaşi privire Lăscăruş îl cuprinse şi pe Şerban Vogoride, care stătea în picioare lângă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare, cu siguranţa de sine şi aerul stăpânitor care-1 făcea atât de temut în adunări. Iar Sofia Cozianu, aşezată într-un fotoliu, îl asculta şi-l privea de jos în sus, cu o linişte satisfăcută, în care Lăscăruş Lascari ştia să citească mai mult decât mulţumirea unei prietene şi a unei cucoane care primeşte vizita unui musafir plăcut. Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, şi se îngrăşa. Dar era albă, sprâncenată, cu ochi negri şi blânzi, şi trandafirie în obraji. Rochia de tafta roz cu dantele la mânecile scurte până la cot şi cu alt rând de dantele în jurul umerilor, strânsă pe talie şi înfoiată pe şolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei; corsetul făcea să-i iasă braţele pline, umerii rotunzi, cărnoşi şi gâtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preţ. Îşi purta părul negru în zulufi uşori peste urechi şi pe ceafa, tot ca Eugenia de Montijo, şi se mişca puţin, leneşă şi moale, cu unduiri rotunde ale fiinţei ei pline de o dulceaţă matură.

Şerban Vogoride se prefăcea nesimţitor la această necontenită îmbiere mută, dar Lăscăruş Lascari îl ştia şi bănuia tocmai din indiferenţa asta că treaba se făptuise. Căci Şerban era un om lacom şi nedomolit în poftele lui, pe care şi le ascundea cu o voinţă necruţătoare, dar numai ca să şi le sature mai sigur.

Şerban era nepotul lui Nicolae Vogoride, caimacamul, şi cel din urmă Vogoride care mai rămăsese în ţară. Căci nevasta

caimacamului, Coca Conachi, fata logofătului Conachi, poetul, plecase în străinătate curând după moartea caimacamului. Cei doi băieți făcuți cu el au luat unul o Ruspoli, la Roma, altul o Puysegur, la Paris, şi au murit fără urmaşi. Din fete, Maria s-a măritat cu un conte di Roma şi n-a avut copii, iar pe Lucia a luat-o Rosetti Roznovanu, şi a doua oară Dimitrie Greceanu, ministru, mort în atentatul cu bomba de la Senat. Urmaşii Luciei trăiesc şi azi. Coca Vogoride, frumoasă şi elegantă, s-a măritat la Roma cu prințul Ruspoli, primar al Romei, mai târziu principe de Poggio Suasa, care avea demnitatea de paznic al podurilor Tibrului în vremea conclaviilor; şi i-a născut pe Constantino Ruspoli, căsătorit cu o Talleyrand-Perigord, apoi o fată care s-a măritat cu un conte de la Forest-Divonne şi i-a făcut o fată, Claire, căsătorită cu Vladimir Mavrocordat; fiul lor, Alexandru Mavrocordat, trăia prin 1950 la Paris; iar ultimul copil al Cocăi Vogoride, Margherita, mai apoi contesă della Gherardesca, trăieşte şi azi, trecută de şaptezeci de ani; dar astea sunt lucruri târzii.

Prin 1860, ultimul Vogoride aflat în țară era Şerban. Rămăsese aici cu moşiile moştenite de la taică-său, fratele caimacamului. Avea acuma vreo patruzeci şi cinci de ani, era mare, pieptos, spătos şi începea să se îngroaşe în pântec. Dar se ținea drept; în redingota neagră şi vesta albă strânsă pe talie şi care ascundea un corset. Jobenul de mătase şi-l pusese pe jos şi aruncase în el cu nepăsare mănuşile *gris-perle.* Stătea încordat, cu capul sus, ținut de gulerul scrobit şi de cravata înaltă, neagră. Purta părul scurt, adus pe frunte în şuvițe, aşa cum îl văzuse în tinerețe la Paris pe Chateaubriand. Dar nu semăna cu melancolicul şi romanticul ministru şi poet; fața îi era cărnoasă şi mare, nasul gros, sprâncenele stufoase, gura roşie, ochii de un albastru-palid, fulgerători. Se juca mereu cu monoclul care-i atârna de o panglică prinsă în butonieră, şi pe care-1 punea uneori sub sprânceană, ca să țintuiască prin el pe un om care-i displăcea şi pe care-1 zdrobea cu privirea-i decolorată şi disprețuitoare.

— Şi ce le-ai spus, Şerbane? întrebă Sofia Cozianu. El dădu din umeri râzând:

— N-are niciun rost să repet... Nu sunt orator decât când mă mânie mişăii. Da' mă mâniasem!

Cucoanele râdeau.

— Hai, spune-ne, se rugă de el bătrâna vornicească Sturza, sprijinită cu amândouă mâinile în bastonul cu cap de fildeş. Nu cocheta, Şerbane. Cum a fost? Că tot târgul numai de asta vorbeşte.

Vogoride se mai lăsă rugat; se apăra, râzând fără ipocrizie, căci era prea mândru ca să aibă vanitate. Lăscăruş Lascari se lipi de el, intim, familiar, mic şi alb şi gras.

— Spune, cucoane Şerbane, că de nu, povestesc eu şi stric tot hazul...

— Fie! când i-am văzut cum tabără pe boierime ca o haită, a început să fiarbă sângele în mine. Am sărit în picioare şi nu m-am mai suit la tribună. De-acolo, de pe banca ministerială, m-am întors spre ei, spre stânga, şi am răcnit: „Domnilor! Dumnezeu i-a spus profetului Iona, că, dacă află măcar un om drept în cetate, îl va ierta de pedeapsă. Dar dumneavoastră, nici de veţi afla un singur boier de treabă, nu veţi ierta boierimea. E adevărat că nu sunteţi dumnezei, ci oameni. Şi încă ce soi de oameni!"

Vorbise cu glasul lui mare şi metalic ale cărui vibraţii umpleau incinta Camerei, iar ultimele cuvinte, „şi încă ce soi de oameni!" le rostise cu un asemenea dispreţ, cu o asemenea veselă, neiertătoare şi nimicitoare obrăznicie, cu monoclul sub sprânceană şi cu ochii scânteietori de insolenţă şi sfidare, încât cucoanele din salon începură să bată din palme şi să ţipe de încântare, aşa cum izbucniseră deputaţii conservatori în şedinţa din acea după-amiază, când ceilalţi tăcuseră, mârâind de ură sub şfichiul insultei. Lăscăruş Lascari exclamă:

— Şi n-aveau de ce să plângă! Apostrofa era cu totul parlamentară! Numai tonul nu era!

Şi, vorbind, se uita împrejur, iscodind feţele aprinse de plăcere, privirea adâncă şi pierdută şi zâmbetul moale al Sofiei Cozianu şi râsul gros şi hohotitor al lui Şerban Vogoride, jovial şi *bon enfant,* care făcea haz de glumă ca de a altuia. Intr-un colţ, sprijinită de pian, fiica Sofiei Cozianu, Davida, o fată de şaptesprezece ani, subţire, slabă, neagră, cu părul ca noaptea, îl privea fix pe Şerban Vogoride cu o atenţie nemaipomenită, ciudată, ca pe o fiinţă necunoscută sau un obiect uimitor şi de neînţeles. Lăscăruş Lascari se apropie de Davida, pe când în cercul de fotolii dimprejurul sobei se stârnea iarăşi conversaţia din care se

deosebeau râsul lui Vogoride şi glasul bărbătesc al vornicesei bătrâne:

— Aferim, Şerbane, evghenitul mamei! Oameni ca tine de-am avea mai mulţi! Aferim: vino să te sărut!

Lăscăruş Lascari se uită prin caietele de note de pe pian, trăgând cu coada ochiului spre fata de lângă el, care nici nu-1 observase, atât de pierdută era în contemplarea lui Vogoride. Era zveltă, într-o rochie de tafta de culoarea pieptului de porumbel, cu ape liliachii, cenuşii, roz. Avea nasul fin, încovoiat, gura cărnoasă dar palidă, ochii negri, arzători, adânci, cu genele lungi şi fine, îndoite în sus; părul îi era strâns fără grijă, negru ca întunericul, cu luciri albăstrii, creţ şi bogat. Şi pielea fragedă şi străvezie avea în ea o umbră albăstrie. Fata era necoaptă, sălbatică, tăcută. Stătea acolo, departe de cercul de musafiri, închisă în sine şi privindu-l ţintă pe Şerban Vogoride. Lăscăruş Lascari o apucă de braţ cu obişnuita lui familiaritate, care-i îngădui să-i pipăie braţul încă prea slab, copilăresc, şi o strânse tare, fără să vrea: îi făcuse poftă să strângă în pumn braţul acela de copil. Davida nici nu băgă de seamă. El o întrebă:

— Ei, ce zici?

Fata tresări şi-l privi cu aerul ei sălbatic, închis, aproape duşmănos:

— Despre ce?

— Despre Şerban al nostru... râse diplomatic Lăscăruş şi-şi arătă dinţii verzui. Fata întoarse capul şi răspunse, mereu cu ochii la cercul de musafiri:

— E cel mai mare om de stat al nostru.

Vorbise cu o asemenea tărie şi convingere, de parcă ar fi rostit adevărul suprem al vieţii. Lăscăruş Lascari strâmbă din nas, glumeţ:

— Îmi place că te interesează politica...

Fata înălţă capul cu o mândrie împărătească.

— Tata spune că asta e datoria unei fete de neam.

Lăscăruş Lascari începu să râdă şi voi s-o apuce iar de braţ.

— Trebuie să stăm de vorbă atunci, să ne sfătuim...

Ea îşi trase braţul cu vioiciune şi zise foarte serios:

— Dacă doreşti, poţi vorbi cu mine cum vorbeşti cu un bărbat.

Lăscăruş Lascari râse şi mai tare; îi făcea poftă această naivitate şi această sălbăticie de adolescentă. O luă de umeri părinteşte şi o trase spre el.

— Trebuie să fii nevastă de om politic, zise el.

Fata se făcu palidă şi murmură cu buzele uscate:

— Am să fiu.

Lăscăruş se tulbură şi zise numai pe jumătate în glumă, zornăindu-şi nervos napoleonii în buzunar:

— Apăi să nu ne spui asta nouă, oamenilor politici, că te şi cere careva din noi...

Şi o apucă de mână, dar în clipa aceea Şerban Vogoride îl chemă cu glas mare:

— Lăscăruş, vino încoace şi spune-le cucoanelor ce vor mişăii. Vino, vino încoace.

Şi-l trase în mijlocul cercului de cucoane, ca să-l ia de martor.

— Vor să ne fure moşiile, fără să dea nimic în schimb. Ne despoaie pe noi, le dau ţăranilor şi-apoi, când vor avea aceia nevoie de credite, pun mâna dumnealor pe pământ, cu băncile dumnealor, cu negustoria dumnealor! Asta vor! Şi cred c-o să ne lăsăm despuiaţi!

— Dacă n-ai fi dumneata – zise Lăscăruş Lascari – nici n-am avea un om care să se poată împotrivi. Vodă vrea reforma, Kogălniceanu o vrea; Rosetti, Ionescu, Brătianu, toată caracuda, şi-au pus în minte să ne jupoaie...

Vorbea maşinal; lucrurile astea le spusese de mii de ori, în cercuri, în saloane, în redacţii, la Cameră. Cu ochii trăgea spre Davida, care stătea în capătul celălalt, lângă pian, şi se uita spre ei. Se uită la Vogoride, nu la el, se gândi Lăscăruş Lascari cu o înţepătură de ciudă în inimă. În clipa asta, ar fi vrut să-l ştie plecat, sau mort, pe taurul acesta care vorbea prea tare, care era prea sigur de sine şi, oriunde se afla, era el în mijloc, înconjurat de bărbaţi şi de femei, ascultat, întrebat, admirat. „Dracul să-l ia”, se gândi Lăscăruş Lascari, care n-avea patruzeci de ani, dar era urât şi fără haz şi nevoit să se mulţumească cu muieri ieftine, actriţe de la Union, care-1 costau câţiva (dureros de mulţi, după părerea lui) din napoleonii pe care-i suna în buzunar. Dracul să-l ia pe Şerban Vogoride, nesuferit de mare şi de sigur de el! Ce găseau la vita asta cu monoclu şi cu glas ca de clopot? Tremurau pentru moşii. Se ştiau slabi, n-aveau oameni tari, oratori ca

duşmanii lor; luminăţia sa beizadea Mitică Ghica asculta de ce spunea Vogoride ca de evanghelie, şi chiar ceva mai mult; toţi erau în genunchi în faţa lui, în faţa „omului providenţial". Iar târgoveţii, gazetarii, negustorii, Kogălniceanu şi Rosetti, şi însuşi vodă ştiau că numai de el au a se teme, dar că de el, într-adevăr *au* de ce să se teamă.

Cufundat în aceste cugetări morocănoase, Lăscăruş Lascari încetă de-a mai fi vorbăreţ în seara aceea şi se mulţumi să tragă cu coada ochiului la fata Cozienilor, nemişcată şi tainică în colţul ei – şi care se uita fix la Vogoride. Lăscăruş era amar, furios şi scormonit de o ciudă mult mai dureroasă decât adineauri, când fusese cât pe ce să piardă nişte bani la cărţi. N-are să mai joace cărţi. De ce să fie prost şi să piardă bani? N-are să-i mai pese nici de femei: mamsell Fanny de la teatru era de ajuns pentru un om ca el. *Un om ca el?* Era mai deştept decât Vogoride; mai tânăr; mai înfometat de plăceri, nu ieftine şi uşoare (de-acelea se scârbise). De ce *un om ca el?* Nu era tot aşa de bărbat ca Vogoride? se întreba Lăscăruş umilit şi mestecându-şi ura şi amărăciunea care-1 rodeau de când era în umbra lui Şerban Vogoride. Ştia că Şerban era aici ca la el acasă. Nu mai putea suporta în astă-seară să-l vază unic centru al interesului oamenilor acestora. Trebuia să plece cât mai curând, să-i lase singuri; îl mai mângâia oarecum ideea că Şerban şi Sofia vor rămâne cu Cozianu, care înţelesese aluzia adineauri, la *écarté.* „Nici ei n-o să fie liniştiţi astă-seară", se gândi cu o oarecare satisfacţie Lăscăruş Lascari.

Când o văzu pe vorniceasa Sturza că se ridică, gemând şi proptindu-se în baston, şi că se pregătesc de plecare şi celelalte cucoane, se grăbi să-i ofere braţul bătrânei şi să se încline în faţa Sofiei Cozianu. Lui Vogoride îi strânse mâna şi-l sărută pe amândoi obrajii.

— Ne vedem mâine la Cameră.

Vogoride îşi trase capul înapoi, dar nu izbuti să scape de pupătura cleioasă şi de barbetele mătăsoase ale lui Lăscăruş. Nu-i plăcea să se apropie de el un bărbat, şi mai ales lividul, grasul şi părosul Lăscăruş Lascari. Rămase singur în salon cu Sofia Cozianu şi suflă pe nări, dezgustat şi jucându-şi monoclul pe deget. Afară se auzea trapul cailor pe caldarâm şi uruitul trăsurilor care plecau. Davida nu se mişcase de lângă pian.

Şerban Vogoride se aplecă uşor spre mama Davidei şi spuse, surâzând:

— *Vous êtes belle comme le jour*!...[3]

Sofia Cozianu voi să-i răspundă, dar deodată simți că n-au rămas singuri; se-ntoarse şi o zări pe Davida.

— Aicea eşti? Ce faci acolo, huhurezule?

Şerban Vogoride se îndreptă şi exclamă pe un ton prea firesc:

— Sigur că-i aici; n-o văzuseşi? A stat şi-a tăcut toată seara. Nici nu te-am văzut bine, Davida.

— Vino-ncoace, să stai de vorbă cu noi, zise Sofia Cozianu stăpânindu-şi cu greu plictiseala. Avea şi ea o clipă liberă, şi proasta asta mică venea să i-o strice. Ce căuta aici?

Davida însă se apropie, fără să ştie că dorința maică-si era s-o vadă plecată cât mai curând. Şerban Vogoride o privi cu plăcere. Îi puse mâna pe cap ca unui copil.

— Ce mare se face fata asta! mâine-poimâine o măritǎm...

— Nu vorbi aşa, Şerbane, că mă faci să mă simt bătrână...

— Dumneata, cucoană, ai să fii fermecătoare până la optzeci de ani... şi cine te-a iubit tânără are să te iubească şi atunci, spuse Şerban Vogoride înclinându-se politicos ca şi cum ar fi făcut un compliment; dar se uita țintă la Sofia, care înțelese că i-a vorbit cu tot dinadinsul, şi se roşi, abia văzut, de plăcere. Vogoride nu-şi luase mâna de pe capul Davidei, care închise o clipă ochii. O mângâie uşor pe obraz şi-i spuse:

— Să te gândeşti mâine la mine; o să am o bătălie grea la Cameră.

— O să câştigi! zise Davida cu o aprindere întunecată şi pătimaşă, care-i făcu pe cei doi să izbucnească în râs:

— Crede în dumneata mai mult ca mine, zise Sofia Cozianu. În casa asta nu se poate spune o vorbă despre dumneata, că sare ca o tigroaică!

Davida zâmbi silit.

— De ce nu sunt onorabilii membri ai partidului conservator la fel de porniți ca fetița asta! spuse Vogoride. Nu şi-ar mai face vodă şi Kogălniceanu mendrele în țara asta, cu negustoraşii şi cu țăranii dumnealor...

---

[3] Eşti frumoasă ca ziua! *(fr.)*

Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia când intră sub cel dintâi din cele trei candelabre de cristal atârnate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprâncenele bălane şi ochii verzi ca gheaţa; gura îi era strânsă şi faţa rece şi severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decât un guleraş alb şi manşete albe. Făcu o plecăciune uşoară din cap lui Şerban Vogoride; el se înclină foarte rezervat, ca în faţa unei persoane pe care n-o cunoaşte, îşi puse monoclul şi-o cercetă distant.

— *Je cherchais justement Davida,* zise străina. *Venez, mademoiselle, il est temps de vous coucher*[4]*,* adăugă ea către Davida.

— *Maispas du tout, je ne veuxpas*[5], răspunse Davida furioasă.

— Ba da, du-te şi te culcă; are dreptate mademoiselle Marchand, spuse mama Davidei, care era atât de mulţumită să scape de Davida, încât, într-un elan de bunăvoinţă pentru providenţiala mademoiselle Marchand, se-ntoarse spre Şerban Vogoride şi-l întrebă:

— N-o cunoşti încă pe mademoiselle Marchand? Ea se ocupă de educaţia copilei ăsteia. *Mademoiselle* – adăugă ea pe franţuzeşte – vino să-ţi prezint pe excelenţa sa domnul Şerban Vogoride.

Franţuzoaica se apropie cu un zâmbet pal, amabil, gata să încline capul şi să întindă mâna. Deodată se opri. Zâmbetul îi înlemni pe faţă, apoi se şterse treptat. Şerban Vogoride îşi vârâse mâinile în buzunare şi se uita peste ea, în gol, ca şi cum ea n-ar fii existat, ca şi cum unde se afla ea n-ar fi fost decât aer.

Nu păru că aude nici ce-i spunea Sofia Cozianu:

— Şerbane, mademoiselle Marchand, *l'institutrice de Davida*[6].

Sofia Cozianu rămase şi ea o clipă înmărmurită. În întregul salon imens şi gol afară de colţul unde se aflau ei, domni un moment de tăcere apăsătoare, încordată, penibilă. Sofia Cozianu se roşi şi-i spuse pe franţuzeşte guvernantei:

— Mulţumesc, domnişoară; du-o pe Davida să se culce. Du-te, Davida.

Mademoiselle Marchand se înclină, cu ochii în pământ:

---

4 Tocmai o căutam pe Davida. Haideţi, domnişoară, este timpul să mergeţi la culcare. *(fr.)*

5 Nicidecum, nu vreau. *(fr.)*

6 Preceptoarea Davidei *(fr.)*

— *Bonsoir, madame. Bonsoir, monsieur.* Şi ieşi ducând-o după ea pe Davida pe care Vogoride o mângâie binevoitor pe cap pe când trecea pe lângă el. Cum ieşiră ele, Sofia Cozianu se întoarse spre Vogoride:

— Bine, Şerbane, ce-ți veni să-i faci afrontul ăsta bietei femei?

El râse dur.

— Draga mea, eşti prea bună la suflet; mâine ai să mă prezinți sufragioaicelor şi țigăncuşelor dumitale de prin casă! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezinți unei persoane pe care-o plăteşti şi o hrăneşti? Cine e mademoiselle Marchand? N-o cunosc! Nu mă interesează, şi prin urmare nu există. Cu moliciune şi cu bunătate ca a dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine şi ce nu; de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților şi a demagogilor!

— Bine, dar e franțuzoaică, n-are nimic a face cu... încercă să spună Sofia Cozianu, dar el râse sec.

— Mârlan franțuz, mârlan rumân, totuna mi-e! De la ei vin toate ideile revoluționare, draga mea; acolo le-au intrat prostii în cap teoreticienilor noştri, cum era Bălcescu mai ieri şi cum sunt azi amicii lui, Ion Ionescu, şi Rosetti, şi toată haita! Hai, să-i lăsăm în plata domnului, că mă faci să-ți țin un discurs şi – adăugă el cu glas scăzut şi surâzând – avem altele de vorbit.

Sofia Cozianu zâmbi fericită.

— Aşa, îmi închizi gura; dar tot îmi pare rău pentru biata Herminie... E o femeie cumsecade, Şerbane, nici nu-ți închipui ce virtuoasă e, urmă doamna Cozianu râzând dintr-odată. Acuma, în iarna asta care a trecut, s-a îmbolnăvit, săraca, a avut friguri mari, şi a început să aiureze. Ştii ce tot spunea în delir? Nu-ți poți închipui.

— Măscări, zise Şerban Vogoride, şi râse gros.

— Numai la prostii te gândeşti. Nu, dragul meu, ci tocmai dimpotrivă. Țipa: *Qu'on amène un médecin pour qu'il puisse témoigner que je suis vierge*![7]

— Săraca de ea – exclamă Şerban Vogoride, râzând cu lacrimi – vai, sărăcuța, îmi pare rău de ea; şi cum, *chère amie*[8], nu s-a aflat

---

[7] Aduceți un medic să poată atesta că sunt fecioară *(fr.)*

[8] Draga mea *(fr.)*

un românaş de-ai noştri să se milostivească de ea şi s-o scape de pacostea asta?

Râdeau amândoi, când domnul Cozianu apăru în uşa ce dădea spre cele două saloane din dreapta. Era galben la faţă, cu cravata dezlegată şi cu hainele mototolite.

— De ce râdeţi? întrebă el morocănos. Apoi se uită împrejur cu o mirare exagerată şi întrebă pe un ton dezagreabil:

— A plecat toată lumea?

— Ce e cu tine? întrebă Sofia Cozianu. Te simţi rău?

— Da... Mă munceşte iar ficatul, mormăi domnul Cozianu şi se aşează într-un fotoliu. Şerban Vogoride şi cu Sofia schimbară o privire iute. Şerban mai stătu câteva clipe, vorbind de lucruri fără însemnătate, apoi se ridică să plece; Cozianu întrebă într-o doară şi fără chef: „De ce nu mai rămâi", dar pe un ton care arăta că nu mai doreşte societate. Şerban îşi luă rămas bun şi ieşi. Cozianu se duse la fereastră şi stătu acolo, uitându-se în întunericul de afară, până auzi tropotul cailor şi văzu geamurile cupeului sticlind şi licărul roşiatic al lămpilor trăsurii cum trece prin faţă-i şi dispare pe poarta cea mare. Apoi se-ntoarse şi veni la nevastă-sa. Era pământiu şi-şi stăpânea cu greu mânia.

— Ascultă, Sofio dragă. Ţi-am făcut pe plac în toate. Atunci când ai dorit, am primit să dormim despărţiţi; am primit să trăieşti cum pofteşti; să călătoreşti singură; nu m-am atins nici de averea dumitale. Dar nu pot, mă-nţelegi, nu pot răbda să mă dezonorezi. Verişorul dumitale Şerban e om mare, e tot ce vrei, dar nu se cuvine să ajung de râsul oamenilor din pricina lui şi-a dumitale! încă sunt eu stăpân în casa asta, după câte ştiu! Şi spre binele dumitale, o să pun regulă în toată istoria asta. Spre binele dumitale, înţelegi? Că mâine-poimâine o să te arate lumea cu degetul, şi-ai să fii nevoită să pleci în străinătate, că aici nimeni n-o să-ţi mai calce în casă! Vorba multă, sărăcia omului: mâine dimineaţă plecăm la Cozia.

— Cum? Mâine dimineaţă?

— Mâine dimineaţă la ceasurile opt suntem porniţi la drum! Ai ceva de zis împotrivă? întrebă Cozianu, tremurând de enervare. Faţa plumburie şi ochii tulburi îl arătau mai mult ca niciodată născut sub o constelaţie saturniană, amară şi sumbră. Doamna Cozianu îşi muşca buzele privindu-1 ţintă. Se gândea concentrat, speriată. Se sili să zâmbească.

— Dragul meu, ți-e rău, şi asta te face să vezi lucrurile în negru. De unde ai scos toate poveştile astea cu Şerban şi cu lumea care n-o să ne mai calce în casă?

— De unde da, de unde nu, te poftesc să mă crezi! strigă Cozianu tremurând de furie. Mi s-a dat a înțelege, destul de fără perdea, că lumea vede! Lumea nu e proastă cum o crezi tu. Ce vrei? răcni el întorcându-se spre o femeie care intrase.

— Nu poftiți la masă? întreba femeia fără să se sperie. Era aceeaşi țigancă, Florica, care-i aprinsese lampa ca să joace cărți cu Lascari.

— Nu! Piei de-aici!

— Du-te, Florico, zise liniştită doamna Cozianu. Culcați-vă toți. Nu mâncăm astă-seară.

Aşteptă până se închise uşa, apoi spuse:

— Lumea? Să zică ce-o vrea, Sandule dragă; vorba cântecului: „gura lumii slobodă". Dacă vrei, plecăm şi acum. Dar vrei să ne supărăm cu Şerban? Ce-o să crează de noi? Că am înnebunit, sau că avem ceva cu el. Socoți că-i un om cu care-i bine să te certi?

— Nu-mi pasă de el! mugi înfundat domnul Cozianu şi începu să se plimbe cu paşi mari în sus şi în jos. Apoi se opri brusc.

— Nu-mi vine la socoteală, cucoană, să mă facă de râs! Mă înțelegi? Vrei să fiu nevoit să mă bat cu dânsul în duel? Acolo o să ajungem!

— Asta ar mai lipsi! spuse Sofia Cozianu pălind. Să-l mai şi omori!

— Poate mă omoară el pe mine! La asta nu te-ai gândit! râse amar Cozianu.

— Te ştiu mai bun țintaş, că toată ziua eşti la vânătoare, zise Sofia; şi dacă i se întâmplă ceva, îți dai seama ce urmează? Ai să-i ții dumneata locul în Cameră? Ai să ții dumneata piept lui Kogălniceanu şi lui vodă? Că şi eşti în stare, zise ea cu dispreț. *Est-ce qu'il nousfaut un éclat*[9]*,* tocmai în momentul ăsta?

Cozianu se oprise, descumpănit. Fierbea, neputincios. Moalea şi blânda Sofia Cozianu îşi adună toate puterile şi îndrăzni:

— Să zicem că ține la mine.

— Să faci bine să nu-ți bați joc de mine, râse indignat şi amărât soțul. Ea însă urmă, neînduplecată:

---

[9] Avem oare nevoie de un scandal? *(fr.)*

— Să zicem că ține la mine. Eu plec fără un cuvânt. Dacă ține cu adevărat la mine, apoi n-are să mai fie el bun de Cameră, de ședințe ale cabinetului, de nimic. Îl cunosc: e în stare să lase totul baltă și ori să vie după noi – îți închipuiești scandalul și ruina lui ca om politic – ori să-și dea demisia și să plece în străinătate, sau la moșie, sau să-și facă seama.

Nu era sigură de niciunul din lucrurile acestea, dar vorbea cu o cutezanță disperată și fără umbră de îndoială. Îl vedea pe bărbatu-său clătinat și de aceea urmă cu și mai multă hotărâre:

— Dacă pleacă el, Cuza și Kogălniceanu nu mai au niciun adversar în partidul conservator; față de el, ceilalți sunt un fleac.

— O să ia moșiile și cu el, și fără el! zise Cozianu încruntat și sumbru. Suntem pierduți și-așa. N-o să oprească un om valul ăsta...

— Ești sigur? Iei asupra ta ce-o să urmeze?

Cozianu tăcu.

Începu să se plimbe iar prin salon.

Abia după multă vreme, mormăi:

— Mai vorbim noi mâine.

Și ieși fără să mai adauge un cuvânt. Sofia Cozianu își trecu mâinile peste obraz și suflă adânc. Tremura de încordare. Murmură, singură:

— Nici nu visezi tu, Șerbane... Tu nici nu știi...

Rămase tăcută, palidă de osteneala acestei jumătăți de ceas, zâmbind slab în gol. Foarte târziu, plecă și ea să se culce. Candelabrele rămaseră aprinse și arseră până spre sfârșitul nopții; fumegau sleite, când se făcea ziuă.

La vremea aceea, Davida dormea ca un copil, răsuflând liniștit; iar mademoiselle Marchand stătea în pat, cu ochii deschiși, țeapănă și rece ca un cadavru, și se gândea.

Când o dusese pe Davida să se culce, în odaia unde dormeau amândouă, trecuse după paravan și se dezbrăcase în tăcere. Davida ședea pe pat și vorbea:

— Nu crezi că seamănă cu lordul Byron? Nu, mai degrabă cu Chateaubriand. Ah, mademoiselle, aș fi vrut să fii de față când a povestit cum le-a răspuns liberalilor la Cameră! Era de neuitat.

E un om unic, un om care va rămâne în istorie. Are mândria și geniul diabolic al lui Manfred, al lui Lara, al... Mademoiselle, știi de ce mi-am adus aminte? Mi-a citit tata din Sallust o frază pe

care o s-o ţin minte până la moarte: *contemptor animus atque superbia, consueta mela nobilitatis*[10]. Dar nu sunt lucruri rele, mi-a spus tata, ci fac parte din noblețea spiritului, şi sunt semnele unui duh înalt şi generos: *contemptor animus atque superbia, ipsa nobilitas.*[11]

Odaia lor de dormit era pătrată, cu un tapet de hârtie cu flori pe pereți, cu două paturi mari cu picioarele de bronz şi cu câte o comodă pentru fiecare; pe una era un lighean şi o cană de faianță: era a domnişoarei Marchand; pe cealaltă, a Davidei, un lighean de argint şi o cană mare de argint, cu o canelură în spirală înfăşurată pe ele. Madamoiselle Marchand ieşi după paravan şi suflă în lumânare, apoi se culcă. Nu spusese o vorbă. Davida se gândi puțin, apoi întrebă, cu o supunere neobişnuită:

— Mademoiseille... aş vrea să mai lucrez la lecția de matematici...

Mademoiselle Marchand nu spuse nimic. Davida se repezi la comodă cu o vioiciune de animal tânăr, cotrobăi într-un sertar, scoase un caiet, aprinse o lumânare şi începu să scrie, pe noptiera pe-a cărei marmură pica încet ceara ce se scursese pe piciorul de fildeş al sfeşnicului. Scria într-un caiețel cu scoarțe negre. În capul paginii puse ziua şi luna. Apoi scrise: *Azi mi-a vorbit iar. Mi s-a părut mai mult ca niciodată că seamănă cu Manfred, deşi are ceva şi din Lara. Stăteam şi-l ascultam, când deodată m-a chemat şi mi-a vorbit. Mi-a spus că are nevoie de mine; mi-a cerut să mă gândesc mâine la el, când ii va înfrunta pe adversari. Mă voi gândi la tine, şi vei birui, iubitul meu!*

Stătu puțin, sugând capătul tocului, apoi scrise iarăşi:

Cât de mult aş vrea să fiu bărbat, să-l ajut, să lupt alături de el! Tata nu-l înțelege; mama şi mai puțin. Mama e o găină, dovada cea mai bună e că mă crede un copil. Se înşală! Ar trebui să aibă un spirit eroic, şi atunci dânsul ar iubi-o; dar el nu poate iubi decât o fire înrudita, la fel de bărbată ca şi a lui.

Roase puțin capătul tocului, apoi adăugă în caiet: *L. L. Mi-a spus astăzi că ar trebui sa fiu soția unui om politic; asta înseamnă că, deşi pare respingător şi mărunt, e un om inteligent. Cred şi eu că ar trebui să fiu soția unui om politic. Dar numai a unuia singur.*

---

[10] Sufletul disprețuitor şi trufia, iată obiceiurile rele ale nobilimii, *(lat.)*

[11] Sufletul disprețuitor şi trufia sunt însăşi noblețea, *(lat.)*

Sublinie de două ori cuvintele „a unuia singur”, apoi urmă:

Soția lui, iubita lui, sclava lui. Aş vrea să-mi dau viața pentru el!

Închise caieţelul şi se uită pe furiş la mademoiselle Marchand, întinsă sub plapumă şi nemişcată. O întrebă încet:

— *Est-ce que vous dormez?*[12]

Cealaltă nu răspunse. Dormea, de bună seamă. Davida ascunse caieţelul, se dezbrăcă repede şi se vârî în pat. Încercă să-şi închipuie scene romantice în care jucau un rol ea şi Şerban Vogoride, dar în curând imaginile se amestecară în mintea ei, se topiră şi peste câteva clipe Davida dormea răsuflând liniştit, cu părul ei negru ca noaptea risipit pe pernă, şi cu mâna sub obraz, ca un copil.

Nu însă şi mademoiselle Marchand. Nu răspunsese, nu vorbise, fiindcă îi era gâtul strâns, fiindcă se înăbuşea şi fiindcă nu-şi putea îngădui să spună ce simțea. Zăcea în pat, nemişcată, cu trupul înghețat, cu dinții încleştați, şi nu putea nici măcar să plângă. O frigeau ochii. Stătea şi se gândea la un singur lucru. Rămase aşa toată noaptea. Când începu să se lumineze de ziuă, se sculă, îşi dădu cu apă rece pe față şi se îmbrăcă. Luă o carte şi se aşeză într-un fotoliu, dar fără să citească. Davida când se trezi, îi zâmbi copilăreşte şi o întrebă dacă s-a şi sculat:

— *Voyons, quelle bêtise* – îi spuse mademoiselle Marchand – *vous voyez bien que je suis debout*[13]. De ce mă mai întrebi?

Era liniştită şi severă ca întotdeauna.

Davida oftă, se întinse şi încercă să mai lenevească în pat, dar mademoiselle Marchand trase plapuma de pe ea. În curte se auzeau glasuri şi tropot de copite. Davida sări din pat şi se duse desculță la fereastră: trăsura de călătorie era trasă la scară.

— Ce s-a întâmplat? Cine pleacă? Plecăm undeva? întrebă ea.

— Nu ştiu nimic, răspunse mademoiselle Marchand; îmbracă-te mai repede şi ai să afli mai curând; hai, îmbracă-te; în cămaşa asta lungă, albă şi cu părul negru pe umeri, arăți ca o sălbatică; *une vraie sauvage.*[14]

---

[12] Dormi? *(fr.)*

[13] Spui prostii, vezi bine că m-am sculat, *(fr.)*

[14] O adevărată sălbatică *(fr.)*

II

În aceeaşi clipă perdeaua groasă de catifea vişinie de la fereastra doamnei Cozianu se dădu la o parte numai de două degete, apoi recăzu. În întunericul odăii cu perdelele trase, cu flăcăruia candelei care pâlpâia sub luciul stins al icoanelor de argint, Sofia Cozianu se aşează într-un fotoliu şi aşteptă, hotărâtă ca atunci când Alexandru va veni să-i bată la uşă şi s-o poftească în caleaşca de călătorie care aştepta, să-l refuze ritos. Era nervoasă; îşi juca papucul de satin în vârful piciorului alb. Îşi trăgea pe piept halatul de mătase în care i se făcuse deodată frig. Afară tropăiau caii, scurmând caldarâmul cu copitele şi sforăind; se auzeau glasurile rândaşilor şi al lui Dumitru, vizitiul. Sofia Cozianu aştepta să audă bătaia în uşă, să se ridice în picioare şi să spuie: „Nu plec cu tine!”

Davida se îmbrăcase în grabă şi ieşise cu mademoiselle Marchand, care în dimineaţa aceea era galbenă, ca de ceară. Se întâlni cu tată-său, cu o manta groasă pe umeri şi o şapcă de vânătoare în mâinile înmănuşate în piele de Suedia, cenuşiu-verzuie. Se aplecă să-l sărute fiică-sa pe obraz, apoi se-ntoarse spre mademoiselle Marchand şi o luă la o parte să-i spună pe franţuzeşte:

— Trebuie să plec la ţară; e posibil să lipsesc mai multe luni; te rog să-mi scrii despre progresele şi purtarea Davidei; şi mai ales, s-o ţii strâns, din scurt! Să fii severă cu ea; maică-sa, de altfel, nu te va stingheri în educarea Davidei, zise în treacăt domnul Cozianu cu un zâmbet saturnian, la care mademoiselle Marchand nici nu clipi.

— Să fii alături de ea în orice moment; să-i supraveghezi lecturile, clipele libere, tot. Nicio distracţie prostească: *pas de sots amusements*, ci matematici, istorie, latină, muncă de dimineaţa până seara; să nu neglijeze muzica, şi *le maintien*[15] care e esenţial; trebuie să iasă din ea o persoană deosebită. Mă bizui pe dumneata.

---

[15] Ţinuta *(fr.)*

— Îmi cunosc datoria, zise mademoiselle Marchand cu o asemenea fermitate necruțătoare, încât amăreala domnului Cozianu se risipi o clipă dând loc unei satisfacții posace.

— *Tres bien, mademoiselle. Au revoire*[16]*,* zise Cozianu şi dădu uşor din cap.

—*Au revoir, monsieur.* Mademoiselle Marchand înclină capul cu o mişcare rigidă, apoi se îndreptă la loc, ca o vargă de oțel. Cozianu o mângâie uşor pe obraz pe Davida, îşi puse şapca de vânătoare, îi făcu lui Hector, valetul francez, semn să-l urmeze şi se sui în trăsură. Davida, în capul scărilor, voi să fluture batista, să strige ceva. Mademoiselle Marchand nici nu întoarse ochii spre ea, ci murmură printre buzele subțiri şi palide:

— *Voyons,* Davida. Sentiment în fața slugilor. *Du sentiment devant les domestiques.*

Davida se opri brusc; apoi mulțumi politicos şi intrară în casă, în clipa când trăsura ieşea pe poartă şi rândaşii închideau cele două canaturi înalte cu zăbrele de fier.

Doamna Cozianu mai sări o dată la fereastră când auzi caleaşca grea urnindu-se şi o văzu cum iese din curte. Nu-i venea să creadă. Ieşi din odaie şi străbătu casa de la un capăt la altul, ca să se asigure că Alexandru plecase; încerca să pară liniştită, astfel ca slugile s-o creadă în deplină ştiință a plecării soțului ei; dar înainte de-a intra şi în odaia lui, care mirosea greu a fum de țigară de foi răcit, nu se putu împiedica şi bătu în uşă. Nu era pe aproape decât una din țigănci, Floarea, pe care-o adusese de la moşie şi care părea vicleană şi de o răutate animalică încât nimeni n-o putea suferi, dar pe care Sofia Cozianu o ținea pe lângă sine şi o apăra dintr-un simțământ ciudat şi neexplicabil de siguranță şi de independență pe care-1 avea ştiindu-se ascultată cu supunere de rob de această slugă antipatică şi căreia-i mersese buhul de otrăvitoare. Acuma când se trezi că bate la uşă, îşi luă seama şi-i zâmbi Floricăi cu vinovăție:

— Ce-o fi cu mine de m-apuc să bat la uşă...

Tremura că țiganca îi va spune: „Păi boierul doarme, cuconiță". Dar Florica, uitându-se pe sub gene cu ochii-i verzi şi tulburi, care nu plăceau nimănui, râse şi-şi arătă dinții putrezi.

---

[16] Foarte bine, domnişoară. La revedere, *(fr.)*

— De drag ce vi-i de dumnealui, zise ea ţuguindu-şi buzele. Sofia Cozianu rămase o clipă să se uite la ea: ce voise să spună? Era obrăznicie vicleană, sau înjositoare cârdăşie? Nu putea citi nimic în pupilele ca de apă de baltă ale femeii. Intră. Alexandru nu era. Nu era nicăieri. Plecase. Nu putea şti pe câtă vreme şi unde (de bună seamă la o moşie, la Cozia sau la Gârla); plecase ca să nu mai dea ochii cu ea, ca să nu accepte, să nu recunoască; îi fusese teamă, ruşine de sine însuşi... „Fricosul!" se gândi Sofia Cozianu cu un zâmbet de dispreţ.

De acum înainte, Şerban Vogoride veni şi mai des în casa din strada Culmea Veche; de altfel prietenii şi cunoscuţii îşi continuară vizitele ca şi mai înainte şi chiar şi mai mult, căci şi până atunci, nu mohoreala şi râsul plin de fiere ale lui Alexandru Cozianu îi atrăseseră, ci farmecul molatic şi bunătatea zâmbitoare a soţiei lui, care acuma înflorise, râdea, glumea, era spirituală fără răutate, şi nici nu aţâţa vreo gelozie la celelalte cucoane care o bănuiau „fixată". În aceeaşi vreme lupta politică şi duelurile oratorice în Cameră adunau în casa Cozienilor pe oamenii de frunte ai partidului conservator, care ştiau că-1 văd acolo pe Şerban Vogoride, rămas mai mult ca oricând ultimul lor sprijin; de altfel, foile liberale arătau că şi adversarii ştiau asta şi începuseră să strecoare în articole ameninţări nedesluşite, de care Şerban Vogoride râdea seara, sprijinit de sobă în mijlocul salonului casei din strada Culmea Veche.

Iar Davida urma să trăiască în visurile pătimaşe şi eroice ale sfârşitului adolescenţei sale, cu capul înfierbântat de Tacit şi de matematici, urmărită de dimineaţă până seara, la masă, la toaletă, pretutindeni, de atenţia, de vocea rece şi calmă, de corectitudinea de gheaţă a domnişoarei Marchand, care-o ţinea ca într-un invizibil corset de oţel. Davida nu vedea pe nimeni din jurul ei decât pe deasupra; trăia numai în sine şi în visurile sale; nu-şi dădea seama de ce gândesc şi ce simt ceilalţi, fiindcă ea gândea un singur lucru şi simţea prea aprins. Cu şiretlicuri din ce în ce mai disperate izbutea să scrie din când în când în caietul cu scoarţe negre şi să-l ascundă de vigilenţa domnişoarei Marchand.

Intr-o zi Şerban Vogoride venise la masă, aşa cum obişnuia în vremea din urmă. În jurul mesei celei lungi din sufragerie, în capul căreia Sofia Cozianu, în toaletă de primăvară, rochie de mătase *gris-argent,* cu un jabot de dantele de Bruxelles şi nasturi

de sidef, râdea şi glumea fericită, mai şedea Lăscăruş Lascari, apoi un frate al Sofiei Cozianu, deputat dintr-un judeţ din Moldova, om cu favoriţi lungi, grav şi de o mare prostie, apoi două mătuşi sărace ale Sofiei, ofilite şi tăcute şi care mâncau lacom, cu ochii în farfurie; mai era mademoiselle Marchand, mută, îngheţată, răspunzând politicos cu „da" sau „nu"; şi în sfârşit Davida, care-1 asculta pe Şerban Vogoride cum vorbeşte aprins:

— ... Vodă e hotărât să facă reforma agrară; e şi el un teoretician şi un progresist! spunea Vogoride, care rostea „phroh-gresist" cu un dispreţ zdrobitor, neîntrecut decât de acela pe care-1 punea în rostirea cuvântului „teoretician". Iar liberalii îl susţin numai ca să ne ia locul – sau mai bine zis locurile! Numai că n-o să se lase nimeni jupuit de averea muncită de părinţii lui, ca să-i vază pe domnii Rosetti şi Brătianu în guvern.

Davida îl privea cu ochii ei mari, negri şi aprinşi, şi uita să mănânce. Mademoiselle Marchand o întreba în şoaptă:

— De ce nu mănânci?

Davida nu auzea.

— De ce nu mănânci, Davida?

— Poftim? Ai spus ceva?

— De ce nu mănânci?

Davida stătea o clipă, aiurită, ca trezită din somn, apoi se reculegea şi răspundea:

— Nu mi-e foame!

Şi se-ntorcea iar spre Vogoride, să-l asculte.

Mademoiselle Marchand tăcea şi mânca mai departe, puţin, cu înghiţituri mici, căci îi era gâtul strâns şi numai cu o sforţare cumplită a voinţei îşi păstra calmul impasibil al feţei.

După prânz, domnii mai stătură cu stăpâna casei la cafea şi coniac, mătuşile se retraseră în odaia lor, în dos, cu fereastra spre curte şi casele slugilor. Davida încercă să mai stea, dar maică-sa o trimise din salon:

— Du-te, fetiţo: *va étudier*[17]. Davida se ridică, nemulţumită. Lăscăruş Lascari îi ţinu partea, râzând.

— Las-o, cucoană Sofio: pricepe mai multă politică decât unul din noi ăştialalţi...

---

[17] Du-te de învaţă, *(jr.)*

— Fugi de-acolo; e un copil. Trebuie să învețe, Lăscăruş, dragă; Alexandru are planuri mari cu ea; du-te, Davida!

Fata se uită la Vogoride aşteptând ajutor; dar Vogoride nu era atent; îşi încălzea în palme paharul de coniac şi se gândea, de bună seamă, la şedința de mâine a Camerei.

Cu capul în piept şi furioasă, Davida ieşi după mademoiselle Marchand.

În odaie, o fâşie lată de lumină, în care jucau fire de praf aurii, trecea printre perdelele întredeschise şi aprindea o pată dreptunghiulară pe covorul roşu. Davida trecu prin fâşia de lumină, deschise secreterul cu picioare arcuite, cu frunze şi flori încrustate în lemnul lui gălbui, şi se aşeză în fața lui, dar nu luă nicio carte.

— Mă socoteşte copil, murmură ea, încruntându-şi sprâncenele. Asta arată cât de bine mă cunoaşte.

Mademoiselle Marchand trecu o clipă după paravan, apoi ieşi de acolo cu un caiet în mână. Veni la Davida şi i-1 arătă.

— Vrei să-mi explici ce e asta, domnişoară? întrebă ea pe un ton glacial şi vibrant? Ce e asta?

Davida sări în picioare, palidă. Era caietul ei negru. Se repezi să-l smulgă din mâna guvernantei.

— De unde-1 ai? Cum l-ai găsit? Dă-mi-1 îndărăt! N-ai dreptul să-l citeşti! exclamă ea înăbuşit.

Mademoiselle Marchand feri caietul. Davida ajunsese în fața ei, la mai puțin de un pas. Se înfruntau, fata neagră şi subțire, cu ochi arzători, şi femeia palidă şi blondă, cu sprâncene şi gene decolorate, şi cu ochii verzi, înghețați. Tremurau amândouă, una de indignare, alta de o furie îngrozitoare, încă stăpânită, dar care nu mai putea fi ținută în frâu decât o clipă şi avea să izbucnească.

— N-ai dreptul să umbli în lucrurile mele! Spioano! şuieră Davida.

— N-am dreptul? E datoria mea să te educ, să ştiu unde-ți rătăceşti mintea, copil nerod! şopti cu patimă mademoiselle Marchand. Răspund de dumneata în fața tatălui dumitale! Ce-are să spună când va afla ce scrie aici?

— N-ai dreptul să-i spui! Eşti o trădătoare! E josnic să-i spui! E infam!

— E infam ce fac eu? E infam idolul dumitale! în el ai găsit să adori noblețea şi generozitatea? De el ai găsit să te îndrăgosteşti,

minte de vrabie! *Tête de linotte!* Mă faci să şi râd! zise mademoiselle Marchand cu un râs silnic, înveninat.

— Ce-ai spus? Ce ți-ai îngăduit să spui! Îți permiți să-l judeci? întrebă Davida sufocată de furie şi ridică mâna să-i tragă o palmă, dar mademoiselle Marchand îi prinse brațul şi o împinse îndărăt.

— Ticăloaso! suflă Davida. Am să cer să fii gonită din casa asta!

— Să fiu gonită? Da! Să fiu gonită! Ce mai caut aici? Ce mai caută în casa asta o ființă care mai are onoare în ea? Am să plec cu dragă inimă, fiindcă nu mai pot suporta să asist la ce se petrece aici! Singurul om vrednic de stimă e tatăl dumitale, şi e dezonorat, e batjocorit, iar situația mea nu-mi îngăduie să spun ce gândesc şi ce văd! Da, am să plec, şi să te las în admirația dumitale imbecilă față de amantul mamei dumitale!

Davida se făcu palidă de tot. Peste o clipă îngăimă:

— Ce-ai spus?

Mademoiselle Marchand îşi trase un cufăr de sub pat, deschise dulapul, începu să scoată rochii din cuiere, şi să le arunce în cufăr cu o grabă febrilă. Davida se repezi la ea, o apucă de umăr şi o scutură.

— Ce-ai spus? Eşti nebună?

— Nu sunt nebună deloc, vorbi mademoiselle Marchand, împachetând mereu. Tremura din tot trupul şi vorbea sec şi repezit, pe nerăsuflate:

— Nu, nu sunt nebună; am moştenit de la părinții mei scaun la cap şi demnitate, şi am greşit stând prea mult aici şi răbdând să fiu înjosită. De ce să rabd? Sunt o ființă mai onorabilă decât mama dumitale şi amantul ei. Părinții mei au muncit ca să-şi facă o mică stare; aveam cel mai bun hotel din Nogent. I-a ruinat invidia şi răutatea oamenilor; s-a făcut drumul de fier şi cursele de diligență nu s-au mai oprit în oraş; a fost o lovitură a destinului, pe care am îndurat-o curajos; apoi a venit la putere tiranul Bonaparte şi tatăl meu, care era cunoscut ca republican, a fost deportat; dar sunt mândră de el; era un om respectat, un om integru, nu un aristocrat corupt, depravat şi fără onoare, ca idolul dumitale care batjocoreşte patul conjugal al celui mai credincios prieten al său. Am să muncesc cu mâinile; nu mi-e frică de muncă; da, am să plec, am să plec din țara asta blestemată, din țara asta de sălbatici! Să mor de foame, dar să nu-mi pierd demnitatea! vorbi mademoiselle Marchand cu glas înecat de

patimă. Era verde la faţă şi-şi ghemuia cămăşile de noapte în cufăr cu mâini tremurătoare. Davida o trase de braţ şi o aşeză cu sila pe pat. Cealaltă se lăsă, în neştire.

— Ce-ai spus? Nu e adevărat! spuse Davida cu îndoială, într-un fel rugător, de parcă o implora s-o liniştească, să-i spună că nu e decât un vis, că n-au fost decât vorbe în vânt. Mademoiselle Marchand vorbi însă cu o linişte sumbră:

— Ba da, e adevărat.

— Minţi! ţipă Davida şi se ridică de lângă ea. Minţi! Eşti o intrigantă şi o mincinoasă!

Mademoiselle Marchand zâmbi pal.

— E greu să fii slugă... mai ales la nişte stăpâni de sclavi...

— Iartă-mă, şopti Davida; iartă-mă. Am fost nebună; nu ştiam ce spun; dar înţelege ce-nseamnă asta pentru mine. Te rog, uită cum ţi-am vorbit. Te rog, nu pleca; te implor, *mademoiselle, je vous en supplie,* nu pleca, nu mă lăsa aşa...

Alunecă de pe patul unde se aşezase lângă mademoiselle Marchand, căzu în genunchi şi-i cuprinse talia îngustă şi dură cu braţele; se uita la ea cu spaimă, palidă, cu ochii rătăciţi.

— Nu pleca de aici: n-am pe nimeni cu cine să vorbesc; n-am pe nimeni pe lume! Rămâi şi ajută-mă să aflu! Trebuie să aflu! Nu cred că-i adevărat! Nu poate fi adevărat!

Era atât de îngrozită şi de palidă încât mademoiselle Marchand zâmbi rece, cu un aer decis şi ferm, nu fără satisfacţie.

— Bine, vei afla.

Începând din după-amiază aceea, cineva care ar fi fost atent la purtarea Davidei ar fi observat că e şi mai tăcută ca până atunci, că răspunde monosilabic, că urmăreşte cu o atenţie duşmănoasă orice gest cât de mic al maică-si şi al lui Şerban Vogoride. Dar nimeni nu se uita la ea afară de Lăscăruş Lascari, şi acesta doar ca să se apropie de ea, s-o ia de braţ sau de talie şi să-i vorbească glumeţ şi curtenitor; Davida se scutura însă la orice atingere, răspundea scurt şi se depărta cât putea de repede. Mademoiselle Marchand părea neschimbată: rece, decolorată şi ţeapănă în rochiile ei negre, sau cafenii, sau cenuşii cu guleraşe scrobite. Până când, într-o după-amiază când Davida fusese iarăşi trimisă la ea în odaie şi şedea pe pat, nemişcată, absentă, iar afară era soare, vorbeau tare nişte oameni la grajduri şi bătea un vânt uşor care mişca perdelele la fereastra deschisă, mademoiselle

Marchand intră în odaie. Ţinuse uşa ca să nu scârţâie şi mersese fără zgomot. Avea o strălucire în ochii verzi şi glaciali şi un zâmbet de dispreţ pe buzele-i subţiri. Davida se ridică încet, cu ochii la ea, fascinată. Guvernanta îi făcu semn şi Davida se luă după ea. În coridorul întunecat ce ducea printre şirul saloanelor din faţă şi rândul de odăi din spatele casei, se opriră o clipă. Uşa arcuită, cu geamuri, lăsa să se vadă lumina din salonul mare, nişte palmieri de o parte şi de alta şi în faţa ei uşa cealaltă, a anticamerei, tot cu geamuri, şi dincolo vârfurile aurite ale zăbrelelor grilajului, castanii din stradă şi nişte case vechi peste drum. În coridor însă era tăcere şi umbră. Mademoiselle Marchand o luă de braţ pe Davida, o trase spre adâncurile tot mai întunecoase ale coridorului, împinse o uşă care stătea întredeschisă şi dădea în odaia de toaletă a stăpânei casei. Se întrevedeau halate aruncate pe scaun, papuci pe jos, mirosea a levănţică. Guvernanta o împinse uşor pe Davida înăuntru şi-i făcu semn spre uşa care dădea în odaia de dormit a Sofiei Cozianu, apoi se trase îndărăt şi se întoarse fără zgomot în camera Davidei, unde se aşeză într-un fotoliu, luă o carte şi stătu cu ea pe genunchi. Afară ciripeau vrăbii în curte, iar o femeie de la bucătărie striga:

— Stane! Stane! Unde s-a dus Stan?

Un glas gros dinspre grajduri răspunse:

— Mai rabdă şi tu oleacă, că n-o să crapi fără Stan! Stane, te cheamă muierea, nu-ş' ce vrea. Mă Stane, n-auzi, bre?

Dar guvernanta nu pricepea, şi chiar de-ar fi ştiut bine româneşte n-ar fi auzit, cum nu simţea nici mângâierea soarelui de primăvară, nu vedea nici cerul albastru, nici nu se bucura de aerul dulce şi blând şi curat care venea în adieri pe fereastră mişcând uşor perdelele.

Târziu de tot, când mademoiselle Marchand simţi că nu mai poate îndura încordarea şi era gata să se ridice şi să se ducă după Davida, uşa se deschise încet şi Davida intră. Guvernanta se ridică în picioare. Davida mergea nesigur, era urâţită, părul despieptănat îi cădea pe umeri. Trecu pe lângă ea, se aşeză pe pat şi stătu acolo o clipă. Se trânti deodată cu faţa în pernă şi începu să plângă înăbuşit, zguduindu-se şi gemând întretăiat printre hohotele care o înecau.

— Ce josnicie... ce josnicie... ce urâţenie...

Mademoiselile Marchand încercă să se apropie, s-o mângâie, dar Davida sări în sus şi o respinse sălbatic, cu ochii fulgerând:

— Lasă-mă! Nu sta aici! Lasă-mă singură!

— Prea bine, zise mademoiselle Marchand cu demnitate şi ieşi.

Seara, Davida nu se arătă la masă, spuse că se simte rău şi când maică-sa veni s-o vadă, o goni ferindu-şi ochii de privirea ei. Sofia Cozianu dădu din umeri – avea musafiri care o aşteptau – şi ieşi: mâine are să vadă dacă e nevoie să cheme doctorul. Dar a doua zi, Davida era liniştită, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Nu mai vorbi niciodată cu mademoiselle Marchand despre după-amiază aceea, nici despre caietul negru, nici despre Vogoride; iar guvernanta nu îndrăzni s-o întrebe; nu ştia de ce, şi nu voia să-şi mărturisească nici sieşi, dar îi era o frică nelămurită.

Peste câteva zile, odată, la masă, Sofia Cozianu spuse:

— Nu ştiu ce are Davida, e schimbată, morocănoasă...

Vorbea despre ea cu ea de faţă, ca despre un copil. Vogoride râse, îşi puse monoclul şi o privi pe Davida cu bunăvoinţă părintească.

— Primăvara... *Chagrin d'amour*[18]*...* Spune-ne şi nouă, Davida.

Fata se făcu palidă şi nu răspunse. Sofia şi cu Şerban Vogoride se priviră zâmbind şi nu insistară. După-masă, Sofia Cozianu o luă la o parte pe guvernantă şi o întrebă ce are Davida. Nu cumva...?

— Nu poate fi vorba de aşa ceva, răspunse rece mademoiselle Marchand. Sunt tot timpul cu dânsa: *je ne la quitte pas d'une semelle*[19]. Aşa sunt câteodată tinerele fete.

Îi era o teamă cumplită ca nu cumva Davida să-şi piardă cumpătul într-o bună zi şi să izbucnească; s-ar depăna firul până la guvernantă, şi atunci... Trebuia să treacă uşor peste posomoreala Davidei. De aceea, văzând că doamna Cozianu nu pare convinsă, zâmbi discret şi murmură:

— Poate e numai o indispoziţie fizică... La vârsta ei, îi dă tulburări...

— Ah, da.... Aşa, da, zise Sofia Cozianu liniştindu-se.

---

[18] Suferinţă din dragoste *(fr.)*

[19] N-o slăbesc din ochi. *(fr.)*

Peste două-trei zile, tot la masă, nu erau decât ea, Şerban Vogoride, guvernanta şi Davida, palidă şi mută. Şerban Vogoride se întrerupse în mijlocul conversaţiei şi se uită la Davida.

— Ce are fata noastră? întrebă el cu aceeaşi bunăvoinţă părintească pe care o mai avusese şi care-i încrâncena carnea Davidei de dezgust şi de ură, fără ca el să poată măcar bănui.

Davida nu suflă un cuvânt; Sofia Cozianu însă râse uşor şi spuse pe româneşte ca să nu înţeleagă guvernanta, şi cu o intimitate de care nici ea nu-şi dădea seama:

— Ei... ale femeilor... E ea copil, dar a ajuns-o legea firii...

Vorbise cu un fel de bonomie rustică, de fată crescută la moşie, la ţară, unde i-a auzit pe oamenii de la curte spunându-le verde pe româneşte multor lucruri când nu ştiau că-i aud boierii, şi uneori chiar cu stăpânii de faţă, din naivitate, fiindcă nu cunoşteau alt fel de-a vorbi de lucruri de altminterea fireşti şi omeneşti. De asemenea, Şerban Vogoride, crescut şi el la ţară, cu slugile, la vânătoare, şi care era foarte îndeaproape cunoscut cu femeile şi ale lor, râse îngăduitor şi trecu la alt subiect. Davida nici nu crâcnise. Dar după-masă se încuie în odaie. Guvernanta aşteptă afară, îngrijorată şi neînţelegând nimic. Bătu timid.

— Cine e? întrebă Davida, dur şi neprietenos.

— *C'est moi, Davida, ouvrez.*[20]

— Am încuiat din greşeală, zise Davida lăsând-o să intre. Mademoiselle Marchand rămase în uşă: ligheanul ei de faianţă era pe jos, ţăndări; la fel şi cana, crăpată de sus până jos, cu toarta ruptă. Ligheanul de argint şi cana de argint ale Davidei nu se vedeau; în schimb geamul ferestrei ce da spre curtea din dos, spart, arăta pe ce drum o luaseră. Davida se uita fix la guvernantă, aşteptând o întrebare, cu o asemenea faţă încât mademoiselle Marchand nu spuse nimic, se duse după Sultana, ţigăncuşa care le slujea, se înţelese cu ea cum putu cu câteva vorbe româneşti şi multe semne, o trimise după geamgiu şi cumpără alt lighean şi altă cană, plătind totul din buzunarul ei; cana şi ligheanul de argint, ciocnite şi strâmbate, îşi reluară locul pe o comodă, şi nu se mai vorbi despre asta.

Dar din zilele acelea, Herminie Marchand trăi într-o teamă neîncetată şi într-o chinuitoare strângere de inimă. Deşi nu era

---

[20] Eu sunt, Davida, deschide, *(fr.)*

nici fricoasă, nici şovăitoare, se simţea strânsă între forţe care puteau s-o strivească. Regreta câteodată că le dezlănţuise, dezvăluindu-i Davidei ce se petrecea între Sofia Cozianu şi Şerban Vogoride. Dar numaidecât îşi amintea de satisfacţia necruţătoare pe care-o simţise când o văzuse prăbuşită pe Davida şi prăbuşit de pe piedestal, în închipuirea Davidei, pe Şerban Vogoride. Totuşi, acuma Davida era în stare de orice nebunie; chiar să şi provoace un scandal, să spuie în faţă, în mijlocul salonului plin de lume, ce credea despre Şerban Vogoride.

Ar urma numaidecât izgonirea ruşinoasă a domnişoarei Marchand (căci nu se aştepta ca Davida s-o acopere şi s-o apere în niciun fel). Şi atunci – ce? În Principatele Unite n-ar mai avea ce căuta; Şerban Vogoride, ministru atotputernic, ar avea grijă s-o vadă trimisă peste graniţă în douăzeci şi patru de ceasuri. Şi apoi? îndărăt la Nogent cu acoperişurile sale de ardezie sură, la Nogent unde în mijlocul pieţei primăriei era fostul *Hotel des voyageurs* ce aparţinea acum domnului Hebrard, duşmanul şi concurentul tatălui ei, şi unde n-ar mai fi decât fata lui Marchand, falit şi deportat ca republican, indezirabil pentru liniştea împăratului. Şi săracă. Era mai uşor să înduri dispreţul şi grosolănia acestor magnaţi valahi decât milostenia rece şi ucigaşă a rudelor din Nogent. S-ar afla, de altfel, şi că a fost gonită din Valahia, iar limbutele din Nogent, care stăteau îndărătul perdelelor să vadă cine trece pe caldarâmul vechi şi cenuşiu al liniştitelor străduţe provinciale şi încotro se duce, şi să discute de ce trece şi ce-1 mână, ar avea de vorbit despre ea ani de zile. „Uite-o pe biata Herminie Marchand. Am fost la şcoală cu ea; era liniştită, dar mândră şi rea. Totuşi, cine ar fi crezut?" – „Dar ce-a făcut?" – „A fost cameristă la un prinţ rus sau polonez sau valah, nu se ştie bine; şi se pare că trăia cu el, sau că a otrăvit pe cineva; a scăpat de spânzurătoare *de justesse*[21] şi ambasadorul Franţei a trimis-o în ţară sub nume fals!" – „Vai, ce-mi tot spui, verişoară: când o vezi, abia ai crede..." – „Da, dar aşa sunt soiul ăsta de femei. Doamna Lafarge era doar frumoasă ca un înger, şi-i făcea foarte bine soţului ei *des petits plats a l'arsenic."*[22]

---

21 Ca prin urechile acului *(fr.)*

22 Mâncărici cu arsenic *(fr.)*

La Nogent curge Sena cu ape verzi şi bulboane adânci printre maluri ierboase cu plopi şi cu ulmi. N-ar sta mult la Nogent Herminie Marchand; ar ieşi într-o seară în oraş şi ar lua-o pe malul râului până într-un loc mai singuratic, unde malul e înalt şi dedesubt apa rece şi adâncă.

În câte o după-amiază de primăvară, când pe strada Culmea Veche trecea vreun precupeţ întârziat şi în curte tropăiau în loc caii de la caleaşca lui Şerban Vogoride, iar în aerul limpede plutea miros de fân înflorit şi sunau undeva departe, peste mahalalele Bucureştilor, clopotele celor o sută de biserici, Herminie Marchand şedea singură într-un colţ al salonului pustiu, sub sclipirea roiurilor de cristal ale candelabrelor împrejmuite de mobilele aurite şi tapisate cu flori şi cu scene din fabulele lui La Fontaine, dar cu gândul era pe malurile Senei, unde se jucase când era copil şi unde se înecaseră odată nişte băieţi la scaldă; şi i se făcea groază şi frig.

III

Într-o dimineaţă de primăvară cu un soare strălucitor şi cer albastru în care cântau mierle, Davida ceru să se scoată din grajd *victoria* lăcuită cafeniu, la care Nicolae, vizitiul, bărbat mustăcios cu favoriţi şi cu anteriu lung de catifea, înhămă cei doi trăpaşi suri rotaţi; Vasile, unul din feciorii din curte, îmbrăcat în vestă scurtă cu cravată albă şi ghete cu nasturi până peste genunchi, cu joben ca şi vizitiul, deschise portiera şi lăsă scara jos; Davida, urmată de mademoiselle Marchand, coborâră treptele cu paşi mici şi repezi, ţinându-şi fustele cu vârful degetelor; Vasile le ajută să urce şi închise portiera; apoi sări pe scândura din spate. Nicolae pocni din bici şi echipajul ieşi pe poarta mare în trapul ritmic al cailor, care ridicau genunchii şi dădeau din cap, nerăbdători, gata să izbucnească în galop. Mai rămăsese în aer ceva din răcoarea umedă a dimineţii timpurii; aerul era proaspăt, bătea un vânt rece, cu miros de pământ reavăn şi de verdeaţă tânără. Eşarfa *gris-perle* a Davidei flutura în vânt şi-l plesnea peste nas pe Vasile, care clipea din ochi, dar nu se mişca, ţinându-se cu mâinile de mânerele de alamă dindărătul trăsurii. Mademoiselle Marchand se îmbrobodise într-un şal de caşmir pe care i-1

dăduse doamna Cozianu; numai obrazul îngust, decolorat şi rece i se mai vedea. Davida îşi făcuse coc pe ceafă pletele negre şi-şi pusese o pălărioară verde cu un voal gris ca mărgăritarul, care flutura şi el în vânt, chinuindu-1 pe Vasile, căruia-i intra mereu în ochi. Davida deschise umbreluţa aşijderea verde, căptuşită cu mătase de un cenuşiu deschis, aproape alb; caii alergau în trap mare, sforăind şi scuturându-şi capetele cu ochii speriaţi şi sălbatici; trap-trap! trap-trap! trăsura se legăna pe arcuri, Nicolae plesnea din harapnicul cel lung şi elastic, iar târgoveţii în anterie sau jachete scurte se dădeau la o parte, negustorii din pragurile prăvăliilor se uitau lung pe sub cozorocul şepcilor lor înalte după moda din Lipsea, ţăranii se fereau trăgându-şi de căpăstru caii de la căruţe ca să-i împingă spre marginea uliţei, iar unii trecători în redingote negre şi cu joben în cap îşi ridicau pălăria cu respect, dar „victoria" Cozienilor era deja departe, trap-trap! trap-trap-trap! lângă biserica Sfântul Gheorghe şi prin faţa caselor principelui Şuţu, în jos spre biserica Sărindar şi de acolo pe Podul Mogoşoaiei până la capăt, printre case vechi boiereşti cu grădini şi copaci stufoşi primprejur, printre biserici vechi cu turlele aplecate şi prăvălii scunde, unde mătăsurile din Lyon şi covoarele din Şiraz se ghiceau în întuneric, alături de blănuri *sibiriotice* venite cu poştalionul din Kiev şi Moscova, de arme englezeşti sosite cu corăbiile la Brăila şi de porţelanuri de Meissen aduse cu chervanele de negustorii lipscani şi braşoveni. Trap-trap-trap! înainte, prin aerul curat şi tare al dimineţii! Să salutăm doar uşor, cu o imperceptibilă mişcare din cap, pe domnii care se ridică de pe scaune la terasele cafenelelor; să-i zâmbim rece, ca de departe, lui Grigoriţă Sturza, care a ieşit să se plimbe călare prima dată de când şi-a rupt picioarele, căzând de-a-ndaratelea pe o scară, şi care acuma se ia după trăsură ca să ne ţie companie. „Nicolae, dă-le bice!" Trap-trap-trap! Mergem la şosea să mai vedem verdeaţă şi să ne aerisim furia şi ura. „Dă-le bice, Nicolae!" Trăpaşii îşi încovoaie gâturile elastice şi aleargă sprinten, cu boturile în piept, rotind ochi mânioşi şi sălbatici.

Dar ce era îngrămădeala aceasta de lume? Dincolo de capul podului, de unde începeau zăvoaie de sălcii înspre bălţile Florească şi Herăstrăului şi dincoace cele patru şiruri de tei ale şoselei, echipaje boiereşti se întorceau în trap mare înspre oraş, în schimb pietonii se îndreptau, în bulucuri, vorbind şi gesticulând,

spre Şosea. Treaba lor: „Mână, Nicolae!” Victoria porni înainte, şi mai repede, singură, în vreme ce un şir de trăsuri venea în sensul contrariu; unele persoane din trăsuri făcură semne Davidei, dar ea nu se întoarse şi goni mai departe, cu voalul fluturând după ea şi cu umbreluța de mătase verde ținută împotriva vântului. Nicolae vizitiul, încruntat, sprâncenat şi mustăcios, era un om liniştit şi învățat cu toanele boiereşti; i se spusese să mâie înainte, şi mâna înainte – până nu se mai putu. Erau aproape de capătul Şoselei; în dreapta se vedea o menzilhana dărăpănată, cu acoperişul spart, de unde porneau până acum câțiva ani căruțele de poştă spre Târgovişte şi spre Braşov; acuma porneau din Piața Mitropoliei şi menzilhanaua căzuse în paragină, iar cârciuma de lângă ea nu mai avea căutare; locul era înțesat de oameni care vorbeau tare – târgoveți cu pălării rotunde şi jachete negre sau cafenii, negustoraşi tineri cu şepci de catifea, dar mai ales țărani: erau poate vreo două sau trei mii de oameni, în hainele de dimie aspră – iminei negri, sumane lungi cafenii sau negre; erau mulți şi zgomotoşi, vorbeau în gura mare şi unii răcneau furioşi; câțiva râdeau cu târgoveții împreună; şi Davida, care se gândise până atunci la Şerban Vogoride, se trezi deodată că trăsura stă pe loc, că împrejur e o mare de oameni, că cei mai apropiați se uită în tăcere la ea, cu ochi duşmănoşi, negri – sute, mii de perechi de ochi negri, tainici, întunecoşi, în sute şi mii de fețe de culoarea pământului, arse de soare, colțuroase şi aspre. Se uită îndărăt: Şoseaua era golită de trăsuri. Nu se vedeau decât pietoni şi, în depărtare, un bloc mişcător, întunecat: călăreți care soseau în galop, cu un nor de praf după ei; deasupra lor fluturau, pe o pădure de lănci, stegulețe colorate.

Mademoiselle Marchand nu se mişcase; țeapănă, galbenă, aştepta. Numai ochii îi alunecau neliniştiți peste marea de căciuli de miel negre. Davida voi să dea poruncă lui Nicolae să întoarcă, dar deodată nimeni nu se mai uită la ea. O trăsură înainta greu printre oameni; caii sforăiau speriați. Doi domni în redingotă şi cu joben se aflau în trăsură, şi pe fiecare scară se ținea în picioare câte un ipistat de la Agie, cu sabia sub braț. Unul din domni se ridică în picioare şi răcni, scoțându-şi pălăria:

— Oameni buni! Opriți-vă!

La mare depărtare, un şir de care cu coviltir ce păreau că vin dinspre satul Băneasa şi din satele de dincolo de Băneasa

înaintau spre capul Şoselei. Mulţimea mârâi înăbuşit. Un bărbat tânăr şi ciolănos îşi smulse căciula din cap şi răcni:

— Păi de când aşteptăm răspuns? Du-te la vodă, boierule, şi spune-i că am venit!

— *Qu'est ce que se passe?*[23] şuieră mademoiselle Marchand printre buzele-i albe. *Cest une emeute*[24]*?*

— *Rien du tout... des paysans*[25]*,* răspunse Davida cu un calm trufaş care-i ascundea o tainică spaimă ce-o apucase când se văzuse ţinta atâtor mii de ochi întunecaţi, străini.

— Oameni buni, plecaţi îndărăt la casele voastre... Măria sa domnitorul cunoaşte ce vă doare... răcnea domnul care stătea în picioare în trăsură, dar un bărbat mustăcios, cu o faţă dură, zbârcită, şi o privire pătimaşă, aprinsă, pe care Davida n-avea s-o uite curând, îl întrerupse:

— El ştie... dar pân' la el ne mâncaţi dumneavoastră! răcni el duşmănos şi brutal, iar ţăranii începură să râdă. Un tânăr cu pantaloni albi şi jachetă neagră, căţărat pe creanga cea mai de jos a unui tei, strigă:

— Nu vorbiţi cu ăsta, că e omul lui Vogoride! La palat, oameni buni! La vodă! Vorbiţi-i lui vodă, că el vă iubeşte, da' Vogoride-1 ţine de mâini!

Părea vesel, de o veselie aţâţătoare şi răutăcioasă. Ţăranul cel tânăr care-şi smulsese căciula din cap răcni:

— Să vie el aici... să-i dăm noi ciubuc şi cafea!

Cuvintele lui însemnau cu totul altceva, căci le rostise cu o lucire crudă în ochi, iar cei dimprejur râseră şi ei, aspru, fără chef. Davida tresări de revoltă şi o apucă de braţ pe mademoiselle Marchand care, acasă, avea să-şi afle braţul însemnat cu pete vinete.

— Ce obrăznicie... murmură gâtuită Davida, şi se îngălbeni cu totul de furie observând că Nicolae pe capră şi Vasile în dosul trăsurii râdeau şi ei, morocănos şi duşmănos. Sub privirea ei sclipitoare de mânie, râsul le pieri şi înlemniră amândoi. În trăsura cealaltă domnii în redingotă vorbiseră cu unul din ipistaţi, care porni prin mulţime, mereu cu sabia sub braţ, către teiul pe

---

[23] Ce se întâmplă? *(fr.)*

[24] E o răzmeriţă? *(fr.)*

[25] Nimic... ţărani, *(fr.)*

care se cățărase tânărul cu pantaloni albi. Acesta striga mereu – se auzea ca de departe, din pricina murmurului mulțimii.

— La vodă, oameni buni! La Cameră! Luați-i pe boieri de piept! Luați-1 pe Vogoride de piept!

În fața ipistatului care înainta cu chipiul turtit pe frunte, țăranii se făcură zid.

— N-ai pe unde să treci... Nu e loc! Unde vrei să treci? îl întrebau ei râzând răuvoitor. Era vădit că nu voiau să-l lase să treacă.

Iar alții îl ajutară pe tânărul cu pantaloni albi să se dea jos din copac; peste o clipă, agitatorul dispăruse. Lângă trăsura Davidei, țăranii se chemau:

— Ce facem, măi ăla? Mă Costică, ce facem?

Cineva nevăzut în înghesuială răcni:

— Dă-i în mă-sa pe ăştia şi hai în târg, bre! La vodă!

— Oameni buni!... zbieră spart domnul din trăsură, întinzând brațele. I se vedea gura larg deschisă, rotundă, şi privirea stinsă de om speriat.

— Huoo... bubui adânc mulțimea. Lângă roata din urmă din dreapta trăsurii, lângă urechea Davidei, un țăran zise gros:

— Să-i pun eu o dată mâna-n ciuf lui Vogoride ăsta... ce mustru aş face cu el...

Altul mârâi scurt:

— Taci, bă. Eşti prost. Ce mustru? Una cu măciuca, în numele tatălui, Hristosul şi biserica cui l-a fătat...

Şi apoi, întărâtat:

— Haide, bre! Ce facem? Ce stăm?

Iar întorcându-se către cei dimprejurul său, explică sumbru:

— N-am pe cine să pui să muncească în locul meu, că muierea mi-i bolnavă... Venii să-i ard ciocoiului una în numele tatălui, şi mă'c acasă... Ce ştie dumnealui de ce-i în sufletul meu... da-i dau eu... Îi dau eu! zise omul, scuturându-şi ipingeaua neagră zvârlită pe umeri.

Flăcăul care-şi zvârlise căciula se urcă pe scara trăsurii Davidei şi se uită întâi la pernele verzi de mătase, la rochiile Davidei şi domnişoarei Marchand, apoi le privi în față şi râse cu îndrăzneală; pe urmă le făcu cu ochiul.

Ele tresăriră şi se strânseră una într-alta.

— Dă-te jos, măi nene, porunci moale Vasile dindărătul trăsurii.

— Oameni bu... zbiera slab şi gâtuit omul din cealaltă trăsură. Poliţaii trăseseră săbiile. Unul ameninţa cu sabia. Ţăranii răcniră la el să-l domolească, ca la o vită:

— Hoo... hoo...

Şi-i puseră furci în faţă. De unde apăruseră furcile?

Tropot greu umplu locul; Davida văzu deodată trupuri lucioase de cai cum trec pe lângă ea, de-a dreapta şi de-a stânga. Miros de grajd şi duhoare de cizme de iuft îi umplură nările.

Lăncierii eleganţi, în albastru cu pieptare roşii şi lampasuri roşii la pantalonii lungi, se legănau moale în şa şi înaintau în două linii dese, împingând mulţimea.

Păreau posomorâţi şi furioşi şi ţineau lăncile drept în sus; steguleţele tricolore (roşu sus, galben la mijloc, albastru jos) nu mai fluturau. Davida zări ca în vis pe flăcăul care-i făcuse cu ochiul că sare la pământ şi se strecoară printre doi cai cu o sprinteneală uimitoare. Trăsura cu cei doi domni dispăruse, ascunsă de îmbulzeala călăreţilor şi pădurea de lănci; iar în urma lor rămase locul gol, care în câteva clipe se umplu de oameni, iarăşi negustoraşi agitaţi, tineri cu pălării rotunde şi cu umbrele, cu plete şi cu favoriţi, care huiduiau şi zvârleau cu pietre. Caii, loviţi de pietre, se zbăteau; soldaţii se uitau îndărăt; unul îşi întoarse calul şi plecă lancea; în faţa lui, mulţimea se dădu îndărăt, huiduindu-1. Soldatul părea furios şi amărât; sudoarea-i curgea pe faţă. Un subofiţer răcni:

— Roşea! Îndărăt în front, parastasul mă-ti!

Dar în clipa când soldatul reveni în frontul escadronului, la fel de amărât ca pân-atunci, şirul de cai se rări şi se risipi, în faţa unui urlet uriaş. Printre călăreţi şi cai, Davida zări ţăranii cu ipingele negre care se agitau ciudat, răcnind gros şi vânturând în aer furci şi securi. Unde le ţinuseră? Unde le avuseseră ascunse?

— Nicolae! întoarce caii! ţipă ea, dar vizitiul se şi folosise de clipa când locul rămăsese gol şi întorsese, dădu bici şi zvârli caii drept în bulucul târgoveţilor care astupau Şoseaua. Oamenii se feriră, răcnind furioşi, o piatră vâjâi şi izbi în umbreluţa Davidei, pe care i-o smulse din mână, dar caii izbucniseră în galop sălbatic; Nicolae nu-i putu domoli decât pe la capul Podului, pe când treceau pe lângă o nouă coloană de cavalerie ce mergea în

trap spre Şosea. Abia acum îşi dădu seama Davida că nu mai era lumină; cerul se acoperise de nori cenuşii. Iar peste câteva clipe mademoiselle Marchand se-ntoarse şi spuse speriată:

— *Mais... Ou est Basile?*[26]

Vasile dispăruse din dosul caleştii.

— A căzut poate... sau a fugit, zise cu indiferență Davida, încă palidă de emoție. Şi trecu imediat la ce o interesa: *il est donc universellement hai*[27]*, spus*e ea cu un zâmbet de satisfacție, mirare şi ură, care-o făcu să pară o femeie uscată şi îmbătrânită, un zâmbet acru, otrăvit, galben. Mademoiselle Marchand înțelese îndată că nu *Basile* feciorul e urât de toată lumea. Franțuzoaica nu răspunse, iar Davida nu mai adăugă nimic; părea cufundată într-o gândire concentrată.

Nici seara, când omul din curte trimis să-l caute pe Vasile se-ntoarse cu ştirea că l-a găsit mort, lovit de-o piatră, căzut de bună seamă de pe scândură şi călcat în picioare de cai şi de oameni, Davida nu dădu niciun semn de interes. Nici nu ascultă. Şedea în colțişorul ei şi aştepta. Veniră foarte mulți musafiri, ca să afle ştiri şi să-şi potolească neliniştea față de noul asalt al răzvrătirii şi agitației. Cea dintâi sosise bătrâna vornicească Sturza, care-şi ocupase fotoliul obişnuit, în capul salonului.

Şedea într-un cerc de cucoane tinere ca un gândac negru în mijlocul cercului de petale al unei flori şi, îndoită în două, cu capelina romantică după moda anului 1830 trântită pe urechi, dar neagră, cu fustele-i negre revărsate pe fotoliul aurit şi tapisat cu trandafiri pe fond alb, se sprijinea în cârja cu cap de fildeş şi aştepta să intre cucoanele în capătul celălalt al salonului şi să meargă treizeci de paşi până la ea. Cucoanele, în rochii de mătase şi catifea, soseau, se opreau o clipă în fața salonului luminat de marile candelabre de cristal, fluturau din evantai şi, ținându-şi cu o mână un fald al rochiei, înaintau maiestuos prin salon, surâzând în dreapta şi în stânga şi fluturând din evantai, până în fața vornicesei, unde făceau o reverență şi pupau mâna babei. Iar aceasta, din clipa apariției în uşa salonului şi de-a lungul mersului prin salon, murmura cu voie bună, spre încântarea cucoanelor aşezate împrejurul ei:

---

[26] Dar... Unde-i Vasile? (fr.)

[27] E urât deci de toată lumea *(fr.)*

— Iacăt-o şi pe tâmpită de Greceancă, cu nasul ei în sus şi cu popii după ea... aud că joacă tontoroiul pe la mănăstiri cu ţapii de călugări... aoleo, Radule Grecene, unde eşti să-i pui nevesti-ti lacăt la biziculină...

Apoi, schimbând brusc tonul, căci cucoana îi făcea reverenţa:

— Bine-ai venit, măicuţă... frumoasă eşti, dragă, şi rochia asta albastră te prinde ca pe-o Sfântă Fecioară, ia vin să te pupe mătuşă-ta... şezi aici...

Doamna Greceanu se aşeza cu graţia şi gravitatea potrivite unei persoane cunoscută pentru înclinaţiile sale pioase, şi o altă cucoană apărea în capul salonului. Bătrâna prinţesă scârţâia vesel şi răutăcios:

— Iacăt-o şi pe toanta asta, care a făcut şapte copii şi dacă o-ntrebi cum i-a făcut, râde ca o tâmpită: „hă-hă-hă!" La ea la moşie îşi cheamă ţiganii la iatac şi ce face cu ei nu ştiu, că nu s-aude decât „hă-hă-hă!" şi „hai, mişălule, ce stai!"... Bună seara, Matildo maică, bine c-ai venit şi tu să mai însufleţeşti conversaţia, că fetele astea-s proaste şi n-au sujeturi; ia şezi aici lângă mine să te pupe baba... ia zi, ce-ai mai citit prin cărţi?

Aceasta, spre tăcerea îmbujorată a cucoanei care era mare jucătoare, dar cărţi de citit nu prea folosea.

În vremea asta, Sofia Cozianu se ocupa de musafiri, iar Davida şedea în colţul ei, mută şi în prada unei meditaţii sumbre şi concentrate. Când sosi Vogoride, ridică ochii şi-l mistui cu o privire arzătoare. Ministrul intră zgomotos, cu prinţul Ioan Grigore Ghica, ministrul de Război, care-1 ţinea prieteneşte de braţ, şi urmaţi amândoi de câţiva deputaţi şi de aghiotanţi ai prinţului Ghica. Vogoride râdea cu un aer de cruzime nemiloasă.

— Ce să fie? N-a fost nimic, le spuse el cucoanelor şi domnilor care-1 înconjurară îndată. O încercare de rebeliune armată, ca aceea din iarnă, când m-au huiduit la intrarea în Cameră şi au tras cu pietre în Apostol Arsaki... Eram în conferinţă cu luminăţia-sa (şi se întoarse către prinţul Ghica, iar acesta, mângâindu-şi bărbuţa prelungă *à l'impériale, se* înclină cu gravitate), aşa că l-am putut ruga să trimită îndată două escadroane din regimentul întâi de lăncieri, care au arestat vreo două sute de răzvrătiţi... sunt cercetaţi în momentul acesta, şi-or să spuie şi laptele ce l-au supt de la maicile lor... încheie râzând

mereu Vogoride, apoi, întorcându-se către prințesa Sturza, o întrebă:

— Ei, vorniceaso, facem un whist?

— Ce-a fost azi-dimineață, Şerbane maică? Că urlă târgul. Ne trezim cu o revoluție, *psihi-mu*[28], ca acum paisprezece ani!

— N-ai nicio teamă, vorniceaso, zise el şi se aşeză dându-şi la o parte pulpanele redingotei, în vreme ce un fecior desfăcea masa de joc şi le-o punea între scaune. N-ai nicio teamă: să nu se clintească, că-i chem pe austrieci, îi chem pe turci, telegrafiez cneazului Gorciakov şi-i potopesc cu străini, dacă n-oi putea cu baionetele indigene... Cum s-au purtat trupele, coane Ionaş? îl întrebă el pe Ghica, care se aşezase şi el la joc, Sofia fiind a patra. În intimitate, Vogoride, prieten vechi cu ministrul de Război, nu-i mai spunea „luminăția ta". Ioan Grigore Ghica dădu din umeri.

— Cum să se poarte? Soldatul trebuie să asculte şi să se supună la porunca ofițerului, ca un automat! Care crâcneşte, merge la carceră, cu fiare la picioare. Am dat un ordin de zi pe armată şi am şi vârât la beci câțiva, ca să le fie la toți spre ținere de minte... Au jurat în fața popii ascultare de porunci şi credință față de mai-marii lor – să-şi ție jurământul, că-i ia mama dracului...

— Vasăzică dumitale nu ți-e grijă? întrebă Sofia Cozianu, amestecând cărțile. Vogoride şi Ghica se priviră, apoi Vogoride îşi vârî monoclul sub sprânceană şi murmură:

— Ei... nu ne-ar fi... dacă n-am fi ales de domnitor un republican... Am încoronat acum trei ani un revoluționar... Cuza deasupra, țăranii şi agitatorii dedesubt... cum să nu ne fie grijă? Totuşi, avem baionetele... şi cu baionetele se poate guverna foarte bine! râse Vogoride. Louis-Philippe n-a îndrăznit să facă uz de ele; nici Carol al X-lea. Şi s-au dus de râpă amândoi. Dar generalul Cavaignac în iulie '48, ca şi Napoleon al III-lea în decembrie '52, ca şi răposatul țar Nicolae în decembrie 1825, au îndrăznit... şi le-a priit! Asta-i învățătură! Joacă, vorniceaso, că am carte tare, şi-o să te bat!

Şi urmară să joace liniştiți, în vreme ce țigăncile şi feciorii umblau prin saloane cu tablale de dulceață şi pahare cu vin franțuzesc, iar aghiotanții împintenați, cu eghileți auriți şi

---

[28] Sufletul meu (*gr.*)

cordoane de fir, târându-şi săbiile pe covoare, şi domnii cu pieptul scos şi mâna în jiletcă se învârteau în jurul cucoanelor care-şi făceau vânt cu evantaiurile şi zâmbeau grațios, încercând să uite că le sugrumau coastele şi le scoteau sufletul, ascunse sub mătasea rochiei, corsetele din vărgușe de oțel. Iar Davida, în colțul ei, şedea gândindu-se şi privindu-1 pe furiş pe marele şi impunătorul prim-ministru; şi-şi repeta maşinal, a o mia oară:

— ... Toți îl urăsc... toată lumea îl urăşte... *îl est universellement hai...*

O singură persoană o supraveghea în clipa aceasta pe Davida. Era mademoiselle Marchand, care urmărea privirea aceea fixă şi absorbită, aproape absentă, cu care Davida îl mistuia pe omul acela de o trufie brutală şi neruşinată, odiosul aristocrat valah. Mademoiselle Marchand îl detesta pe Vogoride; îl detesta şi-l ura; şi se bucura c-o vede pe Davida aşa; dar i se făcea frică.

Situația sa proprie i se părea mai fără ieşire ca oricând şi se întreba de ce se născuse, ce vârtej orb şi descreierat spulberase totul şi-i risipise viața, din zilele pentru totdeauna pierdute când ea şi cu frații ei şi cu părinții mâncau supă în sufrageria cu bufet şi dulapuri, toate înalte şi vechi şi sumbre, de nuc lustruit, până aici, unde era singură şi pierdută între forțele vrăjmaşe, gata să se dezlănțuie şi s-o distrugă. Dar pentru persoanele din salon, Herminie Marchand părea aceeaşi ca oricând, dreaptă şi rece, şi decolorată în rochia simplă neagră. Cum şedea acolo fără să-i vorbească nimeni, se trezi că domnul Lascari, prieten al casei, care fusese totdeauna politicos şi chiar amabil cu ea şi-i spunea uneori „mademoiselle Herminie", ba i se-ntâmpla să-i facă şi câte un compliment, o luă la o parte pentru o clipă şi-i şopti:

— Domnişoară, aş vrea să stăm odată de vorbă prietenește, despre un anumit lucru...

Mademoiselle Marchand îşi stăpâni tulburarea. Ce putea să aibă cu ea? Cu privire la ce? Nu cumva?... Nu ştia de ce ar putea să se teamă din partea lui Lascari, dar de săptămâni de zile era în încordare. Fața nici nu i se clinti; întrebă, abia mişcând buzele subțiri:

— *De quoi s'agit-il*?[29]

[29] Despre ce este vorba? *(fr.)*

— *Question d'affaires*[30], zâmbi Lăscăruş enigmatic. Vrei să viu eu la dumneata, sau dumneata la mine? Aici e totdeauna lume.

— Mâine după-amiază, *ces dames* se duc la teatru... Eu nu mă simt prea bine; am să stau acasă, murmură mademoiselle Marchand şi se depărtă cu un zâmbet politicos şi o uşoară înclinare, ca şi cum ar fi răspuns la una din obişnuitele banalităţi amabile ale lui Lăscăruş; lumea din salon nu observă nimic.

A doua zi, cupeul lui Lăscăruş intră pe poartă la o jumătate de ceas după ce ieşise caleaşca Sofiei Cozianu. (Davida se împotrivise zadarnic să vie, şi se ghemuise apoi într-un colţ, ferindu-se să se atingă de maică-sa.) Lăscăruş intră, întrebă „cucoana e acasă?" se miră cu părere de rău că n-o găseşte, întrebă „dacă nu-i acasă chiar nimeni"; i se spuse că nu, afară de duduia franţuzoaică.

— Ei, o să am cu cine sta de vorbă până se-ntorc dumnealor.

Peste o clipă, mademoiselle Marchand se ivi în salon, cu părul lins şi strâns pe ceafa, cu guler scrobit, încheiată până la gât, dar cu o crinolină după moda soţiei lui Napoleon al III-lea, împăratul care-1 trimisese pe tatăl domnişoarei Marchand să moară de friguri galbene în coloniile de peste mări.

Lăscăruş Lascari părea să se simtă foarte bine. Tolănit într-un fotoliu, îşi suna nişte poli de aur în buzunar, se frământa, avea ticuri, strâmbături, se foia în fotoliu, îşi mângâia cu o mână cu unghiile roase şi murdare barbetele mătăsoase şi aducea aminte de o bucată de brânză de Camembert care a început să se mişte. Vorbi despre vreme, despre fierberea nemaipomenită din oraş, unde se ţineau adunări la partizanii şi la potrivnicii reformei agrare, despre o mişcare ţărănească ce părea pe punctul de a izbucni, aţâţată de liberalii „roşii" şi chiar de revoluţionari necunoscuţi, veniţi, după cât se spunea, din străinătate şi afiliaţi la mişcarea revoluţionară din Europa, în sfârşit ajunse să vorbească şi despre domnişoara Marchand, despre familia ei, despre lipsa ei de avere.

— Se vede bine că sunteţi o persoană desăvârşit de bine-crescută, de excelentă familie, dar într-o oarecare strâmtoare, pe care o suportaţi cu demnitate, zise Lăscăruş Lascari. Apoi, fără s-o privească, şi cam în treacăt, adăugă: Eu aş fi în măsură să vă creez o modestă bunăstare... un mic capital... cu o mică rentă...

---

30 Afaceri *(fr.)*

— Sper că nu-mi cereți decât ceva onorabil, întrebă guvernanta după o clipă de tăcere.

— A, cu totul şi cu totul onorabil... văd cu încântare că sunteți la fel de inteligentă după cum prevesteşte fizionomia dumneavoastră; cu totul onorabil, vă dau cuvântul meu de onoare. În două vorbe, eu țin foarte mult la Davida; şi sunt prea tânăr pentru ca acest sentiment să aibă un caracter părintesc. Pot spune că aş face mari sacrificii ca să o pot lua de nevastă. Ştiu că prietenul meu Alexandru e un om ambițios şi chiar cu unele fumuri de mărire care pot părea ridicole şi stupide cui nu-1 înțelege şi nu-1 iubeşte ca mine. Îngâmfarea lui nu e justificată decât poate de averea, care e destul de importantă, în tot cazul nu de nume, care e bun, dar de mâna a doua față de familiile care au domnit în Principate, dintre care Cantacuzinii au fost şi împărați ai Bizanțului, ca şi familii care de atunci n-au mai domnit, ca Duca sau, nu mă sfiiesc s-o spun, Lascari. Totuşi, Alexandru visează pentru fiică-sa o alianță sau cu una din familiile princiare, sau cu o familie nobilă din Europa, dar de întâia mână, sau ce consideră el ca atare. Cred că sunteți de destulă vreme în casă, încât să puteți înțelege că abia cu greu s-ar resemna el să-şi dea fata după o persoană... în sfârşit după altcineva, încheie Lascari destul de vag. Cât despre înclinațiile tinerei persoane – adăugă el repede – nu le cunosc, dar dumneavoastră mi-ați putea spune dacă e cazul să sper, dacă există vreo posibilitate cât de îndepărtată, sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai bine să renunț...

Şi tăcu, privind-o încordat, strâmbându-se fără voie şi sunându-şi nervos polii în buzunar. Mademoiselle Marchand se gândi câtăva vreme, uitându-se la el tot atât de atent, dar cu aerul de-a-1 cântări.

— În clipa asta Davida nici nu s-ar gândi la aşa ceva, murmură ea.

— Da, da, zise el cu tărie, ca şi cum ar fi fost încântat că află şi strâmbându-se mereu. Da, da. Aşa, aşa. Foarte bine. Perfect.

— Dar s-ar putea ajunge la o situație... la o greşeală a Davidei... care să facă inevitabilă căsătoria...

— Aşa? Aşa? Sigur... o greşeală! exclamă Lăscăruş pe un ton glumeț, uşuratic şi politicos. Foarte bine. Perfect.

— Nu cred însă că persoana dumneavoastră, domnule, ar putea s-o atragă pe Davida în aşa măsură. V-o spun franc.

— A, zise Lăscăruş şi amuţi. Apoi începu să se foiască iarăşi în fotoliu. Dar... mi-ar displăcea să...

— Nu e vorba decât de aparenţa unei greşeli, zise rece mademoiselle Marchand. Destul ca să existe o bănuială din partea tatălui. Eu, ca educatoare, nu mi-aş îngădui s-o las pe pupila mea să alunece. Aici e vorba de conştiinţa mea. În ceea ce priveşte ce poate crede domnul Cozianu, asta e alt capitol.

Lăscăruş respiră, îi luă mâna şi i-o strânse cu putere. Mademoiselle Marchand spuse:

— Totuşi, domnul Cozianu n-o să ştie că în conştiinţa mea n-am să-mi reproşez decât o greşeală măruntă, pierderea unor aparenţe, nu a fondului. Îmi risc situaţia.

— Nu face inimic; voi avea grijă, zise Lăscăruş, care în clipa aceea era hotărât să nu-i dea niciun ban guvernantei. Dar Herminie Marchand ştia că trebuia să scape de Nogent şi de malul Senei, aşa că-1 ţinu din scurt.

— Cred că întâi trebuie să aveţi dumneavoastră încredere în mine şi apoi eu în dumneavoastră... Nu ştiu dacă mă fac înţeleasă.

— Bine... Un sfert din capital acuma, la banca lui Hillel.

— Jumătate, *sil vous plait.*

— Jumătate, fie, zise Lăscăruş pe un ton dureros şi învins, plecând capul pe piept. Se gândea că măcar cu cealaltă jumătate are să-i tragă chiulul.

Seara, când Sofia Cozianu se întoarse de la teatru cu Davida şi cu câţiva prieteni, i se spuse că domnul Lascari o căutase, că stătuse de vorbă un sfert de ceas, aşteptând-o, cu mademoiselle Marchand, dar că apoi plecase. Ea nici nu luă în seamă ce aude; în schimb se tulbură auzind că a sosit adineauri un om de la curte, de la Cozia, călare, cu o scrisoare de la boierul. Ceru scrisoarea numaidecât; era pecetluită şi adresată ei. O deschise: înăuntru era un plic, de asemenea închis, pe care scria *„Pentru Davida* Doamna Cozianu stătu în cumpănă o clipă. Alexandru voia să păstreze formele curteniei; nimeni n-avea să ştie că ei nu i-a scris; dar jignirea nu era mai puţin adevărată; ei n-avea nimic să-i spuie, n-avea nimic de împărţit cu ea. Dar dacă în scrisoarea către Davida se afla ceva? Rupse plicul şi citi. Apoi o chemă pe Davida. Era furioasă şi i-1 întinse de departe:

— Poftim. Ţi-a scris tată-tău.

Se aflau în anticameră amândouă; doamna Cozianu lăsase musafirii singuri, Davida se uită la plicul rupt, la scrisoare, şi întrebă:

— Mi-a trimis scrisoarea aşa?

Sofia Cozianu tresări şi zise:

— Ce e obrăznicia asta? Să ştii că te plesnesc! De câtăva vreme eşti impertinentă? Încape-ţi în piele, că de nu îţi vin eu de hac!

— De câtăva vreme, tac! răspunse ferm Davida, şi avea dreptate. Deşi maică-sa avea şi ea dreptate, într-un chip mai adânc, căci simţise, la început fără să-şi dea seama, şi nici acum lămurit, ura şi sfidarea din acea muţenie duşmănoasă – acuma doamna Cozianu nu găsi ce să răspundă; se învârti în călcâie, cu crinolina foşnind, şi intră în salon. Davida surâse şters şi citi scrisoarea. *„Mi-e dor de tine, copila mea,* scria Alexandru Cozianu. *Sunt foarte amărât şi simt mai mult ca niciodată nedreptatea oamenilor, făţărnicia prietenilor, lipsa de credinţă a celor care-ar trebui să ne fie credincioşi. „* Şi urma în acelaşi stil, uşurându-şi acreala prin aluzii pe care nu putea bănui că Davida le va înţelege. Ei însă i se umplură ochii de lacrimi şi sărută scrisoarea şoptind cu exaltare:

— Am să-ţi arăt că sunt demnă de tine!

Apoi îşi puse scrisoarea în sân, încheie corsajul rochiei peste ea şi intră în salon, unde bărbaţii şi cucoanele discutau cu aprindere despre apropierea tot mai ameninţătoare a luptei decisive pentru reforma agrară, pe care vodă şi Kogălniceanu o voiau cu orice preţ. Şerban Vogoride perora după obicei, cu spatele sprijinit de sobă.

Într-un colţ, retrasă, Davida îl urmărea din ochi, cu o atenţie nemaipomenită, ca pe un străin, ca pe o fiinţă necunoscută. Apoi, tocmai când vorbea el mai aprins, se aşează la pian şi începu *Preludiul* în do minor de Chopin, mult mai tare decât o cerea partitura. Toată lumea amuţi şi întoarse capul. Davida şedea cu spatele la ei şi cânta.

— Davida! Se vorbeşte aici! exclamă doamna Cozianu, nemulţumită. Davida nu auzi, sau se făcu că nu aude, şi cântă mai departe.

— Nu face nimic; e o bucată foarte frumoasă, zise Şerban Vogoride politicos şi se prefăcu că ascultă cu încântare, deşi n-avea niciun fel de înţelegere pentru muzică, afară de cea de café-

chantant şi de cornul de vânătoare. Davida zâmbi singură, nevăzută de nimeni, cu dispreț, şi cântă până la capăt bucata, apoi se ridică şi se înclină morocănoasă la aplauzele musafirilor.

IV

Mademoiselle Marchand se gândise la cineva anume încă din clipa când stătuse de vorbă cu Lăscăruş Lascari. Se uita la domnul Lascari cu ochii ei verzi şi nu i se citea nimic pe obrazul decolorat, cu sprâncene blonde. A doua zi se duse la banca lui Hillel şi se trecu în contul ei, din ordinul lui Lascari, o sumă însemnată în napoleoni cu capul împăratului şi în ludovici cu capul lui Ludovic-Filip şi în taleri cu efigia lui Francisc, cezar al Austriei şi rege al Ungariei şi Boemiei. Începând din ziua aceea, guvernanta, deşi părea neschimbată, la fel de rece, demnă şi țeapănă, nu se mai ținu de Davida ca până atunci. Mai ales când Davida îşi lua lecția de matematici, mademoiselle Marchand citea sau broda în celălalt colț al odăii cât mai departe. Aerul cald al primăverii mângâietoare intra pe fereastra deschisă şi nu se auzeau decât glasurile rândaşilor de la grajduri, ciripitul păsărilor în copaci şi în odaie murmurul tânărului care-i explica Davidei elementele algebrei. Profesorul de matematici încă nu împlinise douăzeci şi cinci de ani; era subțire, strâns într-o redingotă neagră, tocită, încheiată peste pieptu-i îngust şi lucioasă la coate, pe pulpane, pe la cusăturile umerilor. Tânărul era galben la față, iar ochii lui negri, fără luciu, stinşi, semănau cu doi cărbuni înfipți într-un glob de ceară. Părul şi-l purta lung, după moda romantică a tineretului vremii; îi cădea pe obraji, de pe tâmplele pătrate. Era modest, tăcut, fecior al popii de la Sfântul Nicolae Pânzari; domnul Cozianu trimisese la Paris la studii pe cei doi elevi mai buni din clasa în care învățaseră, la Colegiul „Sfântul Sava", fiii lui. Unul din aceşti doi era Anghel Popescu, băiatul popii Agapit. Se întorsese de la Paris înainte de a-şi isprăvi învățătura, căci se îmbolnăvise de piept; iar pe când tinerii Cozieni îşi prelungeau cât puteau şederea la Paris, el trăia aici, dând lecții de matematici şi aşteptând să se facă liber un post de suplinitor la „Sfântul Sava", unde avea să fie numit fără întârziere prin influența domnului Cozianu.

Într-o dimineață, înainte să se ducă în strada Culmea Veche, şedea acasă, în odăița cu scoarțe pe pereți şi pe lăzi, cu icoane afumate, întunecate şi încununate cu busuioc în peretele de la răsărit; soba de cărămidă, pe a cărei plită fierbea un ibric cu cafea, răspândea o căldură prea mare pentru ziua strălucitoare de primăvară. Anghel Popescu era numai în laibărul lui cenuşiu şi în pantalonii cu genunchi tociți; şedea cu coatele pe coapse şi se uita absorbit la ghetele-i scâlciate. Părul îi cădea pe obraji şi nu i se vedea decât fruntea curată şi galbenă ca de fildeş vechi. Surorile lui, Aglaia şi Aristița, fete de treizeci de ani, încă nemăritate, se înghesuiseră pe divanul din colțul odăii cu o pasiență întinsă între ele; iar popa Agapit în hainele lui de casă, mondir încheiat până la gât, şalvari de atlaz negru şi papuci, şedea în fața lui Anghel şi se uita la el cu milă şi cu mâhnire.

— Eşti o lipitoare, asta eşti, dacă vrei să ştii! îi spuse Aristița lui frate-său. Era subțire, slabă, cârnă şi rea; avea o duşmănie şi o scârbă cumplită pentru bărbați; „bărbații e un ce murdar”, zicea ea. Eşti o lipitoare!

Anghel plecă şi mai mult capul şi nu răspunse. Aglaia, mai moale şi mai frumoasă, tăcea şi se uita cu coada ochiului la oglindirea chipului ei în geamul unei litografii colorate cu împăratul Nicolae I al Rusiei, călare şi cu un coif pe cap, atârnată pe peretele din stânga. Apoi se-ntoarse şi zise cu un dispreț alintat:

— E un tont. Alți frați îşi ajută surioara să se mărite, îi face cunoştință cu juni din nobilime... dumnealui umblă numai prin case mari, şi nici nu pomeneşte acolo că ar avea surori... Cucoana aia nici nu ştia că are o soră; când m-am dus eu s-o vizitez, a făcut ochii mari şi a râs, şi pe urmă m-a primit aşa cum se cuvine, m-a dus prin uşa a mică din dos, pe unde nu intră decât prietenele ei intime, mi-a dat cafea...

— Şi pe urmă, când te-ai dus a doua oară, ți-a spus feciorul că nu-i acasă, şi a treia oară la fel, şi a patra aşijderea, rânji cârna Aristița, care la bătrânețe avea să semene cu un cap de mort. Aglaia însă dădu din umeri cu indulgență.

— Tot fata popii Agapit ai rămas, săraca de tine... Nu cunoşti iuzajurile din lumea bună... Avea musafiri şi nu putea să-i lase, să bea cafea cu mine.

Aristița râse strident, batjocoritor, dar Aglaia nici n-o luă în seamă şi se uită iar pe furiş, în loc de oglindă, în geamul gravurii din perete. Era încântată de sine; nu găsea niciun bărbat care să-i placă şi de aceea rămânea fată bătrână. Auzindu-le, Anghel nu se mişcase, dar o roşeață întunecată îi încinse obrajii supți. Fără să-şi dea seama, clătină din cap, amar. Ce ființe! Ce lume! Dar Aristița îl şfichiui iar:

— Eşti o lipitoare! Mănânci mai mult decât aduci în casă! Nici n-ai fost în stare să te duci la boier să-i ceri slujba aia, amărâtule! Tot tata trebuie să se ducă cu căciula în mână, să se milogească pentru tine!

Anghel tresări şi ridică fruntea de parcă l-ar fi fript cu cărbune aprins. Se uită la taică-su.

— Ai fost la domnul Cozianu? Să nu te duci!

— Am fost, băiete... Trebuia să mă duc, murmură popa în barba-i căruntă. Dacă tu nu te duci, trebuie să mă duc eu, adăugă el trist.

Dar pe Anghel îl apucase o tulburare şi o enervare nemaipomenită.

— Ți-am spus să nu te duci! Ți-am spus! te-am rugat! Vrei să-ți cad în genunchi, să mă târăsc pe jos, ca să înțelegi? De ce mă chinuieşti? De ce mă umileşti, tată?

Popa tăcea şi se uita cu milă la el. I se rupea inima. Era copilul lui. Un om tânăr şi galben în straie de la Paris tocite şi gata să se ferfenițească. Bolnav.

— Nu-mi trebuie pomana lui! strigă Anghel şi-şi şterse un fir de scuipat de pe buze. N-am nevoie! Mai bine mă mănâncă câinii! Mi-ajunge că am stat cu băieții lui, ei în apartament mobilat şi eu sub acoperiş, cu o masă şchioapă şi un pat plin de ploşnițe! Mi-ajunge! Nu mai vreau! De ce mă împingi îndărăt? De ce mă chinuieşti? Tocmai tu, tată? Tu m-ai făcut – pentru asta! Pentru asta! Sărut mâna pentru binele ce mi-ai făcut!

Şi-şi acoperi fața cu mâinile, ca să nu înceapă să plângă.

— De ce n-ai vrut să asculți de mine? murmură popa Agapit. Acuma erai diacon sau preot, aveai casă şi nevastă şi un rost pe lume... Tu n-ai vrut. Cine a visat să se ducă în străinătăți? Cine vorbea numai de Paris şi s-a întors de-acolo bolnav şi fără credință? M-am luat eu după mintea ta, şi uite unde-ai ajuns...

— Unde-am ajuns? întrebă aprins Anghel sărind în picioare. Unde-am ajuns? Crezi că aşa de rău am ajuns? Află că mai bine crăp de foame cum sunt, decât să trăiesc ca un rob cu leafa! Eu... eu... Las' c-o să vedeți voi odată cine sunt! Am stat cu voi în casă şi nu m-ați cunoscut!

Aristița necheza de râs. Îi plăcea, îi plăcea la nebunie când îi auzea glasul pătimaş şi îndurerat; aşa îi place unui câine de abator când simte sânge cald.

— Ce să cunoaştem? Ce eşti tu? O lipitoare, un tont, cu capuL în lună! Căposule! Deşteptule! Ce ştii tu să faci? Nimic!

Anghel se uită la ea şi deodată se linişti. Vorbi cu un zâmbet de dispreț:

— Ştiu să fac ce nici nu visați voi cu capul vostru strâmt!

Se aşează iar pe scaun.

— Ştiu să trăiesc şi să mor pentru binele omenirii... şi caut cui să-mi dăruiesc mintea şi brațul şi viața...

— Şi ai găsit? îl întrebă popa Agapit, cu blândețe şi milă, ca pe un copil. Anghel nu răspunse. Şedea cu coatele pe genunchi şi se uita la gheata dreaptă în care-şi mişca piciorul şi ale cărei crăpături subțiri se căscau la fiecare mişcare.

— Dacă erai preot, aflai ce cauți acuma, spuse tatăl.

Anghel dădu din umerii. Popa oftă:

— Ți-ai pierdut şi credința... nimic nu mai ai...

— Ba am ştiința, murmură înăbuşit Anghel.

— Ce poate face ştiința ta?

— Poate răsturna lumea, spuse Anghel cu o tărie liniştită. Poate să-i facă pe oameni să trăiască liberi şi fericiți, ca frații; să fie stăpâni ai pământului, bogați, puternici, toți la fel! M-ai întrebat. Acuma ştii.

— Of, of, of, Doamne-dumnezeul meu, iartă-1 că se rătăceşte... Iartă-1 Doamne, gemu popa Agapit, lăcrimând.

— N-am nevoie de milă, spuse Anghel întunecat.

— Da' de bani ai nevoie? întrebă muşcător Aristița. Să-ți gătim noi şi să te ție tata din bani, ai nevoie?

— Nu mă ține! răcni Anghel sărind în sus. Nu v-ajunge cât vă dau? N-am să vă mai stau pe cap! N-o să vă mai fac pagubă.

Îşi luă redingota neagră din cui şi pălăria înaltă care-şi pierduse luciul şi avea pete întunecate la frunte şi la tâmple; se îmbrăcă şi-şi trânti pălăria în cap; ieşi trântind uşa, trecu prin

curte şi lăsă poarta de la uliță deschisă. Se încheie repede şi murmurând chinuit, deznădăjduit şi furios. Nu mai putea îndura. În fiecare zi, în fi-e-ca-re zi! Nu mai putea. Să-şi găsească un colț, un coteț, orice, unde să stea singur, să gândească, să viseze, la ce ştia el, şi la cine ştia el...

Şi totuşi trebuia să se împărtăşească, să stea de vorbă cu cineva, ca să nu se înăbuşe. Se duse spre malul gârlei, acolo unde ulițele pline de o omenire forfotitoare coborau spre Dâmbovița. Aici, în spatele Hanului lui Manuc, într-o casă cu fațada îngustă (câte două ferestre la fiecare din etaje), înghesuită între banca Zarifii şi prăvălia lui Gherson, Anghel intră, urcă pe scara interioară, întunecoasă şi strâmtă, până ajunse pe palierul din spate, de deasupra curții; pe o uşă era lipită o carte de vizită cu inscripția *Ihomaalimanesco, docteur es Sciences.* Anghel bătu şi peste o clipă uşa se deschise şi apăru un cap cu plete blonde şi o barbă blondă; îl privea cercetător, cu ochi azurii, plini de seninătate. În acelaşi timp, pe deasupra pletelor blonde se strecură un rotocol de fum albăstrui de tutun.

— Eu sunt, Alimănescule... murmură Anghel. Celălalt se dădu la o parte şi-l lăsă să intre. În odaie era aproape întuneric; perdelele trase nu lăsau decât o dungă subțire de lumină printre ele. Pe scaunele dimprejurul mesei şedeau, fumând lulele lungi şi subțiri, oameni pe care Anghel îi cunoştea: tânărul Prodan, care termina de învățat la Colegiul „Sfântul Sava", unde Alimănescu îi era profesor de matematici, iar Prodan cel mai bun matematician al clasei. Prodan avea o mustăcioară rară, nu-şi rădea barba căci n-avea nimic pe obrajii netezi şi măslinii, era scund şi vânjos, cu o vestă scurtă neagră, jiletcă neagră şi pantaloni albi; gulerul şi-l purta deschis şi cravată largă, în intenția de a părea un artist, un pictor; ar fi pus şi o beretă de catifea dacă nu i-ar fi fost frică să nu-l recunoască poliția în anume împrejurări. Mai era şi locotenentul Măldărescu, tânăr subțire şi demn, care vorbea puțin, pe un ton rece şi ferm. Prodan vorbea tare, gesticulând, călare pe scaun; Măldărescu, însă, picior peste picior, cu amândouă mâinile sprijinite pe garda de alamă a săbiei, asculta nemişcat. Capul mic, cu trăsături drepte, cu tâmplele pătrate şi cu părul tuns perie, şi-l ținea sever şi mândru pe gulerul înalt şi roşu al uniformei. Pe piept purta *hausse-col*-ul de oțel cu cele două steme, bourul şi corbul alăturate sub coroană. Şapca înaltă

de lăncier o pusese pe masă. Al treilea, Iovanache, care era, ca şi locotenentul, de vreo douăzeci şi cinci de ani, şedea şi fuma din ciubucul lung cu cap de porţelan; purta o redingotă cu trei nasturi rupţi, încheiată strâmb la al patrulea, şi gulerul înalt îi era legat cu o cravată neagră, mototolită. Stătea cu jobenul pe ceafa, ochii cam apropiaţi de nas îi sclipeau de inteligenţă, iar mâna care ţinea luleaua, cu degetele pătate de cerneală, ca şi numărul proaspăt din Român*ul, ca*re-i ieşea din buzunar, îi trădau meseria. Îl salutară pe Anghel şi Alimănescu se duse să se întindă pe pat (era numai în jiletcă, fără cravată la gât, şi în papuci), iar Prodan vorbi mai departe:

— Dacă în clipa aia soldaţii ar fi făcut cauză comună cu ei, nimic nu-i mai oprea! Stăteam acolo, printre ţărani, şi mi-am dat seama... Unul m-a întrebat: „Dar dumneata de ce te bagi, domnule? Că doar n-ăi fi vrând pământ!" I-am spus că omul nu numai cu pământ trăieşte, că şi cu libertate... şi atunci, când era să-i risipim pe soldaţi, a mai venit un escadron, şi încă unul, aşa că n-a mai fost nimic de făcut; doar de un fir atârna! De un fir, totul!

Alimănescu, cu capul sprijinit pe mâna albă, vorbi, privindu-i cu ochii săi albaştri şi visători:

— Sunt slabi... de-aceea n-au îndrăznit să puie dorobanţii de oraş ai Agiei; ştiau că vor fugi...

— Da, dar nici cu oastea nu merge, zise sec locotenentul Măldărescu. Ostaşul e nemulţumit; nu-i vine să-mpungă cu lancea nişte oameni necăjiţi... iar ofiţerii socotesc mai prejos de onoarea lor treaba de mameluci ai Agiei... la a doua încercare, o să stea cu lancea la picior şi cu sabia în teacă, cum au stat şi azi. Aşa că...

Şi un zâmbet foarte uşor, abia simţit, mai mult o lucire în ochi, îi lumină o clipă faţa rece şi severă.

— Aşa că... se *poate face,* încheie el, fără să spună ce anume se poate face.

— Se va face, Măldărescule, zise cu un zâmbet blând şi visător Alimănescu, care se întinsese pe spate şi sufla greu. Blândeţea şi dulceaţa privirii şi glasului său aveau poate o legătură cu boala de piept care-1 rodea; însă gândirea lui, de o rigoare şi consecvenţă cu totul matematică şi când se aplica politicii, nu semăna deloc

cu înfățişarea-i exterioară. Locotenentul se-ntoarse spre el şi-l privi atent.

— Cum? întrebă el.

— Se va face, repetă bolnavul, şi-i surâse. Măldărescu se făcu roşu, ridică sabia cu amândouă mâinile şi o izbi cu vârful de podea.

— Bun! exclamă dânsul, apoi tăcu, luptându-se să-şi stăpânească emoția. Iovanache, scoase ziarul din buzunar şi-l aruncă pe pat.

— Editorialul protestează împotriva violării secretului scrisorilor, zise el. Vogoride îşi bate joc de toate libertățile democratice! Uite, citeşte aici.

Şi-i arătă matematicianului, cu un deget murdar de cerneală, un pasaj de pe prima pagină a *Românului.*

— Multe face Vogoride! râse Prodan. Refuză unirea legală şi definitivă a Principatelor, refuză proclamarea numelui de România, refuză reforma agrară, refuză tot, respinge tot, opreşte tot, repetând mereu: „ordine, linişte, pace!"

— ... de care beneficiază tombaterele, işlicarii! exclamă Iovanache cu violență.

— Ne-ar trebui pistolul unui Orsini, dar care să nu greşească, zise cineva. Toți se-ntoarseră să privească pe cel care vorbise: Anghel Popescu fusese. Era galben şi se uita la ei fără să clipească din ochii negri, ca doi cărbuni stinşi.

— Niciodată revoluțiile nu s-au făcut cu un foc de pistol, ci cu baricade pe străzi, răspunse sec Alimănescu, de parcă enunța o axiomă de geometrie. Iovanache trecu peste acest scurt schimb de cuvinte şi zise:

— Rosetti a vorbit cu Arion şi Orăşanu să facă un comitet de inițiativă; o să adunăm câteva zeci de mii de oameni pe câmpul Filaretului la 11 iunie; şi n-o să ne poată opri nimeni, căci nu e o crimă să sărbătorim ziua revoluției; iar pe la prânz, n-o să mai poată opri nimeni o masă atât de mare... şi pe seară, totul va fi posibil: căderea guvernului, convocarea unei Adunări Constituante, proclamarea republicii, reforma agrară, orice, orice!

Şi rămase cu ochii-i sclipitori pironiți asupra celorlalți. Prodan îşi scuipă în palme şi le frecă țărăneşte şi începu să mârâie:

— Mamă-mamă-mamă!

Alimănescu zâmbea, cu tâmpla sprijinită în podul palmei. Locotenentul întrebă:

— Dar... vodă? Kogălniceanu?

— Vodă n-are nimic împotrivă: vodă e paşoptist! exclamă Iovanache. Kogălniceanu ştie! Rosetti... ce să mai vorbim... şi mai sunt şi alţii!

— Vogoride e foarte tare, zise Anghel Popescu. Socotiţi fără născocirile care-i pot veni în minte acestui om ingenios şi pervers...

Urmă o tăcere. Apoi Alimănescu spuse, pe jumătate în glumă, jumătate grav:

— Dacă vrei să faci ce-a făcut Orsini, ai îndatorirea să ne spui, ca să nu aduci cumva cauzei mai mult rău decât bine.

— Nu... nici nu m-am gândit, zise Anghel încurcat şi emoţionat. Intr-adevăr nici nu se gândise. El, măruntul dăscălaş muritor de foame, feciorul popii Agapit, şi marele bărbat de stat, milionar şi plin de decoraţii, cu strămoşi bogaţi şi puternici, el însuşi bogat şi puternic... Lui Anghel i se făcu frică – nu de Vogoride, ci de noile dimensiuni pe care le căpătau lucrurile în mintea sa: măreţia lui Vogoride pâlpâia şi se micşora ameţitor, iar nimicnicia lui, a lui Anghel Popescu, creştea dintr-odată şi se transforma într-o importanţă teribilă şi cutremurătoare – apoi totul reveni la proporţiile de pân-atunci.

— Nu, nici nu m-am gândit, murmură el, pe când ceilalţi continuau să vorbească fără să-l audă. Dar, din nou îl cuprinse ispita să se apropie de acea zonă a gândirii în care lucrurile îşi schimbau proporţiile ca văzute printr-o atmosferă cu însuşirile optice ale oglinzilor curbe.

— Dar de ce-1 apăraţi aşa? întrebă el cu glas tare, pe un ton sfidător. Ei se opriră din vorbă. Nu-1 urâţi şi voi?

Locotenentul Măldărescu se întoarse ţeapăn, căci gulerul înalt nu-1 lăsa să întoarcă capul, şi se uită la Anghel:

— Pe cine, pe Vogoride? întrebă dânsul.

Iovanache rămase cu gura întredeschisă şi un fir de fum îi urcă spre ochi. Prodan râdea, dând din umeri. Alimănescu fu acela care-i răspunse lui Anghel, privindu-1 drept în ochi:

— Dragostea pentru revoluţie e mai mare decât ura pentru un om. Nu suntem nişte asasini! Vogoride nu va cădea decât atunci când aceasta va face trebuinţă cauzei.

Anghel tuşi şi se uită la vârfurile întoarse în sus ale ghetelor sale scâlciate şi plesnite. Nu spuse nimic, şi nu mai ascultă ce vorbeau ceilalți. Când se ridicară ei să plece, căci venise ora prânzului şi mâncau la un birt de peste drum de casele lui vodă Şuțu, Anghel se ridică şi el, dar arătând că vrea să rămână.

Ceilalți se îmbrățişară. Măldărescu, mult mai emoționat decât da de bănuit aerul său rece şi sever, îi şopti profesorului de matematici:

— Nu credeam să aflu aşa vestea cea mare... îmi închipuiam că într-alt chip, mai solemn şi mai... romantic... dar e bine!

— Revoluția e cel mai romantic lucru din lume, spuse cu glas scăzut Alimănescu şi-l strânse în brațe, apăsându-şi pieptul slab şi bolnav pe placa de oțel cu cele două steme îngemănate sub coroana lui Alexandru Ioan I, care atârna pe plastronul roşu al uniformei lui Măldărescu. Apoi îi dădu mâna lui Iovanache, mai puțin expansiv, dar, spre mirarea lui, acesta îl îmbrățişă cu foc şi-l sărută pe obrazul drept, ca să-i şoptească la ureche:

— Vezi ce-i cu Anghel...

Îl sărută şi pe partea cealaltă, şi-i şopti în urechea stângă:

— ... să nu facă prostii. La revedere, iubite amice, zise el tare şi ieşi, împingându-1 afară şi pe Prodan.

Când rămaseră singuri, Alimănescu fu apucat de un acces de tuse. Tuşea găunos, sec, apoi se duse afară să scuipe şi se întoarse cu batista la gură. Se uită la batistă şi o băgă repede în buzunarul jiletcii. Se duse să tragă perdelele şi să deschidă fereastra. Apoi îl luă pe Anghel de umeri şi spuse cu blândețe:

— Nu mai am mult de trăit... poate un an... cel mult doi. Dar n-aş vrea să mor înainte de-a vedea revoluția victorioasă.

Anghel îl luă de talie:

— Te iubesc, Alimănescule, spuse el cu glasul lui sec şi înăbuşit. Dacă n-ai fi tu, omenirea ar fi mai puțin nobilă... ar merita mai puțin să-ți jertfeşti viața pentru ea... Eşti un om curat, un suflet de cristal...

Alimănescu râse.

— Am prea puțină viață ca să-mi pot îngădui a o mânji prin compromisuri... Vezi că meritul nu-i al meu, ci al ftiziei... Ce-i cu tine? Eşti tulburat; ți s-a întâmplat ceva?

— Da... M-am ciocnit cu suflete mici, retrograde, bicisnice... Mi-e ruşine pentru mine şi pentru ei... şi mi-e sete de libertate, de fapte eroice... exclamă Anghel.

— Spune mai cu amănunte, zâmbi celălalt cu o ironie binevoitoare. Anghel îi povesti scena cu familia.

— Era de aşteptat, zise Alimănescu; dacă vrei, stai la mine o vreme, până-ţi faci un rost; nu-ţi pot oferi mai mult decât vezi.

Şi-i arătă cu un deget canapeaua cu arcuri sărite, comoda cu lighean de faianţă, masa cu lampă de ulei şi cu sfeşnic cu o singură lumânare, dulapul cu cărţi şi haine, gravura de pe perete (generalul feldmareşal Miloradovici trecând Dunărea în fruntea oastei pravoslavnice a luminăţiei sale împăratului Rusiei), icoanele la care Alimănescu, ateu, nu se închina, şi patul de alamă. Pentru Alimănescu, fecior de boierinaş de prin Buzău, era puţin şi sărăcăcios; pentru Anghel, care cunoscuse mizeria la Paris, era bine; totuşi refuză.

— Am să-mi caut o odaie în oraş şi-ţi dau de veste unde sunt, de îndată ce-am găsit-o. Vreau să mai vorbim despre ideal, despre...

— Ascultă Popescule, ce te face să te gândeşti atâta la Orsini? întrebă Alimănescu ţinându-1 de mână ca să nu-1 lase să plece spre uşă. Anghel se roşi.

— Nu m-am gândit, pe onoarea mea, până adineauri, când veni vorba...

— Orsini n-a făcut nimic, zise Alimănescu.

Anghel răspunse prompt:

— Focul lui de pistol l-a obligat pe Napoleon să purceadă la unificarea Italiei, care azi e un fapt împlinit!

— Revoluţia nu se face cu un foc de pistol, ci prin poporul înarmat! spuse celălalt cu o blândă încăpăţânare şi-l sili să se aşeze pe scaun. Câtă vreme societatea nu e coaptă pentru revoluţie, degeaba îi ucizi pe tirani. Iar când e coaptă, nu mai e nevoie să-i ucizi, căci cad instituţiile care-i poartă... Ravaillac l-a ucis pe Flenric al IV-lea, şi Damiens l-a înjunghiat pe Ludovic al XV-lea, amândoi zadarnic; în schimb, când a izbucnit revoluţia, procesul şi decapitarea lui Ludovic al XVI-lea s-au făcut aproape ca o formalitate!

— Exemple vechi! zise Anghel. Orsini e de ieri!

— Dar Fieschi nu-i tot de ieri-alaltăieri? întrebă Alimănescu aprins, înroşindu-se în obraji şi cu ochii deodată arzători. Cine l-a dat jos pe Ludovic-Filip? Maşina infernală a lui Fieschi sau revoluția din februarie? Cine i-a gonit pe Bourboni? Cuțitul lui Louvel sau revoluția din iulie 1830?

Începu deodată să tuşească şi se repezi afară. Când se-ntoarse, era pământiu şi-şi ținea batista apăsată pe gură. Anghel sări în picioare şi murmură:

— Iartă-mă...

— Ai înțeles? întrebă cu glas stins bolnavul.

— Da, ai dreptate, zise iute Anghel Popescu.

— Suntem câțiva care vrem revoluția, zise Alimănescu. Nu ne mulțumim cu o reformă sau două... vrem să vedem republica, votul universal, poporul...

Se întinse pe pat şi închise ochii, apoi adăugă cu glas sfârşit:

— Poporul, liber şi... înarmat...

Anghel zise:

— Odihneşte-te. Să stau cu tine?

— Nu... şopti celălalt. Du-te... şi caută-ți casă... îmi trece imediat; e o slăbiciune...

Anghel îi strânse mâna şi plecă. Bolnavul deschise ochii azurii şi privi tavanul, pe care igrasia desenase figuri ciudate. Fața palidă şi cu barbă blondă, privirea blândă şi visătoare a celui care zăcea pe pat, de le-ar fi văzut cineva în clipa aceea, ar fi zis că sunt ale unui om de o mare puritate şi bunătate. Bolnavul stătea acolo şi se gândea, şi aştepta. Nu mai avea mult timp... dar era la sfârşitul lui mai şi totul trebuia să se dezlănțuie în iunie. Avea să mai trăiască pân-atunci, şi să-şi vadă visul cu ochii.

V

În vremea aceea, Anghel Popescu care-şi adusese aminte că are de dat o lecție, mergea repede pe străzi, pierdut în gânduri. Când trecu peste Podul Mogoşoaiei, o caleaşcă venea în trap mare; el umbla aşa de năuc, încât caii ajunseseră peste el, gata să-l zdrobească. Vizitiul răcni şi Anghel sări îndărăt; pălăria îi căzu pe spate, jos în praf. Se aplecă, o ridică şi o şterse cu mâneca, roşu

la față, sub râsetele unor trecători. Plecă mai departe, asudat, cu ochii țintă în gol.

Intră pe poarta de fier a casei din Culmea Veche şi urcă scările, trăgând pe el şi potrivindu-şi redingota strâmtă care nu mai avea mult până să se crape la încheieturi. Feciorul îl primi binevoitor.

— Să trăiți, dom'le Anghel, cu o familiaritate pe care n-o avea față de musafirii simandicoşi. Nu era om rău, feciorul; nici nu-şi dădea seama că Anghel Popescu se strâmbă şi se încruntă abia văzut, când îl aude. Anghel Popescu ar fi vrut să fie primit ori cu „Intră, măi neică", ori cu închinăciunea mută rezervată boierilor; dar aşa, să fie un fel de boier care nu e boier... Trăgând mereu de hăinuța-i neagră, trecu prin două saloane, apoi în coridor şi bătu la uşă.

Îi deschise guvernanta franțuzoaică, cu o veselie neobişnuită la ea. Davida abia dădu din cap... Părea tristă şi morocănoasă. Avea o rochie de mătase de un verde întunecat, strălucitor şi metalic cum e ciobul de sticlă în spărtură; lăsase deschişi doi nasturi la gât, unde se vedea o gropiță, începutul pieptului.

— *Voyons,* Davida, iar eşti despletită, zise mademoiselle Marchand cu o falsă nemulțumire. În acelaşi timp trase cu ochiul la Anghel Popescu, care se uita la Davida, cu părul ei negru ca noaptea, cu pleoapele pure plecate, şi-şi trăgea în jos pe el redingota tocită.

— Ei, începeți să lucrați. Ce mai faci, domnule Popesco? Ce mai e nou în oraş? Se spune că guvernul a izbutit iarăşi să amâne dezbaterea despre chestiunea pământurilor...

Anghel Popescu rămăsese cu furia jignită şi disperată de adineauri mocnind în el. De aceea, timiditatea şi tulburarea îi pieriră pentru o clipă şi vorbi, cu capul în pământ şi cu tonul lui înăbuşit, încăpățânat şi ferm:

— Domnul Vogoride luptă cu multă energie pentru apărarea nedreptății.

— Cum? A, asta a fost foarte bine zis! „cu energie, pentru apărarea nedreptății". Mademoiselle Marchand era încântată; repetă iarăşi fraza:

— E aproape o epigramă; *vous êtes bien spiritiuel*[31]*.*

[31] Eşti foarte spiritual. *(fr.)*

Davida ridicase ochii şi-l privi pe Anghel Popescu, pe care-1 vedea cu adevărat întâia oară. Îşi scotea caietele dintr-un secreter din lemn de trandafir din care începeau sa cadă încrustaţiile şi de aceea fusese mutat din salon în odaia ei. Întrebă:

— Ce e nedreptatea?

Anghel Popescu murmură, mereu cu hotărârea mânioasă ce-1 stăpânise pe drum:

— Pot să vă spun ce socoteşte domnul Vogoride că e dreptate şi nedreptate. Drepte sunt privilegiile şi abuzurile. Nedreaptă, lupta pentru libertate.

Se gândea: „Nu mai pot fi nici sluga lor. E prietenul casei; poate că or să se supere şi să se lipsească de mine. N-o s-o mai văd. Ei şi? N-am să mai sufăr...” îl durea inima, şi-i părea rău că vorbise. Dar nu se mai putea opri. De aceea răspunse şi la a doua întrebare a domnişoarei Marchand:

— Şi ce e, după dumneata, dreptatea?

— Dreptatea, domnişoară, e binele omenirii!

— Bravo, domnul meu. Se vede bine că ai fost în Franţa, spuse mademoiselle Marchand. Ce spui, Davida?

Fata se uita mereu la Anghel Popescu.

— Cred, murmură ea, cred că e o gândire nobilă... C'est *noblement pensé...*[32]

Anghel Popescu se aşteptase la o răceală de gheaţă; şi iată că vorbele lui fuseseră primite cu admiraţie. Era întâia oară când i se întâmpla asta, şi-l cuprinse un val de recunoştinţă pentru mademoiselle Marchand şi pentru Davida. Dar tocmai de aceea amuţi, şi nu mai fu în stare să spună vreun cuvânt mai cu miez. După câteva încercări de-a învia conversaţia la care Anghel Popescu nu răspundea decât cu „da” sau „nu”, guvernanta se ridică:

— Davida, am câteva cumpărături de făcut în oraş. Dacă vrei să iei ceaiul, suni; am să-i dau eu ordin Anastasiei.

Şi se retrase, demnă. Anghel Popescu îi dădu Davidei lecţia de algebră, simţind mereu că i se încurcă gândurile de o bucurie tremurătoare pe care nu îndrăznea să şi-o mărturisească. Nu cumva... S-ar putea oare...? Dar Davida nu ceru ceaiul şi se despărţi de el cu obişnuita-i muţenie morocănoasă. Pe drum

---

32 E o gândire aleasă, *(fr.)*

îndărăt, Anghel Popescu văzu întâia dată că e primăvară. Cerul era albastru, soarele tare, în curțile dimprejurul caselor cu coloane de stuc ciripeau păsările în castani şi în tei; copiii se jucau în praful ulițelor nepietruite; şiruri de care cu boi treceau încet, depăşite la trap de echipajele elegante, cu cucoane în mătăsuri şi cu pene de struț la pălărie; de pe trotuare domnii le salutau cu un gest larg al mâinii înmănuşate, care ținea jobenul şi-apoi mergeau mai departe pe trotuarul pe care ucenici cu şorțuri murdare făceau opturi de apă cu o pâlnie şi o cană, spre a pieri apoi înăuntrul dughenilor care miroseau a cafea, a peşte sărat şi a mirodenii. Clopotele băteau în turlele bisericilor, precupeți încovoiați sub cobilițe îşi strigau marfa, mahalagii tineri adunați pe la răspântii vorbeau tare şi râdeau, din grădina unui birt se auzea țârâit de scripcă. Anghel Popescu se opri în fața unei ferestre pe care era lipită o hârtie: De închi*riat. Unde er*a intrarea? Se uită împrejur. O curte îngustă, umedă, întunecoasă, ca o fântână; în fund se vedea un fel de podişcă împrejmuită cu parmaclâc de fier; deasupra era acoperişul. Aici erau desigur odăițe mici, cu tencuiala cojită, în care trăiau conțopişti, studenți, slujbaşi mărunți ieşiți la pensie. Găsi în sfârşit uşa, bătu şi-i deschise o femeie grasă în halat de macat roşu, legată la cap cu tulpan pembe.

— Aveți de închiriat?

Da, avea. Îl duse tocmai sus, sub acoperişul de şindrilă, pe o podişcă cu parmaclâc de fier; o odaie mai înaltă decât largă, deşi era foarte scundă; un fel de carceră, cu un pat, o masă, un scaun şi un scrin mâncat de vreme.

— De sertare trebuie să tragi binişor, că se cam desfac şi eu nu plătesc tâmplarul; orice meremet îl faci din punga dumitale.

Chiria era de zece lei pe lună, pe care Anghel îi plăti dinainte şi se duse să-şi ia boarfele de acasă. Popa era la biserică; surorile îl primiră cu râsete:

— Ei, ai venit la vorba noastră? Eşti lipitoare, sau ni se pare nouă?

Dar când îl văzură că-şi face o boccea din lucruri şi iese cu ea pe uşă, amuțiră. Erau atât de uimite, încât nici nu se gândiră să se ia după el, să-l vadă unde se duce. Cu o excitare a nervilor care se deosebea de o bucurie obişnuită şi sănătoasă, Anghel Popescu se mută în locuința cea nouă. Se uita la pereții coşcoviți şi totuşi

nu-şi putea stăpâni un simțământ de mulțumire şi de triumf. „Sunt liber! Sunt liber!” îşi zicea el încercând sertarele scrinului, care într-adevăr era gata să se deşchioleze în mâinile lui. „E şi mai multă mizerie ca la Paris, dar aici nu sunt din mila nimănui. Aicea n-am stăpân!”

Se trânti pe patul şubred şi care mirosea a vechitură şi a sărăcie şi visă, multă vreme, cu mâinile sub cap. Şi cu toate că pe fereastra fără perdele venea o lumină gălbuie, ştia el că afară e soare şi cer şi primăvară, îndrăzneala, îşi spunea Anghel Popescu, cu o înflăcărare înfrigurată, cu o încordare aproape de neîndurat a nervilor. Îndrăzneala, asta-i lipsise. Şi la Paris, şi aici, fuseseră anumite împrejurări în care era sigur că viața şi soarta îi deschid o uşă; nu păşise înăuntru din tembelism. „Au dreptate surioarele – îşi zise el zâmbind ironic – că sunt căzut din lună. Dar acuma s-a isprăvit.” Făcuse marea descoperire. Găsise cheia. De-acum înainte, nimic nu-1 va mai putea opri să trăiască aşa cum se socotea menit să trăiască, adică nobil, curat, pătimaş şi eroic.

În clipa aceea, fără ca el să ştie, Davida Cozianu se gândea la el. Şi de asemenea, Anghel Popescu n-avea să ştie niciodată *cum* se gândea la el, ce socoteli întortocheate, ce calcule subțiri, cutezătoare, nebuneşti, cotite, se teşeau în mintea ei aprinsă care se hrănise atâta cu autori clasici, de o gravitate apăsătoare, şi cu singurătate.

Seara, Anghel se duse la Alimănescu să-i spună unde şi-a găsit casă; stătură multă vreme de vorbă.

— Pari foarte mulțumit, zise Alimănescu. Eşti ca un om înamorat.

Şi zâmbi binevoitor, ca dintr-o mare depărtare. Anghel nici nu clipi din ochi, şi vorbi de altceva. Izbuti să se stăpânească şi să nu vorbească despre ce simțea; dar nu izbuti să-şi înăbuşe frământarea şi agitația; umbla prin odaia matematicianului, în lumina galbenă a lămpii cu glob de porțelan, şi Alimănescu, de pe pat, îl urmărea cu privirea-i visătoare, albastră. Anghel perora despre necesitatea acțiunii violente şi făcea fraze mari şi romantice, iar celălalt îi trântea din când în când câte una din axiomele sale de geometru al revoluției.

În zilele următoare, Anghel se duse des în Culmea Veche. Domnişoara Marchand avea totdeauna de supravegheat ceva în casă, de făcut ceva ce nu suferea întârziere şi dispărea, lăsându-1

singur cu Davida. Într-o zi, când şi doamna Cozianu lipsea de acasă – era în vizită la vorniceasa Sturza, bolnavă – şi Anghel îi explica elementele geometriei descriptive, Davida puse creionul jos şi întrebă, cu un aer visător:

— Astăzi sunt obosită. N-ai vrea să-mi povesteşti ceva... despre Paris? Şi sună să vie ceaiul. Peste câteva minute, cu ceaşca în mână, Anghel Popescu se străduia să nu tremure uşor de încordare, fiindcă farfuria şi ceaşca zornăiau, abia perceptibil, dar facându-1 să roşească.

— N-am cunoscut acelaşi Paris pe care-1 ştiu oamenii bogați, zise el cu un zâmbet silit.

„Îndrăzneală, se gândea el, îndrăzneală şi sinceritate."

— Sunt prin apropierea teatrelor birturi la subsol, unde aerul miroase a pivniță şi a alcool, şi unde oameni cu fețele brăzdate, scobite, cu ochii sticloşi, beau absint ca să uite de mizerie. Mă duceam acolo nu ca să beau, ci ca să mă întâlnesc cu anumiți prieteni...

Şi se opri. Să spună? îndrăzneala îl va salva. Numai îndrăzneala. În toate lucrurile trebuie să mergi până la capăt.

— Dumneata nici nu ştii, duduie Davida; dar îți spun, fiindcă mi se pare că eşti singura persoană care poți înțelege... Sper – nu: cred, sunt sigur, că înțelegi noblețea revoluției. De acolo, din subsoluri, din odăițele sărace ale foburgurilor, o să pornească explozia. Bonaparte sade pe un butoi cu praf de puşcă şi azi-mâine, are să sară în aer! Şi el ştie asta. Ştie foarte bine, că doar nu-s decât doi-trei ani de când i-a adus aminte Orsini.

— Acela care-a tras cu pistolul în el?

— Da, acela! Eram acolo şi m-am dus să-l văd la ghilotină! Niciodată nu mi s-a părut un om mai mândru şi mai frumos decât Orsini când s-a urcat pe eşafod!

Se făcuse şi mai galben ca de obicei şi ochii de cărbune stins îi străluceau. Davida îl privea țintă.

— Povesteşte-mi despre Orsini, îl rugă ea şi-i zâmbi – cu zâmbetul ei atât de rar şi care încă părea de copil. Îl ascultă multă vreme. Se juca în neştire cu o batistă de dantelă pe care la sfârşit o vârî în mânecă şi spuse:

— La noi, oameni de aceştia nu sunt...

— Sunt şi la noi, îngăimă Anghel Popescu.

După aceea tăcură amândoi multă vreme, într-o încordare pe care fiecare o simțea numai pentru sine. Deodată Davida îşi acoperi faţa cu mâinile şi se cutremură. Anghel Popescu se ridică în picioare, înfiorat.

— Duduie Davida... ce e? Ce s-a întâmplat? Ce-am făcut?

Ea nu-şi dezlipea mâinile de pe faţă. Anghel Popescu făcu o mişcare, voi să fugă să cheme pe mademoiselle Marchand în ajutor, făcu un pas înainte întinzând mâinile. Davida îşi luă palmele de pe ochi şi se uită la el, galbenă şi cu privirea arzătoare. Îl întrebă:

— Să-ţi spun?

Nici nu era o întrebare. Anghel Popescu, pierdut, nu răspunse.

— Aud pe cineva, şopti Davida. Şezi şi ia o carte.

Se prefăcură că lucrează. Anghel Popescu tremura. Davida îl cerceta cu coada ochiului. Nu se auzea nimic, nu se mişca nimeni. Davida se ridică şi sună. Întrebă pe ţigancă unde e mademoiselle Marchand. Plecase. Anghel Popescu aşteptă să iasă slujnica; era tulburat, îi bătea inima, asuda de emoţie şi se pregătea nici el nu ştia la ce clipă supremă a vieţii lui, dar Davida îi spuse:

— Te rog, acuma pleacă. Trebuie să mă mai gândesc.

— Dar... de ce...

— Nu, lasă-mă, du-te. O să vorbim... Vino... vino mâine.

Şi, în uşă, îi spuse:

— Până atunci, am să mă gândesc la dumneata...

Într-adevăr se gândi la el, nu aşa cum s-ar fi aşteptat Anghel Popescu, ci cântărindu-1, calculând, întrebându-se cât şi până unde se poate încrede în el. Iar Anghel stătu încuiat în odăiţa lui, sărind uneori de pe pat şi plimbându-se ca într-o cuşcă, până ameţea, împrejurul mesei nevopsite şi a unicului scaun.

Era într-o stare de exaltare care-1 făcea să nici nu poată mânca. Bea apă din când în când şi pornea iarăşi în jurul mesei. Podeaua scârţâia cumplit. Vecinii de dedesubt băturâ de câteva ori în tavan, degeaba. În sfârşit cineva bătu şi în uşă; Anghel deschise şi se trezi în faţa unui bătrân cu tichie de atlaz şi halat ca un anteriu de negustor armean; omul i se plânse că nu se poate odihni.

— Sunt bolnav şi doctorul mi-a spus să mă plimb zece ceasuri pe zi, răspunse Anghel şi-l împinse afară. Îi venea să râdă, i se

părea că viața abia acum începe, că e minunată, de necrezut, că se întâmplă aievea lucruri despre care auzise sau citise în cărți. Noaptea nu izbuti să doarmă. Nici nu voia să doarmă. Vedea mereu mâinile fine şi negricioase ale Davidei cum îi acopereau fața. „Are nevoie de mine. O s-o salvez. O s-o ajut. N-o să-i cer nimic în schimb, decât s-o pot vedea, să stăm de vorbă ca adineauri. Ce fericire!

Ce fericire!" Ar fi vrut să mulțumească, să se închine, dar n-avea cui: doar vieții, întâmplării – şi lui însuşi, care era îndrăzneț şi neînfricat, gata de faptele cele mai mari şi mai eroice.

A doua zi, vibrând de încordare, cu capul înfierbântat, tremurând de emoție, sosi cu un sfert de ceas mai devreme şi, până să vie ora hotărâtă, se plimbă pe stradă. Trei echipaje strălucitoare intrară în curte şi traseră la peron; câțiva domni eleganți urcară treptele şi intrară în casă, iar trăsurile ieşiră pe poarta cealaltă şi traseră la trotuar. Anghel Popescu îi privi fără invidie: de-ar şti ei ce era în el, cine era el, l-ar invidia ei. Le era superior; aproape că-i era milă de ei.

Intră şi el şi trecu, urmându-1 pe fecior, printre saloanele unde lumea vorbea fără să-l ia în seamă. Bătu la uşa Davidei. Deschise chiar Davida. Era singură. Avea tot rochia verde, dar încheiată până la gât. Îl pofti să şadă. Apoi tăcură. Guvernanta nu era acolo: plecată, de bună seamă, după cumpărăturile ei neobişnuit de frecvente în vremea din urmă.

— M-am gândit mult la dumneata, îngână Davida. Anghel Popescu plănuise să-i cadă în genunchi, să-i sărute mâna, dar nu putu; era ca paralizat, cu brațele şi picioarele moi.

— M-am gândit la dumneata... şi încă nu ştiu...

— Ce? şopti înecat Anghel.

— Încă nu ştiu... dacă pot avea încredere...

— Davida... îngăimă Anghel şi alunecă din fotoliu, căzându-i în genunchi. Ea înțepeni abia văzut, parcă ar fi vrut să se dea îndărăt şi n-avea unde.

— Nu ştiu dacă eşti omul pe care... îl visez eu.

Tonul îi era fals; nu visa deloc un asemenea om.

Se aplecă spre el:

— Ai văzut cine e în casă la noi?

— Nnu... n-am...

— E omul cel mai odios, cel mai infam, cel mai mârşav! suflă Davida, aplecându-se şi mai mult spre el. Anghel îi simţea răsuflarea parfumată, de fiinţă tânără, şi mireasma părului spălat de ţigănci cu floare de tei şi de muşeţel. E omul care ne dezonorează ţara, care pătează numele celor mai bune familii, tiran, desfrânat, ipocrit, obraznic, un om care face ruşine pământului pe care-1 calcă!

— Cine? îngăimă Anghel Popescu.

— Cine? Mai întrebi cine? Nu-1 cunoşti? Eşti mai puţin decât credeam, zise Davida şi întoarse capul. Anghel rămase o clipă mut, apoi întrebă nesigur:

— Vogoride?

Davida îl privi drept în faţă; era atât de schimbată de patimă, încât Anghel Popescu îşi pierdu minţile de tot.

— Te-a jignit pe dumneata?

— Pe mine? Cum îndrăzneşti să gândeşti aşa ceva? Crezi că mă poate atinge jignirea unui grecotei infam ca el? Ah, lasă-mă, văz că numai vorbele erau de dumneata. Te pretinzi republican şi revoluţionar şi trebuie eu să te învăţ că n-au a face jigniri personale, n-au a face interese mărunte şi josnice, ci o cauză mai înaltă şi mai nobilă. Cred că am greşit...

Tăcură o clipă.

— Ia loc; şezi în fotoliul cela... Să sun să aducă ceaiul? întrebă Davida cu o răceală care-1 deznădăjdui pe Anghel Popescu. Anastasia aduse ceaiul, apoi ieşi fără un cuvânt. Nu se auzea decât murmurul ibricului de argint.

Davida turnă ceaiul, îi puse zahăr. Clinchetul linguriţei răsună în tăcere.

— Toată lumea îl urăşte, zise Davida. Cine nu-1 urăşte? Cunoşti pe cineva care nu-1 detestă şi nu-1 urăşte?

— Da, zise sec Anghel Popescu. Toţi boierii mari ale căror interese le apără!

Şi, privind-o cu o curiozitate nouă, înfricoşat de o idee pe care nu îndrăznea s-o gândească până la capăt, întrebă:

— Duduie Davida... ce ai cu el?

Davida începuse să plângă, de nervi, de furie, de nerăbdare că nu mergea totul atât de simplu cum plănuise ea.

— Eu... nu pot iubi libertatea? zise ea cu glasul întretăiat de plâns. Eu... trebuie să fiu la fel cu toți cei din lumea mea? Nu poți avea încredere în mine? Eu nu am idealuri?

Lacrimile i se uscară îndată şi ultimele cuvinte le rosti cu pasiune şi furie; nu fiindcă într-adevăr ar fi avut idealurile lui Anghel Popescu, dar dacă în clipa aceea avea poftă să spună că are idealuri, trebuia ca oricine s-o crează, şi în starea de nervi în care se afla, cea mai mică şovăire o scotea din fire şi o făcea să fiarbă de iritație. Dar această mică scorpie cu pletele negre zbârlite, cu ochii arzând în obrazul îngust şi pal, îl încântă. Îi căzu la genunchi şi-i sărută mâinile mici şi negricioase, dar ea şi le trase îndărăt, cutremurându-se. El nu observă această mică mişcare de dezgust. Râdea tulburat, fericit, bâiguind cuvinte fără şir. D avida se aşează şi-l lăsa să-i ia mâna; spuse încruntată:

— N-ar fi trebuit să-ți vorbesc...

— De ce? întrebă Anghel, deodată speriat.

— Nu eşti în stare să-ți sacrifici viața pentru un ideal...

— Ba sunt, zise Anghel, pe un ton sec şi ferm. Sunt.

Ea îl privi atât de fix şi de întunecat, încât altul ar fi crezut-o nebună.

— Minți, şopti Davida. Anghel se făcu galben.

— Nu mă înjosi... sunt un om sărac, n-am decât onoarea...

Ea se strâmbă dispreţuitor. Anghel vorbi apăsat:

— Duduie Davida... ia seama ce spui!

Ea, cât era de tânără şi de subțire şi de uscătivă, adună într-o privire şi într-un cuvânt mai multă ironie veninoasă decât un sobor de cucoane bătrâne în cap cu vorniceasa Sturza şi şuieră desluşit, aproape silabisind:

— Orsini!

Anghel se roşi, apoi se îngălbeni. Exclamă, disperat:

— Duduie Davida... nu e momentul! M-am gândit... dar nu e momentul!

— Ha-ha! Ha-ha! râse otrăvit Davida, cu o veselie exagerată, silită.

— ... dar dacă va face trebuință cauzei, ascultă-mă... eu voi fi acela!

— Cauzei? sări Davida. Şi când va face trebuință cauzei? Când o să-şi facă mendrele încă vreo câțiva ani! E mai uşor să te ascunzi după interesele cauzei, decât să-ți pui viața în joc!

Anghel o luă de mâini şi o scuturâ:

— *Mâine!* Înțelegi? *Mâine* ți-aş dovedi ce-i în sufletul meu! Nu mâine, azi! Dar nu pot! Nu pot!

— *Orsini!* scrâşni Davida, râzând aţâţător. *Orsini!*

— Înțelege, că le-am făgăduit prietenilor mei că nu voi face nimic fără să ştie ei!

— Să ştie! De ce n-ar...

Şi Davida se opri la jumătatea frazei. Nu. Nu trebuia să ştie nimeni nimic.

— Nu mi-ar da voie! Ei văd altfel lucrurile!

— Minți! Ți-e frică! exclamă Davida şi începu să plângă silit, ascunzându-şi fața. Îmi pare rău că ți-am vorbit! țipă ea înăbuşit. Nu trebuia! Trebuia să tac şi să încerc eu, cu mâna asta! Anghel Popescu îi sărută pumnul mic, negricios, crispat şi rosti anevoie:

— Bine, am s-o fac...

Davida îl privi atunci drept un față, şi-i zâmbi. El o privi, cutremurat, aproape cu spaimă şi vru să spună ceva, dar nu izbuti decât să-şi mişte buzele şi i se umplură ochii de lacrimi. Davida îi luă fața între mâini; Anghel Popescu se înfiora la atingerea asta şi închise ochii, iar lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Când îi deschise, Davida nu mai era în fața lui. Se ridicase, subțire şi mlădioasă, şi căuta ceva în secreterul cel vechi din lemn de trandafir. Scoase din sertar un pistol şi-l aduse:

— E al lui tata... E încărcat.

Era un pistol de duel, cu țeava lungă, în şase muchii, şi cu mânerul împodobit cu sidef.

— Trebuie să ținteşti aşa.

Şi-i arătă lui Anghel Popescu cum să tragă; el se lăsă învățat, ca în vis. Tot ca în vis ascultă explicațiile ei, unde îl poate găsi pe Vogoride, unde îl poate aştepta.

— Zilele astea am să-ți trimit vorbă, cu locul şi ceasul unde-1 vei afla.

Anghel Popescu stătea în picioare, amețit. Davida îl îmbrățişă şi se strânse la pieptul lui, iar el se aplecă s-o sărute, pierdut; ea îi întinse obrazul stâng, fraged şi rece. După ce plecă el, îşi şterse obrazul. Nu-i ajungea. Îşi turnă apă şi se spălă pe față. Îşi schimbă şi rochia.

Anghel Popescu se-ntoarse umblând în neştire, se-ntinse pe pat şi seara, noaptea, dimineața rămase acolo, galben, năduşit, cu

creierii arzând. Se duse apoi iarăşi la Davida, unde o găsi şi pe mademoiselle Marchand, care însă, după ce-i învălui într-o privire pătrunzătoare, pe el descompus la faţă şi pe Davida neschimbată, închisă şi mută, ieşi ca să pregătească ea însăşi ceaiul:

— *Ces pauvres femmes ne savent pas ce que c'est qu'un thé bien fait*.[33]

Davida îl întrebă pe Anghel:

— Ţi-i frică?

Asta, cu un zâmbet batjocoritor şi trufaş. Anghel se îndreptă, jignit.

— Nu – zise el trist –, mai voiam să te văd.

— Ascultă – şopti repede Davida –, o să am grijă să nu ţi se-ntâmple nimic. Nu trebuie să te vadă nimeni atunci... fiindcă vreau să ne mai întâlnim.

Anghel Popescu îşi puse mâna pe inimă. Îl durea de o fericire ciudată, sfâşietoare, întunecată, pe care n-o ştia şi de care nu auzise niciodată.

În zilele următoare, veni iarăşi. Vorbeau repede şi în taină. Apoi se hotărâră: mâine, Anghel avea să se ducă să-l aştepte pe Vogoride la locul potrivit.

Dar a doua zi nu se întâmplă nimic. Anghel Popescu veni spre seară. Feciorul îi spuse că duduia Davida nu e acasă. Anghel aşteptă pe stradă să vadă trăsura întorcându-se cu Davida din oraş, dar nicio trăsură nu se întoarse, până după miezul nopţii. Anghel Popescu veni şi a doua zi dimineaţa. „Duduia Davida era în oraş." După-amiază veni iar. „Era ocupată". A treia zi mai încercă o dată şi-nţelese, în sfârşit, că Davida nu vrea să-l primească. Plecă încet pe Culmea Veche în jos, spre oraş.

Până atunci nu se mai dusese pe la „Thoma" Alimănescu, doctor în ştiinţe (promoţia 1854) al universităţii pe care a întemeiat-o în 1215 Robert de Sorbon. Dar acuma, deşi îi era frică de întrevederea cu dânsul, nu se putea împotrivi; îşi dădea seama că, deşi nu vrea, o ia mereu pe uliţe din ce în ce mai apropiate de locuinţa lui Alimănescu. În sfârşit (era seară şi lampagiii aprindeau felinarele pe străzi) urcă în beznă scara strâmtă şi bătu la uşă. Dinăuntru vocea matematicianului îl întrebă cine e, apoi uşa se deschise.

---

[33] Bietele femei, nu ştiu ce înseamnă un ceai bine făcut. *(fr.)*

— Intră repede, şopti Alimănescu, îl trase înăuntru şi închise uşa după el. În odaie era fum gros, perdelele erau trase şi înghesuială; erau mai mulţi oameni decât data trecută; tânărul Prodan mai adusese câţiva colegieni de vârsta lui, Iovanache venise cu un deputat cu favoriţi cărunţi şi sprâncene stufoase, care votase cu Bălcescu şi Ion Ionescu în comisiile guvernului provizoriu din 1848, locotenentul Măldărescu era însoţit de încă vreo trei-patru tineri ofiţeri, din care unul avea lampasurile şi pieptarul albe şi epoletele roşii ale regimentului doi de lăncieri, iar altul uniforma albastră a infanteriei de linie. Măldărescu vorbea, cu spatele la soba cu patru coloane, spoită alb. Era calm, precis şi ferm – încă şi mai mult ca de obicei. Asta, fiindcă ştia că dacă se afla de complot, putea să-şi piardă viaţa.

— Nu putem fi siguri că toată oştirea o să-ntoarcă puştile cu gura-n jos şi-o să treacă de partea revoluţiei... dar de tras, n-o să tragă! Regimentul de lăncieri şi regimentul întâi de infanterie de linie sunt ca şi sigure pentru noi. Atâta vă pot spune în chip pozitiv.

Tăcu şi se uită liniştit şi plin de stăpânire de sine la cei din jur. Deputatul mârâi:

— Mai mult nici nu ne trebuie...

— Nu putem porni numai cu elemente cunoscute şi sigure, zise Alimănescu. Câte avem, sunt destule ca să facem începutul. Apoi, voinţa poporului le va târî cu sine şi pe celelalte. Iar pe cele care se vor sumeţi a se opune, le va zdrobi.

Se uită împrejur.

— Amici dragi, mie problema mi se pare rezolvată!

Unul din ofiţeri strigă „ura!” dar se repeziră la el, râzând, ca să-l facă să tacă: puteau fi arestaţi, deşi Agia era mai atentă la agitaţia ţărănimii la barierele oraşului. Prodan spuse:

— Domnule Alimănescu, dacă n-o să avem luni cincizeci de mii de ţărani pe Câmpul Filaretului, n-o să fie niciunul!

— Pleci chiar tu prin sate? întrebă Alimănescu.

— Plec eu şi cu băieţii ăştia...

În colţul lui, sprijinit de zid, Anghel Popescu asculta, cuprins de o enervare, de un neastâmpăr, de o strângere de inimă nemaipomenită. Deodată ridică glasul:

— Dar dacă adunarea va fi oprită de poliţie?

Toţi se-ntoarseră spre el. Alimănescu râse:

— N-aibi tu grijă... Câteva zeci de mii de oameni nu pot fi opriți de polițai, ci numai de oştire; iar dacă oştirea se frânge în mâna guvernului, ca o sabie cu oțelul crăpat... nu mai e nicio stavilă în fața voinței poporului!

Odaia se umplu de un murmur aprobativ. Anghel plecase ochii în fața privirii albastre a lui Alimănescu; îi bătea inima, tare de tot. „Şi-atunci eu... n-o să am nicio parte măreață, voi rămâne neştiut?" Vanitatea lui suferea; îi era frică de Davida care-o să-l disprețuiască, şi-apoi aşa cum plănuiau aceştia de aici lucrurile, nu va mai fi un uriaş zdrobind tirania... va rămâne doar feciorul popii Agapit, iar ca revoluționar, unul ca mulți alții, mult mai puțin important decât locotenentul Măldărescu, de pildă, sau Prodan, îndemânaticul agitator. Simți deodată că-i duşmăneşte, că le pizmuieşte satisfacția hotărâtă şi aerul ferm şi activ. Se strecură afară cu cei dintâi care plecau, în timp ce Iovanache îl lua la o parte pe Alimănescu, ca să-i şoptească la ureche:

— Ştii că Kogălniceanu şi Rosetti s-au cam speriat de proporțiile pe care le va lua totul... ca să nu mai vorbim de Brătianu şi Carada... Kogălniceanu ar vrea reforme, nu revoluție... Rosetti s-a speriat de când cu iulie '48 la Paris, când au scăpat muncitorii din frâu... iar Brătianu şi Carada şi ai lor s-ar mulțumi să fie împroprietăriți ei... Trebuie să le *forțăm* mâna. Ai înțeles?

— Ştiam, murmură Alimănescu. Şi chiar *după* aceea, trebuie să veghem, să nu pățim ce-au pățit republicanii francezi în februarie, când s-au trezit cu ducele de Orléans pe un cal alb, cu tricolorul în brațe, la *Hôtel de Viile... Am* prevăzut şi posibilitatea asta... Aici ne pot ajuta trupa răsculată şi masele din stradă.

Oftă. Era palid, dar îmbujorat la față şi ochii albaştri îi erau luminoşi şi curați.

— Mai sunt trei zile, spuse el.

În zilele acelea (începuse vara, era cald şi bătea un vânt uscat dinspre Bărăgan), Lăscăruş Lascari ajunsese mai agitat decât oricând. Se plimba prin casă în halat şi papuci, cu mâinile în buzunare şi sunând ca de obicei câțiva napoleoni amestecați cu fire de tutun. Bea cafele, umbla nervos printre mobilele prăfuite ale casei lui de burlac cu perdelele trase şi îmbâcsite de fum de țigări de foi şi aburi de cafea. Îşi ştergea fruntea cu o batistă mototolită, pe care spre prânz, când căldura ajungea înăbuşitoare, şi-o vâra între guler şi gât. Mâinile îi erau umede şi

lipicioase; cerea altă batistă, îşi ştergea palmele; peste două minute, batista era mototolită şi murdară şi mâinile lui Lăscăruş iarăşi umede.

În sfârşit, nu mai putu răbda; deschise uşa şi bătu din palme.

— Spune-i lui Nicolae să tragă la scară! strigă Lăscăruş în penumbra anticamerei cu perdele trase şi pe care sticlele colorate, roşiatice şi albăstrii, ale marchizei de deasupra intrării o umpleau cu fâşii de lumină roşie şi albastră în care jucau miriade de fire de praf.

Lăscăruş îşi strânse cravata, lepădă halatul şi-şi puse o haină cenuşie şi o pălărie cu fundul rotund, blestemându-le şi înjurând. Avea să moară înăbuşit în guler şi cu capul fiert sub pălărie! Se urcă în trăsură, şi caii porniră la trap pe străzile liniştite, prăfuite, printre case cu jaluzelele trase, printre curţile cu copaci adormiţi în soare, sub cerul albastru-cenuşiu, prevestitor de secetă. Lăscăruş simţea câteodată că-i e frig, apoi asuda iar. De ce nu-i spusese nimic? Ce se întâmpla? Când intră în curtea Cozienilor, în faţa căreia aşteptau trei trăsuri în stradă la umbra unor duzi, se uită la ferestre. Faţada lungă şi tencuită galben, încoronată cu oribile creneluri de cărămidă, nu-i destăinui nimic. Ferestrele înalte *à la française* erau mute, astupate cu perdelele. În anticameră îi dădu pălăria feciorului:

— Boierii sunt acasă?

— E coniţa şi duduia, conaşule.

— Au musafiri?

— A venit cuconul Şerban şi luminăţia sa prinţul Ghica şi sora coniţei.

Lăscăruş nu mai ascultă şi intră ştergându-şi fruntea şi gâtul gras şi alb. Înăuntru era răcoare şi umbră. Intr-un colţ al salonului celui mare, doamna Cozianu, în rochie albă, şi soră-sa Oteleşanca, în verde deschis ca o apă, îşi făceau vânt cu evantaiele de dantelă şi fildeş; domnii stăteau în picioare lângă una din ferestre şi vorbeau încet.

— A, Lăscăruş, bine că ai venit, zise Sofia Cozianu. Mai spune-ne altceva decât ce auzim de un ceas; oamenii ăştia ne-au înnebunit cu politica.

— Păi, să mă iertaţi, că nici eu nu pot vorbi de altceva; sărut mâna, coniţă Sofio, sărut mâna, Ortanso. Fierbe tot oraşul; arde mocnit. Se pregăteşte ceva: vodă cheamă mereu oameni politici la

el, Rosetti adună în fiecare seară mărimile *lor* şi complotează până noaptea târziu, Kogălniceanu a început să nu mai ascundă că socoteşte necesar *un coup de force*[34] într-un cuvânt totul atârnă de un fir. Respectele *mele, prince*; bună-ziua, Şerbane. Ei, ce facem? Izbucneşte vulcanul? Îi laşi să facă adunarea de 11 iunie?

Şerban Vogoride era ceva mai palid ca de obicei; înalt şi spătos, în jachetă neagră, cu vestă albă şi cămaşa scrobită, de un alb strălucitor, se îndreaptă din şale, cu pieptul şi cu pântecul înainte.

— Nu pot îngădui cu niciun preţ o asemenea adunare. Vor să adune masele prostimii, să le agite cu ideile revoluţionare care ne-au făcut atâta rău acuma mai vreo zece ani. Nu pot îngădui; sunt un vulpoi prea bătrân ca să cred ce se spune, că totul o să decurgă în ordine şi că n-o să se întâmple nimic. În câteva ceasuri ne putem trezi cu revoluţie în Bucureşti; şi vodă nu s-ar supăra; îl cunosc bine; ar fi în stare să se puie în capul lor. Nu. Niciodată!

Luminăţia Sa beizadea Mitică îşi mângâia favoriţii şi dădea din cap: da, aşa era. Vorbise oracolul, şi nu mai era nimic de adăugat. Lăscăruş Lascari se uita împrejur: unde-o fi guvernanta? Fotoliile cu buchete de trandafiri pe tapiserie, buchete de trandafiri legaţi cu panglici de mătase fâlfâind într-un vânt inexistent nu-i spuneau nimic. Comodele pântecoase din lemn de trandafir, harfa aurită şi pianul din fundul salonului, portretele de Aman, al căror ulei lucea în penumbră, nu-i spuneau ce voia el să ştie. Încetă să mai asculte ce se vorbeşte şi se aşează, ştergându-şi faţa cu batista mototolită, care devenise cenuşie. Se agita în fotoliu, faţa grasă şi albă îi tresărea în ticuri surprinzătoare, răspundea de-a-ndoaselea la întrebări.

— Ce-i cu Lăscăruş? Ce-i cu dumneata, omule? se miră Sofia Cozianu cu râsul ei plin şi voluptuos.

— Căldura, cucoană, căldura... şi grija, răspunse sincer Lăscăruş.

— Ce, ţi-e frică? Uite, ia exemplu de la Şerban, care-i ca o stâncă.

— Lui nu-i pasă de ce-mi pasă mie, zise Lăscăruş, dar când le văzu pe cucoane că ridică sprâncenele, îşi luă seama.

---

[34] O lovitură de forţă *(fr.)*

— Adică, vreau să spui că e mai curajos; eu simt că mi se cutremură pământul sub picioare. E grav ce se întâmplă; e foarte grav!

Vorbea de cu totul altceva, dar cucoanele crezură că se gândeşte la politică şi le cuprinse şi pe ele îngrijorarea. Afară se auziră huruind trăsuri şi peste câteva clipe intrară alți musafiri: prieteni de-ai Cozienilor, doi membri din Moldova ai Adunării, care țineau să vorbească neapărat cu Şerban Vogoride înainte de şedința de după-amiază, două fete Grădişteanu cu guvernanta lor, madame d'Aubigny, şi care veniseră s-o vadă pe Davida. Se iscă zgomot, bărbații se adunară într-un colț împrejurul lui Vogoride, Davida apăru într-o rochie galbenă, cu mâneci scurte, şi se retrase într-un colț cu fetele, Sofia Cozianu rămase într-un cerc de cucoane şi de oameni în vârstă. Lăscăruş, cu mâinile în buzunare, se plimbă prin salon, uitându-se fără interes la tablouri şi trăgând cu ochiul la mademoiselle Marchand, în negru, care vorbea cu madame d'Aubigny. În sfârşit, îi întâlni privirea, rece, şi verde, şi impersonală. „Ce e cu ea? A înnebunit? îmi trage chiulul? îşi bate joc de mine?" se întrebă speriat şi furios Lăscăruş şi iar începură să-l treacă sudorile. Nu fu chip să-i vorbească guvernantei nici la masă, unde rămase toată lumea, şi unde Lăscăruş mancă mult şi repede, cu un aer scârbit, şi azvârlind căutături furişe spre mademoiselle Marchand.

Când se ridică toată lumea de la masă ca să treacă în salon pentru cafea, Lăscăruş se opri şi când ajunse lângă el mademoiselle Marchand, o auzi că-i şopteşte:

— Bună ziua, domnule Lascari; ce mai faceți? Am să vă vorbesc.

Şi se depărtă, fără să mai aştepte răspunsul. Dar peste câteva minute, când domnii îşi aprindeau țigările, iar Davida şi fetele se adunaseră ca să aleagă o bucată din partiturile azvârlite pe capacul pianului, mademoiselle Marchand se apropie ca din întâmplare de Lăscăruş, care numaidecât o apostrofa în şoaptă, furios:

— Ce faci? Nu ştiu nimic! Credeam că ți-ai luat anumite obligații! De ce nu mă ții la curent?

Voia să-i aducă aminte de banii pe care îi dăduse, dar se stăpâni, de frică să n-o jignească şi să nu se trezească şi cu banii

pierduți, şi cu treaba nefăcută. Zgârcenia, dorința, frica, furia îl făceau să tremure. Îşi ştergea fața şi-şi vâra batista pe sub guler.

— Vrei să-mi explici?

— O să vă explic, dacă-mi lăsați timpul pe care-l risipiți cu întrebări inutile, murmură guvernanta. Cred că Davida e pe punctul să-şi piardă capul pentru *un petit jeune homme de rien du toud*[35], o nimica toată, profesorul ei de matematici... L-ați văzut pe-aici, un tânăr în negru, sărăcăcios, un protejat al casei... Nu l-ați văzut niciodată?

— Matematici? Profesor? Un june pe care l-a trimis Cozianu la Paris? îl ştiu; dar ce-a găsit la el? Inspiră milă; e penibil, e ridicol! îl ştiu foarte bine; are aerul de-a fi bolnav. Cum să nu-l ştiu! Dar cât de departe au mers lucrurile? Ai băgat bine de seamă să nu se întâmple nimic? Nu vreau să viu prea târziu! N-am nicio încredere în...

Voia să spuie „în dumneata", dar se opri şi de astă dată.

— N-am nicio încredere; sunt foarte nemulțumit de dumneata. De ce nu m-ai ținut la curent? Dacă-mi spuneai, n-aş fi consimțit! E o greşeală gravă!

— Este exact ce mi-ați cerut, murmura rece mademoiselle Mărcii and.

— Nu, nu ți-am cerut nimic, şopti Lăscăruş nervos. Şi-acum ce facem? Ce faci? Ce-i de făcut?

— E din ce în ce mai nervoasă, are crize de plâns şi nu vrea să spuie nimic; azi mi-a cerut s-o las să ia trăsura şi să se ducă în oraş. Am refuzat. Atunci a acceptat să meargă cu mine împreună şi m-a implorat s-o las să coboare şi să se ducă singură, sunt sigură că la el, iar eu s-o aştept în trăsură.

— Bine, dar e nemaiauzit! E primejdios! Iți dai seama ce se poate întâmpla? suflă Lăscăruş.

— Nu se va întâmpla nimic; am s-o urmez după un minut de la intrarea ei în casă, am s-o aduc îndărăt şi trimit chiar azi după-amiază o scrisoare domnului Cozianu. Mâine va sosi, iar poimâine, n-aveți decât să stați de vorbă cu el. Da, doamnă, e o bucată foarte frumoasă, şi fiica dumneavoastră o cântă ca un înger, zise ea zâmbind politicos doamnei Grădişteanu, care se apropiase.

---

[35] Pentru un tinerel de nimica. *(fr.)*

— Ce vreme obositoare, nu-i aşa, domnule Lascari? întrebă doamna Grădişteanu.

— E de neîndurat! Simt că înnebunesc! spuse Lăscăruş cu o convingere şi o tărie neaşteptată. Doamna Grădişteanu îl privi mirată, dar nu spuse nimic.

Când domnii începură să-şi ia rămas bun, fiindcă plecau la şedinţa Adunării, Sofia Cozianu îl opri o clipă pe Şerban Vogoride şi schimbă câteva vorbe cu el, cu glas scăzut:

— Te aştept deseară, şopti ea. Mi-ai lipsit zilele astea.

— Nu-s eu de vină, ştii bine... Vin negreşit...

— Şi vreau să mă şi sfătuiesc cu tine: Davida îmi dă de gândit; nu ştiu ce e cu ea, e obraznică, ciudată, insuportabilă...

— Bine, o să vorbim şi de Davida... după ce se hotărăşte ce facem cu manifestarea populară de 11 iunie, zâmbi Şerban Vogoride.

— Râzi de grijile mele mărunte, zise doamna Cozianu.

— Nu râd, spuse el cu bunăvoinţă; dar fiecare lucru la vremea sa şi la locul său... în ordinea importanţei. Vorbim deseară, draga mea.

Se înclină, îi sărută mâna şi ieşi pe peron.

Lăscăruş Lascari trebuia să plece şi el tot într-acolo. Găsi prilejul să mai treacă pe lângă mademoiselle Marchand şi să-i sufle:

— Să bagi bine de seamă... Norocul dumitale atârnă de ce se va întâmpla... Mai ales, nimic ireparabil...

Şi plecă repede, agitat, luându-1 de braţ pe Vogoride şi lipindu-se de el.

— Acum e acum, Şerbane!

Ceilalţi deputaţi vorbeau şi glumeau nervos, încordaţi, socotind că azi şi mâine sunt dezbaterile hotărâtoare, că reforma agrară va putea fi amânată sau întoarsă după voia partidului conservator, dacă azi sau mâine vor obţine majoritatea în chestiunea aparent neînsemnată a manifestaţiei de 11 iunie.

Lăscăruş, în trăsura lui Vogoride (a lui proprie îi urma la pas), se uita peste capetele oamenilor adunaţi de o parte şi de alta a aleii. Deodată i se păru că un om pe care-1 cunoaşte îl priveşte cu o atenţie extraordinară. Cine era? Nu putu să-şi aducă aminte, căci în chiar clipa aceea simţi o lovitură în pălărie şi jobenul îi

căzu jos, în trăsuri Lăscăruş se aplecă fulgerător, ghemuit de frică.

— Dau cu pietre! îngână el, dar Vogoride nu-1 auzi, căci un „Huoo!" uriaş izbucni din masa de sute de oameni care se uitau la ei. Caii se speriară şi urcară dealul la trap; sus, vizitiul îi opri şi începură să tremure, năduşiți. Vogoride, palid, mârâi:

— Am să pun baionetele pe ei... să-i învăț eu minte.

Şi intră în Adunare, fără să se uite nici în dreapta, nici în stânga; Lăscăruş îl urmă, zvârlind împrejur priviri speriate, şi întrebându-se cine oare era omul care-1 privea astfel. Îi era cunoscut. Cine era?

Cei ce au luat parte la această şedință a Adunării n-aveau s-o uite niciodată. Drumul până acolo ducea prin oraşul zdrobit de căldură, peste gârla galbenă şi aproape secată, ce-şi scurgea apa groasă, tulbure, dinspre mahalaua tabacilor, cu mirosurile ei putrede şi pestilențiale; aerul era uscat, praful plutea peste oraş şi turlele celor o sută de biserici păreau mai depărtate în negura gălbuie sub cerul de un albastru fără strălucire, apăsător, înăbuşitor. Pe ulițele dimprejur se îngrămădeau grupuri de oameni, se auzeau strigăte, înspre Hanul lui Manuc şi mahalaua Lipscanilor mulțimea era deasă şi se despărțeau din ea inşi care alergau fără să se poată ghici de ce şi încotro, dar păreau să aibă o ținută precisă şi un rost tainic şi poruncitor. Şirul lung de trăsuri urca neîncetat, la pas, intra pe sub bolta turnului Mitropoliei, unde crucile aurite străluceau stins deasupra turlelor galbene ale bisericii celei mari. Mulți deputați urcau pe jos; pe laturile urcuşului pietruit erau adunați privitori în grupuri din care izbucneau aplauze la trecerea câte unui om politic popular, şi strigăte furioase şi insultătoare la apariția miniştrilor conservatori. Copacii deşi şi tufişurile ce acopereau costişele dealului, până la zidurile vechi de mănăstire, erau plini de praf şi nici măcar rarele adieri fierbinți dinspre câmpie nu le tulburau nemişcarea împietrită. Toată colina părea de piatră nisipoasă, galben-cenuşie, pe care se târau ca nişte gângănii negre trăsurile, şi ca nişte furnici oamenii în negru, cu jobenul pe cap, într-un şir necurmat. Sus, între biserica Mitropoliei şi clădirea Adunării, era înghesuială de trăsuri şi oameni. Deputații intrau salutându-se cu un aer de înțelegere cu prietenii politici şi cu o politețe ironică şi duşmănoasă cu adversarii.

Înăuntru, în sala cea mare cu portretul sultanului şi cu acela, mai mic, al principelui domnitor, aerul era înăbuşitor; la început se deschiseseră ferestrele, dar la glasul primilor oratori ferestrele se umplură de capete de curioşi şi preşedintele porunci să fie închise. De aici încolo, dezbaterile se desfăşurară într-o zăpuşeală apăsătoare, care aţâţa nervii. Din bănci, răcnete şi întreruperi ţâşneau în mijlocul discursurilor de la tribună. Preşedintele îşi agita clopoţelul. Până şi înalţii prelaţi, cu potcapuri negre şi văluri călugăreşti, cu cruci împodobite cu ametiste pe piept, sub barba căruntă, se arătau neliniştiţi şi chiar agitaţi, ei altă dată de un calm cu totul eclesiastic. Kogălniceanu se urcă la tribună, rotofei şi pleşuv, cu un braţ de cărţi la subsuoară; le puse pe tribună şi-şi şterse ochelarii, apoi începu să vorbească. În mijlocul perioadelor celor mai avântate şi mai generoase, pe când vocea-i grasă şi melodică rostogolea imagini vaste şi raţionamente strălucitoare, ochii îi alunecau uneori spre banca ministerială, unde Şerban Vogoride şedea cu capul în piept, iară să-l privească. Lăscăruş Lascari îşi ştergea gâtul întinzând dizgraţios bărbia. Vecinul lui se aplecă spre dânsul şi-i şopti:

— Leul oratoriei noastre parlamentare se teme de un singur ins.

Un membru al opoziţiei, care auzise, şopti mai tare:

— Leul e Vogoride, şi *dânsul* se teme de Kogălniceanu! Leul a întâlnit omul!

— Sst! Sst! şuierară deputaţii din băncile învecinate. Lăscăruş se mişcă fără astâmpăr; soarele zăpuşitor încălzea geamurile, tăia în bucăţi sala cu paloşele-i de lumină, lăsând bucăţi mari în umbră. Lăscăruş îşi feri ochii de soarele care-1 orbea. Preşedintele, biroul secretarilor şi al stenografilor, tribuna însăşi erau în semiîntuneric; se vedeau sticlind ochelarii lui Kogălniceanu şi răsuna glasu-i mare şi cântător, care mergea la inimă. Banca miniştrilor era în lumină; doi îşi ştergeau feţele de năduşeală; Vogoride şedea mereu cu capul în piept.

Lăscăruş pierduse şirul şi nu asculta. Deodată îl văzu pe Vogoride că se ridică în picioare şi-şi dădu seama că e tăcere. Kogălniceanu coborâse, în aplauzele a jumătate din Adunare. Trebuia să răspundă cabinetul şi o făcea, în numele întregului guvern, oratorul cel mai bun al conservatorilor. După obiceiul său, fără să se urce la tribună, Vogoride îşi îndreptă talia masivă

şi se-ntoarse spre băncile din stânga, pe care le privi rece şi fulgerător prin monoclu:

— A vorbit cu arta sa bine cunoscută domnul Kogălniceanu, dar s-o spunem pe şleau: chiar dacă eu aş fi de două ori mai mare orator decât dumneata, da, domnule Kogălnicene, îţi admir geniul, chiar dacă aş avea un glas de sirenă, o gură de aur, nu i-aş putea convinge pe aderenţii dumitale. Ei şi-au însuşit cuvântul domnului Disraeli: *„Un discurs bun mi-a schimbat uneori convingerile, dar niciodată votul! „*

Râsete aţâţate izbucniră pe băncile din latura dreaptă; înalţii prelaţi zâmbiră, întorcându-şi bărbile unul către celălalt. În stânga deputaţii murmurau furioşi, unul strigă:

— Aşa sunteţi dumneavoastră, nu noi!

— Domnilor, tună Vogoride şi se înveseli deodată, de ce să ne ascundem după principii generoase? Vreţi să le daţi ţăranilor un bacşiş sub formă de pământ şi să scoateţi la mezat, pentru dumneavoastră şi ai dumneavoastră, uriaşele moşii mănăstireşti şi încă mai uriaşele moşii ale statului!

Murmurul crescu.

— E cinic! spuse de la locul lui Kogălniceanu, indignat. Deputaţii mârâiau, doi se ridicară vorbind tare, ceva nedesluşit, acoperiţi de clopoţelul preşedintelui.

— Vreţi să vă urcaţi? Cine vă împiedică? râse Vogoride, scoţându-şi monoclul şi vorbind ca într-un salon. Slujbele vă stau la îndemână. Dar dumneavoastră vreţi totul dintr-odată, dintr-o singură lovitură! Nu vreţi să urcaţi pe trepte, ci pe umerii noştri, apoi de acolo pe streaşină, şi hop pe acoperiş! Veţi cădea şi vă veţi frânge gâtul!

Două-trei exclamaţii indignate. Dar în rest, tăcere, mârâituri înăbuşite. Îi lovise în plin pe cei mai mulţi dintre liberali; cu asemenea lovituri date în punctul cel mai sensibil al adversarilor, în ipocrizia şi venalitatea lor, ţinea el la putere cabinetul conservator. Simţind momentul potrivit, Constantin Filipescu se ridică în partea dreaptă a Adunării şi, cu mâna în vesta albă, citi o interpelare:

— Din zvon am aflat că pe Câmpul Filaretului, zis şi Câmpia Libertăţii, este a se face pentru ziua de 11 iunie o serbare, care va purta numirea de serbare naţională.

Spusese „va purta numirea” cu un dispreț rece. Întrebă „dacă de ministerul actual este recunoscută o asemenea serbare... căci anul trecut, sub ministerul Golescu, s-a făcut tot la acest loc un banchet, ce a luat o turnură politică...”

Se uită la băncile din stânga. De acolo, un deputat îi strigă:

— Ei şi?

— Cât despre mine, domnule ministru, urmă Filipescu întorcându-se către Vogoride, aş dori să înceteze asemenea adunări, care nu pot avea alt rezultat decât acela al dezordinii!

Şi se aşează, fără să se mai uite la Vogoride, deşi acesta îi redactase textul interpelării, şi Lăscăruş, care ştia, începu să arunce priviri curioase în dreapta şi-n stânga, să vadă cum vor reacționa adversarii. Tăceau. Vogoride se ridică şi răspunse: voise să tolereze serbarea, dar în urma tonului în care fusese anunțată întrunirea de către comitetul ei de inițiativă, o va interzice. Din latura stângă, se ridică Anton Arion, cu pletele negre fluturând şi cu gesturi vii; spuse ironic:

— M-am conformat unei circulare emise de cabinetul condus de domnul Dimitrie Ghica!

Beizadea Mitică sări de lângă Vogoride şi spuse:

— Să se citească ordinul ce am dat!

— Aduceți *Monitorul* şi veți vedea! râse batjocoritor Arion.

Beizadea Mitică îşi încruntă sprâncenele cărunte, în căutarea unui sofism; în sfârşit găsi.

— Ordinul nu era pentru 11 iunie.

— N-am zis că era pentru 11 iunie, exclamă Arion, vesel că-l prinsese pe prinț.

Vogoride simți că trebuie să intervie. Se ridică şi, plin de gravitate şi falsă mâhnire, zise:

— Nu e în căderea niciunui particular a aduna mulțimea sub niciun pretext!

Prințul Ghica bodogănea:

— Cinci-şase oameni... zic că sunt reprezentanți ai nației!

Un deputat „roşu” se ridică şi strigă:

— Poporul are drept a se întruni! Nicio lege nu opreşte adunările!

Vogoride se-ntoarse spre generalul Florescu. Ca deputat, purta o redingotă neagră, şi îşi mângâia nervos barbişonul *à l’impériale.* Florescu se ridică şi citi următoarea propunere:

— „În toate statele civilizate sunt legi contra atrupamentelor. O asemenea lege e din cele mai urgente şi la noi, şi guvernul să aibă a o supune Adunării cât mai în grabă". Semnat: I. Florescu, prinţul Alexandru Mavrocordat, G. Văleanu, Corlătescu, Castroianu, *Şerban Vogoride.*

— Încă o libertate mai puţin! exclamă Kogălniceanu.

Deputaţii se ridicau de la locurile lor.

— Statele civilizate! strigă Arion. Civilizaţia înseamnă în limbajul dumneavoastră inchiziţia!

Tremura de indignare. Vogoride se ridică. Se făcu iarăşi tăcere. Şi acuma, cu o mare gravitate, aproape emoţionată, Vogoride rosti răspicat:

— Domnilor, manifestaţia ce se plănuieşte nu se va face cu buchete de trandafiri, ci cu topoare, cuţite, suliţe, furci şi chiar puşti! Să înceteze a mai creşte pe pământul ţării asemenea trandafiri, al căror parfum este otrava cea mai ucigătoare pentru societatea noastră! Pacea socială, domnilor, e scăparea ţării şi voi prefera moartea înainte de a călca sau lăsa să se calce vreuna din legile ţării!

— Are lacrimi în ochi, săracul Şerban, zise mişcat beizadea Mitică întorcându-se spre vecinii săi.

— Cer Adunării ori închiderea discuţiei, ori amânarea ei pentru mâine, 9 iunie! încheie Vogoride şi se aşează la loc.

— Amânarea pentru 9, pentru 10, pentru calendele greceşti! râse Kogălniceanu. Ce tactician! Ce abil comediant!

— Continuăm discuţia! Discuţia! strigau cei dimprejurul său.

— La vot! răcneau conservatorii. La vot!

Într-o încordare care putea să scapere dintr-odată în încăierare, cu priviri sfidătoare, ameninţări şi cuvinte duşmănoase: „Ne mai întâlnim, domnule, pe alt teren!", se trecu la vot şi majoritatea conservatoare obţinu amânarea. Deputaţii se ridicau, tropotul paşilor şi murmurul glasurilor învălmăşite şi aţâţate umplură sala. Kogălniceanu şi prietenii săi rămaseră între bănci şi tribună. Vogoride îşi ştergea monoclul.

— Ai fost măreţ, Şerbane, zise Dimitrie Ghica, strângându-i mâna, şi cu obrajii tremurând de emoţie sub favoriţii cărunţi.

Vogoride dădu din umeri.

— Apăr pas cu pas un bastion pierdut, spuse el descurajat. Îşi făcu loc spre ieşire urmat de o gloată de amici politici. În uşă era

înghesuială. Trecură cu greu printre oamenii adunați pe scări, pe care câțiva vardiști îi țineau cu greu la o parte. Priviri dușmănoase și tăcere întâmpinară ivirea lui Vogoride. El își înțepeni monoclul în ochi și ceru trăsura. Nimeni nu-i răspunse. Lăscăruș Lascari întrebă un vardist unde e trăsura excelenței sale.

— A plecat acasă, să trăiți!

— Cine-a spus să plece acasă? întrebă Vogoride, care auzise și era la un pas de ei, cu prințul Ghica de braț.

— A venit un tânăr în negru, cam galben la față, și a spus că-i poruncă de la excelența voastră; m-am dus la vizitiu de i-am spus, și-a plecat.

— Vino să te iau eu cu trăsura mea, zise beizadea Mitică. Sau urcă-te în trăsura lui Lăscăruș, că ești în drumul lui.

Și se duseră toți trei la trăsura lui Lăscăruș, care-și ștergea fața de sudoare.

— Ne vedem mâine-dimineață – sau poate astă-seară la Sofia, m-auzi, Șerbane?

— Bine, luminăția ta, fie pe deseară, spuse Vogoride, urcându-se în trăsură. Împrejurul lor era înghesuială, vizitiii strigau să se facă loc, caii sforăiau, gata să dea peste privitorii ce se îmbulzeau printre echipaje. Pe când trăsura se urnea încet în urma altor două ce intraseră pe sub turnul Mitropoliei, Vogoride se întoarse spre Lăscăruș:

— Ce-a fost gluma cu trăsura mea?

Lăscăruș voi să răspundă, dar amuți deodată și închise ochii, înfricoșat. Trăsura intrase sub turn și ieșea chiar în clipa aceea, în față aveau orașul, cu zecile de mii de acoperișuri, cu masele de verdeață întunecată ale grădinilor și ale zăvoaielor, cu turlele bisericilor sclipind în abureala roșiatic-purpurie a asfințitului care învăpăia văzduhul plin de pulberi deasupra Cotrocenilor. Și aici, la un pas, lipit de zidul turnului, stătea un om tânăr îmbrăcat în negru, a cărui față galbenă ca ceara, ai cărui ochi ca niște cărbuni stinși, Lăscăruș Lascari le recunoscu într-o fulgerare: era omul care-1 privise la sosire. Tânărul ridica un pistol și-i țintea. Lăscăruș închise ochii. Pocnetul detunăturii îi asurzi urechea dreaptă. Simți mirosul tare de praf de pușcă ars.

O clipă nu știu nimic. Apoi se gândi: „Nu m-a lovit! Nu m-a lovit!” răcni în el o bucurie uriașă și spaima. Avea să urmeze încă

un foc. Dar nu urmă nimic. Deschise ochii. Fumul alb de praf de puşcă se destrăma. Se uită spre stânga: tufişurile se mişcară o clipă, apoi împietriră din nou. „A fugit."

— Ce-a fost, Şerbane? îngăimă Lăscăruş îngheţat de frică. Şerban Vogoride şedea în dreapta lui, cu capul pe piept ca pe banca ministerială. Dar nu mai avea pălărie. Pălăria căzuse jos în fundul trăsurii. Şerban era schimbat la faţă, cu ochii întredeschişi, şi părea ciudat, parcă se gândea la ceva, sau încerca să-şi amintească de ceva, din răsputeri.

— Ce e, Şerbane? Eşti amărât? se gângăvi Lăscăruş, simţind că i se face frig. În clipa aceea auzi, limpede de tot, deşi departe, cum strigă cineva:

— În Vogoride au tras!

Îşi dădu seama că e glasul lui Dimitrie Ghica. Dar nu mai ştiu nimic câtăva vreme. Oamenii care se repeziră la trăsură, întrebările încâlcite, răcnetele, agitaţia vardiştilor, glasul prefectului poliţiei, Nicolae Bibescu, care striga:

— Să se închidă porţile! Să nu mai iasă nimeni din incinta Adunării!

Toate astea nu-1 putură scoate din năuceala care-1 făcea să scoată numai vorbe fără şir. Întreg acel sfert de ceas fu numai zăpăceală, strigăte, agitaţie. Abia târziu veni un escadron din regimentul întâi de lăncieri, să păstreze locurile şi să gonească pe nepoftiţi. Dar până noaptea târziu se adunară grupuri de curioşi, care nu se puteau apropia, căci soldaţii le spuneau fără asprime:

— La o parte, domnilor! La o parte!

Sus, în curtea Mitropoliei, locotenentul Măldărescu descălecă şi dădu frânele calului în mâna unui soldat. Apoi urcă scara, cu sabia zăngănind pe treptele de piatră. Îl văzuse la sosire, într-un grup, pe Iovanache, care părea tulburat şi-i azvârlise o privire întrebătoare, la care el, de sus din şa, dăduse din umeri a neştiinţă. Acum intră în marea sală şi făcu câţiva paşi printre scaunele răsturnate. Hârtii rămăseseră pe pupitre şi pe covorul roşu de pe jos. Nu era nimeni. Se uită împrejur cu un aer sever şi nemulţumit. Asta era revoluţia populară? Astea erau baricadele pe ulicele Bucureştilor? Ieşi, târâindu-şi sabia pe covor. Afară în umbră, un lăncier din escadron salută, bătând din pinteni.

— Să trăiţi!

— Bună seara, Roşea...

— Domnule locotenent... vă raportez... o să se dea acuma pământ la oameni?

Măldărescu zări dincolo de soldat, în întuneric, un grup. Ascultau. Aşteptau un răspuns.

— Cred c-o să se dea, zise Măldărescu şi se-ntoarse, simțind că-1 sugrumă gulerul înalt, roşu.

VII

Lăscăruş Lascari se duse acasă şi bău cafele, plimbându-se singur prin odaie. Ştia mademoiselle Marchand? Ce amestec avea? Ştia Davida? Ce rost avea Davida în toate astea? Lui Lăscăruş îi era frică pentru el, pentru patima lui, frică de lucrurile necunoscute care se puteau întâmpla. Seara târziu nu mai putu răbda, ceru cealaltă trăsură – pe cea de după-amiază, cu perna plină de sânge, voia s-o dea la carosier, să-i schimbe perna, şi s-o vândă, cu preț cât mai bun – şi porni. La Cozieni erau luminate numai două ferestre. Putu intra ca prieten al casei. „Cucoana Sofia era bolnavă." Ceru să vorbească guvernantei. Palidă, cu părul netezit şi strâns în coc, mademoiselle Marchand îl întâmpină în salonul pustiu unde ardea numai o lampă.

— *C'est terrible, cettepauvre madame Cozianu souffre effroyablemend*[36]*,* zise ea. Pentru Vogoride nu avu niciun cuvânt. Lăscăruş, livid şi gras, o spiona cu ochii lui tulburi.

— Da, Vogoride era un prieten bun al lor...

Guvernanta strânse buzele şi nu spuse nimic. Lăscăruş mai încercă de vreo două ori să aducă vorba despre Vogoride, dar ea tăcea îndărătnic. În sfârşit, spuse:

— Era un om rău.

„Nu ştie nimic", se gândi Lăscăruş, care schimbă vorba numaidecât:

— Azi după-amiază, *ați* fost acolo?

— Da... Tânărul nu era acasă... Dar însăşi vizita e de ajuns. I-am şi trimis scrisoarea, cu amândouă veştile, domnului Cozianu.

— Foarte bine! Foarte bine... Foarte bine!

---

[36] E îngrozitor, biata doamnă Cozianu suferă înspăimântător, *(fr.)*

— Domnule Lascari... v-aţi mai gândit la mine?

— N-ai nicio teamă, domnişoară. Cum se face treaba, eşti o persoană independentă. Nu bogată, dar cu mica dumitale independenţă materială, zise grăbit şi larg Lăscăruş. Guvernanta înclină uşor capul.

— Mulţumesc... Sunteţi foarte generos...

— Aşa suntem noi, orientalii... Ce face Davida?

— Are o criză de nervi, ca şi maică-sa, dar din alte motive, cred... Plânge şi nu vrea să vadă pe nimeni. Parcă e nebună...

— Aha, aşa... murmură gânditor Lăscăruş. Bine; bună seara; am să mai viu pe aici şi mâine.

A doua zi şi a treia zi, Lăscăruş care stătuse să se gândească toată noaptea, umblând ca un strigoi şi sunându-şi nervos banii în buzunar, umblă prin tot oraşul. Află că principele Cuza se înfuriase cumplit de vărsarea de sânge, ceruse să se descopere numaidecât făptaşul şi că foarte mulţi oameni fuseseră luaţi pe sus şi închişi la Plumbuita. Nimeni nu se îndoia că fapta fusese pusă la cale în cercurile din jurul lui Rosetti şi Kogălniceanu, deşi aceştia se lepădau de asasinat şi de răspunderea morală pentru el. Lăscăruş îi vizită chiar şi pe ei, spre marea lor surprindere. Ceru să le vorbească între patru ochi şi se arătă părtaş al ideilor lor, de multă vreme bătut de gândul de a-i urma pe ei, nu pe conservatori, în arena politică. De altfel, lăsa să se înţeleagă că el ştie cine a plănuit şi cine a săvârşit fapta; frământându-se în fotoliu, zâmbind cu dinţii lui verzui şi schimonosindu-şi faţa în ticuri şirete şi amabile, îi băgă în cap lui Rosetti că de bună seamă „conul Mihalache" a urzit atentatul şi că însuşi vodă nu e străin de el, iar lui Kogălniceanu îi insinuă că el, Lăscăruş, are dovezi sigure de răspunderea lui Rosetti, „şi poate chiar a lui Cuza". Aşa, din bănuieli şi zvonuri obscure, din convorbiri tainice în doi la flacăra galbenă a unei lămpi al cărei abajur lumina numai covorul de pe masa de lucru a lui C. A. Rosetti sau a lui Kogălniceanu, se ţesu urzeala de nesiguranţă, de vinovăţie amestecată cu triumf, care a dus, precum se ştie, la închiderea anchetei şi la neştiinţa desăvârşită ce domneşte până astăzi asupra pricinilor imediate ale uciderii lui Şerban Vogoride. Dar din toate astea, Lăscăruş Lascari se alese cu stima, amestecată cu oarecare teamă şi repulsie, a fruntaşilor opoziţiei; iar după lovitura de stat a lui Cuza, naivii se mirară văzându-1 membru al

Camerei în sânul partidului lui Kogălniceanu şi C. A. Rosetti, în care partid, de altfel, ascensiunea lui a fost pe cât de nevăzută, pe atât de reală, mai ales când Brătianu începu să-şi întemeieze dominaţia absolută asupra partidului liberal şi să-i îndrepte politica spre coaliţia de mai târziu.

Lăscăruş nu veni a doua zi în casa din Culmea Veche; se întâlni cu Cozianu, întors de la ţară, în îmbulzeala de redingote negre, cucoane în doliu, ofiţeri în mare ţinută şi cu o fundă neagră la mânerul săbiei, ce astupa Podul Mogoşoaiei în faţa bisericii Sărindar, unde era expus trupul răposatului, în frac, cu ordinele şi decoraţiile turceşti, ruseşti, austriece şi româneşti sclipindu-i pe piept şi cu o^lumânare în mâini. Pe când trecea Cuza, urmat de ofiţerii curţii şi de miniştri, Lăscăruş se apropie de Cozianu, care se întâlnea cu prieteni şi rude şi împărţea strângeri de mâini. Cozianu era în prada unei agitaţii ciudate; era galben şi disperat, căci îşi dădea seama, ca toată lumea de altfel, că reforma agrară se va înfăptui, acum că principalul ei adversar căzuse; şi pe de altă parte nu-şi mai încăpea în piele de bucurie că-1 vede întins pe catafalc pe Vogoride. De aceea, trecea neîncetat de la o întunecare funebră la nişte rânjete cu totul nelalocul lor. Unora le răspundea cu gravitate lugubră:

— O mare nenorocire, monşer... un dezastru pentru ţară... şi o mare pierdere pentru noi...

Iar altora, cu un fel de veselie de om care se ţine să nu izbucnească în râs:

— Sigur, monşer; şi-a făcut-o singur! I-am spus de multe ori, dar n-a vrut să m-asculte...

La altă întrebare, se posomora iar:

— Sofia? E bolnavă... exagerează şi ea...

Şi izbucnea într-un râs stăpânit, satisfăcut.

— Ar trebui să înţeleagă că toţi suntem muritori, he-he-he!

Lăscăruş îi spuse discret:

— Sandule, am să-ţi vorbesc într-o chestiune însemnată...

— Bine, vino după-amiază.

După-amiază, Lăscăruş veni şi ceru să-i vorbească Davidei întâi şi să nu fie anunţat încă stăpânul casei. Era în frac, şi cu un buchet de trandafiri albi în mână. Davida trimise vorbă că se simte rău şi că nu-1 poate primi.

— Nu face nimic, mă duc eu şi-i bat la uşă, zise Lăscăruş, îl lăsă acolo pe feciorul uimit şi intră în odaia Davidei. Fata sări în sus de pe scaun. Era în rochia ei verde ca măslina crudă, pusă neglijent, descheiată la mâneci şi la gât. Era palidă, cu ochii mari şi arzători şi cu părul lucios răvăşit pe umeri. Mademoiselle Marchand se ridică şi ea în picioare şi protestă:

— *Mais, monsieur...*

— Ca vechi prieten al familiei, pot să vorbesc singur cu pupila dumitale; şi am ceva foarte important să-i spun, zise Lăscăruş, amabil şi strâmbându-se de nervozitate. Lasă-ne o clipă singuri.

— Nu pleca! exclamă fata. N-am nimic de vorbit cu nimeni!

— Mă duc să-l avertizez pe tatăl dumitale, murmură mademoiselle Marchand, ieşi şi se aşează pe un fotoliu în salon. Davida rămase singură cu Lăscăruş. Acesta puse buchetul pe o masă şi spuse:

— Ştii că am fost cu el în trăsură. Nimeni nu bănuieşte măcar cine l-a omorât. Nimeni. Eu, însă, ştiu. Eram în trăsură.

Davida înţepeni, dreaptă şi privindu-1 fix cu ochii ei arzători. Era slabă şi neagră şi subţire – încă un copil. Lăscăruş, gras şi nespălat (fracul îl făcea să pară şi mai unsuros), zise:

— Ţii mult la prietenul dumitale?

— La care prieten? suflă Davida printre buze pălite şi uscate.

— Care l-a omorât. Ştii tu bine care, spuse familiar, aproape părinteşte Lăscăruş Lascari şi se aşează în fotoliul părăsit de mademoiselle Marchand.

—Ştiu tot, adăugă el.

— De unde? De la cine?

— Ce te priveşte? Pot să-ţi spun un lucru. Vodă e scos din fire şi vrea să-i spânzure pe făptaş şi pe complicii lui.

Nu era pedeapsă cu moartea în legile Principatelor Unite, dar Lăscăruş socotea că Davida nu ştie şi că în clipa asta n-are să se gândească să se asigure. Era doar un copil.

Spre marea lui surprindere, o văzu că se face verde şi că suflă tremurând:

— Să-l spânzure! Să-l spânzure! Să-l taie în bucăţi, să-l toace mărunt, bucăţică cu bucăţică, uite-aşa! Uite-aşa!

Şi toca în aer cu muchea mâinilor, cu un gest de nebună. Avea ochii roşii şi arşi de plâns, duşi în fundul capului.

— A îndrăznit, ticălosul... derbedeul... viermele... sluga ticăloasă... Să-l spânzure! Câinele! Viermele! Să-l ucidă!

— Cum? întrebă Lăscăruş mirat şi neîncrezător. Tu nu ştiai?

— Am fost la el după-amiază, să-i spun să nu-i facă nimic lui Şerban, să-i spun că nu pot, că-1 iubesc pe Şerban, că-1 iubesc, că-1 iubesc...

Şi căzu cu capul pe braţe, izbucnind în plâns sfâşietor.

— Aha, vasăzică pentru asta te-ai dus la el cu franţuzoaica... murmură Lăscăruş.

— Dahahahaa... hohoti Davida, zdruncinându-se de plâns. Să-l homoare... să-l ho... ho... homoare...

— Stai, că nu merge cum vrei matale, fetiţo, zise rece Lăscăruş. Cazi şi tu în capcană... Daca-1 prinde, o să spuie tot; o să ştie ăia de la Agie să scoată din el şi ce n-a făcut. O să se afle şi de tine; o să fie un scandal cumplit; taică-tău îşi zboară creierii şi maică-ta înnebuneşte.

Davida se aşează, cu mâinile pe genunchi; îl privea, rătăcită, cu gura întredeschisă. Lăscăruş se apropie de ea şi-i luă mâna într-ale lui; mâna aceea mică şi rece şi fragedă îl tulbură; o lăsă şi se depărtă iar; trebuia să-şi păstreze cumpătul.

— Ca om politic şi cetăţean am datoria să spun că l-am văzut ridicând pistolul, zise Lăscăruş. Tremura. Tremura şi Davida. Dar Lăscăruş, tremurând, zâmbea cu dinţii-i verzui.

— Numai că eu ţin la tine şi la ai tăi, şi n-am s-o fac. Mă duc chiar acum la taică-tău şi te cer de nevastă.

Tăcu, aşteptând. Davida se ridică şi îngână:

— Nu...

— Ce-ai spus? întrebă amabil Lăscăruş, tremurând.

Davida căzu pe pat şi începu să plângă. Lăscăruş se apropie şi o mângâie pe păr, pe umeri, pe spate, pe talie.

— Las' că nu-i nimic. Iţi trece. O să scapi... Te scap eu... Şi pe el îl scap...

Davida începu să plângă şi mai tare, cu deznădejde, icnind ca un copil. Lăscăruş deschise uşa şi o chemă cu glas tare pe mademoiselle Marchand. Aceasta se ivi într-o clipă.

— Stai cu ea. N-o lăsa niciun pas, să nu facă vreo prostie. Şi se duse la Alexandru Cozianu cu care se încuie în biroul acestuia. Cozianu era fericit că scăpase de Vogoride, turbat de ură pe nevastă-sa, speriat de ce-i spusese mademoiselle Marchand

despre pasiunea netrebnică a Davidei pentru un om de nimic, al cărui binefăcător fusese el, Cozianu. Aproape că-i sări de gât lui Lăscăruş când îl auzi că o cere pe Davida:

— *Tu* eşti un adevărat prieten! zise el îmbrăţişându-1. Dar cu Davida ai vorbit?

— Da, şi primeşte, dacă dumneata primeşti.

— Bine că mă iubeşte *ea* cel puţin, murmură Cozianu, încruntându-se.

— O să trebuiască să vorbim şi cu coana Sofia, zise Lăscăruş.

— E prea mâhnită acuma ca să se mai gândească la copiii ei, râse dur şi amar Cozianu. Nu e nevoie.

În aceleaşi zile, Anghel Popescu veni de câteva ori să întrebe de Davida, dar slugile, care primiseră porunci straşnice de la mademoiselle Marchand, îl respinseră. Ceru să vorbească guvernantei, care-1 primi cu răceală şi cu un dispreţ ucigător:

— După cum te-ai purtat în casa binefăcătorului dumitale, mă mir că mai ai neruşinarea să vii aici!

Anghel încercă să-i vorbească lui Cozianu, dar feciorii îi spuseră:

— Dom'le Anghel, nu mai veniţi, că nu e bine. E foc boierul...

Se întoarse acasă şi zăcu pe pat singur, neştiut, fără să mănânce. Când ieşi şi se mai duse o dată în Culmea Veche, află că boierii au plecat ca să facă la ţară cununia duduii Davida cu conaşul Lăscăruş. Se-ntoarse în neştire, se culcă şi nu se mai sculă: peste câteva ceasuri, zăcea în delir pe pat, scuturat de friguri şi chinuit de cumplite junghiuri în creier. Pierdu în curând simţirea timpului scurs; i se păru că-i apar chipuri de oameni, că-i vorbesc, că-1 acuză sau îl ameninţă. Unul îi apăru atât de schimbat, încât strigă la el:

— Piei, eşti nălucă!

Era Alimănescu. Pământiu, cu ochii tulburi, cu fruntea plină de sudoare, clănţănind din dinţi, dârdâind, bolnavul îi făcu semn să dispară. Dar năluca nu dispăru, ci se aplecă asupră-i şi-l acoperi cu ceva, şoptind:

— De ce nu m-ai ascultat?

Anghel ridică puţin capul cu ochi sticloşi şi nasul subţiat şi-l privi, clănţănind din dinţi.

— De ce nu m-ai ascultat? repetă dureros celălalt. Anghel îşi lăsă capul să-i recadă pe pernă şi închise ochii.

— Le-ai făcut jocul lâncezilor... nu voiau cu niciun preț *decât* o reformă... Le era frică de republică, de votul universal, de poporul înarmat... zise Alimănescu, atât de chinuit şi de trist, încât Anghel îşi dădu seama de asta şi prin delir.

— ... Au amânat manifestația, au oprit totul... I-am rugat, i-am implorat, au spus că nu mai face trebuință... şi au trimis vorbă la sate că reforma se face şi să stea liniştiți... Ah, dacă-ncercam măcar... dacă-ncercam...

Apoi mormăi, singur, cu deznădejde, amar:

— Ne smulgeau revoluția din mână, şi-o trăgeau înapoi, ca în '48 la noi, ca în iulie 1830 la Paris, ca în februarie şi iulie 1848. A intrat în ei diavolul laşității, al egoismului, al moderației, al compromisului... N-am să mai văd libertatea, Anghele, gemu el deodată, privindu-1 tulbure pe bolnav. Dar Anghel bolborosea ceva, cu ochii în tavan, şi nu-1 auzea.

Alimănescu sări în picioare şi plecă alergând pe stradă după un doctor; acesta însă nu putu decât diagnostica o febră cerebrală şi un sfârşit fatal; într-adevăr Anghel Popescu muri peste două zile. Iar Toma Alimănescu, doctor în ştiințe şi practician al revoluției, fu doborât de ftizie în primăvara următoare.

Alexandru Cozianu o dădu afară pe mademoiselle Marchand, deşi ea îi declară cu mândrie că n-are nimic să-şi reproşeze, că a vegheat asupra onoarei şi purtării Davidei, dar că n-avea nicio putere asupra sentimentelor fetei. Totuşi, guvernanta nu se împotrivi prea mult; spera să se retragă acasă la Nogent cu micul capital din care Lăscăruş urma să-i dea a doua jumătate; dar Lăscăruş îi trase chiulul, şi nu-i dădu nimic; dimpotrivă, mademoiselle Marchand se trezi la hotel cu un mandat de expulzare: trebuia să plece din Principatele Unite în douăzeci şi patru de ceasuri. De la plecarea ei, nu i se mai ştie urma.

Cozianu şi cu Sofia Cozianu trăiră la țară câțiva ani. Cozianu nu vorbea cu nevastă-sa decât strict cât era nevoie. Prin 1870, muri dintr-o mâncare de ciuperci. Zvonurile care umblară o vreme, că l-ar fi otrăvit Florica, țiganca cu dinți putrezi, nu găsiră crezare. Sofia Cozianu se mărită iar, cu un baron Bodman, la Viena, şi se crede că a fost fericită.

Iar Lăscăruş şi Davida Lascari avură, încă din primii ani, cinci copii, ai căror urmaşi există şi azi. Lăscăruş a fost unul din guvernatorii Băncii Naționale. S-a vorbit mult despre figura

enigmatică şi sinistră a lui Eugeniu Carada, care conducea din umbră „Oculta”, directoriu ascuns al partidului liberal. Dar Carada nu era decât o copie ştearsă a grasului şi verzuiului Lascăr Lascari, inspiratorul livid al multora din manevrele politice ale liberalilor în anii aceia, astăzi de mult uitat, pe atunci aproape neştiut, dar cu atât mai puternic. A murit în Elveția, de un cancer, iar Davida i-a supraviețuit puțin. Există un portret al ei din 1860, o fotografie făcută după metoda, părăsită de atunci, a lui Daguerre. Şi o altă fotografie, din 1889, la un an înainte de moarte. Prima arată o fată de vreo optsprezece ani, în crinolină şi cu fâşii subțiri de dantele la gât şi la mâneci. Fața îi e îngustă, copilărească; Davida îşi ține capul sus, cu o mândrie feroce, iar ochii ei mari şi negri privesc ca spre o soartă eroică şi spre o lume în care ființa aceasta are toate drepturile şi va stăpâni totul şi pe toți, după bunul ei plac şi poftele ei. A doua fotografie e a unei femei trecute de patruzeci de ani, colțuroasă, slabă, cu gura suptă şi ochii încercănați; pare încăpățânată, uscată şi dură, iar privirea ei e pustie, plină de deznădejdea ostenită a unui om care nu înțelege, n-a înțeles şi nu va înțelege niciodată.

PARTEA A DOUA

COPILĂRII

I

Într-o dimineață de primăvară a anului 1874 sau 1875, Lăscăruş Lascari se pregătea să plece de la clubul partidului liberal şi să se ducă acasă la prânz. Se schimbase în ultimii peste zece ani. Era tare gras; făcuse o burtă mare care trăgea în jos, nişte şolduri şi un şezut de sultană, încărunțise; părul rar îi era plin de mătreață şi favoriții stufoşi făceau ca obrajii lui rotunzi să pară şi mai umflați. Cu hainele veşnic negre şi veşnic mototolite, reverele de mătase ale redingotei veşnic pătate şi presărate cu mătreață, Lăscăruş părea nesănătos; era prea alb, părul i se rărea prea tare, şi încărunțise urât, murdar; te aşteptai să-ți spună că e bolnav de ceva grav, de vreo boală cumplită, că ascunde sub jiletca albă bube de lepră sau ceva asemănător; dar nimeni nu ştia nimic de aşa ceva, nici măcar el; mânca şi bea mult, fuma țigări de foi şi bea cafele; zăcea pretutindeni prin fotolii, abia mişcându-se de la un fotoliu la altul, de acolo la trăsură, de acolo în alt fotoliu. În această odaie sumbră, cu perdele groase de catifea de culoarea puricelui *(ventre de puce évanouie),* unde totul se pierdea în umbra cafenie tăiată de lame de lumină intrate prin perdele şi în care pluteau straturi de fum albastru de tutun, în această odaie cu console de marmură în colțuri şi busturi de bronz pe ele – busturi de oameni politici cu barbişon *à l'impériale* sau cu bărbi pătrate (unora din ei sculptorul le făcuse şi un lornion de bronz pe nas), în această odaie care mirosea a cafea şi a trabucuri bune ajunse însă la stadiul când ele miros greu şi urât, domnii care nu erau alături la mesele de joc, sau dincolo, să citească ziarele, şedeau în fotolii şi un grup se adunase împrejurul lui Lăscăruş Lascari, cufundat în fotoliu, cu burta în sus, cu ochii întredeschişi şi havana în gură. Mâna dreaptă îi atârna inertă până la pământ şi ținea în ea un ziar: *The Eastem Echo,* cu subtitlul în franțuzeşte: *L'Echo d'Orient.* Domnii din jurul lui tăceau şi aşteptau să se pronunțe oracolul. Lăscăruş tăcea nu fiindcă voia să dea şi mai multă greutate cuvintelor sale, ci fiindcă ajunsese de o lenevie extremă. Vorbea rar şi atunci cu atâta preciziune, rezervă şi subînțeles, încât amicii săi politici se

învățaseră să stea după aceea să discute şi să interpreteze ce spusese dânsul; astfel, printr-o urmare aparent paradoxală, Lăscăruş ajunsese să vorbească tot mai puțin, având tot mai puțină nevoie să se explice, doar grija asta şi-o luau asupra lor interlocutorii săi. Acuma stăteau în fața lui şi aşteptau câțiva deputați şi senatori apropiați care afectau o familiaritate primită de el cu cea mai mare inerție şi rezervă. Vesta albă îi scotea în evidență pântecul umflat; pântec alb, rotund, cap alb, şi împrejur aripi şi elitre negre. Lăscăruş părea o mare insectă răsturnată pe spate şi care, obosită de încercările de-a se întoarce la loc, s-a oprit. Numai picătura verde, transparentă şi sclipitoare a unui smaragd în capătul acului de cravată, părea străină de această masă moale şi fără apărare, albă şi neagră, în fața căreia însă domni cu bărbi şi cu favoriți, la fel de copți şi de pântecoşi ca el, stăteau şi aşteptau cu un interes amabil, care ascundea o mare încordare.

— Ia spune, coane Lăscăruş – întrebase Dumitru Văsescu, cu degetele mari în răscroiala jiletcii, gestul său obişnuit – ia spune, coane Lăscăruş: ce se face cu calea ferată de la N... la Dunăre? O răscumpără statul?

Lăscăruş părea că se gândeşte adânc, sau că a şţiut odată răspunsul, dar l-a uitat şi acuma încearcă să-şi aducă aminte. După oarecare trecere de vreme, un alt deputat, un domn cu barbişon scurt, cum îl pusese la modă preşedintele celei de-a treia Republici franceze, mareşalul de Mac-Mahon, crezu că Lăscăruş vrea să evite un răspuns, şi că-i va fi recunoscător dacă schimbă vorba; de aceea observă:

— Ştiți că opoziția pregăteşte o interpelare. Că de ce adică să nu meargă linia ferată direct la Dunăre, la schelă, în loc să facă atâtea cotituri pe loc neted, şes, fără râuri mari şi fără nimic altceva? Vor să protesteze asupra traseului acestuia care-i făcut anume ca să deservească moşiile familiilor Cozianu, Lascari, Mavromihali şi alți proprietari din județ, care sunt şi membri în consiliul de administrație al Băncii Agricole din N...

Lăscăruş se îndoi înainte ghemuindu-se asupra propriului său pântec, şi, sprijinindu-se în mâini, se ridică. Lăsă *Ecoul Orientului* pe jos, lângă *Românul,* pe care de asemenea îl aruncase pe covor, îşi apucă lornionul care atârna de o panglică de mătase neagră prinsă de reverul redingotei şi, ținându-1 între degete, se uită

împrejur zâmbind.

— Mă rog dumneavoastră: ce e rău în asta? Calea ferată trebuie să deservească interesele cetățenilor, nu ale geometriei sau ale geografiei, nu? E vorba aici de interesul nu numai al cetățenilor, ci şi al țării. Este vorba de a exporta cereale pe Dunăre în jos. Care cereale? Nu acelea recoltate pe proprietățile de la şes? Iată deci dar, domnilor, că nu e ceva de ruşine; domnii din opoziție n-au decât să-şi formuleze interpelarea: li se va răspunde adevărul – aşa după cum de altfel ne este obiceiul în toate cestiunile publice.

Şi se îndreptă spre uşă, arătându-le celorlalți spatele; redingota îi era mototolită de parc-ar fi dormit în ea.

Deputații se ținură după el. Văsescu îl apucă de mânecă:

— Spune-ne, omule, ce se face cu drumul cela de fier! Nu ne mai fierbe în oală seacă!

În uşă, Lăscăruş, care-i făcuse semn feciorului din vestibul, se întoarse la ei şi zâmbi iar, în felul său nevinovat şi şiret.

— Ei, acuma vreți să le mai ştiu şi pe toate! Eu nu sunt om politic; sunt om de bancă, sunt financiar; deputat voi muri, nu ca domniile voastre... Ei, ce să vă spun? Credeți că va trăda cabinetul secretul deliberărilor sale? Şi tocmai mie?

Râdea, îmbrăcându-şi ulsterul pe care i-1 ținea feciorul. Îşi trase mănuşile tocite şi murdare (căci Lăscăruş nu se spăla pe mâini decât rar, pe față şi mai rar, şi nu se scălda niciodată), luă jobenul şi bastonul, apoi, chicotind, încheie:

— Eu nu ştiu nimic şi nu mă interesează cestiunea câtuşi de puțin. Pot doar să vă spun că cumnații mei, Cozienii amândoi, au cumpărat acțiuni de-ale societății drumului de fier. Nu mă-ntrebați câte şi la ce preț, că nu ştiu. *Au revoir,* domnilor: sluga dumneavoastră.

Şi ieşi. În urma lui, ceilalți se priveau. Pe când se auzea trăsura ieşind din curte, Văsescu spuse:

— Prin urmare, acțiunile societății se vor răscumpăra de către stat – sau statul se va cointeresa în afacere, deci dividende sigure! Mergeți în oraş, domnilor?

Ieşiră valvârtej, şi trăsurile începură să se înşire la trap pe stradă; în aceeaşi zi, toate acțiunile care se aflau pe piață erau cumpărate. În curând se făcu publică şi legea prin care statul devenea acționar al căii ferate dintre N... şi Dunăre, în proporție de cincizeci şi unu la sută, lege care a fost temelia multor averi de

după aceea.

După ce plecă de la club, Lăscăruş zăcu în trăsura care aluneca pe roatele-i cauciucate cu spiţe lăcuite. Geamurile zornăiau uşor. Pernele capitonate se înfundau sub greutatea lui Lăscăruş. El dormita cu ţigara de foi între buze, umplând de fum albastru pal interiorul trăsurii căptuşite cu catifea albastră închisă. Lăscăruş era satisfăcut; simţea că asudă uşor din pricina ţigării foarte tari; o anumită greutate a minţii, o densitate a capului, simptom de intoxicaţie, îi făceau plăcere. Se simţea puternic, greu, plin de o mulţumire bestială, animalică, de râmător care a mâncat mult de nu mai poate răsufla şi se întinde pe-o parte, grohăind; aşa se simţea Lăscăruş îndeobşte în faţa universului şi a vieţii, şi cum şedea el cu ochii întredeschişi, aproape adormit, îi jucau prin minte imagini legate de alte plăceri ale cărnii; se gândea la cumnată-sa Cleopatra şi se congestiona de poftă. „Are să-mi pice curând la aşternut”, se gândea Lăscăruş cu satisfacţie. Trăsura intră în curtea casei Cozienilor pe care Alexandru, tatăl Davidei, o dăruise fiică-si, copilul său preferat, atunci când îşi împărţise copiilor averea. Era neschimbată – poate doar sulițele grilajului să-şi fi pierdut oleacă poleiala de pe vârfuri – şi acelaşi fecior care-i deschidea uşa trăsurii lui Alexandru Cozianu coborî iute înainte de a se opri cupeul în faţa intrării, trase uşa şi dădu jos scara, apoi stătu mirat până coborî stăpână-său. Lăscăruş urca încet scările. Sus, gâfâia. „Trebuie să ne mutăm odată de aici”, îşi spuse el pentru a o mia oară. De câtăva vreme nu mai era atât de hotărât ca altădată: constata mereu cât îi venea de greu să urce treptele astea solemne născocite de blestemata îngâmfare a lui socru-său, şi de fiecare dată îşi zicea: „Trebuie să mă mut, să vând casa asta, să fac ceva cu ea... Dar, ca şi acuma, se gândea: Bătaie de cap, zidari, moloz, tapiţeri, vopsele, mobile stricate, vaze sparte, frig, miros de vopsele şi de tencuială, balamuc... Nu, nu! Mai bine mai stau şi pe urmă om vedea...”

Îşi dădea foarte bine seama că acest „vom vedea” era pretextul sub care se ascundea înfrângerea voinţei sale. „Altădată, când îmi puneam ceva în cap, se şi făcea. Acuma, umblu cu «om vedea», îmbătrânesc, îmbătrânesc. Am şi îmbătrânit? Nu!” îşi spuse el pe când îşi scotea haina şi pălăria în antreu; şi-un colţişor de spaimă şi de disperare mijea în el, undeva în piept, împrejurul inimii. Acolo simţea această umbră, acest abur, acest nor trecător, îndată

risipit, care însă era înfricoşător. „Nu, nu! îşi zicea Lăscăruş îngrozit. N-am îmbătrânit”. Dar, uitându-se în oglinda cea mare care acoperea un întreg perete al antreului, îşi vedea guşa grasă şi fălcile pline de seu, păroase, fruntea înălțată peste măsură de chelia incipientă, şi recunoştea cu amărăciune, ciudă şi furie: „Nu, dar sunt pe cale; n-am ce-i face: sunt pe cale să îmbătrânesc”.

Intră în anticameră, apoi în salon, frecându-şi mâinile: „Mă mai poate plăcea Cleopatra? se întreba el. Şi tot frecându-şi mâinile: mă place, nu mă place, tot o să-mi cedeze.” Şi, cu burta înainte, cu pleoapele grele căzute pe ochii mijiți, adormiți pe sub ele, înainta zâmbind larg cu dantura-i verzuie, să-i sărute mâinile Cleopatrei Cozianu, soția fratelui celui mai mare al Davidei. Cleopatra, în clipa aceea singură în salon, era o cucoană tânără de tot, de vreo optsprezece-douăzeci de ani, durdulie, albă, ochioasă, sprâncenată ca un haiduc, cu bărbia zdravănă şi buza de jos mai groasă decât cealaltă. Avea în ea un ce ascuns şi nelinişstit, parcă mereu se gândea la ceva ce uitase, parcă mereu avea o grijă. Dar nu era decât părere; griji n-avusese niciodată; cât despre gândit, da, se gândea mereu la ceva, ea ştia la ce. Se ridică de pe scaun şi se repezi să-l pupe pe favoriți pe Lăscăruş: un foşnet de mătase, o joacă de luciri ale rochiei de tafta *coucher de soleil*[37], mireasmă de făptură tânără si bună în nările domnului Lascari; uimit, dânsul o apucă însă prompt şi o sărută de-a binelea, apăsat şi cu înțeles. Ea, în loc să se dea îndărăt cu scârbă cum ar fi făcut cele mai multe femei, se feri numai ca să se uite peste umărul lui Lăscăruş.

— Nene, ce faci! şopti ea alarmată. Dacă ne vede Davida?

— Şi tu, dacă te dai la om în felul ăsta, ce vrei? murmură Lăscăruş râzând şi aşezându-se într-un fotoliu.

— Voiam să-ți mulțumesc, spuse ea cu un aer naiv, nevinovat, de copilă. Voiam să-ți mulțumesc pentru binele ce ne-ai făcut cu drumul acela de fier... Titi e la bancă, să aranjeze ultimele plăți... Era încântat. Şi eu îți sunt recunoscătoare!

Se aşezase lângă el şi-i vorbea de aproape de tot, mereu prefăcându-se copilăroasă şi spontană. Lăscăruş o ciupi de obraz.

— Dacă mi-eşti recunoscătoare, n-ai decât să-mi faci şi

---

[37] Apus de soare *(fr.)*

mătăluță un bine, Cleopatro dragă.

Ea îl întrebă, mereu naivă, cu ochii mari, sprâncenele în sus şi gura întredeschisă:

— Ce bine, nene dragă?

— *Comme elle est délicieuse*[38], râse Lăscăruş gâdilat. *Prime sautière, un vrai enfant*[39]. Las că ştii tu ce bine... Eşti tu copil, dar sunt unele copilării de oameni bătrâni pe care le înțelegi tu foarte bine...

— Zău nu înțeleg, gânguri Cleopatra.

— Ba înțelegi, ba înțelegi.

Lăscăruş, zăcând confortabil în fotoliu, cu burta în sus, râdea cu siguranță şi fermitate. Ea se dădu bătută şi schimbă dintr-odată tonul: dintr-un copil neştiutor se făcu deodată o femeie care, prin râsul ei şi privirea neruşinată şi directă, părea să spună: „Bine, ştiu că am de plătit, şi plătesc; e doar o afacere". Zise râzând:

— Ce, vrei să înțeleg aici, în salon?

— Bine, găsim noi unde să ne înțelegem, râse Lăscăruş. Vin la vară la voi la țară. Să-mi păstrezi recunoştință până atunci.

Şi se întoarse să vadă cine vine: intra Eustațiu Cozianu, fratele cel mare al Davidei, bărbat de aproape patruzeci de ani, înalt, voinic, cam gras, cu obrazul plin, proaspăt bărbierit, cu mâini mari şi grase, cu ochii bulbucați, buzele cam groase, roşu la față, vesel, binevoitor, strâns într-o redingotă cenuşie şi o vestă de mătase verde cu floricele. Era încântat.

— Nene Lascăre, o să-ți ridicăm un monument! Ştii că acțiunile au şi început s-o ia în sus! Frate-meu se scuză: are o obligație de la care nu se poate eschiva; îi sărută mâinile Davidei şi te pupă şi pe dumneata; ştii ce-a zis, al dracului? Îl ştii ce măgar e: „Vezi, zice, măcar că e în cârd cu liberalii, boierul tot boier rămâne". Ce părere ai de el?

— Să-mi dea voie să-i spun – râse Lăscăruş –, mie care-s mai de neam ca el, că-i un ciocoi scârbos; dar mie tot mi-i drag.

— Cât crezi c-o să facă? întrebă Cozianu.

— Cine să facă?

— Acțiunile.

— Ei, acuma lasă-le, frate. Lasă-le să se coacă, râse Lăscăruş

---

[38] Ce delicioasă e. *(fr.)*

[39] Aşa de spontană, într-adevăr copil *(fr.)*

înțelepțește. „Mă înțelepțesc – palpită iarăși în dânsul preocuparea otrăvitoare – mă înțelepțesc, vorbesc în maxime, ca bătrânii!" Și trase cu ochiul, bănuitor și îngrijorat, cu un fel de umilință, la Cleopatra. Aștepta, se temea de un râs rece, crud și batjocoritor ca răspuns la ocheada lui umilă și lacomă. Dar Cleopatra râse la el alintat și cu o undă imperceptibil spurcată în ton și în lucirea ochilor. „Mare putoare ești, fetițo", îi spuse Lăscăruș în gând, cu dispreț, afecțiune și satisfacție.

— Unde-i Davida? Mâncăm? întrebă binedispus Eustațiu. Apoi, întorcându-se către Lăscăruș, îi spuse confidențial: De altfel și poziția astrelor e favorabilă afacerilor: Mercur e în ascendent, în trigon cu Soarele și cu Jupiter; Saturn, care e influența nefavorabilă în viața mea, e ocultat; astfel încât nici nu puteau să nu-mi vie mari câștiguri băneşti. Ceea ce nu înseamnă că-ți sunt mai puțin obligat și mai puțin recunoscător dumitale, nene Lăscăruș.

Și râdea, bătându-1 pe umăr pe Lăscăruș. Era încântat, făcea planuri.

— Știi că drumul de fier o să puie în valoare pământurile dinspre Dunăre; cum mă întorc la țară, încep să cumpăr încolo, unde erau până mai ieri pustii, știi, serhaturile raielii. Așa o să-și înzecească valoarea și moșia Dobrunu.

— Ce-ai făcut cu obștea din Dobrunu? întrebă Lăscăruș.

Eustațiu râse.

— Păi, ce să fac? Mă tot judec și tot cumpăr.

— Țăranii nu se lasă? întrebă Lăscăruș privindu-1 printre gene, pe sub pleoapele-i obosite.

— Nu se lasă, luați în întregime; dar îi ronțăi eu câte unul, câte unul, râse jovial Eustațiu. Ce să mai vorbim: moșia e ca și a mea; peste un an-doi, ăl mult trei, ai să vezi zecile de vagoane de grâu la Dunăre, la schelă!

— Nu mâncăm? întrebă Lăscăruș. Copiii unde sunt?

— I-a trimis Davida la plimbare de dimineață, spuse Cleopatra. Trebuie să vie.

Lăscăruș se uită nemulțumit împrejur. Îi era foame; îi era sete; abia aștepta senzația de după prânz când, îngreunat de mâncăruri piperate cum îi plăceau, cu o ușoară amețeală dată de vin, ar fi început să-și bea coniacul, simțind treptat cum se congestionează. Îl enerva că trebuie să aștepte.

— Ce e cu ei? Nu ne putem aşeza la masă fără ei? întrebă el iritat.

În clipa asta, feciorul îi pofti la masă. Trecură în sufragerie, Lăscăruş oferindu-i galant braţul Cleopatrei şi strângându-i mâna de coastele lui acoperite cu grăsime. Cleopatra îl luă de braţ cu cealaltă mână pe bărbatu-său şi umblă, veselă şi răsfăţată, din şolduri, legănându-şi turnura. Davida îi aştepta la masă.

Era acuma o femeie de treizeci de ani, care părea să aibă patruzeci şi peste, galbenă, slabă, cu cearcăne ca de rugină sub ochii ei negri, odinioară învăpăiaţi, acuma pustii şi tulburi. Era îmbrăcată prost, în stofa subţire cu desen scoţian, pătrate în culori sumbre, verde închis, roşu-cafeniu, negru. O linie subţire de dantelă la gât o făcea să pară şi mai pământie la faţă; obrajii îi erau supţi, umerii obrajilor ieşiţi în afară. Mai umbla dreaptă, din obişnuinţă. Îi pofti să se aşeze şi începu să mănânce fără un cuvânt. Erau numai ei patru, afară de copii; voiseră să n-aibă niciun musafir din pricina afacerii pe care poate Lăscăruş şi cu Eustaţiu ar mai fi vrut s-o discute la cafea.

— Am poruncit să le dea de mâncare copiilor la ei în odaie, spuse Davida în aer, de parcă n-ar fi vrut să i se adreseze lui Lăscăruş.

Părea obosită, plictisită, absentă. Eustaţiu, care nu băga de seamă nimic din ce nu-1 privea direct, îi vorbea cu mare însufleţire despre afacerea cu calea ferată.

— Da? spunea Davida pe un ton neutru, mâncând cu ochii în farfurie, şi îngâna iar: Aşa... Da?

Lăscăruş îşi legase un şervet în jurul gâtului. Mânca, cu un aer scârbit, umblând prin mâncare cu furculiţa şi uitându-se la ea dezgustat; dar nu lăsa nimic, cerea şi a doua oară, şi bea necontenit. Nu-i aruncă nicio privire Davidei; nu-i vorbea decât foarte puţin; păreau nesfârşit de departe unul de altul. Altminteri, politicoşi. Nişte străini oarecum amabili.

— Îi spuneam eu de altfel adineauri lui nenea Lascăr: nu mă puteau înşela calculele mele, zicea Eustaţiu.

— Care calcule, domnule? întrebă Lăscăruş după ce golise un pahar de vin. Puse paharul pe masă, îşi trase şervetul de la gât şi suflă, apoi se întoarse iar spre Eustaţiu.

— Cum se poate, frate: om copt la minte, bărbat în toată firea şi să crezi în copilăriile astea astrologice!

— Aşa sunt şi oamenii maturi: au şi ei copilăriile lor, nu ştii? gânguri Cleopatra cu un înțeles destinat numai lui Lăscăruş, care simți că i se face cald şi zise îngăduitor:

— Ei, de: asta aşa e; şi trebuie să şi le facă şi ei.

— Vezi? întrebă Cleopatra, zâmbind.

Lăscăruş simți că se însufleţeşte sub acest surâs şi-l cuprinse o mare bucurie. „S-a făcut! îşi spunea el. E ca şi făcut!" Se întoarse către Eustațiu, binevoitor şi chiar râzând:

— Bine, frățioare; m-a convins cucoana dumitale; calculează după astre, cât îți doreşte inima...

Apoi, cuprins de o bruscă veselie, se uită la Eustațiu cu ochi lucitori de râs stăpânit.

— Mie mi-ai putea face horoscopul?

— Cum să nu, nene Lascăre! Îndată ți-1 fac!

— Şi-mi ghiceşti tot ce-am să fac? întrebă Lăscăruş.

— Tot! Mă rog, în linii generale. Dar, la nevoie, până la amănunte.

Lăscăruş izbucni într-un râs nemaipomenit.

— Asta-i bună! Asta-i foarte bună!

Eustațiu se uita la el mirat şi cam jignit.

— Nu ştiu ce găseşti atât de comic în ce-am spus.

— Nu te supăra, nenicule, râdeam şi eu aşa; nu, nu-ți dau la făcut horoscopul, nu vreau să afli tot ce-am făcut şi ce-am să mai fac; nici firea nu prea vreau să mi-o ştii... nici... ha-ha-ha! Ho-ho-ho!

Ştergându-şi ochii cu şervetul, căci îl trecuseră lacrimile de râs, clătina din cap.

— Nu-ți dau să-mi faci horoscopul... Nu, nu ți-1 dau...

Şi iar îl apucă râsul. „Te pomeneşti că mă prinde că-i pui coarne cu nevastă-sa, după astre! *Mieux vaut ne pas risquer*[40]„.

Cleopatra cu ochii plecați, mânca; avea un surâs tainic în colțurile gurii. Iar Davida, absentă, nepăsătoare, era pe altă lume.

— Zău, nu ştiu ce ți se pare atât de caraghios, nene Lascăre, insista Eustațiu; în fine, o să vezi dumneata că e mai mult decât îți închipui în lucrurile astea.

Deodată serios, Lăscăruş dădea din cap, conciliant, gata să cadă la compromis ca un politician ce era.

---

[40] E mai bine să nu rişti. *(fr.)*

— Da, se prea poate; cred, dacă spui dumneata.

— Atunci de ce nu-mi dai să-ți fac horoscopul?

— Păi... ți-1 dau... dar altă dată. Ți-1 dau neapărat, să-mi spui ce caracter am şi ce-o să fac. Trecutul nu te interesează, nu? Ei, să mi-1 faci, horoscopul mai încolo, aşa – prin toamnă.

— Nu înțeleg ce tot vorbiți, spuse Cleopatra, alintându-se şi aruncându-i lui Lăscăruş o ocheadă cinică şi amuzantă, care participa la bătaia de joc de Eustațiu.

— Ei, vorbim şi noi de ale noastre, zise Lăscăruş: copilării de oameni bătrâni.

II

Copiii (Eleonora, care avea vreo treisprezece ani, dar era cam rămasă în urmă, şi cu dezvoltarea trupească, şi cu a minții, Alexandru, de unsprezece, tăcut şi trist, Elena, de vreo opt ani, frumoasă, blondă şi bătăioasă, Şerbănică şi Sofia de şapte şi şase ani, veseli, neastâmpărați şi fericiți) fuseseră încărcați în caleaşca mare de oraş, cu cele două jumătăți ale capotei coborâte, şi împreună cu miss Rose şi cu mademoiselle Kessel, care-i luaseră pe cei mai mici pe genunchi. În trapul unei perechi de cai englezeşti, trăsura o luă pe lângă biserica Scaune, până în Bulevardul Colței şi apoi spre Şosea, printre şirurile de case boiereşti vechi, mici şi urâte înconjurate de parcuri stufoase cu tei şi castani, casele lui Dimitrie Sturza, ale lui Mihail Pherekyde, apoi, pe Scaune, casa Blaremberg, casa lui Filipescu, mareşalul palatului, şi în sfârşit, de la capul Podului, printre cele două alei de tei care începeau să înflorească. Era răcoare, aerul era proaspăt şi tare; plouase în timpul nopții. Elena stătea lângă genunchiul domnişoarei Kessel, şi se uita la oameni, la trăsuri, la căruțele care veneau într-un şir lung dinspre Obor către gară. Apoi se uită la Eleonora, care şedea în fața ei. Eleonora era cea mai mare; dar era adormită, moale, bleagă.

— Mototoalo! şopti Elena.

Eleonora vorbi pe nas:

— Am să te cârpesc.

Nu mai continuară, căci fiecare guvernantă o trase de urechi pe cea care era mai aproape, şi-i spuse, una pe franțuzeşte, cealaltă

pe englezeşte, că n-au voie să vorbească româneşte.

Mai târziu, când miss Rose îi făcu semn lui Constantin vizitiul să oprească şi coborâră toţi, Şerbănică începu să-i ceară englezoaicei o pălărie ca a lui Constantin, neagră, înaltă şi cu panglică lată galbenă.

— N-ai voie să porţi asemenea pălărie, spuse miss Rose. Dumneata eşti un gentleman iar el e o slugă. Aceea e pălărie de slugă, un gentleman nu poartă asemenea pălării.

— Mie-mi place, vreau şi eu, chirăia Şerban; în sfârşit începu să plângă. Miss Rose îi trase două la şezut, foarte tare, spunându-i că un gentleman nu plânge. Şerbănică începu să zbiere. Câteva cucoane care treceau în trăsuri descoperite, la galop spre capul Podului, se întoarseră să privească prin *face-à-main* acel grup de copii cu două guvernante, neobservând astfel salutul larg a doi călăreţi cu favoriţi, joben cenuşiu şi pantaloni lungi peste ghetele cu pinteni; cei doi eleganţi trecură în trap pe lângă copii fără să-i ia în seamă; unul râdea; celălalt spunea ceva. Elena se uită la ei, apoi îi şopti Eleonorei:

— Mototoalo!

— Te cârpesc! şuieră Eleonora.

— Mi-o dai pe Zoe?

Zoe era o păpuşă foarte mare şi frumoasă pe care Eleonora o căpătase de Crăciun.

— Nu ţi-o dau, răspunse Eleonora.

— Mototoalo! Mototoalo! Mototoalo! repetă cu ură Elena, râzând rece la Eleonora cu gurița ei roşie şi fragedă. Ochii îi scânteiau de sfidare. Eleonora şovăi o clipă dacă să se repeadă s-o bată; aruncă o privire temătoare către guvernante, care îi înşirau pe ceilalţi. Până să se mai uite încă o dată la Elena, aceasta plecase, sărind într-un picior şi-şi luase locul în şirul fraţilor ei. În ordinea vârstei, cu mâinile la spate – asta era regula: cu mâinile la spate ca să nu se bată – şi fără grabă – căci nişte copii bine-crescuţi nu aleargă şi nici nu se opresc – urmaţi de cele două guvernante, porniră la plimbare. Guvernantele vorbeau între ele englezeşte, căci domnişoara Kessel fusese guvernantă şi la o familie în Englitera. Iar copiii mergeau alene, uitându-se la trecători, la trăsuri, la câini, la bonele cu copii. Elena era a treia din stânga, întâi Eleonora, pe urmă Alexandru, pe urmă ea. Era a treia şi din dreapta, se gândea ea. Ea e mai mare decât cei mai mici, şi mai

mică decât cei mai mari. Dar cei mai mari erau proşti şi blegi. „Ce, parcă mi-e frică de Mototoală? Nici că-mi pasă de ea. Îi pun o piedică şi-i car la pumni în burtă, de-o învăţ minte. E mare şi proastă. De ce nu mi-o dă pe Zoe? Ea e mare, n-are nevoie de păpuşi. Păpuşi îmi trebuie mie. Acum-acum o să cresc şi n-o să mai am nevoie să mă joc cu păpuşi, şi rămân fără păpuşă, numai fiindcă Mototoala nu vrea să mi-o dea."

O cuprinse o mare milă de ea însăşi şi o revoltă cumplită împotriva egoismului Eleonorei. Şuieră spre stânga:

— *You beast! You dirty beast!*[41] Mototoalo!

Se strecură între ea şi Alexandru şi-i trase una Eleonorei, în fluierul piciorului, apoi sări la loc, mereu cu mâinile la spate, ţinându-se de coate. Eleonora începu să plângă şi se întoarse la guvernante să se vaiete, iar toţi ceilalţi se opriră. Elena se uita la ea. „Ce urâtă e, se gândea ea. Eu n-am să plâng vreodată. Uite ce urâtă se face. Pe lângă că e urâtă şi-aşa, se mai şi poceşte"

Era o fetiţă blondă, cu bucle lungi care-i cădeau pe spate şi o fundă de mătase albastră în vârful capului; avea o rochie de acelaşi satin albastru, cu nasturi de argint de sus până jos, un guler mare de dantelă *a la Van Dyck* şi botine înalte. Se uita la soră-sa şi i se întunecaseră ochii; feţişoara albă-trandafirie îi era netedă ca o petală de trandafir, gura bosumflată roşie şi proaspătă; iar în inima ei, o detesta pe soră-sa Eleonora, se adăpa din urâţenia ei, o degusta ca să simtă şi mai tare cât o urăşte pe această fiinţă mizerabilă, urâtă, proastă şi molâie, care însă avea cutezanţa neruşinată să ho refuze pe Zoe. O ura atâta, în clipa asta, încât nici nu observă că vine miss Rose, şi se trezi bătută ca din senin. După ce miss Rose îi dădu drumul, Elena îşi reluă locul în şir, şi copiii porniră iarăşi cu toţii. Eleonora plângea mereu, prosteşte, smiorcăind din nas. În ochii Elenei erau lacrimi, dar privea sumbru şi neînduplecat pe sub genele-i lungi şi încovoiate, de copil. I se spusese de o sută de ori că *a young lady doesn't weep*[42], dar nu de asta nu plângea, ci de ură şi de furie, şi fiindcă făcea planuri. „Nu vreau să plâng. Crăpaţi toţi, şi eu nu plâng. V-arăt eu vouă", se gândea Elena, simţind cu tărie că ea e cea mai mare şi mai importantă persoană de pe faţa pământului, iar cei

---

41 Bestie! Bestie murdară! *(engl.)*

42 O tânără lady nu plânge, *(engl.)*

care îndrăzneau să i-o refuze pe Zoe sau s-o bată pe ea la fund sunt nişte criminali netrebnici care vor fi mai târziu sau mai devreme pedepsiți sângeros şi fără cruțare.

Eleonora smiorcăia mereu. O durea osul piciorului. Deodată o cuprinse un val de indignare şi se repezi din senin la Elena, căreia îi arse două palme pe obrajii netezi şi răcoroşi. Elena, însă, prompt, o apucă de mână şi o muşcă sălbatic. Guvernantele săriră să le despartă şi să le bată, copiii ceilalți începură să plângă, şi după aceea, deşi miss Rose o luă pe Eleonora cu Alexandru şi mademoiselle Kessel pe Elena cu cei mici, toată plimbarea rămase stricată. Urcând în trăsură, la întoarcere, englezoaica avu o clipă vreme să ofteze, cu ochii la cer, înălțând din umeri. Mademoiselle Kessel râse.

— Ce vrei? *Chassez le naturel, il revient au galop*[43]*.* Apoi îi traduse în englezeşte versul.

— Mai vorbim de asta, deseară.

Şi nu mai pomeniră de *asta.* Copiii nu erau atenți; totuşi trebuiau să fie prudente ca să nu-şi piardă slujba de la aceşti aristocrați semicivilizați ai unei țări de *white niggers*[44]*;* căci erau plătite în napoleoni şi în suverani, şi de aceea se cuvenea să-şi ascundă disprețul.

Iar Elena, roşie şi cu ochii roşii, se gândea: „Nu plâng. N-am să plâng niciodată. Şi vă-nvăț eu minte, pe toate. Am să fiu împărătească şi am să vă tai capul. Iar pe Mototoala o s-o...

Nu ştia ce să-i facă: era copil, şi un copil de familie, care nu cunoştea laturile brutale ale vieții. Dar ceva văzut, odată, în bucătărie, când se strecurase până acolo şi fusese certată şi adusă îndărăt în odaia copiilor, îi dădu o idee:

„Am să-i scot mațele."

III

Împotriva aşteptărilor, Eustațiu Cozianu şi cu Lăscăruş nu mai avură ce discuta după-masă. Afacerea fusese prea bine pusă la cale şi prompt executată, astfel încât nu mai era ce să se spuie

---

[43] Alungă ceea ce stă în fire şi-ai să vezi că se întoarce în goana mare. *(fr.)*

[44] Negri cu pielea albă *(engl.)*

despre ea. Lăscăruş, prăbuşit, aproape culcat într-un fotoliu, îşi bea coniacul şi-şi fuma ţigara, uitându-se uneori pe furiş la Cleopatra. Cleopatra vorbea nimicuri şi nimeni n-o asculta, dar făcea gropiţe în obraji, îşi încrunta sprâncenele negre şi stufoase, rotea ochi focoşi deschizând totodată o gură fragedă cu dinţi mici şi albi. Asta-1 irita pe Lăscăruş, căruia nu-i plăcea să rabde de pofte nesatisfăcute. De aceea, răspundea monosilabic şi morocănos lui Eustaţiu, care-i făcea teorii astrologice înzestrate cu darul de-a-1 irita şi mai departe pe Lăscăruş, indignat în faţa unei „asemenea copilării la un om copt", cum spunea el. Davida tăcea, şedea într-un fotoliu, dreaptă, cu mâinile-n poală, şi se uita pe fereastră, fără să vadă nimic.

Până la urmă, Eustaţiu, politicos, simţi că e clipa de-a-i lăsa pe soră-sa şi pe cumnatu-său în pace şi de-a se retrage. Se întoarse către Cleopatra şi-i spuse:

— Ştii dumneata că Davida are musafiri astă-seară?

— Nu uitaţi că trebuie să fiţi de faţă, îngână Lăscăruş, prefăcându-se pe jumătate adormit; nu vă lăsaţi poftiţi într-altă parte.

— Nu, o să fim negreşit aici, dar trebuie s-o lăsăm pe amfitrioană să se odihnească înainte de asta, zise Eustaţiu.

— Nu ţineţi seama de mine, spuse Davida pe un ton uscat şi nepăsător. Dar Eustaţiu râse politicos:

— Dă-ne voie să ţinem, totuşi. Avem de altfel şi noi nişte drumuri de făcut prin târg.

Se ridicară şi-i salutară pe Davida şi pe Lăscăruş, apoi dispărură prin anticameră în odaia lor, una din odăile de musafiri, din spate. Lăscăruş rămase să-şi isprăvească ţigara de foi, gândindu-se fix la ceva ce nu era limpede, dar un lucru pe care-1 simţea. Davida tăcea şi se uita pe fereastră. Apoi Lăscăruş se ridică anevoie, şi scrumul de ţigară de foi presărat pe piepţii redingotei căzu în parte pe covor. Lăscăruş se duse la Davida şi o luă de umăr.

— Aş vrea să fac siesta...

Davida se ridică maşinal şi-l urmă prin anticameră, prin cabinetul lui de lucru, spre odaia de dormit. Trase perdelele, îndărătul lor, în salonul cel mare în care un strat subţire de fum plutea sub lacrimile de cristal ale lustrului din mijloc, slugile luau tăvile cu băuturi şi ceşti de cafea, şi scrumierele cu mucuri

împuțite de țigări de foi.

Davida trase perdeaua şi începu să-şi descheie rochia, apoi trecu îndărătul paravanului de tapiserie din fața uşii care dădea în odaia ei, trase de cordonul de mătase al unui clopoțel ce răspundea în odaia slujnicelor ei şi veni o țigăncuşă îmbrobodită să-i descheie şi să-i slobozească şireturile corsetului. Apoi fata plecă, Davida îşi luă halatul şi ieşi de după paravan. În semiîntunericul odăii cu perdele trase, Lăscăruş zăcea în pat, cu fața în sus, cu spatele pe două perne, acoperit cu plăpumi şi cuverturi. Patul era larg şi înalt, de lemn de nuc greu şi sculptat cu douăzeci sau treizeci de ani înainte în stilul Renaşterii franceze, faimosul stil Henri II, atât de vast şi de dezgustător falsificat în decursul secolului burghez. În monumentul acesta întunecat şi acoperit cu pânzeturi fine de olandă, Lăscăruş stătea şi aştepta. Davida indiferentă, absentă, se apropie, se urcă în pat şi se întinse lângă el.

Dar când Lăscăruş întinse mâinile s-o apuce cu un gest atât de vechi şi de obişnuit, pe care Davida îl tolera de-atâta vreme şi se învățase să-l suporte ca şi cum n-ar fi fost vorba de ea şi de trupul ei, ci de un obiect neînsuflețit şi străin, se înfioră.

Pândise toată ziua ceva; aşteptase ceva; căutase ceva; şi nu ştia ce. Acum, deodată, toată acea încordare stearpă, fără țel, se descărca în ea într-o disperare, o revoltă, o durere ce-i cutremură trupul inert pe care Lăscăruş îl strângea în brațe şi asupra căruia îşi sătura deocamdată, brutal, pofta stârnită de Cleopatra. Zguduită ca un cadavru cu care s-ar lupta un nebun orb, Davida începu deodată să plângă. Lacrimile îi curgeau pe față, pe gât, pe pernă. Sughița, hohotea, apoi fără veste se zvârcoli ca un şarpe, îl zvârli la o parte pe Lăscăruş şi sări din pat. Se prăbuşi în genunchi lângă noptieră, şi-şi sprijini capul de ea, lăsându-1 să cadă atât de fără de putere, încât se lovi tare la frunte, dar nu simți nimic. Rămase acolo, ghemuită în cămaşa lungă, albă, cu dantele la toate cusăturile; hohotea de plâns scremut şi amar. În clipa aceea nu-şi aducea aminte, căci asta ar fi însemnat imagini în memorie, cu amănunte şi limitate; nu, acuma *ştia,* cu toată ființa ei, anii nesfârşiți de scârbă şi ruşine, începând cu primele zile şi nopți, ale vieții ei conjugale, amestec de ridicol şi odios, de oboseală şi dezgust, până catadicsise în sfârşit să-şi facă datoria de soție față de Lăscăruş care i se arătase sub chipurile cele mai

neaşteptate, cele mai stranii şi uneori mai comice: implorator, insinuant, argumentând, amenințând, încercând să fie seducător, izbutind să fie grosolan şi brutal, şi violând-o până la urmă ca în codru. De atunci, Davida obosise, pe când el, nu. Ea se resemnase, refugiindu-se într-o stare de absență şi de indiferență vecină cu tâmpenia. Uneori însă izbucnea revolta. Ca acum.

— Cum m-ai dresat! Ah, cum ai ştiut să mă dresezi! hohotea ea plângând de ciudă turbată şi de durere.

Lăscăruş rămăsese în pat, furios. Se dădu jos, anevoie, căci era gras şi greoi, şi o zgâlțâi de umăr.

— Ce sunt copilăriile astea? întrebă el sever.

— Lasă-mă, lasă-mă, hohotea Davida cu atâta disperare şi repulsie, încât Lăscăruş se simți deodată scârnav, josnic, lubric şi dezgustător. Ştia, undeva în taină, că este aşa; dar niciodată nu şi-o spusese el, şi rareori i-o spuseseră alții, pe care apoi nu-i mai iertase niciodată, până în clipa aceea, şi nici de-atunci înainte, cât avea să mai fie viață în lutul său. Acuma, în starea de iritare şi nesatisfacție în care se afla, şi în care de altminteri era dinainte de prânz, tonul Davidei îl scoase din fire.

Dar Lăscăruş, furios, nu ridica vocea şi nu-şi pierdea cumpătul.

— S-ar zice că nu te-am dresat destul. O să mai vedem ce-i de făcut cu asemenea persoane nărăvaşe. Îmi plăteşti dumneata scena de astăzi – spuse el şi începu să se îmbrace la loc. Davida era prea deznădăjduită şi prea otrăvită de ciudă ca să mai poată da îndărăt; altfel ar fi făcut-o, căci o apucă frica. Îl ştia pe Lăscăruş; cunoştea zilele şi săptămânile de chin mărunt cu care o făcea să plătească orice-1 nemulțumise în purtarea ei.

— Mai bine omoară-mă, sughiță ea.

Lăscăruş îşi lega cravata neagră şi-i punea acul. Bretelele îi atârnau pe şoldurile de Veneră hotentotă.

— Eu sunt un om onorabil, nu omor pe nimeni; în familia dumitale poate că Există asasini; în a mea nu, zise el ridicând bărbia în gulerul înalt şi scrobit, ca să-şi lege bine cravata. Era o aluzie la moartea lui Alexandru Cozianu, tatăl Davidei, dintr-o mâncare de ciuperci, cu câțiva ani în urmă. Ştiau amândoi ce se spusese despre asta. Dar Davida păru nesimțitoare.

— Un om onorabil... Un om onorabil... Noroi cu ochi! Scârnăvie! icnea Davida, prăbuşită lângă noptieră. Şi gemu:

— Murdăria pământului! Murdarule! Eşti murdar!

IV

Elenuța mâncase la o parte, şi nu i se dăduse desert, fiindcă nu fusese cuminte. Se supărase; simțea că e o nedreptate revoltătoare să fie pedepsită tot ea, pe lângă că Mototoala nu i-o dădea pe Zoe. De aceea se jucase singură după-masă, despărțită de ceilalți. Şi, fiindcă cele două guvernante se retrăseseră într-un colț să stea de vorbă cu glas scăzut, Elena se putuse strecura neobservată în odaia de alături, odaia de îmbrăcat, cu dulapuri mari înşirate la pereți, dulapuri vechi, care scârțâiau când le deschidea şi din care unele erau totdeauna încuiate şi nimeni dintre copii nu ştia ce ascund înăuntru. Elena păşea încet, uitându-se împrejur cu ochi mari. Era lumină puțină aici, cenuşie, şi mirosea ciudat. A ce? A patchouli? A naftalină? A ceai? A tutun? Când mirosea a una, când a alta; mirosuri topite într-unul singur, misterios şi ciudat, ce părea a fi al lemnului vechi, roşcat, lustruit, al dulapurilor ce scârțâiau şi trosneau singure în penumbră, burduşite de lucruri pe care nici nu le puteai închipui, şi despre care şi miss Rose şi mademoiselle Kessel mărturiseau că nu le ştiu şi că asta nu e treaba nimănui să-şi vâre nasul în dulapurile lui papa şi maman.

Un dulap trosni. Elena se opri, şi i se opri o clipă şi inima, şi răsuflarea. Stătu să vadă dacă nu se întâmplă nimic, dacă dulapul nu se deschide, dacă nu începe să-i vorbească, dacă nu iese nimeni din oglinda plină de umbre care părea gălbuie în lumina puțină (afară cerul se acoperise şi ploua, se auzeau pârâind picăturile de ploaie pe burlanele de tablă de la streşini). Nu, dulapul nu se clintise; poate avea să se deschidă şi să vorbească peste o clipă. Dar deocamdată nimic nu se mişca, nu se auzea nimic. Elena se apropia de acela care i se părea cel mai puțin periculos, un dulap lat şi greu, pe care-1 văzuse de câteva ori chiar deschis, şi pe cineva – maman sau Sultana sau Marioara? – umblând înăuntru. Se întinse în vârful picioarelor ca să-l descuie, şi uşa nici măcar nu scârțâi. Un parfum dulceag o izbi în față. În dulap erau atârnate rochii de-ale mamei ei, înghesuite, şi alte rochii, pe care Elena nu le văzuse niciodată prin casă, unele de catifea tocită, iar în rafturi erau pălării, multe pălării; şi totul mirosea greu, dens, a închis, a levănțică şi a apă

de roze şi a vechi. Elena trase sertăraşele de jos: multe mănuşi de piele şi de aţă, şi văluri, şi şaluri erau aici puse unele peste altele. Elena începu să cotrobăiască în ele. Peste câtăva vreme lăsă totul deschis şi începu să se plimbe cu paşi mari şi măsuraţi prin odaie; îşi pusese în cap o pălărie albă, largă, cu mătase *olive* pe dedesubt şi de care atârna un văl *olive* pe spate, şi se drapase într-un şal veneţian alb-trandafiriu, sidefiu, greu şi lucios; îşi pusese nişte mănuşi lungi, care ei îi ajungeau până la subsuori şi-i stăteau ca nişte burlane pe braţele subţirele; şi astfel gătită se preumbla în sus şi în jos prin faţa oglinzii celei mari. Nu mai era tristă. I se părea că arată foarte bătrână, aproape de douăzeci de ani, sau poate chiar şi mai mult, şi că e foarte frumoasă. „Aşa am să arăt când o să fiu împărăteasă, ca împărăteasa Eugenia de care vorbeşti atâta mademoiselle Kessel. Sunt împărăteasă. Uite, acuma sunt împărăteasă şi am să le pedepsesc pe toate scorpiile alea. Am să le învăţ eu minte?

Se duse să o întrebe pe maică-sa dacă îi dă toate lucrurile acelea. „Că tot ai destule, nu-ţi trebuiesc atâtea, şi mie-mi şed foarte bine”, îi spunea ea în gând, ciocănind la uşa odăii maică-si, nu grosolan şi zgomotos, cu încheietura degetului, ci delicat, cu unghia, aşa cum fusese învăţată. Neauzind răspuns, intră. Era sigură că va fi foarte bine primită: era prea frumoasă ca să nu fie încântată maman de ea, cât era maman de mohorâtă altfel.

Dar maman nu era aici. Era alături, în odaia de dormit. Vorbea. Vorbea curios, răguşit. Spunea:

— Murdăria pământului! Murdarule! Eşti murdar!

Cu o pălărie a Davidei în cap, pălărie pe care aceasta o purtase la şaptesprezece ani, şi cu un şal pe care avea să-l piardă peste cincizeci de ani pe o stradă de orăşel de provincie moştenitoarea lui, prin Sofia, sora Elenei, Maria-Theresia Dumitriu, cu mănuşi şi un mers pe care şi-l închipuia imperial, Elena se apropie de uşa lăsată cu puţină vreme înainte prost închisă de către cameristă, îndărătul paravanului din odaia de dormit. Uşa se deschisese, împinsă de un curent de aer. Rămase acolo, ascultând. Papa spunea cu un glas rece:

— Murdară eşti şi dumneata, prin faptul că ai acceptat să conviețuieşti şi ai şi conviețuit cu mine, acum sunt treisprezece ani, mâncând la o masă cu mine şi dormind în pat cu mine.

— M-ai silit sub ameninţare, gemea maman.

— Fiindcă te ştiai vârâtă într-o cestiune murdară, cucoană dragă, răspunse papa. Maman părea că plânge, sau că râde, dar în orice caz, într-un fel foarte ciudat, care pe Elena o umplu de o strângere de inimă nedesluşită, de un fel de spaimă.

— Ah, de ce trebuie să sufăr atât? De ce să sufăr? Ce-am făcut? ţipă gâtuit maman, cu glasul deplin schimbat. Apoi, hohotind de plâns, miorlăi:

— Ce vină am? Ce vină am?

„Plânge ca Mototoala", se gândi Elena tulburată şi cu o umbră de dispreţ faţă de maică-sa, de care singură se mira şi-i era frică.

— Spânzură-te, rosti desluşit glasul lui papa, calm şi rece. Spânzură-te!

Atunci izbucni glasul mamei Elenei, hârâit, îngroşat de patimă:

— Ba mai bine te-aş omorî pe tine! Ah, cu câtă plăcere te-aş omorî! gângăvea maman cu limba împleticită de dorinţa nebună şi nesatisfăcută.

— N-ai stofa mamei dumitale, răspunse mereu liniştit şi disprețuitor papa. Te rog să te potoleşti şi să-ţi bagi minţile în cap. Nu eşti copil, eşti femeie în toată firea, cu casă, cu bărbat, şi mamă de familie. Binevoieşte şi te poartă ca atare. Să nu mai aud copilăriile astea, că ţi le scot pe nas, şi ştii cum. Adu-ţi aminte că deseară ai un dineu; vino-ţi în fire, bezmetico, încheie el brutal şi disprețuitor.

Nu se mai auzi nimic. Apoi deodată Elena îl auzi cum întreabă, iritat:

— Ai înţeles?

Tăcere iar. Apoi, brusc, o pereche de palme răsunătoare, şi aceeaşi întrebare, de data asta pusă cu voce vibrantă de enervare:

— Ai înţeles?

Încă o tăcere. Apoi glasul lui papa, în şoaptă (părea că vorbeşte râzând):

— Nu-mi face mie pe leşinata, că te las aici. Voi fi acasă, în sânul familiei, la şapte ceasuri şi jumătate.

— Te-aş omorî. Te-aş omorî, gemu stins vocea lui maman.

Papa părea vesel, după glas:

— Ştiu, dar nu te ţin curelele. Singura mulţumire pe care ţi-o pot da, e să mor înaintea dumitale, aşa cum de bună seamă se va întâmpla, potrivit cu deosebirea de vârstă dintre noi...

— Ah, am să râd în ziua aceea! Am să râd! rosti clar şi tare,

prea tare, glasul lui maman. Papa în schimb nu-şi schimba tonul.

— Ba am să râd eu, chiar şi pe patul de moarte, căci te-am posedat, fetiţo, a mers totul după pofta ce-am poftit *eu*, nu după capul dumitale plin de fumuri, mă-nţelegi, ci după pofta mea! Asta e! Sluga dumitale, cucoană, sluga dumitale!

Şi uşa de dincolo se deschise şi se închise. Cineva oftă adânc şi dureros în odaia de culcare.

Elena se trase îndărăt fără zgomot, şi se întoarse în odaia cu dulapuri. De acolo îşi făcu apariţia în odaia copiilor, fără pălărie, mănuşi şi voal. Era foarte tăcută şi fu deosebit de cuminte în cursul după-amiezii aceleia. Numai spre seară începu să-i treacă acea linişte ciudată şi neobişnuită. Copiii au dispoziţii schimbătoare. O văzuse de altfel pe Eleonora cum se joacă cu Zoe, păpuşa cea mare, cu crinolină, pălărie, zulufi, ochi mari albaştri. Eleonora se juca cu un fel de sfidare posacă şi molatică. Elena se apropie de ea.

— Lasă-mă şi pe mine să mă joc...

— Nu! Pleacă de-aici că te cârpesc!

— Lasă-mă numai puţin...

— Nu te las. Te cârpesc, n-auzi?

Peste cinci secunde, guvernantele auziră îndărătul fotoliilor în care şedeau, ţipete disperate. Săriră în picioare şi apoi se repeziră să le despartă pe cele două fetiţe. Păpuşa Zoe zăcea pe covor, cu un braţ rupt, iar Elena o trântise pe Eleonora pe jos şi, ţinând-o de gât, o dădea cu capul de podea şi repeta cu sete, pe un ton de ură feroce rar de auzit în gura copiilor, şi mai ales în acea formă stranie şi neaşteptată:

— Ah, cum te-aş omorî! Cu ce plăcere te-aş omorî!

Alarmate, guvernantele se duseră să-i spună doamnei Lascari că ar trebui poate să stea de vorbă ea, ca mamă, cu Elena. Dar doamna Lascari, galbenă la faţă, cu ochii morţi, în rochia de *crêpe gris-perle* cu dantele de Bruxelles, dând ultimele instrucţiuni pentru masă, abia le ascultă şi le spuse:

— Nu mă chemaţi pe mine în ajutor pentru toate copilăriile astea.

Apoi le întoarse spatele şi se duse să mai vadă o dată dacă fuseseră înşirate pe masă buchetele de trandafiri şi să controleze ordinea cartonaşelor cu numele musafirilor, puse lângă tacâmul fiecăruia. Domnul Kogălniceanu trebuia să şadă la dreapta ei, şi

Menelas Gherman la stânga, iar Brătianu la dreapta lui Lăscăruş, şi Văsescu la stânga. Începu să schimbe cartoanele cu mâna ei: era mai sigur, şi mai bine: orice încurcătură ar fi fost prea neplăcută, iar Lăscăruş n-ar fi iertat-o săptămâni de zile.

PARTEA A TREIA

POZIŢIA ASTRELOR LA 19 IULIE

I

Orăşelul N... era în 1885 capitala unui judeţ cu o margine-n munte, alta spre Dunăre şi celelalte în câmpie. Din grădina publică aflată în mijlocul oraşului se zăreau departe, înalţi şi albaştri, munţii, înzăpeziţi până spre sfârşitul primăverii. În mijlocul grădinii publice se înălţa statuia lui Constantin vodă Mavromihali, care ridicase iarăşi primele clădiri după ce târgul fusese incendiat de turci în 1794. Castanii se înşirau pe alei, îndărătul gardurilor sau zidurilor scunde de piatră case vechi, numai cu parter, se ascundeau sub iederă şi glicină; aerul era curat, cerul albastru cu nori înalţi. Ţărani cu poturi găitănaţi ca bunicii lor pandurii umblau pe stradă, îndreptându-se spre tribunal, urmaţi de nevestele cu marame albe de borangic străvezii ca ale unor zâne din basme, dar desculţe şi purtând pe cap, într-o legătură, merindea de drum; negustorii stăteau în pragul prăvăliilor pe ale căror firme era scris „La Miaua blândă”, „La Curcubeu” sau „La Moca” (Aznavor Aznavorian); „La Hotelul de Orient” se deschideau ferestrele şi se scuturau plăpumile deasupra unui grup de domni cu jobene care discutau politică pe trotuar, sprijiniţi în bastoane; din curtea Hotelului „Europa”, recent rebotezat în „Marele Hotel Unirea”, pleca uruind diligenţa care lega oraşul cu Bucureştii, de trei ori pe săptămână. În aerul cristalin băteau de nu se ştie ce slujbă clopotele zveltei şi albei biserici Mihai Vodă, zidită de Mihai Viteazul cu hramul Sfinţilor împăraţi Constantin şi mama sa Elena. Eustaţiu Cozianu, bărbat înalt şi voinic, cu jobenul cam pe ceafă, mâinile la spate, ţinându-şi cu stânga pumnul drept în care strângea bastonul şi mănuşile, umbla liniştit şi binedispus pe Calea Prejbei, pe trotuarul pe alocuri de pământ, pe alocuri de cărămizi. Ochii săi cam bulbucaţi priveau cu bunăvoinţă lumea dimprejur. Era un om bine hrănit, amabil, vesel, îndatoritor, în haine desăvârşit croite din postav englezesc cenuşiu; din când în când îşi punea monoclul în ochi, ca să se uite prin el la oameni; dar nici atunci nu părea mai rece şi mai trufaş, ci în curând zâmbea binedispus şi monoclul îi cădea din ochi, dar, fiind atârnat de o panglică de *moire,* rămânea spânzurat de butonieră. De asemenea, din când

în când, îşi răsucea vesel printre degete, pe şezut, bastonul de abanos cu măciulie de argint, ca o corabie cu vapori elicea la partea dindărăt. Trecea pe lângă babe uscăţive, smochinite, cu faţa parcă din altă materie decât a lui, feţe nu roşii şi curate, ci cafenii ca lutul, şi zbârcite; babele şedeau în genunchi pe trotuar, cu şerveţele înflorate negru, întinse în faţa lor. Pe aceste şerveţele strălucitor de albe ca şi iile şi maramele babelor, erau nişte cireşi. Câte doi pumni de cireşi. Babele stăteau şi nu spuneau nimic. Nici între ele nu vorbeau.

— Cât dai cireşile? întrebă Eustaţiu Cozianu.

— Două la para, boierule.

— Două cireşi sau două grămezi?

— Ba două grămezi, spunea baba cântător.

Eustaţiu Cozianu trecea mai departe. Nu-i era foame, nici sete. Era sătul. Baba nu spunea nimic. Nici nu se uita după el. Stătea nemişcată. Iar Eustaţiu umbla pe uliţă, pe sub clădirea clubului conservator, nişte case care fuseseră ale lui Tache Buzescu; vedea două trăsuri în curte. Încerca să le recunoască după cai; erau a lui Manolică Horoveanu şi a lui Nicoliţă Jianu? sau a doua era a episcopului? Nu intra; trecea mai departe. Deocamdată nu-1 interesa politica. „Am tâmplele cărunte; încep să fiu om bătrân: ce-mi trebuie mie glorie efemeră, bătaie de cap, lupte, pentru această amăgeală şi deşertăciune? Pe când proprietăţile sunt lucru solid. Pământul e ceva serios. Sigur, băncile, acţiunile, industria sunt pline de strălucire şi farmec. Dar pământul rămâne cea mai temeinică investiţie. Jupiter e la mine conjugat cu Saturn şi Mercur în casa a opta, Soarele fiind în ascendent în semnul Vărsătorului. E limpede ce am de făcut, de ce să fug şi ce să urmăresc?

Patru ţărănci desculţe cu iile ca zăpada, cusute cu negru pe umeri, cu fotele negre strânse pe ele până la glezne, umblau în şir, cu saci destul de mari în cap, drepte ca nişte cariatide; iar a cincea, cea din urmă, îşi pusese pe cap fierul unei securi, cu coada spre dreapta, şi le urma pe suratele ei în acelaşi pas mărunt şi măsurat, plin de cea mai firească noblеţe.

Jovial şi binevoitor, Eustaţiu râse singur.

— Uite, a naibii, cum duce toporul! Ce înseamnă, dragă domnule, obişnuinţa!

Apoi se gândi iar la ale lui. Bănuia care avea să fie răspunsul

Plăvănescului. Dar voia să aibă satisfacția de-a-1 auzi cu urechile sale şi de-a i-1 citi pe față. Simțea nevoia să se asigure că nu se luptase în van. Gusta de pe acum bucuria dulce şi pătrunzătoare de-a şti cu cea mai mare siguranță că avea în mână o avere adevărată; adăugată la ce avusese şi avea. Şi asta, prin îndemânarea şi statornicia lui; altul s-ar fi descurajat de mii de ori, ar fi cedat de mii de ori rugăminților, amenințărilor, ostenelii, lipsei de zare deschisă. El, nu. Ştia prea bine ce face, şi stăruise – iar acuma, din gura lui Sava Plăvănescu, avea să audă confirmarea deşteptăciunii sale. „De altfel, nici nu-i meritul meu; am urmat indicațiunile astrelor, şi iată că altminteri m-aş fi căit poate...

Se opri în loc. Trei care cu boi veneau dinspre farmacia domnului Winkler, neamțul (unul dintre cei trei străini din județ, al doilea fiind Aznavoriali şi al treilea Mercado, agentul de schimb). În care, flăcăi cu căciuli înalte ca nişte potcape pandureşti şedeau molâu cu ipingelele albe găitănate cu negru zvârlite pe umeri. Din brâul unuia, lat de două palme şi bătut în ținte de aramă, ieşea un fluier şi nişte plăsele de cuțit. Cei trei flăcăi îşi făcură pe rând cruce şi trecură, în pasul legănat al boişorilor scunzi.

Căci aici, pe trotuar, întinsă de-a curmezişul, cu mâinile pe piept, cu ochii topiți în fundul capului, cu gura suptă şi nasul subțiat, era întinsă o băbuță pământie, moartă. O femeie mai tânără şedea lângă ea, îngenuncheată într-o parte, cu aceeaşi grație nobilă ca şi purtătoarele de saci sau de topor pe cap. Erau curate şi ea şi moarta, mute şi nemişcate. Femeia îi împreunase bătrânei mâinile pe piept, şi-i aprinsese la cap o lumânare, pe care-o lipise pe o piatră.

Eustațiu Cozianu îşi făcu cruce, scoțându-şi jobenul. Apoi o întrebă pe femeie:

— Cine-i răposata?

— Mama, zise femeia fără să ridice ochii.

— Şi cum muri, aşa, acilea? întrebă Eustațiu Cozianu. Femeia dădu din cap şi nu spuse nimic.

— Şi-acuma, ce faci?

— Stau să vie omul meu cu un car; s-a dus să se vorbească cu unii de la noi din sat.

Cozianu mai stătu o clipă, apoi scoase un pol de aur din

buzunarul jiletcii sale de mătase ca vişina putredă cu flori negre, şi-l puse pe altă piatră, lângă moartă.

— Să fie de pomana morților mei, zise el.

— Bogdaproste, murmură femeia. Cozianu îşi puse pălăria şi porni mai departe. Peste vreo douăzeci de paşi, se gândi la baba cu cireşile... „Doi pumni de cireşi vinde, se gândi el. Vai de capul lor.” Se întoarse din drum, s-o caute pe baba cu cireşile, să-i dea o para-două. O găsi, îi dădu şi nu luă cireşile. Bătrâna zise şi ea bogdaproste, la fel de uscat ca fiica moartei, de parcă altcineva ar fi vorbit în locul ei, şi de parcă n-ar fi fost vorba de ea, ci de un altul, străin şi indiferent. În schimb domnul Cozianu porni şi mai departe, simțindu-se tare uşurat, înseninat, cu trupul şi sufletul ca un fulg în văzduh. „Trebuie, cât de cât, să încerci să meriți, prin bunătate, norocul şi bucuriile pe care ți le dă soarta”, se gândea el umblând vioi, cu paşi mari, capul sus, jobenul cam pe ceafa, şi învârtind bastonul ca pe o morişcă.

Casa lui Sava Plăvănescu era nouă, proaspăt spoită cu galben, acoperită cu tablă, şi spre frontonul de deasupra uşii de la intrare, între două perechi de pilaştri de cărămidă, scria, între ghirlande de stuc: *S. P.,* iar dedesubt, *1882.* Când o zidise pe locul unei grădini cumpărate de la Manolică Smadoviceanu, păstrase tufele mari de liliac şi cei câțiva brazi, astfel încât această clădire urâtă şi nouă ca hainele unui negustor îmbogățit era împresurată de frunzişuri negre şi desişuri îmbălsămate. Domnul Cozianu împinse poarta de fier, urcă treptele intrării şi sună. Îi deschise o slujnică şi-l pofti înăuntru, unde era tot curățenie şi urâțenie; podelele vopsite cafeniu-roşcat ca sângele uscat, covoare de Brăila, imitate după cele scumpe de Anadol sau Horasan sau Buhara, mobile mari, grele şi sumbre, tablouri îngrozitoare, înfățişând case de țară, biserici, oameni cu guler înalt şi ochi mici, o gravură mare ce arăta trecerea Dunării de către domnitorul Carol I, şi alta care înfățişă cazaci în galop, înălțând sabia cu mâna stângă şi cu gâturile sucite în chip nefiresc. Mesele erau acoperite cu dantele proaste sau cu plase de lână croşetate; pe pianul nou-nouț se afla un samovar şi o glastră de flori; şi totul mirosea a casă neîncălzită şi, uşor, abia simțit, a pâine veche. Sava Plăvănescu ieşi din biroul său cu mâna întinsă, dar fără să zâmbească; era un om scund, cu o burtă mare; lanț gros de ceas cu brelocuri atârna de-a curmezişul vestei sale negre; Sava stătea

cu ceafa groasă şi scurtă, țeapănă, împingându-şi înainte fruntea joasă şi botul de buldog cu mustață căruntă. Era cel mai bun avocat din oraş, afară de domnul Mihuleț; deputații şi senatorii care se alegeau prin partea locului trebuiau să țină seama de el; şi, cu procesele nesfârşite ale țăranilor şi proprietarilor din județ, adunase o avere ce creştea mereu.

— Salut, salut, coane Eustațiu. Poftim, poftim, la mine în birou. Poftim: ia loc.

Cozianu îşi puse pe biroul lui Sava Plăvănescu țilindrul cenuşiu, aruncă în el mănuşile, puse pe masă bastonul şi, picior peste picior, ținându-şi genunchiul în mâini, întrebă cu multă voie bună:

— Ei, cum merge? Eşti ocupat, nu? Foarte ocupat?

— Ei... Mă învârt şi eu... ca un ăla-ntr-o căldare, vorba olteanului... Ia poftim: serviți o cafeluță şi-o dulceață...

Acuma zâmbea, destul de înfricoşător, privindu-1 pe Cozianu cu ochi tulburi, injectați, cu fruntea sa joasă plecată de parc-ar fi vrut să-l împungă. Avea cărare pe mijloc şi două şiruri de bucle sure de o parte şi de alta, ca părul creț dintre coarnele unui taur. Era bătrân, greoi şi zâmbea urât cu botul său plin de dinți în neorânduială, contemplând cum îi bea cafeaua şi-i mănâncă dulceața acest ciocoi căruntcare făcea pe tinerelul, încorsetat, cu inel cu stemă la degetul cel mic şi cravată lată de mătase prinsă cu o camee. Apoi, când Cozianu puse jos paharul cu apă, aburit, Sava Plăvănescu apucă ceaşca de cafea, mereu privindu-şi musafirul, o supse dintr-odată cu un zgomot scârbos şi scurt, şi o puse la loc, mereu zâmbind cu zâmbetul său în aparență nerod. Nu spunea nimic.

— Ştii de ce-am venit, zise Eustațiu Cozianu.

— Nu, răspunse celălalt, scurt şi binevoitor.

— Ei, nu! Ce treabă am eu cu dumneata, afară de plăcerea de-a te vedea, bineînțeles, spuse Cozianu surâzând destul de obraznic. Am procese?

— Ai, coane, mormăi taurul, cu acelaşi zâmbet tâmp.

— Am unul şi eu...

— Unul, dar bun. Când se dă sentința? Azi îmi pare, nu?

— Azi, spuse Cozianu pe un ton uşor. Sava Plăvănescu tăcea mereu, surâzând bleg şi binevoitor şi părând şi mai departe doritor să-l împungă cu fruntea.

— Ştii că-1 câştig, zise Cozianu.

— Mda...

— Ce, „mda”? Crezi că nu-1 câştig?

— Ba îl câştigi, coane. Îl câştigi, zise Plăvănescu privindu-1 cu ochi injectați, cu o ciudată expresie de poftă şi lăcomie.

— Ei, în legătură cu asta am venit. Vreau să te întreb dacă mai eşti cumpărător, zise Cozianu.

Plăvănescu se uită la el zâmbind mereu şi nu spuse o vreme nimic. Apoi întrebă:

— Ia-ascultă, coane: de ce te grăbeşti s-o vinzi? Că nici măcar procesul nu s-a isprăvit.

— E ca şi isprăvit, zise Cozianu.

— Mă rog dumitale, hai să zicem că aşa e. Dar de ce te grăbeşti aşa, coane Eustațiu? Eu asta nu înțeleg, zâmbi dulce cu dantura-i oribilă domnul Plăvănescu.

— Poate că am interese; poate că am alte afaceri în vedere; poate că nu mă mai interesează a avea proprietăți funciare, râse uşurel Cozianu, şi adăugă cu, iarăşi apărută, o umbră de insolență:

— Vrei să te iau să-mi administrezi averea? Deocamdată mă ocup de ea singur, nu sunt ca ăi care fac politică sau stau în străinătate toată vremea; deci... Eşti, nene, sau nu eşti?

— Ce să fiu? Cumpărător? întrebă Sava Plăvănescu, zâmbind umil şi tâmp.

— Da, cumpărător, repetă Cozianu şi-şi puse mănuşa stângă.

— Sunt, coane Eustațiu. Dacă nu s-ar fi făcut drumul de fier până la Dunăre, nu mă băgăm eu în noroaiele alea şi-n praful ăla... Dar acuma, de! Sunt.

— Numai că... începu Cozianu, încheindu-şi cu atenție mănuşa, apoi îl privi în față cu nevinovăție pe Plăvănescu, cu aceeaşi voie bună şi amabilitate ca până atunci. Numai că... m-am mai gândit la preț, nene Savo: după a mea premială, face mai mult decât vorbirăm noi data trecută.

Zâmbetul bovin al lui Plăvănescu pieri ca o flacără de lumânare suflată de vânt.

— Adică cum? întrebă el.

— Păi, acuma cer şaisprezece mii de galbeni, zise uşurel Cozianu, luându-şi pălăria de pe biroul lui Sava Plăvănescu. Acesta îl privea tâmp, mut, cu ochişorii săi plini de firişoare roşii.

Cozianu îşi luă şi bastonul, fără să se ridice încă. Stătea şi se uita la Sava Plăvănescu, cu o mână înmănuşată ținând a doua mănuşă şi pălăria, cealaltă mână deasupra şi amândouă pe baston, cu brațele întinse. Plăvănescu se uita cu atenție la reverele cu margini de mătase neagră ale hainei lui Cozianu. Tăcea. Apoi, într-un târziu, zise:

— Păi... nu mă aşteptam. Să mă mai gândesc.

— Gândeşte-te, frate, spuse amabil şi binevoitor Cozianu; gândeşte-te. Uite: dă-ne răspunsul în ziua pronunțării. Azi o să fie? Azi după-amiază sau mâine dă-mi-1. Mâine, dă-mi-1 mâine după-amiază sau poimâine. E bine?

— Bine, foarte bine, mormăi răguşit Plăvănescu, şi se ridică să-şi petreacă musafirul care, drept şi zvelt din pricina corsetului, era în picioare şi se întorcea spre uşă.

— S-auzim de bine, zise Eustațiu Cozianu ieşind.

— Respectele mele, coane Eustațiu. Respectele mele. Îi sărut mânuşițele coanei Cleopatra, grohăia Plăvănescu rostogolindu-şi burta în urma lui. După ce închise chiar el poarta după musafir, se-ntoarse şi-njură gros printre dinți:

— Auzi, ciocoiul. A simțit că-mi pică mucul după Dobrunu, şi urcă prețul. Dar face. Face şi mai mult, îşi spunea el râzând în sine: tot neică Sava avea să fie în câştig peste vreo câțiva ani de exploatare a moşiei. Aduci tractoare cu aburi, maşini de secerat şi de semănat, şi să vezi curgând galbenii la tine-n sertare!

„Măcar de n-ar pierde procesul", se gândi el cu o umbră de grijă, intrând în casă.

În vremea aceasta, Eustațiu Cozianu mergea cu paşi mari spre casă, însuflețit de ce aflase. Era vădit că Plăvănescu va accepta; şi nu se ştie dacă nu cumva şi noul preț era sub valoarea reală a moşiei; mai rămânea de văzut. Lui Cozianu aproape că-i veni să râdă, gândindu-se la festa pe care avea să i-o joace lui Plăvănescu la viitoarea lor întâlnire. Da, era o idee nostimă; trebuia să-i joace festa... Da, trei sute douăzeci de mii de franci şi când te gândeşti că o luase cu bucățica, aproape fără să simtă, azi un lot, mâine-poimâine altul, vreme de ani de zile. Îl costase în totul vreo sută de mii! Da, fusese o afacere bună, şi avea de ce să fie mulțumit. Cupeul episcopului, cu două cârje episcopale pictate pe portieră, trecea pe lângă el: popa se întorcea de la clubul partidului conservator. „Ce-o fi căutat pe acolo?", se întrebă Cozianu

salutând cu un gest larg pe bătrânul cu potcap din trăsură. Mai încolo, în faţa Liceului de băieţi „Mihai Viteazul”, se întâlni cu avocatul său, domnul Mihuleţ, om cărunt, cu o mustaţă aproape albă, şi foarte îndoit de spate, astfel încât pălăria care-i stătea drept în sus nu se potrivea deloc cu linia curbă a spinării sale gârbove, şi-l făcea să semene cu un 5 fără bara de sus. Era coborâtor din boieri sărăciţi, distins şi cumpătat. Cu distincţie şi cumpătare îl salută pe clientul său.

— *Bonjour, cher ami,* îi spuse Eustaţiu.

— Sluga dumitale, răspunse celălalt.

— *Eh bier?*[45]

— *Ça ira, ça ira.*[46] N-aibi grijă. Procesul va fi câştigat de noi, nu de ei.

— La ce oră e?

— Acuma, la unsprezece ceasuri; dar o să ţie până după prânz...

— Bine, mă duc să-mbuc ceva, şi viu şi eu.

— Cum doreşti... E mai elegant să nu fii acolo... Ce-ţi pasă, la urma urmei? E ca şi câştigat...

Şi-l privi de jos în sus, îndoit în două sub ţilindrul vertical. Era atât de calm, de domol şi de cumpătat, încât Eustaţiu se linişti cu totul.

— Îi face bine omului să stea de vorbă cu dumneata, domnule. Ei, atunci, *à bientôt*[47]*.* Treci pe la mine îndată după aceea, da?

— Se-nţelege. *Serviteur, cher ami, serviteur*[48]*,* murmură potolit domnul Mihuleţ, scoţându-şi pălăria şi lăsându-şi-o până aproape de trotuar, după care se întoarse şi se duse spre tribunal cu paşi măsuraţi.

Cozianu însă nu-şi putu stăpâni bucuria. În sfârşit! În sfârşit, după aproape doisprezece ani de când se judeca! „Să nu-ţi vie să crezi!”

Scoase ceasul din buzunar: „Uite, domnule. Peste cinci ceasuri... poate numai peste patru... s-a isprăvit! De doisprezece ani ţine, şi peste patru ceasuri, n-o să mai fie nimic!”

Mai făcu câţiva paşi, şi se opri. „Nu pot sta acasă. Trebuie să

---

45 Ei?

46 Se face, se face. *(fr.)*

47 Pe curând! *(fr.)*

48 Sluga dumitale, dragă prietene, sluga dumitale *(fr.)*

mă duc să asist."

Şi porni repede: voia să mănânce în grabă şi să pornească după aceea la tribunal.

Casa Cozienilor din N... era numai pentru vremea când, cu cincizeci de ani în urmă, „veneau la târg". Locuinţa de baştină a familiei fusese conacul de la moşia bătrânească, de la Cozia, lângă cula de piatră cu metereze şi ferăstruici înguste numai cât să petreci prin ele ţeava şuşanelei. Asta, şi conace pe la moşii, şi casa cea mare din Bucureşti. Alexandru Cozianu, însă, tatăl Davidei, împărţise prin testament casa bătrânească şi cea din târg de la N..., fiului celui mai mare, Eustaţiu, împreună cu cele mai însemnate moşii; alte moşii fiului de al doilea, Bonifaciu (botezat aşa după moda romantică a anilor 1840 când îl născuse Sofia, care citise *Boniface, marquis de Montferrat,* de baroana d'Arnoul), iar casa din Bucureşti îi revenise Davidei, cu obligaţia de-a o ţine pe maică-sa. Aceasta însă plecase din ţară şi se măritase la Viena; nici nu catadicsea a da vreun semn de viaţă copiilor săi, care n-o vedeau decât în treacăt, când călătoreau prin străinătate, şi uneori o aflau plecată şi pe ea cine ştie unde, şi o întâlneau la Nizza pe *Promenade des Anglais* sau la casino la Biarritz.

Casa aceasta din N... avea un singur cat, ferestre până-n pământ în dos, în grădină, şi o colivie de scânduri şi sticlă ca intrare, foarte urâtă, dar foarte folositoare iarna, căci nu intra nimeni cu frigul în casă. Sobe mari de cărămidă văruită, cu coloane şi firide, străjuiau solemn în colţurile odăilor pardosite cu lemn vopsit cafeniu. Perdelele erau groase, de mătase în dungi albe şi verzi; aceeaşi mătase acoperea mobila adusă de la Viena prin 1830 şi ceva de Alexandru Cozianu, mobilă de lemn de culoarea mierii de brad, în linii curbe, nu lipsite de o anumită graţie robustă destul de nemţească. Comode, tabernacole, mese de mâncat şi de joc, fotolii cu spinarea în formă de trifoi sau de liră, cartelul care cânta câteva măsuri din *Serenada* de Schubert la fiecare sfert de ceas, portretele bătrânilor în işlice, anterie de mătase ca măslina crudă, cu hangerul în brâul de caşmir, ori alţii în fracuri şi cu gulere înalte, purtând la gât şi pe piepţi decoraţii turceşti, ruseşti şi austriece, cucoane în rochii decoltate cu mâneci en *gigot,* cărare pe mijloc şi bucle din cele cărora epoca le spunea *des anglaises,* porţelanuri de Alt-Wien în firida sobelor, cristale de Boemia aduse de la Karlsbad unde taica şi taica mare

îşi căutau boala de ficat ereditară – asta era casa în care acuma, la prânz, vara, domneau umbra şi răcoarea; din salonul întunecos, cu perdelele trase spre uliță, se zăreau prin ferestrele din dos, ce porneau de la podea, tufişurile de trandafiri care începeau să înflorească în grădină – erau străluminate de soarele aproape de amiază şi licăreau pe ele picurii ploii de dimineață. Iar dincolo de grădină, odăile slugilor înşirate pe lângă grajduri şi remiza pentru trăsuri, şi fântâna, şi acoperişuri joase, de şindrilă, pe care se urca vița sălbatică. Eustațiu intră în casă, salutat de câinii de vânătoare care-1 aşteptau, cu botul pe labe, şi acuma începură să sară pe el şi să țopăie împrejurul lui săltându-şi urechile moi şi cafenii.

— Hai, hai, staţi cuminţi. Gata! Gata cu joaca! exclama el binedispus, scoţându-şi pălăria şi mănuşile. Intră în salon; nevastă-sa, Cleopatra, femeie de treizeci de ani, plină şi rumenă la faţă şi cu nişte ochi sprâncenaţi şi focoşi pe care Eustaţiu, galant, îi numea „ochi de andaluză”, se sculă să-l întâmpine.

— Ei? S-a făcut?

De lângă ea, de pe alt fotoliu, se ridică prietenul amândurora, domnul Walter Apostolescu, cel mai frumos bărbat din oraş, arbitrul eleganţelor, înalt, subţire, cu părul lung şi buclat, cu gulerul scund, foarte larg, *â l'artiste,* legat cu o cravată de mătase albastră. Favoriţii castanii, ochii visători, albaştri, vestonul scurt, de catifea de un albastru închis pe o vestă albă şi pantalonii *gris-perle*, mănuşile albe, proaspete, pălăria cenuşie de castor, moale cu boruri largi şi fundul rotund, totul la domnul Apostolescu tindea să-i dea aerul boem şi artist, adică ceea ce putea trece în lumea bună drept boem şi artist. Fost ofiţer de cavalerie şi demisionat din comoditate cu gradul de maior, prea leneş ca să facă politică, Walter Apostolescu, om cu avere, îşi petrecea viaţa în vizite pe la cei câţiva prieteni intimi, acasă citind romane şi fumând, la vânătoare ori la masa de cărţi la clubul conservator unde trecea adesea ca alegător la colegiul I – unul din cei câţiva alegători la colegiul I din oraş, pe care-i puteai număra pe degete – şi apoi iar în vizite. Vorbea, puţin şi plăcut, domol, fără să ridice tonul, nici să râdă cu hohote, nici să puie întrebări, nici să facă observaţii personale, nici să vorbească pe cineva de rău sau ironic. Acuma, în fundul salonului, pe un fotoliu lângă fotoliul Cleopatrei Cozianu, şedea corect, cu genunchii apropiaţi şi coatele

lângă corp, cu mâinile una peste alta pe brațul fotoliului. Se ridică şi el. Eustațiu râdea, binedispus:

— Ce să se facă? Procesul? Nu, la ceasul ăsta abia dacă a început. Ce zici de cucoana asta, domnule?

Şi îi întinse mâna lui Walter Apostolescu. Acesta zâmbi.

— Aşa sunt femeile: numai pasiune, murmură el cu oarecare duioşie. Cleopatra îi zvârli o privire fugară cu coada ochiului.

— Aş vrea să dejunăm mai curând, ca să mă duc la tribunal, spunea Eustațiu Cozianu. Unde e Davida?

— Uite-o în grădină, răspunse Cleopatra şi trase perdeaua de la o fereastră. Afară, dincolo de tufele de stânjenei, sub unul din nucii bătrâni, Davida, în rochie de doliu, de rips de mătase neagră, şedea într-un fotoliu de grădină. Lumina azurie, frunzişul de un verde luminos, movila de pai de culoare deschisă, pietrele aproape albe de pe jos, conțineau această siluetă neagră cum conține un smaragd o bucată de cărbune, mort şi sinistru; dar obrazul şi mâinile Davidei erau de un galben-pământiu. Şedea acolo şi se uita în gol.

— Săraca, zise Eustațiu Cozianu. Cleopatra dădu din umeri.

— Orişicât... Nenea Lascăr era un om şarmant, dar nici să fii în halul ăsta de inconsolabilă...

— L-a iubit cu pasiune, spuse pe un ton moderat, dar pătruns Walter Apostolescu.

Davida însă şedea la soare şi se încălzea. Nu se gândea la nimic. Se plictisea; dar nu de plictiseala activă care vrea să se dezlănțuie în mişcare şi ocupație, ci o plictiseală obosită şi inertă, care se întâmplă rar şi puținor oameni, şi e ucigătoare. Îi văzu venind pe frate-său cu nevastă-sa şi cu amicul casei şi le răspunse la salut cu indiferență. La zece paşi, slugile puneau masa la umbra nucilor. Eustațiu se întoarse să numere dintr-o privire tacâmurile.

— Pe cine mai avem la masă?

— Mi-au promis că vin Smaranda şi Aristița; sunt singure; domnii au o întrunire politică, iar ele vor să mă vază, spuse Cleopatra. Eustațiu Cozianu se strâmbă imperceptibil şi nu spuse nimic. Feciorul veni să-l anunțe:

— Vă caută nişte țărani, conaşule.

— Ce fel de țărani? întrebă Eustațiu, şi ghici despre cine era vorba, chiar în clipa când punea această întrebare inutilă.

— Zic că-i cunoaşteţi dumneavoastră, că sunt de la Dobrunu.

— Ţarani de la Dobrunu? Ce vor? întrebă Cleopatra uimită şi tulburată.

— Vor să cadă la transacţiune, râse potolit Walter Apostolescu.

— Acum, când mă aşez la masă? întrebă Cozianu încruntându-se. În fine, dacă n-au venit cucoanele, hai, treacă de la mine... Iertaţi-mă o minută.

Şi, cu o uşoară înclinare către ceilalţi, reintră în casă, o străbătu, apoi ieşi prin veranda cu geamlâc, afară.

Ţăranii îl aşteptau în faţa casei şi pe trotuar. Erau vreo zece-cincisprezece oameni, în haine nu albe şi găitănate cu negru, pandureşti, ca ale celor de la munte, ci cafenii, flenduroase, pe unii rupte în coate şi-n genunchi, peticite în şezut. Câţiva erau desculţi. Şi cu picioarele pline de noroi şi de praf. La ivirea lui Eustaţiu, îşi scoaseră cu toţii pălăriile şi căciulile. Era mai înalt decât ei, cu favoriţii pe cale de-a încărunţi încadrând o faţă curată, roşie, cu fire de sânge în obraji, cu ochi limpezi şi veseli. Stătea drept, încorsetat în redingota cenuşie întredeschisă ce lăsa să se vadă vesta de mătase ca vişina putredă, cu floricele. Ei erau mai scunzi, arşi de soare, pământii, cu feţele numai oase colţuroase şi goluri, cu mustăţile negre, capetele negre sau sure ca părul de lup, şi ochi negri, întunecoşi şi tainici. Se uitau la el ca la o fiinţă ciudată, minunată şi străină; iar el la ei cu bunăvoinţă şi superioritate.

— Bună ziua, oameni buni.

— Să trăiţi, cucoane.

— Ce vreţi de la mine?

Urmă o tăcere. Câţiva se priviră. Ceilalţi rămăseseră cu ochii la el. Unul, scund, cu o feţişoară triunghiulară, suptă, şi o mustaţă mare, negricios şi cu ochii ca două mărgăritare negre, râse. Era cu totul neaşteptat râsul său. Ceilalţi păreau trişti, îngrijoraţi, înfricoşaţi. El râdea. Era ceva liber şi nepăsător în râsul său; ceva care-1 punea pe aceeaşi treaptă cu cel cu care vorbea.

— Păi ce să vrem, cucoane? Ştii măria ta ce vrem.

— Nu, nu ştiu, răspunse Eustaţiu Cozianu cu oleacă de iritare. Poate că-mi închipui, poate că greşesc; dar n-aveţi decât să-mi spuneţi, şi-o să ştiu.

Vorbeau în curte, îndărătul gratiilor; poarta o lăsaseră deschisă în urma lor; pe stradă treceau precupeţi, căruţe, o brişcă galbenă

trasă de un trăpaş negru; cu hăţurile şi biciul într-o mână, un tânăr elegant îşi ridică pălăria, salutându-1 pe Cozianu şi privind cu atenţie şi curiozitate grupul de ţărani.

Apoi trăsurica lăcuită se depărtă. Cozianu răspunse salutului, îşi puse monoclul şi se uită prin el binevoitor la ţărani.

— Nu mă ţineţi aşa, oameni buni, că sunt aşteptat la masă. Ei îl priveau întunecos, cu frunţile încreţite, cu ochii înnoptaţi de îngrijorare. Unul, mai bătrân, îi dădu ghiont celui care vorbise înainte şi-i spuse trist:

— Zi-i tu.

Celălalt căută cu ochii împrejur. Oamenii se uitau la el şi voiau ceva. Taranul cel negricios se întoarse către Eustaţiu Cozianu.

— Păi... venirăm să vorbim de moşia noastră. Cozianu deveni rece:

— Ce să vorbim? Duceţi-vă la tribunal, că acuma se dă hotărârea. Nu mai e a voastră moşia, decât părţile care nu le-am cumpărat.

Apoi, uitându-se fix la omul cel negricios, îi spuse:

— Eu te cunosc pe tine. Tu eşti Niţă Negrea. Nu mi-ai vândut. Ce-ţi pasă? Ce te amesteci?

Omul zâmbi cuviincios, dând capul pe umăr, şi explică aşa cum îi explici unui străin sau unui copil:

— Păi, noi suntem obşte...

— Ei, asta-i, obşte! Asta sunteţi voi la voi în sat! exclamă repezit şi puţintel plictisit Eustaţiu Cozianu, şi apoi, redevenit binevoitor le explică şi el, tot ca un om matur unor copii: Obşte e la voi, dar la lege nu se ştie de aşa ceva. Legea cunoaşte oameni, inşi, proprietari.

— Noi am fost obşte de la Mihai Viteazul, boierule, vorbi ţăranul cel bătrân şi trist. Noi suntem din unul Niţă Căpitanul; n-am avut niciodată boier peste...

— Lasă asta, ştiu, cunosc, că de când mă judec cu voi, v-am învăţat pe dinafară! spuse Eustaţiu Cozianu, râzând. Ce vreţi, oameni buni? Că mă grăbesc, n-am vreme acuma de voi.

— Cucoane – zise Niţă Negrea foarte serios – cucoane, nu ne sugruma. Noi ce să ne facem?

— Ei, auzi comédie! exclamă domnul Cozianu, şi enervat şi amuzat. Îl enerva ceva în felul cum îi vorbeau ţăranii aceştia şi-n felul cum îl priveau şi stăteau în faţa lui, cu capul gol.

„Prea fac pe disperații, domnule, se gândea el iritat. Ce, parcă puteau să ție moşia? Eu sau altul, tot le-o cumpăra cineva. Dacă vii cu capital peste ei, nu pot rezista; ei nu şi-au dat seama de atâta lucru?”

— Auzi comédie! Cum adică, măi Niță? Eu vă sugrum? N-au venit ai voştri toți pe rând la mine să-şi vândă părțile?

— Au venit că a fost secetă, şi că le-au murit unora vitele, şi alții că s-au împrumutat la dumneatale şi n-au mai putut plăti, mormăi țăranul cel bătrân şi trist. Cozianu îl privi de sus, şi cu asprime.

— Mă rog, şi ce mă priveşte pe mine? Tot nu ştiu ce vreți, şi se răceşte mâncarea pe masă.

Niță Negrea zâmbi strâmb, ironic.

— Cucoane, noi nu prea avem ce mâncare să ni se răcească... Ce-o să ne facem? O să ajungem să cerşim ca orbeții din capul târgului.

— Ei, asta-i! N-aveți grijă: vă dau eu de lucru, spuse bonom şi amabil domnul Cozianu. În acelaşi moment, se întrebă, însă, dacă într-adevăr va avea nevoie de toată mâna asta de lucru; intenția lui era de-a aduce maşini cu aburi, secerătoare şi semănătoare trase de cai, într-un cuvânt, de-a face o exploatare modernă, cum văzuse în călătoriile sale, atât în Englitera, în Sussex, cât şi în Prusia, în Brandenburg şi Pomerania. Deci, mulți dintre țărani nu vor fi trebuincioşi la câmp; dar la urma urmei, mai erau şi alte moşii... Şi-şi goni această preocupare; ce, era el vătaful lor, să le găsească de lucru?

Niță Negrea nu ştia aceste gânduri ale lui Cozianu. Auzise numai „N-aveți grijă, vă dau eu de lucru”, şi zâmbea, cu capul pe-un umăr, de parcă zicea: „Măi, pezevenghiule!” Asta nu-i plăcu lui Cozianu, care se întunecă la față şi întrebă scurt şi destul de răstit:

— Ei, mai aveți ceva?

Oamenii îl priveau cu aceeaşi disperare liniştită şi pasivă. Deodată se petrecu ceva neaşteptat şi care-1 cutremură pe Cozianu: țăranul cel bătrân căzu în genunchi în fața lui, cu mâinile încleştate una-ntr-alta, şi gemu:

— Boierule, lasă-ne moşia!

Cozianu tresări şi scăpă monoclul de sub sprânceană. Dar n-avu vreme să-şi recâştige cumpătul, că, unul după altul

îngenunchează şi ceilalţi. Niţă Negrea îngenunche şi el, cel din urmă, şi spuse:

— Plătim îndărăt toţi banii pe care-i dăduşi ălor de-ţi vândură.

Lui Cozianu, tulburat de ceva necunoscut, o groază, o spaimă ciudată şi pe care n-o înţelegea nici el, la vederea oamenilor îngenuncheaţi în faţa lui, şi mai ales a bătrânului, care era slab şi cu ochii duşi în fundul capului, îi trecu deodată şi chiar îi veni să râdă de felul cum Niţă Negrea, îngenuncheat, îi vorbise practic, negustoreşte, oferindu-i să-i răscumpere moşia.

— Fugiţi de-aici! De unde să aveţi voi bani? Ia sculaţi-vă, oameni buni, că nu se cade să stea oameni în toată firea în genunchi... Hai, sculaţi-vă.

— Lasă-ne, boierule, că nu putem fără pământ! Murim! exclamă tânguitor şi ciudat de fără ecou, cu totul lipsit de răsunet, bătrânul. Ceilalţi stăteau în genunchi foarte serioşi şi se uitau la Cozianu aşteptând, ca la o ceremonie care trebuie să se-ncheie într-un fel dinainte cunoscut, tot printr-un gest ritual. Dar Cozianu repetă, plictisit:

— N-am spus o dată că o să vă dau de lucru? Am şi eu tot acelaşi interes ca voi: să se facă bucate frumoase. De ce s-a tras drumul de fier până la schelă, la Dunăre? Să încărcăm în şlepuri grâul, să-l ducă la Galaţi şi de acolo să-l care vapoarele în Anglia şi Olanda şi alte ţări care n-au.

Ei îl priveau şi-l ascultau, şi ce spunea el cădea în gol, ca nişte băşici dezumflate şi pleoştite pe pământ, cuvinte, vorbe, fără răsunet, fără ecou. Simţea uscăciunea asta chiar şi Cozianu, şi-i producea o iritare dureroasă.

O trăsură sosi la trap îndreptându-se către poarta mare, pe care feciorul ce şedea în veranda cu geamlâc se repezi s-o deschidă. Trăsura intră; vizitiul se lăsa pe spate ca să înfrâneze cei doi cai negri care sforăiau şi dădeau din cap, rostogolind ochi cu albul însângerat. Trei cucoane cu umbrele de culori deschise şedeau în trăsură. Cozianu se repezi să le dea mâna ca să le ajute să coboare. Ţăranii rămaseră îngenuncheaţi în faţa verandei goale şi a casei acoperite cu iederă şi glicină, cu perdele trase la ferestre, bogată, închisă, străină, părând pustie. Cucoanele (două mai bătrâne şi una mai tânără) coborâră, ţinându-şi cu o mână poalele rochiilor cu volane şi cu turnură, cu taliile sugrumate şi şir de nasturi până la gulerul înalt, cu dantele. Trecură pe lângă

casă, spre grădină, râzând şi vorbind. Vizitiul mână caii prin faţa casei şi strigă scurt la ţărani. Aceştia se ridicară în picioare şi se dădură la o parte. Rămăseseră grămădiţi în faţa casei, când Cozianu se ivi de după colţ, înveselit de ceva ce-i spuseseră musafirele.

— Ei, asta e! Vasăzică, ne-am lămurit. Mergeţi sănătoşi, şi la toamnă, vorbim; că n-o să vă iau grâul muncit de voi. La toamnă, ne-nvoim.

Ei stăteau şi se uitau mereu la dânsul, şi păreau cu desăvârşire neschimbaţi. Aşa veniseră: disperaţi, liniştiţi şi prezenţi; erau aici, stăteau, nu se mişcau, inerţi, pasivi. Nu voia să-i gonească; dar nici nu putea rămâne aici nas în nas cu ei; erau în stare să stea o mie de ani, să obţină de la el cedarea, prin simpla lor prezenţă încăpăţânată şi inertă. De aceea le dădu bună ziua şi intră în casă, o traversă şi ieşi în grădină, unde toată lumea era la masă.

Ţăranii rămaseră încă acolo vreo câteva minute. Apoi Niţă Negrea zise:

— Haideţi, mă, că ni se răceşte cafeaua...

II

Cucoanele îl felicitaseră pe domnul Cozianu chiar coborând din trăsură. Coana Smaranda Buzeasca, măritată cu un coborâtor din Preda Buzescu, căpitanul lui Mihai Viteazul, era o cucoană scundă şi scăzută, gheboşată, îngrămădită ca sub o presă, cu capul în dubla bărbie, ceafa în spinarea încovoiată şi toate astea în şolduri; la cincizeci de ani, nu mai semăna a femeie; mai avea şi un nas mare şi gros, sub care gura zâmbea necontenit; părea un clovn care şi-a scos vopselele de pe faţă şi a dezbrăcat dominoul bălţat, în schimb a pus o rochie de rips de mătase cenuşie, a luat o umbreluţă pe umăr şi şi-a trântit în cap o bonetă cu panglici şi dantele, amuzându-se şi de cum arată şi de ceva ce ştie el.

Constanţa, fiică-sa, era o fată nemăritată la douăzeci şi doi de ani, lucru rar şi de ruşine pe vremea aceea la N..., înaltă, subţirică, cu nasul mare şi gros, de clovn, moştenit de la maică-sa şi cu o guriţă zâmbitoare şi adesea tristă la umbra acestui nas pe care maică-sa îl numea burbonian, dar care o ţinea nemăritată,

căci domnul Buzescu, senator al județului, nu accepta decât ginere boier de neam şi din aceştia, câți erau, încă niciunul n-o ceruse pe Constanța. Doamna Horoveanu era o femeie de vreo treizeci de ani, liniştită şi timidă, soția unuia din cei mai mari proprietari din județ. Se luase şi ea după coana Smaranda, şi murmurase vagi felicitări. Buzeasca însă râdea.

— Ei, cum te simți? După doisprezece ani, cred că te apucase stenahoria de procesul ăsta! în fine, acuma *cest le secret de Polichinelle*[49], toată lumea ştie că s-a făcut, să-ți fie de bine, să stăpâneşti Dobrunul sănătos; bună ziua, Davido, bună ziua, fetițo (fetița era Cleopatra Cozianu), *bonjour, beau ténébreux*[50]. Ştiți cum l-am găsit pe dumnealui? Era afară, în față, şi le predica unor țărani care stăteau în genunchi. Te ştiam astrolog, monşer, dar văd că avansezi la gradul de sfânt; când ai să începi să vindeci estropiații?

Cozianu plecă o clipă, râzând, ca să-i expedieze pe țărani, apoi se-ntoarse şi toată lumea se aşeză la masă: bureți în oțet, ciorbă, brânză nouă, păstrăvi, aduşi cu diligența de la mănăstirea Panaghia, din munte, drob de miel cu ceapă proaspătă, sufleu cu ciuperci, pateu de căprioară pe care-o împuşcase un braconier în pădure la Cozia şi fusese prins de pădurarul domnului Cozianu, salată de untişor, ridichi, cireşi, baclavale, cataifuri, cafea; la păstrăv Chablis, la miel vin din partea locului, de la Baloteşti, pe urmă Bourgogne, pe urmă, la cafea, Armagnac. Domnul Cozianu, roşu la față şi cu obrajii şi fruntea lucioasă, spunea, cu paharul în mână şi şervetul înnodat la gât:

— Nici nu era de aşteptat altfel: astrele hotărăsc.

— la spune, nenicule – întreba coana Smaranda – nu-i poți face fetei ăsteia horoscopul, să vedem când se arată Făt-Frumos?

— Ba da; pentru nişte prieteni ca dumneavoastră, îl fac.

— Bine, de făcut îl faci; dar nu sunt minciuni?

— Nu, răspunse din colțul celălalt Walter Apostolescu, calm şi politicos, cu un aer de mare convingere. Nu sunt minciuni; mie mi-a arătat Eustațiu câteva dovezi, cu care m-a speriat şi m-a câştigat de-a binelea.

— Fugi de-acolo, şi nu-1 mai întări în rătăcirile astea! Am să vă spun pe amândoi episcopului, şi-o să vă afurisească... ba nu, ce

---

49 E secretul lui Polichinelle, *(fr.)*

50 Bună ziua, frumosule încruntat, *(fr.)*

zic: popa e ateu, e în stare să se molipsească de la voi.

— Cum poți să crezi, coane Eustațiu, că în clipa când stelele stau într-un anumit fel, dumneata îți câştigi procesul? Dacă e o constelație pentru procese, de ce nu le câştigă toată lumea? Şi vezi, ține seama că unde e un câştigător, e şi un pârlit de păgubaş, care pierde; pentru el nu-s tot stelele alea?

— E complicat să-ți explic, murmură Eustațiu Cozianu zâmbind îngăduitor. Buzeasca râse.

— *Parbleu!*[51] E atât de complicat, încât nici dumneata nu prea înțelegi... Singura stea după care ar trebui să te uiți, e asta!

Şi-o bătu pe obraz pe Cleopatra, care râse alintat, făcând gropițe în obraji şi uitându-se cu foc la Eustațiu, pe urmă la Walter Apostolescu, care tăia capătul țigării de foi şi părea absent. În clipa aceasta sosiră şi copiii, care mâncaseră şi acuma veneau aduşi de mână de guvernantă; băiețaşul, Manolică, în jachetă neagră încheiată cu un singur nasture la gât, guler alb ca şcolarii de la Eton şi pantaloni largi de culoarea oului de rață, era slab, deşirat, holbat, cu coşuri, buimăcit de începutul adolescenței; le sărută mâna cucoanelor, apoi, prins în mişcarea asta, i-o sărută şi pe-a lui Walter Apostolescu. Toți începură să râdă.

— Zi-i-nainte, fătul meu! spuse coana Smaranda; zi-i, că începuşi bine.

Roşu, pierdut, băiețandrul mai stătu câteva secunde până când, în clipa când nu se mai uita nimeni la el, se strecură în casă. Fetele, mai mici, Olga de vreo zece ani şi Zoe de vreo opt, chicoteau, apoi începură să stea de vorbă cu Constanța. Lumea de la masă îşi depărtase scaunele; şedeau comod în fotoliile de paie, pe un covor mare de Herat întins pe iarbă sub nuci; domnii fumau țigări de foi, cucoanele răsturnau ceştile de cafea ca să ghicească în ele, Walter Apostolescu fredona un cântec pe care-l auzise la Paris acuma un an de zile:

„Mon Anglais caracole
Au Bois soir et matin:
Avec lui j'fais très bien
La haute école!"[52]

---

[51] Zău! *(fr.)*

[52] Englezul meu călăreşte/ Zi şi noapte prin Bois de Boulogne./ Împreună cu el fac de minune/ Înalta şcoală [de călărie]!" *(fr.)*

Iar coana Smaranda îi dădea peste gură cu evantaiul.

— Ia mai taci, spurcatule! Ascultă, Eustațiu dragă, eu nu poci să crez în prostiile astea ale tale cu astrologia... Până nu dai o dovadă, nimica nu crez.

Cozianu îi aruncă o privire lui Walter Apostolescu, privirea unui înțelept către alt înțelept în prezența unui nerod neştiutor şi fără credință.

— Cum să-i demonstrez?

— Fă-i horoscopul duduii Constanța, spuse Walter; atinge coarda maternă în inima coanei Smaranda: e singura slăbiciune; altminteri, *forte tête,* caracter de granit.

Se feri prompt de evantaiul închis care-i trecu pe lângă nas.

— Râzi tu de mine, şi zi că sunt neroadă, dar mie nu-mi poate intra în cap povestea asta; aproape că nici în lumea ailaltă nu-mi vine să crez. Voi credeți în lumea ailaltă, unde o să ne întâlnim cu toții?

Davida Lascari, gălbejită şi secată, cu obrajii uscățivi şi zgâriați de primele crețuri, tăcuse până atunci. În tăcerea gânditoare a celorlalți, spuse, pe un ton prozaic:

— După ce abia scăpăm unii de alții, iar să ne-ntâlnim?

Cucoanele musafire şi cu Cleopatra schimbară o privire, şi urmă o scurtă tăcere. Davida se uita în gol. Smaranda Buzescu zise:

— Facem un *gare-au-coeur.* Unde sunt cărțile?

Cleopatra bătu din palme să se aducă o măsuță de joc şi cărți.

— Ei, pe mine să mă iertați, plec la tribunal, să văd cum merge, zise Cozianu ridicându-se. Walter Apostolescu se ridică şi el.

— Vin cu tine, că sunt curios să aflu.

— Nu, tu rămâi să le ții de urât cucoanelor; te rog eu.

Feciorul veni în clipa asta să-l anunțe pe Cozianu că-1 caută domnul Mihuleț. Eustațiu se lumină la față.

— Ei, s-a şi făcut! Mă puteți felicita!

Şi cu sprinteneală tinerească se repezi în casă, pe când cucoanele se ridicau, curioase să afle şi tulburate de bucuria care-1 agita. Davida singură nu se mişcă din fotoliu. Celelalte nu ajunseseră însă la uşă, când Cozianu îşi făcu apariția, vânăt la față, descompus de ciudă ca şi de furie, şi-l chemă pe Walter cu glas răguşit:

— Walter, vino te rog un minut, am nevoie de tine.

Walter, mereu calm şi cumpătat, dar prompt, îşi aruncă trabucul în iarbă, se ridică din fotoliu scuturându-şi cenuşa de pe vestonul de catifea, şi intră în casă. Cleopatra era foarte tulburată. Coana Smaranda o liniştea:

— Se vede că s-a încurcat ceva, dar nu poate fi nimica grav: ascultă-mă pe mine, că am văzut multe. N-aibi grijă.

— Nu, n-am şi, în fine, nici n-ar fi atât de grav, la urma urmei, de doisprezece ani, ne-am obişnuit... răspunse Cleopatra cu o veselie uşoară, vădit silită şi care suna penibil de fals. Tot atât de falsă era încercarea ei de-a reţine musafirele, care, delicate, voiau s-o lase să ia parte la consfătuirea cu Mihuleţ. Insistă din politeţe ca să le facă să rămâie; iar ele, tot din politeţe, fură neînduplecate. Ieşiră ocolind casa. Coana Smaranda o sărută pe Cleopatra.

— Spune-i lui Eustaţiu să nu se frământe: am să vorbesc cu Tache şi să-l pun o ţârâ în mişcare, să vorbească şi el cu preşedintele tribunalului, care mi se pare că s-a cam zaharisit în vremea din urmă, nici de auzit nu mai aude bine, darămite creierii... *Merçi* pentru dejun, fetiţo, a fost fără cusur; îmi pare rău de Eustaţiu că îşi face sânge rău, dar spune-i să nu fie nici el aşa nevricos, că e rău pentru sănătate.

Se sărutară sub umbreluţele de tafta, şi se urcară în trăsură. Coana Smaranda se uita la cealaltă trăsură, a lui Mihuleţ, trasă de doi cai suri de sânge englezesc, şi filosofă:

— Uite cum e împărţită lumea: el cât e de pocit şi de strâmb şi caii ăştia ce mândreţe! Şi când colo ei, frumoşii, îl trag pe el. Să-ţi fie spre mângâiere, fetiţo, că a urâţilor e împărăţia lumii, îi spuse ea ca încheiere Constanţei, căreia i se umplură ochii de lacrimi. Coana Smaranda nu le observă, însă, ci împunse cu umbrela pe vizitiu. Pe când ieşeau pe poartă şi-i făcea semn Cleopatrei Cozianu fluturând din mână, urmă:

— Apropo de urâţi: ce zici, Aristiţo, de copiii Cleopatrei?

— Domnul Cozianu e un bărbat aşa de falnic, spuse timid doamna Horoveanu, iar ei nu-i seamănă deloc, nici Cleopatrei, de altfel...

— Ba seamănă cu tatăl, fiecare copil, nu te supăra, zise coana Smaranda cu mare chef.

— Mămicule, murmură Constanţa stânjenită. Doamna Horoveanu se împotrivea:

— Eu nu găsesc deloc că ar semăna; zău, chiar deloc!

— Te-nşeli, fetiţo – zise coana Smaranda cu mare încântare – seamănă chiar foarte bine, fiecare cu tatăl lui!

— Cum adică? întrebă cealaltă, uimită.

— Ei, nu te mai prefă acuma că nu ştii: băiatul l-ai văzut ce pocit e, seamănă cu Eustaţiu. Dar Zoe îi seamănă lui Bonifaciu, fratele lui Eustaţiu, de ţi-e mai mare dragul; iar a mai mărişoară, Olguţa, e făcută cu scârbosul de cumnatu-său, al Cleopatrei voi să zic, cu intrigantul de Lăscăruş Lascari. Cu el a făcu t-o, când a fost o vară ăla la ei la Cozia.

— Ooo! îngăimă îngrozită doamna Horoveanu. Coana Smaranda păru alarmată.

— Vai, Doamne iartă-mă, ce-am făcut? Te pomeneşti că nu ştiai şi de la mine ai aflat! Vai de mine şi de mine, ce rău îmi pare! Tăceam în vecii vecilor, să fi bănuit măcar că nu ştii... dar eşti una în Ţara Românească, să te punem de icoană, maşer; cum ai făcut de nu ştiai? Trăiai în lună? Ce să-i faci, aşa e biata Cleopatra: are şi ea meteahna asta; că nu e năravˆ: e meteahnă. Bine că se stăpâneşte şi nu se sloboade la rândaşi şi vizitii; tot e ceva; aşa, lucrurile rămân, putem zice, în familie...

Doamna Horoveanu era înspăimântată.

— Cum... cu cumnaţii?

— Pe rând, pe rând! exclamă marţial şi cu mare chef coana Smaranda. Nu deodată! După vârstă.

Doamna Horoveanu încă nu-şi venise în fire, când o lăsară unde stătea, la socru-său, căci era în vizită, bucureşteancă, în fieful electoral al soţului ei. Coana Smaranda o urmări cu ochii, apoi îi spuse Constanţei:

— E fată bună; cam tâmpită.

Şi-l împunse iar cu umbrela în spinare pe vizitiu, spunând tare:

— Acasă!

În vremea asta, domnul Mihuleţ îl liniştea pe Cozianu, care se plimba agitat prin salon, gesticulând şi repetând cu turbare:

— E imposibil! E imposibil! Am calculat nopţi întregi! Jupiter e în conjuncţie cu Mercur în casa a patra! După doisprezece ani, iarăşi o amânare? Câte amânări o să mai fie? Când o să ajung să spun că ce am plătit cu bani grei e al meu! E imoral! E nedrept!

Apoi se oprea brusc şi, uitându-se fix la Walter Apostolescu, îi spunea:

— Să ştii că am interpretat greşit aspectul lui Saturn în careu cu Marte! Asta era piedica.

Mihuleț îl îmbuna:

— Piedică trecătoare, ascultă-mă pe mine: e o formalitate. Am trecut pe acasă să iau trăsura, să afli îndată ce înseamnă cu adevărat...

— Saturn în careu cu Marte! Asta era! exclamă Cozianu, ştergându-şi faţa de sudoare cu o basma de mătase vişinie.

Dar ascultă-mă odată, coane Eustaţiule! insistă blând Mihuleț. E vorba de a dovedi dacă la prima cumpărare de teren din moşia Dobrunu a fost respectat dreptul de *protimisis,* dreptul de preempțiune al obştii. Şi e suficientă proba cu martori pentru prima cumpărare! Ai omul dumitale, pe Turcu; cu el s-a făcut primul contract. Ai să-l aduci, şi gata!

— Atâta tot? întrebă Walter Apostolescu. Îl opri pe Cozianu, apucându-1 de umăr.

— Nu te agita aşa, neică: ascultă ce spune omul. E o nimica toată.

Cleopatra stătea cu ochii pe ei; acuma, văzându-1 pe Walter că s-a schimbat brusc şi din calm concentrat şi stăpânit, s-a înseninat şi râde uşor, se linişti şi ea, şi se ridică de pe scaun, ca să asculte mai de aproape explicațiile lui Mihuleț. Şedea cu faţa la ferestrele dinspre grădină, şi o zărea pe Davida cum şade în fotoliu, neagră în mijlocul verdeţei tufelor de liliac şi frunzişului de nuc.

Când înțelese despre ce e vorba, Cozianu se linişti oarecum; dar fierbea încă de nervozitate.

— Totuşi, e o amânare, mă înțelegi, o amânare! Câte amânări să mai rabd? O să ajung să visez şi noaptea moşia Dobrunu! Când e termenul?

— În 19 iulie, spuse domol Mihuleț. N-am putut obține unul mai apropiat.

— 19 iulie! E o veşnicie până la 19 iulie! exclamă Cozianu.

Încet-încet, îl mai potoliră. În sfârşit, se resemnă.

— Îmi chezăşuieşti dumneata isprăvirea procesului în 19 iulie? întrebă el privindu-1 țintă pe Mihuleț, cu ochii tulburi şi cam ieşiți din cap. Acesta dădu din creştet cu demnitate. Şi se ridică:

— Poți fi sigur că vom câştiga. Sărut mâna, coană Cleopatro, sluga dumitale, domnule, sluga...

Apoi, închinându-se în faţa Cleopatrei şi a lui Walter, cu jobenul negru în mână şi încovrigat sub roba de satin negru pe care nu apucase să şi-o scoată, ieşi, urmat de Cozianu care, când îl văzu că se urcă în trăsură, privi o clipă caii, apoi îi spuse insistent, pătrunzător, cu tărie, aplecându-se spre el şi holbându-se la dânsul:

— Ascultă, domnule: ai cai frumoşi; dar dacă la 19 iulie s-a isprăvit, ai de la mine patru cai pe lângă care ăştia ai dumitale nici n-o să se mai bage de seamă!

Mihuleţ rămase o clipă cu ochii la el; avea nişte ochi castanii, inteligenţi. Apoi, lucru rar la el, zâmbi.

— Bine, primesc, mulţumesc. Numai adă-i încoace, să fie acilea-n ziua de 19. Sluga, sluga!

Şi trăsura porni spre poartă. În clipa aceea, Walter Apostolescu îi şoptea Cleopatrei:

— De dragul tău m-am făcut astrolog; acuma ajung şi jurist...

Ea râdea, dând capul pe spate. Cozianu intră.

— Walter, ia să ne apucăm de horoscopul cela! Nu se poate să fi greşit calculele; e o greşeală de interpretare...

III

Tănăsache, căruia i se mai spunea şi Sache, şi Turcul, umbla nebărbierit toată săptămâna şi nu-şi lepăda căciula nici vara. Avea un cap osos, cu bărbia ieşită, cu falca de jos mai înaintată decât cea de sus; mustăcioara pierea între nasul căzut peste gură şi falca împinsă înainte. Se ţinea cam strâmb, cu şezutul tras înainte de parcă necontenit s-ar fi ferit de-a primi un picior sub şale; asta şi cu gâtul ţeapăn şi capul ridicat arătau din ce se alcătuieşte firea lui, frică şi îngâmfare încăpăţânată. Negricios, altminteri şi năsos şi mustăcios, semăna cu un străbunic, armean sau turc, pripăşit prin sat. Îşi făcuse casă la marginea satului, deoparte. După el mai veniseră câţiva, care umpluseră cu case de chirpici şi bordeie locul acela. Îl ascultau pe el, care, cu turul nădragilor atârnând, cu brăcinarii căzuţi mai jos de şold, cu şezutul teşit, capul sus şi căciula neagră înfiptă cu mândrie pe creştet, vorbea despre fel de fel de lucruri şi-i învăţa cum e la oraş, cum e în ţări străine, cum e în casele boierilor, cum trăiesc

negustorii şi multe altele pe care nici el nu prea le ştia.

Astfel, într-o seară din iunie, când nu se mai auzeau decât câinii lătrând şi răsăreau cele dintâi stele, şi aerul se răcorea şi mirosea a praf şi a ierburi şi frunzişuri încălzite de soare, şedeau pe o bancă, în faţa casei lui, desculţi, cu picioarele pline de pulbere. Alţii stăteau în picioare proptiţi în ciomege, alţii şedeau pe marginea drumului, cu picioarele în şanţ. Erau vecini şi prieteni de-ai Turcului. Niţă Negrea, în cămaşă şi nădragi, trecu pe acolo şi se opri şi el să asculte. Tănăsache nu păru că-1 ia în seamă. Spunea într-un fel uşurel şi nepăsător:

— Ei, şi ce-i dacă o să avem boier? O să plătească el bir pe pământ. O să-i muncim pământul în parte. Ai nevoie de ceva, te duci la el: „Boierule, fă-ţi pomană, dă-mi nişte porumb"; sau: „Cucoane, venii să mă rog de dumneata, să-mi dai nişte bani cu împrumut". El: „Bine, omule; treci pe la *administraţie,* să te scrie domnu' *administrator* la catastif; la treieriş, ne socotim". Sigur că te jupoaie, că de-aia-i boier. Da' măcar poţi să zici că ai un te milogi. Ce, la ai tăi te poţi milogi? Nu poţi, că n-au nici ei. Obştea nu-ţi dă nicio para cu împrumut; niciun pumn de fainã. *Astea* erea pe vremuri. Acuma, dacă te uiţi bine, nu mai e obşte. Şi tot am avut măcar bani la teşcherea; ce să ne pară rău? Unii mai au. Şi care n-au vândut acuma crapă de ciudă pe-ăi d-au vândut, că boierului nu-i mai trebuie părţile lor. Asta-i faptul: ciuda.

Ceilalţi mormăiau în umbra începutului nopţii. Murmurau tainic şi moale, neştiutori, învinşi. Se simţeau însă luminaţi, mai deştepţi; ei erau oamenii care erau ai boierului, ai vremii noi; acuma nu mai mergea cum mersese sute de ani, cu obştea. Era întuneric, şi aerul era uscat şi cald.

— Asta-i faptul, zise Tănăsache. Nu-i temei în oamenii noştri, boierul e prea tare. Ce, o să ne luptăm cu el?

Urmă o tăcere. Apoi câţiva îngânară că aşa e, că n-o să se poată lupta cu boierul. Abia se vedeau unii pe alţii, doar ca nişte pete alburii în întunecime. Deasupra lor sclipeau roiuri uriaşe de stele mari, curate, jos, parcă la câteva zeci de stânjeni deasupra satului.

Tănăsache râdea. Nu-1 vedeau, dar îl ştiau cum râde: urât, cu un fel de rânjet al fălcii aceleia de jos prea înaintate.

— Mă – zise el – de la boier mai poţi să şi furi. De la tine nu poţi fura; nici de la vecin, că te simte. Pe lângă boier te mai strecori.

Câți purici încap la un dulău de-ăştia mari?

Râseră şi ei, domol, fără prea mare zgomot. Unul spuse:

— Noi suntem slabi ca greierele: nu se prind puricii de noi...

Vorbiră toți, de-a valma, apoi se potoliră. Târziu, unul câte unul se adunau de pe jos, să se ducă spre casele lor, doi-trei deodată, despărțindu-se la podețele din fața ogrăzilor. Tănăsache rămase singur; numai un om mai stătea în drum, cu mâinile la subsuori, şi trăgea dintr-o lulea. Se zărea uneori cum se face o zare trandafirie, mare cât o alună, în capul lulelei. Tănăsache însă se prefăcuse toată vremea că nu-1 vede pe omul ăsta, şi vorbise ca şi cum acela n-ar fi fost de față. Şi acuma se ridică şi dădu să intre pe poartă. Omul din drum zise:

— Mă Sache!

Tănăsache se opri şi se întoarse; întrebă rece şi plictisit:

— Cee, mă?

Omul din drum trecu podețul, vorbind, şi se sprijini de gard.

— Mă Sache, mă, ce faci tu, mă?

— Cum, ce fac? Nu fac nimic, răspunse Sache cu nevinovăție.

— Mă, tu te cerți cu obştea satului, mă, murmură celălalt, uitându-se în pământ, unde abia îşi vedea pe întuneric, pe lutul cenuşiu, piciorul cenuşiu de pulbere.

— Fugi de-acilea, mă Niță Negrea! Care obşte? Cu Radu sunt certat? Cu Prosteală sunt certat? Cu Cohorul sunt certat? Ce vorbeşti tu?

— Mă, ăştia-s doi-trei; cu ăi mai mulți din oamenii ăi mai buni te-ai stricat rău de tot, măi tată, zise binevoitor Niță Negrea.

— Aşa-i când nu te iei ca oaia după turmă: ăi de se iau se supără pe tine, zise Tănăsache râzând. Măi Niță, mă, eu mă iau după capul meu, nu după al altuia...

— Mă, tu te strici cu oamenii, murmură gânditor Niță Negrea.

— Las' că le trece, zise uşurel Tănăsache.

— La procest, aud că te aduce martor, îngână Niță Negrea.

— Treaba lor, zise cu mândrie Tănăsache, ca un om căruia de fapt nu-i pasă nici de proces, nici de boier, nici de judecată, nici de sat: un om cu totul neatârnat şi sigur de sine.

— Dacă te cheamă, tu ce-ai să zici? întrebă Niță Negrea fără să pară că pune vreo greutate pe întrebare, şi cu atât mai puțin pe răspuns. Trase chiar un fum gros din lulea, păcăind des, şi i se lumină fața o clipă: o față ascuțită, cu ochi negri, străpungători, şi

o mustață groasă de-a curmezişul.

— Cum, ce-o să spun? Deştept eşti şi tu! zise cu aceeaşi mândrie ca până atunci Tănăsache. O să zic cum a fost faptul; adevărat. Mă ştii tu că mint? Eu în viața mea n-am mințit şi n-o să mint. Poate să spuie cine ce-o vrea, poate să şi crape: eu nu mint. Îmi cumpără ciocoiul partea? Mi-o plăti? Întrebai eu obştea? Spune tu.

— Mde, îngână Niță Negrea.

— Păi vezi? întrebă Turcul cu demnitate. Niță Negrea tuşi, apoi, bătând în pumni, scutură jeraticul din lulea. Căzu pe jos: câteva fire de foc. Niță Negrea le călcă cu talpa-i desculță, groasă. Apoi zise:

— Eu să fiu în locul tău, aş minți.

— De ce să mint? Eu nu mă spurc nici pentru orice-o fi! răspunse Tănăsache disprețuitor.

— Aş minți, mă. Mi-ar părea rău de oameni. Aş zice că n-am ținut seamă de *proftimis*[53], mă înțelegi, adică nu i-am întrebat pe oameni întâi; şi-ar pierde ciocoiul procestul. Am rămânea cu moşia, măi Sache.

— Ce-am eu cu voi? Eu vândui partea mea, banii-i luai, de jurat strâmb nu jur, că o să mă puie să jur...

— Vasăzică eşti martor, zise Niță Negrea, înveselindu-se. Celălalt dădea din umeri.

— Zisăi eu aşa ceva? Sunt, dacă mă cheamă. Dacă nu mă cheamă, nu sunt.

Niță Negrea tăcu o bucată de vreme, apoi dădu din cap.

— Deştept eşti tu, măi Sache, îngână el cu oarecare tristețe şi ca de departe.

Celălalt rânji.

— Oi fi eu, n-oi fi, nu ştiu. Sunt cum sunt, şi nu mă bag în cârd cu nimeni.

— Bine, măi, murmură Niță Negrea. Să fii sănătos.

Dar nu plecă. Stătea, cu capul aplecat, gândindu-se parcă adânc.

— Mergi sănătos, zise vesel Tănăsache.

— Să fii sănătos, repetă Niță Negrea în neştire, fără să se uite la

---

53 Redare greşită a termenului juridic *protimisis* (dreptul de preempțiune – de a fi preferat cineva în calitatea de cumpărător al unui bun) *(n. R.).*

el. Apoi ieşi de pe podeţ şi o luă pe uliță. Se pierdu în întuneric.

Tănăsache intră în casă, mâncă şi se culcă cu muierea şi cu copiii.

Niță Negrea se duse şi el acasă, mâncă, apoi trecu pe la nişte oameni. Îi chema de la poartă şi veneau la gard să vorbească. Pe urmă pornea mai departe. Vreo doi-trei porniră cu el. Trecu destulă vreme până isprăviră de vorbit, de întrebat, de sfătuit. Pe urmă Niță Negrea cu doi dintre cei care se ţinuseră după el veni în capul satului şi ajunse la vreo cincizeci de paşi de casa lui Tănăsache.

— Staţi voi aici, că nu ştiţi ce să faceţi să nu vă latre câinii, zise el liniştit. Porni singur pe uliță, păcăind din lulea. Ajunse la gard. Un câine se repezi mârâind la gard, cu dinţii rânjiţi. Niță Negrea vorbi ceva în şoaptă, într-un fel ciudat, cu un glas atât de lin şi de blând, încât câinele tăcu. Ceilalţi, de asemenea, se purtau într-un chip neobişnuit: dădeau din coadă, se uitau la el cum deschide poarta şi tăceau. El le aruncă ceva de mâncare: nu se vedea nimic în întuneric, dar ei se repeziră cu boturile pe jos. Pe urmă Niță Negrea se duse în dosul casei acoperite cu stuf; mergea măsurat, aproape prea încet. Era nemaipomenit de liniştit. Deasupra, în cerul senin de iunie, licăreau stelele mari şi verzui. Niță Negrea răsuflă o dată adânc, cu luleaua în mână; apoi o suci cu gura în jos, bătu din pumni şi scutură jeraticul în stuful de pe casa scundă. Se întoarse şi trecu la fel de încet prin ogradă, închise poarta, se depărtă pe uliță. Când ajunse la cei doi oameni care-l aşteptau, se opri şi se întoarse să se uite îndărăt. Stătură toţi trei câteva clipe, până văzură cum încep să pâlpâie limbile de flăcări din acoperiş.

— Haidereţi, zise Niță Negrea.

Se întoarseră şi plecară.

IV

Teatrul Buzescu din N... se numea aşa după marele logofăt Buzescu care-l zidise din banii săi în anul 1842, din filantropie şi spirit cetăţenesc, unii spuneau însă că pentru ca să nu mai aibă ce lăsa copiilor cu care era certat şi pe care voia să-i vadă cum crapă de ciudă. Era o clădire lungă şi cu un singur cat, despărţită

prin arcada unei porți mari de casele Buzeştilor, ce aveau o fațadă identică. Prin poarta mare şi bolta ce urma, sub care boltă atârna o lanternă veche de fier forjat, se intra în dreapta pe câteva trepte în casa Buzeştilor, iar în stânga pătrundeai în antesala teatrului; în schimb, dacă mergeai drept înainte, intrai în curtea largă, cu castani, cu peluze, cu grajduri şi remize în fund, a Buzeştilor. Atunci, la sfârşitul lui iunie 1885, curtea era neîngrijită, grajdurile aveau porți rupte şi căzute din balamale, iarba era arsă de soare, călcată în picioare, slugi flenduroase trândăveau prin ea; în casă erau totdeauna musafiri la joc de cărți, de pe la prânz până spre dimineață, iar teatrul era închiriat domnului Iani Iorgu, proprietarul „Hotelului de Orient", care la rândul său îl închiria pentru balurile date de primărie, de regimentul de roşiori şi de societatea de binefacere a „Damelor Române" din localitate, de asemenea, îl închiria trupelor de teatru, muzicanților, prestidigitatorilor-iluzionişti şi altor artişti în turneu.

Teatrul avea o sală în care nu încăpeau mai mult de două sute de persoane. Un rând de loji cu colonete corintiene, şi peretele pictat cu scene pastorale, tavanul vopsit în cer albastru, nori trandafirii, zeități pe jumătate goale care cântau din trâmbițe, răsucindu-şi în chip nefiresc trupurile cu brațe mai lungi decât picioarele; de jur-împrejurul tavanului, deasupra lojilor, un şir de portrete ale poeților dramatici clasici şi moderni, până la Schiller inclusiv; de o parte şi de alta a scenei, două măşti care râdeau reprezentând satiri pentru persoanele cultivate şi draci pentru cucoane şi restul publicului; în sfârşit, fotolii Louis XVI îmbrăcate în pluş roşu în loji, scaune tari; iată sala. În clipa aceasta era luminată numai scena, dar feeric, de către un şir de treizeci de lămpi de petrol care încadrau cuşca suflerului. Această lumină făcea să sclipească bijuteriile cucoanelor din loji; domnii erau în fracuri, numai negustorii graşi cu neveste scurte şi late-n spate, de la parter, erau mai puțin corect îmbrăcați; în schimb nevestele lor străluceau în catifea vişinie, verde închis sau roză, pe când culorile rafinate, *aurore, coucher de soleil, cuisse de nymphe emue, crapaud poitrinaire,* străluceau în mătăsurile cucoanelor decoltate care mânuiau cu o mână evantaiurile pufoase de pene de struț ce fluturau ca nişte flori din basme în bătaia unui vânt intermitent şi inegal, iar cu cealaltă lornietele de sidef, ca să vadă cu ce bijuterii au apărut prietenele, rudele şi mai ales duşmancele lor, apoi cât

de ridicole sunt nevestele burghezilor şi belferilor din sală, şi în sfârşit, ce talie fină are domnul căpitan Lampenmacher, capelmaistrul fanfarei roşiorilor ce cânta uvertura la *Robert Diavolul,* din care o scenă avea să fie interpretată de amatori din societatea bună din N..., în beneficiul „Damelor Române".

Locul lui Walter Apostolescu ar fi fost pe scenă, în costumul medieval care ar fi stat desigur atât de bine figurii sale romantice cu favoriți stufoşi. Dar el refuzase cu o încăpățânare liniştită. „Nu-1 lasă Cleopatra: e zuliară, parşiva", spunea coana Smaranda Buzeasca pe după evantai vecinei sale, apoi dădea din cap zâmbind amabil lojii Cozienilor, unde Cleopatra, brună, focoasă şi sprâncenată, trona în rochia de tafta *edelweiss,* cu dantele pe deasupra, cu evantaiul însă negru şi rubine la gât, la urechi şi la mână; lângă ea, Cozianu se uita la tavan, apoi îşi privea genunchiul cu un aer concentrat; iar în spatele lor Walter Apostolescu, palid, cu ochi albaştri, gene lungi, favoriți înfoiați cu grijă, asculta muzica.

Cozianu încerca să recalculeze în minte, după amintire, poziția astrelor în 19 iulie. A suta oară; o ştia pe dinafară. „Da, dar mă pot înşela. M-am înşelat o dată. Interpretarea e totul. Şi-l treceau sudorile de îngrijorare. Ce poate însemna călătoria?" În loc să-i iasă proces, judecată, şi aceasta favorabilă, Mercur în ascendent îi promitea câştig de bani şi, asociat cu Uranus şi Saturn, călătorie. Atunci, iar nu se va judeca procesul? Iarăşi amânări interminabile? Treisprezece ani, paisprezece ani de judecăți?

Sau chiar, te pomeneşti, pierderea procesului? Nu, nu era indicat nici asta în calculele sale.

Îşi ştergea fața cu batista. Deodată simți că nu mai poate răbda să stea aici. Îi şopti la ureche Cleopatrei:

— Iartă-mă, dar mie mi-e prea cald; mă duc să iau aer şi mă-ntorc acasă pe jos; o să te aducă acasă Walter cu trăsura.

Ea dădu din cap şi Eustațiu se ridică, ieşi în vârful picioarelor, trecu prin coridorul dindărătul lojilor, prin antesală, ieşi afară, sub boltă, şi răsuflă adânc. Trebuia să-şi revadă harta cerească pe care o pregătise pentru 19 iulie. Porni pe stradă cu paşi mari, în prada unei cumplite frământări şi strângeri de inimă; n-ar fi putut spune la ce anume se gândise pe drum, dar avea simțământul că se gândise intens. Îşi simțea capul fierbinte şi-i era cam greață. Intră în casă, feciorul care dormea în verandă pe

un scaun şi cu capul în mâini sări în picioare, buimăcit şi clătinându-se.

— Adu-mi un pahar de apă rece, zise Cozianu. Trecu prin salonul luminat de noaptea senină de afară şi intră în biroul lui, îmbrăcat în rafturi de cărți de jur-împrejur, cărți de astrologie, de chiromanție, cărțile domnului de Saint-Martin, şi ale domnului Swedenberg, ale domnului Gorres şi ale lui Franz von Baader, ale lui Theophrastus Paracelsus, şi *De occulta Philosophia* a lui Cornelius Agrippa de Nettesheim. Aprinse lampa de petrol cu un abajur mare de porțelan alb şi se aşează la masa lui de lucru, încărcată cu cărți deschise, hărți cereşti şi vrafuri de hârtii pe care era desenat invariabil un cerc cu raze şi semnele zodiacale şi planetare. Feciorul îi aduse paharul de apă pe tavă şi-i spuse ceva. Eustațiu Cozianu dădu pe gât paharul şi-l puse la loc pe tavă.

— Ce porunciți să fac cu el, conaşule?

— Cum? Ce? Ce-ai spus?

— Taranul, conaşule. Ce să facă?

— Care țăran?

— A venit un țăran din Dobrunu, cu muierea şi copiii în căruță şi cu vaca legată după căruță. Zice că trebuie să vă spuie ceva.

— Cum? Unde e? Ce vrea? la să vedem, zise Eustațiu Cozianu, ridicându-se şi ieşind dindărătul biroului.

— Căruța i-am spus s-o lase în uliță; n-ați văzut-o când ați venit? El e la noi la odăi, aşteaptă.

Eustațiu Cozianu o luă înainte, ieşi în grădină şi se opri.

— Du-te şi adu-1 încoace.

Se aşează într-unul din fotoliile de paie. Două umbre se apropiară de el dinspre casa slugilor: feciorul şi un țăran cu căciulă.

— Să trăiți, cucoane, zise țăranul şi-şi scoase căciula. Eustațiu Cozianu îl privea, încercând să-l recunoască.

— Bună seara. Cine eşti tu, omule?

Apoi, feciorului:

— la adă un felinar şi pune-1 colea pe masă.

Feciorul dispăru. Țăranul se încovoia cu căciula în mână.

— Sunt Tănăsache, să trăiți, din Dobrunu, care i-ați cumpărat *moşul.*

Moşul era partea lui de moşie. Eustațiu Cozianu îl recunoscuse

de la primul cuvânt.

— Te ştiu, te ştiu. Ce e cu tine?

— Aoleu, cucoane, am păţit-o cu hoţii ăia de la noi din sat! începu să se vaiete omul. Mi-au dat foc la casă, de era să ard cu muiere şi cu copii cu tot.

— Când asta?

— Ieri, cucoane, cum ar fi pe vremea asta. Dormeam dus, şi când colo, odată simt prin somn miros de fum...

Îi povesti cu amănunte cum încercase să stingă, cum sărise focul şi la grajd, că era lipit de casă, şi la pătul, care era la un pas de grajd, şi cum până să se adune vecinii se înteţise atât de tare încât arsese totul până-n pământ.

— Hoţul de Niţă Negrea mi-a făcut-o!

— De unde ştii? întrebă Cozianu.

— Păi... a fost pe la mine alaltăseară.

Şi-i povesti convorbirea cu Niţă Negrea.

— Mi-a zis: zice, „să fii sănătos”. De două ori mi-a zis. El mi-a pus foc. Îl ştiu eu, hoţul...

— De ce-i zici hoţ? întrebă iarăşi Cozianu care nu vedea de ce numaidecât acel Niţă Negrea trebuia să fi pus focul; deşi, într-adevăr, părea obraznic, nesupus...

— Păi sunt neam de hoţi; taică-său a fost haiduc de codru; la ocnă a murit; bunicu-su a fost pandur, când cu zavera. Zavergii au rămas cu toţii, şi el, şi fraţii lui; voia să mă puie pe mine să mint la tribunal...

Cozianu îl descusu cu de-amănuntul, până i se păru că nu mai are ce afla de la el; apoi îi spuse:

— Pleci mâine cu căruţa la mine la moşie, la Cozia. Îi dau eu o scrisoare administratorului să-ţi găsească de lucru, să ai casă şi masă; până se isprăveşte procesul, şi-atunci, ai să fii primar în Dobrunu. Ai înţeles?

— Să trăiţi, cucoane! zise Tănăsache în poziţia de „drepţi”, ca la armată, Apoi, molatic, adăugă:

— Eu nu de-aia venii la dumneavoastră; venii să vă spui ce fel de oameni sunt ăştia din Dobrunu. Eu spui drept, cum e adevărul...

— Bine-bine, am înţeles. De-aia îmi trebuieşti tu primar în Dobrunu, să nu-mi umbli cu minciuni să-i acoperi pe pezevenghii ăia. Îmi trebuie un om cinstit, care să spuie adevărul. Hai, du-te

şi-ţi vezi de treabă. la felinarul.

Se ridică din fotoliul de paie şi începu să se plimbe prin grădină, gândindu-se concentrat, fără să mai bage de seamă ce mai spuse Tănăsache, nici când plecă acesta... „A, o să trebuiască să pun şaua pe ei; auzi, bietul om, aşa, fiindcă el e nevinovat şi cinstit, şi nu primeşte să jure strâmb de dragul lor, ei îi dau foc! Asta-i bună. Las' c-o să-i învăţ eu minte. Întâi şi întâi, o să ţi-1 pun pe el primar, ca să-şi dea seama de la început cu cine au de-a face. Şi mai vin la mine să-mi dea în genunchi, hoţomanii! Ce ipocrizie pot dovedi fiinţele astea simple!"

Se plimba încă, fierbând de supărare, de planuri, de îngrijorare, când se auzi trăsura în faţa casei, apoi vocea Cleopatrei:

— Unde e conaşul? În birou?

— E în grădină, coniţă, spunea feciorul.

Cleopatra şi cu Walter îl găsiră acolo în întuneric; îi zăriră plastronul alb şi cravata albă.

— Ce faci acolo, în bezna aia? întrebă Cleopatra mirată, scoţându-şi mănuşile. Dar Eustaţiu nu-i răspunse.

— A, aţi venit? zise el pe un ton absent. Ascultă, Walter, cum îţi explici tu că nu mi se anunţă judecată, ci câştig bănesc şi călătorie?

— Nu ştiu. Dacă vrei, hai să ne mai uităm la horoscop, murmură Walter, politicos şi răbdător. Cleopatra îi şopti:

—Ah, iar începe?

Şi se-ntoarse, enervată şi sătulă, pe când Walter îi strângea mâna şi sufla:

— Ai răbdare...

Şi-l aşteptă pe Cozianu, în vreme ce Cleopatra intra în casă, repede, ţinându-şi cu vârfurile degetelor poalele rochiei şi măturând cu trena scurtă pietrişul. Cozianu ieşi de sub nuci, din umbra verde-neagră, şi-l luă de braţ:

— Hai la mine în birou; şi spune-i Cleopatrei să poruncească să ne aducă nişte cafele. Trebuie să fie o explicaţie pe care eu n-o găsesc, fie: dar explicaţie este. Nu se poate să nu fie. Nu se poate!

V

Pe măsură ce treceau, încete şi arse de soarele acelei veri

secetoase şi fierbinți, zilele lunii iunie, Eustațiu Cozianu era tot mai nervos, tot mai chinuit de nesiguranță, de îndoială şi de grijă. În ultimele zile înainte de termenul judecății, ajunse să nu mai doarmă. Nu găsise nici până acum explicația poziției ce aveau s-o aibă, la 19 iulie, astrele pe care el le credea că-i influențează soarta. Se plimba noaptea prin grădină, în halat şi papuci; nişte trecători întârziați îl întâlniseră tot în halat şi papuci pe trotuarul din fața casei lui: vorbea singur şi gesticula. Mânca la masă şi bea mult, în neştire, absent; trebuia să i se adreseze cuvântul de două sau de trei ori ca să audă. În sfârşit, în seara de 18 iulie, se îmbrăcă de ieşit în oraş, după masă.

— Pleci undeva? îl întrebă Cleopatra mirată, când rămaseră singuri, după ce se culcaseră copiii, se retrăsese şi Davida şi plecase şi Walter Apostolescu. La această întrebare atât de firească, Eustațiu se arătase stânjenit, răspunsese bâiguind ceva neînțeles.

Cleopatrei îi era somn, şi puțin îi păsa ce face soțul ei, de aceea nu insistă, ci se duse să se culce. A doua zi dimineața îl găsi în birou, cu lampa aprinsă deşi afară era un soare puternic; Cozianu era galben, cu ochii injectați şi îmbrăcat cum fusese seara. Se ridică de la masa de lucru.

— N-am găsit, zise el sumbru şi aproape disperat, şi începu să se plimbe prin birou, cu mâinile la spate şi cu capul în piept.

— Nu face nimic, ai să găseşti, zise Cleopatra căscând.

— Nu ştiu. Nu ştiu, nu ştiu, repeta Cozianu, absent.

— Ce nu ştii?

— Nu ştiu dacă n-am să pierd totuşi procesul. Ți dai seama ce-ar însemna? Câți bani... câtă energie, câtă dorință, şi să mă trezesc aşa... Uite, îți spun – zise el oprindu-se în mijlocul odăii – mai avem pământ de patru ori pe-atâta; ei bine, mi se pare că n-am nimic, dacă n-am şi Dobrunul.

— Ai să-l ai, nu te mai perpeli atâta!

— O să-l am, o să-l am... Vorbeşti şi tu ca să nu taci... de unde ştii c-o să-l am?

Cleopatra, plictisită şi enervată, se răsti la el:

— Dar pe ce lume trăieşti? Când s-a mai pomenit să câştige țăranii un proces ca ăsta? Unde-am ajunge? Ştii asta tot atât de bine ca şi mine, numai că te-ai prostit cu calculele tale neroade! Astrologule! Eşti în lună, bă!

După aceste ultime cuvinte pe care le strigase aproape, cu mâinile în şolduri şi cu glasul îngroşat de necaz până la un contralt foarte deosebit de timbrul obişnuit al vocii ei, Cleopatra se răsuci în călcâie şi ieşi din odaie, să-şi facă toaleta. Peste un sfert de ceas, îl zări pe fereastră pe Eustaţiu ieşind în stradă, în aceeaşi jachetă de alpaga neagră cu pantaloni albi, pălărie albă cu fundul rotund şi ceva mai puţin înaltă ca un ţilindru, şi cu panglică neagră la gât, hainele din seara trecută. Acuma îşi luase mănuşi albe de aţă, bastonul, şi ieşea.

— Unde te duci? ţipă ea pe fereastră.

— La tribunal, răspunse el cu un aer absorbit, distrat.

— E prea devreme!

El se opri, o privi, apoi răspunse:

— Mă duc la Mihuleţ.

Şi porni repede îndesându-şi pălăria pe cap, cu bastonul la subsuoară, grăbit.

Peste două ceasuri, sosi Walter Apostolescu. Cleopatra era în salon, în rochie de pânză fină, decoltată şi cu braţele goale, şi-şi făcea vânt cu evantaiul.

— Ce fac boierii? întreba Walter în verandă.

— Numai coniţa e acasă, spunea glasul feciorului. Walter apăru în salon:

— Singurică?

Şi înaintă, cu braţele deschise, s-o sărute. Ea însă îi ţinu evantaiul în faţă, cu braţul întins.

— Nu, lasă-mă, e prea cald. Nu l-ai văzut pe nebunul?

— Nu. Unde e?

— La Mihuleţ, la tribunal, parcă mai ştii? Du-te după el, puiule, te rog, vezi să nu facă ceva, vreo nebunie, să ne facă de râsul lumii. Bate câmpii de câteva zile, de m-am speriat.

— Bine, mă duc, ca un cavaler ascultător... dar doamna mea nu-mi răsplăteşte supunerea? întrebă Walter, zâmbind şi privind-o pe sub genele-i lungi şi întoarse. Ea, tulburată, dădu să se scoale din fotoliu, apoi se răzgândi şi-l împinse iar cu evantaiul deschis.

— Lasă astea acuma... Du-te!

— O sărutare! zise Walter Apostolescu. Ea râdea, ochioasă şi ademenitoare.

— Şi mai mult decât atâta – dar întâi du-te şi fa ce-ţi spun.

— Ah, parşivo, ai să mă omori! râse Walter şi se înclină galant. Era în jachetă albastră ca cerul, cu pantaloni ca levănțica, cravată galbenă ca lămâia şi pălărie de pai cu boruri largi; în aceeaşi mână cu pălăria, ținea şi bastonaşul de trestie cu măciulie aurită.

— Hai, pleacă! râse la el Cleopatra, privindu-1 cu o plăcere sătulă, mulțumită, de proprietar. Îl chemă din uşă:

— Vino-ncoace!

Şi i se atârnă cu brațele de gât, ca să-l sărute cu foc, apoi îl împinse pe uşă afară. Rămasă singură, surâsul voluptuos îi pieri. „Doar n-o să pierdem Dobrunul", se gândi ea, brusc îngrijorată.

Şi, pentru întâia oară în ultima vreme, o cuprinse nelinişstea. „Nu, nu se poate", îşi zicea Cleopatra, singură în fața unei ferestre înalte deschise spre grădină, prin care vedea copiii jucându-se, în haine albe, în mijlocul frunzişului verde pătat în sute de locuri cu lumina strălucitoare a dimineții de iulie. Acolo era şi Davida, mereu în fotoliul ei, în rochia ei de doliu, cu capul ei de ceară. „La ce s-o fi gândind? se întreba Cleopatra. Ce-o fi vrând? Ce-are de gând acuma după ce-a scăpat de el? Ah, scârbos era. Dar de la el s-a dublat averea noastră. Şi acuma, Dobrunul... Cum să-l pierdem? Am vorbit cu toată lumea, mi-au promis toți... N-o să-l pierdem?"

Nu putea fi sigură. „La urma urmei, orice se poate întâmpla, oricând. Înnebuneşte preşedintele. Sau se schimbă un martor şi în loc să fie pentru tine, e împotriva ta. Dintr-o nimica toată te trezeşti cu totul schimbat, toată situația dată peste cap. E foarte cu putință să şi pierdem!"

Îi veni să se urce în trăsură şi să se ducă la tribunal. Dar nu se făcea aşa ceva. Trebuia să aştepte, să se stăpânească şi să aştepte.

Aştepta, după vreo trei-patru ceasuri de frământare neputincioasă, şi înfrânată din răsputeri, când deodată auzi trăsura în curte. Sări în sus şi se repezi la uşă. Dar domnii intrau, zgomotoşi, râzând: Cozianu, asudat, roşu-vânăt la față, o luă pe sus şi o sărută, o lăsă jos şi i-1 arătă pe Mihuleț:

— Pupă-1 şi pe dumnealui!

Galant şi politicos, Mihuleț îi atinse obrazul cu mustața lui albă. Era mai vesel decât se arăta de obicei.

— A fost măreț! A fost un orator ca Demostene! Exclamă Cozianu, bătându-1 pe umerii gheboşați sub roba neagră. Walter

râdea şi el.

— A mers ca pe roate: martorii, în cap cu ăla urâtul care-i tot da că el spune adevărul, preşedintele, în fine, tot – ca să nu mai spun nimic de *Maitre Demosthene.* Erau negri la faţă preopinenţii. Nu le-a plăcut.

— Hai, domnule, să-ţi arăt că mă ţin de cuvânt: ia, vino-ncoace! spuse Cozianu cu agitaţia înfrigurată pe care-o avea acum în urmă în tot ce făcea. Îl luă de mână pe Mihuleţ şi-l trase după sine, mai-mai să-l dea jos peste o treaptă, afară din casă, spre grajduri. Rândaşii râdeau văzându-1 pe boier cum îl târâie după sine pe hodorogul cu cămaşă neagră peste haine.

— Ia deschideţi! Ia te uită. Ai dumitale sunt.

Patru cai suri cu picioare subţiri, gâturi lungi şi capete fine întoarseră ochi umezi să-i vadă pe oamenii care intraseră.

— Aha, asta... asta... murmură Mihuleţ, care rămase o clipă cu ochii la ei, apoi se-ntoarse şi-i apucă mâna lui Cozianu.

— N-am să uit niciodată, zise el simplu şi cu tărie. Cozianu îl sărută, apoi îl târî îndărăt.

— La masă, la masă! exclama el cu o veselie exagerată, nervoasă.

Lui Walter Apostolescu, care vorbea cu Cleopatra, îi spuse arătându-i-1 pe avocat:

— Mâine mergem cu dumnealui şi cu portărelul la faţa locului, spre luarea definitivă în posesiune a proprietăţii mele!

Walter se uită la Mihuleţ, apoi la Cozianu, şi deodată începu să râdă:

— Ascultă, domnule: nu cumva era vorba de călătoria asta a ta până la Dobrunu?

Eustaţiu rămase mut, cu ochii ţintă la el, şi se făcu palid, apoi roşu, şi deodată explodă:

— A! Aha! Asta e! Vino să te pup şi pe tine! Cleopatro!

— Davido! Ascultaţi aici! Veniţi încoa!

Şi-i târî pe toţi după el, vorbind cu o însufleţire nemaipomenită, bolnăvicioasă, la el în birou, să le explice horoscopul.

— Uite aici Mercur! Jupiter în opoziţie! Deci: nu judecată.

— Era gata judecat, zise Mihuleţ.

— Da! Păi sigur că da! răcni Cozianu.

— Mai încet, dragă, să nu ţi se facă rău! spuse cu grijă Cleopatra.

— Ce rău? Sunt sănătos! Nu mi se poate întâmpla nimic! strigă Cozianu, roşu şi asudat. Uitați-vă aici: Mercur în casa a opta, şi în careu cu Uranus!

În şoaptă, Cleopatra, tulburată, îl întrebă pe Walter:

— Măi, se chiar potriveşte?

El dădu din umeri cu o abia perceptibilă strâmbătură de dispreț în colțul buzelor şi şopti:

— Moft.

La masă, Eustațiu peroră, cu şervetul la gât, le explică a douăzecea oară horoscopul, după care era inevitabil să aibă câştig de cauză, şi treptat, dar foarte repede, uită cine a descoperit explicația şi şi-o atribui sieşi.

— Când m-am hotărât să plecăm mâine-dimineață la Dobrunu, odată mi s-a făcut o lumină în cap! Asta era! Asta era soluția! Şi eu nici nu ştiam că voi hotărî ceea ce era dinainte anunțat de...

— Conaşule, vă caută domnul Plăvănescu, spuse feciorul.

— Cum? Cine? Aha! Ha-ha! Vin! Vin îndată! Pofteşte-1 la mine în birou! Iertați-mă.

Se ridică, răsturnând două pahare cu cotul, şi apoi fotoliul în care şezuse; se duse spre casă şovăind, se lovi de tocul uşii şi intră.

— Am cam băut... dar nu strică la o zi ca asta. Ce faci, nene Savo? Bună ziua, bună ziua! la pofteşte. la loc. Ce vânt te-aduce pe la mine?

Plăvănescu, în negru ca totdeauna, asuda din greu şi-şi ştergea fața cu o basma cadrilată. Cozianu bătu din palme şi porunci să i se aducă apă rece şi dulceață, apoi se aşează lângă el şi-l privi cu solicitudine:

— Ei, ia zi, cu ce pot să te ajut?

— De, râse celălalt greoi, arătându-şi dinții oribili. De. la zi şi dumneata, cu ce să mă ajuți?

— Zău că nu ştiu... A, de Dobrunu e vorba? A... ha-ha! Ha-ha! Da, sigur! Vrei să-l cumperi...

Şi începu să râdă cu lacrimi. În sfârşit, se mai linişti. Plăvănescu îl privea pe sub sprâncene, cu fruntea plecată:

— Îmi pare bine că eşti vesel, coane Eustațiu... dar nu prea înțeleg de ce. Ce e de râs? Ți-am făgăduit că vin după sentință să-ți spun dacă primesc prețul dumitale ăl nou. Iacă-mă-s, am venit; plătesc.

— Cât plăteşti? întrebă Cozianu râzând.

— Cât mi-ai cerut: şaisprezece mii de poli. De ce râzi, coane?

— Uite de ce: între timp, m-am mai gândit, am vorbit cu unul şi cu altul: face mai mult Dobrunul. Gândeşte-te şi dumneata. Face douăzeci şi cinci de mii de poli, jumătate de milion de franci, ăl puțin.

Urmă o tăcere lungă. Cozianu ofta de cât râsese, îşi ştergea ochii cu batista şi-l privea pe Sava Plăvănescu zâmbind cu o dulce bunăvoință şi o nevinovată ironie. Acesta însă se uita fix la el, de jos în sus, gros, masiv şi bovin. În sfârşit, scoase un glas gros:

— Cât ziseşi?

— Douăzeci şi cinci de mii de galbeni.

Plăvănescu stătu iarăşi să se uite la el. Apoi mugi înfundat:

— Fie, îți dau douăzeci şi cinci de mii!

De data asta deveni Cozianu ceva mai serios:

— Ascultă, nene Savo: mai vorbim. Ce să ne repezim aşa? Poate că dumneata nu te grăbeşti să cumperi, nici eu să vând...

Plăvănescu se lăsă pe spate în fotoliu şi se întunecă la față.

— A, aşa, zise dânsul. Apoi, peste o clipă, întrebă:

— Asta e ultimul dumitale cuvânt?

— Da, zise liniştit Cozianu.

— Bun. Ei, să auzim de bine. Respectele mele, spuse Plăvănescu, îşi luă pălăria şi se îndreptă spre uşă. Cozianu îl conduse până la verandă şi acolo îi spuse destul de indiferent la revedere, după care se întoarse în grădină. Trecând prin casă, începu iar să râdă şi se aşează la masă râzând cu lacrimi.

Iar Plăvănescu, în vremea asta, bătea trotuarul cu bastonul.

— Al dracului să fii tu, gâfâia el. Al dracului să fii tu. Îți baţi joc de mine, îți prețăluieşti moşia gratis, şi mă pui să şi umblu pe soarele ăsta. Birjar!

O birjă care trecea pe lângă el se opri. Plăvănescu se urcă în ea, şi vehiculul se lăsă într-o rână.

— Ridică coviltirul! E o căldură de-ți poți pierde mințile.

— E Sfântu Ilie, zise birjarul, un țigan gras şi cărunt. E Sfântu Ilie. Acuma turbează câinii de căldură.

VI

Domnul Mihuleț locuia într-o casă tot atât de veche, deşi ceva mai mică decât a Cozienilor, tot singură într-o curte mare cu copaci, cu iarbă şi tufe de stânjenei, şi de asemenea cu odăile slugilor, grajdurile şi remizele în fundul curții. Acolo îşi petrecu după-amiaza, vorbind cu caii şi bătându-i pe gâturile lungi şi încordate. Doamna Mihuleț, persoană cu părul alb şi fața rotundă şi blajină, îl întrebă dacă nu vrea să-i încerce:

— Să spun să-i puie la trăsură, să facem o plimbare până la Preajba?

Mihuleț o privi gânditor, apoi dădu din cap:

— Nu. Încă nu.

Apoi, noaptea la culcare, îi spuse nevesti-si:

— Mâine, când vine domnul Cozianu să mă ia, îi spui că sunt bolnav, că am mâncat ceva ce nu mi-a priit, că vărs, că am friguri, într-un cuvânt, că mi-e rău tare.

Ea se uită în jos şi murmură:

— Bine.

I se mai întâmplase să-l ajute pe bărbatu-său să se descurce din împrejurări neplăcute. Nu-1 întreba niciodată de ce şi cum; de obicei înțelegea singură, după aceea.

Iar a doua zi dimineața, 19 iulie, pe la orele şapte, când trăsura lui Eustațiu Cozianu se opri în fața casei lor, doamna Mihuleț, în halat şi legată la cap cu un tulpan, îi spuse dezolată:

— Vai ce rău îmi pare, şi lui, dar dac-ați şti în ce hal e... Şi începu să-i descrie amănunte neplăcute ale răului de stomac al lui Mihuleț. Cozianu se întunecă numai pentru o clipă. Apoi redeveni binedispus şi binevoitor ca totdeauna.

— Am să viu să-l văd deseară, la întoarcere! Spune-i să se facă bine până atunci. Sărut-mâna, *mes hommages.* Mână, mă!

Şi trăsura porni în trap mare, legănându-se pe arcuri.

— Nicolae! Opreşti la conul Walter! strigă Eustațiu Cozianu, tolănit în fundul trăsurii şi tăind vârful țigării de foi. Îl durea capul, îi vâjâiau creierii, dar se simțea fericit, vremea era frumoasă, pusese nişte rufe proaspete, scrobite, reci, băuse înainte de-a pleca vreo câteva pahare de vin de Chablis, răcoritor, uşor. În fața casei lui Walter Apostolescu, retrasă îndărătul unor

castani stufoşi, sări jos şi se duse să-l scoale pe Walter. Acesta, în halat roşu, pe cap cu un fes marocan cu ciucure lung aurit, cu papuci de marochin în picioare, fuma narghilea, întins pe un divan, şi citea ultimul număr din *Revue des Deux Mondes.*

— Ce idee, să fumezi prostia asta! râse Cozianu. Ce te izmeneşti aşa, monşer? Ia o „Coronas", şi lasă maşinăria asta cu miros de frizerie!

— Mergem? întrebă Walter, ridicându-se şi începând să-şi desfacă cordonul de la halatul de merinos.

— Nu, tocmai de-aia venii chiar eu: nu veni şi tu. Stai să-i ţii de urât Cleopatrei şi soră-mi. Ştii că dacă rămân ele singure, iar îi trânteşte Davida una de-alea, de-ale ei, cumplită, şi o găsesc pe Cleopatra plânsă, şi-mi face o scenă. Lasă, mă duc eu, aranjez totul şi mă-ntorc în goană*. Au revoir,* şi lasă-te de prostii, fumează ce fumează oamenii serioşi, nu fleacuri de astea!

Şi coborî în goană scările, râzând. Se urcă iar în trăsură şi spuse lui Nicolae adresa portărelului, căruia-i dăduse cu o zi înainte douăzeci de poli. Omul i-ar fi sărutat mâna, dar îl vedea lumea din tribunal.

Trăsura opri pe o ulicioară cu garduri înalte şi cu salcâmi, în faţa unei căsuţe spoite alb, cu geamlâc şi ferestre mici, pătrate, cala ţară. Portărelul aştepta: era un om scund, gros, îmbrăcat în negru, cu jiletcă neagră, lanţ de metal alb pe pântece, mustăţi pe oală, obraji rotunzi, ochi rotunzi şi o culoare gălbejită-pământie a feţei, care-1 făcea pe Eustaţiu să se gândească: „Luna cu Saturn în ascendent".

— Domnule Ioniţă! Ia urcă! Poftim!

Omul ieşi din curte.

— Să trăiţi! Da unde-i domnul Mihuleţ?

Şi dădu să se urce pe capră.

— Nu acolo! Urcă-te aici, lângă mine! exclamă Cozianu.

— Nu, lăsaţi, stau eu foarte bine acolo...

— Urcă-te lângă mine, omule, când îţi spun! Unde ţi-i geanta de acte? Aha. Mână, Nicolae! La Dobrunu! Domnul Mihuleţ e bolnav, domnule Ioniţă.

Omuleţul se uită la el, deodată atent, întunecându-se uşor, dar nu spuse nimic. Cozianu râse:

— I-am dat eu să mănânce prea mult. Îţi închipui că am făcut o ţâră de chef.

— Păi de! Se cuvenea! râse şi portărelul, înseninându-se, şi se rezemă cu timiditate de pernele de catifea ale trăsurii care se legăna şi huruia moale, abia simţit, pe uliţa ce dădea în şoseaua dinspre Dunăre.

Mai încolo, Cozianu îl puse pe Nicolae să ridice capota, să le ţie umbră, şi se uită pe sub marginea neagră a capotei la câmpurile scăldate în soare, mirişti cafenii-aurii, câmpuri de porumb înalt cu frunzele pătrunse de soare şi lanuri de floarea-soarelui, de un galben orbitor, cu miezurile negre în mijlocul coroanei de flăcări aurii, izlazuri, cumpene depărtate, uscăţive, şi vite pe câmpuri.

— Ce bogăţie e aici, domnule Ioniţă, murmură Eustaţiu Cozianu. Şi ce bogăţie *o să fie.* Pământul ăsta nu aşteaptă decât să bagi o ţără de capital în el, ca să dea venituri frumoase, da, domnule dragă, frumoase de tot, frumuşele venituri! spuse el ca un fel de culme a ideii de venit frumos.

Vorbiră despre fel de fel de lucruri, necazurile familiale ale domnului Ioniţă, procese între ţărani.

— Pentru pământ se omoară ca nimica. Pentru o sfoară de pământ îşi dau cu sapa în cap. Sunt sălbatici, coane Eustaţiu! Ca sălbaticii se omoară! N-au şi ei un pic de educaţie mai aleasă...

— Ei, săracii! râse cu blândă indulgenţă Cozianu. Ce să facă şi ei? Din pământ trăiesc... Le trebuie. Ia te uită ce porumb s-a făcut aici! Ia te uită! Tii, domnule, e ceva nemaipomenit!

— Bună afacere aţi făcut, coane, spuse Ioniţă cu un zâmbet linguşitor. Să fiţi sănătos, s-o stăpâniţi sănătos!

— Aşa-i? râse Cozianu. Făcea să mă judec doisprezece ani, ai?

— Făcea, făcea şi mai mult... Ce mai mârâiau ăia din Dobrunu când s-a dat sentinţa! Ştiau ei ce pierd.

— Las că le trece. I-am văzut şi eu. Dar le-am spus: o să găsească de lucru la mine; nu-i las eu să moară de foame, rosti domnul Cozianu şi se uită iarăşi la pământul gras, pe care grâul, porumbul, iarba, buruienile, totul creştea gras, zemos, puternic, plin de viaţă şi de vlagă, de sănătate şi bogăţie. „Ah, ce exploatare sistematică am să-i trag eu aici!" se gândea el. Şi începu să calculeze veniturile. La o valoare de o jumătate de milion de franci, aşa cum o stabilise cu Sava Plăvănescu (şi la gândul acesta îi veni iar să râdă), venitul net anual urma să fie de douăzeci şi

cinci de mii de lei. *Pas mal, pas mal du tout*[54], îşi spunea Cozianu, pufăind din ţigara de foi, cu ochii pierduţi peste câmpia cu cereale, galbenă-cafenie cu ape verzi, deasupra căreia tremura aerul înfierbântat de soarele cumplit de iulie. Vârtejuri de praf se iscau pe drum, speriind caii. Nişte nori groşi, cu umbră albastră dedesubt, zăceau în văzduh spre Dunăre. O clipire roşie-vânătă, urâtă, tresări orbitor, între nori şi pământ.

— Poate-i mai trage şi o furtună, zise domnul Ioniţă. Aşa-i de Sfântu Ilie. Da' nu ne mai prinde: uite Dobrunul.

Case de pământ, de chirpici, de nuiele acoperite cu stuf, în umbra sălciilor şi salcâmilor, rară, şi a teilor, deasă şi frumos mirositoare, se zăreau de o parte şi de alta a drumului. Pe câmpul cu balegi uscate dormeau la soare nişte vite păzite de câţiva copii; pe aproape se înălţa slabă şi albă ca un os vechi, o cumpănă. Câini roşcaţi, buimăciţi de cald, se adunară din praf ca să latre cu ură la trăsură, arătându-şi cu cruzime dinţii albi. Pe măsură ce trăsura intra în sat, între garduri scunde, speriind cârduri de gâşte, Eustaţiu Cozianu, cu creierii amorţiţi de cele câteva ore de drum în trap mare, în aerul cald, după atâtea zile de nesomn şi de încordare a nervilor, îşi dădu seama că se petrece ceva. Pe urmă, când trăsura se apropia de primărie, se lămuri şi ce era: pâlcuri de ţărani pe la garduri. Din ce în ce mai mulţi. Mai mult bărbaţi. Stăteau şi vorbeau, se întorceau să se uite la trăsură. Cozianu nu-i văzu cum, după trecerea ei, se iau după ea, spre primărie.

Când se opri, se dădu jos şi se uită împrejur, simţi mai tare decât până atunci ciudăţenia adunăturii acesteia de oameni. Erau foarte mulţi. Îl recunoscu pe unul pe care-l mai văzuse. Cum îl chema? Unul cu faţa îngustă, cu obrajii supţi şi mustăcios, cu nişte ochi negri ai dracului; obraznic. Cum îl chema? Mai erau mulţi, în hainele lor cafenii ţesute în casă, desculţi, cu picioare îngroşate, pline de praf, în cămăşi groase de cânepă, asudaţi, cu pălăriile trântite pe ceafă şi câte un smoc de păr negru şi ud, lipit pe frunte sub pălărie. Ochi negri, mulţi, mulţi ochi negri, străini, care-l priveau. Unde era omul lui, care depusese aşa de bine mărturie la proces? Aha, se dusese la Cozia să-şi ia femeia şi copiii, ca să vină să fie instalat primar. Deocamdată trebuia vorbit cu primarul de până acum.

---

[54] Nu e rău, nu e rău deloc. *(fr.)*

— Bună ziua, oameni buni.

Două glasuri îngânară *bună ziua.* Două. Poate trei. Cozianu tresări şi se uită împrejur. „Ce ochi au ăştia de-aici! Adevărat: de hoţi! Las' că vă învăţ eu minte!"

— Unde e primarul?

Nimeni nu răspunse. Portărelul se apropie. Curgea sudoarea pe el. („E adevărat, foarte cald, te ameţeşte, nu mai ştii pe ce lume eşti"), se gândi Cozianu.

— Cucoane, să chemăm jandarmul, că ăştia şi-au pus în gând ceva. Să plecăm, murmură portărelul.

Cozianu se uită mirat la el. Omuleţul era galben şi tremura din tot corpul. Ce naiba îl apucase? Jandarmul? De ce jandarm?

— Ce vrei să facă aici jandarmul? Trebuie să le aduci la cunoştinţă hotărârea judecătorească şi...

Pe când vorbea, îşi zicea: „Ce mulţi sunt! Sunt cam zdrenţăroşi, cam gălbejiţi... N-au capital, nu pot munci ca lumea... S-or fi şi înmulţit. Asta trebuie că are pelagră. E hidos, săracul. N-am ce să le fac, o să-i pun la muncă şi..."

Boc! Un zgomot scurt, lovitură grea de lemn. La trăsură. Cozianu întoarse capul să vadă ce se petrece. Dar nu zări nimic; nici nu avu timp, că auzi altă lovitură din aceea, dar fără rezonanţă, seacă, înăbuşită, în ceva tare şi plin. Se întoarse ca fulgerul şi-l văzu pe portărel că stă în faţa lui, cu mâinile ridicate cam în dreptul lanţului de ceas, ţinute aşa, în aer; îl privea pe Cozianu cu ochi rotunzi, holbaţi, şi era alb de tot la faţă, iar într-o parte a frunţii, spre tâmpla stângă, avea o bucată de piele cât o frunză, jupuită cu totul, luată, şi se vedea sub ea ceva albicios care se umplea repede de fire de sânge. În aceeaşi clipă, Cozianu simţi sfârâind ceva pe lângă urechea sa şi văzu cum o piatră mare tocmai îi trecuse pe lângă cap, se pocni de zidul primăriei din care scoase o bucată de tencuială şi un norişor de praf de var, şi căzu jos. Era un pietroi din cele care se găsesc în râu, sau în nisipuri, rotunjit de apă, cenuşiu albicios, mare cât pumnul.

VII

Domnul Mihuleţ stătu în casă, şi chiar în pat, toată ziua de 20 iulie, Sfântu Ilie, şi ziua de 21; în 22, dimineaţa, când aflase tot,

după cum aflase întregul târg, se îmbrăcă în negru şi, încovoiat de spinare şi cu ţilindrul drept pe cap, se duse acasă la Cozieni. Era prapur negru la poartă şi draperii negre la uşă; feciorul care-1 primi era îmbrăcat în negru.

Înăuntru, În clipa aceea, Cleopatra rămăsese singură cu Walter Apostolescu în salonul cu mobilele îmbrăcate în huse, cu oglinzile voalate cu crep negru şi plin de flori proaspete. Walter, în negru şi el ca şi văduva, era palid, tras la faţă, cu cearcăne sub ochi. Îi păruse rău de Eustaţiu, şi când îl văzuse, se cutremurase adânc. Acuma murmura, absent:

— Măcar să se fi uitat la horoscop şi pentru ziua de 20... poate că se ferea.

Văduva ridică ochii – până atunci se uitase la podea cu un aer îndobitocit – şi-l întrebă acru:

— Acuma ai început să te prosteşti şi tu? Nu mi-a ajuns un nebun?

El zâmbi oarecum stânjenit şi murmură:

— Ei, lasă, am glumit şi eu. Nu mai pricepi de glumă?

În clipa aceasta intră domnul Mihuleţ şi veni să se închine în faţa văduvei, care izbucni imediat şi automat în plâns cu hohote, dureros, sfâşietor.

— Aş fi vrut să fi fost şi eu cu el acolo, murmură cu simplicitate domnul Mihuleţ. Davida, în aceeaşi rochie de doliu pe care o purta de la moartea lui Lăscăruş, intră în odaie, primi salutul lui Mihuleţ şi se aşeză lângă Cleopatra. Aceasta îi azvârli o privire prin vălurile ei negre, şi îndată începu să plângă mai puţin zgomotos. Domnul Mihuleţ se depărtă discret, condus de Walter Apostolescu. Pe când trecea în salonaşul unde era expus trupul răposatului, auzi un grup de cucoane intrând din antreu în salon, şi iarăşi hohotele de plâns şi ţipete pe mai multe voci.

Corpul lui Eustaţiu Cozianu, culcat într-un sicriu greu cu mânere de bronz, era îmbrăcat în frac negru, cu decoraţiile la gât şi pe piept, şi acoperit cu flori. Se zărea pe sub flori o mână stâlcită, vânătă-purpurie. Capul era acoperit cu o batistă.

— Nici nu-ţi închipui cum era când l-am găsit. Era pe masă, la primărie, plin de pământ, de noroi, de sânge, spuse Walter Apostolescu. Zdrobit cu totul, zob. Ce e curios e că-i puseseră o lumânare în mână şi-i aprinseseră lumânare şi la cap. Ştii ce spuneau? „Noi n-avurăm cu boierul nimica. Dar dacă nu voia să

ne lase în pace, ce să facem?” Sunt de neînțeles.

— Sălbatici, zise domnul Mihuleț. E bine c-ați pus atâtea flori, că pe căldura asta, începe să se simtă... Ce s-a făcut la Dobrunu?

— S-a dus procurorul, cu un pluton de jandarmi. A arestat optzeci de oameni şi-i cercetează. Am dat o depeşă la Bucureşti să vie Bonifaciu la înmormântare, şi cred că are să stimuleze şi cercetările.

— Dacă aveți nevoie de serviciile mele – murmură Mihuleț – vă stau totdeauna la dispoziție.

— Mulțumesc, *cher ami, vous êtes toujours le même, tellement dévoué*[55], spuse Walter Apostolescu strângându-i amândouă mâinile într-ale sale, şi-l conduse până în curte, unde-i mai strânse o dată mâna.

La prânz, domnul Mihuleț, întors acasă, îi povesti nevesti-si ce văzuse.

— Ei, o s-o ia Apostolescu pe madam Cozianu, şi-o să ajungă el stăpân la Dobrunu. O avere considerabilă s-a adunat acuma în mâna lui. De ce te uiți aşa la mine?

Bătrâna doamnă Mihuleț, drăguță şi căruntă, îl privea cu admirație.

— Mă gândesc ce deştept om eşti...

— Fleacuri! Mai bine spune să spele trăsura, să facem o plimbare pe seară, că am poftă să încerc caii.

---

[55] Scumpe prietene, eşti mereu acelaşi, atât de devotat, *(fr.)*

PARTEA A PATRA

VIATA LUI BONIFACIU COZIANU

I

În 1876, în vară, Bonifaciu Cozianu, al doilea frate al Davidei, avea treizeci şi patru de ani şi nu făcuse până atunci nimic, îşi luase o licenţă în drept la Paris, se întorsese în ţară, făcuse slujbă în armată şi ieşise cu gradul de locotenent de rezervă, iar de atunci, viaţa lui se petrecea în vizite, la vânătoare, la baluri, în călătorii, în vacanţe pe la conacele prietenilor. Putea fi văzut şezând într-un fotoliu cu un aer plictisit, dar politicos, sau la masa de cărţi, ţinând cărţile cu un aer plictisit, sau dansând cu o cucoană, mai puţin plictisit, şi zâmbindu-i cu o indiferenţă amabilă, afectată şi agresivă, sau la vânătoare, tot liniştit şi plictisit, sau în străinătate, în Franţa, Austria, Italia, un străin calm şi plictisit. Nu era de folos nimănui, nici măcar sieşi. Nimănui nu-i făcea vreo plăcere existenţa lui. Era indiferent tuturora şi dacă ar fi murit la treizeci şi patru de ani, nici nu s-ar fi observat dispariţia unuia din cei patru milioane şi trei sute de mii de locuitori ai Principatelor Unite.

Scund, subţirel, cu ochi cenuşii foarte deschişi, limpezi şi reci, cu părul de un castaniu lucios şi buclat, domnul Bonifaciu Cozianu, licenţiat în drept, de profesiune proprietar şi rentier, locotenent de rezervă, e fotografiat într-un album de familie: fotografie veche, ovală, cu părţile negre devenite roşcate. E tânăr, băţos, botos, mustăcios; poartă uniforma de locotenent de roşiori, mică ţinută, e drept ca o vargă de oţel, cu tot trupul încordat, cu capul sus şi întors puţin către privitor, cu o mândrie provocatoare, sfidătoare şi chiar obraznică. E cea mai veche fotografie a lui; altele au fost făcute mai târziu şi-i arată schimbările de-a lungul vremii care-i rodea fiinţa; aceasta însă îl arată bine cum pornise în viaţă, cu energia, trufia şi agresivitatea care în chip vădit n-au scop nici obiect, sunt în el, în firea lui, şi-i vor trasa destinul: „firea este demonul omului”. Mai târziu, când vârsta şi o oarecare ipocrizie aveau să-l facă şi mai închis în sine, n-avea să se mai vadă atât de limpede pe el temperamentul, care din atitudinea corpului avea să treacă în faptele omului şi să fie mai puţin vizibil, dar mai bine cunoscut, urât de mulţi, temut de toţi, iubit de nimeni.

Nici măcar de cumnată-sa Cleopatra, care însă simțea nevoia ciudată, neînțeleasă nici de ea, să se bată cu el, să-l zgârie, să-i tragă palme. Şedea într-o dimineață de vară într-un fotoliu de grădină în dosul conacului de la Cozia, iar Bonifaciu şedea lângă ea, rezemat de spetează, cu capul sus, cu degetele groase de la mâini vârâte la subsuoară în răscroiala jiletcii de olandă albă şi se uita la casă, picior peste picior şi legănându-şi mecanic botina de lac cu elastic şi cu pinteni. Casa, albă, era cu spatele la soare; de aceea, fațada dinspre grădină părea albăstrie, de o culoare pală şi rece, deasupra căreia strălucea cerul albastru de început de vară, cu câțiva nori albi destrămați, informi, pierduți sus de tot în înălțimile înecate în lumină. Sub streşini ciripeau rândunele; pe terasa care mergea de-a lungul primului etaj, gângureau porumbei pe care-i puteai zări prin gratiile balustradei, în jurul mobilelor de paie de pe terasă. Deasupra celor două persoane care şedeau în fotoliile lor puse pe iarbă, se legăna frunzişul unor sălcii, pendulându-şi umbrele lungi peste fețele şi peste umbrele lor albe. Îndărătul sălciilor începea zăvoiul, cu umbră deasă şi verde, răcoare, miros de pământ reavăn, o ciocănitoare care bătea într-un trunchi de salcie, şi grauri care cântau pe undeva.

Cleopatra se uita la nasul drept, sprâncenele stufoase, profilul botos al cumnatului ei, care stătea, absent. Cât de proaspătă şi rece părea haina pe el! Îşi legăna maşinal piciorul. Cleopatra se uita la casă. Ferestre închise, perdele trase, uşa de sus de la balcon deschisă spre terasă. Porumbeii gângureau ca nişte nerozi, rândunelele cu ciripitul lor care nu se mai isprăvea; cerul era gol. Alături de casă se înălța cula pătrată cu ferestre înguste de-o palmă şi înalte, ferestruici de tras cu puşca prin ele şi o uşă prin care abia puteai intra, iar sus de tot sub acoperişul țuguiat, arcadele pridvorului sprijinite pe stâlpi scurți de piatră. Acolo sus era Eustațiu şi studia; acolo avea instalată şi luneta şi biblioteca. Ala studia şi venea la masă buimăcit; ăsta tăcea, plictisit, şi dădea din picior. Deodată, împinsă de nici ea nu ştia ce iritare a nervilor, dădu cât putea cu botina ei mică şi ascuțită în piciorul lui Bonifaciu. Bonifaciu întoarse capul spre ea, cu o vioiciune şi o bruschețe care-o făcură pe Cleopatra să tresară. Dar nu spuse nimic. Începu să râdă obraznic. Cleopatra râdea şi ea, furioasă.

— Ce tot dai din picior?

— De ce să nu dau? Dacă nu vrei, nu mai dau.

— De ce taci? Eşti plicticos, n-ai niciun haz, te plictiseşti şi tu, mai bine ai face ceva...

— Ce să fac? N-am ce face, murmură el, dând din umeri şi râzând rece. Se uita mereu la casă. N-am nimic de făcut, adăugă el. Unde e ceva de făcut, s-a şi găsit cineva să facă, şi eu n-am decât să mă retrag...

Se uită la Cleopatra, altfel decât se uita în treacăt, de obicei: cu intenție, de parcă vorbele lui ar fi avut şi un al doilea înțeles, mai important. Ea îi răspunse acestei priviri cu o uitătură neagră, adâncă, absorbită, într-un fel întrebătoare, într-un fel pierdută, pasivă, gata să îndure orice. Apoi amândoi întoarseră capul. După o tăcere, Cleopatra spuse:

— Tot taci?

El răspunse prompt, politicos, gata să se ridice de pe scaun ca s-o servească:

— Iartă-mă; ce să fac? Spune-mi, că fac orice.

— Hai să ne plimbăm... zise Cleopatra cu ochii plecați, ridicându-se.

— Nu vrei să pescuim? întrebă el. Aduc undițele îndată.

— Bine, adu-le, răspunse Cleopatra, întorcând capul într-altă parte, şi întunecându-se. El nu putea s-o vază, de altfel se depărtă repede spre casă. „Întâi tace – se gândea Cleopatra – iar pe urmă e politicos şi galant, şi mă invită la pescuit, blegul! Şi nu e bleg deloc, dare-ar boala în el. Nu e bleg deloc", se gândea ea văzându-1 cum vine, cu paşi vioi, ca pe arcuri, un bărbat subțire, în alb, cu capul gol (părul îi era lucios în lumina soarelui de parc-ar fi fost din sârmă de bronz), umblând drept, sprinten, elastic. Ținea într-o mână o pălărie cu boruri largi, iar în cealaltă două undițe.

Cleopatra îl privi lung, apoi se-ntoarse încet şi pomi spre zăvoi, aşa ca el să-i vază cocul negru şi lucios pe gâtul de un alb mat, în umbra pălăriei mari albe, şi decolteul cu umerii aproape goi, cu o aluniță neagră între spete, şi mişcarea rochiei uşoare de vară. El o ajunse tăcut, şi o luară alături prin iarba înaltă şi buruienile cu frunza rece şi zemoasă, în umbra umedă şi răcoarea de sub frunzişurile zăvoiului. Miroseau a lemn putred trunchiurile scorburoase de salcie, mirosea reavăn pământul, miroseau tare frunzele de pătlagină şi cucuta care creştea în umbra verde străpunsă de lăncile de lumină ale soarelui de culoarea aurului

verde; ciocănitoarea ciocănea mereu şi graurii se chemau din nişte plopi al căror frunziş sclipea argintiu şi tremurător în văzduhul albastru.

— De ce nu te uiți la lume? întrebă Cleopatra.

Mergeau alături pe lângă nişte trestii subțiri şi dese, perie de spade verzi şi reci.

— Nu mă uit eu la lume? întrebă Bonifaciu. Îşi puse pălăria de sub care acum nasul lui drept şi gura cam buzată, ca un bot proeminent acoperit de mustața pleoştită, *a la gauloise,* îi dădeau un aer energic şi brutal.

— Nu, nu te uiți, zise Cleopatra. Nu te-ai uitat azi deloc la mine.

— Iartă-mă, râse el. Ştii ce scrie la Scriptură: „Adevăr zic vouă, că acela care s-a uitat la femeia fratelui său, a şi preacurvit". Acolo, bineînțeles „frate" înseamnă aproapele nostru, nu rudă de sânge.

— Eu nu te-am invitat la preacurvie, ci să fii amabil cu o cucoană, zise Cleopatra rece şi sec, cu accentul unei persoane care pune la loc pe un neobrăzat. El încă se uită la ea şi râse. Ea se opri, şi deodată se schimbă la față. Nu era mult mai mică decât el. Stăteau față în față.

— Eşti obraznic, zise ea fierbând.

El râdea mereu, încetişor, încrețindu-şi tâmplele lângă ochi.

— Cred că da...

— Te cârpesc! exclamă Cleopatra. Îşi pierduse cumpătul.

— Deocamdată n-ai de ce, spuse el foarte serios, pe un ton grav şi ciudat, care o făcu să-şi vie în fire. Merseră mai departe în tăcere, crenguțe uscate trosneau sub picioarele lor, buruienile foşneau de rochia Cleopatrei.

— Ce, altă dată o să am de ce? întrebă Cleopatra.

— Cum? Ce să ai de ce?

— O să am de ce să te cârpesc? La ce te gândeşti?

— Nu, sper că nu, râse el. Îți spun eu altă dată la ce mă gândeam. Ce te face să crezi că ai să ai vreodată de ce să mă cârpeşti?

— Ai spus „deocamdată".

— A, da... Din greşeală. Din greşeală, spuse el tot serios şi distrat. Ajunseră la malul lacului. Era uscat şi cu multe pietre; şi cu o bancă sub sălcii; mai încolo însă începeau maluri nămoloase, din care creşteau bălării cu frunze enorme, grase. Orăcăiau nişte

broaşte pe foile rotunde de nufăr, care purtau flori deschise, cupe albe pe faţa apelor moarte. Dincolo, pe malul celălalt, erau păpurişuri, şi mai sus începea câmpul, cu nişte uluci şi un drum pe care treceau în şir patru care cu fân. Acolo se vedea că aerul e cald; tremura, albicios, văzduhul care spre zenit era de un albastru tare, strălucitor.

Bonifaciu trase de frânghia cu care era legată de o salcie barca îngustă cu loc pentru doi oameni. O ţinu lângă mal şi o ajută pe Cleopatra să intre; îi întinse mâna, Cleopatra se sprijini de ea – dânsa avea mâna moale şi umedă, el o mână tare, aspră, uscată – şi, ridicându-şi cu cealaltă poala rochiei de i se văzu deasupra pantofului ciorapul negru, sări în barcă. Bonifaciu se aşează la vâsle şi puse undiţele în fundul bărcii. Începu să vâslească încet, alene, rar. Se uita serios şi gânditor la Cleopatra, cu un aer sever şi absent.

— Ce te uiţi la mine aşa? întrebă Cleopatra.

El zâmbi.

— Adineauri te plângeai că nu mă uit.

— Uită-te cât vrei, dar nu aşa! zise Cleopatra.

— Cum mă uit?

— Nu ştiu. Nu-mi place. La ce te gândeai când te uitai la mine?

— Dă-mi voie să-ţi spun altă dată...

— Asta-i un pretext ca să nu-mi spui niciodată, las' că ştiu eu.

— Îţi promit că-ţi spun, zise el foarte serios. Cleopatra însă era nemulţumită, tulburată. „Ce face, ce nu face, mă scoate din fire. A tăcut ca un bleg toată dimineaţa, iar acuma se uită la mine parcă cine ştie ce socoteli şi-ar face în cap... Lasă că-ţi arăt eu ţie... Te descumpănesc eu."

Dar se vede că era prea tulburată, prea înciudată, prea furioasă ca să poată manevra cu sânge rece şi să-l facă să-şi piardă cumpătul. Avea douăzeci şi unu de ani şi un copil; dar deşi atât de tânără, ştia foarte bine să facă ce voia dintr-un bărbat; numai că iată, cu Bonifaciu parcă-i cădea peste mână, era stângace, nu se aştepta la felul lui de a fi şi deşi-1 cunoştea de câtăva vreme, tot nu se obişnuise cu el, tot nu-1 ghicise, nu-1 dibuise. „Poate fiindcă nu i-am dat atenţie până acuma", se gândea ea. Dar ştia foarte bine că nu de aceea.

— Ai un nume ridicol, zise ea dintr-odată.

El ridică ochii şi replică liniştit:

— Şi dumneata.

— Al meu e un nume istoric! exclamă ea.

— Şi al meu, zise Bonifaciu zâmbind.

— Da, dar Cleopatra e un nume frumos, pe când Bonifaciu e un nume caraghios! zise ea pe un ton ațâțător.

— Ai dreptate, răspunse Bonifaciu, apoi adăugă cu nepăsare: Ei, şi?

— Şi nimic, spuse Cleopatra.

— Vezi? întrebă el, şi o privi cu un surâs superior, amuzat şi obraznic. Cleopatra se uită la nişte nuferi, ca să nu-şi piardă iarăşi cumpătul de furie, uitându-se la el. Îşi muia vârfurile degetelor în apă. Purta un smaragd la mână. Smaragdul era de un verde strălucitor, rece, mineral, plin de lumină, iar apa verde murdară, tulbure; oglindirea pietrei prețioase aluneca prin ea, conținând un punct sclipitor.

— Vrei să pescuim? întrebă Bonifaciu.

— Nu. Vreau să mă întorc, răspunse ea sec.

— De ce spui „vreau să mă întorc" şi nu „vreau să ne întoarcem"? întrebă el.

— Fiindcă mi-e totuna ce faci dumneata, răspunse ea pe un ton voit jignitor. El începu să râdă.

— De ce râzi? Râzi prosteşte, zise ea iute.

— Nu, răspunse el. Ai să vezi mai târziu că nu.

— „Mai târziu"! „Mai târziu"! Mereu cu prostia asta a dumitale!

— Nu e prostie, murmură el cu aceeaşi veselie ciudată, pe jumătate gravă.

— Ba e o prostie! exclamă ea.

— Mă rog, spune-i şi aşa, dar ai să vezi că nu e... zise el liniştit şi se întinse să apuce capătul unui ciot de salcie, să oprească barca. Apoi sări pe mal şi îi întinse Cleopatrei mâna, dar ea se făcu că n-o vede, sări pe mal şi o luă înainte, pălărie albă, rochie albă, trecând prin amestecătura de pete de umbră şi pete de lumină în zăvoi. El legă barca, luă undițele şi porni spre casă, când ea nici nu se mai vedea. Trecu pe lângă cele două fotolii de paie de pe iarbă. Cleopatra nu era aici. Intrase de bună seamă în casă. Bonifaciu se duse să puie undițele la loc.

Cleopatra era sus, în salon, şi se uita la el de după o perdea. Iar i se păru, ca mai adineauri în grădină, că-1 vede întâia oară. „Are un mers nemaipomenit, netrebnicul", îşi zicea ea, văzându-1 cum

vine, elastic, strâns, parcă oricând gata să sară într-o parte sau într-alta şi totodată drept, cu trupul încordat şi capul sus. „Nu e frumos, dar are ceva, are pe vino-ncoace, *un je ne sais quoi*[56]„, se gândea ea, şi iar o apuca necazul gândindu-se cât e de obraznic. Niciun om n-avusese darul s-o scoată din fire ca ăsta. „Las' că ți-arăt eu ție." Ştia şi ce-are să-i facă. Acuma îl aştepta să vie s-o caute.

Aşteptă poate un sfert de ceas şi era să se ducă să-l caute ea pe el, întrebându-se ce-o fi făcând, şi pe unde-o fi („dacă s-a retras la el în odaie, mă duc peste el"), când deodată auzi tropot de copite. Se-ntoarse în fugă la fereastră, şi rămase împietrită. Bonifaciu trecea pe după colțul casei, călare pe Samson, care era un cal arab, dar mai mare decât sunt ei de obicei şi negru ca o bucată de cărbune cu luciri albăstrii; călărețul în alb părea mic şi subțirel. Stătea în şa cam într-o rână, leneş, nepăsător; dar se vedea prin pantalonul lung, strâmt pe picior, coapsa musculoasă şi încordată.

Botinele de lac împintenate se mişcară uşurel, şi Samson o luă la trap, apoi la trap mare, intră pe după un colț al zăvoiului şi nu se mai zări. Cleopatra îl înjură pe Bonifaciu printre dinți, ca un bărbat:

— Mama ta de parşiv! Las' că-mi pici tu în gheare şi te fac eu mototol... şopti ea singură în salonul mare şi pustiu, cufundat în umbră de perdelele trase.

Dar Bonifaciu „nu-i pică în gheare". La prânz, se-ntoarse proaspăt ieşit de sub un duş rece, cu hainele schimbate (purta acum o haină de mătase brută de culoare *isabelle,* un pantalon negru, vesta neagră şi cravată înaltă de mătase neagră), şi era la fel de liniştit şi plictisit ca de obicei. Eustațiu era încălzit, cu ochii tulburi de citit; se gândea la ceva şi nu vorbea. Ea încerca să se stăpânească, să nu se uite la Bonifaciu prea des şi prea îndelung; îşi ținea ochii cu sila îndreptați spre farfurie. Dar odată, când îi ridică, observă că liniştitul şi nepăsătorul Bonifaciu îl priveşte pe frate-său într-un fel foarte ciudat; ca de departe de tot, cu mare atenție şi cu mare seriozitate, cu un fel de gravitate neobişnuită.

— Pe cine avem deseară? întrebă Eustațiu fără să observe nimic Cleopatra îi spuse numele musafirilor pe care-i aştepta. Eustațiu

---

[56] Un nu ştiu ce *(fr.)*

se strâmbă, plictisit.

— Şi tocmai când sunt nopţile astea senine... În sfârşit, măcar mâine-seară sper că n-o să avem pe nimeni.

— Nu, n-o să avem; dar o să se plictisească frate-tău numai cu mine... zise Cleopatra râzând.

— Nu mă plictisesc niciodată, răspunse prompt şi net Bonifaciu.

Eustaţiu Cozianu zise:

— Dă-mi voie să-l cunosc mai bine: îl cunosc personal de treizeci şi patru de ani!

Şi începu să râdă singur de ce spusese.

— E un om care nu s-a plictisit în viaţa lui. Câteodată mă şi miram cum de poate sta fără să se ocupe cu ceva, numai aşa, nefăcând nimic.

— Sunt foarte ocupat, spuse Bonifaciu. Mă îmbrac, merg călare, fac vizite, mă duc la vânătoare, le ţin de urât la cucoane, sunt cavaler servant la cumnată-mea şi aşa mai departe.

— Prostii, zise Eustaţiu. Ce, astea sunt ocupaţii? Eşti un trântor.

— Astrologia e o ocupaţie? întrebă Bonifaciu.

— Cum să nu! E un lucru mult mai serios decât îţi închipui! exclamă Eustaţiu cu convingere.

— Nu vreau să discut în contradictoriu cu tine. Nu vreau să discut în contradictoriu cu nimeni, zise Bonifaciu liniştit. Cleopatra îl privea pe furiş. El îi întâlni ochii, apoi, după o secundă, întoarse capul ca să-şi ia paharul de vin.

După-amiază, spre seară, Bonifaciu făcea o pasienţă în salon când o zări pe Cleopatra trecând şi oprindu-se în uşa ce da spre terasă. Soarele ocolea casa, şi acuma o lumină caldă, galben-roşcată, intra pe uşa aceea deschisă, aprindea culorile sângerii ale unui Ispahan de pe jos din faţa uşii şi făcea să lucească lemnul cu luciri mătăsoase al unui vechi scrin pântecos de la perete; deasupra lui, un portret al unui ban al Craiovei, însurat cu o Coziancă, părea negru.

Cleopatra se uita afară. Bonifaciu înălţă capul şi se uită la ea.

— Se face mai răcoare, zise el.

— Da, spuse Cleopatra sec.

— Vrei să facem o plimbare cu trăsura? întrebă el iar. Urmă o tăcere de o clipă, după care răspunsul nu mai sună sec, dar încă

indiferent:

— De ce nu?

— Mă duc să cer cabrioleta, zise Bonifaciu, se ridică vioi şi ieşi repede cu pasu-i elastic, ca pe arcuri. Peste zece minute veni s-o ia pe Cleopatra şi-i oferi braţul să coboare scările din faţă, până-n curte. Un rândaş ţinea calul de căpăstru. Bonifaciu îi oferi Cleopatrei mâna s-o ajute să urce şi i-o strânse tare, ferm; Cleopatra care urca, adunându-şi sub ea fustele largi, pe crinolină, se întrebă cum să înţeleagă strânsoarea de mână. Dar Bonifaciu îi lăsă mâna, se urcă şi el, îşi puse o pereche de mănuşi, apucă hăţurile şi trase afară din ţeavă biciul lung şi îndoit ca un şarpe, îl pocni uşor şi trăpaşul o luă la trap întins pe aleea de tei ce ducea din faţa conacului şi până la drumul mare.

Mergeau pe un drum de ţară puţin bătut de care, drum de pământ şi de pulbere, din care copitele calului scoteau norişori cafenii şi pe care roţile cauciucate alunecau fără zgomot; se auzea numai, înăbuşit, moale *dup-dup-dup* – a copitelor calului.

— La ce te gândeşti? întrebă Cleopatra.

Bonifaciu zâmbi.

— Acuma, la nimic.

— Dar în barcă, la ce te gândeai?

— Am să-ţi spun altă dată.

— Minţi! N-ai să-mi spui! Ai şi uitat!

— Nu, ştiu foarte bine la ce mă gândeam, şi-ţi promit că îţi spun.

După aceea tăcură iar. Dup-dup-dup-dup, făceau copitele calului. În stânga era o pădurice şi se zăreau mai încolo prundişurile albe ale Zlatiştei care curgea şerpuitoare printre dâmburi cu vii. Mai încolo era altă pădurice şi pe urmă râpele pe care le tăiase Zlatiştea dintr-un deal, alburii, de piatră de var, iar dedesubt pădure de un verde închis, cu sălcii verzi-argintii pe margini.

— Vrei să ne plimbăm şi pe jos? întrebă serios Bonifaciu.

— Să ne plimbăm, spuse ea cu cea mai mare indiferenţă şi blazare. Bonifaciu mai mână calul până la păduricea de sub râpe, iar acolo îl opri, puse frâna la roată, sări jos şi-i întinse Cleopatrei mâna; dar când Cleopatra se aplecă să coboare, el o luă de subsuori cu o mişcare iute şi îndemânatică, o luă pe sus şi o puse în picioare pe pământ.

— Stai, ce faci? exclamă Cleopatra în aer.

— Nimic, gata, spuse el ca şi cum nimic n-ar fi fost şi-i oferi braţul. Porniră împreună pe marginea păduricii; era de stejar, cu iarbă subţire printre trunchiuri şi frunze căzute şi uscate de toamna trecută, pământul elastic sub picior. Nu spunea niciunul nimic. Se auzea printre copaci, de dincolo de pădurice, murmurul apei curgând: acolo Zlatiştea era repede şi curgea pe piatră; fremăta, gâlgâia şi fâşâia necontenit.

Deodată Bonifaciu se opri, o luă pe Cleopatra de umeri, o întoarse spre el şi, cu ochii închişi, voi s-o sărute. Dar se trezi cu nasul turtit în palma Cleopatrei care-i pusese mâna-n faţă, iar cu cealaltă mână îl împingea ferm şi energic în stomac.

— Ce faci, domnule, eşti nebun? îl întrebă ea pe un ton dur şi rece, din acelea care îngheaţă orice pornire, cât de pătimaşă. Şi urmă: Nu-ţi dai seama ce faci? Cu nevasta fratelui dumitale? Vrei să te spun lui Eustaţiu? Credeam că eşti un om de onoare şi te porţi ca o lichea!

Bonifaciu se dădu un pas îndărăt şi o privi ţintă; se făcuse palid. Începu să râdă silit, stânjenit. Spuse:

— Te rog să mă ierţi. Dacă vrei, poţi să-i spui şi lui. Îţi promit solemn că nu voi mai fi niciodată lipsit de respect faţă de dumneata.

Cleopatra plecă pleoapele. Se simţea pătrunsă în tot trupul, îndeosebi în pântece, de o senzaţie delicioasă, de plăcere ascuţită. „Aşa, băiete; ca să te înveţi minte altă dată; zvârcoleşte-te-n tine, turbează, până crapă fierea-n tine; să simţi şi tu cine sunt eu!” Era topită de satisfacţie.

— Iar mâine voi găsi un pretext ca să plec de-aici de la Cozia fără să-i dau de bănuit lui, şi să mă-ntorc la Bucureşti, urmă Bonifaciu mereu serios. Cleopatra tăcu. Toată satisfacţia îi pierise, înlocuită de nemulţumire. Cum? Vasăzică să rămână singură cu Eustaţiu? Nu, nu-i convenea să plece omul ăsta, tocmai acum, când începea să-l dreseze.

— De ce să pleci? Dacă te porţi ca un om onorabil, poţi sta aici, zise Cleopatra cu mult calm.

El răspunse:

— Am să fac ce vrei dumneata. Acuma, de pildă, dacă vrei, să ne mai plimbăm, sau dacă nu, să ne întoarcem. Cred că nu te mai simţi bine cu mine singură, după ce s-a întâmplat...

„I s-a schimbat şi glasul şi vorbeşte ca un tâmpit. Ce e cu el?” se gândi Cleopatra nemulțumită şi enervată, şi-i răspunse cu o asprime brutală:

— Ba mă simt foarte bine şi vreau să mă plimb, iar dumneata n-ai decât să-ți bagi mințile în cap.

Şi porni, alături de el, printre stejarii care nici nu se mişcau în văzduhul liliachiu al serii, apărați de vânt de către râpele Zlatiştei. Bonifaciu se ținea lângă ea, şi puțin în urmă.

— Dă-mi brațul, zise Cleopatra, sec. Dar, spre marea ei surprindere, se trezi luată de umeri, întoarsă şi zvârlită la pământ, şi, înmărmurită, mută de uimire în fața acestui atac neaşteptat, se simți silită să se apere din răsputeri. Frunzele de stejar foşneau sub trânta celor doi. Cleopatra gemu:

— Țip!

— Țipă, suflă el gâfâind.

— Te muşc! Te zgârii!

El nu-i mai răspunse, ci-i trase două palme zdravene, grele, care-o făcură să vadă negru în fața ochilor şi să se lase moale, învinsă, mirându-se singură că simte o neaşteptată şi mulțumită împăcare, cu voința destinsă, topită.

Se întoarseră din pădure mai buni prieteni decât intraseră. Cleopatra îl ținea cu brațele de după gât, îl oprea ca să fie sărutată. El era liniştit. Cleopatra izbucni deodată:

— Ah, nu te pot suferi! Te detest! Te urăsc!

El râse potolit.

— Da, şi?

Ea şovăi, o clipă, gata să sară cu ghearele la el, apoi începu să râdă, şi iar îl apucă de gât şi-l sărută.

— Parşiv eşti, mă. Parşivule! spunea ea, trăgându-1 de urechi. El îşi feri capul pe spate.

— Lasă-mă să aprind felinarele. Se face noapte.

În cerul albastru se iviseră o stea mare şi verzuie, luceafărul, şi una mică alături. Zlatiştea murmura neobosită, peste pietre şi pietricele şi nisipuri. Bonifaciu aprinse felinarele cabrioletei, dezlegă calul şi o ajută pe Cleopatra să se urce, ridicând-o de talie. Ea se ceru sărutată în aer, apoi, când se urcă şi Bonifaciu, se ghemui lângă el şi porniră îndărăt. Se făcea din ce în ce mai întuneric, dar se vedea drumul albicios înainte, şi, de o parte şi de alta, câte un cerc de lumină pe jos în fața felinarelor. Cleopatra

râse singură.

— Parşiv eşti, mă... La ce te gândeai azi-dimineaţă?

Bonifaciu râse şi el.

— De fapt, nu te priveşte...

— Mi-ai promis!

— Ei, şi?

— Te rog, spune-mi! se rugă ea, milogindu-se ca un copil. La ce te gândeai când te uitai în barcă la mine?

— Mă gândeam că trebuie să fii bună de strâns în braţe şi mă întrebam: „S-o fac? Să n-o fac?" Mă gândeam că eşti nevasta lui frate-meu şi dacă o să trăiesc cu dumneata sau nu; şi chiar atunci eram pe cale să mă hotărăsc că da, spuse calm Bonifaciu, pe un ton uscat.

Cleopatra tăcu. El îşi scoase o ţigară de foi din tocul de piele pe care-1 purta în buzunarul de la piept, o aprinse şi începu să filmeze. Cleopatra îl întrebă:

— Dar la masă, când te uitai la el, ce te gândeai?

Bonifaciu Cozianu se uită la ea.

— Asta nu ţi-am promis că-ţi spun.

— Ei, hai, acuma spune-mi...

El trase din ţigara de foi, care se înroşi în capăt.

— Mă gândeam că nu-mi place. E nebun şi nătărău, aşa că de ce să ţin seama de el? Fiecare om să-şi păzească nevasta singur. Ce, o să mă lipsesc eu de-o plăcere pentru el? Mi-e indiferent. Frate, nefrate, e o prostie să ţin seama. Treaba lui. Dracul să-l ia.

Cleopatra se retrase de lângă el şi se rezemă de speteaza banchetei. Pe un ton mult mai puţin tandru şi alintat ca adineauri (iar începuse s-o enerveze cumplit omul ăsta, iar simţea că-1 detestă şi că ar vrea să-i facă vreun rău), îl întrebă:

— Dacă-i vorba de tine, nu ţii seama de nimic pe lume?

— De ce să ţin seama? întrebă el cu acelaşi glas uscat, sterp. Doar să nu-mi fac singur vreun rău.

— Afară de tine, nu-i nimic şi nimeni pe lume? întrebă ea răuvoitor, ostil.

— Nu e, rosti el foarte desluşit. Puteţi să vă duceţi şi dracului, toţi, adăugă el pe un ton destul de vesel.

După aceea, Cleopatra tăcu. Era o noapte blândă şi moale şi catifelată, cerul se lumina de stele, bătea un vânt călduţ. Se zăreau luminile conacului şi, masivă, cula cea veche, albă în

noaptea sinilie.

— Eşti un porc de câine, zise Cleopatra. El, cu ţigara în gură, cu hăţurile şi biciul în mâinile înmănuşate, răspunse prompt:

— Tu nu eşti? Cu Lăscăruş ce-ai făcut? Ce, crezi că nu ştiu?

După asta Cleopatra tăcu. Cabrioleta intra pe aleea de tei, în întuneric, sub coroanele negre ale copacilor.

II

Cleopatra se împotrivi pornirii care-o dusese, după câteva săptămâni de şovăieli şi ocoluri, la plimbarea în cabrioletă cu Bonifaciu. Dar se plictisea aici la ţară, iar bărbatul ei o plictisea şi mai mult decât sihăstria; de aceea, deşi îi era ciudă pe Bonifaciu şi-l detesta, aproape îl ura, trăi cu el toată vara aceea şi legătura lor dură, apoi, cu întreruperi, încă şi toamna şi iarna până când începu războiul. Atunci, Cozia aflându-se pe una din liniile de marş şi de etape ale armiei ruseşti, începură la conac la Cozia nişte zaiafeturi nemaipomenite, în care doamna Cozianu bucură inimile multor ofiţeri împărăteşti şi uită de Bonifaciu; iar dânsul, după ce luă parte la primirile şi balurile din Bucureşti din iarna aceea, mereu amabil, plictisit, şters, neluat în seamă de nimeni, cu atât mai mult cu cât la modă erau musafirii şi prietenii din nord, se trezi chemat sub arme ca şi toţi ofiţerii de rezervă din armata Principatelor Unite; iar în curând, regimentul de roşiori din care făcea parte trecea Dunărea. Vremea care urmă aduse cotitura hotărâtoare în viaţa lui. Nu dintr-odată; nu după vreo întâmplare cutremurătoare care să-i schimbe firea sau părerile; ci încetul cu încetul, în şirul nesfârşit de zile obositoare, de nopţi nedormite, de mici încăierări de avanposturi, din vremea când armatele ruse şi armata română desăvârşeau încercuirea Plevnei. Totuşi, s-ar putea vorbi de o anumită zi şi de un anumit ceas, când pentru întâia dată îşi rosti limpede gândul care se năştea încetul cu încetul în el de câtăva vreme. Chiar şi el, când i se întâmpla mai târziu să reflecteze asupra carierei sale politice, îşi spunea că începuse dintr-o anumită zi; fiindcă în ziua aceea luase hotărârea.

Era o zi ploioasă, cenuşie, neaşteptat de rece pentru acea vreme a anului. Câmpurile pustii şi dealurile de lut, cu iarbă rară, erau

numai noroaie. Noroaie cât vedeai cu ochii; băltoace; coaste de dealuri roase de ploaie; mărăcinişuri, livezi de pomişori uzi, cu trunchiul negru şi frunzişul pleoştit; aerul umed, cerul cenuşiu, orizontul tulburat de ceaţă. Îndărăt, se auzeau rostogoliri grave de tunete: bateriile ruseşti trăgeau asupra uvrajelor înaintate ale fortăreţei, făcând loc pionierilor care împingeau capetele de tranşee spre bastioane. Bonifaciu ştia asta; ştia şi că el, locotenentul Cozianu din regimentul doi Roşiori, e una din sutele de antene pipăitoare trimise înaintea armatei române care-şi lua locul în cercul asediului, respingând necontenit trupele turceşti din faţa ei şi îngrămădindu-le în incinta de redute a Plevnei. Ştia, şi-i era profund indiferent, şi-l stăpânea o plictiseală, o oboseală nemaipomenită; era nemulţumit şi furios; nu-şi dădea seama limpede de ce; nu-şi spusese încă lămurit ce-i displace şi ce-1 revoltă. Şedea ca totdeauna, puţintel strâmb în şa, cu genunchii încleştaţi pe coastele calului, cu călcâiele uşor în afară ca să nu-i zdrelească burta cu pintenii, cu frâul în pumnul stâng, adus spre sine, mai mult ca altă dată, căci calul acesta pe care-1 alesese anume pentru campanie avea gura tare. Uşurel şi mărunt pe calul înalt, aprins, care juca în trap săltat şi elastic, locotenentul Cozianu înainta pe drumul plin de bălţi. Era cu mantaua cenuşie pe el şi vedea înainte la câteva sute de metri vedetele trimise una pe drum şi câte una pe câmpuri, de-a dreapta şi de-a stânga, mantale cenuşii cu pulpanele ce băteau şoldurile cailor, şi, linioare negre, verticale, carabinele ţinute cu mâna dreaptă, rezemate cu patul pe genunchiul drept al ostaşilor. I se adunau picuri de apă pe cozorocul chipiului. O rafală de vânt rece îi suflă în faţă stropi de ploaie şi-i scutură şi apa de pe marginea cozorocului drept în ochi. Bonifaciu strânse pleoapele; îi era somn, jucase cărţi toată noaptea cu camarazii într-o casă de ţărani bulgari, lipită cu lut pe jos, în frig, şi acuma, în dimineaţa asta rece şi mizerabilă, când abia vedeai de ploaie şi de ceaţă subţire, trebuia să patruleze înaintea regimentului care înainta în coloană, undeva departe îndărăt, între dealurile de pământ mâncate de ploaie. Dincolo de dealuri, murmurul subteran al canonadei cutremura necontenit auzul. Aici însă era linişte şi pustiu. Într-un câmp, în dreapta, nişte cai morţi, grămezi cafenii pe care stăteau nişte ciori.

Se uită o clipă la una din ciori şi o văzu desluşit cum trage cu

ciocul o fâşie din hoit şi cum se opinteşte s-o smulgă. Mirosul de putreziciune nu se simţea; vântul bătea din faţă, şi era umed şi rece. Sub Bonifaciu, spinarea calului sălta vioi, copitele jucau pe drumul noroios, împroşcând apă din băltoace. Îndărăt, Bonifaciu auzea tropotul greu al plutonului de călăreţi în mantale cenuşii În stânga vedea un cheson rupt, răsturnat în şanţul drumului. Dincolo de cheson, întins pe pământul ud, un mort în uniformă albastră, udă, mânjită de noroi, zăcea pe burtă cu obrazul drept la pământ de parcă-şi lipea urechea de lutul ud, să asculte. Era desculţ, cu capul gol, ras, cenuşiu. Mâinile chircite stăteau cu vârfurile unghiilor pe pământ. Fesul soldatului era în iarbă: cei care-1 descălţaseră pe mort n-aveau nevoie şi de fes. Bonifaciu întoarse ochii de la cadavrul soldatului cu acelaşi dispreţ indiferent cu care îi întorsese de la cadavrele cailor mâncaţi de ciori. Trecu mai departe, în trap vioi, iar mortul cu picioarele goale, cu tălpi gălbejite, rămase să asculte mai departe ce se aude în pământ, întorcându-şi ceafa rasă la pâlcul de călăreţi străini care treceau, în mantale cenuşii, cu carabinele pe genunchi, tăcând. Bonifaciu strângea din măsele. „Ce porcărie! Ce porcărie... Ce-mi trebuie mie? se gândea el şi înjura în sine pe anumiţi oameni. Bandă de canalii. *Tas de brigands*[57]*„*

Înainte, departe, cele trei vedete se apropiau de o pădurice costelivă de copăcei rari şi cu frunza puţină, care se întindea de o parte şi de alta a drumului, câteva sute de paşi. Bonifaciu nu se mai uita nici înainte, se uita în gol, pe lângă gâtul încordat şi încovoiat al calului, cu coama şiroind de apă. *„Bande de cochons."* Dar sunt inteligenţi. Ei au dreptate şi nerodul e ăla care nu face ca ei", se gândea Bonifaciu Cozianu furios, strângând fără să vrea mâna cu frâul, ceea ce avu darul să-l facă pe calul cel focos şi negru să îndoaie gâtul, sforăind, şi să alerge într-un trap şi mai săltat, ca o dănţuitoare. Pe neaşteptate se feri brusc spre dreapta, sărind cu toate picioarele deodată. Alt călăreţ decât Bonifaciu Cozianu ar fi rămas în aer şi ar fi căzut din şa pe partea stângă; el, însă, cu genunchii lipiţi de coastele calului, se aplecă doar, fără voie, spre stânga, apoi reveni deasupra şeii, mlădios şi uşor, şi în aceeaşi clipă plesni calul peste şoldul stâng cu cravaşa care-i atârna de încheietura mâinii stângi, de o gurmetă de piele

---

57 Turmă de porci! *(fr.)*

împletită.

— De ce te-ai speriat? întrebă el cu glas scăzut, dar îndată văzu ce fusese: trei morți pe drum, în noroi, pe sfert cufundați în pământ; erau întinşi grămadă acolo, aproape lipiți unul de altul, şi unul avea mâna cufundată cu totul în noroi, terciuită, de bună seamă călcată în picioarele cailor sau de roțile tunurilor şi căruțelor, iar al doilea cu fața despicată pieziş de un şanț negru-cafeniu, căscat adânc; nasul îi era tăiat în două, un ochi înlocuit de un boț de sânge închegat, şi sub celălalt ochi, capătul tăieturii, în mijlocul obrazului, arăta un dinte alb. Al treilea soldat era cu picioarele în şanț şi ridica în aer un braț înțepenit, fără mână: era un ciot roşu-vânăt, cu ceva alb în mijloc, totul tăiat neted.

„Ce uşor îşi pierd ăştia fesurile când cad", se gândi foarte serios Bonifaciu Cozianu, care-şi legase chipiul sub bărbie cu cureluşa de deasupra cozorocului. Apoi începu să moțăie: îl ajunsese somnul.

Totdeauna îl ajungea somnul la ora aceasta, după nopțile pierdute la cărți sau la chef. Îndărăt, după el, venea mereu tropotul de cai în noroaie şi zdrăngănitul de tinichea al săbiilor şi echipamentului ostaşilor. Vântul ăsta scârbos îi făcea frig pe la gât; simțea că i se scurg picături de apă pe sub guler. Uitase să-şi tragă gluga mantalei peste cap şi acuma era udă; n-avea niciun rost să şi-o puie. Era murdar, nespălat, dormise îmbrăcat şi cu cizmele în picioare; mâncase prost şi mult; îşi simțea mâinile asudate în mănuşi, şi-i ardeau ochii de nesomn. „Am fumat şi prea mult azi-noapte", se gândea el, învârtindu-şi în gură limba coclită. „Să aprind o țigară?" Avea în buzunarul dinăuntru al mundirului tocul de piele cu două țigări. Îşi trecu frâul în stânga şi-şi petrecu mâna pe sub manta, să-şi descheie nasturii de la piept, când deodată se opri, trase mâna şi cu cealaltă strânse frâul.

— Stai, murmură el blând. Calul se oprise într-o clipă. Era nervos şi scurma numai din picioare, în loc. Bonifaciu ridică brațul drept şi deodată tropotul şi zăngănitul dindărătul lui încetă. Se auzi numai răpăitul de copite al unui singur cal, care venea în trap mare, şi se opri lângă el. Călărețul, un sublocotenent tinerel cu ochi albaştri şi gene lungi, cu fața albă şi palidă şi favoriți stufoşi ca principele domnitor, se uită la Cozianu. Era un fecior de proprietari din acelaşi județ în care îşi aveau

Cozienii moşiile lor, şi erau vecini cu moşiile şi cu conacele; bunicu-său ţinuse moşii în arendă, tată-său le cumpărase şi-l crescuseră pe Walter Apostolescu ca pe un boier de neam; Bonifaciu şi frate-său îl cunoşteau de copil. Totuşi, aici nu mai era vorba de vecini sau prieteni, şi Bonifaciu îl pusese la locul lui odată, când îi spusese pe nume.

— Au dat de turci, zise Walter Apostolescu. Vedetele se opriseră, se adunaseră la un loc, unul din cei trei ostaşi o luase în galop îndărăt, ceilalţi doi se întorseseră fiecare în câte un capăt al păduricii de copaci rebegiţi şi scunzi care abia treceau peste capul călăreţilor. Se vedea cum îi flutură mantaua soldatului. Cei doi ofiţeri aşteptau în mijlocul drumului. Bonifaciu nici nu se uita la Walter Apostolescu. Îl simţea cum îşi joacă calul, întorcându-1 spre marginea drumului, pe urmă îndărăt spre Bonifaciu. „E nervos", se gândi Bonifaciu. Era palid, de obicei, Walter Apostolescu, dar acum era alb la faţă şi ochii cu cearcăne sub ei îi străluceau.

— Mi se pare că am dat de ei, repetă Walter Apostolescu pe un ton vesel, dar încordat, surescitat, oprindu-şi calul lângă al lui Bonifaciu. Acesta nu răspunse nici acum. Aştepta, cu ochii la roşiorul care galopa spre ei; aştepta să se îngreuneze o picătură de apă în marginea cozorocului şi să pice, în sfârşit.

Ostaşul îşi opri în faţa lor calul care aburea, îşi vârî carabina în tocul de piele de la şa şi salută cu mâna la chipiul fără cozoroc.

— Să trăiţi, don' locotenent! I-am văzut!

Era un flăcău uscăţiv şi negricios, cu o mustaţă mică, răsucită, şi umerii obrajilor osoşi ca şi fălcile. Mâinile cu care ţinea frâul erau groase, mari şi pământii: mâini de plugar. Vorbise liniştit şi tare, cu o vioiciune mecanică, ca la cazarmă.

— Câţi? Infanterie? întrebă Bonifaciu.

— Călări, să trăiţi. Vreo zece-cincisprezece sunt; vin de la vale, în rând.

— După ei nu vine nimic?

— Nimic, să trăiţi. Se duc pe drum nişte căruţe, încolo. Şi soldatul arătă cu mâna spre dealurile scunde şi prelungi dindărătul cărora se auzeau bubuind tunurile în văzduhul umed.

— Câte căruţe? întrebă Bonifaciu.

— Multe, să trăiţi. Ca la noi, când duceau grâul la moară, zise ostaşul şi râse stângaci, cu sfială. Bonifaciu îl privi lung. Soldatul

clipea din ochi, stingherit; de ce tăcea locotenentul şi se uita la el? Pe urmă îl văzu că-şi trage cu mâna înmănuşată peste mustăţile pleoştite şi că se-ntoarce spre sublocotenentul Walter Apostolescu care, palid, se uita şi el ţintă la locotenent, jucându-şi calul. „Ce dracu şi-o fi jucând calul, în loc să-l lase în pace, să-l cruţe, că acuşi-acuşi o să aibă nevoie de el!" se gândea ostaşul.

— Domnule Apostolescu, e o patrulă care eclerează retragerea unor convoaie de muniţii sau de aprovizionare către Plevna; şi n-o fi ea singură; trebuie să fi pus ei nişte cavalerie să acopere căruţele...

Aici, Bonifaciu se opri. Se trezise. Îi era frig, simţea că-1 trec fiori uşori şi că-i ard tâmplele. Se uită la soldatul care aştepta cu mâinile-n poală.

— Mă sergentule! Tu i-ai văzut. Nu e nimic pe aproape?

— Poate să fie, don locotenent, dar mai încolo, prin sat. E un sat la drumul mare. Pân-acolo, nimic.

— Să-i atacăm, domnule locotenent! zise Walter Apostolescu cu ochii lucitori. Bonifaciu se uită la sergentul cel ciolănos. Ridică din sprâncene întrebător şi poftindu-l:

— Ei?

Ostaşul râse, dând din cap spre umăr.

— Putem, don locotenent. O luăm în două, prin dreapta şi prin stânga de tufele alea; îi luăm ca din oală.

Bonifaciu se uită la pădurice, la câmpurile pustii. Ploua mereu. „O să cam alunece caii. Ce-ar fi să mă duc să văd cu ochii mei? Dar până atunci pierdem vreme şi-i scăpăm."

Se uită la ostaşul din faţa lui. Acesta îşi ştergea de apă faţa cu mâneca mantalei. Părea netulburat, foarte liniştit. „E bun. Brav şi deştept. Stofa bună. Mă pot bizui pe capul lui. Hai, dacă tot am ajuns aici, să facem o treabă ca lumea... Pentru *dumnealor,* ca un nătăfleţ. Unde mi-a fost capul până acuma? Cum am ajuns aici?"

Walter Apostolescu şi sergentul se uitau la locotenentul acesta scund şi subţire, băţos, botos, mustăcios, care le vorbise sec şi scurt, şi care acuma se gândea, cu ochii la pădurice. Aşteptau. Deodată Bonifaciu păru că se trezeşte din visare. Spuse:

— Apostolescule, ia jumătate din pluton şi porneşte pe colo. Ataci îndată şi-i goneşti spre dreapta. Eu voi fi acolo şi mă arăt la două minute după ce-am auzit primul foc. Mână.

Walter Apostolescu salută.

— Am înțeles, să trăiți.

Se făcuse alb de tot la față şi i se întunecaseră frumoşii ochi albaştri. Murmură:

— *Adieu, monsieur*.[58]

Bonifaciu se uită lung la el şi apoi râse:

— Vino-ncoa să te pup.

Tânărul îl strânse în brațe tare de tot, gata să-i facă să cadă amândoi de pe cai. Sergentul se uita la ei şi nu părea că are vreo părere despre ce se petrece.

— Hai, mână, marş, marş! zise Bonifaciu, îşi dădu calul îndărăt şi-i spuse sergentului:

— la jumătatea ailaltă de pluton şi veniți după mine!

Şi dădu pinteni, fără să mai asculte. Calul porni întâi iute, în trap mare, apoi începu să calce greu în pământul moale. Bonifaciu se uita înainte: un capăt de pădurice, un soldat, un câmp pustiu, linie de orizont. Încoace, pământ galben, bălți. Dincolo, cerul livid, norii fumurii. Îndărătul lui auzea cum vine un tropot înăbuşit, greu.

Apoi îl văzu pe soldatul care aştepta. Era aproape de tot: stătea cu spatele, cu carabina pe genunchi, lângă nişte desişuri de stejari pitici. Văzu şi frunza copacilor: stejar. Ajunsese. Se uită în stânga: un pâlc de mantale cenuşii pe cai care mergeau greu prin arături se adunară la capătul pădurii. Apoi, într-o clipă, nu mai rămaseră decât vreo patru-cinci, care traseră săbiile şi dădură pinteni cailor; peste o secundă, nu mai era nimeni. Se uită îndărăt: plutonul se aduna încet îndărătul lui, în rând lung. În cap, în dreapta, sergentul îşi puse degetul gros la o nară şi-şi suflă nasul. Bonifaciu porni mai departe, până lângă vedetă. Ostaşul salută, înțepenind în şa, cu capul sus şi carabina pe coapsă. Bonifaciu scoase ceasul. Nu voia să iasă de după tufişuri, să sperie vânatul. Picături de ploaie alunecau pe geamul ceasornicului. Bonifaciu îl şterse de pulpana mantalei. În clipa aceea se auziră primele împuşcături. Bonifaciu observă cum tresare soldatul de lângă el. Se uită la el: era un flăcău voinic, cu obraji rotunzi, pământii, dar cu pete roşii în umerii obrajilor. Bonifaciu râse:

— Te luă cu frig, mă?

---

[58] Adio, domnule, *(fr.)*

— Mă cam luă, să trăiți, râse ostaşul.

— Las' că te-ncălzeşti acuşi, zise Bonifaciu, vârî ceasul în buzunar, se-ntoarse către ceilalți şi vorbi tare:

— Luați custură la mână, mă!

Câțiva râseră; se-ndoiră toți să tragă săbiile. Bonifaciu scoase sabia din teacă, îşi petrecu dragona pe încheietura mâinii, scoase şi revolverul de la şold şi dădu pinteni calului, uşurel de tot. Porni spre câmpul gol de dincolo de cornul păduricii. Acolo se-ntoarse în şa să se mai uite încă o dată la oameni. Îl văzu pe flăcăul cu care vorbise şi care se ținea după el; era galben la față, şi sabia pe care-o ținea la umărul drept lucea stins, cenuşiu, ca şi cerul ploios. Bonifaciu îşi drese glasul, apoi se înălță în scări şi, arătându-le cu pistolul câmpul gol din dreapta, răcni:

— La trap, înainte, marş!

Peste câteva secunde, trecu pe lângă ultimul copac şi văzu câmpurile din dosul păduricii, şoseaua depărtată pe care trecea un şir nesfârşit de căruțe şi pâlcuri de cavalerie dincolo de şosea. Şi înspre el, în mijlocul împuşcăturilor, răcnetelor, tropotului turbat al cailor, câțiva călăreți în mantale albastre care veneau spre el, aplecați pe gâtul cailor. Îl văzu pe unul cum bătea turbat calul cu latul săbiei. Bonifaciu se înălță prompt în scări, a doua oară, şi strigă:

— Pe ei! Urra!

Urale risipite, slabe, izbucniră din şirul de roşiori. Bonifaciu porni în galop spre călăreții care veneau către ei; auzea duduitul pământului sub copitele cailor: „Bine că aici s-a scurs apa; e la vale", se gândi el şi-şi înfrână treptat calul. Roşiorii trecură pe lângă el ca un vârtej. El îi urmă mai puțin repede, uitându-se cum se ridică şi cad fulgerător săbiile. Din față soseau ceilalți, ai lui Walter Apostolescu. Era o treabă isprăvită. Îşi opri calul. În clipa aceea văzu că vine în galop spre el un călăreț. În a doua secundă, îşi dădu seama că e un turc, îi văzu uniforma albastră, fesul, fața. Omul îl zări şi coti numai cât să nu dea drept peste el. Bonifaciu ar fi putut să-l lase să treacă. Un crâmpei de secundă stătu în cumpănă. Totul se isprăvise, un om încoace sau încolo, n-avea a face. Ce să mai tragă în el? Să se ducă dracului, să scape dacă poate.

N-ar fi putut spune de ce, totuşi, ridică mâna dreaptă, îl ținti şi, chiar în momentul când celălalt era să treacă pe lângă el, trase. Îl

văzu cum se apleacă, îi desluşi faţa prelungă, galbenă, cu sprâncene subţiri şi arcuite, cu nasul uşor încovoiat şi ochii holbaţi. Turcul coti în ultima clipă şi năvăli cu sabia sus asupra lui Bonifaciu. Prin fumul alb care se risipea, Bonifaciu ţinti jos, sub piept, în stomac, trase încă un foc, şi repede încă unul. Calul trecu gâfâind pe lângă el, în clipa când cizma călăreţului aluneca peste şa. Auzi bufnitura trupului de pământ; altul venea în galop, cu sabia ridicată. Bonifaciu ţinti şi trase. Niciun sunet. Trase încă o dată. Nimic. Al doilea turc era la zece paşi, cu sabia sus, Bonifaciu îi zvârli revolverul în obraz, dădu pinteni calului şi-l smunci spre stânga, apucându-şi sabia. Simţi cum îi trece un vârf de ac prin păr, deasupra urechii drepte. Întoarse capul şi ridică mâna cu sabia. Turcul se oprise, întorsese şi venea spre el. Îl văzu: un om tânăr, cu mustăţi mari, năsos şi cu ochi mari căprii, holbaţi şi tulburi, cu gura deschisă şi dinţii rânjiţi de încordare. Deodată omul trase de frâu şi calul i se ridică în picioare. Turcul aruncă sabia şi ridică o mână răcnind ceva:

— Aa! Aa!

Atâta înţelese Bonifaciu, dar nu se putea opri: trecu pe lângă el şi-l lovi din răsputeri în cap. Celălalt se feri, ridicând mâna.

Bonifaciu trecu în galop mai departe şi atunci îşi dădu seama ce striga turcul: *Aman, aman!* Opri scurt calul, îl învârti în loc şi se-ntoarse. Omul zăcea pe jos, cu braţul tăiat, pe brânci, cu capul plecat, în noroi. Bonifaciu se aplecă din şa şi-l mai croi o dată cu sabia peste ceafa. Omul se prăbuşi de tot şi rămase culcat pe burtă, zvâcnind din picioare de parcă voia să se împingă, să se târască înainte. Calul i se depărta în trap spre pădurice, şi acolo se opri. Bonifaciu se întoarse spre câmp. Roşiorii se adunau. Walter Apostolescu veni în trap mare, râzând cu ochi rătăciţi ca un om în delir, strigând, vorbind pe nerăsuflate. Bonifaciu nu-1 înţelegea. Asuda. Îi curgea sudoarea caldă pe faţă. Se şterse pe obraz şi pe gât cu mâna înmănuşată. Când coborî mâna, îşi văzu mănuşa năclăită de sânge. Îşi trase mănuşa din mână şi o aruncă pe jos, scoase batista şi şi-o ţinu pe obraz. Soldaţii îl înconjurau. Unul scoase o basma. Îl legară la cap, dar sângele îi curgea mereu pe lângă ureche, pe obraz, pe gât.

— Pierderi? întrebă el.

Apostolescu îl privea rătăcit, ca un om care nu înţelege. Bonifaciu se uită împrejur. Roşiorii veneau cu caii de căpăstru,

cai fără călăreți. Turcii zăceau risipiți pe câmp. Câțiva soldați erau descălecați şi se aplecau asupra morților. Nu se vedea ce fac. De bună seamă îi căutau de bani.

— Sergent! strigă Bonifaciu. Unde-i sergentul ăla? Uitase cum îl cheamă. Cu cinci minute înainte ştia. Acum uitase.

— E colea sergentul, iote-1, don' locotenent.

Se uită la ostaş: era vedeta, cel căruia îi spusese că-1 cam ia cu frig. Era roşu şi asudat, şi-şi ştergea sabia de mânecă.

Porni spre un grup de oameni călări şi pe jos; văzându-1, îi făcură loc. În mijlocul lor era sergentul, culcat pe spate, în noroi, cu ochii deschişi, sticloşi, gălbejit, cu capul îndoit spre umăr, cu mantaua grămădită în sus, de la brâu până la subsuori. Nu părea lovit.

— Şi-a rupt gâtul. A căzut de pe cal şi şi-a rupt gâtul, zise un soldat. Bonifaciu strigă răguşit:

— Încălecarea!

Şi, pe când oamenii urcau pe cai, auzi nişte vaiete scremute, ciudate. Se uită cine le scotea: era omul împuşcat de el. Se târa în mâini spre pădure. Când îl ajunseră Bonifaciu cu Walter Apostolescu şi vreo doi-trei roşiori, omul se răsturnă pe spate, cu mâinile în sus, desfigurat de groază. Scâncea:

— *Aman... ama... a...*

— E lovit în şira spinării, zise Walter Apostolescu, care începuse să-şi vie în fire. Nu-1 putem lua cu noi.

— N-ați prins niciunul viu? întrebă Bonifaciu, simțind că-i curge sângele pe umăr, pe coaste.

— Nu, că fugiră şi-i miruirăm din goană, zise un ostaş. Turcul îl privea cu ochii lui ca nişte găuri, prin care se vedea întunericul din el, adânc, imens întuneric. Gura, prin colțul căreia curgea un fir de scuipat, gemea în neştire:

— A... a... a...

— Nu-1 putem lua, zise Bonifaciu. Dați-1 în p... mă-si. Hai, după mine, marş!

Şi porni îndărăt, pe după colțul păduricii. Era înfierbântat, îi curgea sudoarea pe şira spinării, tremura tot... „Ce tâmpenie. Ce tâmpenie. Auzi dumneata! Cum, dar ar trebui să fiu nebun! Asta e pentru amărâții ăştia de țărani, pentru dobitocul ăsta de ofițeraş, el măcar e de meserie. Dar eu? Eu? Nu, domnilor, faceți-vă afacerile cu alții, nu cu mine. Eu am pretențiunea de a fi cel puțin

la fel de privilegiat ca domniile voastre. Mama voastră de ciocoi!”

Asta gândea acest locotenent taciturn, fără chipiu, legat la cap cu nişte cârpe pline de sânge, şi care călărea prin ploaie în capul unui şir de roşiori cuprinşi de osteneala mohorâtă care vine după înfrigurarea luptei. O patrulă de cazaci sosi pe drum, bărboşi, cu căciuli înalte, mițoase, cu mantale largi negre, şi legănându-şi lăncile. Îi comanda un ofițer tânăr şi blond, cu mustăți şi favoriți ca de mătase, cu obrajii trandafirii şi ochi albaştri, curat, cu mantaua de stofa fină şi cizme de lac. Se opriră, şi vlăjganii bărboşi întrebară ceva pe ruseşte, strigând cu glasuri groase şi râzând la roşiori. Ofițerul însă veni să-l salute pe Bonifaciu cu o politețe desăvârşită:

— *Bonjour, mon lieutenant. Permettez-moi de me nommer: lieutenant comte Wenden. Vous avez fait le coup de sabre? Comme je vous envie*![59]

Bonifaciu îi răspunse politicos, dar posac. Cazacii strigau mereu, râzând gros. Bonifaciu întrebă ce vor. Locotenentul conte Wenden se făcu şi mai roz la față şi zâmbi stingherit.

— Întreabă dacă vă doare capul... *C'est de l'esprit cosaque...*[60]

— A, aşa... murmură Bonifaciu, acru. „Mama voastră de sălbatici. Duceți-vă, să vă găurească pieile.”

— Domnule – zise dânsul – am văzut convoaie de căruțe pe dramul cel mare; poate că vă interesează.

Rusul mulțumi şi salută, înclinându-se, apoi le spuse ceva cu glas tare cazacilor care scoaseră răcnete vesele şi toată ceata porni în trap mare, în direcția de unde se întorcea Bonifaciu. Acesta, aruncând o privire duşmănoasă uriaşilor bărboşi, de o frumusețe bărbătească şi sălbatică şi care treceau călări pe lângă el, se gândea: „Vouă vă place; treaba voastră. Mie nu-mi place. Nu mă mai prinde cineva că fac *le coup de sabre*[61] cu cine ştie ce derbedeu desculț ieşit din vreun bordei din Anatolia. Locul meu nu e aici. Cum de nu m-am gândit mai demult?”

Îi era frig şi-l treceau fiori din când în când. Călărea înainte, cu Apostolescu lângă el. Acesta îl întrebă:

— Crezi că o să atacăm coloanele de căruțe?

---

59 Bună ziua, domnule locotenent. Permiteți-mi să mă prezint: locotenentul conte Wenden. Ați avut o încăierare? Cât vă invidiez! *(fr.)*

60 E o glumă căzăcească... (fr.*)*

61 Aici – încăierare *(fr.)*

— Să vedem ce spune colonelul, mormăi acru Bonifaciu. Apoi, deodată, exclamă cu ciudă, dându-şi un pumn în frunte:

— Iha! Ce nătărău! Ce gogoman! Eu, eu! să mă apuc să... Ce capsoman! A, dar nu! Niciodată!

Şi-şi dădea mereu cu pumnul în cap. Walter Apostolescu îl privea uimit şi mâhnit, mai ales când văzu că cheagul de sânge s-a rupt şi că pe obrazul lui Bonifaciu începe iar să curgă un fir de sânge proaspăt. Dar Bonifaciu Cozianu călărea atât de galben şi încruntat, cu un asemenea aer de nemulțumire furioasă, încât Walter Apostolescu, care şi aşa îl admira ca pe un boier mare, un om foarte distins şi un erou, îşi ținu gura şi de altfel uită în curând ce auzise, căci regimentul atacă într-adevăr în dimineața aceea, apoi ieşi din foc, când infanteria îşi ocupase pozițiile; roşiorii mai stătură până la sfârşitul campaniei prin sate, fără să mai ia parte la nicio acțiune mai însemnată. Dar între timp, Bonifaciu Cozianu fusese distins cu cele mai înalte decorații militare româneşti şi ruseşti, şi rechemat în țară. Scrisese, chiar în seara zilei cu pricina, o scrisoare cumnatului său Lăscăruş Lascari:

Iubite nene Lascăre,

Am avut în sfârşit ocaziunea fericită de a-mi tăia reciproc beregata cu nişte turci. Eu am izbutit, ei nu, decât să mă taie oleaca prin pielea capului: puțin lipsea, şi-mi aeriseau creierii. Dar, după aceste mari fapte de arme, am înțeles că aici e pierdere de vreme pentru mine. Sunt două soiuri de oameni: cei care le poruncesc altora să-şi taie gâtul între ei şi cei care primesc şi execută porunca. Doresc să trec din această a doua tagmă în cealaltă şi să mă fac din nicovală ciocan şi din cal călăreț. Vrei să-mi dai o mână de ajutor? N-am cum să-ți răsplătesc pe cel pe care mi-l vei da, decât rămânând pe veci nu numai cumnatul, ci şi prietenul dumitale devotat şi slugă prea-plecată,

B. Cozianu

III

Întors la Bucureşti, Bonifaciu stătu de vorbă abia după o lună sau chiar mai mult cu Lăscăruş Lascari. Lucrurile se petreceau

într-o seară, la un dineu politic, în casa lui Lăscăruş. Era târziu, lumea se ridicase de la masă şi umplea saloanele; afară ploaia şiroia pe ferestre, dar înăuntru sobele mari şi pântecoase dădeau căldură, cele câteva zeci de lumânări ale lustrelor celor mari pâlpâiau în aerul cald, se vorbea, cineva cânta la pian, domni gravi şi bătrâni jucau cărţi, cucoanele îşi făceau vânt cu evantaiurile; Lăscăruş şi Bonifaciu Cozianu nu se uitau la lumea din salon; se retrăseseră în cadrul unei ferestre, pe jumătate ascunşi de perdelele de mătase galbenă, şi stăteau de vorbă, fumând. Bonifaciu începuse:

— Mulţumesc că m-ai chemat la o soarea politică, măcar că nu sunt om politic...

Şi zâmbea: spusese asta ca să aducă vorba. Lăscăruş, alb şi gras (chelea şi încărunţea îngrozitor, făcea pungi sub ochi, îi cădeau fălcile grase şi grele), sugea ţigara de foi, cu un aer tâmp; numai ochii îi luciră când zise:

— Ei, *cela ne tient qu'a vous*[62], nu vrei să devii om politic?

„E delicat – îşi zicea cu satisfacţie Bonifaciu – nu vrea să facă aluzie la scrisorica mea."

— Ba vreau, şi ţi-am şi spus asta în scrisoarea mea; trebuie să ştii că-ţi rămân obligat, în paranteză fie zis, obligat pe veci, pentru că m-ai scos din porcăria aceea de război. Ei, dar îţi scriam asta în răvaşul acela cam imoral...

Şi se uită la Lăscăruş, aşteptând.

— Cam prea verde le spui lucrurilor pe nume acolo. Un om politic nu trebuie să scrie scrisori de astea, murmură Lăscăruş foarte serios.

Bonifaciu surâse amabil, privindu-1 drept în ochi.

— Asta a fost ultima mea scrisoare de simplu particular, şi ultima oară când m-am dat pe mâna cuiva. Înţelegi că atâta vreme cât trăieşti dumneata, o să poţi fi sigur de mine... având şi garanţie.

Lăscăruş se uita pe geamul ud la trăsurile negre înşirate în ploaie afară, în faţa casei. Păru a nu fi auzit. Întrebă însă, prietenos:

— Şi cam ce-ai vrea să faci?

Se-nţeleseseră. Erau aliaţi acuma, câtva trăi Lăscăruş.

---

62 Asta nu depinde decât de tine. *(fr.)*

Bonifaciu tuşi şi-şi drese glasul.

— O să te miri, dar eu aş vrea să fac politică cu conservatorii, nu cu ai dumitale. Îmi e mai la-ndemână; mă-nțelegi; interesele mele directe sunt legate de pământ, nu de bănci, ca ale dumitale. Dar ce, îți strică un prieten în partidul conservator? Şi care ți-e şi cumnat? Şi cu cât e mai sus, cu atâta-ți strică mai puțin. Iar la o nevoie, ai prin mine o uşă deschisă şi o mână întinsă la ei, orice s-ar întâmpla. Parcă poți să ştii?

Lăscăruş se uita mereu pe geam. Se întoarse şi-l privi pe Bonifaciu, apoi se uită în salon, la lume. Bonifaciu tăcea. Lăscăruş întrebă:

— Şi cu ce te pot ajuta eu atunci?

— Cu bani, zise Bonifaciu fără patos; simplu vorbise, net, moderat, în ton. Cu bani. Am nevoie de bani pentru ca să intru în Cameră şi vreau să mă împrumut asupra moşiilor mele, dar numai la o bancă unde ştiu că am prieteni şi că nu voi fi jupuit, ci păsuit ori de câte ori am nevoie.

După primele alegeri, apăru în Camera Deputaților, pe băncile conservatorilor, şi avea să fie deputat în fiecare legislatură şi membru al partidului conservator, până târziu de tot. Dar atunci, la primele alegeri, se petrecu încă una din acele zguduituri morale care sunt etapele mari ale istoriei unui om şi care vin de obicei din afară. Lucrurile se coapseră treptat, de la o zi la alta, până când îşi atinseră culmea. De la Bucureşti la N... încă nu se făcuse drum de fier. Bonifaciu sosi cu trăsura trasă de caii poştei, pe drumul cel mare al diligenței. Era înghețat, domnea un frig umed; cernea cu zăpadă şi ploaie din cerul de scrum. Copaci negri şi despuiați pe câmpuri noroioase, case de țărani, mici şi strâmbe, țărani încotoşmăniți în cojoace mari şi cu căciulile trase peste ochi întunecați şi bănuitori – totul era sumbru şi trist. Oraşul i se păru un sat noroios, cu case scunde, cu şiruri de prăvălii, cu garduri de lemn, cu ulița mare pavată cu bolovani de râu, capete de pisică. Trase la frate-său Eustațiu, unde-l găsi, instalat ca mare prieten al familiei, pe Walter Apostolescu, care-şi dăduse demisia din armată după război. În prima seară, călătorul înghețat şi obosit mânca taciturn, pe când Eustațiu vorbea despre vestita ghicitoare şi vrăjitoare mademoiselle Lenormand, ascultat cu interes de Cleopatra şi de Walter Apostolescu. Bonifaciu îi privea, la lumina lămpii de petrol puse pe masă. „De aia m-a

primit Cleopatra atât de amabil, dar fără nici cea mai mică umbră de intimitate, ca pe un nici mai mult, nici mai puțin decât cumnat, şi numai şi pe veci cumnat. Foarte bine, treaba voastră; n-am venit să reînnoiesc aici o idilă, ci să mă aleg deputat."

A doua zi se întâlni cu şefii partidului conservator din județ: Tache Buzescu, om cu barbă pătrată, căruntă, şi cu o lucire de nebunie politicoasă în ochii negri, şi Manolică Horoveanu, gras, pieptos, puternic, cu o voce de bas şi îmbrăcat mereu ca un om care se duce sau vine de la vânătoare. Şedeau în fotoliile de piele dintr-un salonaş al clubului şi fumau, gânditori, cu ochii după rotocoalele de fum albastru. Focul duduia în sobă, afară era o vreme cumplită, şi chiar acuma venise servitorul cu nişte cafele de la „Café Panait", din colț. Bonifaciu, cu mâinile în buzunare, împingându-şi în spate pulpanele redingotei negre (de când făcea politică hotărâse să se îmbrace prost şi urât, afară de vizitele în lumea bună) şi stătea în fața celor doi domni, înfipt bine pe picioarele crăcănate. Se uita la ei cu un dispreț amuzat şi cu dezaprobare.

— Bine, domnilor, ce fel de organizație sunteți dumneavoastră? zise el. Mi se spune la Bucureşti că suntem siguri de alegeri, că aici la dumneavoastră totul merge totdeauna strună, că nu s-a pomenit niciodată să dăm chix, şi când colo, ce văd? Vă găsesc neputincioşi, disperați de faptul că domnul Ienache s-a îmbolnăvit! Ei, asta-i bună! Să vă spui drept, la asta nu mă aşteptam! *Nous voila jolis*![63] Depindem de Ienache. Ei, bravo!

Cei doi bărbați mai bătrâni se foiră în fotolii, nemulțumiți.

— Ce ne iei aşa, măi nenicule? mormăi gros Manolică Horoveanu. Bonifaciu sări:

— A, pardon! Nu văd cum ați avea amor propriu de jignit, când mă primiți aşa, cu alegerile peste trei zile şi aproape sigur pierdute! Trebuie să ascultați câteva adevăruri neplăcute! Faceți-mi alegerile ca lumea, şi să vedeți că schimb tonul. Viu să vă mănânc din palmă, ca un cățeluş. Dar aşa!

— Nu putem face alegerile fără Ienache, oftă pesimist şi inert Manolică Horoveanu, mângâindu-şi favoriții cărunți.

— Bine, dar cine-i Ienache? Ce e Ienache, pentru numele lui Dumnezeu? exclamă iritat Bonifaciu. Ceilalți nu răspunseră.

---

[63] Bine-am mai ajuns! *(fr.)*

Suflau în cafele ca să nu se frigă. Cineva bătu în uşă şi intră: era Eustaţiu, elegant şi masiv; era alegător la colegiul I, şi la nevoie se mai agita şi el oleacă pentru partid. Mai veniră şi alţi domni bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, rumeni la faţă, care începură să schimbe saluturi cu cei din odaie. Toţi păreau îngrijoraţi.

— Ce e cu el? Tot bolnav? întrebă Eustaţiu ca şi cum n-ar fi fost în clipa aceea decât un singur om bolnav pe faţa pământului.

„Se vorbeşte despre domnul Ienache ca despre Dumnezeu: El", se gândi Bonifaciu furios şi căzu îndată în aceeaşi greşeală.

— Dar ce e el? De ce nu putem face alegerile în judeţ fără el? exclamă Bonifaciu cu ciudă. Frate-său dădu din umeri.

— E cel mai bun elector din tot judeţul. Pe toţi îi învârte pe degete. Tu nu-l cunoşti, că n-ai dat pe aici de când eram copii; e băiatul lui Balaban, arendaşul bătrânului lui nenea Tache, la Buzeştii-de-Zlatişte. A făcut parale frumoase, da, *frumuşele* parale, zise mai departe Eustaţiu o clipă gânditor asupra gradului de frumuseţe al averii domnului Balaban; şi fiu-său, ăsta, Ienache, a îmbătrânit fără să facă nici măcar patru clase de liceu; nu ştie nimic, n-a citit nimic, dar cunoaşte toate şuruburile şi sforile judeţului. Credeam că cestiunea cu boala lui e un moft, dar văz că nu. Asta-i prost: *Ça va mal.* Totuşi, horoscopul...

— Lasă-mă, frate, cu fleacurile! exclamă Bonifaciu rece. Se uită la ceilalţi, gânditor, apoi le spuse scurt:

— Bună seara, domnilor. Vă văd mâine aici.

Şi ieşi. Domnii bine hrăniţi, amorţiţi de căldură în fumul de tutun în care stăteau ca nişte şunci la afumat, se priviră.

— Se duce la Ienache să-l scoale din pat, mormăi domnul Horoveanu. E spirt, băiatul.

— Mă mir singur de el, eu, frate-său – zise Eustaţiu – s-a schimbat, e ager, se agită, vorbeşte. Asta de când cu politica; înainte era un trântor cum nu s-a mai văzut.

— Ce trântor, nene: ăsta e dracul împieliţat, zise Manolică Horoveanu. Bătrânul Buzescu începu să râdă şi spuse:

— Rahat!

— Ce e, domnule? De ce „rahat"? întrebă Horoveanu. Buzescu răspunse:

— Poate să fie el şi Dumnezeu din cer, nu numai dracul, pe Ienache n-o să-l facă sănătos!

Deodată rămase gânditor şi adăugă cu naivitate, ca pentru sine

însuşi:

— Afară doar dacă n-o fi doftor.

În vremea aceea trăsura lui Bonifaciu înainta prin ploaie, clătinându-se pe caldarâmul primitiv, plin de gropi. „Poftim! se gândea Bonifaciu. Am vrut să fiu independent; să fiu eu stăpân. Când colo, am nevoie de domnul Ienache. Sunt dependent de guturaiurile şi de digestia domnului Ienache!”

Se dădu jos în faţa casei mari şi fără formă, cu geamlâc deasupra uşii de intrare şi cu câine în cuşcă. Câinele sări urlând turbat, alunecând cu lanţul pe o sârmă. O femeie strigă de la uşă, peste curte:

— Cine e?

— Îl caut pe domnul Ienache! strigă Bonifaciu simţind că i se udă hainele în ploaie şi auzind ploaia cum bate darabana pe fundul jobenului său.

— Dar cine sunteţi dumneavoastră? întrebă femeia.

— Domnul Cozianu de la Bucureşti!

Femeia închise şi-l lăsă în ploaie, faţă-n faţă cu câinele care se spânzura de lanţ în salturile lui ca să-l sfâşie. Bonifaciu strângea din măsele şi aştepta. În sfârşit, femeia ieşi cu o broboadă în cap şi-i deschise, vorbind alinător, cu câinele. Îl pofti în casă.

— Vai, da v-aţi udat de tot! exclamă ea blajin, cu bonomie şi plesni din palme, dezolată, la vederea redingotei de stofa fină, cu revere de mătase şi udă leoarcă la umeri. Bonifaciu, căruia-i venea s-o strângă de gât, mârâi:

— Mda... Unde ţi-e stăpânul?

— Poftiţi, poftiţi! zise ea şi o luă înainte cu o lumânare în mână, printre nişte dulapuri înalte şi întunecate; în semiîntuneric, Bonifaciu văzu că trece pe lângă un cap uriaş de mistreţ, împăiat şi fixat în perete; urcă scara de lemn care scârţâia, intră pe un coridor cufundat în beznă, mereu după femeia cu bundă de dimie şi broboadă neagră în cap. „Trebuie să fie de la munte, de pe la Panaghia, neroada”, îşi zise Bonifaciu. Femeia deschise o uşă.

— Poftiţi.

Bonifaciu intră într-o odaie înaltă în care mirosea a închis, a fum de tutun, a cărbuni, a mâncare; era luminată de o lampă cu petrol cu. Podoabe de bronz pe burta de porţelan albastru, de un albastru atât de urât încât nimeni nu-şi putea închipui că vine din Franţa (şi vai, era totuşi adevărat). În lumina asta galbenă, se

vedea un pat cu plăpumi mototolite, cu noptiere pline de sticluțe, şi sticle, şi pahare (una din sticle era de coniac, alături se afla şi un sifon), măsuțe cu farfurii murdare, tăvi, pahare şi sticle de vin, un fotoliu unde şedea covrig un câine care mârâi, cu botul pe labe şi cu ochii la Bonifaciu, apoi nişte haine atârnate pe fereastră, vrafuri de tomuri de jurisprudență pe dulapuri, covorul grămădit de cineva care-şi încurcase piciorul în el. Iar în vârful patului, cu mâinile pe burtă, foarte demn, un bărbat gros, cu favoriți cărunți, cu dublă bărbie, în cămaşă cu râuri, deschisă pe piept asupra unui tufiş stufos de păr sur.

— Bună seara, nene Ienache, zise Bonifaciu foarte amabil şi degajat.

— Bună seara, coane; nu te supăra că nu mă sculai să te primesc, dar de... oftă melancolic şi deprimat domnul Ienache.

— Nu face nimic, nu face nimic, zise uşurel Bonifaciu, apucând fotoliul, răsturnându-l pe jumătate şi turnând astfel câinele pe jos. Se aşează în locul câinelui, cald dar cu miros.

— Ei, cum merge cu sănătatea?

— Prost. Prost de tot, oftă Ienache şi mai amărât, şi privindu-l pe furiş pe ciocoiaşul care venise de la centru să se aleagă în județ. Bonifaciu scoase tocul de piele în care ținea trabucurile, îl deschise şi luă unul. Îl întinse lui Ienache. Acesta se uită la Bonifaciu şi îngână:

— Păi, sunt bolnav.

— Las' că-ți face bine... Ia, nene Ienache; nu vă pică de astea pe-aici...

Ienache trase o țigară, o mirosi şi dădu din cap admirativ, fără un cuvânt. O puse pe noptieră.

— Prost dumneata cu sănătatea, dar mai prost cu alegerile, zise Bonifaciu cu voie bună. Celălalt oftă şi tăcu. Brusc, Bonifaciu îl interpelă rece şi tăios:

— Bine, nene, cum ne lăsaşi aşa? Se poate?

Bătrânul se uită trist la el şi dădu din umeri.

— Boala, coane... Ce, parcă ştie omul când îl blagosloveşte Dumnezeu cu o boală?

Bonifaciu se uită la el şi murmură cu un aer candid şi pasionat:

— Nu sunt eu doctor să te fac bine! Nu ştiu ce ți-aş face; te-aş polei cu aur, numai să te văz sănătos.

Ienache oftă iar, săltându-şi pântecul enorm sub plăpumi:

— Ei, vorbeşti şi dumneata aşa, că eşti tânăr... dar boierii din partid... nici că le pasă de mine.

— Cum asta? întrebă Bonifaciu binevoitor. Nu se poate!

— Ba se poate. Ce, parcă mi-au făcut ce le-am cerut? Aş, de unde!

— Îți fac eu ce vrei! zise Cozianu scurt şi ferm. Ienache se uita mereu la el, cu ochii săi bulbucați, cercănați şi sentimentali, îl cerceta. Îl cântărea.

— Ei, aşa zice lumea şi p-ormă mă lasă să bat din buze... Ei, altfel era pe vremuri, când trăia săracul conu' Şerban Vogoride! oftă melancolic Ienache. Îi spuneam: „Coane Şerbane, uite, îi am pe ăştia să le faci un bine, unul o slujbă, altul o pensie, altul un proces, altul alta.” El nici nu vorbea. Întindea mâna, eu îi dădeam petițiile, el le iscălea şi gata! Ah, ce om, dom'le, ce om! Nu se mai fac azi de-ăi ca el.

Bonifaciu îl lăsă să vorbească, pe urmă să tacă. Deodată zise:

— Ei, unde sunt petițiile dumitale? Dă-le încoace. Într-o lună după formarea guvernului, le ai îndărăt aprobate.

Celălalt îl cerceta mereu, atent şi trist ca un broscoi mare.

— Mai am şi nişte nepoți de băgat prin şcoli...

— Dă-mi tot pe hârtie! zise Bonifaciu.

— Da, dar sunt şi nişte veri de-ai mei, au un proces cu primăria...

— Domnule, înțelege şi dă-mi tot în scris! Fă-mi o listă cu tot ce vrei! exclamă net Bonifaciu. Domnul Ienache se ridică greoi, vârî o mână groasă şi păroasă sub perne şi scoase o coală de hârtie împăturită în patru.

— Iaca lista, coane, zise el simplu, întinzându-i-o. Bonifaciu dădu să izbucnească în râs, dar se stăpâni şi o primi cu o mutra severă, aproape acră. Se ridică.

— Ei, fa-te sănătos!

— Vino mâine-dimineață pe la mine, coane, că dacă sunt mai bine, mergem pe la căşile oamenilor... pentru dumneatale o fac eu şi pe-asta, că eşti tânăr, şi l-am cunoscut pe conul Alexandru, săracul, şi pe coana Sofia, şi mă iubeşte şi conul Eustațiu. Vă fac eu alegerile, la toți. N-aibi grijă. Vino mâine-dimineață.

Bonifaciu ieşi şi se duse acasă să se culce fără să mai treacă pe la club, să-i liniştească pe boieri. Iar a doua zi dimineața, trăsura lui îl căra, pe el şi pe domnul Ienache prin ninsoare şi ploaie,

peste caldarâmul cu gropi şi băltoace. Ienache era proaspăt ras, îmbrăcat curat, cu inele groase şi lanț de aur pe burtă, şi vorbăreț Mirosea a coniac bun, când îi sufla lui Bonifaciu în față.

— Ei, aşa e la noi: noroi, țărani, căruțe pe străzi, de te îneci în baligi când vin ei vinerea la târg; şi când plouă, nu mai e viață. Dar aici faci banii, coane, şi pe urmă te duci la *Carlisbad* şi te plimbi rezemat într-un bastonaş de *fil d'Ecosse*[64], şi ocheşti demoazelele, he-he! Viață! Numai că trebuie să stai aici, la noroaie, ca să iasă viața asta!

Bonifaciu se ferea să nu-i sufle în nas şi se gândea: „Ce fel de baston! Ce-a vrut să spună? Fildeş?" Nu-1 mai asculta pe domnul Ienache, care-i explica urâțenia şi mizeria acestui orăşel de provincie, splendorile Vienei şi ale băilor de la Karlsbad.

— ... şi era una, blondă, cu nişte bujori în obraji, şi uite-aşa mergea, uite-aşa, spunea celălalt, mimând mersul unei demoazele vieneze, şi când am ajuns-o, zic... Opreşte! Strigă domnul Ienache pe neaşteptate vizitiului. Apoi, întorcându-se către Bonifaciu: Am ajuns. Cu ăsta trebuie stat de vorbă oleacă; ăştia de la colegiul III nu sunt ca boierii din colegiul I, care ştiu ce-i doare şi votează cum trebuie. Ăştia-s făcuți din precupeți, trebuie să stai să le *esplici*, să-nțeleagă unde le stă *enteresul.*

Coborâră în uliță, pe trotuarul de pământ care, pe vremea asta urâtă, era numai noroi; noroc că marginea era de piatră. De acolo săriră drept în pragul portiței şi, apoi, pe o potecă de cărămizi. 0 perdea se dete la o parte. O față apăru la geam, apoi uşa casei se deschise şi ieşi un bărbat în jiletcă neagră, şalvari negri de atlaz şi papuci.

— Uite-1 şi pe domnul Nicolae! exclamă vesel Ienache şi-l salută larg cu jobenul. Bonifaciu îl salută de asemenea, dar cu o demnitate gravă. Cu acelaşi gest cu care l-ar fi salutat pe principele domnitor. În sine, mârâia: „Poftim, fac cunoştință cu isnafii". Dar intră în casă, stătu de vorbă cu negustorul, îi bătu pe obraz copiii în rochițe de barchet, care-1 priveau ca pe femeia uriaşă la Moşi; din toată întrevederea, nu rămase decât cu o senzație de casă mică şi întunecoasă, în care mirosea a tocană sub un tavan scund, şi de oameni mulți, cu ochii holbați la el. La

---

64 Fil d'Ecosez – țesătură scoțiană. Necunoscându-i semnificația, personajul plasează expresia într-un context nepotrivit *(n.r.)*

plecare, când se urcară în trăsură, Ienache se lăți lângă Bonifaciu atingându-1 cu cotul şi cu brațul său gras; Bonifaciu se trase mai încolo.

— A fost bine, coane, zise Ienache care n-avea asemenea sensibilități şi deci nu le ghicea nici pe ale altora. Eşti bun de tot. Păcat că nu ți-ai pus şi nişte *dicorații.* Ai?

— Am, spuse senin Bonifaciu Cozianu. O să le pun.

— Aşa... şi ce-ți spuneam, neică? reîncepu domnul Ienache. Aha: cu...

Chinul ținu două zile. Şi, în sfârşit, avu loc adunarea electorală, într-o seară ploioasă şi rece, în sala teatrului Buzescu, unde trăgea şi era frig, şi se înghesuiau domni cu pălăriile în cap, iar scena nu era luminată decât de vreo opt lămpi cu petrol. Pe scenă, în lumina aceea slabă şi roşiatică, şedeau la o masă, tot cu pălăriile în cap, domnul Ienache, având la dreapta pe Bonifaciu Cozianu şi-n stânga, masiv, greoi, asudat, pe Manolică Horoveanu în vestă de catifea, cizme cu şireturi şi pălărie moale cu pămătuf.

— Domnilor şi onorați cetățeni! Punem în discuțiune şi la vot *amandamentele* respinse, începu cu dulceață domnul Ienache, ridicându-se. Bonifaciu simțea că-i e frig, trăgea cumplit din fundul scenei. Manolică Horoveanu se aplecă spre el, suflând astmatic şi-i şopti:

— Eşti dat dracului, puiule! Cum făcuşi să-l scoli din pat?

— M-am băgat slugă la sluga mea, murmură Bonifaciu. Spusese asta nu acru şi dezgustat, ci cu obişnuita-i înfățişare demnă şi rezervată; grasul nu pricepuse şi-l întreba:

— Cum? Cum?

Dar Bonifaciu se pregătea să-şi ție discursul electoral, şi nu-i mai răspunse. Nici altminteri nu i-ar fi răspuns.

— Onorați cetățeni, spunea cu o mare şi unsuroasă satisfacție domnul Ienache; dar deodată se întrerupse, păru nelinişti, se uită îndărăt, de unde, dintre culisele deschise asupra beznei, trăgea subțire şi rece. Se uită în sală şi văzu un om de serviciu la o uşă, lângă nişte țevi de calorifer care trezeau invidia orăşelelor vecine, întinse spre el brațu-i gros, gras, cu mâna grasă şi păroasă, şi zise tot dulce şi uleios:

— Mă rog dumitale, cetățene, spune să dăşchidă *călifarele.*

Alegerile erau încă în curs în județ, când, într-o dimineață, prefectul îşi adunase funcționarii în Palatul Administrativ la etaj,

în cabinetul său. Stătea în picioare, cu spatele la ferestrele înalte prin care se vedeau copacii negri de peste drum, din grădina caselor Horovenilor, şi văzduhul cenuşiu. Funcţionarii nu-l vedeau bine pe domnul prefect; era lumină puţină iar el mai stătea şi cu spatele la ea. Deşi îl ascultau respectuos, cu gâturile întinse spre el şi cu ochii mari (unii se mai întorceau spre el pe jumătate, cu o ureche, ca să audă mai bine), deodată se răsuciră toţi spre uşă, care se deschisese brusc, trântită de perete, lăsând să pătrundă o izbucnire de glasuri înfuriate.

— Ce lucrează? Ştiu eu ce lucrează! La o parte! Marş de-aici! strigă un glas sec, răstit, dur. Se ivi în uşă, urmat de un vardist speriat, de un aprod, de o femeie de serviciu cu o mătură, un domn tânăr, care abia începea să încărunţească la tâmple, scund, subţire, în redingotă neagră şi cu jobenul în mână. Faţa-i era palidă, cu atât mai palidă cu cât mustaţa castanie *a la gauloise* se mai întunecase cu vârsta şi părea neagră. Ochii cenuşii, palizi, îl fulgerau pe prefect. Acesta tulburat, îl recunoscu şi protestă:

— Ce înseamnă, domnule...

— Ce înseamnă, domnule, strigă celălalt, ingerinţa vardiştilor şi poliţiştilor dumitale la secţia de votare din Buzeştii-de-Zlatişte? Ce înseamnă? răcni el şi mai tare.

— Ce ingerinţă? Nu ştiu nimic! bâigui prefectul, surprins şi descumpănit de tonul obraznic, şfichiuitor, al celuilalt.

— Ce fel de prefect eşti dacă nu ştii? Dă-ţi demisia! strigă noul venit şi mai aprins.

— Domnule Cozianu, nu-ţi permit...! strigă prefectul cu glas gâtuit.

— Dar ingerinţe ilegale permiţi? răcni batjocoritor Bonifaciu, din uşă.

— Nu există ingerinţe în judeţul meu! ţipă prefectul.

— Ba da!

— Ba nu!

— Adică eu mint? Dacă unui ţopârlan ca dumneata îi e totuna să-i zici că minte, eu sunt boier şi nu-ţi rabd, şi te bag în p... mă-ti, mă-nţelegi, şi te bag iar, tot în aia a mă-ti! răcni Bonifaciu, care se făcu roşu la faţă.

— Domnule Cozianu, ai să plăteşti dumneata! zbieră prefectul înnebunit de furie şi de umilinţă.

— Dac-ai fi boier, ţi-aş sta la dispoziţie, cu sabia sau cu

pistolul! Poftim, dacă vrei, oricând! Dar nu te țin curelele!

Şi, izbucnind într-un hohot de râs sfidător şi batjocoritor, ieşi, trântind uşa de începură să cadă fire de tencuială de pe lângă ea.

— Sergent! vociferă prefectul. Vardistul intră, holbat şi înțepeni în poziție de „drepți". Prefectul se uită la funcționarii împietriți şi urlă, de i se sparse glasul:

— Plecați! Afară! Afară!

Fugiră grămadă. Vardistul rămăsese înghețat. Prefectul se repezi la el:

— Afară! Afară!

Şi-i arse două palme. Vardistul se năpusti pe uşă, afară, cu urechile țiuind.

Şi nu se întâmplă nimic altceva.

Prefectul nu îndrăzni să se bată în duel, nici să-l dea în judecată pe viitorul deputat. Iar Bonifaciu Cozianu fu ales deputat şi intră în parlament pentru mulți ani de zile. În trăsura care-1 ducea spre Bucureşti, se gândea cu scârbă la domnul Ienache.

— Am să-i dau bani să facă el toată treaba, să nu mai trebuiască să stau de vorbă cu toți negustoraşii ăia...

Dar un obraz atât de subțire se ține, vorba românului, cu cheltuială. Împrumutase bani mulți de la bancă. Trebuia avere: şi nu se putea face destul de repede prin politică: dura ani de zile. Pe când o căsătorie bogată era o soluție rapidă şi radicală.

IV

Constantina Mavromihali era blondă, ştearsă, cu ochi frumoşi albaştri, cam mici şi cam miopi, intr-o feţişoară triunghiulară, fără trăsături precise; avea şi puf blond pe lângă urechi, pe obraji, astfel că şi privirea şi conturul feței erau vagi, nesigure. Pe părul ridicat cum îl purtau toate femeile pe atunci, prin 1883 sau 1884, pusese o tocă neagră cu voaletă albă, avea o rochie neagră, strânsă pe corp, cu guler înalt şi cravată albă, şi fusta largă, întinsă pe coasta şi şoldul calului; în mâinile înmănuşate cu alb ținea frâul şi cravaşa şi-şi purta calul la pas pe aleea de tei de la Şosea. Lângă ea călărea tot la pas domnul Bonifaciu Cozianu, tânărul om politic conservator, care avea mai mult decât de două ori vârsta ei: Constantina avea cam douăzeci de ani, dar părea

mai mare din pricina seriozității ei amestecate cu o melancolie vagă şi nemotivată. Copacii erau ruginii, desişurile dinspre bălțile Herăstrăului erau roşcate şi galbene, din cerul acoperit de nori se cerneau uneori picuri abia simțiți. Era răcoare; caii călcau pe frunze vinete, purpurii sau de un roşu aprins pe care copitele le înfundau în pământul nisipos şi ud. Trăsuri treceau la trap, însoțite de călăreți; iar pe aleea de tei călăreți singuri, sau perechi. Bonifaciu saluta adesea, cu gravitate şi cu un gest larg. Constantina întreba:

— Cine-a fost?

Bonifaciu răspundea scurt: „Marghiloman" sau „Blaremberg" sau „Madam Şuțu" sau „Madam Ipsilanti". Când ajunseră în capăt, Bonifaciu o întrebă:

— Facem un galop spre Bordei?

— Dacă vrei... zise Constantina. Dădură pinteni şi porniră peste câmp, pe lângă sălcii, unde păşteau nişte vaci, nişte turme de oi, apoi, tot prin aleile tăiate între sălcii, se întoarseră la Şosea. Constantina se înveselise puțin.

— Ce bine a fost, zise ea. Bonifaciu tăcea. Şedea leneş în şa, de parc-ar fi fost oricând gata să cadă jos. Constantina se uită la el pe furiş, apoi, vag şi melancolic, în gol. Fără un cuvânt, Bonifaciu o plimbă iar în sus şi în jos pe Şosea, salutând cucoanele din trăsuri şi pe călăreții cunoscuți. Cucoanele treceau zâmbindu-i amabil, uneori cu un aer de felicitare glumeață, la care el rămânea la fel de stăpânit şi rezervat ca şi până atunci. Constantina se uita din când în când la coapsele nervoase, în pantaloni strâmți, de stofă neagră, mată; strângeau ferm, coastele calului, lucioase şi negre.

— Ce frumos e calul ăsta, zise ea într-o doară. Abia acuma îl văd bine.

— De azi după-amiază îți aparține, spuse el liniştit.

— O, nu, ce-ți veni? Nu pot sta pe el, e prea neastâmpărat... Mulțumesc, dar nu mi-1 da, n-am ce face cu el.

— Nu ți-1 dau, spuse liniştit Bonifaciu. Ea îl privi, mirată, cu un zâmbet.

— Păi... acum o clipă mi-1 dădeai.

— Da, dar n-ai ce face cu el, şi-l țin, răspunse Cozianu calm.

— Dar dacă vreau să mi-1 dai? Trebuie să mi-1 dai dacă ți-1 cer, spuse Constantina zâmbind. El răspunse scurt, pe un ton

rezervat şi modest:

— Nu.

Ea se resemnă, fără supărare.

— Bine, cum doreşti.

„Eşti prea bleagă", se gândea Bonifaciu. Nişte trecători, negustori cu neveste, cu copii de mână, se opriră să-i privească. Ei trecură fără să le arunce o privire. Negustorii stătură multă vreme cu ochii după ei. Dar cei doi călăreți se depărtau. O căruță mânată de un țăran cu căciula pe ochi, cu o femeie ghemuită în fân, le tăie calea pe drumul Herăstrăului. Cei doi călăreți nici nu catadicsiră să se uite la perechea de țărani. Nici aceştia la ei; trecură înainte, ca şi cum călăreții, Şoseaua, trăsurile n-ar fi existat. Un dulău miţos era legat sub căruță, şi umbla absent cu botul înainte. Cei doi călăreți aşteptară să treacă întâi căruța şi porniră iar. Un cal îi ajunse la trap, şi cineva spuse:

— Bună dimineaţa. Sărut mâna, Constantino.

Se întoarseră să-l vadă: un tânăr înăltuţ, subţire, brun, cu pielea măslinie, ochii adânci şi catifelaţi, mari, negri, cu cearcăne violete; şi el purta mustaţa pleoştită ca Bonifaciu, dar ea nu-i dădea o expresie energică, brutală, ci una bolnăvicioasă, ciudată, suferindă. Purta o jachetă neagră şi pantaloni cenuşii şi pălărie rotundă cenuşie. Constantina Mavromihali îi întinse mâna, şi el îi sărută mănuşa. Constantina îi spuse cu bunăvoinţă:

— Ce faci, Ionaş?

— Sărut mâna, perfect; mă plimb. Bună ziua, domnule Cozianu.

— Bună ziua, domnule, spuse Cozianu foarte rece şi-i întinse două degete. Îl văzu pe tânărul măsliniu cum se roşeşte. „Nu face nimic, îţi face bine", îi spuse el în gând. Altminteri nu dădu niciun semn că l-ar lua în seamă pe noul venit. Constantina începu să-i spuie:

— Uite, Ionaş vrea să facem o *chasse a courre,* în haine roşii, cu corn de vânătoare, dar în loc de cerb, un călăreţ bun...

— Caraghios! zise sec Bonifaciu. Şi pe urmă o masă în care fripturile să fie de carton. Mie-mi place la vânătoare să trag în plin.

Şi se uită o clipă, scurt şi rece, în ochii tânărului Ionaş, care clipi şi-şi feri privirea.

— Ai companie, deci îmi vei permite să plec, spuse brusc

Bonifaciu, o salută ridicându-şi jobenul, întoarse calul în loc cu o măiestrie de călăreţ pe care niciunul din cei doi tineri n-o aveau şi porni în trap mare, şezând neglijent în şa.

— Ce e cu domnul ăsta? E nebun? întrebă tânărul Ionaş pe un ton veninos, ostil. Constantina se uită după Bonifaciu, apoi la Ionaş.

— Uite, ce-mi faci! zise ea cu ciudă. Întoarse şi ea calul, şi pomi în galop după Bonifaciu. Îl ajunse, furioasă, şi îşi lăsară amândoi caii la pas.

— Mă sileşti să mă fac de râs alergând după dumneata, şopti ea mânioasă. De ce nu te porţi ca un om în toate minţile? Ce-o să creadă Ionaş când te vede ce faci? Ce-o să creadă lumea despre mine? Fiindcă suntem prieteni, dumneata te porţi în felul ăsta? Şi mă sileşti să alerg după dumneata... dar a doua oară n-o mai fac! A doua oară nu ne mai vedem! exclamă ea enervată, gata să plângă. Bonifaciu zâmbi liniştit.

— De ce nu stai cu domnul Hagiopol? Te iubeşte peste fire, e nebun după dumneata şi vrea să facă pe cerbul. E fără cusur.

— E un om cu un suflet nobil! spuse ea revoltată, roşindu-se şi, luându-şi inima în dinţi, zise:

— Şi mi-e teamă că e mai bun la suflet decât dumneata!

— De ce-1 laşi baltă şi alergi după mine? întrebă Bonifaciu batjocoritor. Nici măcar nu e cuviincios.

Ea rămase cu gura întredeschisă, privindu-1. I se umplură ochii de lacrimi.

— Nu ţi-e ruşine să... Nu fug după dumneata! Nici nu mai vorbesc cu dumneata!

— Ba ai să vorbeşti, zise Bonifaciu. Sluga dumitale, domnişoară.

Şi dădu pinteni calului, care porni la galop. Constantina rămase cu ochii după el şi începu să plângă de-a binelea. Se întoarse la pas; câteva persoane o văzură, fără ca ea, mioapă, să-şi dea seama. Îl întâlni pe Ionaş Hagiopol, care, tulburat, o întovărăşi în tăcere. Ea plângea, furioasă, repetând cu patimă:

— Ce om ticălos! Ah, ce ticălos! Ce nemernic!

Ionaş Hagiopol rosti printre dinţi:

— Am să-l provoc la duel. Ea tresări şi-l privi.

— Ce, eşti nebun? Să nu te prind, că nu te mai cunosc!

Apoi, după o clipă, adăugă:

— Vrei să te omoare?

Şi călări mai departe, plânsă şi bosumflată. Ionaş Hagiopol îi privea pe furiş profilul şi simţea că se topeşte ceva în el, cu o plăcere aproape dureroasă. Deodată Constantina se opri.

— Hai îndărăt: mi-a stricat tot cheful...

Şi porniră la trap înapoi spre capul Podului. Când se apropiau de ultimele case ale oraşului, mici, cu garduri înalte de lemn şi acoperite cu şindrila (totul era înecat în frunzişuri aprinse de toamnă), lăsară caii la pas. Constantina tăcea, tristă şi posaci Ionaş Hagiopol murmură:

— Ştii că eu... te iubesc.

Rostise cu greu ultimele cuvinte: i se pusese un nod în gât. Constantina nu spuse nimic; apoi, după câţiva paşi, murmură:

— Mai lăsaţi-mă în pace; nu ştiu ce e şi prostia asta...

Bonifaciu venea des pe la cumnatu-său Lăscăruş, cu care se înţelegea foarte bine şi stătea de vorbă ceasuri întregi. Şi în zilele acelea trecu de câteva ori pe la el. Pe la Mavromihali însă nu mai trecu. În schimb, Lăscăruş, întâlnindu-1 în Dealul Mitropoliei pe principele Mavromihali, senator de Argeş, care ieşea de la o şedinţă a Senatului, îl întrebă:

— Pot să te felicit? E adevărat ce se spune despre mariajul lui cumnatu-meu cu fata dumitale?

Mavromihali, un om cu trăsături mari, cu nasul mare, faţa mare şi un zâmbet dezinvolt, superior, se schimbă la faţă, dar răspunse:

— Încă nu e nimic hotărât...

Întors acasă (stătea pe Podul Mogoşoaiei, dincolo de casele lui Vernescu, într-o clădire cu un parter înalt, acoperită aproape de copaci stufoşi şi bătrâni), Mavromihali o întrebă pe nevastă-sa care nu ştia nimic, dar care întrebă pe soră-sa; aceasta îi spuse că Constantina nu mai e văzută decât cu Cozianu, şi se miră că ei, mătuşa Constantinei, nu i se spune nimic. Mavromihali o întrebă seara pe Constantina; ea începu să plângă.

— Nu mi-a spus nimic; nu ştiu nimic; nici nu m-am gândit... Nu, nu-1 iubesc!

— Vezi să nu-1 iubeşti cumva pe farfaraua de Hagiopol! mârâi bătrânul Mavromihali, care acuma aflase mai multe. Şi, nevesti-si: Închipuie-ţi: un nepot de arendaş de-al Vogorizilor! Le-a ieşit păduchele în frunte!

Iar Constantinei:

— Să încetezi, rogu-te, de-a-1 mai vedea pe gogomanul de Hagiopol!

— E atât de cumsecade, plângea Constantina.

— Nu mai voi să auz nimic! strigă Mavromihali.

Peste două sau trei zile, Bonifaciu îi trimise un bilet prinţului: îi cerea să-l primească. Sosi în frac şi cu mănuşi albe şi-i ceru solemn mâna Constantinei. Mavromihali, care ştia că Bonifaciu va primi un portofoliu la prima remaniere a cabinetului, o dăscăli pe Constantina câteva zile. Ea plângea, speriată, înfricoşată:

— Nu vreau! Nu vreau!

— Îl iubeşti sau nu-1 iubeşti? o întreba principesa Mavromihali.

— Nu ştiu... nu ştiu... ofta Constantina, plânsă.

— La urma urmei, de ce s-o silim? întrebă prinţesa.

— Bine, să n-o silim, răspundea soţul ei. Constantina se ridică din fotoliul în care plângea şi spuse, destul de tristă şi de fără vlagă:

— Bine, mă mărit cu el.

Bonifaciu îl văzu la Capşa pe Ionaş Hagiopol, în zilele logodnei. Se duse la el şi-i întinse mâna. Era mic, drept, băţos, musculos; celălalt înalt, subţire şi moale. Hagiopol îşi lăsă mâna să i-o strângă Bonifaciu.

— Te rog – îi spuse cel care începea să încărunţească celui mai tânăr –, te rog, fiindcă ştiu că ţii la Constantina, iar dânsa de asemenea are multă amiciţie pentru dumneata: rămâi amicul nostru. Ţi-o cer pentru ea.

Şi-l privea deschis, franc, drept în ochi, cu un fel de zâmbet aproape naiv. Ionaş Hagiopol încercă să surâdă şi el, şi nu izbuti decât să se strâmbe, în silă, chinuit.

— Da, sigur... Se-nţelege, îngăimă el.

— Îţi mulţumesc! *Alors, amis?*[65] întrebă Cozianu, îi întinse mâna iar şi i-o strânse energic. Celălalt nu mai izbuti nici măcar să răspundă, dar Bonifaciu, încântat, îl lăsase acolo şi ieşise în vestiar să-şi ceară paltonul. „Aşa, să te frigă, băieţaş: să te-nveţi minte să mai stai în drumul meu, rahatule", se gândea Bonifaciu vesel, trăgându-şi pe mâneci paltonul pe care i-1 ţinea Ştefan portarul.

---

65 Deci, suntem prieteni? *(fr.)*

Căsătoria se celebră la biserica Scaune, înconjurată de uliţe liniştite, tăcute, printre vechile case boiereşti ascunse în fundul grădinilor cu copaci aproape cu totul desfrunziţi. Un şir lung de cupeuri din care multe purtau blazoane vopsite discret pe portiere, cucoane în mantouri de catifea cu samur sau zibelină pe margini, domni cu ţilindru negru lucios pe cap, ofiţeri în mantale lungi cenuşii, cu sabia sub braţ, fruntaşi ai partidului conservator: principele Dimitrie Ghica, domnii Alexandru Lahovary, Vasile Boierescu, Constantin de Blaremberg, Petre Mavrogheni, generalul Florescu, principele Gheorghe Cantacuzino; dintre oamenii cu păreri politice deosebite, domnul Lascăr Lascari şi cu nevastă-sa, cumnat şi soră ai mirelui şi, ca rude, Eustaţiu Cozianu cu nevastă-sa şi rudele familiei Mavromihali. Era o zi frumoasă şi rece, trăsurile lăcuite negru sau albastru, cu fileuri cenuşii, cu micile blazoane în culori vii, luceau în soare. Vrăbiile se certau pe grămezile de balegă de cal de pe caldarâm; vizitiii stăteau în picioare, în grupuri, uitându-se de departe la stăpânii lor înghesuiţi în pronaos. Înăuntru, fum de tămâie, lumânări, cântări înalte bisericeşti; mireasa e palidă, nu prea frumoasă; mirele e sever, grav. N-are de ce fi prea vesel: a aflat că principele Mavromihali îi va da Constantinei moşiile Neaga şi Bereni abia la moarte, până atunci servindu-i numai o parte din venitul lor. Iar cucoanele şi-o arătau pe Davida:

— Ce s-a urâţit femeia asta, maşer, e ceva să te-nfiori! Ţi-aduci aminte cum era înainte să se mărite? Dar el: ia te uită la el. E bolnav?

— Nu, n-are nimic: s-a otrăvit cu propriul său caracter.

— Nu, e bolnav.

— Ce are? Nu e bolnav, dragă!

Lăscăruş era galben pal, gras, cu spinarea îndoită, burta înainte, ceafa între umeri, prăbuşit, învins de ceva necunoscut. Chelise de tot, şi ochii săi bulbucaţi priveau în gol, stinşi. Era chinuit de pofta de-a aprinde o ţigară. Până la urmă, ieşi din biserică şi, pe trotuar, îşi aprinse una; îi făcu o mare plăcere primul fum. Generalul Vlădoianu, primar al Bucureştilor, era şi el acolo, în palton negru, cu guler de catifea şi cu jobenul de mătase în cap.

— Ce, domnule, nu te-ai putut ţine? râse el.

— Viaţa e scurtă, zise Lăscăruş: n-o să renunţ eu la o plăcere

de dragul nimănui. Vrei o ţigară?

— Ce? *„Coronas”? „Flor Fina”?* Mersi, monşer. Frumoasă zi! Parc-ar fi primăvară. În clipa asta se făcu o mişcare, ieşiră cei din pronaos, apoi mirii, cu naşii după ei, cucoanele, domnişoarele de onoare, rudele (Cleopatra Cozianu se înghesui ca să-i felicite pe miri, cu o privire adâncă în ochii lui Bonifaciu, care însă se întoarse, rece şi distant) şi, una după alta, trăsurile porniră, în râsetele cucoanelor, agitaţia feciorilor care dădeau jos scara, a domnilor care le ajutau să se urce; se trânteau scara şi portiera şi începea tropotul sec şi vesel al copitelor pe pavaj, şi huruitul moale, înăbuşit, al roţilor cauciucate.

Nuntă în casa de pe Podul Mogoşoaiei, iarăşi cortegiu de trăsuri până la Gara Filaret, compartimentul de drum de fier până la Giurgiu, schela, cu bărci, şlepuri, vaporaşe negre cu coşul lung de tot purtând o trâmbă de fum negru, gras de cărbune, malul bulgăresc, negru; Dunărea în amurg, oglindă de aramă. Apoi noaptea, stelele în cerul rece. Bonifaciu tăcea. Se gândea cu o furie îngheţată şi amară:

„M-am păcălit. Şi nici frumoasă nu e, nici nu-mi place cine ştie ce. M-am ars.” Şedeau pe o bancă în schelă, în faţa Dunării de culoarea fierului roşu când începe să se răcească. Constantina îi luă mâna înmănuşată, trase mănuşa şi-şi puse mâna lui pe obraz: un obraz fraged şi rece. El se lăsa, indiferent.

Târziu, pe la unsprezece seara, apăru de la vale, bufuind din zbaturi, urlând din sirenă, fumegând din coşurile-i interminabil de lungi, vaporul „Kaiserin Elisabeth” al Societăţii de Navigaţie cu Aburi pe Dunăre. Bătăi de clopot, forfotă de marinari şi hamali, căpitanul în redingotă cu câte un galon mic pe umeri şi o şapcă cu cozorocul mare *(Sehr geehrt, hitt’schön, gnädigste Frau, gute Nacht, mein Herr*[66]), scara în jos, în adâncul vasului, uşile albe ale cabinelor, miros de vopsea, de aer cald, de podea frecată proaspăt şi lustruită cu ceară.

Târziu noaptea, spre dimineaţă, când se lumina, cenuşie, ferestruica rotundă prin care se vedeau, aproape de tot, valurile scurte, galbene, ale Dunării, Bonifaciu se ridică şi începu să se îmbrace. Constantina era culcată în marginea cealaltă, lipită de perete. Nu dormea, nici nu spunea nimic. Bonifaciu se ridică să-şi

---

66 Am onoarea, prea stimată doamnă, bună seara, domnule, *(germ.)*

punã vesta. Atunci Constantina se urni deodatã de acolo de unde încremenise şi-l cuprinse cu braţele de mijloc, şoptind:

— Nu pleca. Nu mă lăsa singură. Stai cu mine. Te rog.

— Plec să iau o ţârâ de aer, zise Bonifaciu pe un ton uscat. Mă întorc.

Se desfăcu destul de blând din braţele ei şi ieşi. Se urcă sus, pe puntea-promenadă, încotoşmănit într-o şubă îmblănită. Era un frig ascuţit; cerul senin era roşu îndărăt spre răsărit, şi de acolo până la vas, Dunărea era de metal roşu, între pământuri negre, încremenite, îngheţate. În faţă, Dunărea era viorie şi se pierdea în albăstriul sur şi întunecos al restului de noapte. „Mâine-seară Basiasch, joi după-amiază la Pesta, Viena vineri seară. Cinci zile. Cinci sute de mii de zile. Ce plăcere!"

Vasul vibra şi se zguduia de bătaia zbaturilor. Apa luneca îndărăt, lucie şi părând dură, ca nişte plăci de sticlă galbenă-cenuşie.

Pământurile erau pustii. „M-am păcălit. M-am păcălit rău. Şi ce osteneli, ce planuri, ce strategie! Hah, Dumnezeule!"

Scrâşnea din dinţi, singur, în vântul tăios. Şedea cu mâinile în buzunare, încordat, cu fălcile încleştate. „Nu face nimic. Continuăm!"

V

În 1884 şi 1885, deşi ajunsese unul din oratorii de frunte ai conservatorilor în parlament, Bonifaciu Cozianu era deputat şi nimic mai mult. Se mutase într-o casă mare în spatele bisericii Pitar Moş, primea lumea, ţinea trăsuri, cai de călărie, slugi multe, într-o zi, bând cafele cu Lăscăruş Lascari, răbufni:

— După ce-i slujesc pe nerozii ăştia de ciocoi de aproape zece ani, nu văd nimic.

— Obişnuieşte-te cu ingratitudinea celor mari, zâmbi înţelepţeşte Lăscăruş, gălbejit ca o lămâie, chel, cărunt, slăbit, rămas cu obrajii, cu gâtul, cu pungile de sub ochi, toate veştejite şi pleoştite.

— Da, dar mă obişnuiesc şi cu ipotecile asupra moşiei, mârâi Bonifaciu.

— Cât trăiesc eu, banca o să te păsuiască, spuse liniştitor

Lăscăruş. Bonifaciu se stăpâni să nu-1 privească, să nu i se poată citi gândul: „Da, dar cât mai trăieşti?" şi spuse:

— Mulţumesc, nene Lascăre. *Une goutte de cognac*[67]*?*

— *Une goutte, merçi*[68]*.*

Băură, încet. Lăscăruş sufla greu. Bonifaciu, rezervat ca totdeauna, nu-1 întrebă dacă nu se simte cumva prost. N-avea decât să se uite la Lăscăruş: era limpede – nu mai are mult.

— Uite ce e, nene Lascăre: ce-ar fi să trec la voi în partid şi să-i las baltă pe fanarioţi?

Lăscăruş părea că n-a auzit. Sufla greu, prăbuşit în fotoliu, cu burta în sus, cu bărbia în piept, cu ochii stinşi, tâmpi. Bonifaciu, prudent, nu repetă şi aşteptă.

— Da, gâfâi Lăscăruş. Să vedem. Să mă mai gândesc. Mai vorbim zilele astea.

Pe la sfârşitul săptămânii mai vorbiră: dar Lăscăruş avea să înceapă tratative cu Brătianu, să vază ce şanse sunt.

La o lună după aceea, Lăscăruş, care nu ajunsese încă la o înţelegere fermă cu Brătianu, căzu la pat şi muri după alte două luni, de un cancer fulgerător. Banca Românească îl invită pe Bonifaciu să treacă pe la direcţie, pentru a-şi explica intenţiile cu privire la debitul său neacoperit de câteva sute de mii de franci. Bonifaciu ceru o păsuire scurtă, se sui în diligenţă şi se duse la N..., la frate-său Eustaţiu, care venise la înmormântarea lui Lăscăruş, dar se întorsese îndată... Eustaţiu îi spuse şi el „mai lasă-mă o zi-două să mă gândesc", şi-l pofti la cină. A doua zi, la prânz, Bonifaciu care era calm şi nepăsător ca de obicei, stătea de vorbă cu Cleopatra şi cu Eustaţiu. Îşi dădu seama că Cleopatra se uită la el cu o atenţie ciudată, şi bănui ce se întâmplase. Eustaţiu îl luă la o parte, apoi:

— Cleopatra dragă, noi avem de discutat o ţâră de politică...

— Poftim, vă las, spuse în grabă Cleopatra.

Eustaţiu, rămas singur cu frate-său, începu stingherit:

— Măi băiatule... Regret foarte mult... M-am gândit... Vezi tu... Mi-am făcut socotelile să văd de cât dispun în bani lichizi şi nu pot!

— Nici măcar o parte?

---

67 Un strop de coniac ? *(fr.)*

68 Un strop, mulţumesc, *(fr.)*

Eustațiu se uită într-altă parte:

— Nu pot deloc... am avut cheltuieli, am cumpărat de la țărani Dobrunul...

— Păi de peste zece ani îl tot cumperi! exclamă Bonifaciu.

— Da – bâigui celălalt – dar vezi că acuma a trebuit să achit ultimele loturi, în fine, ce să-ți spun, nu pot, n-am; cu dragă inimă ți-aș da un împrumut: în dar!

— Știu, știu, nu mă îndoiesc, spuse Bonifaciu. Putea să vază cu ochii minții scena dintre frate-său și Cleopatra: „Nu-i da, puiule, că nu-i mai vezi, nu-1 cunoști ce parșiv e? O să ai nevoie de banii ăștia la primăvară (sau: la toamnă) când o să trebuiască să faci agricultură serioasă la Dobrunu; să vedem ți-i dă el îndărăt dacă i-i ceri?" Da, era sigur, îi datora asta Cleopatrei. Își stăpâni veninul și plecă în grabă, despărțindu-se destul de rece de cei doi, deși Eustațiu se arătă mieros, afectuos, sentimental, iar Cleopatra râse la Bonifaciu, șiret, fermecător, încântată, în clipa când se urcă el în trăsură. Bonifaciu trânti ușa, strângând din măsele.

Călătoria îndărăt o făcu scăldat în sudori de ciudă și grijă. Dar nu găsi nicio scăpare, oricât își storcea creierii. Până la sfârșit, trebui să vândă moșiile pe care le moștenise de la tată-său. Bătrânul Mavromihali refuză să-i dea fie-si moșiile de zestre.

— I-am spus că le capătă la moartea mea! zicea el. Era mai rece cu Bonifaciu de când vedea că acesta nu intră în cabinet. Dar din ziua refuzului, Bonifaciu nu mai vorbi cu Constantina decât în public, în fața slugilor sau în puținele împrejurări când n-avea încotro. Altfel, se purta cu ea de parcă n-o vedea. Dormeau despărțiți de la întoarcerea din călătoria de nuntă. Acuma, Bonifaciu începu să mănânce tot mai des la Capsa sau la „Bulevard"; treceau zile întregi fără ca ea să-l vază, și uneori săptămâni fără să-l audă că-i adresează cuvântul. Constantina devenea tot mai tăcută, mai ștearsă, mai fără vlagă.

Iar în anul acesta, 1885, în 21 sau 22 iulie, Bonifaciu primi o depeșă de la Walter Apostolescu, care-i anunța uciderea lui Eustațiu de către țăranii din Dobrunu. Bonifaciu murmură rece:

— Și ce-mi pasă mie?

Apoi tot el se gândi: „O să trebuiască să mă duc, altfel fac o impresie proastă; și-afară de asta, ce-o să zică alegătorii din colegiul I dacă văd că eu tolerez să-i omoare țăranii pe proprietari?"

În drum spre N..., pe când cei patru cai trăgeau în galop berlina de călătorie pe drumul mare, călcând într-o şchioapă de pulbere, printre porumbişti nesfârşite, sub un soare arzător, trecând pâraiele prin vad, împroşcând apă şi noroi, şi pe urmă iar la galop, din poştă în poştă, oprind numai ca să schimbe caii, Bonifaciu făcea cu amărăciune şi turbare bilanţul vieţii lui de până acum. „Am trecut de patruzeci şi trei de ani. Şi nimic! Nimic!" îşi spunea el singur, asudând în hainele-i negre, în arşiţa cumplită care încălzea capota de piele a trăsurii. I se udase gulerul scrobit, pe ferestre (coborâse geamurile) intra aer fierbinte şi praf, iar orizontul verde-cenuşiu tremura, tulbure, sub greutatea cerului de metal încins. În acest fel aţâţător pentru nervi călători Bonifaciu de la Bucureşti la N... „şi sosi fierbând de o furie fără obiect, abia stăpânită sub o mască rigidă. Cu Walter Apostolescu se arătă politicos, dar sec; cu Cleopatra, care, văzându-1, izbucni în hohote sfâşietoare de plâns, stătu cinci secunde şi o părăsi, dezgustat; se prefăcu a se reculege în faţa cadavrului cu batistă pe faţa zdrobită şi care începuse să miroasă greu în ciuda maldărelor de crini îngrămădiţi pe el; apoi, ţeapăn, rece, şi mut, urmă convoiul funebru, şiroind de sudori sub soarele de iulie. A doua zi, se urcă în trăsură şi se duse cu Walter Apostolescu la Dobrunu. Făceau acelaşi drum pe care-1 făcuse Eustaţiu cu cinci zile înainte. Aceleaşi câmpuri îşi evaporau zemurile vegetale, în aerul fierbinte şi parfumat; aceleaşi ciocârlii ciripeau sus de tot în văzduhul albastru arzător. Care veneau scârţâind pe drum; la vederea trăsurii boiereşti care venea în goana cailor, intrau în şanţ, opreau boii şi aşteptau să treacă boierii. Unii din ţărani îşi scoteau pălăria din cap. Alţii nu ridicau ochii şi se uitau într-altă parte. Bonifaciu nu dădea bună ziua. Nici nu-i privea.

— Ascultă, dragă Walter – spuse el – o să-ţi cer un serviciu de adevărat amic; ocupă-te de Cleopatra; rămâi pe lângă ea, n-o lăsa singură. Trebuie să vezi să n-o păcălească cineva în chestiunea succesiunii şi aşa mai departe.

Ştia foarte bine că Walter trăieşte cu Cleopatra de ani de zile şi că se va ocupa de avere; dar lucrurile trebuiau făcute cu decenţă şi cu sentimente nobile; Walter avea să devină mult mai important acum prin influenţa ce-o va căpăta printre alegătorii din colegiul I, şi chiar asupra belferilor, avocaţilor şi doctorilor din colegiul II şi

asupra negustorilor din al III-lea. Walter prieten, era foarte util pentru el ca deputat; duşman, era primejdios. „În loc s-o pedepsesc pentru ticăloşia cu împrumutul, trebuie să-i fac curte!" se gândea el, otrăvit de ciudă.

— Îndeobşte, de orice ai avea nevoie, tu sau Cleopatra, mă-nțelegi, orice, spuneți-mi mie, şi voi face tot ce-mi stă în puteri, zise iarăşi Bonifaciu uitându-se peste capul unor țărani care dădeau bună ziua, opriți în marginea drumului.

— Îți mulțumesc din tot sufletul, spuse Walter cu emoție, strângându-i mâna.

În sfârşit, trăsura ajunse în fața primăriei. Un jandarm stătea de santinelă, cu arma pe umăr, în uşă. Alți câțiva şedeau pe o bancă şi unii în picioare, la umbra unor duzi, sub care-şi puseseră puştile în piramidă. În curtea primăriei se auzea tropăit de cai şi glasuri: erau mulți jandarmi, călări, trimişi în sat. Dar satul parcă nu exista. Era cald, totul zăcea adormit, toropit, mort. Abia dacă se mişca cineva sau ceva pe uliță.

„Degeaba – se gândea Bonifaciu, coborând – bestia n-o să mă ierte; prea mă urăşte. O să mi-1 monteze pe imbecilul ăsta, să mi-1 facă duşman. Iar eu... patruzeci şi trei de ani şi nimic, nimic, nimic!"

Înăuntru, se auzeau glasuri. Erau prefectul, procurorul, un locotenent de jandarmi şi nişte jandarmi în jurul unui țăran. Prefectul era unul nou, care-1 salută cordial pe marele orator politic; procurorul fu şi mai amabil, aproape servil; jandarmul bătu din pinteni, cu sabia în mână, ținută de teacă, şi strânse respectuos mâna lui Bonifaciu.

— Continuați ancheta, vă rog; nu vă lăsați stânjeniți de prezența mea; voi fi un simplu privitor, nu voi a vă tulbura câtuşi de puțin în executarea misiei dumneavoastră, zise Bonifaciu cu demnitatea gravă a omului de stat şi se aşează pe scaunul cioplit cu bricege şi jupuit de vopsea, ce-i fusese oferit.

— Ei, mărturiseşti? întrebă procurorul. Țăranul se uita în gol. Nu se uita nimănui în față. Era un bărbat ciolănos, cu o față rotundă, lată, şi o mustață mare roşcată. Şi obrajii-i erau roşcați, arşi de soare, sub țepii bărbii nerase de o săptămână. Era un om voinic şi sănătos, cu mâini mari, late, cu unghii îngroşate; ținea mâinile pe genunchi şi se uita în gol.

— Spui, sau nu spui? repetă procurorul. Prefectul fuma.

Locotenentul, tânăr subțire cu un cap osos, dur, cu mustăcioară neagră, răsucită, se apropie de țăran şi-i trase două palme, care-i împinseră capul când într-o parte când într-alta. Omul nu-şi luă mâinile de pe genunchi. Jandarmii stăteau în picioare cu arma la picior. Locotenentul se înroşise. Toți erau tulburați; soldații se uitau la om cum i se împurpurează adânc obrajii. Clipi din ochi şi oftă. Bonifaciu îi şopti prefectului:

— Ce e cu el?

Se uita la țăran; era un om de vreo treizeci de ani: îl ştia de undeva; îl văzuse undeva; dar unde? vorbise chiar cu el. Unde? Când?

Prefectul luă de pe o masă scrijelită şi pătată cu cerneală o foaie de hârtie şi i-o dădu lui Bonifaciu; era procesul-verbal al interogatoriului:... Petr*ache Dumitru, comuna Dobrunu, român, însurat, trei copii, plugar, nu ştie carte, nu ştiu, n-am făcut nimic, am fost la primărie, satul a dat, nu, nu poci să spun pe nimeni anume, eu n-am dat, nu sunt vinovat, rău face, n-am fost, degeaba mă arată el, eu numai mă uitam, ăi de-or fi dat nu-i ştiu.*

Aşa sunau răspunsurile. Prefectul îi întinse lui Bonifaciu un teanc de hârtii, pe care acesta le răscoli. Erau interogatoriile locuitorilor Culea Pavel, Chireasă Vasile, Arghir Dumitru, Ion Târnă, Mirea Constantin, Lefter Uzum, Florea Dumitrescu-Porcoi, Ene I. Jirlăcan, Gheorghe M. Jirlăcan, Vasile Larotă, Niță Geantă, Coman Lixandru, Petrache Tudorache, până la vreo cincizeci de nume. *Nu ştiu, satul a dat,* se repeta pe fiecare filă. Locuitorul Păun Vasile, zis Stan Fasole, la întrebarea: *De ce ați dat în domnul Cozianu?* răspunsese: *Nu ne lăsa în pace.* Locuitorul Iordache Narfa, singur, spusese: *Niță Negrea de sâmbătă învăța oamenii să-l ia cu pietre pe boier când o veni si le ia moşia. Am auzit că el a dat întâi. Şi Petrache Dumitru Nani era cu el, ăla de-i zice Nebunei, nu Ioniță Dumitru Nană, ăla-i frate-su, Balabeş.*

Ăsta era Petrache Dumitru Nană, zis Nebunei; omul pe care în clipa asta locotenentul îl luase de păr şi-l izbea cu capul de perete. Se auzea bocănitul înfundat, şi gâfâitul locotenentului şi gemetele icnite ale omului bătut. „De unde îl cunosc eu pe acest Nană?" Bonifaciu se întoarse către prefect şi-l întreba în şoapta (de altfel nu se auzea, căci locotenentul repeta mecanic între dinți: „Spui? Spui? Spui?" izbindu-1 pe om cu capul de perete).

— Şi acest Niță Negrea, unde e? Ce-i cu el?

Prefectul se ridică şi-i făcu semn să iasă. Trecură într-altă odaie goală de tot, scrisă cu creionul pe pereți, cu podeaua murdară. Pe podea era întins un țăran mort, țeapăn, cu ochii închişi şi duşi în fundul capului, nasul subțiat şi gura întredeschisă. Era galben ca pământul acuma în iulie; nişte muşte îi umblau pe față.

— Ăsta e, zise prefectul. El era instigatorul principal, dar n-a vrut să mărturisească deloc; l-au bătut cu sacul cu nisip, şi se vede că s-a rupt ceva în el... Mie nu-mi plac deloc *lucrurile astea,* dar altfel nu se putea, ăştia sunt toți tâlhari şi se acoperă unul pe altul Noroc că am avut vreo doi-trei mai de treabă, care ni i-au spus pe ceilalți...

— E regretabil, zise cu gravitate Bonifaciu Cozianu, privind cadavrul lui Niță Negrea cu aceeaşi răceală şi indiferență ca şi pe al propriului său frate; e regretabil că trebuiesc aplicate asemenea metode forte. Dar aici e vorba de un atac asupra principiului însuşi al proprietății, nu de omorul unui om, fie el şi fratele meu.

Prefectul dădu din cap, pătruns, cu ochii la trupul slab în cămaşă şi izmene de cânepă murdare de pământ şi pătate şi de altceva, nu s-ar fi putut spune ce; nu sânge; nişte pete.

— Deci nu este vorba de a face justiție pentru omorul unui om – urmă Bonifaciu pe un ton rece şi sever –, ci este vorba de a apăra morala, justiția, avutul şi viețile cetățenilor, într-un cuvânt a salvgarda ordinea socială.

Şi ieşi din primărie. Pe când trecea pe coridor, îl văzu cu coada ochiului pe țăranul Petrache Dumitru, pe care un jandarm îl ținea de păr, iar altul îi zvârlea o vadră de apă pe el. Omul se făcuse galben-pământiu, îşi pierduse culoarea sănătoasă roşcovană din obraji în cele două-trei minute cât lipsise Bonifaciu din odaie, îi curgea sânge din nas pe buza de sus. Se uita în gol, cu un aer rătăcit, absent.

„Ah, acuma ştiu", se gândi Cozianu. Îl văzuse o dată, în război, într-o dimineață înainte de o ciocnire cu o patrulă de cavalerie turcească. Flăcăul ăsta fusese trimis în vedetă; îl vedea cum zâmbeşte. Greoi şi blajin: „Te cam ia cu frig, ai?" – „Mă cam ia, să trăiți..." şi pe urmă îl revăzu, roşu la față, năduşit, cu ochii lucioşi, gâfâind, cum îşi şterge sabia de mâneca mantalei cu un gest inconştient. „Uite-al dracului; a scăpat din război şi o să se cureță acum." îi întinse mâna prefectului.

— Te felicitez pentru zelul cu care priveghezi la urmarea

anchetei; şi cred că ar mai trebui cercetaţi vreo zece-douăzeci de instigatori, tot atât de minuţios.

Şi-l privi în ochi, ca să-l facă să înţeleagă. Dar celălalt înţelese îndată: se vedea asta din zâmbetul lui.

— Unde-i conul Walter? întrebă Bonifaciu ştergându-se pe faţă şi pe gât cu o batistă.

— E în curte, conaşule, la primărie, zise vizitiul. Bonifaciu intră. Curtea era largă; cu pământ bătut, galben. Caii jandarmilor dormitau de-a-mpicioarelea sub un şopron. Puştile clădite în piramide îşi încălzeau oţelul la soare. Jandarmii atârnau prin curte, pe scara din dosul casei, fără treabă; se uitau, ca şi Walter, la trăsura răsturnată într-o rână lângă gard. Distins, în redingotă neagră, cravată neagră, joben negru Walter îşi vârâse mâinile în buzunare şi, crăcănat, privea trăsura fără roţi cu lemnul lăcuit ciobit şi spart, cu catifeaua dinăuntru smulsă fâşii.

— Ia te uită ce-au făcut, bestiile! exclamă Walter, arătându-i-o lui Bonifaciu. Cu topoarele au stricat-o. Ce vandali!

— Da, zise Bonifaciu. Hai să mergem, frate, ca să mai ajungem pe lumină.

Mai trecură să-şi ia rămas bun de la domnii din primărie. Când intrară, auziră bufnituri înfundate; cineva scâncea ca un copil, glasul locotenentului gâfâia:

— Nu vrei? Nu vrei? Nu vrei?

— La revedere, domnilor, zise tare Bonifaciu, fără să mai intre. Dar ceilalţi apărură îndată, schimbaţi la faţă, râzând silit; locotenentul de jandarmi era vânăt. Bonifaciu, rece şi oficial, le strânse mâinile; Walter făcu la fel; se urcară în trăsură şi plecară. Pe drum, Bonifaciu zise deodată:

— Cleopatra poate fi liniştită: poate lua în stăpânire Dobrunul fără nicio grijă. S-o ajuţi să-l exploateze sistematic, după metode moderne; e o moşie splendidă, care face aur. Păcat că nu mă pot ocupa şi eu de plugărie, murmură el pe alt ton, melancolic.

— Poate că o să facem agricultură împreună, râse Walter Apostolescu cu subînţeles. Bonifaciu se feri, şi-i dete să înţeleagă, precis delimitat, ce voia.

— Să facem politică împreună, şi sunt foarte mulţumit, zise el pe un ton binevoitor şi cordial.

— A, asta nici vorbă! Eşti deputatul nostru pe veci! exclamă celălalt jovial.

Şi totuşi, nu făcură politică împreună. La primele alegeri, Bonifaciu fu pe punctul de a cădea. Nenea Ienache Balaban îi spunea, bătându-1 familiar pe genunchi:

— A dat strechea în conul Walter: auzi ce să ne facă el! Ce-are, coane, cu dumneata?

Crispat de repulsie, dar neputându-şi trage la o parte genunchiul în mod ostentativ, Bonifaciu răspundea sec:

— Ei, e dreptul lui să voteze cu cine voieşte...

— Lasă-mă, nenişorule, că ştiu eu cum e politica: ce i-ai făcut? I-ei fi făcut vreun bine şi nu ți-1 poate ierta! Că aşa e omul: ființă recunoscătoare, cu inima curată.

Bonifaciu începu să râdă:

— Da, i-am făcut un bine.

Şi adăugă, pe un ton schimbat, rece şi hotărât, râzând galben:

— Şi-o să-i mai fac. Nicio grijă: îi mai fac eu un bine odată.

VI

În 1886 sau 1887 doamna Constantina Cozianu era o femeie tânără, de douăzeci şi ceva de ani, cel mult douăzeci şi cinci, dar părea mult mai matură. Melancolia ei înnăscută, care venea dintr-un trup anemic şi limfatic şi dintr-un duh lent, molâu, o îmbătrânea prea de timpuriu. Fața îi rămăsese triunghiulară, dar nu mai era a unei adolescente, apăruseră primele crețuri pe lângă ochi şi pe lângă gură; ochii albaştri îi erau înceţoşați de miopie, puful blond de pe obraji dădea aceeaşi impreciziune conturului unui chip devenit imperceptibil mai masiv; ca şi silueta; amazoana subțirică pe care o întovărăşea Cozianu pe aleea călăreților de la Şosea devenise o femeie mai lată în spate şi în şolduri, iar inelele pe care le purtase la optsprezece ani pe degetul mijlociu, acuma le purta pe inelar sau chiar pe degetul cel mic. Era însă mai cu seamă, mai mult decât oricând, o persoană melancolică, posacă, nu posomorâtă, niciodată ca un cer de furtună, dar totdeauna ca un cer acoperit, cenuşiu, de zi de sfârşit de vară când începe să fie frig. Această persoană fără lumină lăuntrică, fără sclipire în ochi sau în râs, această femeie într-o veşnică eclipsă era elegantă, făcea şi primea vizite cu soțul ei, călărea la Şosea, dansa la baluri. Făcea s-o vezi cu Bonifaciu

Cozianu, apărând la o recepție, ea în rochie decoltată, cu trenă, cu evantaiul în mână, cu părul ridicat în bucle mari de un blond stins, cu zulufi mărunți pe ceafa şi la urechi, de un blond închis, care putea fi castaniu spălăcit, şi umblând moale, fără vioiciune, ca în vis, adormită; iar alături, Bonifaciu Cozianu, care nu era mai înalt decât ea nici cu un deget, dar drept, încordat, cu ochii limpezi, reci, neexpresivi, încărunțit (avea acuma patruzeci şi cinci de ani împliniți), cu câteva fire cărunte în mustața galică, pleoştită peste o gură mai strânsă, mai brutală, mai uscată decât înainte: orice urmă din moliciunea şi seva tinereții, câtă fusese şi aceea, dispăruse cu desăvârşire; domnul Cozianu era un om sec, rigid, rece; cei doi soți, unul lângă altul, erau – ea ca o pâine când ai isprăvit-o de frământat, cocă incoloră şi moale şi fadă, iar el ca o vergea de oțel, cenuşiu, elastic şi dur. Înaintau în saloane, surâzând amabil în dreapta şi în stânga; între ei nu schimbau nicio privire, niciun cuvânt; se țineau de braț, dar parcă s-ar fi ținut fiecare de un lemn; apoi se despărțeau, dansau, jucau cărți, făceau conversație, fiecare în colțul lui; iar la sfârşit, plecau iarăşi împreună, paralel şi fără contact se urcau în trăsură şi începeau să tacă. Ajunşi acasă, tăceau. Se despărțeau cu două vorbe politicoase şi goale, apoi dormea fiecare singur. A doua zi, se întâlneau la masă, nu vorbeau şi se despărțeau: domnul Cozianu la Cameră, doamna în oraş. Se ducea pe la cucoane, bea ceai, asculta ce se vorbeşte, spunea şi ea un cuvânt-două, zâmbea şters şi politicos, pleca. Trecea prin magazine, cumpăra o statuetă, un tablou (adeseori de un pictor austriac sau francez de mâna a treia sau a patra), stofa pentru o rochie, mătase pentru un fotoliu care se stricase. Se întorcea acasă şi aştepta ora mesei, sau se îmbrăca în rochie de seară şi-şi alegea perlele ori colierul de diamante.

Mai târziu, începu să stea mai mult în casă şi să bea în ascuns. Cumpăra la Broft, care primise de la Genova nişte rachiu de Xeres, parfumat ca un car de tămâioasă, şi tare de tot, şi bea singură până se simțea mai bine, avea energia să citească un roman.

Iar mai târziu, se retrase de tot şi căzu la alcoolismul care avea s-o bage în mormânt la patruzeci şi ceva de ani. Dar aceste lucruri se petrecură treptat şi aproape pe neobservate, în cei douăzeci de ani de după 1885 şi 1886; căci atunci, în 1885 şi

începutul lui 1886 se petrecură câteva lucruri despre care ea nu ştia că au s-o ducă la singurătate totală, la alcoolism şi la moarte.

Întâiul, se petrecu într-o după-amiază din noiembrie 1885. Era urât afară, ploua, era frig. Nu se aprinseseră încă lămpile; se aprindeau la cinci după-amiază. Dar din pricina zilei înnorate şi triste, în salonul casei lui Bonifaciu Cozianu era aproape de tot întuneric. Totuşi, Constantina nu ceruse să se aprindă lămpile. Şedea lângă o fereastră, la o măsuţă de ceai. Pe tavă, toată clădirea serviciului de ceai, samovarul uriaş, cănile de lapte, zahamiţa, cizelate şi gravate, luceau tainic ca turnurile şi cupolele unei legendare cetăţi de argint. Vizavi de Constantina, domnul Ionaş Hagiopol şedea într-un fotoliu, cu genunchii lipiţi, cu coatele şi ele lipite de corp, şi ţinea în mână ceaşca de ceai. Ionaş Hagiopol se apropia acum de treizeci de ani; îşi lăsase mustaţă mare, era serios, melancolic, cu ochi cu pleoape grele, orientali, încercănaţi. Era un om corect, rezervat, moale, politicos; venea de două-trei ori pe săptămână să stea de vorbă un ceas-două, să-i ţie de urât Constantinei. Încă o iubea. Dar nu-i mai spusese niciun cuvânt, niciodată. Stăteau de vorbă ca acuma, alene, fără însufleţire sau strălucire.

— Ce vreme! spunea Constantina, uitându-se cum curg şiroaiele de ploaie pe fereastră.

— Urâtă vreme, da, murmura Ionaş Hagiopol. Vă duceţi poimâine la madam Grădişteanu?

— Cred că da... Da, ne ducem. Cine o să fie?

— Cine să fie? Tot lumea aia... *Le tout-Bucarest.*

— Puţini mai sunt...

— Ce vrei? mică ţara, capitala mică, oameni puţini...

— Da, aşa e...

Şi iar se uitau pe fereastra înaltă pe care curgea ploaia, printre cele două fâşii de alamă ale perdelelor de *faille* galbenă.

— Ce mai e prin gazete? întrebă fără interes Constantina.

— Nimic. Un vapor a tăiat în două o corabie cu pânze în faţa Ostandei.

Iarăşi tăcere. Se plictiseau, dar nu prea tare. Se simţeau bine. Se făcea întuneric. Poate că aveau să adoarmă, să amorţească, pe veci. Uşa se deschise şi Bonifaciu intră.

— Bună seara, Constantino. Eşti singură? A, eşti şi dumneata. Bună seara. De ce nu ceri să facă lumină, draga mea?

Trase de şiretul care atârna lângă uşă. Un clopoţel sună stins undeva într-o anticameră. Intră un fecior.

— Aprinde lămpile, zise Bonifaciu şi se aşează. Despre ce vorbeaţi.

— Despre lumea din Bucureşti, îngână Constantina, fără chef.

— Da? Ce e cu ea?

— E puţină... Câteva sute de familii, şi gata.

— Ei, ce să zică negustoraşii; ei când fac nuntă, îşi adună toată lumea pe care o cunosc şi încape într-o ogradă! Sunt oameni care nu au mai mult de douăzeci-treizeci de amici sau cunoscuţi. Aşa că de ce să ne plângem?

— Totuşi – spuse Ionaş Hagiopol – câteva sute de familii e puţin...

— Ce vrei? Nu suntem în Englitera, răspunse destul de rece Bonifaciu. Şi la urma urmei, dacă te gândeşti bine, orice ţară e la fel. Câteva sute de familii, sau în ţările mari câteva mii, restul, prostime. Acele câteva familii sunt totul. Şi la noi e la fel.

Vorbea curgător, dar rece, sec, poruncitor, dominator. Le vorbea ca unor copii. Se simţea imediat că se gândeşte mai repede, mai precis, mai limpede, mai departe, că vede lucrurile mai de sus, mai multe deodată. Stricase tăcerea, întunericul, amorţeala plăcută în care nu mai gândeşti, în care leneveşti şi trece vremea fără s-o simţi. Feciorul aprindea lămpile una după alta: pâc, pâc, făceau sitele de gaz aerian deasupra florilor de bronz ale candelabrelor, şi odaia se lumina. Ionaş Hagiopol îşi trase ceasul din jiletcă.

— Şapte ceasuri. Trebuie să mai trec pe la nişte amici.

Se ridică, se înclină în faţa Constantinei, apoi, mai puţin adânc, în faţa lui Bonifaciu.

— Nu ţi-am văzut trăsura afară. Veniseşi pe jos?

— Da, încă nu ploua.

— Să-ţi dau trăsura mea. Dă-mi voie, vin cu dumneata. Şi-l urmă afară din salon, prin anticameră până în antreu. Feciorul îi ţinea lui Ionaş Hagiopol paltonul.

— Du-te şi spune-i lui Ion să scoată trăsura a mică, să-l ducă pe dumnealui, zise Bonifaciu. Feciorul ieşi. Rămăseseră numai ei doi în antreul cu geamlâc. Se vedeau prin geamuri treptele peronului, ude, curtea pavată cu cărămizi ce luceau de apă, grilajul, poarta şi strada cu felinare pe care un lampagiu zgribulit,

cu un sac în cap, le aprindea chiar în clipa aceea.

— Dragul meu – murmură Bonifaciu cu gravitate, uitându-se fix şi rece la cravata lui Ionaş prinsă cu o camee (Ionaş era mai înalt decât el) –, uite ce e; am a-ţi face o mare rugăminte: să nu mai frecventezi atât de asiduu casa noastră. Nu te mira: o să-ţi explic. Eu lipsesc mult, sunt ocupat cu politica, aproape că nu mai calc pe acasă; Constantina e mult mai tânără decât mine, dumneata de asemenea; un om galant ca dumneata n-o să vrea a lăsa să se zâmbească într-un anumit fel pe socoteala mea; chiar când conştiinţa dumitale te absolvă de orice vină; ştii doar cum sunt oamenii. Nu?

Şi-l privi în ochi, rece şi dur. Ionaş Hagiopol se schimbă la faţă. Dar omul ăsta scurt şi subţirel, care de ce încărunţea ştia să ia la nevoie, în anumite clipe, un aer mai agresiv şi mai brutal, îl umplea nu de frică, ci de ceva mai mult, de o oroare, de o sfială şi neplăcere profundă, fizică. Bâigui:

— Da, înţeleg... Cum să nu....

— Îţi mulţumesc, răspunse rece Bonifaciu. Afară, trăsura venea din fundul curţii. Se opri în faţa peronului. Bonifaciu deschise uşa cu mâna lui şi i-o ţinu lui Ionaş Hagiopol să iasă. Acesta se mai înclină o dată, stângaci, tulburat, descumpănit, nefericit. Bonifaciu nu-i întinse mâna. Celălalt însă i-o întinse; nu mai ştia ce făcea. Bonifaciu îi dădu două degete, cu un aer protector şi cam dispreţuitor.

— *Au revoir,* monşer, *au revoir.*

Închise uşa. Trăsura ieşea în ploaie, la lumina galbenă a felinarelor cu gaz. Bonifaciu intră în casă, trecu prin anticameră şi drept la el în bibliotecă, fără s-o mai vadă pe Constantina. Îl plictisea.

Începând, din seara aceea, Ionaş Hagiopol nu mai călcă pe la Cozieni. În prima săptămână, Constantina nu-şi dădu seama de lipsa lui. Peste o altă săptămână, îl întrebă odată, la masă, pe Bonifaciu:

— Da ce e cu Ionaş? Nu-1 mai văd.

Bonifaciu dădu din umeri, cu o strâmbătură dispreţuitoare I şi indiferentă, dar nu răspunse. De când se aşezase la masă, nu spusese niciun cuvânt. Iar de aici încolo, de asemenea nu spuse niciun cuvânt.

În sfârşit, Constantina, la braţul lui Bonifaciu, intrând într-o

seară în salonul doamnei Oteteleanu, îl zări pe Ionaş Hagiopol şi-i întâlni privirea. Peste o clipă, Ionaş Hagiopol dispăruse. Constantina îl căuta cu ochii, apoi, după ce se despărţise de Bonifaciu, luat la o parte de domnul Catargiu, se duse, cât putu de discret, prin celelalte saloane, să-l descopere. Nu-l găsi. Nici nu îndrăzni să întrebe de el. Şi de atunci încolo nu-l mai întâlni în lume.

Până într-o dimineaţă de la începutul primăverii următoare, când Constantina ieşi să facă nişte cumpărături şi se opri lângă Capşa. În faţa ei luceau geamurile pe care scria cu litere mari aurite *Magazinu Universalu, Sucursala a magazinului Bon Marché de la Constantinopolu.* În vitrină, cravate de mătase, mănuşi de *prunelle,* de căprioară ori glasate, voaluri, un mănunchi de bastoane de abanos, de trestie de bambus, de palisandru, piramide de gulere tari, panoplii de umbrele negre, cadrilate, albe, verzi ca apa sau galbene ca lămâia, şaluri de caşmir. Pe geamurile laterale sta scris în litere mai mici: *Brasserie, Ganterie, Parfumerie, Articles de Paris, Fantaisies, Cristaux, Porcelaines* etc.

Doamna Cozianu, cucoană în pardesiu de postav *gris-argent,* cu toca verde ca mărul în vârful buclelor ei de un blond mort, se uita la vitrină. Trecătorii se întorceau după silueta subţire, cu turnura proeminentă şi cu mâna înmănuşată verde, pe mânerul umbrelei lungi, fus de mătase cenuşie. Dar întrezăreau profilul oarecare, tenul oarecare, expresia posacă, somnolentă, şi plecau mai departe renunţând să se oprească şi să încerce a-i susura la ureche propuneri galante. Ea nu băga de seamă nimic. Privea vitrina şi se gândea: „îmi trebuiesc vreo duzină de perechi de mănuşi proaspete pentru sfârşitul sezonului". Intră, primită îndată de negustorul îndoit în două, frecându-şi mâinile şi zâmbind cu supuşenie.

— Bună ziua. Îmi trebuiesc nişte mănuşi, spuse Constantina Cozianu fără să se uite la nimic: nici la muşterii, nici la cristalurile gravate şi la oribilii marchizi, marchize şi păstori înamoraţi din porţelan de Saxonia în culori dezgustătoare, de zaharicale; nici la cutiile din rafturi, nici la soba de fier care ardea într-un colţ al prăvăliei. Căci, la auzul glasului ei, se întorsese s-o vadă un domn în redingotă neagră şi joben negru. Era Ionaş Hagiopol. Rămase cu ochii la ea şi cu un guler scrobit în mână. Constantina, mioapă, îl recunoscu după siluetă, nici ea nu ştia

după ce făcu iute trei paşi spre el şi exclamă:

— Ionaş! Dumneata eşti? Ce faci, omule?

El îşi scoase jobenul şi dădu să-i ia mâna înmănuşată şi să i-o sărute; dar rămăsese cu gulerul acela în mână. Se tulbură, lăsând-o cu mâna întinsă, se întoarse şi puse gulerul pe tejghea, apoi îi sărută mâna. O roşeaţă fierbinte, purpurie, îi colora obrajii de obicei măslinii ca ai mamei sale, armeancă frumoasă şi bogată din Constantinopole. Constantina, posacă şi fără vlagă cum era, se îmbujoră până şi ea. În prima clipă simţi o bucurie intensă, nu-şi dăduse seama până atunci cât dorise să-l vadă.

— Ce faci? întrebă ea, repetând în neştire. Unde-ai fost? De ce nu mai vii? De ce n-ai dat niciun semn de viaţă?

El tăcea, uitându-se la ea. Încet-încet, roşeaţa îi pieri din obraji. Zâmbi silit, dar nu răspunse.

— Ce ai făcut Ionaş? Unde erai?

— În Bucureşti... adică am fost şi pe la ţară, am fost la vânătoare, mă-nţelegi, îngână Ionaş Hagiopol. Ea îl privi atent şi murmură:

— Nu înţeleg. Ce e cu tine?

El zâmbea stânjenit. Constantina îi spuse:

— Aşteaptă până-mi iau eu nişte mănuşi şi pe urmă mă acompaniezi spre casă.

El păru speriat şi îngăimă:

— Nu... Te rog să mă ierţi, dar trebuie să fiu îndată într-un loc... nu pot întârzia... Şi o privea cu un fel de lăcomie, de însetare dureroasă. Trebuie să plec îndată... în altă... în altă...

Şi încheie în şoaptă gâtuită:

— În altă direcţiune.

Dar nu se mişca din loc. Constantina rămase o clipă uimita, apoi bucuria se schimbă brusc într-o furie dureroasă şi amară.

— Bine, zise ea. Adio, domnule.

Şi ieşi repede din magazin.

— Nu alegeţi nişte mănuşi? întrebă dulceag vânzătorul repezindu-se după ea. Dar Constantina îi trânti uşa în nas şi porni repede pe trotuarul Podului Mogoşoaiei. „De ce nu mor pe loc, acuma, aici? De ce nu pot muri?” se gândea ea sufocându-se. O birjă goală trecu pe lângă dânsa; Constantina îi făcu semn cu mâna, se urcă, îi spuse adresa şi se lăsă pe spate, fără putere. Era sigură că moare. Simţea că moare. Dar o apucă o criză de plâns,

care o uşură.

La prânz, se arătă la masă cu ochii roşii, galbenă. Nu aveau musafiri. Bonifaciu, ca de obicei, mânca în tăcere. Dar şi ea tăcu, deşi de obicei mai spunea câte ceva, mai punea o întrebare căreia Bonifaciu îi răspundea laconic, glacial, sec. Astfel încât la desert, Bonifaciu îi zvârli o privire cercetătoare şi o întrebă:

— Ce e cu dumneata? Ai plâns?

— Am o migrenă. Nu mă simt bine, zise Constantina cu ochii în farfurie. Bonifaciu nu continuă: avea şedinţă la Cameră după-amiază.

După masă, se ridicară amândoi deodată şi se despărţiră în tăcere. Constantina se duse în salonaşul ei şi se aşeză într-un fotoliu în faţa ferestrei. Afară era soare, copacii negri începeau să se înconjure de un abur subţire verzui. Ce era atât de trist în cerul acesta albastru, în după-amiaza însorită? Din ce îi venea tristeţea aceasta cumplită? Copacii erau prea uscăţivi, frunza prea puţină, lumina în schimb dură şi necruţătoare; în lumina asta, totul apărea sărăcăcios, urât: peste drum de casa mare şi arătoasă a ei, a Constantinei, erau nişte căsuţe care-şi întorceau calcanele fiecare celei din spate, cum îşi întorc maimuţele şezutul. „Toate astea – se gândi Constantina, şezând în fotoliu şi uitându-se la strada pe care treceau precupeţi olteni, cu cobiliţele cu zarzavaturi – toate astea sunt mici, mărunte, josnice, ruşinoase. E dezgustător!

Casele, oamenii care treceau îmbrăcaţi răpănos, femeile în fuste negre şi cu cocul făcut la întâmplare, cu broboade în spate şi pantofi scâlciaţi, un geamgiu în zdrenţe care striga discordant: „Geaa! muri! Geaa! muri!”, totul era fad, plicticos, dezgustător. Deodată Constantina sări de pe scaun, ca dintr-un arc. Nu ştia de ce. Fusese o tresărire fizică a muşchilor.

— Ce singură sunt! zise ea tare, cu un glas care i se păru ciudat. Apoi, meditativ, mai încet: Sunt singură de tot.

Şi începu a se plimba prin salonaş, pe un admirabil covor de Şirvan, luminos cu ape aurii. Ea nu-1 vedea. Se plimba de sus în jos pe el şi se gândea mereu la aceleaşi lucruri: căsătoria ei, ce se întâmplase de atunci, dispariţia lui Ionaş, întâlnirea, şi iarăşi de la început, ca pe o spirală. Din când în când îi apăreau figurile părinţilor şi fraţilor ei, pe care nu-i putea suferi, cu care nu se înţelesese niciodată; n-avea nicăieri şi la nimeni ajutor, înţelegere,

adăpost, refugiu. Ce era cu Ionaş? De ce se purtase aşa? Şi iarăşi depăna mosorul, de la început, şi-l isprăvea cu întrebarea chinuitoare: de ce făcuse Ionaş asta? Şi se plimba mereu de sus în jos.

Se însera când, deodată, se opri. „Trebuie să vorbesc cu el. Trebuie să vină aici. Dacă refuză am să mă duc eu la el. Şi am să i-o spun dinainte. Dacă refuză mă duc eu la el!' Se aşează la micul ei *secrétaire* lat, pântecos şi curbat pe toate părţile ca o scoică sau o bucată de chihlimbar, şi începu să scrie. Dar înainte de a isprăvi, sosi feciorul care-i întinse pe tăviţa lui de argint o scrisoare. Era de la Ionaş. Constantina rupse plicul şi se duse la fereastră să citească. Îi era frică de lumină. Nu ştia de ce, n-ar fi vrut lumină. Ionaş scria:

Draga mea Constantina, am suferit în aste câteva ceasuri cât nu credeam că-mi este rezervat a suferi în vieaţa terestra. Amiciţia ce-ţi port e mai profunda decât am cutezat vreo-odată a-ţi confessa; îţi sunt amic cum e omul amic aerului şi pământului fără de quare nu pote trăi. Cum deci ore m-am lipsit de aërul vieţii mele, de hrana pământească şi cerească a dilelor mele? Dor pentru tine, dragă amică, numai şi numai pentru tine, pentru desăverşirea fericirii tale conjugale. Bonifaciu, în felul seu cam duru şi neomenossu dar francu, m-a avvertisat depericolu: acella de a suscita, commentarii neplăcute şi perfide, de a macula fără intenţiune onorea unei persone quare în ochii mei e mai presus de orice pre lume. Acesta, eşti tu pentru mine; nu cutez a pune pre hârtie cuvintele, de teama să nu păcătuiesc prin slăbiciunea lor, faţă de inima mea, care numai ea ştie, şi tace, şi va tăcea: îţi sărut piciorele şi pământul pre care-l calci, şi rămen al teu pre veci.

Ioan Hadjopok

Transmitte-i salutul meu soţului teu. Am tren spre Vienna asta seră, şi în momentul când vei primi aceste rânduri, eu voi fi îmbarcat. Pote că mai târdiu să ne putem întâlni fere ca acesta sa fi un pericolu pentru onorea şi fericirea ta. Atunci mă voi întorce.

Constantina rămase o clipă înmărmurită. Apoi sună, să-i vie trăsura şi să se repeadă la gară. Feciorului însă îi ceru să-i spuie ora plecării trenului spre Viena: trenul pleca la ora şapte şi zece minute, cu legătura a doua zi în Roman spre Czernowitz, Lemberg, Viena, unde sosea a treia zi la cinci şi douăzeci dimineaţă. Omul stătea în picioare, cu o cărţulie în mână, în

penumbră. Murmură:

— Două sute nouăsprezece franci şi treizeci şi două de parale.

— Câte ceasuri sunt acum? întrebă Constantina aproape în şoaptă.

— Şapte ceasuri, coniță.

— Bine. Du-te, suflă Constantina. Rămase singură în întunericul care se lăsa repede. În seara aceea Bonifaciu stătu în şedința la Cameră până târziu de tot. Constantina nu mâncă şi îşi încuie odaia de dormit. A doua zi, la prânz, Bonifaciu nu veni: avea un dejun cu amici politici în oraş; seara, stătu iarăşi la Cameră: se dezbătea bugetul. Nu observă nicio schimbare în purtarea Constantinei. Nici nu-i dădea, de altfel, mare atenție. Constantina era o maşină de primit musafiri. Ar fi trebuit să fie o maşină de făcut bani; dar bătrânul Mavromihali nici până acum nu-i dăduse moşiile şi nu părea că va muri curând. Ar fi trebuit să-i facă şi să-i crească copii, dar se dovedise stearpă; nu, Constantina nu era interesantă. Trebuia să se facă pe cât se poate mai puțin băgată în seamă şi să nu-1 încurce în arzătoarea activitate politică în care-şi risipea puterile şi care mistuia fără să-i fi dat până acuma ceea ce voia el; îi dăduse destulă putere, ce-i drept; altuia i s-ar fi părut de ajuns, s-ar fi simțit îndestulat, sătul, plin, şi s-ar fi odihnit pe deputăție şi pe speranța şi aşteptarea liniştită a unui portofoliu ministerial. Dar Bonifaciu Cozianu îl aştepta de câțiva ani deja, „mi se cuvine, sunt singurul om în adunarea asta de băieți bătrâni şi trândavi", exclama el veninos, în cercuri intime, şi nu-1 avea, nu-l avea!

Şi tocmai acuma, în plină frământare politică, pe omul acesta pe fața căruia se adânceau goluri în obrajii deveniți uscați, ososi, se crestau cute subțiri şi adânci şi se aşternea o culoare cenuşie, nesănătoasă, se trezi să-l tulbure ştearsa şi neînsemnata Constantina. Fără voia ei. În primăvara aceea începuse să bea şi dintr-odată deschisese poarta tărâmului fericit unde totul era frumos şi uşor. Din când în când, o dădea afară de acolo greața fizică; dar în curând se învață să-şi dozeze băutura, aşa încât să se țină mereu într-o euforie măsurată, la limita beției depline cu urmări neplăcute imediate.

Într-o seară, Bonifaciu şi cu ea se duseră la o serată în casa lui Arthur Lahovary; iar peste câteva zile Bonifaciu, intrând în incinta Camerei, drept, încordat, cu capul sus, ca totdeauna, surprinse

nişte mutre înveselite la ivirea sa; păreau că ştiu ceva despre el şi nu spun, ceva ce poate nici el nu ştie. Era seara; becurile de gaz ardeau în sala mare şi rece, îmbrăcată în lemn cafeniu. Capetele negre sau cărunte, bărboase sau mustăcioase, privirile agere şi aprinse uneori de patima lăcomiei sau a urii, redingotele negre, jiletcile de mătase, gulerele tari, pe trupuri moi, albe, sleite de plăcerile trupeşti, de înjosirile spiritului şi de secătuirea nervilor – asta era lumea lui, cea mai primejdioasă menajerie din țară, locul unde se dobândeau în toată țara respectul şi frica pentru reprezentanții națiunii. Şi se uitau piezişe la el, îşi fereau ochii de privirea lui, chicoteau când credeau că nu observă! Ce se întâmpla? Ce se întâmplase? Nici nu izbuti să urmărească atent dezbaterea. Întorcându-se ca să se uite în sală, simți iarăşi că oamenii se uitau la el, că râdeau, că se întorceau repede, silindu-se să pară calmi şi indiferenți. „Ce, au înnebunit? Pe primul care mai face pe caraghiosul cu mine, îl iau de piept", se gândi Cozianu, fierbând. Dar, în sala plină de întuneric, în lumina galbenă a lămpilor de gaz aerian, oamenii îmbrăcați în negru şi cu fețe galbene îl priveau, vorbeau între ei, zâmbind Bonifaciu se ridică şi ieşi. Pe culoar, îl întâlni pe un amic politic, Mănucă Zlătişteanu, şi-l opri. Acesta, om cu voce de bariton şi cu o barbă mare neagră care-i cobora pe plastronul alb, îşi împreună mâinile pe burta-i mare şi-l privi dezolat:

— Ce-ai de gând să faci, nene? Cum s-a întâmplat?

— Ce, domnule? Ce s-a întâmplat? Nu ştiu nimic! exclamă Bonifaciu enervat la culme.

— Cum, nu ştii, sau voieşti a ignora dinadins? întrebă cu glasu-i plăcut, melodic şi înălțând sprâncenele, domnul Zlătişteanu.

— Ce să ignorez? Pentru a ignora dinadins trebuie mai întâi să cunosc!

— Stai, nu te întărâta, frate. Dacă nu cunoşti, de ce eşti aşa pornit? întrebă Zlătişteanu. Bonifaciu se uită urât la el şi vorbi agresiv:

— Fiindcă simt că se petrece ceva fără ca să ştiu ce anume! Sau crezi că mă prefac?

— Stai, stai, că n-am crezut nimic... Ce temperament ai şi dumneata... *une poudrière*[69]*,* pre legea mea!

---

69 Un butoi de pulbere *(fr.)*

— Zlătiştene, îmi spui sau nu-mi spui? Căci altminteri am treabă! zise Bonifaciu, gata să plece.

— Stai, că-ți spun. Nu te mânia, că n-ai de ce. E o prostie. Uite, ce să-ți mai spun, ia ziarul şi citeşte! N-ai ce să-i faci: e vădit o greşeală a zețarului. Nu ştiu franțuzeşte, bieții tipografi.

Şi scoase din buzunarul de la piept ultimul număr al ziarului distins al celor mai reacționare cercuri conservatoare care apărea de-a dreptul în franțuzeşte. Cu un deget gros, păros, domnul Zlătişteanu îi arătă cronica mondenă: *La soirée que donnèrent, dans leur hôtel particulier, à la Chaussée, M. Et Mme Arthur Lahovary, fut uneféerie de lumière, de couleurs, defraâche jeunesse, qui annocait le miracle éternel bien qu'annuel du printemps. Renouveau des modes, des élégances, du charme des enchanteresses dont est si riche le beau monde bucarestois. Nous remarquâmes, entre autres, la jeune Mme Constantina Cosiano, ravissante et féérique apparition en mousseline aurore toute brodée de roses, bretelles en velours noir et dentelles, couronnée de boutons de roses, avec des rubis roses en pendentifs et collier de rubis de la même eau. Aimée pour son coeur généreux qui enfait la viceprésidente de la Société des Dûmes Roumaines, elle a emporté le coeur de chacun à cette soirée, par sa grâce et sa distinction; on a trouvé unanimement en elle, la digne compagne de l'homme de coeur et du grand Roumain qu'est M. Boniface Cosiano. Mme la princesse Ypsilanti, en satin bleunattier...*[70]

Bonifaciu se opri aici. Era un dezastru şi unul ireparabil.

---

70 Serata pe care au dat-o în reşedința lor particulară de la Şosea domnul şi doamna Arthur Lahovary a fost o feerie de lumină, de culori, de tinerețe proaspătă ce prevestea miracolul etern, deşi anual, al primăverii. Era aici o primăvară a modei, a eleganței, a farmecului încântătoarelor doamne, atât de numeroase în lumea bună bucureşteană. Am remarcat, printre altele, pe tânăra doamnă Constantina Cozianu, fermecătoare şi feerică apariție învestmântată în muselină azurie, încărcată de trandafiri, cu umeri de catifea neagră şi dantelării, încoronată cu boboci de trandafir, purtând un pandantiv de rubine roze şi colier de rubine în aceeaşi nuanță. Iubită de toată lumea pentru inima sa generoasă căreia-i datoreşte vicepreşedința Societății Doamnelor Române, domnia sa a cucerit în acea seară inimile tuturor prin grație şi distincție, în chip unanim a fost recunoscută în domnia-sa demna soție a omului de inimă şi a marelui român care este domnul Bonifaciu Cozianu. Principesa Ipsilanti, în şaten albastru Nattier... *(fr.)*

Zețarul scăpase de fiecare dată din cuvântul francez *coeur,* diftongul *oe.* Efectul era de un ridicol meschin, idiot; nu te puteai împiedica să râzi, şi ți-era ruşine să râzi de o asemenea stupidă şi indecentă potrivealã.

— Nu e nimic; un moft, un marafet: şi nici n-are rost să-i dai atenție, zise Zlătişteanu; încurcătura vine din stilul nefericitului de autor: adică, mai bine zis, din lipsa lui de stil; se vede că a scris-o în grabă; repetă *coeur* de trei ori într-o frază. Şi poate că zețarul, mai ştii? Se gândea la el!

Şi începu să râdă cu vocea-i dulce şi gravă, dar foarte dezagreabil, căci se simțea reaua-voință şi răutatea meschină față de cel amintit.

— Cine a scris-o? întrebă Bonifaciu care până atunci nu zisese nimic, ci se uita fix la ziar. Văd aici iscălit, Seymour. Cine e Seymour?

— Nu ştii? Michel Ipsilanti. Dar el n-are nicio vină: nu-l poți trage la răspundere pentru o greşeală a zețarului!

— Da, spuse Bonifaciu cu un aer preocupat. Se uita în gol, absorbit. Deodată îi întinse mâna lui Zlătişteanu şi spuse repede:

— La revedere, trebuie să plec; oricum, îți mulțumesc că m-ai avertizat. Lasă-mi mie ziarul ăsta.

— Cum de nu, pofteşte, însă îți repet că n-ai ce urmări să dai întregii chestiuni, zise Zlătişteanu.

Dar Bonifaciu nu mai stătea să-l asculte. Se întorsese în călcâie şi pornise cu paşi repezi, elastici, spre ieşire. Se urcă în trăsură, spunându-i vizitiului:

— Mână.

— Mergem acasă, conaşule? întrebă omul, scoțându-şi pălăria.

— Acasă! exclamă Bonifaciu iritat. Şi se trânti pe pernele trăsurii. Pe când roțile huruiau înăbuşit, moale, pe pavaj iar arcurile îl zdruncinau tot aşa, catifelat, Bonifaciu se gândea cu o iuțeală bolnăvicioasă: „N-am decât să-l ignorez, e adevărat; Ipsilanti n-are nicio vină; cu un zețar nu mă pot apuca, nici nu mă cunoaşte, poate nici n-a ştiut ce face; şi totuşi, vor râde toți: eu sunt *le grand c*[71]..., nevastă-mea are un *c... généreux*[72]*, pha! C*e o să mai râdă gogomanii, răuvoitorii, invidioşii! Vrei să te înalți spre culmile puterii, să fii ministru la patruzeci şi cinci de ani

[71] Marele c... (fr.*)*
[72] c... generos *(fr.)*

într-o vreme când guvernele sunt pline de tombatere – ai să ajungi oare, în calitate de *grand c...?* La prima mea apariție în Cameră, azi, au rânjit. Mâine, o să fie un hohot imens de râs! Mai ales dacă mă urc la tribună. Şi ce-o să fie dacă iau cuvântul în adunări electorale, cu cetățenii, cu prostimea! Toată demnitatea mea, de care se foloseşte atât de bine nenea Ienache în județ, cade în fața acestui cuvânt de trei litere. Nu pot suporta. Imbecila de Constantina o să apară în saloane şi cucoanele o să râdă pe după evantaiuri: vine *la dame au coeur généreux*[73]. S-a şi cam îngrăşat în şolduri, nenorocita! Aş pălmui-o! Aş strânge-o de gât!"

Îi venea o slăbiciune, îl treceau sudori de furie; se lăsă cu capul pe spate, pe speteaza trăsurii, scrâşnind din dinți, cu ochii închişi. Nu ştiu cât a stat aşa. Nu ştiu nici ce s-a gândit toată vremea asta. Dar în clipa când simți că trăsura încetineşte, tresări ca ars. Vizitiul, care trăgea de hățuri ca să oprească în fața porții până vine feciorul din antreu să deschidă, se trezi că stăpânu-său îl strigă. Se aplecă şi se uită: boierul scosese capul pe fereastra cupeului, îl fulgera cu o privire cumplită şi-i spunea cu glasul tulburat de mânie:

— În oraş! În oraş!

Domnul Mihail Ipsilanti era un bărbat de vreo patruzeci şi opt de ani, cu burtă, cu şolduri, cu şezut, toate plinuțe mai mult decât grase. Mergea moale, îndoind genunchii, şi fără să depărteze tare picioarele; avea o față ovală, cu obrajii plini şi bărbia grasă; brun de altminteri, cu pielea albă, ochii dulci, umezi, catifelați, şi mustața moale, castanie. Deşi la vârsta aceasta, purta adeseori jiletci roşii sau galbene, de mătase cu flori, vestoane de catifea, gulere moi, *à l'artiste,* larg răsfrânte asupra unui gât rotund şi grăsuț, cu pielea fină. Niciun fir alb în părul cănit cu grijă; unghiile lustruite şi tăiate cu vârf, mâinile albe, grase, mari, frumoase, cu care făcea prin aer gesturi moi, distinse, de sculptor sau mai degrabă de om care vrea să pară artist; vocea de tenor, şi cu cele mai blânde modulații. Acest amestec ciudat de domn matur şi mergând spre anii bătrâneții, cu candidă fecioară, trona la Capşa în mijlocul unui cerc de bărbați, mai ales tineri, care îi imitau adeseori eleganța oarecum extravagantă, şi uneori alte apucături mai puțin publice. Cucoanele îl chemau pretutindeni,

---

73 Doamna cu inima generoasă *(fr.)*

ca să-l consulte pentru mobilarea unui salon sau chiar a unui budoar, ca să-l audă cum prețuiește ultimele poezii ale domnului Leconte delisle și ale domnului Coppée, tablourile atât de înălțătoare ale lui Détaillé, cărora el le prefera, în ce privește peisajele, pe Corot, și dack *Renée Mauperin* este într-adevăr un mare roman. Persoanele întoarse recent de la Paris îi aduceau scrisori de la doamna de Guermantes și de la principesa Matilda, de la contesa de Fiesque și de la domnul Turgheniev; într-un cuvânt Michel Ipsilanti era regele modei, *la fleur des pois,* chintesența eleganței bucureștene, arbitrul rafinamentului și oracolul tineretului. Ședea la Capșa pe bancheta roșie și spunea, ridicând mâna încărcată cu inele:

— Bineînțeles, dragă: nu era intenționea mea; e sub demnitatea mea o vorbă de duh atât de mizeră; dar trebuie să recunoaștem că zețarul a nimerit bine – drept în, ca să spun ca el, inimă!

Râsete în jurul mesei; tinereii se lăsau pe speteaza scaunelor, picior peste picior, cu capul sus, cu țigareta în gură, cu monoclul sub sprânceană, tunși unii *à la bretonne,* ca să-și dea un aer și mai juvenil, ca muzicianul Debussy în portretul făcut de Marcel Baschet.

— E adevărat – spuse unul din ei – că madam Cozianu are o turnură mai mult decât promițătoare.

— Venera însăși, *mon cher enfant*[74]*,* spuse Michel Ipsilanti; Venera însăși – știți: *Kallipygos;* ca să nu vă mai spun de tinerii atleți pe care-i poți vedea pe vazele atice și care au musculatura acelor părți nobile (și adăugă, surprinzându-se că vorbește de ceva legat de rana sa tainică, ca un animal care-și acoperă urmele) ca și coapsele, de altfel, bineînțeles, ca și coapsele, desigur; am și eu un vas atic ce reprezintă cursa unor bărbați bărboși, cu, de asemenea, *d'énormes gigots et des fesses à l'avenant*[75]: vă puteți ușor convinge, când veniți pe la mine să vă dau o ceașcă de ceai...

În clipa aceasta se opri. Bonifaciu Cozianu, în pardesiu negru, cu pălăria în mâna înmănușată alb, cu aerul îmbătrânit, dur și obosit, venea printre mese, drept spre el. Se opri în fața lui. Tinerii amuțiră și se întoarseră pe jumătate spre noul venit.

---

74 Scumpul meu copil *(fr.)*

75 Pulpe groase și fese asemenea *(fr.)*

— Domnule Ipsilanti – spuse Bonifaciu pe un ton net, tăios, fără să ridice vocea – ai publicat în foaia asta o mârşăvie pentru care îți cer să-mi dai socoteală.

Michel Ipsilanti se ridică. Se făcuse mai palid decât era de obicei. Îl văzuse venind. Îi întâlnise privirea pală, sticloasă. Şi amețeala plăcută de după o masă udată cu Chambertin şi la urmă cu şampanie, se amestecase deodată cu un simțământ ciudat, pe care nu-1 mai avusese niciodată. „Ce vrea ăsta? Ce vine să facă?" Trebuia împiedicat, trebuia să-i explice, era doar o absurditate, n-avea niciun sens! Cu o grabă nervoasă, zâmbind silit, tremurător, Michel Ipsilanti făcu doi-trei paşi, ieşind dindărătul mesei. Mergea greoi. Toată lumea ştia că e şchiop din naştere. Şi Bonifaciu ştia; se întâlniseră de multe zeci de ori în saloanele bucureştene şi se cunoşteau de douăzeci de ani.

— Monşer – spuse repede Michel Ipsilanti –, monşer, e o eroare, voi corecta, voi publica orice vrei dumneata, sigur că e dezolant, sunt profund nefericit că a putut să se întâmple, îți închipui că n-am vrut...

— Vrei să revii asupra mârşăviei? N-a fost de ajuns? exclamă Bonifaciu pe un ton ironic, rece, ostil, ceva mai tare decât până atunci, şi tăindu-i vorba.

— Dar nu vreau nimic! Vreau ce vrei dumneata! Primeşte scuzele mele! exclamă Michel Ipsilanti, ridicând fără să vrea vocea care-i deveni ascuțită, de falset, isterică.

— Nu accept scuzele dumitale! spuse Bonifaciu cu glas mai scăzut, dar extrem de ferm. Celălalt însă vorbi mai departe, şi mai strident:

— Dar ce să fac? Spune-mi şi mie, ce să fac, dacă nici n-am ştiut, un zețar a fost vinovatul, va fi dat afară, ce să fac, *si j'ai le malheur de*...[76]

— *Monsieur, il y a des malheurs qu'il ne faut pas avoir!*[77] îi spuse rece Cozianu. Celălalt crezu că primejdia a trecut şi zâmbi încurcat, încercând să împace lucrurile:

— Te rog, acceptă, îți cer scuze, hai, fii generos şi dă-mi mâna...

Şi-i întinse mâna. Bonifaciu se uită la mână, apoi la Michel Ipsilanti. Se făcu alb la față şi-i trase o palmă din răsputeri cu mâna înmănuşată. Palma plesni înăbuşit din pricina mănuşii.

---

[76] Dacă mi s-a întâmplat nenorocirea să... *(fr.)*

[77] Domnule, sunt nenorociri care nu trebuie să ți se întâmple! *(fr.)*

Michel Ipsilanti se clătină, cu ochii măriți de spaimă, şi puse mâna cu vârfurile degetelor pe obraz, acolo unde năvălea acuma sângele pe urma loviturii. Obrazul i se înroşi, urechea i se făcu purpurie, ochii i se umplură de lacrimi. Bonifaciu se uita la el. Apoi, brusc, se întoarse şi ieşi, mergând ferm şi repede printre mese. Peste două minute, Michel Ipsilanti, înconjurat şi urmat de tinerii săi amici, trecu şi el spre vestiar, printre mesele la care bărbați şi femei îl priveau cu o lăcomie întunecată, nervoasă, plină de cruzime, şi înghițeau cu ochii fața galbenă cu un obraz nefiresc de roşu. Omul cu veston de catifea, pantofi de lac, vestă albă cu floricele negre, gulerul larg, artist, şi mersul frânt într-o parte pe piciorul mai scurt, ieşi pe uşă şi tinerii prea eleganți îl urmară. Tăcerea din restaurant izbucni brusc într-un murmur înăbuşit; domni se ridicau de la mese să întrebe pe chelneri şi pe *maitre d'hotel* ce se întâmplase.

În aceeaşi seară, doi din tinerii amici ai lui Michel Ipsilanti veniră acasă la Bonifaciu, care le prezentă pe amicii săi, domnul Zlătişteanu, deputat conservator, şi căpitanul Vorvoreanu, soțul unei nepoate a lui Bonifaciu, fiica Davidei, Elena; era un ofițer bățos, focos, mustăcios, tuciuriu şi foarte obraznic. Bonifaciu se retrase în cabinetul său de lucru, unde îşi făcu singur un ceai la samovar. Peste un sfert de oră, ceilalți doi intrară.

— S-a făcut, neică, zise Zlătişteanu cu plăcută gravitate în glasu-i muzical. Cu spada, mâine-dimineață la şapte ceasuri. Mă întreb de ce o fi ales spada, şchiopul? De bună seamă trage prost cu pistolul, şi contează pe o rană uşoară la mână sau la braț, ceea ce o să se şi întâmple, şi iată că totul se va sfârşi cu bine.

— Bine, îți mulțumesc din toată inima, zise Bonifaciu zâmbind prietenos (singura dată când îl văzuse Zlătişteanu zâmbind prietenos în douăzeci de ani şi mai bine de când îl cunoştea) şi strângându-i mâna. Îl bătu pe umăr şi pe căpitan.

— Mulțumesc, monşer. În alte împrejurări, v-aş ruga să stați să bem un pahar de vin împreună, dar acuma vă rog să...

— Bineînțeles, te lăsăm, odihneşte-te, mâine trebuie să fii odihnit, exclamă grăbit Zlătişteanu şi începu să-l împingă pe căpitan spre uşă.

Dar Bonifaciu nu se odihni în noaptea aceea. Fumă țigări, gândindu-se la ce făcuse până atunci: „De acuma înainte, dacă scap cu viață, nu mai rabd! Vor face ce vreau eu! Tot ce vreau eu,

şi întocmai! Iar dacă nu se supun, pe care nu face ce vreau eu, îl zdrobesc! Îl zdrobesc! La nevoie, îl ucid!"

Apoi, mai rece, se gândi: „Nu mă pot apuca de dueluri. Un mort ajunge, de altfel, ca să se ferească şi viii. Şi un ministeriu trântit ajunge, ca să-mi ştie de frică toţi!"

Stătu o clipă: „Dar dacă nu-1 omor? Ba da, o să-l omor. Dar dacă mă răneşte el?" încă o clipă. Râse singur. „E şchiop, nenorocitul. O să-l omor" Spre dimineaţă făcu un duş rece, apoi îşi făcu iar ceai, şi anume negru de tot; bău una după alta vreo patru-cinci ceşti din esenţa aceea concentrată, şi-şi aşteptă martorii. Când sosiră ei, era treaz, cu muşchii gata să tresară; simţea că ar fi putut sări peste un gard înalt, sau s-ar fi putut căţăra într-un copac, mai uşor decât pe vremea când era copil, cu patruzeci de ani în urmă, şi îi zvâcneau oleacă umerii şi mâinile.

Aceeaşi noapte, Michel Ipsilanti o petrecu altfel, cu totul altfel. Tot acasă. Dar nu într-o casă cu covoare admirabile orientale şi cu mobile false, în stilul, dar nu din epoca domniei lui Henric al II-lea, a lui Ludovic al XIII-lea şi al XIV-lea, cu lambriuri de tapiserie modernă şi tavanul pictat cu cer azuriu, nori şi nimfe; nu, casa lui era un pavilion mic în curtea cu castani, imensă şi liniştită, a casei şefului familiei, văru-său Matei Ipsilanti. În acest pavilion, artistul cu veston de catifea adunase mătăsuri brodate turceşti, tăvi de argint persane, covoare de rugăciune arabe şi Ghiordezuri cu focul liliachiu rarisime, un mic tablou flamand din veacul al XVI-lea reprezentând o scenă biblică enigmatică, pe care nimeni n-o identificase, şi câte un scrin mic şi vechi, sau o masă de joc de pe care un secol şi jumătate începeau să cojească marchetăria, sau o consolă de lemn aurită susţinută de *putti*[78] grăsuni ale căror forme durdulii destăinuiau senzualitatea sculptorului, dar şi a amatorului; în această îngrămădeală caldă de ţesături preţioase şi mobile scumpe pe care risipise porţelanuri rare, Michel Ipsilanti se frământa, transpirat şi galben, în mijlocul prietenilor săi.

— Trebuie să i se explice! Trebuie să se ducă cineva la el, să-i spuie! E absurd, e oribil, ca un om să moară pentru aşa ceva! Explicaţi-i că e nebun, e dement, oameni buni! Suntem oameni, sau fiare? Ce, o să ne asasinăm aşa? Nu există poliţie, legi, nimic?

---

78 Statuete înfăţişând copii mici sau Amoraşi *(n. r.)*

— Vrei să te dezonorezi, Michel? N-o să mai poți ieşi pe stradă, îi spuneau amicii, mâhniți, dar care vedeau bine că după ce Bonifaciu Cozianu îl pălmuise, nu era altă ieşire. Michel Ipsilanti zăcea într-un fotoliu, agitat, cu ochii ieşiți din cap de surescitare.

— Dați-mi să beau ceva! Sună tu, puiule. Dar nu pot să mă bat, gândiți-vă, nu e de vârsta mea! Sunt un om bătrân!

— Ei, asta-i: n-ai un fir de păr alb!

— Dar sunt...

Voi să spuie „sunt infirm", dar nu putu. Era prea cochet, nu-şi putea mărturisi defectul. Îi aduseră să bea coniac. Asta-1 mai înveseli, dar nu-i scăzu agitația. Se ridică şi se duse într-o cameră alăturată. Peste un sfert de ceas amicii se priviră. Unul spuse:

— Puiule, du-te tu să vezi ce face.

Puiul se duse şi-l găsi în genunchi în fața unei icoane, rugându-se cu lacrimi care-i curgeau pe obraji. Îl ajută să se ridice din genunchi şi Michel Ipsilanti şopti:

— Lasă-mă; vreau să scriu ceva şi viu îndată.

Îşi scrise testamentul şi veni după aceea să bea cu tinerii; aşa trecu noaptea. Dimineața, cu felinarele încă aprinse, căci aerul era cenuşiu şi lumina puțină, trăsura lui Michel Ipsilanti ieşi din curte şi porni spre capul Podului, iar de acolo spre zăvoaiele de sălcii de la Herăstrău şi Bordei. Băuse zdravăn. Nu ştia cum aveau să se întâmple lucrurile, dar simțea că la urmă totul se va putea aranja. Se uita pe fereastra trăsurii la cerul cenuşiu, spălăcit, care se luminase într-o parte cu fire de aur şi aramă ca într-un tablou de Rosa Bonheur; da, erau şi sălciile astea verzi, cu frunzele umede parcă, şi aerul umed şi proaspăt. Îi era frig; se înfofoli mai bine în pardesiu.

Trăsura se opri, vizitiul sări jos şi deschise uşa. Michel Ipsilanti coborî maşinal. Apoi se uită împrejur. O trăsură oprită, trei bărbați în negru, un petic de păşune. Pe sub sălcii umblau încet, păscând, cu capul în pământ, nişte vaci. Îl recunoscu, printre cei trei, pe Bonifaciu Cozianu. Simți că-i vine greață, că i se înmoaie picioarele. Ceru, cu glas gâtuit:

— Dă-mi să beau ceva, că mi-e rău.

Înghiți din flaconul de buzunar al unuia din amici, care-1 ținea în vremea asta să nu cadă. Celălalt stătea de vorbă cu bărbosul şi cu ofițerul, martorii lui Cozianu. Bonifaciu îşi aruncase pălăria pe jos şi îşi scotea redingota. O aruncă şi pe aceasta tot pe jos şi

începu să-şi descheie vesta. „De ce nu se uită la mine? se întrebă Michel Ipsilanti. De ce eu mă uit la el şi el nu se uită la mine?”

— Trebuie să rămâi în cămaşă, îi spunea cineva. Începu să se dezbrace maşinal. Simți frigul, dar pe dinăuntru îi era cald. Bărbosul veni cu două spade într-o cârpă neagră. Michel Ipsilanti alese una. *Comme c'est curieux*[79] – îşi zise el afectat şi alintat, dar în gând – *c'est comme un jeu d'enfants*[80]*.* Îi spuneau – el nu ştia prea bine cine, nu înțelegea prea bine, dar se supunea, docil, maşinal.

— Vino încoace. Stai aici. Aşa. Alt glas (domnul cu barbă, splendidă voce, da, îl ştiu, e Mănucă Zlătişteanu).

— Domnilor, începeți la comanda mea, şi, la comanda „Stai!”, vă dați îndărăt cu un pas. Atențiune. *Engarde. Allez*![81]

Şi se dădu îndărăt un pas. Michei Ipsilanti nu-1 asculta. Se uita la Bonifaciu Cozianu, care, în fața sa, fără guler şi cravată, cu cămaşa descheiată pe piept, în pantaloni negri şi pantofi de seară, uşori de tot, de lac, se uita la pieptul lui, al lui Michel, şi întindea spada subțire şi lucioasă spre stomacul lui Michel. „Cât a îmbătrânit! Pare trist, rău, dur, amar... E nefericit. Săracul de el”, se gândea fără să vrea Michel Ipsilanti, urmând cu vârful spadei contra de cvartă pe care-o făcea Bonifaciu. Deodată Michel se trezi cu o lovitură atât de puternică pe spada lui, că fu cât pe ce s-o scape din mână; lama sări la o parte, şi în golul rămas, Bonifaciu se fandă adânc. Michel trase cu disperare spada îndărăt în cvartă şi pară: tac, *taci răs*unară sec şi tare cele două bucăți de metal. Şi în clipa aceea, când Bonifaciu sări îndărăt şi căzu iar în gardă, Michel se întrebă iar: „De ce nu se uită în ochii mei? Ce are cu mine omul ăsta? îmbătrâneşte, e cărunt; ce vrea? Vrea *să mă omoare!* Şi gândul acesta țipă în el, ca o femeie în chinurile facerii. De ce? Ce are cu mine? Ce i-am făcut? De ce să mă omoare? El nu e om ca şi mine? Nu suntem oameni vii, cu viață în noi? Cum s-o omorâm? Ce este el? Ce vrea? Ce e în el?” Toate gândurile astea trecură ca fulgerul, amestecate însă şi neclare, prin mintea lui Michel Ipsilanti, pe când para cât putea de repede loviturile la corp ale lui Bonifaciu. Sudoare rece îi răbufni deodată din toți porii. Se retrăgea pas cu pas în fața acestui om subțire şi cărunt,

---

79 Ce curios! *(fr.)*

80 E ca un joc de copii *(fr.)*

81 În gardă. Începeți! *(fr.)*

care uitându-se cu o atenție concentrată la spada lui Michel şi la stomacul acestuia, cam mare, se azvârlea brusc cu vârful spadei înainte, spre stomacul acela proeminent, neapărat decât de o cămaşă de olandă, udă de sudoare. Bonifaciu era serios, oleacă încruntat, cu buzele strânse, cam galben, cu ochii pătrunzători fixați pe trupul lui Michel Ipsilanti. Acesta ştia acuma, cutremurat brusc de deznădejde, că Bonifaciu vrea să-l omoare. Îi venea să fugă, dar îi era frică să nu fie împuns în coastă chiar în clipa când s-ar întoarce. Totuşi, trebuia să se retragă, să fugă...

Şi dădea mereu îndărăt. Alunecă, şovăi pe picioarele-i neegale, gata să cadă. Atunci simți că Bonifaciu vine cu sabia sub a lui, în secundă, simți o împunsătură de ac în dreapta sub coaste şi în aceeaşi clipă o izbitură de parcă i-ar fi repezit cineva un baston țeapăn şi tare acolo sub coastă. Scoase un țipăt uşurel, de mirare, cu o voce pițigăiată de tenor, şi văzu cu uimire două treimi din spada lui Bonifaciu ieşindu-i lui, Michel, din cămaşă, apoi mai mult: ce ieşea acum era roşu aprins, vopsit cu sânge proaspăt. I se făcu greață, se înmuie de tot şi căzu în şezut, pe iarbă.

Peste un minut, Bonifaciu, galben, îşi aprindea cu degete tremurânde o țigară. La zece paşi de el, Michel Ipsilanti zvâcnea din picioare, culcat pe iarbă şi se întindea cu pumnii strânşi, ca un om somnoros. Ceilalți se adunaseră împrejurul lui:

— Moare, domnule! Nu-1 putem căra! strigă cineva.

— Ce faci, frate! Ia-1 pe dedesubt, nu aşa! De sub umeri! strigă altul, surescitat.

Bonifaciu îşi adună de pe jos redingota, vesta, cravata, gulerul, pălăria şi se duse să se îmbrace în trăsură. Nu simțea nimic. Se mira că nu simte nimic. „Asta a fost tot?" îi venea să spuie.

Seara, când intră în şedința de la Cameră, îl primi o tăcere mormântală, dar niciun zâmbet. Se uitau la el cu curiozitatea lacomă şi sumbră a animalului uman în fața limitelor omenescului. El, împietrit, se duse la locul său obişnuit şi se aşează. Locurile din dreapta şi din stânga rămaseră neocupate.

Iar târziu, noaptea, când se întoarse acasă, Constantina îl aştepta, aşezată la o masă în antreu, lângă o lampă aprinsă. Când intră el, se ridică şi-l aşteptă să se apropie.

— Ce-ai făcut? şopti ea. Era gălbejită, cu ochii umflați şi roşii, tulburi, cu buzele albe. Ce-ai făcut?

Bonifaciu nu răspunse. Ea ridică mâinile, dar nu ştia ce să facă

cu ele.

— De ce? Mi-ai gonit singurul prieten... şi l-ai omorât pe nenorocitul ăla... de ce? gemu ea, cu glas spart. Şi izbucni, suflându-i în nas miros de coniac: De ce? Că nu mă iubeşti! Nici măcar nu mă iubeşti!

El făcu un pas, să treacă pe lângă ea, şi-i spuse peste umăr, tăios, şfichiuitor:

— Nu fiindcă te iubesc pe dumneata fac ce fac, ci fiindcă mă iubesc pe mine!

Şi trecu mai departe, spre odaia lui.

VII

Satisfacția de-a fi ministru îi veni lui Bonifaciu Cozianu prea târziu ca să-i mai dea o bucurie deplină. „Mi se datora. Bine că s-au trezit", se gândea el cu o trufie posomorâtă în trăsura care-1 ducea la palat, într-o zi rece şi ploioasă de început de primăvară, în 1888. Pe când cobora din trăsură, urca treptele peronului, intra sub marchiză, în sala de gardă, urca treptele spre prima anticameră, întâlnea colegi membri ai noului guvern, strângea mâini întinse şi schimba salutări cu cei sosiți mai înainte, atâta era în mintea lui: satisfacție morocănoasă şi trufie gata-gata să izbucnească în nemulțumire. „În definitiv, sunt prim-ministru? Nu sunt. Sunt unul din atâția oameni care sunt sau au fost miniştri. Nu e mare lucru", se gândea el, privindu-şi colegii din care pe vreo doi îi disprețuia pentru lipsă de caracter şi pe alții, mai numeroşi, pentru prostie.

În sfârşit, sosi şi primul-ministru, bătrân, înalt şi demn, care-şi purta arătos şi în evidență obârşia din împărați bizantini şi principi ai Valahiei. În urma lui, se înşirară în salonul de alături, în fața unor tablouri care înfățişau *Logodna Sfintei Fecioare,* un *Nobil spaniol,* de Greco, în haină neagră cu guler rotund ca un talger, şi pe *Estera primind supunerea lui Haman,* de Rembrandt. Erau culori strălucitoare, vibrante, gesturi de o nespusă şi aproape supraomenească noblețe, sau de o adânc omenească cruzime melancolică, în femeia îmbrăcată într-o mantie de aur, care-1 disprețuieşte pe marele funcționar în haină de un roşu violet, stins şi somptuos. În fața acestor imagini, aştepta şirul de

domni burtoşi în fracuri negre cu decorațiile la gât şi pe piept, unii cu cordoanele de *moire* albastră sau roşie sau verde peste veste, şi toți cu capete mustăcioase sau bărboase, cu falei masive, cu guşi grele, cu ochii stinşi de vârstă, mâncare multă şi tensiune nervoasă. Numai unul sau doi aveau viață în ei, încă nu erau satisfăcuți, sătui, dar şi pe ei îi cioplise aspru şi grosolan lăcomia de putere, avere şi plăceri. Bonifaciu Cozianu, om cărunt, era cel mai tânăr dintre ei. Se plictisea, posac.

Intră în salon regele, în uniformă albastră de general de divizie, cu pantaloni lungi şi lampasuri roşii. Era mărunțel, subțire, cu părul şi barba mare şi cu fața netedă a omului care n-are patimi şi nici nu gândeşte mult; îi întinse mâna primului-ministru şi falnicul bătrân, coborâtor din împărații bizantini şi voievozii Țării Româneşti se înclină şi i-o sărută.

„Trebuie să fii boier mare ca să fii în halul ăsta de slugă, se gândi Bonifaciu, disprețuitor. Mama ta de lichea bătrână." Ştia de obiceiul ăsta al primului-ministru, dar nu asistase niciodată la scenă. Se uită cu ostilitate la micul boier neamț dintr-o familie mult mai recentă decât a Cantacuzinilor sau a Brâncovenilor, care-i privea pe toți cu o calmă şi demnă răceală, pe când primul-ministru spunea câteva cuvinte şi-i prezenta. Regele începu să le dea mâna. Ei se înclinau adânc, parcă gata să urmeze exemplul primului-ministru. Bonifaciu era al patrulea. Se înclină mai puțin decât ceilalți şi întinse mâna. Fu cât pe ce să tresară, dându-şi seama că regele îi întinsese numai două degete. Era prea târziu: luat prin surprindere, i le strânsese, şi regele trecuse mai departe.

Tot restul ceremoniei nu mai însemnă nimic pentru Bonifaciu. Înjura în gând, fierbând de furie. „Dumnezeii tăi de neamț obraznic! Nu-mi întinde mâna deloc! Ce-mi trebuiesc mie degetele tale? Fii politicos, ori te bag în mă-ta!" îi spunea Bonifaciu în gând regelui. Dar gura îi era mută. Ce-i drept, răspunse prin da şi nu la două întrebări ale regelui, dar nu făcu nimic ca să-şi arate demnitatea întreagă, neînfrântă de obrăznicia monarhului. Plecă mut, urlând de furie în sinea sa. „Aşa le fac eu administratorilor mei de la moşii – dar între dumneata şi mine nu sunt relațiile astea!"

Şi totuşi, erau. Ştia foarte bine că nici nu are cu cine să discute această atitudine a lui, că nu-1 va înțelege nimeni: era doar limpede pentru oricine, afară de el, că regele e stăpânul şi că

fiecare în fața lui se face mic, se frânge de şale şi pupă mâna sau bâiguie, prostit de respect şi umilință.

Bonifaciu petrecu câteva zile frământându-se cu ideea de-a-şi da demisia şi a se retrage din viața publică. Şezând pe banca miniştrilor la Cameră, sau în trăsura care-1 ducea la minister, sau în cabinetul lui ministerial, se gândea cu ciudă amară şi disperată câți stăpâni are: pe Ienache Balaban, pe rege, pe negustoraşii şi moşierii provinciali, pe bătrânii boieri mari din comitetul partidului conservator, care la rândul lor se umileau în fața neamțului – zece stăpâni, o sută de stăpâni, o mie de stăpâni pe care-i disprețuia şi-i detesta, dar cărora trebuia să le zâmbească, în fața cărora trebuia să facă sluj, să se încovoaie. „Destul! N-am nevoie! Nu mai vreau! Gata! gemea el, scrâşnind de ciudă şi de turbare, aşezat la un mare birou de Boulle. Asta mi-a trebuit? Asta am ambiționat? Poftim: sunt servit. Ce-am căutat, am găsit. Halal! Halal de mine!"

Nu: avea să-i facă neamțului una, la prima audiență; o să-i întindă tot două degete! N-o să ştie decât ei doi, şi neamțul o să-şi bage mințile în cap!

Dar audiența nu veni curând. În schimb, izbucniră în primele zile ale lui aprilie răscoale țărăneşti în județele din jurul Bucureştilor, şi în vremea aceasta avu Bonifaciu unele satisfacții mai mărunte, care nu puteau compensa marea şi mistuitoarea lui nemulțumire.

Astfel, într-o zi, sosi la minister şi trecu repede prin anticameră Deputați corpolenți, gazetari care afectau gulerul *a l'artiste,* pălăria rotundă şi lavaliera, ofițeri încorsetați, mustăcioşi şi plini de eghileți şi brandenburguri, cucoane în primele mantouri de primăvară, cu primele pălării cu flori şi cu pene şi care părăsiseră manşonul şi *boa* pentru mănuşile glasate şi umbrelă, aşteptau, cucoanele şi parlamentarii bătrâni şezând în fotoliile de piele cafenie, iar ceilalți în picioare la ferestre sau după perdele, stând de vorbă cu glas scăzut, cu ochii la trăsurile ce treceau pe stradă în şir, cu acoperişurile ude. Bonifaciu trecu printre ei cu paşii săi repezi şi elastici, salutând scurt în dreapta şi în stânga persoanele cunoscute. Cu coada ochiului îl zări pe Walter Apostolescu, se întoarse şi-l salută cu o cordialitate de suprafață; observă cu satisfacție paloarea şi aerul întunecat şi îngrijorat al lui Walter. Odată intrat în cabinet, se aşează la marele birou negru împodobit

cu aramă, argint şi sidef, lângă statueta care înfăţişa o Victorie cu trompeta în mână. Afară era urât şi ploua, se aprindeau primele becuri de gaz. Şeful de cabinet era tânărul Alexandru Lascari, fiul cel mai mare al Davidei, care la douăzeci şi cinci de ani avea o gravitate şi o mohoreală cu totul nepotrivite la vârsta lui, dar Bonifaciu îl luase şef de cabinet fiindcă-i era nepot. Junele Lascari, în veston negru şi pantalon de culoarea oului de raţă, cu gulerul răsfrânt care începea să fie la modă ca şi cravata îngustă, cu două capete libere ce cădeau pe piepţii cămăşii, se apropie şi-i puse lui Bonifaciu pe birou o listă.

— Ia si vedem, zise Bonifaciu, şi începu să murmure numele solicitanţilor.

— Doamna general Ascherliu, zise el. A aghiotantului prinţului de coroană?

— Da – spuse tânărul Lascari – vrea să vă vorbească în legătură cu nişte proprietăţi pe care le are în Vlaşca.

— Spune-i să poftească.

Doamna Ascherliu intră, fâşâind din rochie, şi-i întinse lui Bonifaciu o mână înmănuşată până la cot. Era o femeie de aproape treizeci de ani, trandafirie, blondă, cu ochii căprii, cu gura frumoasă, mai ales când râdea: făcea gropiţe în obraji chiar şi când vorbea. Era în rochie de un albastru pal bătând în cenuşiu, cu un mantou albastru închis şi pălărie albă, mănuşi albe, umbrelă albastră; râdea, privind cu agerime pe şeful de cabinet care închidea uşa, apoi pe Bonifaciu, drept în ochi, prea direct, prea fix. Bonifaciu înţelese îndată despre ce e vorba. „Pofteşte – se gândi el – nu mă împotrivesc!”

— Sunt tare îngrijorată, excelenţă – spunea madam Ascherliu, privindu-1 mereu foarte adânc, drept în ochi –, moşiile noastre de la Lespezi şi de la Ziliştea sunt ameninţate de răscoale; vă închipuiţi ce pierdere ar fi să ne devasteze...

— Nu vă temeţi de nimic, coniţă; voi avea grijă.

— Vei avea grijă ca de toată lumea, spuse ea zâmbind. El zâmbi de asemenea:

— Incomparabil mai mult decât de toată lumea. Doamna Ascherliu nu e toată lumea.

— Eşti foarte amabil, dar nu te cred.

— Dacă începeţi de pe acum, cum o să mă credeţi mai târziu, când o să vă vorbesc de cine ştie ce lucruri şi mai importante...

admițând că mă veți accepta nu numai ca apărător al ordinii publice şi al proprietăților dumneavoastră, ci şi ca... dacă-mi permiteți, admirator.

Vorbea foarte serios, aproape rece, dar cu o licărire în ochi pentru care, pe vremuri, Cleopatra, cumnată-sa, îi spunea: „Ah. Ce parşiv eşti!"

— Sunteți ironic, domnule Cozianu, râse madam Ascherliu. Râdeți de o biată femeie care are nevoie de ajutor!

— Nu, doamnă. Nu râd deloc – spuse Cozianu, zâmbind fac un târg. De ce am puterea, dacă nu ca să abuzez de ea? Nu vă ofer sprijinul meu decât plătit!

Surâsul lui rece, mai mult din ochii care-i luceau în cap, o făcu pe doamna Ascherliu să înțeleagă prea mult.

— Cum plătit? Ce-aş putea eu oferi în schimb? zise ea râzând nervos, tulburată şi destul de stânjenită de ceea ce i se părea brutalitate grosolană la Bonifaciu. Se juca cu micul ceasornic de aur bătut în briliante pe care-1 purta de un lanț subțire atârnat de gât, ca pe un medalion. Bonifaciu se înclină galant, privind-o mereu foarte fix şi cu un aer absorbit, cucerit, şi murmură, serios:

— Vă cer să-mi oferiți în schimb o ceaşcă de ceai... sau primul dans la primul bal unde-o să ne întâlnim. La alegere. Altfel, nu trimit trupe la Lespezi, nici la Zilişlea.

Doamna Ascherliu izbucni în râs:

— Eşti şarmant, domnule Cozianu. Vei avea şi ceaşca de ceai, şi dansul; şi (spuse asta mai grav, privindu-1 cu o dulce şi copilărească seriozitate naivă, pe care şi-o studiase în oglindă) chiar şi prietenia mea. Îți mulțumesc... şi sper că te voi vedea pe la mine; miercurea sunt întotdeauna acasă pentru prieteni.

— Miercuri e mâine, spuse serios Bonifaciu, privind-o țintă, înclinat respectuos.

— Da? Atunci... mâine! râse ea, iarăşi tulburată.

— Şi nu numai mâine, zise grav Bonifaciu, înclinându-se şi salutând-o. Ea îi întinse mâna şi el sărută mănuşa, apoi îi strânse mâna. Doamna Ascherliu se roşi, păru zăpăcită, emoționată, dar Bonifaciu începu să-i vorbească lucruri indiferente şi o conduse până la uşă, deschise uşa, îi făcu loc să iasă, mereu vorbind. Apoi se întoarse să se aşeze la birou. Se gândea: „Nu e rău; şi-o să-mi prindă bine. Cum naiba face să roşească?"

Junele Lascari intră iarăşi.

— Domnul Apostolescu, spuse rece Bonifaciu.

Walter intră, vădit îngrijorat. Bonifaciu îi întinse mâna cu gravitate.

— Ce e cu dumneata? Bine-ai venit. Ce mai e pe la voi? Pari cam obosit. Când ai sosit? Ia loc.

— Azi-dimineață, cu diligenta; sunt mort de oboseală, n-am dormit deloc. Salvează-ne, *cher ami,* nu ne lăsa!

— De ce să vă salvez? Ce s-a întâmplat?

— Păi... Dobrunu! Nu-i ştii pe țăranii de-acolo? De trei ani vâr bani în instalații şi inventar, şi se poate face totul praf într-o noapte!

— Ei, n-o lua şi dumneata aşa în tragic, spuse Bonifaciu cu nepăsare. Walter Apostolescu îl privi deodată atent şi destul de speriat.

— Ce mai face coana Cleopatra? întrebă Bonifaciu cu o politețe rece.

— E disperată, a venit cu mine aici, voia să te vadă, să-ți spuie cât e de îngrijorată, răspunse Walter Apostolescu, cu ochii în pământ. Bonifaciu ştia că Walter a născocit pe loc dorința Cleopatrei să-l vadă pe el. Răspunse tot atât de rece şi de nepăsător:

— O voi vedea cu mare plăcere, să poftească.

— Dar... cu Dobrunul cum rămânem? întrebă Walter Apostolescu. Bonifaciu se uită pe o hartă a țării atârnată pe un perete şi punctată cu steguleţe roşii, albastre şi albe.

— Vine spre Dunăre, murmură el. Da, se cam apropie mişcarea... Uite, acolo e situația răscoalelor.

Walter se ridică să vadă, şi se întoarse îngrozit:

— De jur-împrejur! Tot județul e răsculat!

— Deocamdată Dobrunul dumitale nu e atins – spuse rece Bonifaciu –, dar sunt sorți să ajungă jocul şi acolo.

— Şi... se iau măsuri, nu? întrebă Walter.

— Firește.

Urmă o tăcere. Walter Apostolescu se uită la Bonifaciu, care-şi aprindea o țigară. Îngână:

— Ştii că ea, Cleopatra, regretă... atunci, când nu te-a putut ajuta...

— Când? întrebă prompt Bonifaciu, privindu-1 țintă, ostil...

— Atunci... când ai avut nevoie de bani... bâigui Walter

Apostolescu încurcat de ciudata atitudine a lui Bonifaciu. Walter era la fel de frumos şi de elegant ca totdeauna, dar stinghereala îl făcea să pară nătărău şi stângaci; frica de-a pierde aproape o sută de mii de franci vârâţi în maşini, vite şi clădiri, îl prostea şi-i lua toate mijloacele.

— Când a fost asta? întrebă Bonifaciu. Nu-mi amintesc. Trebuie că ai înţeles greşit ceva ce ţi-a spus. Eşti obosit; du-te de te odihneşte, iar eu voi telegrafia la N..., să văd ce se mai întâmplă prin judeţ, şi pe la Dobrunul dumitale, bineînţeles.

Şi cu aceste cuvinte politicoase dar reci, se ridică şi-l conduse pe Walter Apostolescu până la uşă. Rămas singur, îi făcu semn şefului de cabinet:

— Alexandre, pofteşte-i pe gazetari, iar dumneata telegrafiază colonelului Mavromihali să nu se ocupe de apărarea moşiei Dobrunu, a domnului Walter Apostolescu, decât săptămâna viitoare. Vezi să formulezi în aşa fel, încât să înţeleagă numai el şi să înţeleagă că ţin foarte mult la asta. Dobrunul la urmă! Pacificare cât voieşte, prevenţiunea tulburărilor, niciodată!

— Am înţeles, spuse junele Lascari şi ieşi să-i poftească pe gazetari. Dar reintră îndată.

— Nene, au sosit vreo treizeci de arendaşi şi de proprietari din Ilfov şi te roagă să-i primeşti. Sunt speriaţi rău.

Bonifaciu îl aţinti cu o privire rece.

— Dacă eşti stăpân pe limbă şi nu mă trezesc că-mi spui „nene” de faţă cu cineva, bine; dacă nu, află că te dau afară în minutul când îţi scapă „nene” din gură! Pofteşte-i împreună cu gazetarii.

Alexandru nici nu zâmbi.

— Las’ pe mine, unchiule, murmură el calm şi deschise uşa.

— Domnilor, poftiţi. Excelenţa sa îi roagă şi pe domnii proprietari să intre.

Cabinetul se umplu de lume. Bonifaciu, în picioare la birou, saluta dând din cap pe oamenii cunoscuţi: redactorul ziarului guvernamental, câţiva mari proprietari din judeţ. Se gândea: „Acum e momentul să obţin de la socru-meu zestrea Constantinei”. Şi, pe când un servitor aprindea becurile de gaz în florile de sticlă mată ale candelabrului, Bonifaciu, luminat de sus (nu se vedea decât fruntea joasă, plată, sprâncenele stufoase, mustaţa pe botul proeminent, şi, în umbra adâncă de sub frunte, sticlirea ochilor), începu să vorbească, mereu în picioare. Ştia că

domnii bine îmbrăcați şi bine hrăniți, cu capete adesea grosolane, cu cefe groase şi fețe congestionate, sunt alegători, oameni influenți. „Ăştia trebuie să mă ştie omul tare, cum şi sunt", se gândea el. De aceea, vorbi pe un ton dur, tăios, brutal:

— Domnilor, situația e în mâna guvernului. S-au luat toate măsurile de trebuință, spre pacificarea satelor răsculate, prin persuasiune sau, la nevoie, prin forță.

— Ce persuasiune, excelență? întrerupse unul din marii proprietari, om cu mustăți mari, cărunte, şi cu vinişoare roşii în albul ochilor bulbucați. Ard condicele de învoieli, bat administratorii şi primarii! O să se apuce să devasteze conacele!

Bonifaciu se întoarse spre gazetari.

— Domnilor de la ziare: ziarele dumneavoastră contribuiesc foarte mult a mă opri să iau măsuri mai energice, căci unele foi care confundă democrația parlamentară cu anarhia ne numesc asasinii țăranilor. Dar eu vă făgăduiesc pe cuvântul meu de onoare că acel director de ziar care mai publică asemenea insulte îmi va da socoteală mie personal! Eu nu tolerez a fi numit asasin!

Şi se uita împrejur, din ochi în ochi, de la om la om. Ştia ce gândeau, şi-i disprețuia fiindcă le era frică să-i spuie în față. Urmă:

— Țăranii se potolesc când văd trecând prin sate armata. Dar după ce se conving că se trage în vânt şi că armata a părăsit satul, se răscoală iar, zicând: „Haideți, mă, că se trage ca la nuntă!" Vor vedea ei că nu se mai trage ca la nuntă!

Iarăşi tăcere. Un arendaş fălcos, cu fruntea joasă şi părul tuns perie, vorbi jalnic:

— Nu mai întrebuințați delicatețuri, excelență, că dacă în două zile nu-i potoliți, se întind răscoalele în toată țara!

— Nu se vor întinde! exclamă ritos Bonifaciu. Să nu mai împiedice presa ca oamenii de bine să-şi facă datoria față de ordinea publică! Iar domnii arendaşi şi proprietari să se unească cu mine, şi ordinea va fi restabilită!

— Aşa trebuie vorbit, zise unul din arendaşi, de undeva din fundul încăperii, cu o asemenea satisfacție şi uşurare în al său *a-şa,* încât vreo câțiva se înveseliră şi începură să râdă.

— Mâine la zece ore înainte de prânz, poftiți pe la mine, domnilor, şi vă voi comunica ce s-a mai făcut, spuse Bonifaciu ceva mai prietenos şi îi salută cu o înclinare mândră din cap.

Rămase singur. Tânărul Lascari intră.

— Sunt impresionați. Eşti un om tare, nene, zise el. I-ai făcut praf.

Bonifaciu nu catadicsi să răspundă, ci-i spuse să introducă pe cineva care aştepta în anticameră. Continuă să dea audiențe până târziu.

— Mai e cineva? întrebă el în sfârşit.

— Doamna Apostolescu, spuse şeful de cabinet. Bonifaciu se uită la el gânditor, apoi spuse:

— Pofteşte-o înăuntru. Nu mai primesc pe nimeni. Sunt plecat de la minister.

Cleopatra intră şi începu să vorbească repede:

— Ce bine îmi pare că te văd, vasăzică aşa arată biroul tău, aşa e un cabinet de ministru, n-am fost niciodată, ştii, acuma e prima oară, ce bine îmi pare că eşti ministru tocmai acum când avem nevoie de sprijin, ştii în ce pericol ne aflăm. Walter e disperat, şi între noi fie vorba, de ce-mi porți ranchiună mie? Bietul Eustațiu nu putea atunci, îți jur că nu putea, eu cunosc chestiunea, ştiam totul...

— Da, spuse scurt Bonifaciu. Cleopatra amuți brusc. Se priviră, ea cercetător şi neliniştită, el studiind-o cu un aer absorbit, care o tulbură.

— Ce te uiți aşa la mine? întrebă ea, râzând nesigur.

— Mă uit să văd dacă te-ai schimbat, şi cum, spuse el.

— Şi? M-am schimbat? întrebă ea cu o cochetărie care ascundea emoția şi chiar frica.

— Eşti ceva mai plină... spuse Bonifaciu zâmbind.

— Şi ce, aşa nu-ți mai plac? întrebă ea provocător. Înțelesese despre ce era vorba, şi se resemnase: acum juca jocul. Bonifaciu se ridică, ocoli biroul şi-i luă mâna, pe care i-o sărută. În acelaşi timp, o ridică de subsuoară, o întoarse spre un colț al cabinetului sau ministerial, unde era o canapea mare de mătase cu două fotolii, şi o împinse uşurel pe Cleopatra într-acolo.

Mai târziu, Cleopatra îşi punea acele în păr, cu ochii la el care, cu mâinile la spate, se uita pe fereastră. Cleopatra întrebă:

— Eşti ocupat? Ce faci în noaptea asta?

— Lucrez, răspunse el fără să se întoarcă. Cleopatra îşi puse pălăria în fața geamurilor bibliotecii, ce-i țineau loc de oglindă, apoi întrebă:

— Nu-mi ţii mantoul?

Bonifaciu se întoarse şi-l luă de pe un fotoliu unde era aruncat ghem. I-1 ţinu să-l îmbrace, apoi, ţeapăn, o aşteptă să-şi puie mănuşile. Cleopatra simţea ceva. Zăbovea. Dar Bonifaciu aştepta, mut, să plece.

— Ei, te las, spuse în sfârşit Cleopatra în mijlocul cabinetului.

— Sărut mâna, murmură Bonifaciu, înclinându-se. Ea zâmbi galeş:

—Nu-mi dai un pupic?

Cozianu se aplecă şi o sărută pe obraz, cu un aer plictisit.

— Cam mahmur eşti, nenicule; din atâta lucru? zise ea. Ce, ai îmbătrânit?

— Nu, dar nu-mi mai placi dumneata ca pe vremuri, spuse Bonifaciu, zâmbind rece. Ea se schimbă la faţă, dar nu îndrăzni să-i răspundă veninos, cum îi venise. Avea nevoie de el. Pierdea aproape o sută de mii de franci.

— Mereu amabil, râse ea silit. Ei, te las; tu, mie, îmi placi ca pe vremuri, să ştii. Pa! Şi nu uita Dobrunul!

— Nu uit nimic, zise Bonifaciu. Ea, în uşă, se opri.

— Ce vrei să spui?

— Că nu uit nimic, repetă Bonifaciu, sec. Ea se schimbă iar la faţă.

— Ce? Vorbeşti de chestiunea cu banii?

— Da.

— Cum, şi de-aia n-ai să ne aperi Dobrunul? Deşi te-ai culcat cu mine?

— Da, spuse Bonifaciu şi sună. Cleopatra pălise. Se uita la el cu ochi negri de tot, înnegriţi de ură.

— Câine! Câine! scrâşni ea.

— Hai sictir, murmură calm Bonifaciu. În clipa aceea intră tânărul Lascari.

— Condu-o pe doamna. Sărut mâinile, coniţă.

Şi se întoarse să se aşeze la birou. Stătu o clipă singur, să-şi aprindă încă o ţigară. Apoi ridică ochii: intrase şeful de cabinet.

— Depeşele, zise Bonifaciu. Tânărul Lascari dispăru şi se reîntoarse cu un dosar ticsit de telegrame. Bonifaciu începu să le răsfoiască. Ochiul îi prindea în fugă câte o frază: *Vidra tzăranii răsculat din nou... Rănitzi câtziva călăraşi... La Prundu, proprietatea dlui Bellu, s-au răsculat locuitorii... ordonat a trage*

focuri, căpitan Gheorghiu... Hereşti tzăranii răsculat pricina administratorului care a necinstit vreo 25 fete... opt agitatori arestatzi unul grav rănit pe moarte... Comana răsculatzi dus arendaş cerând porumb sub motiv că ar muri de foame... satele vecine cu com. Prundu e răscoală, locotenent Fulga grav bătut... regimentul 6 dorobantzi a fraternizat cu tzăranii... căpitan Bratu prizoner al răscolei în Grădişţea... un soldat a murit pe drum şi a fost adus mort în cărutză, celălalt grav rănit la cap.

Bonifaciu împinse de la sine, peste birou, dosarul.

— Vezi, Alexandre, zise el. Şi ia-ţi notă. Un bilet domnului Marghiloman, ca să fie daţi în judecata Curţii Marţiale rezerviştii care l-au părăsit pe căpitanul Bratu la Grădiştea; cu mulţumiri şi amabilităţi. Ordin telegrafic la comandanţii de trupe trimise la sate: trei somaţii fără interval, şi pe urmă să tragă în carne vie. O depeşă colonelului Lahovary, să trimită un pluton de cavalerie la moşia Leşi a prinţului Cantacuzino, şi vezi cine e la Focşani să aibă grijă de moşia bătrânului Marghiloman.

Şi urmă să vorbească, liniştit, limpede, ţinând seamă de interesele tuturor membrilor influenţi ai partidului, de interesele prietenilor şi cunoscuţilor lui, de moşiile Lăscăreştilor şi ale lui socru-său, Mavromihali. Se făcuse noaptea târziu când veni un secretar cu ultimele telegrame de la prefecţi. Una din cele dintâi spunea că: *moşia Dobrunu a dlui Walter Apostolescu devastată, tzăranii intrat cu plugurile şi împărtzit proprietatea, trimitetzi trupe altfel imposibil a-i aduce la ratziune.* Bonifaciu Cozianu puse la o parte telegrama. Îşi aducea aminte de satul Dobrunu, căldura, plopii, praful, câmpul care mirosea a flori aromatice, cumpenele uscate în văzduhul fierbinte, ţăranul mort, cel care şedea şi ofta după ce fusese pălmuit, trupul lui Eustaţiu între maldărele de crini, batista pe obrazul mortului. „Trebuiesc ţinuţi în frâu. Trebuie să le frângem şira spinării, să nu se mai mişte?

— Telegrafiază prefectului din N... să suprime cu cea mai mare energie răscoala de la Dobrunu, şi trimite vorbă la Ministeriul de Rezbel să-i puie la dispoziţiune un escadron de călăraşi. Dar să nu care cumva să fie recrutaţi prin partea locului! Şi, Alexandre, fa o vizită domnului Apostolescu, trebuie să fi tras la „Grand Hotel" sau la Broft, şi arată-i copie după depeşa asta, spune-i regretele mele, şi că am dat poruncă să-i pună cu botul pe labe pe ţărani. A pierdut el câteva mii de poli, dar de-acu înainte cel puţin

o să-şi muncească moşia liniştit.

„Ăstuia în schimb i-am fost stăpân eu! Şi ţăranilor le suntem stăpâni noi!" se gândea Bonifaciu cu o sumbră şi amară satisfacţie, gândindu-se că stăpânii lui, în schimb, erau neclintiţi.

În curând, avu satisfacţia de-a deveni amantul doamnei Ascherliu, aşa cum se aşteptase din prima clipă. Dar asta nu-i putea sătura trufia turbată. Căci, tot cam pe atunci, regele primi în audienţă pe miniştrii care conduseseră ceea ce *Monitorul Oficial* numea „pacificarea locuitorilor răsculaţi de instigatori necunoscuţi". Şi, vreme de o noapte întreagă, Bonifaciu se pregăti să-i întindă regelui două degete. Încă urcând scările spre salonul unde avea să-i primească regele, se gândea: „Nimeni n-o să ştie, afară de el. Deci, n-are decât să înghită obrăznicia şi să tacă; n-are de ce să protesteze, să spuie şi altcuiva. Bineînţeles, o să mă ţie minte. N-o să mă ierte niciodată. Când o să vie bătrânul sau alt prim-ministru să-i propuie un nou cabinet, o să ceară să mă scoată pe mine personal. Sau nu; poate că are să disimuleze; dar dacă ajung eu şeful partidului, o să refuze să stea de vorbă cu mine şi-o să însărcineze sistematic pe altul să formeze guvernul: de unde, defavor evident, lipsă de încredere a ciracilor, şi rămân singur, fără perspectiva puterii. Cum? De frica lui, să accept aceste maniere insolente? Să-i pup mâna şi eu, ca licheaua aia cu părul alb? Nu! Niciodată! Mai bine vă duceţi dracului cu toţii, plec la ţară şi nu mă mai vâr în ciorba asta scârboasă! Nu-mi trebuie politică! îmi trebuie mândria mea, demnitatea mea, onoarea mea!"

Îl văzu cu ură neputincioasă şi cu detestare pe neamţ cum le întinde mâna celorlalţi, cu o demnitate glacială, fără să dea din cap măcar, şi uitându-se în creştetul lor cum stăteau îndoiţi în dom în faţa lui, frânţi din şale de respect. „Boieri sunteţi voi? scrâşnea în sinea sa Bonifaciu. Luaţi-1 la palme! Nu vă e ruşine?"

— Pună ziua, tomnule Khozianu, spuse regele cu oarecare bunăvoinţă (îi plăcuse fermitatea necruţătoare cu care înăbuşise răscoalele). Şi-i întinse două degete: arătătorul şi mijlociul. Cu capul vâjâind, cu măselele încleştate, Bonifaciu Cozianu simţi că i se urcă ceva în gât, că-1 trec sudorile. Îi venea să urle, să-i cârpească neamţului două perechi de palme, să-i zboare măselele din gură. Cu o încordare uriaşă îi întinse două degete, dar pe drum mâna i se deschise sub o forţă necunoscută, mai mare decât puterile şi voinţa lui, şi strânse cu toată mâna cele două

degete ale regelui care trecu indiferent mai departe.

VIII

Marele bărbat de stat, eminentul om politic, elocventul *debater,* liderul partidului conservator era în 1898 un om cărunt, aproape alb, aproape un moşneag. Trupul i se îngroşase, părul i se rărise pe creştet, obrajii palizi îi cădeau, botul brutal se ascundea sub o mustață sură, mâinile începuseră să se zbârcească şi erau pline de pete de ficat. Ținea în mâinile acestea împodobite cu un singur inel cu stemă, cărțile de joc. Juca cu un domn bătrân şi două cucoane tinere. Împrejur, pereți îmbrăcați în stejar înnegrit În colțuri, armuri lucioase, cenuşii. Pe pereți, capete de mistreți şi de urşi şi coarne de cerb. Pe jos, covoare englezeşti, albastre, triste, şi pe covoare fotolii Louis XIII şi Louis XIV, țepene şi solemne. Gramofonul cânta în salonul alăturat, unde aghiotanții dansau cu tinerele doamne de onoare ale principesei de coroană. Principesa Maria vorbea cu una din ele, doamna Teodoru-Kostaki, şi cu doamna Ascherliu. Aşezată într-un fotoliu, prințesa tricota, doamna Teodoru-Kostaki şedea pe un scaun cu spetează, cu o carte deschisă în poală, dar fără să citească (făcuse lectură cu voce tare până atunci, din poeziile lui Dante Gabriel Rosetti), iar doamna Ascherliu pe un puf rotund de mătase, cu rochia înfoiată împrejur. Era acuma trecută bine de treizeci de ani, se îngrăşase, dar tot trandafirie, tot cu gropițe, tot cu ochi căprii foarte dulci, tot blondă cu cârlionți zbârliți la ceafă şi pe la urechi. Se auzi de la masa de joc (o masă Marie-Thérèse, de lemn chihlimbariu, cu o roză a vânturilor de marchetărie în mijloc) un glas scurt, tăios, posac:

— *Vous avez mal joué, madame*.[82]

— Ce urs e domnul Cozianu, spuse pe englezeşte principesa Maria. E foarte drăguț, *he's very nice,* dar ce urs! Tocmai de aceea îmi place – fiindcă e urs.

— De la distanță urşii sunt drăguți, spuse doamna Ascherliu, râzând. La distanță. Sau împăiați.

— Se pare că parlamentul tremură în fața lui, spuse principesa;

[82] Ați jucat greşit, doamnă *(fr.)*

doamna Teodoru-Kostaki însă răspunse:

— Ei, sunt şi alţii, e domnul Carp, e domnul Maiorescu, domnul Filipescu, domnul Alexandru Lahovary, *quite a lot of interesting people*[83]*;* nu e numai el.

— Eu am spus că ceilalţi tremură în faţa lui, *my dear,* n-am spus că e singurul, zise principesa.

— Cer iertare Alteţei Voastre: nu înţelesesem. Da, se pare că e destul de temut.

— Şi destul de puţin iubit, spuse doamna Ascherliu.

— Ce ai astă-seară? Eşti pornită împotriva bietului domn Cozianu! râse principesa. Ce ţi-a făcut?

Doamna Ascherliu se roşi şi răspunse ceva plat şi neinteresant. Peste câteva minute, când principesa o rugă să întrebe dacă va fi muzică în seara aceea, doamna Ascherliu se ridică graţios şi plecă. Principesa se uită după ea:

— Ce are? O legătură de zece ani, care ameninţă să se strice? Doamna Teodoru-Kostaki păru stingherită:

— Cum? Eu n-am observat nimic...

— Nu-mi spune că n-ai observat: când a mai vorbit de el aşa? Cine e fericitul succesor? Cine e *il patito?*

După aceste cuvinte italieneşti rostite cu un cumplit accent englezesc, principesa începu să râdă. Doamna Teodoru-Kostaki nu spuse nimic, uitându-se în gol, stingherită. Văzând-o, principesa râse şi mai tare:

— *You re so awfully decent!*[84] O să mor de râs!

— *Impossible de jouer, de cette maniere!*[85] exclamă, la masa de joc, Bonifaciu Cozianu. Se ridicară toţi patru. El îi lăsă acolo, ca să se ducă singur, cu mâinile în buzunare şi cu ţigara în gura, să vadă cum dansează tineretul.

— Dac-ar fi mai tânăr, n-ar fi rău, zise principesa uitându-se la el cum trece.

— Ah, e atât de ursuz, şi mereu prost-dispus, zise doamna Teodoru-Kostaki. Înţeleg că doamna Ascherliu...

— Ce? Ce înţelegi?

— Înţeleg că a început să nu-1 poată suferi, murmură doamna

---

83 Destui oameni foarte interesanţi *(engl.)*

84 Eşti decentă într-un hal! *(engl.)*

85 Nu se poate juca în felul ăsta! *(fr.)*

Teodoru-Kostaki. Principesa o privi cercetător, amuzată, dar doamna Teodoru-Kostaki luase un aer neutru care arăta că nu va mai spune nimic.

— Ei, şi pe cine îl poate suferi? *Whom can she stand?* întrebă principesa Maria, mereu râzând.

Bonifaciu Cozianu nici nu le dădea atenţie. Nu-i păsa de prinţul de coroană. „Sunt prea bătrân ca să-i mai fiu prim-ministru. Nu-i păsa nici de principesă: Mă socoate prea bătrân a să se culce cu mine; de altfel, nici n-aş vrea: ce sunt eu, rândaşul ţigan pe care-1 chemi la iatac?" Nu-i păsa de nimeni. Se plictisea. Era nemulţumit şi furios. Nu pentru ceva anume. De mult, de ani de zile, era nemulţumit şi furios. Nici el nu mai ştia câte zeci, sute, mii de pricini de nemulţumire se îngrămădiseră în sufletul lui în memoria lui, în sistemul nervos, în carne, în organele trupului: nemulţumire şi furie. „Nimic. N-am făcut nimic. Tot am stăpâni, tot sunt silit să fac ce nu vreau. Sunt o slugă a lui Ienache şi a familiei Hohenzollern. Şi încă o slugă bătrână, de care sunt sătui toţi. Nu mă iubesc, mă urăsc, sunt sătui de mine, m-ar vrea mort. Nu! încă nu sunt mort! O să vă mai joc o bucăţică de vreme! 0 să mai crape o ţâră fierea în voi!"

Aceste idei, sau mai degrabă aceste simţăminte le pritocea mintea acestui domn îmbătrânit înainte de vreme şi care se uita cum dansează tineretul de la castelul Pelişor, reşedinţa prinţului de coroană. Se uita la ei cum dansează, cu o asemenea strâmbătură de ciudă mânioasă şi scârbită, încât doamnele de onoare, care nu ştiau că nu lor li se adresează strâmbătura, se plânseră principesei mai târziu. Ea râse şi spuse că ăsta e farmecul lui, că aşa e el, *a bear, but a darling*[86].(Când află, după luni de zile, Bonifaciu dădu din umeri, cu un „hă!"mârâit printre dinţi, care însemna „tâmpită femeie!")

Pe când cuconiţele se plângeau principesei, Bonifaciu bea singur coniac la el în odaie. Locuia în Casa Cavalerilor, într-o odaie vopsită alb, curată, luminoasă, în care se plictisea ca pretutindeni. Bea coniac şi fuma. Încet-încet, i se încălzea trupul rece şi pleoştit. „Avea dreptate nenorocita de Constantina. Ştia ea ce face, zâmbi morocănos Bonifaciu. (Constantina murise de un cancer la ficat, în 1894.) Asta mai rămâne: să te simţi bine cu

---

[86] Un urs, dar un scump. *(engl.)*

mijloace artificiale dacă nu poți de la natură. Asta, şi cucoanele." îşi puse iar pantofii de lac şi trase în locul smochingului o jachetă de piele moale, pe care-o purta la vânătoare. Ieşi pe scările care scârțâiau înăbuşit, apoi pe pietrişul aleii, spre Pelişor. Era o noapte răcoroasă de mai, cu stele în cerul albastru, cu freamăt în brazii negri de pe coaste. „Bine că o am pe ea. Ce femeie delicioasă! şi se gândea cu delectare la farmecele doamnei Ascherliu, şi la felul cum dânsa ştia să le ofere şi la nenumăratele lui întâlniri cu ea în ultimii zece ani. Păcat că nu moare dobitocul de gheneral, aş lua-o de nevastă şi aş avea o bătrâneţe fericită – cel puțin în privința asta, că în rest... halal să-mi fie", se gândi el cu o nouă undă de amărăciune.

Intră pe o uşă laterală, se duse pe coridorul slab luminat unde deschise, fără să bată, uşa camerei doamnei Ascherliu, intră şi închise după sine cu cheia.

Ferdinand de Flohenzollern, prințul de coroană care avea sa domnească după Carol I, era pe vremea aceea un bărbat tânăr, timid, cu bărbuță ascuțită, un nas mare şi gros şi urechi urâte, lungi, de degenerat. Dar era prinț de coroană şi viitorul rege al țării; aşa că multe cucoane îl găseau chiar frumos. În noaptea aceea îşi puse halatul şi ieşi tiptil, trecu prin două coridoare şi urcă o scară, ca să bată încetişor la uşa doamnei Ascherliu, căreia-i făcea curte de câteva săptămâni.

Tăcere. Mai bătu o dată, ceva mai tare. Vocea doamnei Ascherliu, speriată, tulburată, întrebă din odaie:

— *Qui est là*?[87]

— *Ici c'est Ferdinand, chérie, ouvrez*[88], şopti înecat principele de coroană.

— *Ici c'est Coziano!*[89] răcni răguşit dinăuntru un glas bărbătesc, dur şi brutal. Prințul plecă repede, fără zgomot, fără să mai stea nicio clipă în fața uşii.

Înăuntru, în patul doamnei Ascherliu, Bonifaciu mârâia înjurături franțuzeşti şi româneşti. Toată ura lui împotriva stăpânilor săi Hohenzollerni se descărca într-un şir lung de sudălmi grosolane, scârboase. Doamna Ascherliu înghețase, ghemuită sub pătură.

---

87 Cine-i acolo? *(fr.)*

88 Aici e Ferdinand, iubito, deschide, *(fr.)*

89 Aici e Cozianu! *(fr.)*

— Şi dumneata, cum i-ai dat nas amărâtului ăstuia? Ce aranjament aveai cu el? Îi dăduseşi întâlnire? o întrebă el pe un asemenea ton, încât doamna Ascherliu începu să plângă.

— Nu mai plânge că te plesnesc! spuse Bonifaciu. Ea încetă din plâns într-o clipită, dar începu să-i demonstreze că nu ştia nimic, că prinţul îi făcea curte, deşi îl refuzase cu statornicie, că în seara asta îi dăduse întâlnire *lui,* lui Bonifaciu, şi nu-1 putuse chema în acelaşi timp şi pe prinţ, că doar nu era nebună etc.

Încruntat şi zbârlit, Bonifaciu şedea în vârful patului, mut. „Minte, îşi zicea el. Gata. Nu mai am nimic de făcut." Dar nu putea accepta. Era singura căldură din viaţa lui: josnică, numai trupească, da, dar n-avea altceva. Ea vorbea înainte, turuia ca să-l ameţească cu scuze, cu explicaţii, cu minciuni. Nu ştia că nu e nevoie. Bonifaciu îi astupă gura cu o sărutare a gurii sale bătrâne şi o cuprinse în braţele încă zdravene, ce începeau să se veştejească de bătrâneţe. Doamna Ascherliu se lăsă, pasivă. Nu-i mai plăcea, începea să-i fie scârbă de el.

Peste câteva luni de zile, într-o discuţie la clubul partidului conservator, Bonifaciu află şi condamnarea sa definitivă. Era o după-amiază frumoasă de început de toamnă; afară castanii erau galbeni-roşcaţi, cerul de un albastru dulce, îmblânzit de oboseala soarelui, pe stradă jos, sub balcon, treceau femei bine îmbrăcate şi trăsuri cu cai lucioşi, bine hrăniţi. Era linişte, şi totul cald şi luminos. Bonifaciu însă era în întuneric. Aici, în jurul unei mese mari, împreună cu cei câţiva zeci de oameni care conduceau partidul conservator, nimeni nu era de părerea lui. Stătea cu mâinile pe baston şi cu bărbia pe mâini, şi mormăia în mustaţa sură. Deodată se îndreptă din şale cu o vioiciune care-i făcu pe cei din jur să amuţească.

— Leon Popescu în viitorul guvern? *Un Popesco dans le cabinet? Mais ou va ce pauvre pays*?[90]

Vreo doi-trei domni mai tineri (adică între patruzeci şi cincizeci de ani) râseră. El se întoarse către ei şi-i fulgeră cu privirea.

— Dacă daţi drumul Popeştilor, vă vor îneca! În loc să-i zdrobim când se mai putea, am pactizat cu ei, am cedat, am căzut la compromisuri! Şi mâine-poimâine o să ne punem singuri juvăţul de gât, şi o să-l dăm în mâna Popeştilor: poftim, trageţi!

---

[90] Un Popescu în guvern? Unde-o să ajungă sărmana asta de ţară? *(fr.)*

— Bine, frățioare, dar aista îi un orator care nu se mai află! îi dişţept, îi fin, îi plin de buche, îi bun, mă, omule, înţălege, nu ficopchil! îi spuse Petre Carp.

— Dragă Petrache, nu e boier! E mârlan, şi-o să vă mănânce capul! exclamă Cozianu. Dumitale, că eşti mai tânăr ca mine; nu mie, care-s bătrân; pe dumneata o să te îngroape! Nu băgaţi Popescul în guvern!

La uşă se produse o mişcare. Un bilet trecu din mână în mână, şi Marghiloman i-1 întinse lui Bonifaciu. Acesta spuse:

— Scuzaţi-mă o minută. Şi ieşi.

Afară, în capul scărilor care duceau la etaj, îl aştepta un domn mustăcios, destul de gras, cu o guriţă fără buze, un nas ascuţit şi doi ochi mici, rotunzi şi străpungători. Era îmbrăcat simplu: veston, pălărie rotundă, baston de cireş.

— Să trăiţi, excelenţă, zise el discret. Bonifaciu întinse urechea.

— Ei?

Erau singuri, lângă balustrada de deasupra scării. Dar omul vorbea în şoaptă:

— Acuma am aflat cine vine la dumneaei. Prinţul moştenitor.

Rosti aceste cuvinte şi mai încet.

— Bine, mulţumesc; să treci pe la mine mâine-dimineaţă, zise Bonifaciu, întunecându-se. Se întoarse în sala de şedinţe, chiar în clipa când cineva spunea:

— Leul bătrân încearcă să împiedice vulturul tânăr de-a se înălţa.

— Cum? răcni el. („Vasăzică de-aia nu mai poate să mă vază. Acuma a trecut o lună. Gata, s-a săturat. L-a preferat pe imbecilul ăla, pe găgăuţă, care dacă n-ar fi prinţ de coroană, ar crăpa de foame ca arhivar sau referent la o primărie! M-a lăsat; m-a aruncat ca pe o cârpă. De ce să trăiască cu rândaşul, când o vrea fiul boierului?" se gândea el, scrâşnind şi sângerând lăuntric.) Cum? Vultur? Nu e vultur! E pitpalac! Nu se înalţă! Se caţără! răcni el Alexandru Lahovary izbucni într-un râs cu lacrimi, şi după el toţi ceilalţi. Numai Bonifaciu nu râdea. Era înveninat de gelozie, turbat de furie, otrăvit de ciudă.

— Fie, nu va face parte din guvern! îi spuse prinţul Ghica, râzând şi el. Era limpede: ascensiunea fulgerătoare a feciorului de negustor, a marelui avocat, a oratorului parlamentar fără pereche, a deputatului conservator Leon Popescu, era oprită, măcar pentru

moment. Bonifaciu se uita în gol, trist. Nu se gândea la Leon Popescu.

Îl siliră împrejurările însă să se gândească. Leon Popescu nu putea fi oprit. „Leonaş Gură-de-Aur", îi spuneau mahalagiii alegători la colegiul al treilea. „Avem nevoie de sânge proaspăt în vinele noastre bătrâne", spunea principele Ghica. „E veacul lor, nu ne putem salva decât folosindu-i", spunea Alexandru Lahovary. Iar Leon Popescu, fin, elegant, cu mustățile subțiri şi blonde, zâmbea dulce, cald, cordial, adunării pe care o vrăjea cu gesturile largi, rotunde, ale mâinilor sale albe.

— Ne trebuie o concepțiune nouă a conservatismului, domnilor; un conservatism modern, care să câştige inimile tuturor! Trebuie să facem ca în Englitera, unde civilizațiunea a progresat într-atâta, încât slugile mănâncă cu stăpânii lor la masă!

Moşneagul veşnic furios sări în picioare de la locul său şi lătră răstit, ca un buldog:

— Eu când am fost în Anglia n-am văzut slugi la masă unde am fost poftit! Stăteau în picioare şi turnau vin în pahare! Unde-ai fost dumneata invitat?

În urletele de râs ale adunării, Leon Popescu zâmbi politicos, fără să se tulbure, şi-şi urmă cuvântarea. Bonifaciu Cozianu mormăia celor dimprejurul său:

— Curat burghez: nici ridicolul nu-1 răneşte!

Nu, nu-1 rănea. Şi veni ziua când, invitat la prieteni politici comuni, într-un salon care foia de bărbați între două vârste sau chiar bătrâni, bine hrăniți, îngreuiați de trai bun, cheliți sau încărunțiți înainte de vreme, îmbrăcați în stofe fine, dar negre şi ascunzând sub cămăşi scrobite şi imaculate trupuri moi şi diforme, se trezi față în față cu Leon Popescu. Acesta îl salută cu deferență, chiar respectuos; candelabrul de deasupra lor îi lumina părul blond care se rărea în creştetul capului.

— Deşi nu mă iubeşti, eu sunt cel mai mare admirator al dumitale, spuse Leon Popescu cu un zâmbet dulce.

Bonifaciu se uita la el. Se gândea: „Sunt neputincios. Nu pot să fac să intre în pământ buruiana asta. Nu pot opri pe cei care-1 adulează şi-l împing înainte ca să vină şi ei cu dânsul. Nu pot face nimic. Voința mea nu găseşte nicăieri ecou, ascultare, supunere. Dar mâna mea e a mea. E a voinței mele. N-am să i-o întind paiației ăsteia care-şi îngăduie să fie mai tare ca mine! Nu-i dau

mâna!”

— Domnule Cozianu... de ce nu crezi în sinceritatea mea? întrebă tandru şi trist Leon Popescu. Lui Bonifaciu îi venea să-l ia la palme.

— Hai, frate, dă-i mâna! zise bătrânul Iancu Marghiloman, împingându-1 de umeri. Iartă-1, nene, că te iubeşte şi te stimează!

— Domnule Cozianu! zise Leon Popescu, întinzându-i amândouă mâinile cu un zâmbet duios.

Şi iarăşi, împinsă de puterea necunoscută – a cui? Nu ştia nici el – mâna lui Bonifaciu se ridică şi se întinse. „Uite, domnule, ce fac! Ce e cu mine?” se gândea el, mirat si obosit, obosit de moarte.

În această perioadă se dezlănţui total temperamentul lui, care în tinereţe era pe dinăuntru, reţinut, prizonier, şi-i încorda trupul ca pe o vargă de oţel. Acuma, era un moşneag slăbit, cu umerii cam gârbovi; din cel de-odinioară nu rămăsese decât glasul aspru, răstit, care acuma ajungea adeseori să urle descreierat, pe când privirea scânteia de furie. Sălile pline de oameni cu pălăriile în cap, sălile înăbuşitoare, pline de fum de ţigări, şi luminate de becuri de gaz, bubuiau de râsul adunărilor, când dispreţul veninos al marelui Bonifaciu Cozianu sfârtecaşi călca în picioare pe câte cineva. În nişte tratative pe care le ducea la Paris ministrul plenipotenţiar al ţării, Mihail Leordeanu, i se păru lui Bonifaciu că e cam timid. Bătrânul urlă în plină sala „Liedertafel”:

— Jalnicului individ care sade acolo la Paris pe marginea scaunului în loc să le bată franţuzilor cu pumnul în masă, îi trimit de la această tribună două perechi de palme!

La conferinţa şefilor de organizaţii, când fu vorba să fie ales Leon Popescu drept vicepreşedinte al partidului, acesta ţinu un discurs sentimental de mulţumire, lăcrimă. Din sală, glasul brutal al bătrânului lătră scurt:

— Lacrimi de crocodil!

Râsete în sală. Oratorul continuă însă:

— Nu pot accepta marea cinste pe care mi-o faceţi; sunt alţii mai în vârstă, mai glorioşi, mai plini de merite...

— Da, aşa e! răcni Bonifaciu Cozianu; dar binevoieşte a accepta, că de nu, te iau de fundul pantalonilor şi dau cu dumneata de pământ!

Şefii partidului râdeau scandalizaţi; Leon Popescu zâmbea

blajin la tribună; delegații râdeau şi ei; numai bătrânul se aşezase iar la loc, fierbând.

— Ce coțcar! Ce coțcărie! murmura el singur, pentru sine însuşi, fără să ție seamă că-l aud cei dimprejur.

Veni şi primăvara următoare: Zece Mai, sărbătoare națională, muzici, trompete, tropăit cadențat de trupe, huruit de chesoane şi tunuri pe pavajul Căii Victoriei, căci aşa îi zicea acuma Podului Mogoşoaiei; cucoane în toalete albe şi roz, copii îmbrăcați în marinari, cu trompete, ținuți de mână de mamele lor cu pălării *canotier* cu voalete şi flori, şi mâini în mănuşi albe fluturate la bravele trupe care treceau. Regele, cu barba albă şi aceeaşi demnitate rece cu care-şi îndeplinise toate treburile şi până atunci, primea călare defilarea. Lângă el, prințul de coroană, urecheat şi trist, cu nas lung şi barbă ascuțită, ca un Don Chişot de paie, călare pe alt cal splendid; şi ceva mai în urmă, într-o latură a statului major regal, în trăsură, doamna Ascherliu, cu umbreluță albă, voaletă roz, rochie albă cu cordon lat de tafta roz. Îi străluceau ochii, şi lumea dimprejur o arăta discret:

— O vezi pe madam Ascherliu? Uite-o colo, frate. Uite-o, în trăsură. Ferdinand ştie că e acolo – na! că a şi tras o ocheadă s-o vază. Frumoasă, dragă, *elle est belle comme lejourx*[91].

Bum! Toba mare începu marşul roşiorilor şi în ritmul lui săltat generalul-comandant al Bucureştilor veni pe un cal negru care juca şi se ferea, speriat de muzică; pomponul de la chipiul generalului sălta în aer, fireturile îi străluceau în soarele de mai. De lângă rege porni un maior de roşiori, cu părul alb şi mustață albă, care şedea pe cal de parcă şedea pe marginea unei mese.

— Uite, a ieşit Cozianu să primească raportul! Ce i-o fi venit? — E ministru de război, monşer. — Da ce uniformă are? — E ofițer de rezervă. Cum se ține pe cal! Acuma dă cu el de pământ! — Fugi de-aici, nu te pricepi, e grozav, ia te uită ce cal are!

O iapă cenuşie, nervoasă, îl ducea pe Bonifaciu ca pe un fulg. Mâinile lui bătrâne țineau strâns frâul, şi coapsele subțiate se încleştaseră pe coastele animalului. Stăpâni iapa, care scurma cu copitele caldarâmul, şi se lăsa din când în când pe picioarele dinapoi, gata să se cabreze. Apoi o cârmi în loc şi o repezi în galop, o opri scurt, nemilos, în fața regelui şi-i prezentă trupele.

---

91 E frumoasă ca lumina zilei. *(fr.)*

Regele duse la cozorocul chipiului două degete. Bonifaciu împinse din genunchi şi din pinteni iapa lângă rege şi prinţul de coroană, ceva mai îndărăt, şi când o întoarse iar, o zări la cinci paşi de el pe madam Ascherliu. Gura i se făcu şi mai botoasă, se încruntă, holbându-se cu capul în piept şi mârâi la cucoana din trăsură:

— Hai sictir, putoare!

Apoi întoarse capul iepei şi salută steagul şcolii de ofiţeri, care deschidea parada, în bubuitul tobei şi ţipetele stridente ale muzicii. Totuşi, fanfarele nu înghiţiseră cuvintele lui. A doua zi, tot Bucureştiul ştia de ultima nebunie a lui Bonifaciu Cozianu. Principele Ferdinand înghiţise, prefăcându-se că nu ştie. Iar Bonifaciu, trist şi plictisit, uită. Uita repede, era obosit, mintea nu-i mai era atât de liniştită şi de ageră. Nu mai ştia cum să se apere de plictiseală. Bea, la el acasă, singur. Dar nu-1 ajuta. Şi nu-i plăcea să stea singur: îşi aducea aminte de femeia pe care o iubea şi acum, cu ultima şi puţina fierbinţeală a trupului său rece. Casă nu mai stea acasă, începu să se ducă la teatru.

IX

Lenora Popovici era cea mai celebră din tinerele actriţe, nu atât din pricina talentului, cât mai ales din a frumuseţii ei maiestoase: era înaltă, brună, cu ochi verzi, enormi, prelungi, codaţi. Şedea la măsuţa ei de toaletă în faţa unei oglinzi cu rama vopsită în imitaţie de aur şi-şi ştergea fardurile de pe obraz; corsetul îi era desfăcut la spate, căscat, căzut, şi faldurile de catifea albă ale rochiei în care jucase *Dama cu camelii* se rostogoleau pe jos, în praful din cămăruţa plină de miros de pudră, de sudoare, de aer stătut, de vechituri. Umerii puternici, pali, ieşeau din corsetul alb cu marginea decolteului dintr-o fâşie de satin negru; braţele rotunde, atletice, ale Lenorei Popovici se mişcau alene, trăgând de panglici, desfăcând noduri. Auzea afară glasurile actorilor care se dezbrăcau, strigătele maşiniştilor care demontau decorul, scârţâit de obiecte grele împinse pe podele. În faţa lojei ei, aşteptau, vorbind vesel, câţiva domni care purtau pantaloni cu marginea răsucită în chip de manşetă, modă nouă, lansată de principele de Wales în vara aceea la Brighton, ca să nu-şi ude pantalonii de plajă, şi care ajunsese acum în iarnă la eleganţii bucureşteni.

Lenora nu-i asculta. Era obosită, îi era foame şi somn; era o femeie de douăzeci şi şapte de ani, sănătoasă, zdravănă, incapabilă să aprecieze fie măcar şi duhul nu prea strălucit al domnilor care o aşteptau afară ca s-o ducă la masă la Capşa. Nici nu ştia dacă sunt tot aceia, Mişu Vorvoreanu, colonel demisionat, cel mai decavat din ei, Nicu Prodan, gazetarul, inteligent şi extravagant, doi deputaţi mai tineri, Puiu Iordăchescu, actorul, tânărul Bebe Ioanid, poetul simbolist; ei erau, de bună seamă; poate că unul lipsea; poate că mai era unul nou, pe care i-1 aduceau să i-1 prezinte. Vorbeau, râdeau.

Deodată, careva zise repede:

— Sst! Ia uitaţi-vă, mă.

Apoi se făcu tăcere. Ea, care era prea ocupată cu ştersul fardului de pe faţă, şi cu gândul la un biftec în sânge şi o sticlă de şampanie, nu se întoarse. Dar tăcerea dura. Atunci se uită peste umăr, să vadă ce se petrece. Un domn scund, cărunt, cu o mustaţă pleoştită peste gura strânsă şi împinsă înainte, stătea în uşa odăiţei şi o privea cu ochi reci, cenuşii. Ţinea într-o mână jobenul de mătase, mănuşile glasate şi bastonul de abanos cu mâner de argint, şi în cealaltă un buchet de trandafiri *Crimson Glory.*

— Bună seara, domnişoară, zise el. Iţi mulţumesc pentru această seară atât de frumoasă. Îngăduie-mi să-ţi ofer florile astea şi dă-mi voie să vin pentru a-ţi prezenta omagiile mele la dumneata acasă, când vei fi mai puţin ostenită ca acum.

Şi-i întinse florile, cu un zâmbet care Lenorei i se păru ciudat, nepotrivit cu un om atât de bătrân, un zâmbet stăpânit, şiret, batjocoritor. Dar pieri iute.

Ea luă florile maşinal şi mulţumi azvârlindu-i o privire verde pe sub genele-i lungi, care se zbătură ca nişte aripi de fluture negru. Domnul se înclină şi ieşi, punându-şi jobenul pe cap. Ea se uită la flori, şi ceva îi căzu în poală: un pachetel care era în buchet, începu să-l desfacă. În clipa asta domnii de afară intrară:

— Eşti gata? Hai, fetiţo, să te bem! L-ai dat gata pe Şeful! Pe Bătrânul! Ai dat gata bestia bătrână!

— Dar cine e? Cine e? întreba ea tulburată şi mirată.

— Cum, nu-1 ştii? Bonifaciu Cozianu!

— El era? întrebă ea. Desfăcu pachetelul. Înăuntru, un cub de catifea: o cutie. O deschise şi văzu un inel cu un solitar. Strânse

mâna, fulgerător. Apoi se gândi: „Dracul să-i ia. Să vadă? Şi îşi puse briliantul la deget. Inelul era cam larg.

— Ia uitaţi-vă, domnule! Gata. Lenora ne-a părăsit! Ei, felicitări, fetiţo! Să fie într-un ceas bun, şi să nu ne uiţi!

Ea tăcea şi privea atent piatra sclipitoare. Mişcă mâna încet, ca să-i joace apele şi scânteierile. Zâmbea cu satisfacţie şi cu oarecare teamă. Nu-i plăcuse cum îi zâmbise bătrânul. Totuşi...

— Care vă pricepeţi, băieţi? Are şase carate? întrebă ea, mereu cu ochii la briliant.

Bineînţeles că-1 primi a doua zi la ea acasă pe bătrânul om politic, şi că trăi cu el în văzul Bucureştilor trei ani de zile, în care timp îşi cumpără o casă, trăsură, cai, îşi mobilă casa cu lucruri scumpe şi jucă orice rol voia, în scrâşnetele de invidie ale celorlalte actriţe.

În aceeaşi vreme Bonifaciu Cozianu dădea ultimele sale lupte politice. Era certat aproape cu toţi liderii partidului conservator, care nu-i suportau aroganţa, batjocura dură şi nemiloasă, ciudăţeniile aproape de nebun. Atunci îl auziră vorbind în faţa unei adunări de alegători, cum nu s-ar fi aşteptat niciodată cine-1 cunoştea: ca un democrat, ca un duşman al boierimii. Strâns în redingota neagră şi vesta neagră, ridica pumnul la al cărui deget mic strălucea inelul cu stemă şi striga:

— De o mie de ori mai mult îmi place căciula ţurcănească a ţăranului din jos de pe Zlatişte, decât cărarea la ceafa a lui Marghiloman şi rufele lui spălate la Londra! Ce-i trebuie ţării ăsteia? Votul universal, şi să-i dea de pământ pe ciocoi!

Gazetarii se priveau şi-şi şopteau: „A înnebunit... A intrat în anul morţii!”

Dar Leon Popescu, la clubul partidului conservator, îl înţelese:

— Domnilor, Bonifaciu Cozianu a vrut luna de pe cer, zise el zâmbind cu blândeţea sa obişnuită. A vrut luna de pe cer, dar luna a rămas sus. Şi acuma urlă la ea.

Râsete veninoase izbucniră la această glumă: întâia oară când cineva îşi bătea joc de Bonifaciu Cozianu şi nu el de ceilalţi. La formarea cabinetului, nici Marghiloman, nici Nicu Filipescu nu se gândiră să-i ofere un portofoliu. Fusese ministru în toate guvernele conservatoare din ultimii aproape douăzeci de ani. De acum înainte, n-avea să mai fie. Ştia toată lumea. Ştia şi el. Era un om sfârşit.

— Ce-mi pasă? spunea el la masă cu Lenora Popovici şi cu amicii, la ea acasă. Am dreptul să mă bucur şi eu de viaţă, măcar acum! Sunt liber! A mea e lumea!

Şi se îmbăta, ca un om tânăr. Era şi gelos, tot ca un om tânăr; nu putea fi păcălit. Şi nu-i plăcea Lenorei. Ea avea nevoie de altceva.

Într-o dimineaţă pe la unsprezece, Bonifaciu, care avusese o insomnie şi se plictisise acasă, porunci să se puie caii la trăsură şi se duse la Lenora, pe strada Polonă. Era primăvară, plouase de curând, în cerul albastru nişte nori cenuşii-gălbui se rostogoleau ameninţător, dar nu-i putea lua în serios, cerul era prea albastru, soarele prea strălucitor, verdeaţa copacilor prea proaspătă; trotuarele spălate, aerul limpede, oamenii care mergeau la treburile lor, copiii care se jucau ţipând, totul era curat, vesel şi viu. Era o plăcere să trăieşti, erai iarăşi tânăr, toate bucuriile te aşteptau. Desigur, ştia că nu e decât o prostie, o mincinoasă părere trecătoare; dar era plăcută, şi te lăsai legănat de arcurile moi ale trăsurii, în păcănitul copitelor trăpaşilor.

Trăsura se opri în faţa casei Lenorei. Feciorul de lângă vizitiu sări jos să-l ajute pe Bonifaciu să coboare.

— Dă-te la o parte, zise Bonifaciu ursuz, şi coborî singur, ceea ce nu mai făcea de câtăva vreme. Apoi urcă treptele peronului şi sună. Femeia care-i deschise rămase în uşă.

— Conița nu-i acasă, conaşule.

Bonifaciu se uită ţintă la ea şi o văzu cum se sperie şi se roşeşte. O dădu la o parte cu vârful bastonului şi intră. În vestiar, un chipiu era atârnat în cuier.

— Spune-i să vie, zise el. Servitoarea plecă repede, înfricoşată Lenora apăru abia după vreo cinci minute, în *déshabillé* de dantele sidefii, mare, splendidă şi furioasă.

— Ce e asta, nene? De ce deranjezi lumea în felul ăsta? Te-ai făcut un pisălog nemaipomenit! Trebuie să-ţi schimbi manierele astea!

Vorbea brutal, pe un ton pe care nimeni nu se încumetase să-l ia faţă de Bonifaciu Cozianu, vreme de şaizeci şi ceva de ani. Dar ea, liniştită, masivă, cu pieptul generos, mai înaltă decât el cu vreo trei degete, îi turna înainte, mustrându-1 cu obrăznicie. Bonifaciu se făcu alb; ochii i se duseseră în fundul capului. Ridică bastonul, cu o mână tremurătoare. Dar Lenora îi spuse:

— Ascultă, să nu îndrăzneşti, că-ţi cârpesc o palmă de te întorc pe dos! Hai, pleacă, ramolitule! Te-ai zaharisit de tot! Femeie îţi trebuie ţie? Bonă! Doică! Scutece! Ştii ce mi-ai făcut în pat săptămâna trecută, când te-ai îmbătat!

Bonifaciu Cozianu îşi puse mâna pe ochi şi ieşi cât putu de repede, dar ea îl petrecu cu alte observaţii, şi mai jenante, până la uşă. Se urcă în trăsură anevoie, icnind, ajutat de fecior. Apoi, ajuns în sfârşit acasă, plânse de umilinţă, întâia dată în viaţa lui. Îşi muşca mâinile şi plângea slab, neputincios.

X

Lenora Popovici primi peste câteva zile invitaţia de a-1 vizita pe unul din directorii băncii Creditul Agricol. Se duse la el în *tailleur* de stofa bleumarin, bluză cu guler înalt alb, botine galbene, mănuşi galbene, pălărie galbenă, umbreluţă bleumarin şi o broşă cu un safir la gât, cu atât mai rar cu cât safire cu adevărat frumoase aproape că nu sunt de găsit. Directorul era un om tânăr, nepot al lui Bonifaciu Cozianu, Şerban Lascari, fratele mai mic al lui Alexandru, fostul şef de cabinet al ministrului. Şerbănică Lascari era un domn scund, cu bărbuţă castanie şi un început de burtă la treizeci de ani. O primi cu cea mai mare răceală pe artistă, se înclină politicos fără să-i dea mâna, şi îi arătă mut un fotoliu.

— Doamnă, zise el, aveţi la noi un cont debitor de două sute şaptezeci şi patru de mii nouă sute opt franci şi banca vrea să ştie când şi în ce condiţii aveţi de gând să-l acoperiţi.

Şi se uită la ea rece şi liniştit. Lenora rămăsese cu gura deschisă. Trebui să audă a doua oară toată fraza, ca să înţeleagă, şi de-abia ceru să i se explice. Atunci se schimbă la faţă şi zise:

— Bine, domnul meu, dar... banii ăştia au fost plătiţi de domnul Cozianu! Ce mi-i cereţi mie? Discutaţi cu el!

Şerban Lascari o privea cu o satisfacţie duşmănoasă. Era îmbrăcat în haine de culoarea cafelei cu lapte, cu o cravată ca măslina crudă, şi-şi învârtea pe deget un monoclu legat cu un şiret de mătase. Avea obrajii plini, ochii cam bulbucaţi, gura umedă, de la tată-său Lăscăruş. Nu era frumos, nici atrăgător. Lenora începea să-l privească cu ură şi cu scârbă.

— Doamnă, zise el zâmbind rece. Domnul Bonifaciu Cozianu, care e membru în consiliul nostru de administrație, ne-a spus să vă plătim orice sumă cereți, asta bineînțeles verbal; dar n-a spus că va acoperi dânsul sumele respective. Lenora rămase iar cu răsuflarea tăiată, apoi suflă:

— Bestia! Lepră bătrână!

—Vă rog să vă măsurați cuvintele, doamnă dragă, spuse Şerbănică Lascari cu o politețe disprețuitoare. Am onoarea de-a fi rudă cu domnul Bonifaciu Cozianu, şi nu vă permit...

— Halal să-ți fie! exclamă ea pe un ton sălbatic.

— Nu ştiu dacă dumneavoastră, cu meseria pe care o faceți, aveți căderea să judecați pe alții, zise amabil Şerbănică Lascari.

Lenora sări în sus şi începu să țipe:

— Îți scot ochii, scârbosule, obraznicule, ciocoiul dracului!

Şi urmă aşa, un minut întreg. Şerbănică sună omul de serviciu:

— Dă-o afară pe dumneaei.

— Nu e nevoie! Plec singură, zise Lenora Popovici, strângându-şi cu o mână fusta, ca să meargă mai repede. Apoi, pe neaşteptate, se aşează iar în fotoliu.

— Ce să mă fac? întrebă ea cu un aer întunecat şi naiv.

— Nu mă priveşte. Veți fi dată în judecată şi averea şi veniturile dumneavoastră sechestrate până la concurența sumei pe care ne-o datorați.

— Dar ce să fac? Spune şi dumneata, ce să fac?

Urmă o tăcere. Omul de serviciu aştepta lângă uşă. Şerbănică Lascari spuse:

— Du-te, Nicolae. Nu mai e nevoie.

Apoi, rămas singur cu Lenora, zise:

— Poate că dacă stați de vorbă cu domnul Cozianu...

— Cum? zise ea cu un aer atât de sincer înfricoşat, încât Şerbănică Lascari începu să râdă.

— Nu e bine să rupi niciodată chiar toate punțile... mai ales cu oameni care au putere.

Ea îl privea îndobitocită. Şerbănică Lascari n-o mai găsea frumoasă. „E proastă şi grosolană”, se gândi el. Se ridică, rece:

— Bună ziua, doamnă.

Şi aşteptă ostentativ, s-o vază ieşită pe uşă.

Bonifaciu era la el acasă (nu mai ieşise, din ziua când fusese la Lenora Popovici). Şedea într-un fotoliu, cu o sticlă de Porto şi un

pahar pe o măsuță lângă el, şi fuma. Îi tremura mâna. Şerbănică Lascari fusese pe la el să-i spună. Acuma aştepta. Era sigur că Lenora o să vie să-i ceară iertare. Ce, să-şi piardă casa, mobilele, caii, să rămâie la cheremul invidiei celor din teatru? Să pornească iarăşi de la nimic? Aştepta. Citea cărți pe care le lăsa de la pagina a doua. Se plimba prin odăile pustii, şi revedea în minte scena pe care i-o făcuse Lenora. Atunci îi venea să urle, să lovească, să ucidă, să moară, dar toate astea rămâneau înăuntru: pe dinafară nu era decât un domn bătrân care se plimba prin casă cu genunchii îndoiți şi gemea stins.

Apoi, după o săptămână sau zece zile de aşteptare, veni Şerbănică la unchiu-său. Şedea într-un fotoliu şi el:

— Bun Porto ai, unchiule. E foarte bun. Ştii, până la urmă tot a trebuit să dăm în judecată persoana. A început să vândă bijuterii, să le pună bine. I-a spus lui Mişu, cumnatu-meu, că preferă să facă trotuarul decât să se umilească în fața dumitale. Au şi animalele astea demnitatea lor. Dumneata cel puțin îți intri în bani. Deşi, *entre nous soit ditx*[92], nu e foarte elegant, iartă-mă că-ți spun...

Bonifaciu Cozianu mesteca în gol. Deodată, pe un ton neaşteptat de vioi, zise:

— Ia toarnă-mi şi mie.

XI

Ion, feciorul, stătea în picioare lângă stăpânu-său.

Boierul şedea în fotoliu şi bea de săptămâni de zile. Îl culca ca pe un copil, îi ținea capul când îi era rău, îi punea sticle calde când dârdâia în pat. Pe urmă iar trebuia să vie cu tava cu sticla şi paharul.

— Nu-i sănătos, conaşule, să beți atâta, murmura el cu sfială.

— Gura, mormăia bătrânul.

Azi era cald de tot; intra aer fierbinte cum se deschidea o uşă. Chiar şi aici în salon, cu perdelele trase, era înăbuşeală. Ion simțea cum îi curge sudoarea pe lângă urechi şi pe şira spinării.

---

92 Între noi fie vorba *(fr.)*

Acum era de dormit la umbră, în cămaşă şi-n izmene, nu de stat în haine nemţeşti, cu legătoarea la gât, încălţat... Of! Of! Şi să mai şi stai în picioare, ca la armată când te punea de santinelă. Moşul e vesel: l-a trezit căldura. Aşa sunt ăştia: suciți.

— Ioane, acuma mă simt mai bine.

Ce să-i spui? Taci.

— Ioane, adu-ți un pahar, să-ți dau şi ție.

— Lăsați, conaşule, nu-i nevoie...

— Marş! Ia-ți pahar!

Ion se duce să-şi ia un pahar de cristal cu picior subțire dintr-un dulap ciudat, cu zgripțor cu două capete crestat în lemn, şi lemnul e lucios şi roşu, parcă-i aramă.

— Ia vino-ncoa, să-ți torn. Noroc, Ioane.

— Să trăiți, conaşule. Sănătate.

— Nu-mi ura nimic, Ioane. Nu-mi trebuie nimic.

— Sănătate tot trebuie, conaşule.

— Nu. Nimic. Să fiu liber, asta-mi trebuie. Să scap de tot. Tu eşti o brută, vrei sănătate, mâncare, băutură, bani... Ai băut? Dă-1 pe gât, să-ți mai torn. Noroc, Ioane.

— Să dea Dumnezeu, conaşule.

— Ce-ai vrea tu, mă? Dacă ai avea o putere, ce-ai vrea? Ai? Ce vrei?

— Eu, nu vă supărați, conaşule... să mă liberez aş vrea.

— Asta vreau şi eu! Asta vreau şi eu, zise bătrânul râzând Feciorul, un om de vreo patruzeci de ani, mustăcios şi sprâncenat, cu fălci late şi gâtul gros, vorbea moale şi blând, şi părea un om cumsecade. „Acuma îl văd întâia oară" Simțea o mare simpatie pentru Ion; chiar dragoste. Omul spunea tot blând şi cu încăpățânare:

— Să mă liberez din serviciu de la dumneavoastră şi să am şi eu o țâră de pământ colea pe vale, pe Zlatişte în jos, şi...

— Cum? scârțâia glasul bătrânului. Ar fi răcnit, dar n-avea putere. Cum să te liberezi? Cine-ți dă drumul? Asta nu se poate! Nu se poate! Tâmpitule!

Se ridicase pe jumătate din fotoliu. Ion se dădu îndărăt, speriat. „Haiti, m-a luat gura pe dinainte; mamă-mamă ce palme mi-ar trage, să aibă putere."

Dar boierul se aşează iar jos şi zise cu un glas ciudat, mirat, ca un om care vorbeşte singur, unde nu e nimeni:

— Ce dracu mai e şi asta?

Se uita în gol. Apoi mai zise ceva, dar Ion nu înţelese ce bâiguia. Bonifaciu se lăsă în faţă, cu capul în piept, uitându-se la covor, ţintă, pe sub pleoape.

— Conaşule! zise feciorul speriat. Îl împinse uşor îndărăt, să stea drept. Bătrânul se făcuse deodată greu; se lăsă să cadă înainte.

— Conaşule!

Atunci văzu ci bătrânului nici nu i se mai mişcă ochii.

— Aoleo, moare! zise tare Ion, şi se repezi afară din salon, să cheme celelalte slugi.

XII

Ziarele conservatoare apărură cu chenare negre şi cu portretul răposatului. Rudele, familia Lascari, copiii lui Eustaţiu Cozianu, primiră în casa goală condoleanţele tuturor marilor oameni politici ai vremii, şi conservatori, şi liberali; regele trimise pe generalul Warthiadi, şeful casei militare a Maiestăţii Sale, să transmită condoleanţele monarhului. Apoi un dric mare, cu geamuri şi îngeri argintaţi la colţuri şi baldachin negru şi cai cu valtrapuri cernite şi panaşe pe capete, ieşi pe poarta casei, urmat de rudele îndoliate, de Alexandru Marghiloman, Petre Carp, Leon Popescu, Nicu Filipescu şi toţi oamenii politici de seamă ai partidului conservator, apoi de deputaţi şi senatori, de proprietari, oameni de afaceri, ofiţeri superiori, un şir lung de trăsuri, apoi un pluton de roşiori din regimentul în care răposatul era maior de rezervă. Era cald, o căldură cumplită; oamenii asudau, trăgeau în plămâni praf şi aer fierbinte. Cineva leşină în cortegiul funebru şi fu dus pe braţe într-o farmacie. Trotuarele erau pline de privitori, care-şi arătau cu degetul pe oamenii importanţi ce urmau dricul. Apoi treceau trăsurile, pe urmă roşiorii, care miroseau tare a sudoare, a iuft şi a cal; le curgea sudoarea pe obraji de sub colbacuri.

La cimitir, în faţa cavoului de marmură, se făcu tăcere. Ministrul Justiţiei, Leon Popescu, palid de căldură şi de cât asudase, se urcă pe un pietroi şi se adresă omului mic, alb, scofâlcit, care dormea în sicriu, cu faţa în sus, încruntat de parcă s-ar fi silit să strângă ochii. Pe fruntea albă a mortului apăreau

picături de sudoare. O muscă se plimbă printre ele, apoi se opri pe o pleoapă vânătă. Altă muscă veni din zbor şi se urcă pe cea dintâi, apoi zburară amândouă. Leon Popescu avea lacrimi în ochi. Îi tremura glasul.

— Noi nu putem adăuga nimic la numele tău. Pentru tine, ce putem spune noi e nimic; pentru noi, e mult. E cazul de a zice: nimic nu lipseşte gloriei tale, numai tu lipseşti gloriei noastre. Ai intrat în nemurire după ce ai gustat farmecul şi amărăciunea gloriei; amintirea ta va fi pe veci pildă şi învăţătură pentru...

Se opri, înecat de hohote de plâns. Marghiloman îşi ştergea colţul ochiului cu o batistă albă, pe care o mototolise pe drum. Nicu Filipescu înghiţea sec, cu ochii înlăcrimaţi. Cucoanele, nepoate ale răposatului, plângeau cu sughiţuri.

Sicriul fu închis şi vârât în cavou, uşa de fier închisă peste el şi încuiată cu lacăt.

Apoi toată lumea se duse acasă.

PARTEA A CINCEA

O CĂLĂTORIE DE PLĂCERE

I

Într-o dimineață de primăvară, într-unul din primii ani ai veacului al XX-lea, pe la orele unsprezece, colonelul Vorvoreanu, unul din ginerii Davidei Lascari, se duse la bordel. Era un bărbat gros, spătos, cu picioarele scurte în formă de *O*: călăreț. Se îmbrăcase civil: veston negru, lanț de ceas de-a curmezişul vestei, pantalon vărgat, botine cu elastic, guler tare, înalt, monoclu atârnat de o panglică de mătase şi pălărie rotundă, tare, pusă drept pe cap. Sub pălărie, apărea o figură obraznică şi brutală, cu nasul gros şi coroiat, gura mică, cu buze subțiri, îngustă şi dreaptă ca o gură de puşculiță, obrajii groşi grei, gri de barbă prea neagră, şi de-a curmezişul feței mustața *a la* Kaiserul Wilhelm, cu vârfurile subțiate şi întoarse în sus. Cu mănuşi cenuşii în mâini, cu mâinile adunate la spate, pe şezutu-i proeminent reliefat de vestonul strâns pe corp, domnul Vorvoreanu se preumblă alene, cu bastonul la subsuoară, de-a lungul Căii Victoriei, salutând din când în când cu un gest larg şi o figură înțepenită în solemnitate, pe trecătorii matinali pe care-i cunoştea. Se opri la Capşa, unde bău un rom şi plecă mai departe, cu nasul sus şi melonul negru pe ochi. O uşoară schimă de scârbă îi strâmbă buza de sus. Nici el nu-şi dădea seama de scârba care-1 stăpâneşte. Îi era silă de viață. Asta era viață? Îi era silă de sine însuşi. Cum ajunsese aşa? La patruzeci şi ceva de ani, altceva ar fi trebuit să fie el. Altfel ar fi trebuit să arate viața lui. La patruzeci şi ceva de ani, să stea să aştepte averea, ca un tinerel căruia i se dau bani de buzunar!

Horcăi energic, scuipă şi merse mai departe.

Bordelul se afla pe o străduță din dosul Lipscanilor, o casă cu două etaje deasupra străzii cenuşii, în care era mereu umbră. Două etaje de tencuială cafenie, ferestre înalte cu jaluziile trase şi o intrare cu miros de pivniță şi de praf vechi. Trebuia să urci la etaj o scară foarte dreaptă. Pe platforma din primul cot al scării, stăteau câțiva bărbați şi fumau, rezemați de zid, cu mâinile în buzunare şi cu țigara în colțul gurii. Mai sus, pe a treia treaptă, şedea un alt om, tânăr, gras şi roşu la față, cu o pălărie moale dată pe ceafă, de i se vedea fruntea îngustă, cărnoasă, asudată. Se uita la ceilalți cu un aer naiv şi vesel şi spunea:

— Aşa, frate, cică: Ce? Te las şi mă duc la mama, la Ploieşti. Du-te – zic – du-te, opt şi cu a brânzii nouă.

Şi începu să râdă singur; ceilalți nu râseră; erau plictisiți, mahmuri.

Sus pe palier aşteptau alții. Unul se uita printre lamele jaluziilor, afară în stradă, fără să vadă nimic. Altul se scobea în nas, strâmbându-se.

Colonelul Vorvoreanu coborî scările peste vreo jumătate de oră, încheiat, strâns în veston, cu capul sus, pălăria înfundată pe frunte, ceafa țeapănă şi bastonul subsuoară; era la fel de scârbit şi posac ca la sosire; poate chiar şi mai morocănos. „Porcărie, se gândea el. Toată chestia e o porcărie. Nimic nu mă mai distrează. Am pierdut cheful de viață. Ce-mi trebuia mie avere? De-abia că n-o am. M-a distrus, bestia. M-a distrus. M-a nenorocit.” Pe palier, unul din clienții care aşteptau îl salută:

— Să trăiți, don colonel!

— Cum? A, salut, monşer. Să trăieşti.

Coborî ultimele trepte, ieşi în stradă şi stătu o clipă în loc, nehotărât. Unde să se ducă? N-avea chef de nimic. N-avea poftă să se ducă nicăieri. N-avea ce face.

„M-a distrus. M-a nenorocit”, îşi zise el cu o ciudă disperată. Scoase un trabuc din tocul de piele în care le ținea, îl tăie, îl aprinse. Avea gust prost. Nu-i plăcea. Îl aruncă.

„Cine m-a pus, Dumnezeule? Cine m-a pus? Beau un păhărel, cel mult două, merg la bordeluri ieftine, nu-mi pot permite nicio fantezie, nimic. Simțea, fără să le vadă, că mânecile vestonului încep să se lustruiască la coate. Bine ai ajuns, domnule. Halal să-ți fie, n-am ce spune. Bravo”, se felicită el îndârjit şi ironic. Pled încet pe stradă, tot țeapăn, tot cu capul sus, ca un om independent şi sigur de sine.

Pe la orele douăsprezece sau unu, colonelul Vorvoreanu, care citise până atunci *L'Indépendance Roumaine,* puse la o parte ziarul pe „masa de lucru” la care nu lucrase niciodată. Era un birou greu în stilul Renaşterii franceze, faimosul stil Henri II, falsificat în masă în veacul trecut la Paris, şi importat de oamenii cu avere odată cu arhitectura în stilul Marelui Palat al Expozițiilor de la Paris, cu becurile electrice în aplice şi candelabre în stil Louis XVI fals, cu tablourile din şcoala lui Bouguereau şi romanele lui Georges Ohnet. Birou greu de lemn întunecat,

sculptat cu lei, măşti de satiri şi frunze groteşti; fotolii de piele, rafturi pline de cărţi în piele de culoare închisă, apărate de praf şi lectură prin geamuri încuiate; o panoplie cu un pieptar de oţel, un coif, un scut, tot false, cumpărate de la Paris, şi cu două hangere vechi, care fuseseră într-adevăr călite la Damasc şi cumpărate la Bucureşti pe vremea lui vodă Şuţu, cel din urmă; oală de faianţă pentru tutun; un cadru mare cu câteva zeci de mici fotografii ovale în el: portretele promoţiei lui Vorvoreanu, azi ajunşi mulţi generali, deputaţi, senatori, alţii, colonei acriţi sau resemnaţi, fără perspectivă de avansare; unul sau doi daţi afară din armată. Cabinetul de lucru era sumbru, rece şi trist; primea lumina printr-un geamlâc colorat care-1 făcea să samene şi mai mult cu anumite cavouri edificate pe vremea aceea la Cimitirul Bellu. Ziarul despăturit era tăiat pe diagonală în două triunghiuri, unul verde, unul galben. Colonelul privi foaia cu un dezgust neîndreptăţit – dar era dezgustul său obştesc şi universal pentru toţi şi pentru tot – apoi se ridică, îşi înţepeni ceafa şi-şi puse monoclul. În halat de mătase cafenie, lustruit şi pătat, ieşi din cabinet şi trecu în salonul alăturat. Printre perdelele grele cu ciucuri se zărea afară strada, trăsuri care alunecau în păcănitul sec al copitelor; cucoanele din trăsuri purtau pălării cu voal, umbreluţe de culori deschise şi vesele; era primăvară; la noapte avea să miroasă a liliac, şi în văzduhul îmbătător, în licoarea nopţii care se urca la cap ca un vin ameţitor, aveau să plutească mirosuri de mititei, de praf, de bălţi înflorite, de gunoaie încălzite de soarele zilei; la noapte, să şezi într-o grădină, cu bateriile de vin la gheaţă şi cu o şanteuză în dreapta, una-n stânga, pe care să le ciupeşti de şezut cu toată mâna, milităreşte, fără să-ţi pierzi monoclul din ochi, nici să laşi să ţi se pleoştească vârfurile văcsuite ale mustăţilor! Ah, da! Şi pe urmă, biletul de tren la Paris, cafeneaua, varieteurile, midinetele, micile dansatoare, cluburile cu străini care se cunosc în jurul mesei de joc. Ah, da!

Dar nimic din asta nu se vedea. Ar fi putut, uşor de tot, să vie toate ca într-un vis, dacă moştenea Elena, nevastă-sa. El moştenise, la vremea lui, dar isprăvise tot; moştenise şi Elena pe bătrânul Lascari (partea inalienabilă, căci de celelalte bătrânul, care nu-1 putea suferi pe Vorvoreanu, o dezmoştenise); dar colonelul isprăvise şi rândul ăsta de bani, şi odată cu asta o certase pe Elena şi se certase şi el cu fraţii şi surorile Elenei,

furioşi că o parte din averea familiei se duce dracului, şi că mâine-poimâine Elena şi copiii ei le vor cădea pe braţe. Nu mai era nimic de sperat, decât un singur lucru, care nu venea.

Băţos, morocănos, îngheţat, trase în jos pe el halatul, potrivindu-şi-1, şi se uită împrejur. Nu era nimeni în salon? Nu, nimeni. Mobilele franţuzeşti împinse la pereţi lăsau un gol mare în mijloc, unde un covor de Ferahan, întunecat ca noaptea şi plin de flori geometrice ca o grădină nocturnă, se lungea de la un capăt al salonului la celălalt, spinare de reptilă catifelată. Colonelul voi să se întoarcă în birou, dar îl apucă dezgustul. Ce să facă acolo? Să citească? N-avea chef să citească. Să fumeze? Îşi îmbâcsise gura cu trabucuri, încă de dimineaţă. Să stea aşa, în fotoliu, fără să se gândească la nimic? Nu putea să nu se gândească la nimic. Chiar când nu se gândea la nimic, ştia un anumit lucru. Nu-1 putea uita. În picioare, în pragul salonului, şovăia, plictisit şi scârbit. Deodată auzi glasul soacră-si mari din coridor şi, în aceeaşi clipă îi veni să fugă, să se retragă în birou, să se facă a citi, cum se prefăcea că doarme când era copil, ca să scape de sâcâielile guvernantei care-1 punea să-şi spună rugăciunea sau să-i desfaci şireturile corsetului pe spatele ei lat. Totuşi, îşi stăpâni nevoia de-a fugi şi rămase. Un surâs silnic îi apăru pe faţa brutală, şi colonelul se îndreptă spre uşă, s-o deschidă. Ţinând-o de braţ pe o jupânească, bunica Elenei, doamna Sofia von Bodman, fostă Cozianu, intră în salon, cu nepoată-sa după dânsa. Sofia Cozianu, vestita frumuseţe care trăise cu Şerban Vogoride şi inspirase pasiuni unor oameni acuma ramoliţi sau morţi, era în al optzeci şi nu ştiu câtelea an al vieţii sale o bătrânică grasă, rotundă, cu trei bărbii, care se mişca greu. Umbla într-o rochie *gris-perle,* fără corset (nu mai purta corset de douăzeci de ani) şi care se întindea la nasturi gata să crape. Mâna-i grăsuţă, ofilită, cu pete, se sprijinea într-un baston de abanos cu cap de argint; dantelele de la gât şi de la mâneci erau proaspete şi scumpe; pirul vopsit roşcat, rar pe craniul rotund şi mare, ochii cu pungi deasupra şi dedesubt, întredeschişi ca nişte ochi de broască somnolentă, o făceau să inspire oarecare frică şi repulsie. Ochii aceştia, altădată adânci şi limpezi ca apa Bosforului noaptea, erau acuma tulburi, dar căutau cu vioiciune împrejur, şi când privea pe cineva mai depărtat sau o figură nouă, Sofia Cozianu apuca *face-a-main-ul* subţire de aur cu mâneraş de fildeş, care-i atârna de cordon, şi se

uita prin el la omul în cauză, cu un aer critic, ironic şi indulgent, ca şi cum i-ar fi zis: „Da, eşti urât, prost şi ridicol, dar nu-i nimic, nu mă supăr pe tine, eşti doar un om, ce pretenţii pot avea? *Continuez, mon garçon,* zi-i înainte, fătul meu.

Colonelul se îndreptă din şale, aproape în poziţie de „drepţi", fără să-şi dea seama, şi zâmbetul nesigur şi nervos îi tremura pe buze, pe sub mustaţa cu vârfuri subţiri întoarse în sus. Doamna Vorvoreanu apăru de după bunică-sa. Era blondă ca grâul copt, voinică, cu umerii largi şi braţele albe şi cărnoase; nasul fin, drept, uşor ridicat în sus ca al principesei moştenitoare, ţinuta dreaptă şi trupul greu, de statuie, o făceau să se potrivească bine cu idealul de frumuseţe al anilor acelora; era una din cele mai admirate frumuseţi din Bucureşti, şi toată lumea se întreba ce găsise la soţul ei, de ce-l luase şi de ce-şi cheltuise toată partea ei de avere moştenită de la Lascăr Lascari şi de la Davida, părinţii ei. Motivul era unul din acele taine de alcov pe care numai părtaşii le pot înţelege. Şi motivul acesta rămăsese tot atât de puternic azi, când doamna Vorvoreanu, femeie matură, îşi vedea fruntea şi tâmplele încreţindu-se, primele fire albe apărând în păr, şi simţea nevoie de corset bine strâns ca să-şi poată menţine silueta aşa cum o cerea moda: cu pieptul masiv scos în afară, talia fină, pântecul tras îndărăt, şalele cambrate, bărbia sus, susţinută de gulerul înalt şi ţeapăn. Rece şi liniştită, o urmă pe bunică-sa în odaie. Colonelul bătu din călcâie (n-avea pinteni, ci papuci de casă):

— Sărut mâna, mamă-mare! Cum ai dormit? întrebă el amabil.

Bătrâna se aşeză cu greu, ajutată, într-un fotoliu *Bergère* pe care şi-l adusese cu ea de la Viena, baroc, mobilă gravă, somptuoasă şi greoaie faţă de cele franţuzeşti din acelaşi veac. Apoi suflă şi se uită prin *face-à-main* împrejur.

— Cum e afară?

— E foarte frumos. E primăvară, spuse colonelul, mereu la fel de amabil. Doamna Vorvoreanu îi făcu semn jupânesei să aduci o măsuţă volantă, pe care o puse în faţa bătrânei; la alt semn femeia dispăru, apoi deschise uşa şi-i făcu loc alteia grase, cu şorţ alb şi bonetă, care ducea o tavă. Bătrâna se uită prin *face-à-main,* cu un ochi critic şi aparent indiferent, la farfuria de pe tavă. Tavă mare de argint cu frunze cizelate ca pe vremea lui Gheorghe Bibescu; tacâm pe un şerveţel de olandă fină; şi în farfurie nişte

bucăți mari, rotunde, de ceva cafeniu şi gros, într-o zeamă subțire.

— Ce-i asta? întrebă bătrâna. Nepoată-sa se aşează lângă ea în celălalt fotoliu şi-i zâmbi în felul ei stăpânit.

— Gustă, mamă-mare! *Vous m'en direz des nouvelles*[93]. Bureți de copac; salată de bureți conservați în oțet. Gustă.

Bătrânei i se aprinseră ochii. Începu să mănânce, sorbind cu zgomot şi scăpând zeamă prin colțurile gurii. Colonelul simți că-i vine rău şi se uită într-altă parte. Nu era om delicat şi deosebit de simțitor; dimpotrivă. Dar asta nu mai putea suporta. Simțea că nu mai poate suporta. Încerca să se uite pe pereți, să se gândească la altceva; dar nu-şi putea astupa urechile. Aici era nenorocirea. Dacă şi-ar fi putut astupa urechile, n-ar fi fost nimic; ar mai fi răbdat oricât. Îşi încleştă mâinile la spate; îi asudau palmele. Bătrâna clefăia mereu.

Nevastă-sa, se gândea colonelul, trebuie să iasă rar, ca să nu se simtă ce puține rochii are. El... ce să mai spună? I se lustruiau hainele pe el. Şi nu-şi putea oferi nimic. Nimic!

Balurile, vânătoarea la țară, partidele de cărți la club, şampania, nopțile albe, Parisul, Riviera... nimic! Sau, dacă da, cu baba. Cu zgomotul ăsta la fiecare masă, în fiecare zi de două ori, ani de-a rândul.

— N-aveți conversație azi, spuse bătrâna.

Colonelul tresări şi-şi drese glasul. Dar nevastă-sa râse şi murmură pe un ton firesc:

— Ce conversație, mamă-mare? Mă gândeam că te hrănesc de parc-aş vrea să te moştenesc; bine că te ştiu sănătoasă cum eşti şi, între noi fie vorba, un monstru de sănătate, să te ție Dumnezeu...

Bătrâna se uită la ea şi zâmbi. O bătu uşor pe obraz.

— Şi tu eşti tare... spuse ea. De la mine ai moştenit. Eşti tare...

Apoi mâncă mai departe. Doamna Vorvoreanu bătea din pleoape, nervos. Altfel, părea la fel de liniştită. Nici n-avea de ce să nu fie. Spuse:

— Am văzut portretul domnului Santos-Dumont, acela care face experiențe cu un balon cu maşină... nu, cu motor. Vrei să ți-l arăt, *grand'maman? E f*oarte şic; costum de aero... aero...

---

[93] O să ai ce să-mi spui. *(jr.)*

— Aerostat, zise colonelul.

— Nu... aeronaut. Nu e eleganța unui clubman, e eleganța specială a inventatorului. Fără veston. Cămaşă cu dungi fine, pantalon strâns ca un şal de mătase, guler corect, tare, foarte înalt, şi cravată bogată, fantezi, cu o perlă neagră; pe cap, pălărie de pai, cano*tier, cu* panglică neagră. Foarte elegant, dar foarte personal.

— Mie mi se pare *caraghioz,* spuse bătrâna. Moda voastră cu vestoanele astea *rase-pet,* şi cu gulerele ca de carton şi cu pălării moi, ca să nu mai vorbim de femei, nu mai are nicio decență, nicio demnitate; şi nici nu arată avantajele fireşti ale omului, bărbat sau muiere; unde-i grația, unde-i ținuta la cucoane, unde-i bărbăția şi noblețea la bărbați? Sunteți nişte *caraghioji.*

Apoi, după un moment de gândire, adăugă:

— Dar în balonul lui m-aş urca... Ăsta-i al vostru, ăştia tinerii, umblați cu drumul de fier, cu balonul, cu automobila, cu tramvaiul. În Viena s-au pus şi telefoane în case: ca să le fie oamenilor mai la îndemână să-şi spună măgării. Că tot progresul ăsta al vostru, nimic nu schimbă din firea omului... *charmant animal*[94]*...*

Îşi scoase din buzunar un ghemotoc de hârtie pe care o strângea şi o mototolea cu mare răbdare în pumnul grăsuț şi ofilit.

— Eşti tânără, *grand'maman,* de-ți vine aşa câte un chef să te urci în balon! zise doamna Vorvoreanu zâmbind.

— Păi nu? întrebă bătrâna. Era văzut mândră. Eu am fost prima cucoană din Viena care m-am urcat într-o automobilă a domnului Benz... electrică! Nu de astea, care fac fum şi împuşcă dindărăt ca tunul; electrică, fără gălăgie, fără miros; frumoasă trăsură; dar mie mi-e totdeauna nu ştiu cum când le văd; tot mi se pare că le lipseşte ceva, când văd boierii în spate, vizitiul şi feciorul în față, dar cai, ioc! E *caraghioz, o t*răsură fără cai, care scoate fum pe sub coadă. Dar asta-i progresul; aşa e vremea: maşinării, anarhişti socialişti... În tinerețea mea, le zicea liberali*, roşii.* Nu liberali de ăştia, de azi; altfel erau; mereu cloceau revoluție, republică, în fine, ca socialiştii şi nihiliştii ăştia ai voştri de azi, mai cu seamă ruşii... O invenție, însă, dragii mei, aş face-o şi eu;

---

[94] Reuşit animal *(fr.)*

a mai făcut-o şi Rabelais; un *torchecul* moale de tot... Englezii, care au născocit multe marafeturi în direcţia asta, potrivit cu geniul lor naţional, *tout â fait pratique veux-je dire*[95]*,* de ce râdeţi? Râzi ca proasta-n bâlci, Elenuţo. Englezii, spuneam, n-au descoperit nimic mai bun decât asta (şi le arătă hârtia crepată pe care-o mototoleam mână); dar încă nu mi se pare culmea sibaritismului. Îmbracă-te, colonele, ce mai stai? Când mergem la masă?

Doamna Vorvoreanu sări la sonerie, colonelul dispăru să se îmbrace, jupâneasa intră şi o ridică pe bătrână din fotoliu. Şi, ciocănind podeaua cu bastonaşul de abanos, bătrâna, care-şi mototolea mereu ghemotocul de hârtie, se îndreptă spre coridor, se duse până în fund, pe podeaua acoperită cu linoleum, printre uşile albe vopsite cu ripolin; o deschise pe cea mai din fund şi o închise în urma ei, dar nu cu cheia. Jupâneasa rămase în picioare în faţa uşii, aşteptând ca bătrâna să iasă, sau s-o cheme, de-o cuprinde cumva neputinţa.

Doamna Vorvoreanu dădu o fugă până-n anticameră să dea poruncă să tragă trăsura afară, apoi se repezi în odaia de culcare şi se schimbă în grabă. Colonelul, în faţa oglinzii, îşi lega cravata.

— Nu mai crapă odată! mârâi el.

— Cum poţi vorbi aşa? spuse doamna Vorvoreanu formal, fără umbră de indignare, legându-şi jupoanele (se îmbrăca singură totdeauna, de tânără de tot: erau clipe când nu voia om străin lângă ea). Îşi dădu cu pudră pe obraz, îşi muşcă buzele, îşi netezi sprâncenele (abia fiică-sa avea, peste zece sau douăzeci de ani, să îndrăznească să-şi puie roşu şi să-şi vopsească sprâncenele şi pleoapele), îşi perie părul adunat în jurul conciului din creştet, trase manşetele bluzei (bluză de mătase *ecrue,* guler tare, înalt, jabou de dantelă, fustă de stofa subţire *havane,* botine galbene cu patruzeci de nasturi de sidef, pălărie de pai verde cu voaletă verde a apa, legată sub bărbie) şi apoi, repede, către soţul ei:

— Ei, mergem? Hai că ne-o fi aşteptând mama-mare, şi ştii că detestă să aştepte.

— Nu mai crapă odată, Dumnezeule! gemu colonelul. Nevastă-sa nici nu mai răspunse de data asta, deşi auzise foarte bine, ci-şi luă pe braţ umbreluţa verde şi porni înainte. În salon n-o găsiră

---

95 Eminamente practic, vreau să spun *(fr.)*

pe bătrână. Doamna Vorvoreanu se duse în camera bunicii ei: cu două servitoare pe lângă ea, bătrâna îşi potrivea pălăria largă neagră, jacheţica de catifea neagră, rochia cu multe cute de tafta neagră, voaleta de semidoliu, mănuşile albe care încurcau totul şi arătau că bătrâna e doar cochetă şi vrea doar să se gătească cât mai mult în limitele decenţei cerute de vârsta ei de peste optzeci de ani. Elena Vorvoreanu văzuse o dată, în 1895, la Roma, pe împărăteasa Eugenia, tot o bătrânică în negru cu umbrelă şi voaletă de semidoliu: *grand'maman* îi aducea aminte de împărăteasa detronată şi nu se putea împiedica să n-o admire; îi venea să-i spuie ce-i spusese ei bătrâna: „Eşti tare!"

Bătrâna se ridică de la masa de toaletă şi se duse să întoarcă o cheie de bronz cizelat şi să deschidă un secreter mare, pântecos, cu capacul umflat şi unduit, lucitor şi plin de arabescurile marchetăriei (avea un blazon cu un leu pe capac, şi flori şi frunze pretutindeni); dintr-un sertăraş scoase doi poli de aur cu capul lui Carol I de Hohenzollern şi-i întinse fără un cuvânt Elenei Vorvoreanu. Aceasta, tot fără un cuvânt, îi puse în pungă şi o lui pe bunică-sa pe sub braţ, pe când una din femei o lua de partea cealaltă. Aşa o duseră până la trăsură, o urcară sus, doamna Vorvoreanu se aşeză alături, deschiseră umbreluţa neagră şi pe cea verde, colonelul se aşeză pe banchetă, drept, ţeapăn, cu pantalonii întinşi pe genunchi de *sous-pied*-urile care strângeau ghetele de lac cu elastic, vizitiul pocni din bici, trăsura ieşi pe poartă şi pomi pe străzile Bucureştilor, în huruit înăbuşit, moale, de roţi cauciucate, şi în ţăcănitul vesel al copitelor pe caldarâm. Pe trotuare, câte un trecător îşi ridica pălăria, doamna Vorvoreanu dădea din cap graţios, bătrâna abia mişca plictisită şi colonelul saluta grav; la înclinarea capului, fălcile grele, vinete, îi treceau peste gulerul tare într-o revărsare de carne congestionată.

La Capsa era ca de obicei linişte, tăcere, lumină difuză. Chelnerii se mişcau fără să-i simtă nimeni, mesenii vorbeau în şoapta, se auzea câteodată clinchet de argintărie sau zgomotul unei sticle destupate. *Maitre d'hotel*-ul se repezi s-o ajute şi el pe doamna von Bodman să meargă până la masa obişnuită; îi şopti, tandra ca un amorez:

— Azi avem *tripes à la mode de Caen,* coniţă, şi stridii proaspete...

Şi zâmbea, dulce, cu ochii lucioşi, ca un om care salivează

Privirea plictisită a bătrânei deveni trează şi vie.

— Să vedem, să vedem, spuse ea uitându-se împrejur prin *face-à-main,* şi răspunzând saluturilor respectuoase ale unor domni cărunţi.

Colonelul Vorvoreanu visa mititei şi fripturi. Îi era poftă de pelin, de un cerdac de casă de la moşie, când, tânăr ofiţer, chefuia cu camarazii câte trei zile, cu taraful de lăutari şi cu cântăreaţa ale cărei favoruri le dobândeau cu toţii pe rând, ca între camarazi Trebuia să mănânce stridii, *tripes à la mode de Caen, roast beef, bombe glacée,* să bea vin de Mosela, Chambertin şi un sfert de şampanie, şi s-o audă mâncând pe bătrâna. Sigur că trebuia să-i facă conversaţie, era interesul lui, cea mai vitală necesitate; dar azi era prea scârbit şi prea obosit ca să-i pese fie chiar şi de cele mai grave lucruri. Şi totuşi vorbea, vorbea, ca să n-o audă mâncând. De altfel şi bătrâna vorbea; îi plăcea conversaţia în general şi la masă mai cu seamă.

— Spuneţi-mi ceva nou, zise dânsa cu picături de sos în colţurile gurii. Nu vi se pare că nu prea se mai întâmplă nimica? E o plictiseală pe lume, de-ţi vine să adormi! Ce e cu războiul din China? Parcă-mi spuneai ieri că s-a isprăvit.

— Gata, mamă-mare, şi cu ăsta, râse colonelul. Feldmareşalul von Waldersee a fost felicitat de Kaiser, de regina Victoria, de preşedintele Fallières, mă rog, de toată lumea; umblă cu un cărucior după el în care-şi poartă decoraţiile...

— Mi se pare că l-am cunoscut la Berlin, la curte, adică la Potsdam... un guguman de militar, zise bătrâna. Colonelul îşi stăpâni tresărirea şi urmă:

— I-a şi judecat şi executat pe şefii răsculaţilor. Am aici revista.

Şi scoase din buzunar, unde o ţinuse sul, *Le Monde Illustré,* care publica pe două pagini o mare fotografie: în fund, sub un fel de corturi, un mandarin chinez şi un militar european de grad înalt; în dreapta, un şir de chinezi în straiele lor tradiţionale; în stânga, un şir de soldaţi de marină europeni, cu arma la picior. În faţă, un chinez în genunchi, gol până la brâu, cu mâinile legate la spate; un altul îl trăgea de cap cu o panglică pe care i-o petrecuse sub bărbie, iar călăul ridica sabia lată şi grea. Jos, în iarbă, zăcea un cadavru fără cap; capul era lângă bocancul soldatului european din flancul drept. Colonelul Vorvoreanu împinse revista pe masă în faţa bătrânei care, mâncând, privi multă vreme

fotografia; umbla cu o linguriță de argint prin desertul care i se scurgea pe bărbie sub forma unui fir de sos de şocolată.

— Dar ce le-a venit mişăilor să se răscoale, colonele? întrebă dânsa. Colonelul n-avea idee; totuşi, se lansă în nişte explicații încurcate. Doamna Vorvoreanu spuse:

— Apropo de China, mamă-mare, ştii care e ultimul joc la modă în Londra? S-a întors Ionaş Ipsilanti de-acolo zilele astea şi l-am văzut la Aristița Romano; îi zice *ping-pong.*

— De ce *apropo de China*? întrebă bătrâna.

— Fiindcă sună ca nişte cuvinte chinezeşti...

— *Ping-pong... Da,* adevărat, spuse bătrâna. Aşa îi zice lui Ionaş ăsta? Care Ionaş e, feciorul lui Niculache Ipsilanti care-a fost capuchehaie la Stambul sub Cuza?

— Nu, mamă-mare: nepotul, nu feciorul. Fiu-său a fost generalul, a murit acum vreo douăzeci de ani, când erai matale la Viena; ăsta e nepotul de bunic...

— Repede vă mai prăsiți, murmură bătrâna cu oarecare nemulțumire. De ce i-au dat numele ăsta de măscărici? Ce-nseamnă *ping-pong*?

— Nu lui Ionaş, mamă-mare; jocului îi spune aşa. E ultimul joc de societate la modă; se joacă după-masă, după ce s-a servit O cucoană pune o voaletă de gază la mijloc, în chip de plasă, şi jucătorii aruncă peste ea mingi de celuloid, cu nişte rachete mici. Se pare că un oarecare domn Gibbs, un inginer, a inventat jocul la el la club; juca cu prietenii după-masă, cu dopuri de şampanie în chip de mingi şi capace de cutii de țigări de foi, în loc de rachete. De-acolo vine că se joacă după-masă, în frac şi rochie decoltată.

— S-a prostit lumea de tot. Colonele, ia întreabă de filtrul meu. Şi ia un coniac sau un Armagnac, spuse bătrâna. Şi ia-mi grozăviile astea de aici, adăugă ea, împingând spre el revista ilustrată.

Colonelul o făcu iarăşi sul şi o vârî în buzunar; vorbiră de altceva. Erau oameni avuți şi europeni în anul 1904; bătrâna voia să se distreze câți ani mai avea de trăit; soții Vorvoreanu aveau nevoie de marea ei avere; iar soarta omenirii în general, condiția omului pe pământ, fizică şi spirituală, suferința care putuse naşte violențele războiului boxerilor şi se sfârşea cu supliciul răsculaților, toate acestea cu implicațiile lor imorale, răspunderea

pentru ele, sensul lor uman şi istoric erau foarte departe de cei trei meseni, sau nici nu existau pentru ei; acea perioadă a societăţii burgheze ajungea la o atrofie a simţului moral, o îngustare a eticii devenite strict de clasă, ceea ce a permis şi represiunea revoluţiei ruse din 1905, şi a răscoalelor ţărăneşti din România în 1907, şi izbucnirea Primului Război Mondial pentru nişte pretexte absurde şi apoi, după 1920 şi mai ales după 1930, criza de moralitate publică, falsificarea valorilor etice, care au făcut posibile masacrele săvârşite de mişcările fasciste, războiul început de Japonia împotriva Chinei în 1934 şi în sfârşit Al Doilea Război Mondial. E o limitare a sentimentului de participare la o existenţă colectivă, atât de adânc omenesc; o dispariţie a acestui sentiment, înlocuit de acela al existenţei individuale proprii cu corolarul indiferentismului etic, de unde decurge capacitatea mult sporită de a asista la suferinţa altuia şi de a o provoca.

La sfârşitul mesei, doamna Vorvoreanu îi strecură discret cei doi poli soţului ei, să plătească; el plăti, cu un aer indiferent, şi puse restul în buzunar. Bătrâna părea că nu vede nimic.

După-masă, soţii Vorvoreanu o duseră acasă pe bătrână, care moţăia în trăsură. Apoi, după ce se culcase ea, doamna Vorvoreanu veni să-şi puie rochia de casă. Colonelul fuma un trabuc într-un fotoliu.

— Cum dracu nu mai crapă, mâncând atâta? Mie mi-e greu capul. Şi ea, nimic! exclamă el.

Nevastă-sa se strâmbă, plictisită:

— Ţi-am spus de o mie de ori să nu mai vorbeşti aşa! Nu suport să te aud vorbind atât de cinic. Respectă măcar vârsta! Las-o şi pe ea să trăiască; mai are poate o zi, mai ales în felul în care se hrăneşte – şi tu...

— Măcar de-ar avea numai o zi, mârâi amar colonelul.

El avea dreptate. A doua zi merseră iarăşi la Capşa. A treia zi iarăşi. Şi multă vreme apoi. În anii aceia, colonelul se îmbolnăvi de ficat şi de stomac. Veşnica furie clocită într-însul, mâncările grele mâncate cu scârbă şi digerate turbând de ciudă se răzbunau. Soţii Vorvoreanu se duseră la Karlsbad, dar, bineînţeles, cu bătrâna, fără care n-ar fi avut bani nici să ţie casa, nici de călătorie, nici de nimic. Şi, bineînţeles, starea lui Vorvoreanu nu se îmbunătăţi. Noaptea, în pat, zăcea treaz lângă nevastă-sa şi repeta, câte o jumătate de oră în şir:

— M-a nenorocit... M-a distrus... M-a nenorocit... Apoi schimba: O omor. O omor. Trebuie s-o omor.

Bineînțeles, nu omora pe nimeni. Nici nu se putea gândi la aşa ceva. Aştepta şi îmbătrânea aşteptând. Bătrâna părea neschimbată. Voia ştiri, veşti, noutăți, cancanuri, citea gazetele, voia să i se facă conversație, să fie scoasă în oraş; primea vizitele unor domni bătrâni şi ale unor cucoane care-1 cunoscuseră bine pe principele Cuza pe vremea când era prefect la Galați. Doamna Vorvoreanu era tot mai palidă, cu ochii ceva mai duşi în fundul capului; i se asprea fața. Şi nu se întâmpla nimic.

II

Într-o altă zi de primăvară, în 1905 sau 1906, la Capşa, la masă, doamna Vorvoreanu spuse:

— Am văzut-o pe Sofia astăzi dimineață...

— Care Sofia? întrebă bătrâna.

Era mai uitucă, i se întâmpla să vorbească de oameni cunoscuți numai de ea, ca şi cum nepoții ei i-ar fi ştiut. Altminteri neschimbată. Mânca iepure cu smântână şi bea vin de Chambertin. Colonelul mesteca cu ochii în farfurie, încruntat.

— Cum care, *grand'maman?* Sofia, soră-mea.

— A, fata Davidei... Şi ce?

— Nimic... A trecut prin fața casei în trăsură. Nici nu s-a uitat la ferestre.

— Sunteți nişte frați iubitori, murmură bătrâna după o tăcere.

— Frați ca frați, dar copii! exclamă Elena Vorvoreanu, atentă să nu forțeze aerul de indignare pe care voia să-l aibă. Înțeleg să nu vie să mă vază pe mine. E bogată, mârlanul de bărbatu-său e milionar, eu sunt săracă, nu sunt interesantă. Dar măcar din respect să fi venit să te vază pe matale, mamă-mare. Nu, n-o înțeleg.

Bătrâna se uită o clipă printre pleoapele grele şi umflate la nepoată-sa. Ochii doamnei von Bodman erau tulburi, gălbui; şi albul ochiului era tulbure; dar se vedea doar puțin din cauza pleoapelor grele, căzute. Bătrâna murmură:

— Ei... ce să-i faci? Aşa a învățat-o maică-sa. Mă-ta tot aşa se purta cu mine, Elenuțo dragă... Iar voi ați moştenit de la ea inima

asta caldă şi pietatea filială...

Zâmbea cu ochii aproape închişi, ca un Buddha.

— Pardon, iartă-mă, mamă-mare, dar nu e chiar aşa. Eu nu sunt aşa. Fii dreaptă, exclamă doamna Vorvoreanu jucând mereu pe omul naiv, cumsecade şi indignat. Vorbeau încet. Împrejur erau banchetele de pluş, mesele albe, lustrele, aplicele, perdelele trase, chelnerii tăcuți, cele câteva mese cu domni şi doamne în negru, care vorbeau încet şi se mişcau puțin, făcând uneori să sclipească piatra unui inel.

— Bine, zise bătrâna zâmbind. Tu nu eşti aşa. Dar ceilalți?

— Ceilalți...

Doamna Vorvoreanu se prefăcu că se gândeşte, apoi recunoscu în silă – prefăcută şi aceasta:

— Da, ai dreptate. La urma urmei... Alexandru nici n-a mai dat prin Bucureşti de doi ani de zile. E un om râu şi ciudat. Stă singur la moşie, umblă prin pădure la vânătoare, de nu-1 vede nimeni câte o săptămână... Ai dreptate, mamă-mare. Toți sunt aşa. Uite, Şerbănică e iarăşi la Paris de un an de zile şi n-a catadicsit să scrie măcar o scrisoare, una singură! Şi nu zic mie; dar măcar dumitale să-ți fi scris. Că la urma urmei, pe cine are pe lume?

Stătu o clipă. Bătrâna mânca dintr-un *Saint-Honoré* şi nu spunea nimic.

— Ei – urmă doamna Vorvoreanu – singura care înțeleg că te-a uitat şi ne-a uitat şi pe noi e biata Eleonora. Ea cel puțin e bolnavă.

— Dar ce are? întrebă bătrâna. Tot tâmpită e?

— Doctorii nu ştiu ce are. A îmbătrânit teribil, şi e mai proastă ca niciodată, nici nu ştii în ce hal e de săracă cu duhul, mamă-mare. Şi e putredă de bani. Nici nu-mi pot închipui ce face cu ei, aşa neroadă cum a ajuns...

— Are un fel de reumatism la cap, mormăi morocănos colonelul Vorvoreanu, mereu cu nasul în farfurie. Bătrâna nu spuse nimic. Clefăia, mâncând crema din prăjitură. Doamna Vorvoreanu vorbi mai departe pe aceeaşi temă. Cam o dată, de două ori pe săptămână, de ani de zile, îi vorbea bătrânei de asta. De-a dreptul, pe ocolite, ca din întâmplare, mereu: frații şi surorile ei şi verii ei, cu toții nepoți ai doamnei von Bodman ca şi ea, erau nişte netrebnici, oameni fără inimă, egoişti, foarte bogați, cărora nu le

mai păsa de nimic şi de nimeni pe lume, cu atât mai puțin de bătrâna lor bunică. Nevrednici de bunăvoința ei. Asta îi spunea bătrânei doamna Vorvoreanu de ani de zile. Dar nu se vedea încă nicio urmare.

— Ce facem astă-seară? întrebă bătrâna. Ce-i cu voi? Sunteți muți, plicticoşi. Spuneți ceva, amuzați-vă... Ce facem deseară? Am poftă de teatru, dar nu e nimic de văzut în Bucureştii ăştia, plicticoşi... la bilete la circ, colonele.

III

În seara aceleiaşi zile, înainte de cină (seara mâncau de obicei acasă), bătrâna spuse:

— Să ştii, Elenuțo, că l-am invitat pe Antofilache la masă. Am treabă cu el.

Şedeau în salon, doamna Vorvoreanu îi citea bătrânei un roman de Paul de Kock iar colonelul fuma şi se uita în gol, încercând să păstreze cât mai multă vreme scrumul la capătul țigării de foi. Când auzi numele lui Antofilache, întoarse cu vioiciune capul să se uite la bătrână, şi sulul de scrum îi căzu pe haină. Colonelul întâlni privirea bătrânei, tulbure şi de neînțeles, care-1 ațintea. Plecă ochii, încercând să pară preocupat de cenuşa de pe reverele hainei şi silindu-se să creadă că bătrâna n-a observat şi dac-a observat nu înțelege fixitatea şi acuitatea privirii, atenția nemaipomenită, care trădează un interes ascuns şi atotputernic legat de instinctele de bază ale unui om: privirea pe care Proust a descris-o la bolnavii de o anomalie erotică, dar e aceeaşi şi în alte cazuri – pretutindeni unde instinctul realizează o momentană lipsă de luciditate, o eclipsă a conştiinței de sine.

Numai Elena Vorvoreanu nici măcar nu clipise, ci spusese „bine” şi citise mai departe.

Alexandru Antofilache era unul din cei mai buni avocați ai baroului bucureştean, fără să facă parte din pleiada în care străluceau Delavrancea, Toma Stelian şi Take Ionescu; nu era nici om politic, nici literat, niciun mare jurisconsult; dar Sofia von Bodman şi mulți alți oameni din lumea bună îi cereau sfaturile, de preferință față de ale altui avocat; discret, serios, liniştitor.

Antofilache inspira încredere. Iar soții Vorvoreanu ştiau acuma

ca Antofilache n-avea de ce să fie chemat la bătrână, decât pentru testament. De zeci, poate de o sută de ori, discutaseră momentul acesta. Cunoşteau legea succesiunii, consultaseră şi ei un avocat, ştiau cât le poate reveni din averea bătrânei, care vreme de patruzeci de ani îşi plasase veniturile în moşii şi imobile aici în țară, chiar când ea trăia (de pildă între 1867 şi 1899) în străinătate. Oricât trăise la Viena şi umblase prin toată Europa, ea ştia pământul ieftin, de aici de la câmpie, de la Dunăre, şi țăranii de aici care ți-1 muncesc siliți de lege şi de nevoie, şi-ți cară grâul la schelă la Dunăre, de unde-1 încarcă corăbiile englezeşti şi-l plătesc în aur. Cumpărase mult; arendase; gestiunea averii i-o făcea un om pe care i-1 recomandase tot Antofilache. Bătrâna ținea cheile de la scrinurile din camera ei; dar soții Vorvoreanu ştiau că acolo înăuntru nu erau decât hârtii, şi ceva bani gheață; restul era în pivnița băncii Hillel.

Elena Vorvoreanu citea din roman, colonelul fuma mai departe, cu mâna tremurândă, şi nu se întâmpla nimic. Elvira, strănepoata Sofiei von Bodman, intră în odaie, se aşează într-un fotoliu şi stătu acolo cuminte. Era o fată de cincisprezece-şaisprezece ani, subțire, cu picioarele şi mâinile lungi şi părul împletit în coade pe spate. Purta o rochie neagră, cu şorț alb cu dantelă pe margine, guler mare *a la Van Dyck,* botine înalte cu nasturi, funde albe în coade; picioarele subțiri şi sânii abia marcați arătau că are să mai crească. Numai capul, negru, cu pielea măslinie, ochii mari verzi, prelungi, codați, nasul subțire şi încovoiat şi gura desenată, precisă, arcuită, prevesteau frumusețea de mai târziu, care a încercat să fie regina neîncoronată a României. Elvira urma să fie trimisă, însoțită de guvernantă, la o mănăstire din Austria, unde îşi primeau educația fiicele nobililor şi bancherilor vienezi. Asta era voința mamei-mari a Elenei Vorvoreanu, nu a ei, nici a colonelului, nici a Elvirei, care toți trei voiau Parisul sau Elveția. Elvira şedea pe fotoliu şi nu spunea nimic; se gândea, numai ea ştia la ce.

Doamna Vorvoreanu citea. Îi aruncase o dată o privire lui bărbatu-său. Voiau amândoi să vorbească împreună, să se sfătuiască, să vadă dacă e cumva ceva de făcut şi ce anume. Erau speriați, îngrijorați, bucuroşi, tremurau de speranță şi de frică. Dar ea citea cu acelaşi glas calm, iar el îşi fuma țigara de foi în tăcere. Elvira nici nu bănuia, de bună seamă, şi nici bătrâna, ce

se petrece în cei doi.

Nu izbutiră să-şi vorbească până la masă. Peste câteva minute sosi Antofilache, cordial, cam burtos, cu părul alb şi puţin, cu pielea gălbuie şi curată ca de eunuc. Făcea gesturi rotunde, plăcute, vorbea mişcându-şi mâinile plastic, trecând dintr-o atitudine într-alta şi numai în atitudini care ar fi putut fi turnate în bronz, adăugând încă una la numărul statuilor de domni în redingotă de metal care începeau să populeze pieţele Bucureştilor. Antofilache vorbea curgător, plăcut şi necontenit, despre orice şi despre totul. Doamna Vorvoreanu izbuti să-l întrebe de două ori ce-i mai face soţia şi familia. Colonelul tăcu aproape mereu şi mâncă în neştire, foarte mult, cu gândul aiurea. Antofilache însă le ţinea locul; vorbea, întreba, răspundea.

— Şi duduiţa? întrebă el la urmă.

Elvira se roşi, încruntată, şi nu răspunse, nici nu se uită la el.

— Pleacă peste o săptămână la mănăstire, zise bătrâna. *Elle en sortira une jeune dame accomplie*[96] şi are să mai vază viaţa. Are să mai cunoască şi alt fel de oameni, nu numai ca la noi. I-am cunoscut şi eu, şi am profitat, am învăţat, am acum mai multă minte ca înainte. Ai să înveţi să deosebeşti, fetiţo, cu ce fel de oameni ai de-a face. Boierii mărunţi, care se fac ofiţeri, şi sunt săraci, şi n-au trăsură. Cucoanele gătesc şi au cel mult o slujnică şi o ordonanţă; vezi cucoane cu voaleta trasă peste faţă, travestite, la piaţă, ca să nu se afle că n-au slugi. Şi trăsura închiriată cu luna, şi *Damen Kränzchen* şi *Herrenabend...* brr! Să te fereşti. Ăştia sunt proşti şi sărăntoci, şi zic că s-au mezaliat când iau o fată de burghez cu bani, negustor sau fabricant mărunt. Dar sunt boierii care au o casă în capitală şi un conac sau castel la ţară, cu avere şi situaţii şi cucoanele cu toalete pentru sezonul monden, când îşi schimbă şi casa, mai aduc o tapiserie de la ţară, sau o mobilă veche, şi dau recepţii şi baluri. Asta e lumea bună. Şi pe urmă, bineînţeles, sunt cei primiţi la curte, şi ştiu bine franţuzeşte, înrudiţi în Anglia şi în Spania, şi le stă numele în cărţile de istorie. Toate fetele lor sunt acolo unde te duci tu şi, cu recomandările mele, ai să fii *sur le même pied avec n'importe qui...*[97]

---

96 Va ieşi de acolo o cucoană desăvârşită, *(fr.)*

97 Deopotrivă cu oricare... *(fr.)*

— Elvira! exclamă doamna Vorvoreanu. Ce-i cu tine? Elvira se roşi, se încruntă şi nu răspunse, nici n-o privi pe maică-sa.

— De ce ți-ai pus mănuşile mele? Ce e cu tine? întrebă doamna Vorvoreanu, aproape speriată. Era atât de tulburată de prezența avocatului şi efortul de-a se stăpâni o costa atât de scump, încât nici nu observase că, la rochia ei simplă de şcolăriță, Elvira îşi trăsese, pe brațele subțirele, mănuşi lungi.

Pe cea din dreapta o descheiase la încheietura mâinii, scosese mâna prin deschizătură şi mânca aşa.

— Eu i-am spus, şi bine face. E un copil ascultător, zise bătrâna. Trebuie să învețe să danseze cu mănuşi, să mănânce la dineurile de gală cu o mănuşă trasă şi una nu... Şi am să-i scriu prietenei mele Adelheid von Taxis, care primea toate debutantele la Hofburg şi le învăța să facă reverențele, prima puțin, a doua jos, a treia cu genunchiul în pământ, cu vârfurile degetelor îți ții rochia, sau dacă nu, laşi uşor mâinile pe rochie, cu palmele în față... e cel mai grațios lucru din lume şi până nu te văd că faci reverența ca lumea nu sunt liniştită...

Bătrâna amuți deodată. Antofilache se gândea: „A început să bată câmpii... de, bătrânețea... Soții Vorvoreanu se priviră, apoi se uitară la avocat. Elvira, cu ochii în jos, se vedea făcând o reverență înceată şi zâmbitoare, aproape îngenuncheată, cu bustul drept şi capul sus, la Hofburg sau la Schônbrunn. Iar bătrâna se gândea că, de fapt, Adelheid von Taxis era moartă din 1880. Uitase. Uita din ce în ce mai mult. Şi se surprindea vorbind mult, mult, pierzând şirul. Da, era momentul; trebuia să vorbească cu Antofilache. Poate nu mai avea mult.

După-masă, îşi bău cafeaua, o trimise pe Elvira să se culce şi le ceru scuze Elenei şi colonelului: avea treabă cu avocatul. Îl pofti la ea în odaie. Scuzându-se cu o vorbă şi o înclinare către soții Vorvoreanu, Antofilache o urmă, lăsându-i în sufragerie. Ei nu se mişcară de la masă, pe când slugile deserveau. La urmă rămaseră singuri, sub lampa de gaz aerian, din bronz aurit, care atârna din tavanul cu ghirlande de stuc. Bufetul Henri II, sumbru şi înalt, lucea tainic din toate geamurile sale înrămate în fire de plumb. Într-un colț, pe o consolă, un Cupidon de bronz surâdea în gol. Colonelul aprinsese o țigară şi trăgea din ea, gânditor. Doamna Vorvoreanu bătea darabana cu degetele pe masă. Deodată întrebă:

— De ce l-o fi chemat?

Colonelul dădu din umeri şi nu răspunse. Nevastă-sa îşi aranjă nervos dantelele de la gât. Se uită la uşa salonului – unde, de altfel, nu era nimeni. Apoi se uită la un punct în mijlocul mesei, unde nu se afla nimic, şi murmură:

— Aş da mult ca să ştiu ce-i spune...

Vorvoreanu zâmbi neplăcut, cu o schimă rece a gurii sale de puşculiță, şi spuse:

— N-ai decât s-o întrebi.

Ea îi zvârli o privire întunecată şi iritată.

— Ce spiritual eşti... Ca un ofițer. Şi încă de cavalerie. Conversația cu caii formează spiritul, spuse ea pe un ton veninos. Colonelul mârâi pe sub mustața â la Wilhelm al II-lea, două vorbe turceşti.

— Galant cu cucoanele, şi mai ales cu nevastă-sa – urmă doamna Vorvoreanu pe acelaşi ton plin de fiere – galant, politicos şi curtenitor. Simțea ceva tata când era atât de indignat că mi-am pierdut capul pentru tine.

— Nu numai capul, răspunse sec colonelul. Asta n-ar fi mare pierdere. Dar şi averea.

Doamna Vorvoreanu, care şi deschisese gura să răspundă, nu găsi cuvinte şi rămase aşa, fâxându-1 cu ochii tulburați de ură şi de disperare. Apoi, cu un oftat de deznădejde ostenită, se ridicaşi începu să se plimbe prin spatele scaunelor de la masă, cu mâinile-n sân. Rochia de mătase cu dungi violete, cafenii şi argintii, foşnea şi mătura covorul. Colonelul fuma, concentrat asupra acestui act ca o vită asupra rumegatului; şi cu aceeaşi expresie ca şi o vită, dar mai puțin senin, ci sumbru şi furios. Deodată, doamna Vorvoreanu se opri şi spuse:

— M-aş duce să trag cu urechea la uşă.

— Şi să te vadă, să strici într-o clipă ce ai muncit în ani de zile, mormăi scârbit Vorvoreanu. Ea reîncepu să se plimbe.

Pe când se frământau neliniştiți soții Vorvoreanu, bătrâna, ajutată de Rafira, se aşezase într-un fotoliu din odaia ei şi-l poftise pe Antofilache să ia loc.

— Ai mai fost pe la mine? Îți aduci aminte de secretăraşul meu...

Şi-i arătă o mobilă mică de lemn de trandafir, cocoțată pe picioare strâmbe, încrustată cu flori de sidef şi lemn exotic, pale,

roşiatice, verzi.

— Pe ăsta mi l-a trimis de la Paris Şerban Vogoride, plin cu bomboane... când dumneata erai copil mic... Deschide-1, că nu mai ţin bomboane în el... Scoate hârtia aia. Aşa. Ei, ai citit-o?

Antofilache îşi pusese lornionul, citise, şi acuma se uita cu oarecare stânjeneală la clienta lui.

— Ce te uiţi aşa la mine, domnule? îl întrebă bătrâna, supărată. Sper că nu vrei să-ţi explic voinţa mea. Te rog să ai grijă ca să-i dai o formă legală, să nu mi-o frângă nepricopsiţii după moarte, şi să-şi bată joc de ce-am voit eu! Asta-i treaba dumitale, nu să te întrebi de ce fac ce fac! Nu-i pot honipsi pe guşterii aceia şi pace.

— Nu vă necăjiţi, cucoană Sofio, zise avocatul, zâmbind alinător. Nici prin gând nu mi-a trecut să întreb de ce. Sunteţi suverană pe averea şi pe faptele dumneavoastră. Numai că legea are şi ea ale ei. Aşa, de pildă, cu testamentul ăsta al dumneavoastră. Sfatul meu esă-1 ardeţi, mai bine decât să-l lăsaţi aşa. Chiar dacă-1 schimbaţi, şi faceţi altul nou, pe ăsta aşa cum e acuma, trebuie să-l ardeţi. Fiindcă după moartea dumneavoastră (ferească Dumnezeu, n-o să se întâmple nici în douăzeci de ani, aşa cum vă văd, dar de, trebuie să ne gândim şi la asta), ei, atunci tribunalul nici n-ar lua în seamă testamentul, ci l-ar casa pur şi simplu, ca fiind împotriva legii de succesiune.

— Cum? N-am voie să hotărăsc ce fac cu averea mea? întrebă bătrâna roşindu-se. Era atât de grasă şi de rotundă la faţă încât capu-i mărit de grăsime semăna cu luna roşie care pluteşte în nopţi de vară secetoasă deasupra Bărăganului. Adăugă furioasă:

— Mai bine ard tot! Dau totul de pomană!

— Puteţi da de pomană, oricui, numai beneficiarei testamentului nu, urmă Antofilache. Şi iarăşi îi vorbi alinător:

— Haide-haide, cucoană Sofio... nu vă necăjiţi. Găsim noi o chichiţă. Vreau să vă arăt ce impune legea. Aveţi dorinţa să lăsaţi numai uneia din nepoatele dumneavoastră toată averea. Legea vă dă dreptul de a dispune doar de jumătate din avere; restul e rezervat descendenţilor. Legea apără proprietatea şi averile, cucoană Sofio; e făcută anume. Jumătatea cealaltă e rezervată, iar rezervatarii sunt cei cinci nepoţi ai dumneavoastră pe care-i aveţi prin răposata doamnă Lascari, împreună cu ceilalţi pe care-i aveţi prin fiii dumneavoastră cu domnul Cozianu. Aşa că puteţi lăsa beneficiarei jumătate, iar la împărţeala celeilalte jumătăţi, să-i vie

a cin cea – ba nu: câți sunt?

— Nouă sunt, spuse bătrâna cu scârbă.

— Ei, jumătate plus a noua parte din cealaltă jumătate; adică vreo cincizeci şi şase de părți dintr-o sută; ceva mai mult de jumătate. Atâta dă voie legea, şi niciun ban mai mult. Dacă-i donați beneficiarei totul, după... hm... ă... decesul dumneavoastră, ceilalți nepoți au dreptul să-i ceară cel puțin părțile lor din jumătatea rezervatară, dacă nu chiar şi din prima jumătate. Aşa că ar fi mai bine să faceți un testament în spiritul şi limitele legii.

— Nu-mi place, Antofilache. Nu-mi place! Cum nu poți, dumneata, bre omule, să găseşti o chichiță, o întorsătură, *un tour d'homme de loi*[98], măi băiete! zise necăjită bătrâna. Uite: vând cuiva de încredere tot ce am, şi acela îi vinde bietei... *beneficiarei,* cum îi zici dumneata! Ei?

Şi-l privi cu mâinile pe genunchi, ca un Buddha. Antofilache dădu din cap cu indulgență şi respect:

— Atacabil... Nu merge, cucoană Sofio. Nu merge: ceilalți moştenitori or să cheme pe beneficiară să facă proba că a cumpărat, şi chiar şi atunci, sunt toți sorții să iasă mofluză dumneaei. Cel mai sigur e testamentul, cum vă spusei eu.

Bătrâna se întrista.

— Nu-mi vine la-ndemână. Deloc nu-mi vine, Antofilache... Sigur, ia să ne gândim: le rămâne a zecea parte dintr-o jumătate... dar nici asta nu vreau să le lăs.

Stătu pe gânduri. Iată ce umbla în clipa aceea în capu-i mare şi rotund, cu păr rar vopsit prost, roşcat: „L-au moştenit pe Alexandru; l-au moştenit pe Lăscăruş; au moştenit-o pe fiică-mea. Sunt putrezi de bani, afară de netrebnicii ăştia doi, pe care s-a nimerit să-i urască Lăscăruş, iar ce-au moştenit de la bărbatu-meu şi de la Davida au făcut praf. Ceilalți sunt plini de bani. Şi nici nu s-au uitat la mine, ani de zile. Las' că nici eu la ei; dar să fi văzut la ei măcar un dram de dragoste, sau barem de cuviință, îi ştiu, pe toți; leiți-poleiți fiică-mea şi scârnăvia de Lăscăruş; şi care nu le seamănă, seamănă cu nenorocitul de Alexandru. Brr! Dare-ar boalele în voi, guşterilor! *Quelle engeance ai-je mis au monde*[99]...

---

98 Un şiretlic de om de legi *(fr.)*

99 Ce neam păcătos de oameni am mai adus pe lume... *(fr.)*

Nici nu era de mirare: făcuți în silă, şi vipera aia mică tot în silă i-a făcut...”

— Puteți dona unor opere de binefacere jumătate, coană Sofio, spuse Antofilache. Ea îl privi țintă, duşmănos.

— Domnule, am eu cuvintele mele pentru ce vreau să existe un beneficiar nepot al meu, adică nepoată, iar ăilalți să se uite la ea. („Să se uite la ea, să crape, să plesnească fierea-n ei de ciudă, să-şi muşte pumnii şi să urle, că n-au ei şi are sora lor! Să nu-şi zică: *Ei, n-am avut nici unii parte de moştenirea babei, şi pace!* Să-şi zică: *Cum o fi făcut aia s-o vrăjească pe babă?* Şi să li se-nnegrească inima-n ei de turbare!” îşi spunea bătrâna.)

— Ai înțeles, Antofilache? Ar fi ceva şi să fie nouă pe o jumătate, şi numai ea, una, pe partea cealaltă. N-ar fi rău. Dar mie nu-mi ajunge.

(Îşi spunea: „Să ai şi tu o bucurie, Alexandre mamă, pe unde-i fi, de fericirea copiilor copiilor pe care-i făcuşi cu mine; să-ți fie de bine, Alexandre: nevastă frumoasă ți-a trebuit, momâie de țintirim... iar ție, fetițo, fiică iubitoare, sufletel blând, să le meargă bine copiilor tăi de pe urma mea, să mă ție minte şi să mă binecuvânteze.”)

— Dacă nu găseşti cum, fătul meu, apoi n-am ce-ți face, îmi caut alt sfătuitor; iar dacă-mi găseşti, vei avea obişnuitele mulțămiri din parte-mi... Nu-ți mai spun; mă ştii că la lucruri de importanți nu sunt cărpănoasă. Ei?

Antofilache îşi dădu la o parte poalele redingotei şi-şi netezi mustățile cu o mână; în cealaltă ținea lornionul.

— Păi... cel mai uşor ar fi ca averea să fie lichidată, schimbată pe valori mobiliare, iar valorile mobiliare să treacă dintr-o mâni într-alta, adică de la dumneavoastră la beneficiară.

— Să vând moşiile? Casele?

— Păi... de! Ce să facem? Dacă vreți cu tot dinadinsul...

Bătrâna doamnă rămase pe gânduri; se uită lung la Antofilache.

Acesta zâmbea, dând din umeri:

— Puneți o parte în *bijutării,* iar cealaltă în acțiuni ale Băncii Naționale, ale Băncii Austriei, ale unor întreprinderi serioase, cu garanții de soliditate... şi-atunci toate moşiile şi casele dumneavoastră, cât sunt ele de multe, încap într-un geamantan.

— Să vâr bunătate de pământ în giuvaericale şi-n hârtii

tipărite? murmură bătrâna. Bagi frica-n mine, bre.

Îi venea greu să mai zâmbească. Se silea să pară glumeață, dar o durea în carne şi-n oase gândul că pământul ei n-ar fi al ei, ci al altcuiva; veselia îi era tremurătoare şi se simțea cât colo că e falsă.

Antofilache înțelegea.

— Eu vreau să vă servesc, cucoană Sofio; nu mi-am permis niciodată să vă consiliez, ştiind că nu vă place. Acuma atâta vă spun: prima soluție e bună şi uşoară; a doua, cu mare bătaie de cap: dar a doua e radicală.

Bătrâna se uită la el cu o subită vioiciune:

— Dar dacă-i dau averea de la mână la mână – ceilalți cum o să ştie?

Îi luceau ochii de atenție şi de însuflețire. În sinea sa, Antofilache se cutremură de atâta ură încăpățânată, statornică, neiertătoare. „Ce i-or fi făcut, Doamne-dumnezeule?" Se simțea stânjenit, ca şi cum ar fi complice la o crimă; hârşit în practica avocățească, n-ar fi simțit nimic de felul ăsta dacă nu şi-ar fi dat seama că ține partea unei patimi feroce, cu atât mai cumplită cu cât era mai tainică, şi că e întrebuințat ca unealtă a unei răzbunări; îi venea prea uşor să-şi închipuie prin ce torturi vor trece nepoții bătrânei, sfâşiați de lăcomie nesatisfăcută, invidie turbată şi neputincioasă, şi de ura cea mai grea, aceea dintre frați. O clipă, îi veni ideea s-o trădeze pe bătrână şi să se facă plătit de nepoți ca să o puie să redacteze un testament atacabil în justiție, care le-ar aduce lor părțile de avere cuvenite. Dar era prea delicat, şi dacă se afla, clientela îşi pierdea încrederea în el; pentru câteva mii de poli acolo, îşi pierdea prețul pe piață: nu merita. Mereu stânjenit că ajută la îndestularea unei pasiuni vinovate, răspunse:

— Cucoană Sofio, meseria mea nu merge mai departe decât v-am spus; şi altul în locul meu, s-ar opri aici. Eu, însă, ca să vă servesc şi fiindcă țin să vă mulțumesc în toate, pot să mă însărcinez eu să-i fac pe ceilalți să afle, dacă țineți, şi ce ați hotărât, şi cum s-a făcut.

Bătrâna îl luă de mână:

— Fătul meu, ai să simți că-ți mulțumesc. Şi, ia ascultă... aş vrea să-mi păstrez o moşie... p-a din Ciobăneşti, că e cea mai mică; şi pentru aia, fac testament aşa cum ai spus tu: jumătate

ei, şi încă o douăzecime; şi alelalte douăzecimi ălorlalţi.

Se gândea: „De ce nu mă moşteneşti tu, fetiţo? Să te-nvăţ să joci ca peştele viu pe grătar. Tu ai scăpat, viperă mică... Dacă ne-ntâlnim cumva, o să am măcar o bucurie, să râd şi eu...”

— E cam batjocură, coană Sofio, zise Antofilache, şovăind. Bătrâna se uită la el, groasă, scurtă şi cu mâinile pe genunchi, cu pleoapele îngroşate peste ochii bulbucaţi; şi zâmbi:

— Măi omule măi, parcă adineauri ziceai că nu mă consiliezi... *Je ne vous demande pas de conseil, je vous demande votre avis d'bomme de loi, tenez-vous-le pour dit*[100]*.* Hai, acuma, să vedem cum facem ca să fie bine...

Şi începură să plănuiască vânzarea moşiilor şi a clădirilor; trebuia vorbit cu domnul Hillel, ca prin banca acestuia să se facă toate cumpărăturile de valori; domnul Hillel avea să recomande şi un giuvaergiu pentru cumpărăturile de bijuterii; sau le putea comanda la Paris, de unde aveau să vină însoţite de certificate şi asigurate, printr-un om al diamantarului de acolo, Cartier sau altul din Rue de la Paix. Misiţii pentru vânzarea pământului, Antofilache îi avea. Cunoştea şi direct cumpărătorii.

— Am să vorbesc cu fraţii Fischer, că ei cumpără pământ mult, spunea dânsul. Bătrâna îl asculta, privindu-1 ţintă cu ochii ei umflaţi şi tulburi.

— Totul să stea în pivniţă la bancă, cu cheia pe numele nepoată-mi, şi fără să ştie nimeni decât Hillel ce e înăuntru, ceru bătrâna.

Antofilache îşi nota în carnet. Lampa de gaz sfârâia abia auzit; muştele veneau să se ardă la flacără, fotoliile de mătase galbenă, rotunde şi moi, portretele ovale de strămoşi ai Sofiei, florile din vaze (trandafiri galbeni, *Maréchal Niel),* sfeşnicele de argint cu lumânări îndoite de căldura serii de vară, cartea deschisă pe masă, *Les secrets du Palais Royal,* indecentă, de un anonim care se ascundea sub numele unui marchiz de Bourbonne inexistent, totul era uşurel, plăcut, liniştit, superficial. Numai lui Antofilache îi era aproape frică. Nici el nu ştia ce e cu dânsul; o vedea pe bătrânica asta grasă şi plină de duh în faţa lui, în rochia ei de casă de mătase galbenă, tocită, o auzea cum îi dă instrucţiuni, el îşi nota în carnet şi chiar răspundea şi găsea căi mai comode şi

---

100 Nu-ţi cer sfatul, îţi cer părerea doar ca jurist, bagă-ţi asta în cap! *(fr.)*

mai rapide pentru a-i executa voința, şi toată vremea era ca în vis, când pluteşti în aer şi te miri de ce nu cazi în hăul înfiorător de dedesubt. Nu cădea nicăieri; dar îi era frică. Târziu de tot îşi luă rămas bun, îi pupă mâna bătrânei şi ieşi, închizând uşa cu luare-aminte. Cunoştea drumul. Trecu prin coridorul gol, cu linoleum pe jos, şi intră în sufragerie. Se opri în uşă, tulburat. Soții Vorvoreanu păreau că-1 aşteptaseră. Colonelul îl fixa prin fumul țigării de foi, şi nu spunea nimic. Doamna Vorvoreanu se plimba cu paşi mari prin odaie, agitată, cu mâinile în sân. O clipă, rămaseră aşa toți trei, uitându-se unii la alții, colonelul cu o fixitate prostească şi îngrijorată, doamna Vorvoreanu cu ochii adânci şi sumbri ai grijii care e gata să devină spaimă, iar Antofilache stânjenit şi tulburat în prezența celor doi care păreau să privească în față moartea, abisul, neantul. Cea dintâi îşi veni în fire Elena Vorvoreanu, care izbuti să zâmbească, se apropie de Antofilache şi întrebă cu o grație silită, greoaie:

— Ei, ați isprăvit? Pari obosit. Mai stai un pic cu noi, să iei un păhărel de Porto, să te remontezi...

— Nu, sărut mâna, sunt obosit, nu mai stau, sunteți prea gentilă...

— Ba nu, te rog, mai stai să mai vorbim...

— Stai, domnule! exclamă gros şi poruncitor colonelul, ridicându-se anevoie şi străduindu-se să râdă, să-şi îmbrace dorința într-o altă expresie decât o comandă; şi râse fals, brutal, nefiresc.

— Nu, scuzați-mă, cu cea mai mare plăcere, dar zău nu pot, mă aşteaptă nevasta acasă, nepoțelul mi-e bolnav. Se pare că are pojar, în fine, nu pot, v-o jur...

— Nici nu te-am văzut, zise cu părere de rău doamna Vorvoreanu. Abia am mâncat, şi te-a acaparat mama-mare. N-am mai stat de vorbă de atâta vreme...

— Cu cea mai mare plăcere, coniță Eleno, cât de curând, când veți dori...

Doamna Vorvoreanu ceda mlădios ca un luptător dibaci; colonelul nu simțea asta; încercă să mai insiste, dar ea îl făcu să tacă şi-l luă pe avocat de braț.

— Lasă-mă să-l conduc eu... Am o vorbă cu dumnealui...

Şi, în antreu, ținându-1 de braț pe Antofilache crispat de frică (nu ştia dacă-şi va putea apăra secretul), îl smunci cu fața la ea

(era voinică, avea braţe albe şi groase care ieşeau din mânecile bufante ale rochiei de vară), îl luă de reverele de mătase ale redingotei, îl trase spre ea şi cu un aer de copil răsfăţat şi cu un surâs voluptuos, care-i şedea bine în ochii lui Antofilache, dar nu i-ar fi stat bine la vârsta ei de peste patruzeci în ochii altcuiva, îl întrebă de aproape de tot, aproape gură la gură:

— Spune: mama-mare şi-a făcut testamentul? Nu minţi: ştiu. Mi-a spus. Aşa că nu te mai opune. Cum e? Spune! Cum e?

Antofilache, ameţit, tulburat, se gândi: „Minte. Nu i-a spus? Dar n-avea ce face; nu l-ar fi crezut niciodată doamna Vorvoreanu, dacă mintea; şi atunci se hotărî să spună adevărul. Îşi zise, cu un zâmbet lăuntric, speriat de ce face: „La urma urmei, îndeplinesc obligaţiile".

— Nu pot să vă spun mai mult – şopti el – decât că e făcut aşa, ca să avantajeze pe una din nepoatele dumneaei, în defavorul celorlalţi nepoţi. Vă rog să nu suflaţi o vorbă. Sărut mânuşiţele, noapte bună.

Şi ieşi repede, abia ţinându-se să n-o ia la fugă. După ce trânti grilajul de fier al porţii, porni în goană pe trotuar, pe lângă felinarele cu gaz care ardeau în noaptea albastră parfumată cu liliac şi mititei.

Doamna Vorvoreanu oftă, cu mâna la gură şi cu ochii mari. Vasăzică, în sfârşit!... Se-ntoarse şi-i sări de gât colonelului.

— Mişule!

Îi explică, râzând. El îşi pierdu calmul rigid şi începu să râdă şi el, mişcând din mustăţile cu vârfuri ascuţite şi arătându-şi dinţii galbeni de tutun, pe care puţini îi văzuseră la acest om sever, grosolan şi rece, care socotea că râsul adevărat e sub demnitatea lui.

— Îmi vine să merg s-o pup pe hoaşca, zise Elena Vorvoreanu.

— Nimic! Nici nu clipeşti din ochi. Tocmai asta a apreciat ea la noi: discreţia. Dezinteresarea. Nimic schimbat în purtarea noastră. Hai, sună să se stingă aici; eu mă duc la noi. Vorbim acolo.

Peste câteva ceasuri, aşezaţi amândoi în patul conjugal, stăteau de vorbă. Colonelul fuma o ţigară de foi, murdărindu-şi cu cenuşi cămăşoiul scrobit, închis cu şiret la guler. Purta un bandaj peste mustăţi: o fâşie de pânză cauciucată înnodată după ceafa. Nevastă-sa îşi pusese papiotele şi boneta de noapte de mătase cu

dantele. Proptiți în multe perne mari, discutaseră până la sleire totul, şi-i apucase o oboseală şi o scârbă. Colonelul zise:

— Ce vorbeşti tu... banii, voiajurile, *le train de vie*[101]... Astea mai pot întârzia zece, douăzeci de ani. Să le gustăm la bătrâneţe.

Urmă o tăcere. Un fluture de noapte zbura în jurul lămpii de pe noptieră. Se auzeau izbiturile sale moi în abajurul de porţelan.

Pe marmura noptierei, scrumul de la ţigara colonelului mai fumega. Ghirlande subţiri de bronz care împodobeau uşa bombată a noptierei luceau în lumina lămpii. Îndărătul uşiţei se ascundea vasul de noapte, de porţelan gros.

— De ce? întrebă doamna Vorvoreanu. Are optzeci şi doi sau optzeci şi trei de ani.

— Are... de nu ştiu câtă vreme. Tu nu vezi că mai poate trăi nu ştiu cât? mormăi Vorvoreanu. După o altă tăcere, nevastă-sa murmură:

— Ei... e şi bolnavă de inimă...

— Cu boala ei, poate s-o ducă aşa cum a mai dus-o şi până acum, mârâi el. Şi iarăşi tăcere. Colonelul mai trase un fum, apoi puse ţigara alături.

— Stinge lampa, te rog, murmură nevastă-sa. El stinse lampa. O bucată de vreme stătură aşa, proptiți în pernele multe şi mari, fără să se întindă. Mai târziu, colonelul începu să vorbească, parcă vorbea singur:

— M-am săturat. Ne ţine ca pe copii, oameni cărunţi, dornici de viaţă... Ca pe copii. Ce, mai avem mulţi ani de trăit? Cinci... zece... Şi din ăştia, câţi o să-i mai petrecem cu ea?

— Ei, cum vorbeşti şi tu... şopti Elena Vorvoreanu.

— Înnebunesc, mă-nţelegi, când trebuie să trăiesc cu bani de buzunar de la ea... ca un licean! Râd de mine băieţii, şi în fiecare zi la Capsa e aceeaşi comedie pentru ei, iar paiaţa sunt eu! Îmi vine să mă strâng singur de gât!

Nu voia să mai spuie despre celelalte pofte pe care nu şi le putea sătura.

— Câteodată îmi vine s-o omor, zise el uscat. Nevastă-sa nu spuse nimic. Nu se vedeau unul pe celălalt. Stăteau pe jumătate aşezaţi în pat, cu pernele sub spate şi mâinile pe cuvertura de olandă răcoroasă, în întuneric, şi vorbeau.

---

101 Stilul de viaţă [pe picior mare] *(fr.)*

— Ascultă, zise într-un târziu colonelul, cu un fel de zâmbet în glas; m-am gândit să facem o călătorie... un tur al Europei, cu mă-tamare... Ce zici?

— Ce idee, suflă Elena Vorvoreanu.

— Cum e ea nebună, o să-i placă. Ce, crezi că nu?

Apoi, după un timp, suflă, tot zâmbind în întuneric pe sub bandajul de pe mustăți:

— Dac-ai şti cât m-am gândit şi m-am răsgândit pân-am găsit chestia asta... Câte mi-au trecut prin cap... Dar asta e cel mai bine: un tur al Europei. Ai? Ce zici?

Doamna Vorvoreanu nu răspundea. El se întoarse s-o vadă; dar era prea întuneric. Deodată se simți neliniştit.

— Spune, domnule! Vorbeşte! insistă el.

— Lasă, murmură ea. Ne mai gândim. Să mai vedem.

— Ce să ne mai gândim? Ce să mai vedem? izbucni colonelul. Cât vrei să trăieşti ca o slugă ținută din milă? Cât vrei să stăm *drepți* în fața ei? Cât vrei să nu ştii dacă le laşi copiilor ceva sau nu? Cât vrei să trăieşti aşa, fără plăceri, fără să-ți permiți nimic, să aştepți, să aştepți, să aştepți? Eu nu mai pot aştepta; dacă mai ține aşa, îmi iau lumea în cap, pastele şi dumnezeii ei de lume şi de viață!

— Tocmai acum? rosti ironic vocea Elenei în întuneric. El tăcu, suflând greu. Ea urmă:

— Îmi fac oroare prostiile astea... Nici n-am înțeles bine ce tot vrei...

El mârâi înfundat, gâfâind.

— Iar călătoria, aceea n-are de ce să-i facă rău lui mama-mare. O s-o distreze; o s-o învioreze. De aceea te-am şi ascultat. Altfel nici nu te ascultam.

Urmă o îndelungă tăcere. Colonelul tuşi în sec.

— Mde... Bine, zise el. O să mă ocup. Tu fă-i propunerea, şi spune-mi ce facem.

— Bine, am să-i spun. Mai încolo, mai spre sfârşitul verii, când se răcoreşte vremea?

— Ba nu! Acuma! Ce să mai stăm până la sfârşitul verii?

— Bine, fie şi acuma, zise doamna Vorvoreanu. Colonelul nu mai spuse nimic. Se gândea de luni de zile la povestea cu călătoria. Va lua un automobil; aburii de benzină, scuturăturile, căldura, nu se putea să nu-i provoace o criză bătrânei. Şi puțin

neglijata, printre străini, cu doctori străini, criza putea fi mortală, mai ales la vârsta asta... Şi pe urmă banii, jocurile de cărţi, petrecerile, femeile... mai ales femeile! îl apucă un asemenea tremur de poftă, încât întinse mâna s-o cuprindă pe nevastă-sa, faţă de care nu-şi mai împlinea datoria conjugală de multă vreme. Pe când Elena Vorvoreanu ceda acestui avânt grosolan care-o surprindea şi-o bucura, colonelul îşi spunea: „Ei, ce, să stau să aştept până atunci? *Faute de grives, on mange des merles.*[102]

IV

Primăvara era strălucitoare: cer curat şi de o adâncime infinită, salcâmi care începeau să înflorească, în grădina casei Vorvorenilor boschete de liliac în care cântau toată noaptea nişte privighetori, într-o seară, soţii Vorvoreanu şi cu bunica Elenei şedeau la masă în curte, pe pietriş, tocmai lângă aceste tufişuri înmiresmate. Pe masa cea mare de paie, acoperită cu o mare faţă de masă de dantelă ruptă pe alocuri, răsăseseră lămpile de petrol care atrăgeau gâzele, carafele de cristal în care licărea câte un fund de sticlă de vin de culoarea cerului în amurg, farfuriile de desert.

— Elviro, du-te de te culcă, zise doamna Vorvoreanu. Elvira se ridică, făcu o mică plecăciune şi plecă. Maică-sa se uită după ea, cum merge ca un mânz uscăţiv şi stângaci. „Are ochi frumoşi; dar prea e neagră. Ce-o să iasă din ea?" se întrebă cu oarecare îngrijorare Elena Vorvoreanu.

— *Grand'mère,* îmi permiţi să aprind o ţigară? întrebă colonelul. Bătrâna dădu din cap. Îşi făcea vânt cu un evantai alb de mătase brodat cu trandafiri de culoarea fildeşului, şi părea serioasă şi cu gândul departe. Colonelul tăie capătul trabucului, aprinse, suflă un nor de fum şi se lăsă pe spate în fotoliul de paie.

— Ce noapte magnifică, zise el nu visător, ci pe un ton net şi prozaic. Acuma să fii la Paris!

Doamna Vorvoreanu se stăpâni să nu se uite la el. Tresărirea ei lăuntrică n-avea cine să i-o observe. Spuse visătoare, cu un aer romantic:

— La Paris unde primăvara e atât de frumoasă...

---

102 Când n-ai sitari, mănânci şi mierle *(fr.)*

— Prostii, zise bătrâna. Primăvara din Bucureşti e mai frumoasă decât oriunde; te îmbată; mă îmbată pe mine, că sunt bătrână. Dar ține două săptămâni: ăsta-i cusurul ei. Nu e constantă. Cum nu-i constant nimic în țara asta.

— Ei, lasă *grand'maman:* luna mai la Viena şi la Paris, iunie la Londra, iulie la Nizza! spuse Elena Vorvoreanu. Tremura sufletul în ea. Îşi dădea seama şi de seninătatea, imperceptibil silită, imperceptibil nefirească a bărbatului său. „Are să observe bătrâna? N-are cum. N-are cum bănui!" Tăceau toți trei.

— Vorbeşti şi tu aşa, zise colonelul cu o veselie brutală, cu o falsă voie bună. Să-ți spui eu, mamă-mare: un tur al Europei în trăsură-automobilă, asta e cea mai originală şi amuzantă călătorie de plăcere, în zilele noastre: te urci în trăsură la Bucureşti, treci prin Ungaria, o iei spre Viena, străbați sudul Germaniei, ajungi la Paris, treci Canalul cu automobilă cu tot şi te opreşti la Londra; pe urmă, îndărăt, Paris-Lyon-Nizza! Te opreşti unde vrei şi când vrei, stai cât vrei, porneşti când îți place, în drum mai faci şi un picnic la iarbă verde, într-un cuvânt... ce să mai vorbim? Dar nu se poate... nu ți-ar prii la sănătate; nu putem risca să te simți rău undeva printre străini... *Tant pis*[103] n-o s-o facem, încheie colonelul cu o voie bună şi mai forțată, menită să arate cât de curajos trece el peste sacrificiile pe care le face de dragul bunicii nevesti-si. Bătrâna păru gânditoare. Ochii ei bulbucați şi tulburi nu mai fixară cu atenție critică, ironică sau ostilă pe cei dimprejur, ci îşi pierdură ascuțimea, ca totdeauna ochii cuiva care se gândeşte la ceva. Deodată zise:

— De ce să-mi vie rău? Mă simt foarte bine.

Colonelul şi doamna Vorvoreanu se stăpâniră de data asta amândoi în aceeaşi clipă, să nu schimbe o privire de emoție şi de speranță gata să triumfe. Nu: trebuiau să fie atenți, să nu strice lucrurile tocmai acuma.

— Ei, asta-i, doar nu vrei să faci turul Europei în automobilă! exclamă colonelul râzând silit, prea jovial. Bătrâna îl privi cu sfidare:

— Şi de ce nu, mă rog? Dumneata ai umblat mai puțin în maşinăriile astea decât mine!

— Nu se poate, mamă-mare, spuse doamna Vorvoreanu. Nu

---

[103] Nicio pagubă, *(fr.)*

poți suporta aşa ceva! Eşti bolnavă!

— Nu sunt bolnavă deloc! De unde-ai mai scos-o şi pe asta? întrebă bătrâna destul de disprețuitor. Dacă are arcuri moi drăcia aia de maşină, nici că-mi pasă! zise ea pe un ton ferm şi hotărât. După aceste ultime cuvinte, urmă o tăcere. Colonelul se prefăcea neîncrezător, chiar amuzat:

— Cum, coană mare, chiar aşa? Aşa, una-două, hotărăşti să faci turul Europei?

Bătrâna îl privi, broască ostilă:

— Te poftesc să mă iei în serioz, fătul meu. Ca să nu te trezeşti că am plecat mâine-poimâine singură şi te-am lăsat aici să baţi din buze!

Încă o tăcere. Apoi doamna Vorvoreanu, căreia-i tremurau buzele de emoție şi se silea din răsputeri să-şi ție firea, îngăimă:

— Cum*, grand'maman.* Şi, vrei să faci turul Europei?

— Dumneata te-ai tâmpit, fetițo, spuse bătrâna: adineauri te topeai să te duci la Paris, şi dumnealui îmi făcea capul buche cu turul Europei, şi acuma nu-ți vine să crezi? Ce, voiai să stau să mă gândesc o săptămână, sau o lună?

— Nu – murmură doamna Vorvoreanu cu oarecare timiditate –, dar mă gândesc la dumneata, la sănătatea dumitale, la vârstă...

— Sănătatea mea e straşnică! De când n-am mai fost bolnavă? zise bătrâna cu o tărie copilăroasă, pe care n-ar fi avut-o cu o lună-două mai înainte. Îmbătrânea: tocmai felul acesta de-a fi, pătimaş, impulsiv, apucat, pe care nu-1 avusese niciodată până atunci, arăta că se petrece ceva cu ea, o schimbare ciudată şi profundă. Şi felul de-a vorbi, mai tăios, mai repezit, cu ceva imperceptibil ridicol, era nou.

— Sănătatea mi-e straşnică! Cât despre vârstă – zise ea şi se posomori – vârsta... ce, să nu mai am şi eu plăcerile mele? Vreau să mai văd Viena, Parisul! Vreau să cumpăr nişte tablouri la Christie! Vreau să mă plimbați la Nizza! Vreau să joc cărți la Monte-Carlo! Sunt sătulă de Bucureşti şi...

Era cât pe ce să zică „şi de voi", dar se stăpâni. Ştia că la vârsta ei cu mare greutate ar mai putea găsi asemenea robi cape nepoții aceştia ai ei. „Ceilalți au avere, n-au nevoie de mine, nici că le pasă dacă mă văd vie sau moartă, şi mai ales moartă de plictis. Pe când ăstora le pică mucul după averea mea; vor face orice le cer. Şi au şi ei chef să se plimbe: am simțit eu în glasul lor năduful

statului cumințí cu mine în Bucureşti. Aţi vrea voi să vă plimbaţi singuri, pe banii mei; dar o să mă plimbaţi şi pe mine, puişorilor. Şi, dedesubtul gândurilor acestora, o mânie sumbră şi tristă vorbea mai puţin desluşit minţii ei: Nu m-am săturat. Mâine-poimâine mor, şi n-o să mai am ce-mi place. Vreau să trăiesc! Am poftă de plimbare pe Ring, pe Champs-Elysées, de mazagran în cafenele pe Boulevard des Italiens, de spectacole ca lumea şi de cazinou, de baccara, de... am poftă, poftă, poftă!"

Şi de aceea vorbi cu un glas aproape bărbătesc, de hotărâre şi de energie dură, feroce:

— Colonele, să aranjezi plecarea! M-am plictisit aici! Sunt sătulă! Aşa m-am săturat de Viena în 1899; acum m-am săturat de Bucureşti, şi n-o să mă mai prindeţi pe-aici! Dacă vreţi să mă acompaniaţi, vă iau cu mine.

Cei doi soţi se priviră de data aceasta nu instinctiv şi fără voie, ci silit, mimând consultarea conjugală. Apoi colonelul zâmbi strâmb, fals, cu o galanterie mincinoasă.

— Păi, hotărăşte tu, Eleno, că eu n-am ce face în Bucureşti, eu sunt gata...

Doamna Vorvoreanu stătu să se gândească, să joace de astă dată comedia reflecţiunii şi cumpănirii. Apoi zise, cu multă seriozitate:

— Sigur că aş vrea să mergem; întâi, e foarte amuzantă o călătorie de plăcere ca asta; pe urmă, ce, o să te lăsăm singură?

— A, să nu vă fie de asta! zise bătrâna. Mă ajut eu şi singură! Am trăit singură după moartea lui Bodman doisprezece ani.

— Bin*e, grand'maman,* dar e altfel când ai pe cineva din familie pe lângă tine, zise calm doamna Vorvoreanu. Ce să mai vorbim? Noi am veni cu dragă inimă. Ce facem însă cu Elvirița?

— La pension! La Maria-Einsiedeln, nu v-am spus? Nici nu ştiu ce-aţi aşteptat până acum. Unde vreţi să-şi facă relaţii? şi când o avea optsprezece-douăzeci de ani? Ce capete aveţi! exclamă bătrâna înciudată, apoi adăugă mai liniştită, şi cu dispreţ:

— Vorbesc cu duşii de pe lume. Cu adormiţii.

— *Bine, grand'maman,* o să te ascultăm, murmură doamna Vorvoreanu, care făcea bine pe proasta, pe naiva, pe fiinţa molâie şi fără personalitate.

— *„Bine, grand'maman",* o îngână bătrâna. Nu puteai să judeci singură? Hai, dă-mi braţul să mă duc să mă culc. Colonele, mâine

la prânz îmi spui ce-ai făcut!

Se ridică, gemând, suflând, şi sprijinită în baston, ţinută de braţ de nepoată-sa, se îndreptă încet spre casă. Colonelul se ridică, respectuos, şi le urmări cu privirea, pe femeia falnică, înaltă, cu umerii şi şoldurile puternice, cu gulerul înalt şi cocul bogat şi blond şi pe bătrâna ghemuită în propria ei grăsime, cu părul vopsit roşu, rărit de vârstă, cu gleznele groase ca doi butuci, şi care abia se mişca, pipăind cu bastonul în faţa ei. Apoi se întoarse la masă şi începu să-şi toarne coniac, chicotind singur, satisfăcut.

Doamna Vorvoreanu se întoarse stăpânindu-se cu greu. Nu îndrăzneau să vorbească niciunul, ca să nu spună nimic compromiţător faţă de slugile care deserveau masa. Însă colonelul stătea în picioare; era prea agitat, prea tulburat, prea bucuros ca să se poată aşeza. Stătea în picioare cu ţigara între degete şi paharul de coniac în mână. Doamna Vorvoreanu coborâse peronul, venise spre el fără să-l privească, şi acuma, în picioare, cu mâinile-n sân, se uita la femeile care strângeau masa. Apoi, întorcându-se uşor spre el, mereu fără să-l privească, zise pe un ton pe care nu-1 poate avea decât o soţie faţă de un soţ după douăzeci de ani de căsnicie:

— Hai sus, că mi-e frig.

Şi porniră spre casă, unul lângă altul, fără să se ia de braţ, fără să se atingă, fără să se apropie.

Înăuntru, tot în tăcere, se dezbrăcară. Cele câteva vorbe pe care le schimbară se intercalau cu scosul unui guler tare prins în butoni, cu desfăcutul şnururilor corsetului, operaţii grele care se făceau cu oftaturi, cu icneli.

— Nici nu îndrăzneam să sper că o să meargă aşa de uşor, spuse colonelul. Mi se pare că visez.

Şi-şi puse bandajul care-i ţinea mustăţile la loc peste noapte. Doamna Vorvoreanu îşi punea părul pe bigudiuri. Nu spuse nimic.

— Ne apucăm să spunem ălora ceva? întrebă colonelul, după ce-şi puse şi plasa pe cap. Şi iarăşi, cum izbutesc de obicei numai soţii după douăzeci de ani de căsătorie, nevastă-sa înţelese că ăia sunt fraţii şi verii ei, nepoţi cu toţii ai Sofiei.

— De ce să le spunem? Ce, îi priveşte? murmură doamna Vorvoreanu, care, în faţa oglinzii, îşi punea boneta cu margini de

dantelă. Nu se interesează nici de ea, nici de noi. Dacă vor să afle, n-au decât să ne întrebe ce mai facem, ce face ea...

Apoi stinse lampa şi se urcă în patul înalt şi monumental. Mai vorbiră, rar, întretăiat, ocolind anumite subiecte. Vorbeau mai mult de lucruri practice, care trebuiau făcute ca să pornească în călătorie cât mai curând. Doar colonelul, din când în când, izbucnea:

— Phii, domnule, n-aş fi crezut! Parcă nici acuma nu-mi vine să cred.

Sau:

— Cum, mă Eleno, plecăm, mă? Cu baba? Nu mai spune!

Şi izbucnea în râs, pe întuneric, în aşa fel încât doamna Vorvoreanu era silită şi ea să râdă, dar, nervoasă şi tulburată, repeta iritată:

— Nu mai râde aşa, Mişule. Râzi prosteşte: nu e nimica de râs.

A doua zi, devreme, un domn cu mustăţi â la Kaiserul Wilhelm al II-lea, cu o figură obraznică şi acră, cu melonul negru înfipt drept pe cap, intră în strada Carol, numărul 14, pe o uşă deasupra căreia scria: *E. I. Ressel, singurul reprezentant pentru România al automobilelor De Dion-Bouton, Garagiu pentru automobile. Mare deposit de Maşine de cusut înzestrate cu aparatul de brodat, şi Boutonier, Renumitele maşini de cusut PFAFF! Velocipedele şi Motociclurile PEUGEOT.* A doua zi dimineaţa, ceva mai târziu, sosi cu trăsura şi ajută să se dea jos o cucoană groasă şi foarte bătrână, în rochie de *faille* gri, cu voaletă gri, mănuşi albe, pălărie albă, umbrelă gri şi pantofi cum nu se mai purtau de douăzeci de ani, dar era evident că botinele înalte la modă nu i-ar fi încăput gleznele atinse parcă de *elefantioză.* Foarte galant, domnul cel antipatic îi oferă braţul, îi deschide uşa şi intră cu ea în sala neaşteptat de mare, plină de curenţi de aer rece, de miros de benzină şi ulei, de lăzi, de automobile, cu sau fără acoperiş, cu sau fără roţi egale (erau automobile de oraş cu roţile din spate mari şi cele din faţă mici), cu motor electric sau cu mult mai modernul şi puternicul motor cu petrol. Automobilele cu acoperiş aveau uneori şi geamuri, dar locul şoferului era în aer liber; unele aveau lămpi de carbid, altele lămpi cu petrol. Se găseau vreo zece exemplare în garajul domnului Ressel. Acesta din urmă, neamţ cu mustaţă roşcată şi cu faţa roşie şi dură, se grăbi să-şi salute clienţii, închinându-se de multe ori şi frecându-şi mâinile.

— Să trăiți, sărut mâinile, bine-ați venit, poftiți, e cea mai bună mașină pe care o am, v-o recomand; e ultimul model: uitați-vă la ea: șase uși, ferestre elegante, ovale, cu giurgiuvele în cruce ca să nu vibreze geamurile și cu perdelușe ca domnii călători să se poată odihni; un cufăr pe acoperiș, un cufăr la spate; pneuri de rezervă, lămpi cu carbid, patru locuri pentru pasageri, două locuri pentru șofer și un servitor, perne capitonate, de piele, cufărașe interioare pentru provizii; motorul e foarte puternic, i-am explicat ieri domnului colonel, puteți face până la șaizeci-șaptezeci de kilometri la oră, bineînțeles nu mereu, ha-ha-ha! dar o viteză de treizeci-patruzeci la oră e foarte ușor de atins și de susținut pe șoselele bune...

Bătrâna se uită la berlina fabricată în uzina marchizului de Dion și a domnului Bouton. Apoi îl întrebă pe negustor:

—Ascultă, domnule dragă, trăsura asta a dumitale merge?

Și-l privi cu același ochi critic și rece cu care privise automobilul. Ressel se repezi s-o asigure de calitățile mașinii. Bătrâna se uită la el atât de rece și de scârbită, încât îl intimidă și-l făcu până la urmă să amuțească. Atunci ea îl întrebă:

— Bine, bine, văd eu că mai cu moț ca asta nu-i. Dar să-mi spui dumneata una: când îi dai drumul, pute? *Tut sie stinken, mein lieber Herr Ressel*?[104]

— *Aber, gnädigste Frau Baronin*[105]*...* Mult mai puțin decât toate celelalte pe care le am aici!

— Da! Colonele, faci o plimbare? întrebă coana Sofia. Deși fusese militar și nu era fricos, colonelul șovăi o clipă, apoi, cu o falsă liniște de om brav, spuse că da, că el poate încerca trăsura și singur, că...

— Mofturi! Pe mine o să mă zguduie, eu o s-o încerc! zise bătrâna și arătă mașina cu capătul umbrelei.

— Dă-i drumul, Herr Ressel!

Colonelul și cu soacră-sa mare făcură o plimbare până în câmpurile de dincolo de capătul Căii Dorobanților, dincolo de „Roata lumii"; după care bătrâna, deși nu pe deplin mulțumită, zise că „merge"; în schimb, Vorvoreanu suferise, spre propria sa uimire, de oarecare greață, din pricina mirosului de petrol ars, pe care-1 dădea motorul. Îi fusese frică de vreo două ori că are să

---

104 Pute, dragă domnule Ressel? *(germ.)*

105 Dar, stimată doamnă baroană... *(germ.)*

verse, dar se putuse stăpâni. Când plecară de la domnul Ressel, colonelul, verde la față, ştia că maşina va fi cumpărată, că marea călătorie de plăcere va începe, şi îşi spunea că e cu neputință ca bătrâna să reziste. Totul mergea de minune. Prea bine. Nu-ți venea să crezi. Antofilache îşi îndesea vizitele în care se încuia cu bătrâna; apoi, deodată, nu mai apăru. „A făcut definitiv testamentul", îşi spuseră soții Vorvoreanu. Trăiră acele ultime zile dinaintea plecării într-o stare de încordare a nervilor, mută, stăpânită, care abia aştepta să izbucnească. „Şi mi-e grijă, spunea colonelul, noaptea, în pat, când discutau ziua. Mi-e frică. Prea bine merge totul. Să n-avem vreun bucluc. Prea bine merge: nu-mi vine să cred!"

V

Colonelul Vorvoreanu ajunsese, înainte de plecare, într-un asemenea hal de nervi, încât într-o noapte visă că a şi început călătoria. „La asta mă şi aşteptam", îşi spunea el. Era în haine de automobilist, cu ochelari negri, cu rame de cauciuc, lipiți pe față, cu ghetre de piele, cu halat de praf; nevastă-sa era la fel; abia-i vedea fața de gulerul halatului, ochelari şi gluga strânsă cu şiret în jurul obrazului. Nu vedea destul din obrazul ei ca să poată ghici ce gândeşte; şi tare ar fi vrut să vorbească cu ea, dar nu se putea: lângă ei, bătrâna, înfofolită într-o blană de opossum şi cu ochelari negri şi ea, părea de o veselie ciudată, care lui îi făcea frică, şi ciocănea cu vârful bastonului de fildeş în geamul ce-i despărțea de şofer. Acesta gonea cu o viteză cumplită: cei şaizeci-şaptezeci de kilometri pe oră cu care se lăuda Ressel erau de mult depăşiți: plopii de pe lângă drum zburau ca furați de un vânt uriaş, maşina făcea salturi enorme, ca un vapor pe mare, înăuntru era miros rece de pielărie, de ulei şi de benzină arsă, şi colonelului Vorvoreanu îi era greață, îi era frică, aştepta ca peste o clipă să se întâmple ceva, o catastrofă. Bătrâna râdea şi-l împungea mereu pe şofer: „Hai, mână, mă! Dă-i!" repeta ea hohotind de râs.

Pe urmă intrară în Budapesta, sub un cer cenuşiu. Era curios că toată vremea nu fusese mai multă lumină. „Urâtă zi. Adică urâte zile, de când am plecat", se gândea colonelul, intrând,

bolnav, cu genunchii tremurând de slăbiciune şi de frică, în holul hotelului „Cornul de vânătoare”. Se duse de-a dreptul să se culce, şi-i era rău de tot de atâta miros şi scuturături, dar nici nu apucase să se odihnească, şi bătrâna veni să-l îmboldească prin plapumă cu bastonul:

— Hai, ce mai stăm aici? M-am săturat de Budapesta! Hai, nu lenevi aşa!

Şi iarăşi, maşina, goana turbată, săriturile peste gropi, de zburai cu capul în tavan, tăcerea ciudată, îngrijorătoare, a Elenei şi râsul hidos al bătrânei.

— Mână! Mână! Mână!

Ce era cu Elena? De ce nu stătea de vorbă cu el? Se schimbase de când porniseră în călătoria asta; n-o mai înţelegea; îi era chiar şi cam frică de dânsa, dar o adevărată oroare îi insufla bătrâna, cu cinismul ei şi cu râsul ei nemilos.

— Nu sunt obosită; ce să mai stăm aici? Sunt sătulă de Viena, am stat aici douăzeci şi cinci de ani, m-am săturat! spunea ea în holul hotelului Sacher. Haideţi în maşină, că a tras afară. *Aufwiederschauen, Frau Sacher*![106]

„Simt că mor, se gândea colonelul Vorvoreanu, zvârlit ca o minge de săriturile maşinii. Mi-e rău. Mi-e foarte rău. Ce ironie ar fi să mor eu, nu ea. Măcar de s-ar opri la «Vier Jahreszeiten», la München, să-mi viu în fire. Altfel leşin, mă sfârşesc... şi uite Elena ce palidă e. Ne omoară, bestia. A văzut că nu rezistăm, şi ne joacă! Dumnezeule, ce rău mi-e.”

Nu se opriră nici la „Vier Jahreszeiten”, nici în Frankfurt, nici în Strasbourg; abia la Paris. „În loc de chefuri, de hoteluri moderne, elegante, ne duce aici. Aici miroase. Miroase a închis, a aer stătut, a vechi, îşi zicea colonelul Vorvoreanu, în ascensorul de la «Hotel du Louvre». Ăsta-i un hotel pentru babe, pentru fete bătrâne, fără hol, fără restaurant, fără salon, fără apartamente, cu camere de baie la capăt de coridor. Bestia se încăpăţânează să tragă aici, fiindcă aici trage din 1855!” se gândea el privind-o cu ură pe bătrână, rezemată de peretele tapetat al ascensorului mare cât o odaie. Deodată ascensorul porni, cu un pufăit de aer comprimat. „Poftim: ascensor cu aburi!” se gândi indignat colonelul Vorvoreanu, dar în clipa aceea mişcarea ascensorului îi făcu o

---

106 La revedere, doamnă Sacher! *(germ.)*

greață cumplită. Totul, la Paris, îi făcu greață: stridiile mâncate la restaurant, vinul, maioneza, felul cum mânca bătrâna. „Ce mi-a venit? se gândea colonelul cu disperare, privind-o cum mănâncă. Ce mi-a trebuit? Nu stăteam eu mai bine liniştit acasă? Căci aici o să murim noi, nu ea! Elena era în chip vădit bolnavi Se stăpânea, se ținea tare, dar nu mai avea mult.

Pe Canalul Mânecii era vreme proastă: vaporul se zgâlțâia, cădea între valuri, valizele se mişcau pe podeaua cabinei. Colonelul stătea cu coatele pe masa de toaletă, cu capul deasupra lavoarului, şi icnea. Bătrâna îl împungea cu bastonul în coaste.

— Sănătatea mea e straşnică! spunea ea urlând de râs. Apoi, în restaurantul hotelului „Cecil", cerea două duzini de stridii proaspete şi plescăia din buze atât de dezgustător, încât colonelul aproape că leşină, deşi-i mai auzi glasul.

— Ce-i cu voi, copii? Parc-ați fi pe moarte!

— Nu, exclamă colonelul. Nu! Ea a murit!

Şi împinse uşa cafenelei Capşa, unde oamenii de la mese, politicieni, gazetari, ofițeri, mari proprietari din provincie se întoarseră văzându-1.

— Salutare, băieți! exclamă el cu glas tare în cafenea: Felicitați-mă, că soacră-mea a murit!

Răcnete uriaşe de râs izbucniră în cafenea. Se prăpădeau de râs toți, arătându-1 cu degetul.

—Nu! răcni colonelul. Nu eu!

Şi se trezi brusc, leoarcă de sudoare, cu inima zbătându-i-se în piept înnebunită. Gâfâia, gemea, îngrozit.

—Nu, zise el. Nu eu!

— Ce e, Mişule? Ce s-a întâmplat? Ce ai? întrebă doamna Vorvoreanu.

— Am visat urât. Phii, domnule, ce urât vis!

Şi i-1 povesti. Doamna Vorvoreanu răspunse cu un calm lipsit de seninătate, un calm cenuşiu, de nervi stăpâniți, a căror stare adevărată nu e cunoscută.

— Ei, lasă, nu e nimic. Ai visat şi tu nişte prostii. Ştii că m-am gândit s-o luăm pe Elvirița cu noi până la Viena. Nu-i bine aşa?

— Foarte bine. Foarte bine, repetă maşinal colonelul, care nici nu auzise. Încă nu-i trecuse spaima din vis. Mesteca în gol, pufnind zgomotos pe nări.

— Asta ar fi bună, să se întâmple cum am visat eu! Ai? gemu el.

— Ei asta-i! Nu vorbi prostii, zise doamna Vorvoreanu pe un ton foarte sec. El gâfâia. „Da, e o prostie; e bătrână de tot, nu se poate să nu...

— Dă-mi un şervet, Eleno, zise el. Sunt năduşit rău. Urât vis, domnule.

Apoi, ştergându-se pe faţă şi pe gât, mai repetă:

— Urât vis. Ai dreptate, e o prostie.

În cursul zilelor următoare frica pe care-o clocea în suflet Vorvoreanu se cufundă iarăşi, se ascunse, se înfăşură în sine ca florile de noapte, ziua. Nu mai rămase decât încordare a nervilor, nerăbdare, aşteptare neplăcută. Apoi, într-o zi, şoferul proaspăt angajat, care scosese maşina la probă pe şoseaua Olteniţei, se izbi de o căruţă. Nu din vina lui. Se speriaseră caii, şi-şi pierduse capul ţăranul, care nu mai văzuse asemenea maşinărie. Maşina trebui să intre pentru o săptămână în reparaţie la garajul domnului Ressel. Bătrâna, coana Sofia se înfurie, îi mustră cu asprime tăioasă pe colonel şi pe nevastă-sa, pe Ressel, pe şofer. Venise o căldură neaşteptată, care părea că-i aţâţă nervii. Umbla prin casă, cerea Baedekerul, harta, le arunca, o bruftuia pe nepoată-sa, îi trase o palmă Elvirei şi-l biciuia fără milă cu sarcasmele ei crude pe colonel.

Acesta se trezi într-o dimineaţă şi ca de obicei, în cămăşoi lung, în faţa lavoarului şi a unei oglinzi ovale, înrămate într-o cunună de frunze de cristal galben, se bărbierea. Pătrundea, venită de afară, psalmodia unui precupeţ. În odaie era tăcere. Nu se auzea decât scârţâitul lamei de oţel în barbă. Deodată uşa se deschise. Colonelul Vorvoreanu se întoarse şi o văzu pe nevastă-sa. Era schimbată la faţă. Se rezemase de uşorul uşii şi se uita la el. Colonelul tresări, cu obrazul ras pe sfert, şi cu briciul în mână:

— Ce e? întrebă el. Înţelesese, de altfel.

— Mişule, murmură doamna Vorvoreanu, uitându-se la el pierdută. Mişule.

— Ce e, frate? exclamă el.

— A murit, suflă doamna Vorvoreanu.

El se întoarse iar spre oglindă şi zise:

— Ei, fie-i ţărâna uşoară. Era de aşteptat, la vârsta ei...

Şi încercă să se bărbierească mai departe. Doamna Vorvoreanu intră în odaie şi se aşeză într-un fotoliu. Spuse, cu ochii-n gol:

— A găsit-o Floarea moartă-n pat. A murit în somn.

— Bine că n-a mai trebuit să... zise colonelul, dar nu isprăvi Acum să vedem ce e cu averea, cu testamentul, adăugă el.

— Am trimis la Antofilache, zise doamna Vorvoreanu, ridicându-se din fotoliu. Dar recăzu şi-şi puse mâna pe frunte:

— Vai, ce amețeală mi-a venit!

Colonelul încerca mereu să se bărbierească. Deodată se hotărî să renunțe. „Prea-mi tremură mâna. Nu pot."

— Eleno, toarnă-mi să mă spăl de săpun, zise el. Nu ştiu ce am azi, de nu mă pot bărbieri: îmi tremură mâna. Ea veni şi apucă maşinal cana de faianță, să-i toarne.

— Ălora le-ai trimis vorbă? întrebă el, suflând şi stropind împrejur.

— Nu, răspunse doamna Vorvoreanu. Mai întâi să vorbesc cu Antofilache, să vedem ce e cu testamentul.

— Mai toarnă.

Doamna Vorvoreanu îi mai turnă.

—Nu pe spate! Mi-ai udat cămaşa!

— Îmi tremură şi mie mâna, ce vrei? spuse ea cu un zâmbet nervos, tremurător.

Peste douăzeci şi patru de ore, adică în dimineața următoare, toți urmaşii şi moştenitorii Sofiei care se găseau atunci în Bucureşti se aflau adunați în salonul casei Vorvorenilor, şi niciunul din ei nu zâmbea, nici nervos, nici altfel. Oglinzile erau acoperite cu negru, perdelele trase, ardeau lămpile, trăsurile afară în stradă aşteptau înşirate în fața porții drapate cu negru, în sufragerie se făcuse din masă un catafalc cu flori, pe care-1 vegheau servitoarele preferate ale răposatei. Iar ea zăcea acolo, ciudată, umflată, cu părul vopsit prost, roşu, cu mâinile pline de pete, îmbrăcată în negru şi acoperită cu stânjenei şi cu crini.

Dincoace, în salon, erau Alexandru Lascari, fostul şef de cabinet al lui Bonifaciu Cozianu, acuma un bărbat înalt şi trist şi cărunt, care începea să chelească; era Şerban Lascari, care se apropia de patruzeci de ani şi avea burtă, dar se îmbrăca la fel de elegant ca la douăzeci, în gri albăstrui deschis, cu monoclu, cu barbă castanie tăiată ca a regelui Eduard al VII-lea, arbitru al eleganțelor încă de pe vremea când era prinț de Wales; era Sofia Şufană, cea mai mică fiică a Davidei, cu bărbatu-său, domnul Şufană, petrolistul, fostul țăran bogat de prin Prahova, cel mai bătrân din toți, masiv, spătos, gros, cu capul pătrat, fruntea

joasă, falei grele, ceafă de taur, şi obosit de prea multă băutură şi mâncare, obosit de i se închideau ochii. Şi în sfârşit, Eleonora Smadoviceanu, sora mai mare a Elenei, îmbătrânită înainte de vreme, cam foanfa, cu un nas lung şi ochi mici, rotunzi, de găini Ea era în negru, cu văluri, cu pălărie neagră; Sofia Şufană la fel; Şufană la fel; Elena şi bărbatu-său la fel; Alexandru la fel. Numai Şerban venise îmbrăcat ca pentru o plimbare cu cucoane la Şosea. Colonelul îl mustrase:

— Cum vii aşa, domnule?

— Stai, să văd dacă merită să mă incomodez, spusese râzând Şerban Lascari şi-şi vârî sub sprânceană monoclul, să-l întrebe pe Antofilache:

— Ei, ni-1 citeşti?

Antofilache, galben şi uscat, în negru ca totdeauna, începu să citească testamentul, din care, după cât spunea, un exemplar olograf fusese depus la tribunal. Începu în tăcere. Peste două minute, izbucniră exclamații. Pe când încheia el lectura, toți cei de față vorbeau tare, aproape strigând, toți în acelaşi timp, fără să înțeleagă nimeni nimic. Numai Eleonora stătea la o parte şi părea intimidată şi că se simte prost.

— Unde sunt banii, domnule? exclama Şerban. Unde sunt? Ce, asta era averea ei? Noi suntem ageamii, găgăuți? Ce-a făcut cu averea?

— A înstrăinat-o, zise Şufană, gros şi subit. Şi-a bătut joc de noi Adică de dumneavoastră. Mie nici că-mi pasă.

Dar se vedea că e furios. Colonelul Vorvoreanu întreba, cerea lămuriri. Nevastă-sa însă se uita la Antofilache, apoi la fiecare din cei de față.

— Dumneata ai ştiut! Ai să dai socoteală! răcnea Şerban, amenințându-1 cu degetul pe Antofilache. Acesta răspunse calm:

— Dacă vrei, coane Şerbănică, poți să mă dai în judecată. Ai să vezi că nimic n-o să faci. Răposata avea dreptul să dea mână de la mână averea sa lichidă, oricui poftea; şi a uzat de dreptul său, atâta tot.

— Da, dar averea imobiliară? întrebă Alexandru, care părea cu totul amețit şi rătăcit.

— Pe aceea a lichidat-o în ultimele câteva luni de zile, răspunse Antofilache liniştit. Şerban exclamă:

— Ha!

Şi-şi izbi palmele una de alta. Era furios. Răcni:

— Şi mă rog, în favoarea cui? Cine profită din mârşăvia asta? Să-l văd, să-l strâng de gât! Care din voi i-aţi intrat sub piele, care ne-aţi jucat festa? Care?

Şi se uita cu nişte ochi mistuitori la fiecare din ceilalţi. Râdea cu ură:

— Voi? Tu, Eleno? Tu, nu-i aşa?

Dar doamna Vorvoreanu era atât de palidă, atât de împietrită, atât de vădit zdrobită, încât se opri, tulburat, şovăind.

— Unde-i Eleonora? întrebă el.

Toţi se priviră miraţi. Tocmai se auzea huruitul unei trăsuri care ieşea pe poartă. Şerban o scutură de umăr pe Elena.

— Trezeşte-te! Unde-i Eleonora?

— A ieşit adineauri, suflă Elena cu o voce atonă, printre buzele-i albite. Din fotoliul lui, colonelul îi fixă pe amândoi cu ochi injectaţi. Părea şi el cu totul frânt, pierdut.

— Mi se pare că dumneaei e persoana, mormăi gros Şufană, cu un râs fără veselie. Şerban sări în sus:

— A! Ea e! Ticăloasa! Bestia! I-auzi tâmpită, toanta, cretina, ce-i poate pielea! Nu ştie să spuie nicio silabă fără să bată câmpii, dă în mintea copiilor...

— Coane Şerbane, oleacă de decenţă...

— ... dar când e vorba să subtilizeze moşteniri, e gata! Nu mai e tâmpită, nici mototoală! Pe bărbatu-său l-a moştenit, pe ramolitul, acuma pe ramolita astălaltă...

— Şerbănică! exclamă Sofia Şufană.

— Ce Şerbănică? Care Şerbănică? Daţi-mi voie să nu am relaţii cu escroci, nici morţi, nici vii! Nici cu cine se lasă escrocat! Dacă vreţi să intentăm proces, ştiţi unde mă găsiţi. Până atunci, vă salut!

Şi ieşi, trântind uşa, trecu prin camera mortuară fluierând şi trânti şi uşa de la intrare de-i sparse un ochi de geam. În salon se lăsase tăcere. Până se ridică Şufană:

— Are dreptate frate-tu, Sofia. Hai, cucoană.

O luă de braţ, ridicând-o de pe scaun, şi ieşi. Alexandru mai rămase să-l mai întrebe pe Antofilache, să încerce să înţeleagă Lovitura testamentului îl ameţise cu totul.

Iar Elena Vorvoreanu, palidă, îngheţată, stătea şi aştepta următoarea lovitură. Ştia că se va mai întâmpla ceva. Îi era frică

de bărbatu-său. „E în stare de orice, îşi spunea dânsa. Se poate să-şi puie capăt zilelor. Poate să mă omoare pe mine. Sau altceva tot de felul ăsta...”

Îi surprinsese o privire aruncată ei, Elenei, soţiei lui. O privire atât de neagră, încărcată de ură feroce, animalică, întunecată, prostească, încât o trecuse un fior. „Mă face pe mine vinovată”, îşi spuse ea. Dar Vorvoreanu nu-i vorbise decât de lucruri neimportante; părea că dintr-odată i-ar fi dispărut orice preocupări şi interese materiale. Elena trecu peste frica ei, văzând de casă şi de înmormântare. O duseră la Cimitirul Bellu pe bătrână şi o îngropară într-o zi însorită, la umbra pinilor. Doamna Vorvoreanu plânse cum se cuvenea, cum plânseră şi celelalte surori şi cumnate (afară de Eleonora care nu veni la înmormântare: se întorsese la ea la ţară). Apoi făcu pomană lucrurile bătrânei, goli şi curăţă camera în care trăise. Colonelul pleca în oraş, la fiecare masă, şi se întorcea târziu, băut şi încruntat.

Apoi, într-o dimineaţă, plecă şi nu se mai întoarse. Elena se stăpâni să nu întrebe o zi, două, trei. Apoi se duse la Şerban acasă să-i ceară sprijinul, sfatul.

— Conaşul e plecat la Paris, i se răspunse. Atunci Elena se duse la Şufană, care o primi în salonul japonez al palatului său clădit de curând de Mincu, cu tavane de lemn chesonat şi aurit, cu policandre uriaşe, devize latine pe pereţi, în marmură şi lambriuri de mătase cu flori de aur, şi oglinzi în rame aurite şi mobile întrucâtva asemănătoare cu stilul Louis XV, vopsite cu aur, şi covoare uriaşe, şi saloane peste saloane, şi o bibliotecă cu zece mii de volume cumpărate în bloc la licitaţia bibliotecii lui Bonifaciu Cozianu.

— Cum, coană Eleno, nu ştii? Credeam că a plecat cu învoirea dumitale, spunea Şufană. Elena dădu din cap, mută.

— Cum adică, a plecat aşa... adică a fugit? urmă celălalt, mirat. Bravos! Dar cum l-a luat Şerbănică, asta nu înţeleg!

Şi-i spuse că Şerbănică îl luase pe colonel, care intrase la el ca un fel de rudă-secretar-valet-factotum, care-i cumpărase biletele până ia Paris, avusese grijă de bagaje, îi ţinea de urât lui Şerbănică şi scotea exclamaţii de admiraţie când acesta făcea glume. Elena ascultă în tăcere, palidă, rece, mută. Apoi se ridică şi mulţumi. Se întoarse acasă şi se aşeză în salonul pustiu, pe un

scaun. Nu pe un fotoliu. Pe un scaun. Elvira intră, deschizând încet uşa. Maică-sa îi zvârli o privire rece şi se răsti la Elvira, rece, dur:

— Ieşi afară! Lasă-mă-n pace!

Şi rămase singură. Elvira. Proasta asta mică. Şi Mişulică, tânăr ofițer. Ei rămăseseră fără nimic. Şi ea, ea, Elena, rămăsese fără nimic. Niciun venit, nicio avere; să vânză un an-doi-trei, şi pe urmă?

Strângea din fălci, cu mânie, ca un bărbat. „M-ai lucrat, *grand'maman,* m-ai jucat. Şi tu, tâmpito, nenorocito, mototoalo, m-ai jucat şi tu. Ei bine, nu se poate. N-o să puteți. Niciodată. Niciodată n-o să rămân învinsă. Până la sfârşit, tot eu vă bat pe voi. Până la sfârşit, tot eu am să vă înving. Dar cum? Cum?" În chinul cumplit, încrâncenat, al convulsiunilor morale care îi cutremurau, zgârceau, schimonoseau conştiința, doamna Vorvoreanu avu o fulgerare cum au avut-o în bătăliile lor hotărâtoare, când viața şi destinul se juca dintr-o singură aruncătură de zaruri, marii comandanți de oşti. „Unde mi-e scăparea? Unde mi-e refugiul?" se întrebase ea. Şi-i venise răspunsul ca o lumină, cu o bucurie şi o certitudine orbitoare: „În mijlocul taberei duşmane. Unde nimănui nu i-ar trece prin gând să se ducă"

— Elvira! strigă doamna Vorvoreanu, ridicându-se. Elvira!

Şi se duse repede la uşă. Dar Elvira venea în goană.

— Hai, îmbracă-te. Spune să înhame caii la trăsură. Plecăm la gară.

— Unde mergem, mămicule? întrebă Elvira.

— Mergem la țară, fetițo, la tanti Eleonora. Hai, nu sta să căşti ochii la mine: du-te şi te îmbracă.

A doua zi dimineața, pe o zi cu soare, cu nori şi cu vânt uscat, care bătea peste câmpia cu grâne şi cu perdele de sălcii pe lângă râuri, şi cu sate, şi cu biserici, şi cumpene, şi turme, doamna Vorvoreanu şi fiică-sa se dădură jos în gara Salcia. Elena Vorvoreanu văzu nişte căruțe oprite lângă gară. Se duse să tocmească un căruțaş s-o ducă pe ea, pe Elvira şi valizele la conacul Eleonorei. Şi, peste o jumătate de ceas, căruța înainta în trapul căluților, zdrăngănind şi scuturându-le obrajii celor două călătoare. Nori mari treceau pe sus, purtați de vânt. Praf uscat se ridica de sub roțile căruței, Țăranul îşi mâna caii, fără să

vorbească, fără să se întoarcă. Şi departe în față, după nişte dealuri scunde, se ghiceau copaci mari cu coroane stufoase şi acoperişul de tablă roşie al conacului. „Până la sfârşit, tot eu o să fiu mai tare!” Aşa se gândea doamna Vorvoreanu, cu toată carnea ei zguduită de trapul căluților amărâți şi de zdruncinăturile căruței care o ducea, spre înfrângere sau victorie.

PARTEA A ŞASEA

BIJUTERII DE FAMILIE

I

Primii copii născuți din căsătoria (blestemată cu fecunditate) a lui Lăscăruş Lascari cu Davida fură două fete, botezate după numele mamei şi surorii lui Lăscăruş, Eleonora şi Elena. Eleonora, măritată cu Smadoviceanu, senator dintr-un județ de la câmpie, mare proprietar, rămasă curând văduvă şi fără copii, se retrase la țară, în cel mai păcătos din conacele sale. Era o femeie singuratică şi ciudată, socotită de unii neroadă din naştere, de alții nebună; îmbătrâni foarte repede, înainte de vreme; deşi n-o despărțeau decât doi sau trei ani de Elena, părea o babă când Elena era încă în strălucirea unei frumuseți masive şi blonde moştenite nu se ştie de la care strămoş. Elena era admirată şi trezea pasiuni în Bucureştii anilor 1880. Fugi de acasă cu un căpitan Vorvoreanu din roşiorii de gardă – nu din Vorvorenii de la Vârvor de lângă Craiova, ci o ramură depărtată, cu moşii prin Buzău – şi se mărită cu el împotriva voinței, şi în ciuda furiei cumplite a lui Lăscăruş, care ținea foarte mult la ea, nu voia s-o vadă măritată aşa de curând şi-l detesta pe Vorvoreanu: „Ticălosul, răcnea Lăscăruş spumegând, mi-a spurcat fata! M-a dezonorat!” Plângea cu lacrimi adevărate, trăgându-se de barbetele cărunte, când îşi închipuia ce se petrecuse între Elena şi tânărul ofițer mustăcios şi împintenat. De aceea, o dezmoşteni pe fată şi n-o mai văzu niciodată.

Încercarea disperată a soților Vorvoreanu de a-şi reface averea a avut sfârşitul cunoscut. După dispariția colonelului Vorvoreanu şi cearta cumplită dintre moştenitorii Sofiei Cozianu, doamna Vorvoreanu, speriată de sărăcie, se hotărî să „încerce ceva” cu Eleonora şi se duse la ea la țară cu fiică-sa, Elvira.

Erau acolo de câteva săptămâni, la sfârşitul iernii şi începutul primăverii lui 1907. Conacul nu era departe de gara Salcia. Şi înspre Salcia, într-o dimineață rece, o locomotivă scundă, cu un horn lung în chip de pâlnie, trăgea încet şase vagoane de-a lungul câmpiei. Cele de clasa a treia erau pline de țărani, muieri, babe, soldați, care se întinseseră pe culoarele celor de-a doua şi de-a întâia şi se uitau cu curiozitate nestânjenită la boierii în haine nemțeşti întinşi pe banchetele de pluş. La rândul lor, boierii se

uitau la oamenii cu căciuli rupte şi cojoace zdrenţăroase, apoi întorceau privirile în partea cealaltă, stingheriţi, asupra câmpiei vărgate de dâre de zăpadă netopită. Dar mutrele galbene şi flenduroase de pe culoare rămâneau să se uite nestrămutat la ei cu ochii uneori arzători de friguri. Apoi, din când în când, ţăranii părăseau această contemplare mută şi îşi adunau capetele ca să stea de vorbă cu glas scăzut. Atunci aruncau doar câte o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite, gulere înalte, pălării tari şi lanţ de aur pe pântece.

Controlorul era nebărbierit, gras, unsuros, cu obrajii îmbujoraţi. La capătul unui vagon de clasa a treia se aplecă afară şi strigă:

— Ce faci acolo, mă? Dă-te jos!

Omul care şedea afară pe scara vagonului ridică faţa şi zâmbi. Era subţirel, mărunt, cu faţa mototolită, bătută de vânturi şi ploi şi mistuită pe dinăuntru de foame. Ochii mici, înfundaţi în cap, cenuşii, aproape albi, erau strălucitori şi pătrunzători. Privirea le ţâşnea în afară, străpungătoare ca un spin de oţel. Omul purta o şapcă neagră de elev de liceu, cu cozorocul mare, pătrat şi plesnit în mai multe locuri. În frunte şapca avea câteva litere brodate cu firet de aur. Ea era cel mai acătării veşmânt al omului, căci altminteri n-avea decât o haină de soldat, veche şi ruptă, şi o pereche de nădragi zdrenţuiţi, cu turul atârnând prea jos şi legaţi la glezne cu sfoară. Picioarele nu-i erau încălţate decât într-o coajă groasă de glod uscat. Şedea ghemuit pe scara vagonului, cu un băţ strâns subsuoară, cu urechile în gulerul ridicat şi cu mâinile în buzunare. La glasul aspru şi nesimţitor al controlorului, omul de pe scară zise:

— Cine? Eu?

— Da, tu! Dă-te jos! Ce faci acolo?

— Iaca umblu şi eu cu trinu...

— Dă-te jos!

— De ce să mă dau? Ce, vrei să-mi rup ceva?

Controlorul se gândi puţin, apoi zise:

— Bilet ai?

Celălalt surâse luminos:

— N-am, că sunt sărac... De un' să am bilet?

Controlorului i se urcă sângele în cap. Urlă:

— Dă-te jos, bă, n-auzi?

— De ce să mă dau? întrebă omul. Îi pierea zâmbetul pe încetul.

— N-ai bilet? Te dai jos! Nu e voie să umbli cu trenul fără bilet! Trebuie să plăteşti!

— Nu vreau, na! Cui să plătesc? Dumitale? Nu vreau să vă plătesc, bre! Umblu cu trinu şi nu plătesc, şi gata!

Controlorul urlă răguşit şi spărgându-şi glasul de furie:

— Să te dai jos! Imediat să te dai! Uite tâlharul!

Şi începu să-l înjure. Se întoarse să ia tot vagonul de martor la neobrăzarea călătorului de pe scară. Deschisese gura să vorbească. Dar o închise numaidecât, în vreme ce o uimire neîncrezătoare i se răspândea treptat pe obraz. Tot vagonul se adunase îndărătul lui şi-l privea duşmănos. Un soldat îi zise:

— Lasă-1, domnule, că e băiat sărac şi el, o fi având nevoie...

Altul se aplecă în afară şi strigă:

— Un' te duci, bre Marinică?

Omul de pe scară se-ntoarse şi zise:

— Umblu şi eu, aşa...

Dar nici cel din vagon, nici Marinică nu avuseseră vreo urmă de veselie în glas. Ţăranii şi muierile erau şi ei întunecaţi. Flăcăul care strigase la Marinică era un vlăjgan cu sprâncenele groase. Se răsti la controlor:

— Lasă-l! Ce, vrei să-l dai jos să-şi rupă ceva ori să moară, ai? Aşa aţi vrea voi, fire-aţi ai dracului de pezevenghi, să-şi rupă oamenii coastele!

Şi-l înjură pe controlor printre dinţi, privindu-1 drept în faţă.

Controlorul stătea cu ochii holbaţi, ca şi cum ar fi pierit pământul de sub el. Zise:

— Păi... n-a plătit biletul...

— Ce bilet, mă, ce bilet... biletul şi Hristosul mă-ti! urlară mai mulţi oameni la el. Se scotoceau în buzunări sau în sân, desfăceau basmale sau chimiruri, îi arătau biletele, întinzându-i-le sub nas, strânse în pumni noduroşi:

— Iote, mă, bilet! Toţi avem bilete! Iote bilete, na!

— Păi, da' el n-are, ăl de-afară! ţipă controlorul.

— Pe el mai lasă-1, că v-ajunge cât am plătit noi! Ce, ai să mori dacă-1 laşi! Ce-ţi pasă ţie, bă? Lasă-1.

— Păi nu e voie! Nu dă voie legea!

— Care lege, mă?... Legea şi biserica voastră! Care lege, mă? Ce,

e lege să-l omori pe omul sărac? Legea mamii voastre... Mă! strigă flăcăul cel voinic în ochii controlorului. Acesta se dădu un pas îndărăt şi cu spatele la uşă, o deschise şi ieşi pe platforma vagonului. Strigătele de furie şi blestemele amuțiră îndărătul uşii închise. Controlorul îşi ridică chipiul, îşi şterse fruntea, apoi trecu pe platforma vagonului următor, se aplecă peste balustradă şi se răsti la Marinică:

— Bă, ăla! La prima stație te dai jos şi te cari, bă, că dacă nu, pun polițaiul pe tine! N-auzi?

Dar la toate ferestrele vagonului din care ieşise apărură capete mâniate. Flăcăul cel voinic țâşni pe uşă în urma controlorului, cu pumnii încleştați. Controlorul pieri în celălalt vagon, alergă pe culoar, trântind uşile în urmă-i, apoi în celălalt, până la vagonul de poştă, în care se încuie îngrozit. Câțiva țărani se revărsară până la capătul trenului, apoi se întoarseră înjurând şi blestemând, azvârlind priviri încruntate pe ferestrele compartimentelor de clasa întâi şi a doua. Vagonul din care plecaseră îi primi cu glasuri, strigăte, cu gâgâitul gâştelor legate în coşuri pe sub bănci. Un frânar negru de cărbune, cu un felinar mic aprins fără rost în mână, trecu prin vagon şi întrebă ce s-a întâmplat. Asculta lămuririle oamenilor şi râdea, arătându-şi dinții. Dintr-un buzunar al său ieşea capătul unui ziar împăturit. Flăcăul care-1 cunoştea pe Marinică îl trase de mânecă pe tânăr şi, arătându-i ziarul cu degetul, îl întrebă, şovăitor şi în acelaşi timp cu o dorință hotărâtă:

— E al dumitale ziarul?

Frânarul dădu din cap: da, era al lui.

— E proaspăt?

Frânarul făcu iar semn că da. Flăcăul apucă ziarul cu vârful degetelor groase şi aspre, cu unghiile îngroşate, cărnoase, şi-l trase afară privindu-1 pe frânar în ochi. Zise:

— Scrie... ceva nou?

Frânarul zise foarte serios:

— Scrie... Şi murmură: S-au sculat în Moldova...

Flăcăul se schimbă deodată la față şi se aplecă înainte:

— Zi: s-au sculat? Aşa-i?

Frânarul dădu din cap, grav. În jur se adunaseră mulți din cei care făcuseră gălăgia de adineauri. Flăcăul întrebă, cutremurat:

— Nu ştii: ne dă pământ?

Se făcuse galben. Frânarul se uită împrejur. Zeci de perechi deochi negri în fețe slabe, uscate, de culoarea nesănătoasă a cerii vechi, îl priveau în tăcere. Frânarul se simți în mijlocul unui lucru necunoscut şi nou. I se stârni o tulburare înăuntrul trupului şi îngăimă uitându-se mereu împrejur:

— Nu ştiu...

Apoi ieşi din cercul acela de ochi, coborî din vagon. Afară, în aerul rece de sfârşit de iarnă, se ridica pana albă de abur şi şuieratul locomotivei care intra în gară.

Era o clădire mică, zdrobită sub cerul uriaş, plin de nori învolburați, cenuşii, bătuți de vânt. Pe peron stăteau înşirați sute de oameni, toți în aceleaşi haine sărăcăcioase de postavuri cafenii şi negre, cu aceleaşi căciuli tocite, cu fețele negricioase şi supte. Vorbeau cu toții, şi deasupra gării plutea zvonul de glasuri crescând şi descrescând. Un tânăr cu două fire de mustață, îmbrăcat în haine nemțeşti, trecea printre grupuri. Purta pe cap o şapcă la fel cu a lui Marinică, dar nouă. Oamenii îl opreau şi îl întrebau ceva, un lucru pe care tânărul nu-1 pricepea încă. Se îngrămădeau în jurul lui. Marinică sărise de pe scara vagonului. Încerca, în vârfurile picioarelor, să privească peste umărul oamenilor şi să prindă o vorbă, să înțeleagă. Deodată gloata îngrămădită izbucni:

— Huoo!

Oamenii de lângă Marinică fluierau ascuțit, palizi la față. Inelul des de bărbați se desfăcu. Marinică zări printre ei pe tânărul în haine nemțeşti şi chipiul unui vardist. Oamenii huiduiau şi fluierau. Vardistul îl împingea de braț pe tânărul acela şi intră cu el în clădirea gării, pe o uşă cu geamlâc pe care scria *Şeful gării.* Tânărul se împotrivea şi striga:

— Nu-i adevărat, domnule! N-am zis nimica!

Dar sergentul îl împinse înăuntru. Pe peron țăranii huiduiau şi fluierau. Marinică întrebă:

— Ce fuse asta, frate?

Oamenii care fluierau lângă el se depărtară fără să-i răspundă şi începură să strige:

— Să-i dea drumul! Să-i dea drumul!

Un acar trecu cu un ciocan mare pe umăr. Zise tare:

— Să-i dea drumul, da! Că n-a făcut nimica rău! Na-vă, fraților!

Şi începu să le bage în mâna oamenilor nişte foi de hârtie.

Şi Marinică se trezi cu una. Se uită la ea, o împături încet şi o băgă în buzunar.

La geamul şefului de gară se îngrămădiseră oamenii ca un roi de albine şi strigau. Unul începuse să bată cu pumnul în geam, de zdrăngănea toată sticla geamlâcului. Foarte puțini oameni stăteau în grupuri de trei-patru, din care unul le citea anevoios celorlalți fițuicile acarului sau gazeta sosită cu trenul. Şi mai puțini, mai ales muierile şi babele, se risipiseră pe drumurile lungi ale câmpiei ce se înnodau în dosul gării. Altminteri, gloata stătea şi striga pe peron, intra pe uşă în gară, în birouri, în vreme ce sus de tot se răsuceau ca nişte rotogoale de fum cețurile înalte şi norii întunecați ai începutului furtunos de martie.

Un glas limpede de orăşean, care spunea uscat şi simplu vocalele, se ridică deasupra gălăgiei:

— Ce este, oameni buni? Ce vreți? Ce s-a întâmplat? Eu sunt prefectul vostru. Ia spuneți-mi mie.

Era un domn tânăr, frumos, cu mustățile cernite şi întoarse în sus. Era în costum de vânătoare englezesc, din stofa cu pătrățele, cu gulerul scrobit înalt de-o palmă. Din pricina gulerului ținea capul pe spate şi-i privea pe oameni de sus.

Țăranii tăcuseră. Erau nemulțumiți, întunecați. Marinică întrebase şi pricepuse despre ce era vorba. Răspunse dindărătul şirurilor de oameni:

— Studentul, boierule... L-a băgat în gară, l-a arestat pe student...

Oamenii se-ntorceau să-l vadă pe Marinică.

— Ia vino mai aproape. Cine l-a arestat pe student?

— Vardistul, boierule... Porunceşte-i să-i dea drumul, că altfel nu e bine... Ce dreptate e asta? Ce rău a făcut? Învață şi el oamenii...

Ochii prefectului alunecară o clipă în orbite. Nu pricepea. Se petrecea ceva neobişnuit aci. Zise:

— Cine învață oamenii? Studentul? Ce-i învață?

Zidul de țărani îl privi în tăcere. Apoi crescu în ei un mormăit de nemulțumire. Marinică murmură:

— Ce-i învață el, bine-i învață...

Prefectul roşi. N-ar fi trebuit să se amestece. Acum îşi dădea seama. Dar era prea târziu. Sau nu era prea târziu şi trebuia totuşi să se retragă. Intră în biroul şefului de gară.

Acarul, cel cu fițuicile, citea una din ele unei grămezi de oameni ce creştea din ce în ce mai mult:

... aşadar nu vă fie milă, fraţi ţărani: tăiaţi, ucideţi, daţi foc, nu vi gândiţi la păcat, căci nici ei nu s-au gândit că voi sunteţi oameni şi v-au pus înjug şi v-au batjocorit. Grăbiţi-vă şi vă faceţi dreptate, ci alfel grea pedeapsă va cădea asupra voastră. Împărţiţi pământul între voi, ardeţi conacele, ardeţi condicele de învoieli şi datorii, goniţi pe ciocoii în tot timpul mă gândesc la voi cu inima mâhnită şi plină de ceaţă. Aceasta este iscălitura noastră adevărată: Buni prieteni şi apărători ai neamului românesc...

Acarul tăcu şi se uită împrejur. Oamenii stăteau împietriţi cu ochii în gol. Acarul zise:

— Noi, dacă vine armata să facă cuiva ceva, nu-i dăm drumul mai departe... Facem trenurile să se ciocnească, ori le stricăm frânele, ori ceva...

Era un om cu faţa cenuşie, secată de grija şi de mâhnirea care-1 rontăia pe dinăuntru ca un şoarece harnic cu dinţi înveninaţi. Se uita la toţi, pătrunzător. Zise:

— Nu trage armata cruce-n cruce... Ei nu ştiu cine suntem noi şi cine sunt ei? Tot oameni săraci, feciori de gospodari...

Era foarte liniştit şi nu cobora glasul. Mai zise:

— Măi vecinilor, care sunteţi rezervişti..., dacă vă zice ofiţerul să trageţi în oameni, voi în el să trageţi foc!

Un soldat zise:

— Ba noi nici nu ne ducem... Mergem în sat îndărăt. Că al nostru, ciocoiul, încă nici n-a făcut învoielile şi nu ştiu ce-om mai mânca la iarnă...

Acarul îl întrebă, cu gura strâmbată de mâhnire şi necaz:

— Te duci acasă. Şi ce faci acasă? Stai cu mâinile în sân. Cu toţii staţi cu mâinile-n sân. Ca frunza şi ca iarba sunteţi. La noi în sat de unde sunt eu, la Dobrunu, suntem două mii de suflete. Şi ciocoi câţi sunt? Fro cinci-şase. Şi doi jandarmi. Ei, a făcut cineva ceva? Trudesc oamenii şi asudă sânge, plătesc bir, amenzi, bacşiş jandarmului, că eu d-aia am fugit de intrai la meseria asta. Dar oamenii au rămas îndărăt în sat, două mii de suflete. Numai să se strângă împrejurul ciocoiului pe uliţă, l-ar zdrobi între ei cu piepturile. Cu grămada. Nici deştiul n-ar avea trebuinţă să-l puie

pe ciocoi. Cu piepturile, da... Şi voi ce faceţi? Ai? Vă duceţi acasă; da' acasă ce vreţi să faceţi?

Întorcea de la unul la altul privirea sa aspră în obrazul secat de viaţă grea, şi-l privea drept în ochi, ca şi cum ar fi vrut să-l ia pe fiecare de piept şi să-l scuture. Oamenii stăteau şi se uitau ţintă la el. Tăceau. Nu ştiau ce vor să facă acasă. Marinică rosti în tăcere celorlalţi:

— Ei, ce să facem? Învaţă-ne dumneata ce să facem!

— Ia mai ascultaţi o dată ce scrie acilea, zise potolit acarul. Scoase manifestul din buzunar şi începu să-l citească încă o dată, încet, cu greutate, dar cu hotărârea încăpăţânată de a desluşi fiecare cuvânt. În stânga ţinea ciocanul acela mare şi-l scutura din când în când, ca şi cum ar fi vrut să izbească.

Clopotul gării bătu muzical două semnale. În clădirea gării, prefectul asculta plictisit şi tulburat, cu gândul aiurea, învinuirile vardistului:

— Agită oamenii, să trăiţi... Îi învaţă prostii, că o să li se împartă moşiile, şi să dea foc la conacul prinţului, să trăiţi dom' prefect, zău aşa...

Tânărul protesta:

— Eu nici n-am priceput ce vor de la mine, pe cuvânt de onoare, domnule prefect. Nici nu sunt student, sunt elev în clasa a opta... Le-am răspuns aşa, într-o doară... Vă dau cuvântul meu de onoare... Vă rog, daţi-mi voie să plec... Pierd trenul...

Prefectul se uită la coşurile ce împodobeau faţa tânărului, care-şi mai dădu cuvântul de onoare de câteva ori.

— Bine, domnule. Poţi pleca...

Apoi, către vardist:

— Unde e aici telefonul cu oraşul?

Pe când cerea telefonic pentru a doua zi douăzeci de soldaţi să păzească parcul şi castelul prinţului, auzi strigătele de bucurie şi uralele ţăranilor care-1 înconjurau pe elevul din a opta. Tânărul, cu şapca alunecată strâmb pe cap şi cu urechile roşii, se topi într-un vagon. Trenul pornea. Oamenii chiuiră prelung. Pe scări, câţiva soldaţi ce se întorceau din concediu traseră focuri de puşcă în aer.

La fereastra biroului mişcării apăru, palid, chipul prefectului, cu ochii iscoditori şi speriaţi. Apoi prefectul ieşi şi trecu repede prin mulţime. Întrebă:

— Vedeți, oameni buni? S-au lămurit lucrurile. A fost o greşeală. Cereți numai liniştit, faceți-vă plângerile fără dezordine, veniți la mine cu nevoile voastre şi vi se va face dreptate... Dar ce v-ați adunat aşa mulți aici în gară?

— Suntem rezervişti...

— Aşa? Bravo, foarte bine... Vă cheamă țara şi regele, faceți-vă datoria...

Deodată unul mai dindărăt izbucni aproape țipând:

— Da' noi în frații noştri nu tragem!

Şi mulțimea izbucni într-un mormăit de nemulțumire. Nu. În frații lor n-aveau să tragă. Prefectului îi jucară iarăşi ochii. Ce era cu oamenii ăştia? înnebuniseră? Se întindea şi aici molima din Moldova? Imposibil... Şi totuşi...

— Cine spune să faceți una ca asta, oameni buni?... Vedeți-vă de treabă, ascultați de mai-marii voştri, rămâneți cu credința în Dumnezeu, şi... şi... o să fie bine, ascultați-mă pe mine. Nu vă luați după nebunii care răspândesc vorbe nesăbuite... De unde sunteți voi?

Răspunseră într-o doară, fără bunăvoință, că sunt din Hotare, din Salcia, din Vădastra, din Vladomira, din satele de pe marginea bălții. Prefectul le dădu bună ziua şi se depărta repede spre trăsura prințului, care-1 aştepta îndărătul gării, cu vizitiul țigan pe capră şi caii negri, nervoşi, scurmând pământul şi mestecându-şi zăbalele. Prefectul îşi ştergea fruntea cu batista. Trăsura porni şi se pierdu printre casele dindărătul gării.

La bună ziua prefectului nu răspunseseră decât câțiva, mai slabi de duh, moale „să trăiți". Ceilalți întoarseră spatele şi se adunau acum împrejurul câte unuia care le citea ziarele sosite cu trenul acesta de dimineață: dădeau ştiri despre răscoalele țărăneşti din Moldova. Alții se scurgeau, vorbind tare, pe drumurile noroioase. Iar Marinică porni singur. Umbla repede, şi în curând lăsă în urmă drumeții ce veneau dinspre gară. Casele se răriră, încetară. Şesul întins şi rece era pustiu cât vedeai cu ochii. Marinică mergea zgribulit, cu bățul de alun strâns subsuoară, cu capul înfundat între umeri şi cu urechile în guler. Umbla pe drumuri şi se uita la zările pustii. Păduricile negricioase sau roşcate îşi ciocneau ramurile seci, ogoarele negre şi cleioase ieşeau de sub întinderile celor din urmă zăpezi din martie. Pe sus, norii călătoreau prin cerul de fum. Uneori, din strecurătoarea de

ceață, sfârâia pe pământ o ploaie subțire şi rece. Alteori se pogora zăpadă în cea mai mare tăcere. Marinică umbla pe drumeaguri, omuleț pribeag şi rebegit, mototol negru risipit departe pe întinsul şesurilor, hoinar prin ultimul ger şi prin cețurile care veneau dinspre Dunăre. Îi pătrunsese frigul prin picioare, mergea în neştire, amorțit, cu mâinile în buzunare şi cu bățul strâns subsuoară Mintea îi umbla încet de tot, gata să încremenească de oboseală şi nu putea să prindă gândul pe care-1 căuta, să-l oprească, să-l ia de piept şi să-l întrebe:

„Ce vrei, mă, cu mine? Cine eşti tu, şi ce vrei?"

Mai merse o bucată de drum şi zări cum se prelinge pe pământ, ca un cățel cu coada prea stufoasă, o vulpe mică şi galbenă. Rămase să se uite la el cu urechile ciulite, de departe. Marinică se opri de data asta şi se uită peste câmpul alb de zăpadă udă, gata să se topească Stătea cu mâinile în buzunare şi se uita la vulpe. Strigă la ea:

— Hâş!

Vulpea nu se mişcă. Ştia că e prea departe ca să-i poată face ceva. Marinică râse şi o înjură. Vulpea, nimic. Marinică dădu din umeri şi plecă mai departe, vegheat de departe de către sălbăticiune, dintre doi mărăcini. După o sută de paşi, se uită peste umăr. Vulpea se depărta în grabă, cu botul în pământ şi târându-şi coada pe zăpadă.

„Merge şi ea după daraverile ei, de...", se gândi Marinică şi se pierdu iar în ceață. Bălțile drumului le ocolea. Se mai suia pe poteca de pe margine. Din când în când încerca să fluiere printre dinți, dar se lăsa curând. Era frig.

Într-o vreme, gândul lui Marinică se opri, şi Marinică uită de el. Câmpia era nesfârşită de jur-împrejur. Pe alocuri se ridica sau cobora în văi puțin adânci. O mare părăsire bătea pe deasupra câmpiei ca un vânt, şi o mare tăcere. Drumețul se opri. I se păruse că umblă cineva în urma lui. Se uită împrejur. Nimeni, nimic, cât vedeai cu ochiul. Se uită în sus la cerul de cenuşă. Ridică amândoi pumnii, amenințând pe cineva ascuns în vârtejurile fumurii ale norilor furtunoşi din martie, care-şi răsuceau şi-şi desfăceau spiralele de abur negru. Apoi rămase pe loc şi gândi multă vreme. Dacă stătea pe locul acesta fără să se mişte, poate că nimeni n-avea să se arate de nicăieri. Zarea avea poate să rămâie deşartă, cerul prea înalt.

De sus, începu să cearnă zăpadă măruntă, care i se topea pe obrazul ridicat şi-l umezea.

Dacă rămânea în locul ăsta aşa în picioare, cu bățul la subsuoară, putea să stea aici o mie de ani singur. În vecii vecilor, de jur-împrejur singurătate şi deasupra cerul şi sfârşitul iernii, văzduhul nemişcat şi zăpada care cădea fără zgomot. Putea să adoarmă aici, aşa, în picioare, şi să stea. Nimeni n-avea să vie. Nimic n-avea să se-ntâmple.

Atunci începu să bată uşor un vânt reavăn şi zăpada încetă să mai cadă. Marinică mirosi vântul şi clipi din ochi. Mirosea a pământ, a noroi care începe să se încălzească la soare. Mirosea crud, proaspăt. Marinică îşi mişcă degetele de la picioare, aducându-şi aminte cum îi pătrundea glia printre ele, când umbla după plug. Mirosul de humă trezită se înteți. Venea dinspre Dunăre, amestecat cu mirosul de baltă.

Marinică se înfioră şi se cutremură. Apoi clipi iar din ochi şi o luă la picior. Îşi adusese aminte de gândul lui. Acuma îl şi înțelesese. Da, aşa trebuia făcut.

Mergea harnic şi se socotea. Nu trebuia să mai fie sfios, ca înainte. Înainte oamenii nu-1 crezuseră decât pe jumătate, şi treaba o făcuseră cu jumătate de inimă. Acuma trebuia pe de-a-ntregul, orice s-ar întâmpla. Da, da, aşa trebuia făcut. Închise ochii şi se gândi la conacele toate, de jur-împrejur, cu magazii, cu hambare, cu grajduri pentru cai şi pentru slugi, şi le văzu deodată cu ochii minții, pline de sânge, de foc şi de fum. Da, da, aşa trebuia făcut.

Se iveau case acoperite cu stuf cenuşiu, ghemuite pe lângă drum, prin gropi. Înainte de a ajunge la capul satului, un om care şedea pe un ciot la marginea drumului se ridică, făcu trei paşi, târându-şi puțin un picior, şi se opri să-l aştepte pe Marinică. Era tânăr, înalt, lat în spete şi cu ochii verzi, tulburi. Zise:

— De departe vii, de departe?

— De departe...

— Mai departe ca de la gară?

Marinică dădu din cap şi zise:

— De la gară nu-i nicio zi de drum...

— Şi vii de mai multe zile, zi?

— De multe... Nici nu le mai ştiu socoteala, zise Marinică. Apoi adăugă:

— Dar sunt ostenit... Şi nemâncat... Şi mi-e frig.

Celălalt zise:

— Păi să vii să mănânci la noi şi să te odihneşti. Foc n-avem.

Dar asta numai aşa, în treacăt: bine, fie şi aşa, nu de asta îi păsa lui. Întrebă iar, ferindu-se:

— Dar... cu lucrurile, cum mai merge?

— Bine, cum să meargă, zise Marinică. E ordin să se scoale oamenii.

— E ordin, zi? Aşa-i că e?

— Cum să nu fie, zise Marinică. L-am văzut chiar cu ochii mei, ordinul.

— Hai încoa, zise celălalt grăbit, îl luă de mânecă pe Marinică şi intră cu el în sat. În drum se opri de două-trei ori şi-l măsură cu privirea din cap până-n picioare. O dată îl întrebă bănuitor:

— Dar... la noi cin' te-a trimis? Ori venişi aşa, singur?

— Lasă, neică, nu mai le şti şi dumneata pe toate... zise obosit Marinică, străpungându-1 cu ochii săi mici şi luminoşi. Celălalt întoarse capul, oftând ca de-o grijă grea, şi-l trase pe drumeț cu mare grăbire după sine.

Satul era pustiu. Doar vreun câine cu blana zbârlită de umezeală umbla ocolind gropile de noroi ale drumului. Câte-un buluc de oameni în zăbunuri cafenii şi cu căciulile pe ochi stăteau în vreun prag de casă şi întorceau capetele să-i vadă pe cei doi trecători. În fața primăriei, iarăşi buluc de oameni sub tindă. Unii-1 strigară pe tovarăşul lui Marinică:

— Rizeo, bă! Rizeo!

Dar omul părea că nici n-a auzit şi-l mâna înainte pe Marinică. Se opriră pe podețul care trecea peste şanțul şoselei şi ducea într-o ogradă. Rizea stătu câteva clipe în cumpănă, cu capul în pământ. Apoi se întoarse la Marinică şi-l privi cu ochii săi tulburi, verzi, întrebă:

— Da'... oamenii s-au sculat?

Marinică avea ochii limpezi şi neclintiți. Zise:

— S-au sculat. Dau foc, omoară pe boieri... s-au sculat, da... Dacă e ordin? E ordin!

Rizea mai stătu puțin şi trecu înainte pe poartă, târându-şi piciorul. În tinda unei căsuțe strâmbe, se mai opri şi se mai întoarse o dată la Marinică. Iar îl măsură din cap până-n picioare, cu bănuială şi neîncredere, şi întrebă:

— De la cine e ordin, neică?

— De la regină, zise Marinică obosit.

Rizea tăcu şi se gândi. Apoi zise:

— Cum să fie de la ea, că regele dă ordin, nu ea... şi el ține cu boierii... Ai? Cum vine asta?

— Regele a murit, zise Marinică.

Rizea îl privea cu ochii săi verzi, grei de necaz. Era un flăcău frumos, cu obrazul lat şi cu sprâncenele arcuite. Stătea cu umărul la uşă şi cu capul plecat, ca şi cum ar fi ascultat ce se vorbeşte înăuntru. Apoi deodată se hotărî, deschise uşa şi intră, făcându-i semn lui Marinică şi zicând:

— Vino-ncoa.

În odăița strâmtă şedeau în semiîntuneric mai mulți țărani, unii cu cojoacele pe ei. Fețele nu li se vedeau bine. Se bănuia o muiere cu broboadă neagră. În lumina slabă a peticului murdar de geam bătut în cuie, se zărea uneori aburul unei răsuflări. Oamenii vorbeau încet, cumpătat, rar. Când intră Rizea cu Marinică, tăcură. Marinică le dădu bună ziua şi ei îi răspunseră cu un murmur întunecos, nedesluşit, ațintindu-1 cu pupilele lor negre şi nepătrunse. Se înghesuiră puțin să-i facă loc lui Marinică pe o laviță. Rizea îi zise femeii:

— Dă-i ceva să-mbuce dumnealui, că vine de departe.

Femeia zise posac:

— Ce să-i dau? Mai pofteşti şi oameni în casă...

Rizea zise:

— Dă-i ce-o fi...

Oamenii tăceau. Femeia se înveli mai bine în broboadă şi zise:

— Ce, tu ai mâncat azi-dimineață? Ai aruncat-o... Ai zis că e stricată şi n-ai vrut să guşti... Nu te-ai gândit că mai e pân' la vară...

Rizea zise:

— Alta nu făcuşi?

Dar femeia ieşise. Se întoarse cu o bucată de mămăligă şi cu o ceapă. Marinică mâncă, tingând ceapa în sare. Rizea îi zise:

— Aşa e la noi... Nu mai ştim gustul cărnii... Mămăliga cu ceapă e a noastră...

— Şi cu ardei, zise un om, şi ceilalți râseră fără veselie. Unul adăugă:

— Şi mămăliga e cam stricată, că ne lasă boierul cu porumbul

pe câmp iarna nedijmuiți... Şi pescuitul pe baltă e tot al lui...

Rizea zise:

— Mie-mi zicea tata că a fost o vreme când trăiau oamenii bine aci la noi...

— Eu nu cred, zise muierea, cu otravă în glas, şi toți tăcură.

— Beiul, zise un om în şoaptă... Grijania...

Dar nu-şi termină blestemul. Îl părăsi obosit, ca şi cum ar fi ştiut că nu se poate uşura cu un blestem. Marinică îşi şterse gura cu dosul mâinii. Rizea zise, privindu-i ciudat:

— Dumnealui vine de departe... A auzit veşti.

Oamenii tăcură, dar se plecară uşor înainte. Unul zise gros:

— Ce veşti?... Veşti ne trebuie nouă? Dreptate ne trebuie...

— Lasă, nea Iordache, zise Rizea. Lasă să spuie dumnealui... Să vezi...

— Nu crez, zise Iordache. Nu-mi trebuie... Mie dreptate-mi trebuie...

Oamenii murmurară neliniştiți. Rizea îi zise lui Marinică, aritându-1 pe Iordache:

— Dumnealui are un necaz mare...

Iordache se plecă înainte. Era voinic, roşu la față, cu mâinile groase şi cu țeasta rasă cu briciul, albăstrie. Avea vinişoare de sânge în albul ochilor. Zise:

— Uite, văz că eşti străin: să-ți spui... Mă duc odată la Ivancea, administratorul ciocoaicei, bătrânei, de la noi din sat, hoaşca... Smadoviceanca... Zice Ivancea, gras cum e el, ca un mistreț:

„Iordache – zice – am auzit că ai bani."

„Am, domnule Ivancea, zic. Am, cum să n-am. Sunt plin de bani, că şi de la tata ce-am mai moştenit..."

Oamenii râseră cu mâhnire. Iordache urmă:

— Eu nu ştiam ce are el de gând. Când colo – aia era prin toamnă – mă trezesc ieri cu jandarul, cu proces-verbal, ca să-i plătesc datoria lui Ivancea. „Ce datorie?" – „Datoria de cinci sute de lei. Uite, hotărâre de la judecătoria din Salcia. Citație la procesă ți-a venit: nu te-ai dus" zice. Eu: „Care citație, mă?" El, nu, că mi-a venit citație şi nu m-am dus să mă înfățişez. Zic: „Mă, eu mă iau de piept şi cu Dumnezeu pentru asta. Mă duc la judecător!" Jandarul râse pe sub mustața: „Ți-a trecut cică termenul de împotrivire. Gata, s-a-ngropat."

Tăcu şi se uită împrejur, suflând greu. Zise:

— M-am sfătuit cu oamenii, de! Mi-au zis: „Aşa face el, Ivancea. E înţeles cu jandarul, cu primarele, le dă bacşiş, de nu ne aduc citaţiile. Noi nu ştim nimic şi ne judecă.”

Oftă greu, gemu, cu pumnii pe genunchi:

— Vorba e: de un’ să scot atâţia bani? Cui să vând ce-oi putea vinde? Crâşmarul sau ăia bogaţii, alde Geambaşu, ori Chiriţă, când te vede că ai nevoie, beleşte pielea de pe om.... Of! Of! Of!...

Rizea zise:

— Poate să te duci la primarele, că e chiabur, are de unde...

Iordache îl privi, apoi plecă capul. Femeia ţipă lui Rizea:

— Taci, măi nebune, şi nu-1 mai amărî, fire-ai al dracului...

Rizea se-ntoarse liniştit către Marinică şi zise:

— Mulţi au păţit-o... dar le e ruşine să spuie, că se fac de râsul satului şi mai bine plătesc... Vinde calul, vinde boii, vinde sapa, vinde tot... Se vând şi pe ei... Şi când n-or mai avea ce vinde... Eeeh...

Urmă o tăcere lungă. Un om zise:

— Cam toţi suntem datori... Nu-ş’ cum le potrivesc ei, de nu te plăteşti de-un pol o viaţă întreagă... Şi la beiul, şi la Smadoviceanca, gem hambarele... Când fu seceta aia de acum şase ani, de vedeai şopârla pe câmp, am dat în genunchi la ei ca să ne ajute. Ei, ba... Vreun pumn de fainâ? Munceşte, mârlane, un an de zile, şi doi şi trei.

Iar tăcură. Dar Marinică zise în sfârşit:

— În Moldova au dat foc... Au intrat cu plugul în moşia boierului... Erau acolo moşii de umblai cât vedeai cu ochii, şi tot boierul ăla era... Nu scăpai de el, că n-aveai un’ să fugi...

— Şi la noi e aşa, zise Rizea, privindu-1 cu luare-aminte. Şi la noi moşia prinţului ţine de Hotare, până la Vladomira şi la Văstra şi la Studina. Şi noi, aici, n-avem unde răsufla de Smadoviceanca...

— Pe arendaşi i-au tăiat, zise Marinică. Da, i-au tăiat. Era acolo unul de zicea: „Oameni buni, la anul o să-mi trageţi voi la jug, voi cu muierile voastre...” L-au tăiat şi pe el...

— Şi al beiului, arendaşul din Vladomira, Alexiu, el e grec – tot aşa zicea... la noi mai mult români sunt, şi greci...

Iordache zise:

— Ciocoiul e ciocoi, bă... Ce te uiţi tu dacă e grec sau român?

Marinică zise:

— Când umbli în Moldova, numai aşa, ca o pânză în faţa ochilor, vezi fumul peste câmp. Tot au ars. Şi vântul miroase a ars.

Rizea stătea şi se uita la el. Voi să zică ceva, dar se răzgândi şi-l privi ţintă. Oamenii tăceau. Unul zise:

— Şi la grâu au dat foc?

— Care au vrut şi l-au cărat de l-au împărţit... Care nu, au dat foc... Tot au ars...

Spunea cu linişte şi plăcere toate cuvintele care aveau legătură cu incendiul. Oamenii stăteau şi se uitau la el. Marinică fusese până acum o umbră printre ei, umbră. Dar acum toţi îl vedeau limpede, ca şi cum ar fi fost înconjurat de o licărire nedesluşită a focurilor mari de care povestea. La început vorbise potolit, ca de departe. Acuma se ridicase din şale şi-i privea pe oameni în ochi. Le zise:

— Da, s-au sculat. Dau foc la conace. Dau foc la condici. Pe ciocoi îi taie. Îşi împart între ei pământul. Unii îl iau neîmpărţit, să-l muncească obştea. Şi se scoală toată ţara. Pe unde am umblat eu, pe toţi i-am văzut sculându-se. Unii îşi fac steaguri roşii şi umblă cu ele din sat în sat. Şi cu cai albi. Aţi auzit de studenţi, aţi auzit?

Toţi stăteau şi se uitau neclintit la el. Chiar şi Iordache datornicul, care oftase mult cu capul în mâini, ridicase fruntea şi cerceta cu luare-aminte faţa lui Marinică. Rizea ţinea capul plecat într-o parte şi-l privea pe Marinică ciudat, cu îndoială. Muierea îşi trăsese capătul broboadei peste gură şi-l mânca din ochi pe Marinică. Un om zise:

— Am cam auzit noi de ei...

— Umblă prin ţară, zise Marinică, umblă cu înţelepciune şi cu săbii. Au scrisori să nu se atingă nimeni de ei şi să asculte şi armata de ce-or zice. Unde stau oamenii şi nu-şi fac singuri socotelile, vin studenţii. „Aha, nu v-aţi împărţit pământul boierului? Bine: nici n-o să aveţi. Nici noi nu vă dăm. Da' foc vă dăm că n-aţi avut credinţă în noi." Şi omoară tot satul.

Iordache zise:

— I-ai văzut dumneata, de ne spui nouă?

Marinică zise:

— Da, i-am, văzut. Şi pân bâlciuri umblă. Şi în tren, toţi oamenii ziceau că i-au văzut. Şi în gară era un student care învăţa

pe oameni, că ei, vezi, sunt învățați, studenții cunosc legile... îi învață, şi rezerviştilor care erau le zicea: „Fraților, când v-o spune ofițerul să trageți în părinții voştri, voi să faceți stânga-mprejur şi să trageți foc în ofițeri...” Prefectul era acolo în gară şi a vrut să-l prindă, dar când a văzut că e student, i-a dat drumul. L-au luat şi oamenii cu huo pe prefect, de se schimbase la față, îi era frică... Nu se atinge nimeni de ei... Umblă pe cai albi, cu poruncă de la şapte împărății şi de la regină, să schimbe soarta rumânului necăjit... Că regele a murit şi asta e prăpădul lor...

Nu mai zise al cui, al *lor.* Ştiau oamenii de cine vorbea elin tăcerea care se lăsase, toți îşi țineau răsuflarea şi se gândeau. Un om oftă. Rizea râse mult, arătându-şi măselele. Apoi îl bătu pe umăr pe Marinică şi zise:

— Hai să mai mergem la nişte oameni...

Iordache se sculă şi el, greoi, şi îi urmă afară. Stătură toți trei în picioare, în aerul viu, trezit, tare, desprimăvărat, însă amestecat cu miros de zăpadă.

— Hai la Mototolea, zise Rizea şi porni înainte. Ceilalți îl urmară prin noroaiele drumului. Oamenii în pragurile caselor erau acum mai mulți. O femeie striga tare ceva nedesluşit, într-un colț depărtat de uliță.

Intrară într-o ogradă la fel de pustie ca celelalte. Oamenii ghemuiți în umbră îi primiră şi gospodarul, Mototolea, le îndesă în mână o cană cu țuică. Omul vorbea tare. Se întrerupse o clipă la venirea celor trei, apoi urmă:

— Zece mii de pogoane, da! Zece mii are! Oamenii mormăiră, îndesându-se unii într-alții...

— Ziceți şi voi, mă fraților. Ziceți şi voi. Nu se mai poate. Nu mai putem. Uite: eu mă pun acilea jos şi mor. Stau până mor. Cum adică? El zice din trei una. Dar ce mai e pe deasupra nu spune. Unul desăvârşit: ogorât, arat, semănat cu sămânța noastră, grăpat, plivit, secerat, cărat, treierat şi p-ormă cine-1 cară la schelă, la Dunăre? Cine i-1 încarcă în şlep? Hristosul şi troița cui l-o mai munci, să-l văd eu pe ăla putrezit pe câmp ca pe copilul lui Uracu!

În tăcerea care urmă, Rizea spuse:

— Nu, că pe feciorul lui Uracu l-au adus acasă şi zice că se face sănătos...

Mototolea nu luă aminte la el şi urmă:

— Ce, parcă asta-i tot? încă un pogon din trei, de ogor. P-ormă cinci zile cu mâinile. P-ormă o sută de duble la schelă. Bă, fraților, când mă gândesc la toate, uite-mi vine să-mi fac o groapă aici, în mijlocul casei, şi să-i spun muierii: „Na, ia lopata şi toarnă pământ peste mine."

Oamenii râseră încet, întunecos. Muierea lui Mototolea se ruşină şi se feri de priviri. Dar omul urmă, în vreme ce picuri de sudoare îi alunecau pe față şi glasul i se făcea moale:

— Nu-i ajunge nici atâta, fraților... Ți-ai scos căciula când trece baba Smadoviceanca, în trăsură. Ce folos. Vii la domnul Ivancea să-ți facă învoiala. „Aha... Iote-1 pe Mototolea. De ce nu-ți scoți căciula când o vezi pe cucoana în trăsură?" – „Mi-am scos-o, domnule Ivanceo, păcatele mele, cum să nu mi-o scot?" – „Da, dar eram şi eu pe capră, şi te-am văzut mai de departe, şi trebuia să ți-o scoți de când te-am văzut eu... Cinci lei amendă, Mototoleo!" Aşa, fraților, asud eu sânge de când mă ştiu pe lume. Stă parşiva asta de muiere la fântână cu poalele sumese, să nu se murdărească. „Mototoleo, nevastă-ta n-are purtări bune, Mototoleo!" Eu, mi se urcă sângele-n obraz. Ce-i pasă ciocoiului, mormântul mă-sii? Da-mi țin firea, ce să fac? Zic: „Ce-a făcut, domnule Ivancea?" Zice: „Umblă fără ruşine cu poalele sumese. Plăteşte cinci lei şi te iert."

Omul se îndoi în două, întrupare a umilinței, a înfrângerii, cu brațele larg deschise.

— Măi, eu zic să fie la el. Poate că are dreptate. Poate că scrie undeva. Dar eu să trăiesc nu mai voi. Eu mă pui pe pământ şi mor.

Rizea zise:

— Da cu alinierea cum e, nea Ioane? Ia zi cu alinierea...

Mototolea râse, un râs uscat, bolnav. Zise:

— Da. Cu alinierea. Ce, parcă voi nu ştiți?

— Ştim, ştim, murmurară oamenii.

— Zi-i dumnealui, că nu-i de pe la noi...

— Ei, cu alinierea. Vine omul cu carul cu snopi de la câmp, uite Iordache ăsta a pățit-o astă-iarnă. Şi eu. Şi Uracu. Că domnul Ivancea vrea să vii cu snopii de la câmp drept la maşină. Nu face şire. Ei, vin o sută de care, bogăția pământului. El stă cu ochiul la ele. „Alinierea, face. Nu eşti aliniat. Cinci lei amendă". De unde să-i ai? Rămâi dator. Uite, ca Iordache, că el e cu datoriile.

Oamenii râseră iar cu amărăciune. Aveau feţele pământii. Unii aveau dinţii putrezi. Ochii negri le erau tineri, dar obrajii supţi şi ţepoşi, cărunţi.

Mototolea zise:

— Stăpân, bă, sadea, acolo, să-l simţi. Stăm noi să plecăm la schelă, o sută de care. Vine Ivancea, cum umblă el ca un mascur, şi râde: „Mai aveţi răbdare, că mai pusei să încarce două sute de care." Noi: „Domnule Ivancea, trec săptămânile, boierule, şi nu mai avem ţoale, copiii mănâncă mămăligă stricată". Zice: „Lasă că vă ştiu eu, prost e cin' se uită-n gura voastră şi vă crede, că toţi sunteţi hoţi..." Noi suntem hoţi, dar el când zice din trei una, ne dă să muncim trei jumate... Şi la prisoasele moşiei, una şi una, şi deosebit, două pogoane cu desăvârşire...

Se făcu o tăcere uscată, ca şi cum oamenii n-ar mai aştepta nimic, ştiind că nu mai poate veni nimic. Marinică zise deodată:

— În Moldova oamenii s-au sculat, pun foc şi taie, şi ucid, şi rup învoielile...

Şi începu să spună aceeaşi poveste printre vorbele căreia străbătea chiotul cetelor de răsculaţi şi trosnetul pereţilor ce se prăbuşeau arzând, şi picura sângele arendaşilor şi boierilor ucişi. Mânia şi foametea de multe sute de ani, şi umilinţa din vremurile cele mai adânci răsăreau în mijlocul oamenilor şi-i vrăjeau. După ce povesti el tot, oamenii tăcură. Unii mai întrebară câte ceva. Aveau îndoieli. Armata avea să tragă. Rizea râse, arătându-şi măselele (băuse tot timpul):

— Aş! E ordin să nu facă nimeni nimic. Uite, dumnealui e student, are în buzunări poruncă de la şapte puteri din lume, de la regina, că acum e vremea noastră. Acuma e timpul potrivit, luăm praporele de pe plămânul bogatului şi-l punem pe ficaţii săracului!

Avea în el un fel de veselie, nu ca a celorlalţi, ştearsă şi moartă, ci fremătătoare, deznădăjduită, un freamăt ascuns în miezul cel mai dinăuntru al fiinţei sale, astfel încât omul părea mult mai plăpând, ca o flacără pâlpâitoare, dar tot ce ara în el străbătea în afară ca o lumină sau o căldură. Oamenii erau tulburaţi şi muierea îl privea cu ochi mari. Toată vremea se uitase numai la el Rizea îi zise lui Mototolea:

— Măi, nea Ioane, hai să umblăm pe la oameni... Hai la Uracu, nea Ioane, că până-n noapte poate să facem o treabă.

Mototolea îl aținti, deodată înțelegând, împietrit. Apoi îşi trânti căciula în cap şi zise tare, cu putere:

— Hai!

Şi ieşi pe uşă cu oamenii buluc după el. Muierea îl opri pe Rizea în uşă şi-l întrebă cu glas scăzut:

— Ce, acuma te-mpăcaşi cu bărbatu-miu?

Rizea nu răspunse.

— Ştii ce-a zis, că vrea să mă lege de căruță ca p-un câine şi sâ dea bici la cai, să mă-nvețe să umblu după... de tine nu ştie... Eu mai bine mor, Rizeo. Ai văzut cum vorbeşte față de mine, mereu cu înțeles. Nu mă lăsa.

Rizea o privea cu ochii lui verzi şi tulburi. Zise:

— Nu te las. Da' acuma avem treabă: e revuluție. Se mai uită o dată la ea şi zise: Nu te las. N-aibi grijă.

Îi întoarse spatele şi plecă după oameni. Târa piciorul, dar era lat în spate, înalt şi umbla repede.

La Uracu în casă nu găsiră decât pe nevastă-sa şi pe fiu-său. Uracu era la primărie, să mai audă ceva de pe la oameni. Zaharia al lui Uracu stătea pe-o coastă, pe laviță, cu un cojoc pe el. Avea obrajii supți. Ochii îi ardeau, roşii de friguri. În jurul lui plutea un miros greu, grețos.

— Ce-i cu voi, mă? zise el de sub cojoc, cu un glas hârâit din plămâni. Ce fac oamenii? Am auzit c-o să rămânem de râsul lumii, mă Rizeo.

— De ce să rămânem? Nu rămânem.

— Ba da, rămânem de ruşine, că Vladomirenii s-au şi vorbit să puie foc la noapte la beiul.

— De unde ştii tu? întrebă Rizea bănuitor.

Zaharia al lui Uracu se zvârcoli înveselit, hârâind din plămâni şi sticlindu-i ochii în obrazul pământiu. Se uită la Marinică, se ridică deodată în cot şi azvârli de pe sine un colț al cojocului. I se zări cămaşa la subsuoară, câtă se vedea din pieptarul de miel: avea o pată stacojie trecută, stinsă, pe unde-i şiroise sângele. Totodată crescu şi se răspândi mirosul cel greu de coptură. Zaharia al lui Uracu se uita la Marinică. Apoi îl întrebă pe Rizea:

— El e ăl de-a venit să fie student peste voi? El e?

Rizea se uită la Marinică, aşa, dintr-o parte, şi zise:

— Da.

Zaharia al lui Uracu tuşi puțin, cu capul plecat.

Fruntea i se umezi de sudoare. Zise:

— Ei... a dracului...

Se pipăi pe sub cămaşă. Râse:

— Le simt pe sub piele, pe coaste... Dar mi-o fi intrat una mai adânc, de mă tot înecă...

Lui Marinică îi zise:

— Treceam pe drum alaltăieri cu căruța, pe un' se termină moşia beiului, a din Vădastra. Odată vine în goana mare beiul în trăsură, de la vânătoare. Stătea răsturnat pe perne, cu sticla-n ochi şi cu câinii lângă el. Până să mă dau la o parte, odată-1 văd că se scoală în picioare, pune puşca la ochi şi trage în mine. Nu-ş' cum am mai putut să sar din căruță şi s-o iau pe câmp...

Stătu o clipă suflând greu. Apoi zise sfârşit:

— Da' el a tras țeava ailaltă...

Se culcă iar pe o coastă şi murmură:

— Atunci m-a apucat o căldură şi am căzut mort acolo...

Oamenii tăceau. Iordache zise într-o vreme:

— E mai mare boier beiul ca Ivancea al nostru... Ce să-ți ia el cinci franci amendă? El îți ia viața...

Marinică se uita la muierea lui Uracu şi la flăcăiaşul culcat sub cojoc, cu nasul ascuțit şi cu nările de ceară. Murmură:

— În Moldova s-au şi sculat oamenii, şi îi taie pe ciocoi, îi omoară...

Zaharia al lui Uracu deschise ochii şi murmură:

— Zi, îi omoară?

Zâmbi şi închise ochii iar. Nu dormea: asculta. Marinică îşi spuse povestea iarăşi, despre incendii şi despre boieri arşi în conacele lor. Vorbea potolit, cu multe amănunte, şi oamenii îl ascultau şi se încredințau. De vreo două ori, intrară în casă vecini de-ai lui Uracu, bărbați şi femei, până ajunse să fie înghesuială. Iar când Marinică tăcu, Rizea se ridică şi zise:

— Aidem să mai mergem pe la oameni...

Se ridicară toți să plece. Rănitul zise:

— Mă Rizeo, mă, mie să-mi aduceți capul beiului, mă, să-l afum şi să-l pun într-un băț în curte!

Râdea, dar nimeni altcineva nu râse. Rizea şi Iordache rămaseră în urma celorlalți. Rizea îl întrebă pe Zaharia al lui Uracu:

— De un' ştiuşi tu, mă cârnat, ai?

Celălalt, obosit, zise:

—Ce să ştiu?

— De ăsta, studentul.

Zaharia al lui Uracu râse slab:

— A fost al lui Jugulete, care era la tine când venişi cu el... A fost, da, şi mi-a zis...

Rizea, lămurit, dădu să plece. Nevasta lui Uracu îl opri în prag. Era ofilită şi slabă. Zise potolit:

— Moare.

Rizea dădu din cap. Iordache era lângă el, nemişcat. În noroaiele drumului, în lumina vânătă a sfârşitului zilei, Mototolea striga şi vorbea tare în mijlocul bulucului negru de oameni adunat în jurul lui Marinică. Deasupra bălților îndepărtate şi fără hotar, atârnau două straturi de nori reci, plumburii; iar între ei era o dâră lungă de lumină verde ca pucioasa. Dintr-acolo venea mereu o adiere statornică, proaspătă, dar nu fragedă ca vântul de pe zăpezi, ci încărcată de izurile nămolului. Dincolo, înspre miazănoapte, era o margine de deal, cu o perie de pădure spinoasă şi neagră. Acolo era conacul stăpânei satului, Smadoviceanca. Iar deasupra, cerul înnorat, din ce în ce mai încărcat cu întuneric.

Femeia zise iar:

— Nu mai are viață... Voi duce-vă-ți.

Iordache zise gros:

— Lasă. Îi judecăm... Da, da, îi judecăm...

Femeia îi privea neclintită. Oamenii plecară capetele şi ieşiră în drum, cu umerii puțin încovoiați.

Mergeau din casă în casă, şi cei ce se țineau de Marinică, de Rizea, de Iordache şi de Mototolea erau din ce în ce mai mulți. Vorbeau între ei şi înjurau amar, cumplit, fără să ridice glasul Din câte o margine de sat se zăreau grămezile negre de porumb nedijmuit, acoperite de petice de zăpadă subțire. Oamenii şi le arătau şi blestemau. Câte unul-doi se risipeau de ceată şi umblau singuri, pe la ei pe acasă sau prin vecini, să ducă vestea. Împreună cu ei venea zvonul pe ape, de pe baltă, şi răsuflarea de vânt care mirosea a primăvară. Toată după-amiaza oamenii se adunaseră în inima satului şi stăteau nehotărâți, plini de aşteptare şi nelinişte, cum se adună sângele grămadă în capul unui trup răscolit de mânie.

Rizea strigă în poarta unui bordei:

— Pârvule!

Şi aşteptă. Un om ieşi târziu şi încet şi se uită la ei. Era cu buzele umflate şi crăpate, cu fire de piei albe ca o pâslă pe ele. Pe obraz avea pete vinete care se cojeau. Întrebă răguşit:

— Ha...

Stătea strâmb în faţa oamenilor, cu trupul sucit, stingher în lumina otrăvită a amurgului.

— Hai, bre Pârvule, că se scoală lumea... Hai, mă, cu noi, Pârvule... auzişi?

— Auzii...

Dădu să se întoarcă în bordei, aplecându-se ca să poată pătrunde, şi mormăi pe sub umăr:

— Nu poci veni, mi-e ruşine de oameni...

Rizea îl trase de braţ afară:

— Ce, eşti prost? Ce, numai tu eşti bolnav?

Iordache strigă:

— Hai, mă Pârvule, că nu-i ruşine... Pe vremuri, în alţi ani, când eram eu copil, te arăta lumea cu degetul... Da' acum cine dracu nu mănâncă mălai stricat, ai? Ce, numai tu eşti în sat, mă? Fire-ai al dracului de parşiv!

Şi-i dădu un pumn după ceafa. Pârvu zise:

— Măcar un peşte să fi mâncat şi eu... iote palmele mele... o rană... Când să-i mai ar şi pogoanele alea? Şi unde-mi dă voie să pescuiesc? Între Reviga şi Cotul Grecului, unde dă voie la tot satul... Nu poci, fraţilor... Nu mai am putere... Lui Geambaşu pentru un pol ce-mi dete acu cinci ani, de cinci veri îi fac cinşpe prăjini praşilă şi cinşpe secere, dobândă, şi n-a scăzut nimic, tot polul ăla i-1 datoresc pân-oi trăi, şi plozii ăştia ai mei tot robi la el or să fie, că nu ne-ajunge boierul, ne mai trebuie şi boieri d-ăştia micii de la noi din sat... Dar eu nu mai am mult şi m-oi uşura de astea...

Copiii Pârvului ieşiseră în uşă şi-şi smârcâiau nasurile. Erau cu burţile umflate şi cu ochii scobiţi în feţişoarele cenuşii.

Marinică zise:

— S-au sculat oamenii în toată ţara, de pun foc la conace şi rup hârtiile de datorii şi ard învoielile şi-i taie pe boieri...

Pârvu se întoarse din uşă şi veni la ei. Se uita de la unul la altul şi zise:

— Da' la cămătari ce le face?

Marinică zise:

— Care ce vrea, aia le face...

Iordache îl trase de mânecă, deşi Pârvu se împotrivea. Marinică zise:

— Hai şi dumneata, nea Pârvule, că avem treabă în sat să mai vorbim cu oamenii.

Se întoarse şi plecă. Oamenii grămadă după ei. Rizea rămase în urmă, îi dete un ghiont în coaste Pârvului. Acesta se luminase la faţă, îl apucase o înfrigurare. Zise aproape vesel:

— Stai mă, ce dai aşa, ce eşti prost?

— Hai, Pârvule, hai că avem treabă.

— Stai. Acuşi viu.

Şi se scufundă în bordei. Ieşi numaidecât cu securea în mâni Nevastă-sa îşi arătă capul ca o stafie, în colţul uşii. Rizea şi Pârvu se îndepărtau. Rizea zicea:

— Da' cu securea ce vrei să faci, Pârvule, ai? Ce, crezi că mergem după lemne?

Dar Pârvu nu răspunse. Mergea repede uitându-se drept înainte, cu o aşteptare aproape fericită pe obrazul desfigurat de pelagră.

Între biserica subţire şi înaltă, pustie, şi între primărie şi una din cârciumi era o înghesuială liniştită de oameni, care stăteau cu mâinile în buzunare, cot la cot, adunaţi într-un loc ghem de trupuri, într-altul mai risipiţi, încât puteai face doi paşi fără să te loveşti de nimeni, dar pe urmă se îndesau cojoacele jerpelite şi zăbunurile negre. În pragul caselor, stăteau muieri îmbrobodite şi copii, iar câinii se alergau fără chef, lihniţi, cu coastele ieşite prin pieile râioase.

Odată se făcu un freamăt într-un colţ, la gura unei uliţe. Venea repede o căruţă. Încetini şi trecu la pas prin gloată. Erau trei ţărani şi două femei într-însa. Erau din Vădastra şi se cunoşteau cu cei din sat. Un om întrebă:

— Ce mai e pe la voi, mă?

— Gata! s-a început! La noapte o să vedeţi! zise vesel celălalt arătându-şi dinţii. Femeile râseră ascuţit, ceilalţi doi din căruţă râseră şi ei, şi cel care mâna dădu bici cailor.

Mulţimea dimprejur râse palid, fără veselie, cu uimire şi rămase să se uite după căruţa din Vădastra.

— Se duc la Dobrunu, zise un om. Am auzit că şi acolo a-nceput...

Şi rămaseră toţi mai departe în picioare, aşteptând, frământând în tălpi noroiul rece, gata să înghețe, acum, spre seară într-un colţ Rizea zicea:

— La noapte, mă, când s-o trage clopotul, să vină toţi acilea să vorbim.

— Eu le-aduc şi p-astea, Rizeo, zise un flăcău şi trase din sân două pistoale lungi, turceşti.

Dar Rizea, fără să-l asculte, zicea:

— Iote la primarele, s-a-nchis în casă şi a tras zăvorul, 'tu-1 în paşti pe mă-sa!

Oamenii mormăiră, râseră:

— E... Oameni cu bani, fir-ar al dracului... zise Iordache. S-au îngropat, fac pe morţii, să vază cin' s-alege pin' la urmă, ca cu politica, de! Geambaşu şi ăştilalţi, chiaburii, ce, parcă ce zic? Eu sunt liberar, tu conservator: oameni cu politică...

Mototolea zise:

— Noi stăm şi ne uităm la politica lor... Şi ei învârt francii cu lopata...

Din crâşmă izbucniră glasuri înfuriate. Repeziţi afară de umeri, popa şi învăţătorul ieşiră iute de sub tinda ei joasă, aplecându-se să nu dea cu capul de streaşină de tinichea. Popa era roşu la faţă, îi luceau ochii. Zise tare, trecând prin mulţime:

— O să vedeţi voi ce-o să păţiţi!

— Ce să păţim? De ce să păţim? Ce-ai dumneata cu noi, ai? se răstiră oamenii la el. Îl înghesuiau între ei. Rizea strigă de departe, peste capetele celorlalţi:

— Aveţi lefuri, ce vă pasă!

— Vă plătesc ciocoii, bă! urlă Iordache în nasul popii.

— Vă jupuim de piele şi v-o umplem cu paie, popo! Pe tine şi pe primarele, eu vă jupuiesc!

Popa se schimbă la faţă şi zise împăciuitor:

— Lasă, taică, am zis şi eu o vorbă şi voi, ce, parcă nu-ş' ce-aş fi făcut...

Şi se strecură boscorodind. Oamenii îi făceau loc cu greu, se uitau urât la el. Alţii îl luaseră pe învăţător de piept. Rizea, mai ales, îl scutura:

— De ce ascunzi ziarele? Ai? De ce nu ne spuseşi ce se-

ntâmplă?

— Ce să se-ntâmple, măi Rizeo? Ce ziare? Nu le-am primit nici eu...

Rizea îi dădu drumul. Tremura de mânie şi de nerăbdare. Tremurau hainele pe el. Zise:

— Aha, nu ştii ce se-ntâmplă. Las' că ai să vezi ce se-ntâmplă. Ai să vezi.

Învățătorul se depărtă, cu capul în umeri. Oamenii mârâiau în urmă-i, gata să-l ia cu huo.

Iordache îi zise Pârvului, bolnavului:

— Zi, şi pe tine te perpeleşte pe jăratic, ai? Aşa şi eu cu primarele... Las' că la noapte îl călcăm, mergem cu oamenii... Îi învăț eu minte să mai ia cămătă...

— Parcă numai ei... Mai sunt, Melitaru, mai e Chiriță... zise Pârvu.

— Lasă. Pe toți îi judecăm, da, zise Iordache. Pe toți.

Era aproape noapte. Fără zgomot de roate, pe cauciucuri trase în trap sprinten de cai negri ce umblau ca pe arcuri, trăsura prințului intră în mulțime cu felinarele aprinse. Prefectul era singur în ea. Vizitiul țigan striga oamenilor să facă loc să treacă dom' prefect, dar gloata se îndesa în piepturile cailor care sforăiau speriați.

— Ce e, oameni buni? Eu sunt prefectul vostru. Ce s-a întâmplat? Aveți vreo plângere?

Prefectul vorbea cu glasul mai ascuțit decât era al lui şi ochii îi jucau nestatornic. Nici la bâlciuri nu văzuse o asemenea masă de țărani. Cei din față, din jurul trăsurii, îi vorbeau toți deodată: Dijmă... învoieli... prea greu, nu mai putem... pământ! Pământ!

Rizea îi strigă:

— Are zece mii de pogoane! Să ne dea şi nouă, măcar un petic de pământ! Îl desțelenim! Să vânză obştii, că-i plătim, în bani, în munci, cum o vrea! Trebuie să ne dați pământ, n-aveți decât să ne împuşcați pe toți, dar numaidecât trebuie să ne dați! Uite faptul!

Vorbise dârz, cu ochii scânteietori. Nu i se putea împotrivi nicio putere pe lume. Ştia că acum e un sfârşit; al cui, a ce, nu ştia, dar că e un sfârşit, ştia, şi asta îi dădea putere.

— Voi vorbi, oameni buni. Voi vorbi eu însumi. Mă fac mijlocitor între voi şi proprietari şi voi insista ca să vi se facă dreptate şi condiții mai blânde...

Îndărăt, oamenii fremătau:

— Ce zise? Ce zise?

— Cică ne dă el... împarte el...

— Minte, bă! strigă Rizea. Ce, el nu e ciocoi? Are leafa de la ei! Huoo!

— Huoo, tună mulțimea. Caii speriați, cu urechile ciulite pe spate, porniră în galop şi bulucurile se despicară să le facă loc. Dar strigătul mânios şi greu de ură răsună multă vreme îndărătul lor, alungându-i. Pe treptele primăriei, Marinică strigă ascuțit:

— Fraților!

Mai strigă o dată, dar frământarea şi furtuna de glasuri nu contenea.

— Fraților!

Vuietul se potoli. Marinică stătea acolo pe scări cu brațele răstignite în gol. Începu să vorbească, cu o siguranță, cu o încredere a acelei clipe în care deznădejdea trece dincolo de marginile sale şi ia chipul unei bucurii, al unei ciudate fericiri.

II

Prefectul era atât de tulburat, încât voi să intre în vorbă cu vizitiul țigan al prințului, înjosire nefolositoare, la care nu s-ar fi gândit niciodată altminteri. Trăsura mergea pe latura cea mai puțin noroioasă a drumului. Băltoacele țâşneau în pânze galbene de apă sclipitoare sub roțile de cauciuc cu spițe fine. Caii minunați ai prințului mergeau în trap mare şi uneori alunecau prin noroi. De o parte şi de alta a drumului, se ridicau pădurici dese, perii scheletice, vinete. Iar deasupra, într-un cer tulbure, se prelungeau dâre nesfârşite de nori sumbri. Câte o picătură de ploaie, răzlețită de cine ştie ce furtună risipită de vânt, îl lovea în obraz pe oaspetele prințului.

Prefectul îşi drese glasul şi zise:

— Ce dracu' au oamenii azi, măi?

Vorbise iar cu acea voce străină, ascuțită, spartă, acea voce care nu era a lui, ci a unei salamandre otrăvite şi reci care era în el, ascunsă adânc de tot în cuta cea mai lăuntrică a inimii. Se simți enervat, umilit, şi-l apucă o furie rece că a trebuit să i se vadă frica pe față, să i se audă frica în glasul acesta pițigăiat,

ridicol. Revăzu scena de la gară, feţele ţăranilor care-1 priveau înfruntător, spinările întoarse în loc de răspuns la bună ziua lui.

Apoi, aici în sat, glasurile ce strigau „minte! minte!" îl izbeau de fapt, abia acum cu şfichiul lor de dispreţ şi de ură... Îl făcuseră mincinos şi el fugise din faţa ocării şi umilinţei şi acum ajunsese atât de jos, încât cerea părerea vizitiului ţigan, şi încă cu o voce piţigăiată şi spartă, cu o voce ridicolă, de scapet, de laş!

Vizitiul nu se întoarse, ci rămase cu spatele la boierul din trăsură. Zise, aproape mormăind, nepăsător:

— Au şi ei necazurile lor, coane...

Era un ţigan bătrân şi gros, şi morocănos. Era un om cumpănit, necăjit, care vedea limpede lucrurile. Cu spatele lui lat şi rotund în mantaua albastră, era un om vrednic. Prefectul ţinti către această spinare de ţigan bătrân şi cumsecade o privire de ucigaş. Scoase din buzunar o cutie de piele şi alese o ţigări Bătea puţin vânt, sporit încă de mersul repede al trăsurii. Trei chibrituri se stinseră unul după altul în degetele tremurătoare ale prefectului. Deodată izbucni, de data aceasta cu glasul său adevărat, dar răguşit de ură şi de mânie:

— Opreşte, mă... 'tu-ţi aia a mă-ti de cioroi, nu vezi că vreau să-mi aprind ţigara? Opreşte, bestie!

Trăsura opri.

— Dobitocule, încheie prefectul, tremurând tot. Îşi aprinse cu greu ţigara şi se răsti: Porneşte! Ce stai?

Apoi se trânti pe pernele trăsurii, cu obrajii dogorând, cu urechile congestionate. Spinarea ţiganului rămăsese nemişcaţi Omul ori că suferea şi nu spunea nimic, ori că dorinţa brutală de a-1 umili alunecase de pe el fără să-l atingă. La gândul că vizitiul putea să-i fi primit înjurătura grosolană cu demnitate şi cu un dispreţ ascuns, prefectul îşi simţi urechile arzând şi mai tare şi azvârli ţigara în drum. O clipă se gândi să-l oprească iar şi să-l ia la palme. Apoi îşi aduse aminte de cealaltă obrăznicie, suferită în cursul dimineţii din partea prinţului. Acum fierbea de ruşine şi de furie.

Trăsura intra însă pe poarta largă, cu doi stâlpi de piatră cu tencuiala căzută, în vârful cărora glastre mari de ciment conţineau buruieni crescute la întâmplare.

Hambarele, grajdurile erau în fund, ca şi ogrăzile cu păsări. Venea de undeva o duhoare grozavă de ţarcuri de porci. Iar în faţă

se ridica pe coasta dealului conacul doamnei Smadoviceanu. Era o clădire cu un singur etaj, ridicată pe o pivniță mare, plină de butii. Un peron cu multe trepte ducea la geamlâcul antreului. Conacul era acoperit cu tinichea, acum ruginită, roşie ca drojdia devin.

Prin curte se mişcau, în întunericul serii, forme nedesluşite. 0 trăsură era înconjurată de câțiva oameni de-ai curții, iar undeva se alergau nişte câini lătrând turbat.

Trăsura prințului opri la peron şi două țigănci tinere veniră să-l ajute pe boier să se dea jos. Aveau fețele buhăite şi fără urmă de bucurie şi erau îmbrăcate în vechituri de-ale stăpânei.

Prefectul coborî, respingându-le. Îi zise uscat vizitiului care aştepta poruncă:

— Să mă aştepți.

Dar nu se uită la el, nu se uită în ochii lui. Pe când urca scările peronului – scări de ciment prost făcute, crăpate – îşi dădu seama că nu avusese curaj. Nu îndrăznise nici măcar atâta lucru: să se uite la vizitiu.

Iar în urmă-i, vizitiul se întoarse încet şi-l privi cum intră pe uşă. Ochii vizitiului, negri, catifelați, umezi, în obrazul gras şi îmbătrânit, erau grei şi-l priveau pe boier ca dintr-o mare depărtare. Apoi omul se întoarse în partea cealaltă şi scuipă.

*

Doamna Vorvoreanu şedea într-un fotoliu mare, adânc, de stofă cafenie cu desenuri cenuşii şi galbene, tocită, roasă şi pătată. Era urât, dar încăpător şi comod; de aceea dânsa şedea în el seara, când făcea o pasiență, la lumina caldă a lămpii cu abajur de porțelan verzui. Lampa era de sticlă cu ghirlande, prin care scânteia blând, aproape ca un vin vechi, petrolul cafeniu cu irizări de toate culorile curcubeului. În restul camerei era umbră. Lumina se scufunda şi se pierdea fără urmă în scoarțele bătrâneşti, pălite, care atârnau pe pereți. Hangerele şi pistoalele turceşti, aburite de rugină, nu străluceau nici ele. Soba mare cu două coloane şi o firidă în mijloc respingea lumina prin întreaga sa suprafață aspră, văruită de mult, pe alocuri cojită şi arătând lutul dedesubt.

Doamna Vorvoreanu puse ultima carte pe faţa de masă brodată: un zece de pică. Apoi ridică ochii, ferindu-şi-i, cu mâna la tâmplă, de lumina lămpii. Avea ochi frumoşi, verzui, iar cute timpurii i se brăzdau de jur-împrejurul feţei, acolo unde începea un pic de dublă bărbie şi obraji graşi, pufoşi, de blondă ce încărunţeşte. Masele grele de păr ca grâul copt îi erau ridicate în sus de pe tâmple şi-o încoronau de-a dreapta şi de-a stânga cu două rulouri mari, strălucitoare. Pe tâmple, doamna Vorvoreanu avea o reţea subţire de vinişoare umflate. Se-ntoarse către soră-sa Eleonora şi zise:

— Nu mai spune că exagerează. Eu cred că are dreptate şi trebuie să plecăm.

— Da, coniţă, zise prefectul. Vă sfătuiesc să plecaţi...

Se înroşi uşor şi mâinile i se agitară nervos:

— Sigur... hm... eu sunt sigur că va fi linişte. Nu vă uitaţi ironic la mine, coniţă Eleonora... Nu vă uitaţi ironic la mine! Vă asigur că eu personal, ca să zic aşa, sunt inaccesibil la simţământul... Nu vreau să zic al laşităţii, cuvântul ar fi prea tare, dar al fricii... Şi nici chiar al fricii: nici măcar nu mă las intimidat de ţărani. Îi cunosc, iar ei mă respectă...

Eleonora, femeie îmbătrânită înainte de vreme, purta un halat de casă cu flori, care înainte fusese brocart, dar acum, tocit şi plin de pete şi cu dantele bogate, dar murdare la gât şi la mâneci, era aproape cârpă. Dânsa era stăpâna moşiilor ce mărgineau proprietăţile prinţului în partea dinspre Dunăre. La patruzeci şi ceva de ani, începea să-şi piardă dinţii şi de aceea avea gura suptă, buzele intrate într-un loc înăuntru, pungă. Şuviţele decolorate de păr vopsit prost şi de mult îi căzeau pe lângă obrajii scofâlciţi; îl privea pe prefect cu o umbră de batjocură în ochii ei gălbui, străbătuţi uneori de o lucire tâmpă. Din când în când îşi strecura pe sub dantelele gulerului un băţ de fildeş, cu o mână mică la capăt, cioplită în fildeş, ca o gheară gălbuie, şi se scărpina cu ea pe spinare. Nu zicea nimic. Prefectul însă se fâstâcea sub privirea ei, a doamnei Vorvoreanu, sora Eleonorei, şi a ochilor minunaţi, verzi, ai Elvirei, fiica doamnei Vorvoreanu. Încerca să-şi dreagă mereu glasul, ducea nervos mâna la mustaţă, sorbea drojdia neagră din ceaşca de cafea, o mesteca în dinţi, apoi punea ceaşca pe măsuţă, făcând-o să clănţăne pe farfurioara ţinută într-o mână tremurândă.

— Nu, nu vă uitați ironic la mine, vă rog, repetă enervat prefectul. Fiindcă n-aveți niciun drept! Dați-mi voie să vă spun, cu tot respectul ce vă port: n-aveți dreptul să... să... Nu! N-aveți dreptul. Eu îmi risc viața zilnic pentru dumneavoastră!

Eleonora croncăni, cu o lucire de râs în ochii ei de nebună.

— Îți rişti viața? Pentru noi? Eşti nebun, nene...

Doamna cealaltă surâse plictisită, fără veselie, ca să-l facă pe prefect să simtă că nu era decât o glumă, că nu era nimica de care să se simtă jignit. Dar prefectul se înfierbântă:

— Vă rog să mă iertați! A, nu, pardon! Asta e ingratitudine! Şi sunt mirat că vine tocmai de la dumneavoastră, de la cei mai mari proprietari ai județului! îmi pare rău! Vă spun foarte sincer: da, îmi pare rău, nespus de rău!

Vorbea din ce în ce mai înțepat, simțind asupra sa privirea domnişoarei Vorvoreanu. Era o fată tânără, venită de curând din străinătate, şi care cunoştea tot tineretul bogat, nepăsător şi cu nasul pe sus, toți tinerii ai căror părinți, de pe balconul clubului partidului conservator, priveau cum trec trăsurile pe Podul Mogoşoaiei. Mâine fetița asta va dansa la palat, va fi prietenă intimă a cutărui membru al Cabinetului. Se întoarse brusc la ea ca s-o surprindă. Dar ea plecase pleoapele şi se făcea că citeşte. Prefectului i se păru că umerii ei delicați se scutură de râs, imperceptibil, sub rochia de mătase verde închis. Zise cu amărăciune, ridicându-se:

— Regret, conițele mele, că trebuie să mă văd jignit de dame atât de fine... a căror slugă atât de devotată sunt...

Şi se înclină cu o galanterie îndurerată.

— Surprinderea mea e la fel de mare ca azi-dimineață, când prințul, ruda dumneavoastră de altfel, m-a onorat cu un foc de puşcă...

— Cum? Cum? Ce vrei să spui? ziseră doamna Vorvoreanu şi Elvira. Eleonora mestecă în tăcere din gingiile pustii şi ochii ei de orătanie clipiră.

— Întocmai cum vă spun. Eram pe câmp azi amândoi şi trăgeam la becațe, când m-am trezit că mă ia la ochi şi trage. Alicele mi-au trecut pe la urechi. Țăranul care-mi ducea puştile mi-a spus: „Nu mai trage, boierule, că dacă dobori mai multe ca măria sa, se supără şi te împuşcă!” M-am stăpânit şi i-am urmat sfatul, dar vă închipuiți ce umilire! M-a tratat ca pe țăranii

dumisale, în care a tras de atâtea ori, am avut atâtea plângeri şi a trebuit să *etufez* atâtea cazuri... şi tocmai faţă de mine să se poarte la fel? Astăzi am regretat sprijinul pe care i l-am dat până şi la alegeri, căci în judeţul nostru liberalii erau mai tari, încât fără mine prinţul nu figura azi în Senat!... Desigur, eu, ca fost magistrat şi astăzi prefect, sunt pătruns de necesitatea şi autoritatea proprietarilor – dar nu e drept să fiu astfel răsplătit. Îmi pare rău, da, îmi pare foarte rău!

Se încălzise, se înroşise şi se plimba cu mâinile la spate. Zise:

— O atitudine dispreţuitoare. Daţi-mi voie să spun cuvântul: fanariotă. Asta a avut faţă de mine! Eu ştiu că nu mă trag din os de domn, ci de umil târgoveţ. Dar nu pot îndura să fiu asemeni ţăranilor pe care măria sa îi aţâţă prin provocări inutile, atunci când eu mă trudesc atâta să-i potolesc şi să-i constrâng să rabde corvezile şi muncile care-i sleiesc pe moşiile domniilor voastre.

Se roşise şi se uita provocator la cele trei femei. Se gândea: „Sunt ridicol. Mă agit ca o paiaţă. Sunt odios şi ridicol, îmi dau seama, dar nu mă pot împiedica. Ce putere m-a silit să-i rabd fanariotului obrăznicia, să mă înfurii pe ţigan, să mă fac de râs în faţa ciocoaicelor ăstora?”

— Şi tot măria sa s-a supărat! Mi-a trimis după-masă un bilețel în care îmi spunea că treburi foarte urgente îl cheamă la Bucureşti. Abia îşi cerea scuze. Luase şi trăsura care s-a întors de la gară abia adineauri. Acuma, cu caii obosiţi, n-am decât să plec şi eu la gară. De bună seamă nu ţinea să fiu văzut în trăsură alături de măria sa! Nici măcar atâta condescendenţă pentru prefectul judeţului! Nu, conițele mele, nu râdeţi! Să am iertăciune, dar e ceva putred la mijloc! Aşa nu mai merge! Nu! Nu mai poate merge aşa!

La urmă devenise teatral şi declamator. Se simţea foarte prost. Cuvintele şi le auzea căzând în gol. Zbuciumul umilinţei sale, al deşertăciunii sale rănite nu găsea ecou, se usca în aer şi atârna împrejuru-i ca o mantie de bufon.

Doamna Vorvoreanu zise:

— Vrei să-i comunicăm nemulţumirea dumitale? Sunt sigură că va regreta şi-ţi va cere scuze.

Prefectul o privi cu ochi rotunzi. Bâigui.

— Cu-cum? Vă râdeţi de mine?

Apoi solemn:

— Pardon, coniță. Permiteți-mi să plec. Dacă aceasta e ospitalitatea dumneavoastră... Dacă aşa vă adresaţi unui om de bunăcredinţă, care vine să vă servească, să vă prevină de pericolul mare, extrem de mare, care vă paşte... Nu înțeleg să vă mai importunez. Mă retrag. Unde văd că nu sunt binevenit, mă retrag... Şi aşa eram numai în trecere, mă grăbesc să nu mă prindă miezul nopții pe drum. Sărut mâinile. Respectele mele. Veți auzi despre mine în curând! V-o promit. În curând.

Şi închise uşa în urmă-i. Cele trei femei rămaseră o clipă mute. Eleonora zise ruginit:

— E băut...

— Nu, zise doamna Vorvoreanu. Nu miroase a vin. Altceva este. L-a impresionat povestea de la vânătoare...

— Țăranii, zise Elvira. Îi e frică. Ai văzut cum începea să se laude şi să mintă când vorbea de țărani?

— Prostii, zise Eleonora. Eşti o proastă.

— Mamă, zise deodată speriată Elvira, fără să-i răspundă bătrânei, mamă, să plecăm!

— Dar pe mine unde mă laşi, ingrato? zise Eleonora.

— Şi dumneata vii cu noi! Să plecăm, tanti!

— Eşti un copil fără minte şi să fiu maică-ta, aş şti eu să-ți închid gura. Ce te-aş mai bate!

— Fetița are dreptate, Eleonora dragă, zise doamna Vorvoreanu. Tu n-ai observat, dar parcă şi slugile ştiu ceva. Au un aer schimbat. Ne ascund ceva. Cred că ar fi mai prudent să plecăm pentru un timp la oraş. Ai văzut ce s-a petrecut în Moldova?

— Prostii! Cum să plec? Cum să-mi las averea pe mâna mocofanilor din sat? Se vede că nu ai nimic al tău pe lume – şi ce-ai avut ai risipit, cu asemenea uşurință! Eşti uşuratică, Eleno dragă... Aşa nu ajungi departe! Ai lăsa-o pe fata asta muritoare de foame, de n-aş fi eu... Deşi nu ştiu dacă merită să mă ocup de ea... Uite şi acum, una-două: „Tanti, hai să plecăm!” Şi tu îi mai dai şi dreptate, în loc s-o cârpeşti! Halal să-ți fie!

Doamna Vorvoreanu nu asculta. Cunoştea cântecul. Dar o supraveghea îngrozită pe Elvira, care putea avea acum o ieşire care să strice munca răbdătoare a atâtor săptămâni de zile. Elvira o privea pe mătuşă-sa cu ură. Doamna Vorvoreanu se aşează între ea şi Eleonora, care boscorodea mereu. Deodată Eleonora țipă:

— Elviro! Unde eşti? Un' te ascunzi? Vino încoace.

Elvira se ridică ascultătoare şi veni, cu rochia verde foşnind pe ea. Îşi stăpânise faţa. Doamna Vorvoreanu respiră uşurată şi se aşează iar în fotoliul său. Elvira aduse măsuţa de joc, cărţile şi începu să joace cu mătuşă-sa *écarté.* Eleonora mormăia şi vorbea mereu pe când juca, şi trântea cărţile cu mare zgomot, făcându-le să plesnească pe masă. Zicea:

— Azi-noapte s-a aşezat pe pieptul meu, când dormeam, nu ştiu ce, dar m-am rugat în gând şi m-a lăsat... N-am gemut în somn? A, de unde s-auzi tu, dormi parcă n-ai fi stat toată ziua să trândăveşti, că nimica nu faci şi tu prin casă, nu te ocupi şi tu de gospodărie... Voi, astea, numai cu amorul, cu romanele, cu junii, de altceva nu ştiţi... Dar ţi-am spus visul meu cu cucoanele care nu vor copii... am visat că eram în iad şi le vedeam pe toate cu salbă de copii nenăscuţi, uscaţi, atârnaţi de gât... Uite, iar ai pierdut... Ia să facem socoteala... Ia să vedem... Tu adu-mi banii...

— Stai că ţi-i aduc eu, Elviriţo, zise doamna Vorvoreanu şi dădu să iasă.

— Nu, mămicule, lasă, nu te duce, zise Elvirița. Ieşiră împreună în camera de alături.

— E o bestie. E putredă de bani şi mi-i mai ia şi pe ai mei. Trişează! Ştii că trişează? Scârba bătrână! Scârboasa!

— Taci, nu vorbi aşa, şopti doamna Vorvoreanu în întuneric. Sigur că trişează. Ce plăcere vrei tu să aibă aici, în pustiul ăsta? Fă-te că nu observi!

— Dar îmi ia banii! şopti cu patimă copilărească Elvira. Doamna Vorvoreanu îi simţi răsuflarea caldă. Zise:

— Lasă... ai răbdare...

— Am răbdare... şi tu ai răbdare... dar o să trăiască o sută de ani – şi la sfârşit ne mai trage şi chiulul şi donează averea vreunui spital sau vreunei biserici!

— Taci! Taci! şopti doamna Vorvoreanu şi o împinse de umeri în salon. Dar salonul era gol. O uşă era deschisă. Stăpâna satului şi a moşiilor de la Vladomira şi Hotare suferea de o meteahnă care o făcea prea adesea să se închidă în singurătatea privăţii.

Elvira zise:

— Numai de n-am păţi-o toate trei înainte de asta...

— Ce vrei să spui?

— Să... să nu ne... să nu se răscoale şi ţăranii de aici... Ai văzut

ce zicea prefectul...

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Privea în gol. Tanti Eleonora se întoarse în salon şi cârâi uscat, acru:

— Ei, fetiţo, ai adus banii?

*

Doamna Vorvoreanu se uita la soră-sa şi la Elvira, care şedeau, cea dintâi cu undrelele şi lâna perindându-se printre vârfurile degetelor, cealaltă citind o carte. Strânse buzele nemulţumită, se ridică mlădioasă, deşi era mare şi voinică, şi se duse repede la fereastră. Rochia de casă flutură împrejuru-i şi o lumânare pâlpâi grăbit pe pian. Elvira ridică ochii din carte, se uită la rochia maică-si – era de catifea ca frunza moartă, strânsă pe talie sus, lungă până la pământ, cu un guler înalt de tot de dantele *creme* şi cu manşete lungi de dantele la fel la mânecile ce fluturau la orice mişcare – apoi citi mai departe.

Doamna Vorvoreanu dădu la o parte perdeaua şi-şi apropie fruntea de fereastră. Nu se vedea nimic în bezna de afară. Apăruţi din nimicnicie şi întuneric stropi neaşteptaţi izbeau geamul şi curgeau de-a lungu-i, boabe de mercur.

Tanti Eleonora lăsă acele şi lâna să-i cadă în poală şi zise duşmănos, bănuitor:

— Ce te-aştepţi să vezi?

Gura i se făcu pungă, îngropată în obrazul moale şi veşted, mai mult într-o parte. Vorbea prin obrazul acela ca pufniturile de aburi care răbufnesc din mămăligă când fierbe.

— Ce vrei să vezi?

Doamna Vorvoreanu se întoarse de la fereastra îngropată în zid, lăsând în urmă-i perdelele să cadă. Cu o umbră de vinovăţie pe faţă, surâse şters, plictisită. Poate avea dreptate Eleonora. Poate că lucrurile pe care se aştepta să le vadă în noapte nu erau decât o închipuire biciuită de frică. Zise:

— Nimic. M-am uitat şi eu aşa...

— Minţi, pufni Eleonora. Dar să ştii de la mine, n-au să facă nimic. Toate astea sunt prostii. Nu îndrăznesc ei. Eu îi cunosc mai bine ca voi, că nu m-am plimbat atâta la Paris şi bineînţeles de aia mi-am şi păstrat moşiile, nu le-am risipit pentru vreun

neghiob de bărbat... Pe țărani îi cunosc, că am trăit cu ei patruzeci de ani. Țin ei minte ce-au pățit de fiece dată şi stau cu botul în nisip. Mârâie? Să mârâie, lasă-i, că atâta le-a mai rămas. Dar nu se mişcă, ascultă-mă pe mine. Şi stai linişti tă odată, ce te plimbi atâta, că ne-ai înnebunit! Ți-a ieşit pasența?

Doamna Vorvoreanu bătea cărțile în neştire, stând în picioare. Zise:

— Bine, dar în ziare n-ai văzut?

— Prostii, zise Eleonora. Ziarele mint, ca să ațâțe spiritele. Eleno dragă, fericiți cei săraci cu duhul şi care cred: atâta pot să-ți spun.

Doamna Vorvoreanu surâse palid şi se uită cu strângere de inimă, întrebător, la fiică-sa. Elvira ridică încet ochii spre ea. Era neagră ca bunică-sa, răposata Davida Lascari, dar cu o umbră de mustață şi cu ochii verzi care luminau rece în mijlocul frumuseții aceleia întunecate. Se uită la maică-sa în deplină nemişcare, mută şi fără expresie. Apoi coborî capul şi reîncepu să citească. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri enervată, luă un sfeşnic în mână şi, apărând flacăra luminării cu mâna cealaltă, ieşi din salon.

Trecu prin camere cu aceleaşi scoarțe vechi pe pereți (îndărătule, între covor şi perete, atârnau săculețe cu tutun şi busuioc ca să alunge moliile), cu divanuri, cu scrinuri vechi şi cam strâmbe, cu portretele bunicilor cu cravate înalte, ale bunicelor decoltate în crinoline, înnegrite de îmbătrânirea uleiului.

Lăsă uşile deschise după sine, şi flacăra pâlpâitoare, precedată de o mână cu degetele trandafirii de lumina ce le străbătea, rătăcea prin încăperi. Doamna Vorvoreanu se uita mereu pe ferestre, acolo unde bănuia prin întuneric arbori şi o zare nemărginită; dar bezna era nepătrunsă.

Îndărătul geamlâcului din dos, de deasupra scării, se opri. De aici începea o scară strâmbă şi lungă ce cobora în aer liber până la bucătărie, locuințele slugilor şi grajduri. Mâncarea venea pe tăvi, pe scara aceasta, chiar şi iama când treptele erau alunecoase şi vântul tăios de ger. Doamna Vorvoreanu deschise uşa. De jos se auzeau glasuri de bărbați, răstite. Poate erau rândaşii şi argații – se certau? Băuseră? Întinse mâna spre ciucurele soneriei şi trase de sârmă, dantelele îi dezveliră brațul gros şi alb. Jos, în bucătărie, clopotul suna stins printre glasurile violente. Ele

conteniră, apoi începură iar, mai potolite. Doamna Vorvoreanu se întoarse în salon închizând îndărătul ei uşile rămase deschise, şi prin care venea acum muzică.

În salon Elvira şedea la pian şi cânta o mazurcă de Chopin. Mătuşă-sa, Eleonora, vorbea tare, încercând să acopere sunetul pianului:

— Maică-ta e o proastă că te-a lăsat şi tu eşti o nebună! Nu Paris vă trebuie vouă! Parisul şi şantezele lui taică-tău v-au sărăcit! Şi din tine uite ce-a ieşit. Fetele pe vremea mea nu ieşeau de la călugărițe decât ca să se mărite.

Elvira încetă, se învârti pe taburetul de la pian şi zâmbi cu dinții la fel de luminoşi ca ochii verzi.

— Vremea dumitale, tanti, a trecut de mult...

— Dac-a trecut, e foarte păcat, pe vremea mea domnişoarele nu se întorceau de la pension direct la doctor, să...

Elvira păli, pământie, se ridică în picioare şi zise:

— Ce te priveşte pe dumneata? Cu ce drept, te amesteci?

Doamna Vorvoreanu, din uşă, zise sever:

— Elviro, te rog să taci, nu fi obraznică cu mătuşă-ta.

— Eu n-am nevoie de moştenirea lui tanti Eleonora, mamă! Prefer să trăiesc singură, fără bani, decât să plătesc dinainte, să rabd în fiecare zi ce rabd aici. De ce am venit aici? Să mă jignească în fiecare zi? Ce caut eu aici! Stăm în pustiu, cu bestiile de țărani, cu mitocanii de arendaşi, cu nebuna asta! Ne nenorocim, mamă, ia țara foc împrejur şi noi stăm în mormântul ăsta ca s-o moştenim pe tanti Eleonora! E îngrozitor! E îngrozitor! Nu mai pot aşa! Nu mai pot! Nu mai pot!

Plângea cu hohote, cu istericale. Fugi din odaie. Doamna Vorvoreanu, palidă, enervată, zise:

— N-o mai întărită, dragă. Las-o şi tu. Nu vezi că e indispozată? Când e aşa, de fiecare dată are nevricale. N-o mai pisa şi tu.

— Indispozată? Să fie, ce-mi pasă? Mă doare-n spate, Eleno dragă, de nevricalele ei. Pe vremea noastră copiii tremurau în fața părinților şi a celor mai bătrâni. Stăteau smirnă. Te-a crescut tat'tu prea moale, că era mort după tine, şi tu ai luat-o de buni Din noi toți, tu erai preferata lui, şi cu asta te-a nenorocit! Să-ți fi altoit şi ție câteva, ca mie, dis-de-dimineață, în fiecare zi – era mai bine. Şi fata nu ți se-ntorcea de la pension... cum s-a întors! Acum îi mai permiți să mai aibă şi nevricale! Eu aş bate-o, aşa

mare cum e! Aş bate-o cu nuiaua!

Nu era supărată pe Elvira. Era mulţumită că o făcuse să plângă. Cu ochii lucind, molfăi din buzele supte, apucă scărpinătoarea de fildeş şi şi-o petrecu pe după ceafa.

Doamna Vorvoreanu strânse buzele. Eleonora era bogată şi copiii pretindeau s-o moştenească. Dădu din umeri enervată şi ieşi. O găsi pe Elvira sughiţând de plâns, prăbuşită în întuneric pe un divan. Se aşează în tăcere pe marginea divanului. Murmură:

— De ce nu poţi să te stăpâneşti? Fă ca mine. Se cunoaşte pe mine ceva? Şi măcar, mereu mă înveninează şi mă împunge ci m-am măritat cu taică-tău...

Elvira zise întretăiat printre lacrimi:

— O să ne omoare, mamă... O să ne omoare aici, din pricina ei... Se încăpăţânează nebuna şi-or să ne omoare cu ea cu tot, mamă...

— Taci din gură, zise doamna Vorvoreanu. Taci. Nu mai cobi aşa...

— Nu mai pot, mamă... Nu mai vreau să stau aici...

— Parcă după tine merge?

— În fiecare zi mă umileşte aşa... O s-ajungă să ştie şi slugile...

— Cine e de vină? zise uscat doamna Vorvoreanu. *Tu* ai dat prilej; acuma rabdă.

Elvira se ridică în capul oaselor şi zise prin întuneric:

— Şi tu mă urăşti... Las că ştiu eu... Crapi de invidie! Şi te răzbuni!

Doamna Vorvoreanu îi trase la întâmplare o palmă, dar n-o nimeri decât cu vârful degetelor. Elvira se aruncă iar pe divan, oftând.

Doamna Vorvoreanu, tulburată, se opri în treacăt la o fereastră şi se uită afară în beznă, dar nu văzu nimic. Apoi intră în salon trăgând nervos de manşetele lungi din dantelă.

În salon tanti Eleonora vorbea cu bucătăreasa. Doamna Vorvoreanu se uită la soră-sa şi o urî o clipă, pentru aerul ei rătăcit cu şuviţe nepieptănate de păr cărunt, prost vopsit, şi privirea gălbuie de nebună. N-aveau ce să-i facă, era mai bogată decât ei... Să plece cu fata? Dar dacă nu se întâmpla nimic? Eleonora n-ar fi iertat-o niciodată, sau şi-ar fi vândut iertarea pe ani şi ani de jigniri zilnice, de vorbe otrăvite, grosolane... O clipă, o urî şi mai mult pe Eleonora şi se întoarse cu plăcere spre chipul

aspru, cioplit în lemn, uscat, al bucătăresei, care stătea în picioare şi asculta poruncile nebunei. Dar curând plăcerea i se topi în faţa mirării pricinuite de ceva necunoscut în aerul femeii. Bucătăreasa sta ţeapănă, închisă în sine. Doamna Vorvoreanu îşi aduse aminte de gălăgia auzită jos. Voise să coboare, să întrebe, apoi nu ştia nici ea de ce n-avusese curaj.

— Ce e cu voi, Mario?

— Ce să fie, coniţă? Nu-i nimic...

— Ce era gălăgia de la voi, de jos?

— Nu era, coniţă.

— Ba da, am auzit eu!

— Eu oi fi fost pe afară, de n-am auzit, zise bucătăreasa, şi se întoarse către Eleonora reluând convorbirea despre masa de seară. Doamna Vorvoreanu se duse la fereastră şi se uită maşinal în beznă. În depărtare, unde ziua s-ar fi văzut conacul de la Vladomira, ardea un foc mare. Nu se vedea nimic, decât miezul roşu, nemişcat la depărtarea aceea, vâltoarea rotundă în sânul întunecimii.

Inima doamnei Vorvoreanu se opri o clipă, apoi începu să-i bată atât de tare, încât îi tăie răsuflarea. I se făcu rău. Închise repede perdelele. Îşi apăsă mâinile pe piept. Îi veni o clipă ideea s-o cheme pe bucătăreasă, să-i arate focul, s-o întrebe dacă ştie ce se petrece acolo la Vladomira; dar se răzgândi, privind chipul împietrit al femeii. Avea să spună că nu ştie şi apoi să dispară de la curte, împreună cu toate slugile. Nu. Asta nu! Se aşează într-un fotoliu, cu capul în mâini.

— ... şi vezi să nu fie maioneza aia cu boabe în ea, să crează coana Elena că sunt icrele peştelui! încheie Eleonora.

— Nu, coniţă, lasă că ştiu eu, zise liniştit femeia şi ieşi.

Stăpână-sa îşi reîncepu lucrul cu iglițele şi ghemul de lână, după ce-şi îngrămădi dantela gulerului în jurul gâtului ofilit, golaş. Câteva clipe murmură prin colţul supt al gurii lucruri neînţelese.

Elena şedea cu vârful degetelor apăsate pe ochi. Încerca să se gândească. Dar nu izbuti decât să audă bătaia pendulei. Bătuse şi până atunci, fără să se audă prin glasuri, printre gânduri. Dar acum totul amuţise, iar bătaia metalică a pendulei mari de mahon şi sticlă, cu amoraşi de bronz şi flori de alamă, umplea tăcerea cu zgomotul ei rece de maşinărie.

Glasuri stăpânite în odaia de alături o făcură pe doamna Vorvoreanu să înghețe de spaimă. Elvira intră, cu fața la fel de nepătrunsă ca oricând – numai niște cearcăne vinete pe sub ochi arătau că plânsese – și murmură:

— A venit domnul Ivancea... Poate să intre?

— Ce vrea? întrebă tanti Eleonora.

— Are ceva de vorbit cu dumneata, zise Elvira cu o dușmănie pe care nu ținea mult să și-o ascundă. Se învârti în tocurile înalte ale botinelor cu nasturi de sidef cenușiu, întoarse spatele și ieși, socotind că se ostenise destul. Se întoarse împreună cu domnul Ivancea și se așează pe scaunul ei, cu cartea în mână, prefăcându-se că citește. Doamna Vorvoreanu îi privea pe toți, cu vârfurile degetelor lipite pe tâmple.

Domnul Ivancea asuda. Era voinic, cu gâtul gros, cu gura roșie și o rețea de vinișoare pe nas și pe obraji. Părul negru aproape că-i astupa fruntea; îi răbufnea și din urechi, și din nări. Fața lată, brăzdată totdeauna de bună dispoziție și zâmbete largi, era acum îmbrobonită de sudoare care, din când în când, năvălea din nou. Iar veselia domnului Ivancea avea ceva strâmb, tremurător.

— Săru' mâinile, săru' mâinile, zise domnul Ivancea, și le sărută mâinile celor două cucoane.

— Ce-i cu dumneata? întrebă tanti Eleonora, cu neplăcere. Ce-mi vii la ora asta? Ce vrei?

Domnul Ivancea se așează în fața ei pe un fotoliu, fără să ceară voie și zâmbind distrat. Se uită în dreapta și în stânga la covorul de pe jos și-și frecă mâinile păroase – mâini groase, roșii, cu părul negru ca de porc.

— Ce e, Ivanceo, ce-i cu dumneata, omule? Ai? Ești băut?

Omul tresări:

— Care, eu? Ferească Dumnezeu, coniță, asta-mi mai trebuie mie acum? Cu capul treaz și nu știu ce să mă fac, darmite băut?

— Cum, ce să te faci? Ce ai? Ce vrei?

Omul se căută în buzunarele vestei negre care-i sugruma burta și-și mișcă nervos cizmele noroioase pe covor. Tanti Eleonora se uita la cizmele cu șireturi și frământa în ea o bruscă supărare:

— Uite cum îmi intrași în casă! Ca-n grajd.

Și se uită pătrunzător la el:

— Uite-1 cum asudă! Ești băut, nene! Ia zi-mi repede ceea ce ai și lipsește-mi din ochi, până-ți vii în fire. Om așezat, cu nevastă și

copii, şi să vie la stăpână-sa în halul ăsta!

Ivancea scosese o foaie de hârtie groasă, proastă, o despăturise şi stătea cu ea în mâna întinsă. Răsufla greu:

— Citiți-o, cucoană. Să vedeți şi dumneavoastră.

Tanti Eleonora luă hârtia cu neîncredere. Pe când o citea, omul lămurea:

— O găsii adineauri bătută în gard la mine cu un cui. Nici nu e udă. Mi-au pus-o adineauri, după ce a stat ploaia. Ce ziceți, ai?

Şi fără nicio rămăşiță de zâmbet, îşi şterse cu o basma mare albastră fața largă şi îngrijorată.

— Eleno, ia vino-ncoa. Ia vezi şi tu, că eu nu pricep nimic.

Îşi pusese ochelarii şi se uita împrejur.

— Să-ți citească Elvirița, zise doamna Vorvoreanu. Eleonora se întoarse către ea, mirată:

— Ce ai? De ce vorbeşti aşa?

— N-am nimic, zise doamna Vorvoreanu. N-am nimic. Pune-o pe Elvira să citească.

N-avea nimic. Asculta bătaia pendulei, şi o auzea atât de tare, încât glasurile i se păreau un murmur față de ciocănitul maşinăriei care măsura timpul.

— V-o citesc eu, zise domnul Ivancea.

Şi începu să desluşească scrisul stângaci cu litere mari şi deformate:

Domnule Ivanceo. Ce ai în socoteală în privința învoielilor cu oamenii, că vedem că dumneata stai foarte greu, nu-ți ajunge de când sugi sângele nevinovat din oameni şi te-ai învoit cu cucoana Smadoviceanca, de te lasă să beleşti pielea de pe noi şi-i dai ei parte să se îngraşe...

Domnul Ivancea ridică ochii şi se uită țintă la tanti Eleonora... Aceasta nu se mişcase. Omul citi mai departe:

... Dar te rog noi toți te rugăm, a învoi oamenii după cum cer ei, să nu ne mai sugrumați în pragul primăverii ca alți ani, ca nu mai-putem şi nu mai e mult până vei vedea moartea cu ochii şi cucoanii Smadovicenchii zi-i să plece, căci altfel îi dăm foc şi toată paza voastră ce vă păziți mai bine vă păzim noi întotdeauna şi tot trebuie să cădeți toți unul câte unul la rând, că s-a sculat țara şi nu vă mai

rabdă. Alt nemaiavând ce seri ne-am înțeles şi nu mai pierde vremea, că nici noi n-o vom mai pierde ca alți ani ci ne facem treaba cu voi.

Domnul Ivancea răsuflă greu şi se uită împrejur. Cele trei femei păreau a nu fi înțeles. Elvira se uita la cartea închisă din poală; era o carte franțuzească, cu coperte galbene. Doamna Vorvoreanu, cu bărbia în palme şi cu brațul alb, gros şi rotund, dezgolit, asculta pierdută un zgomot de care numai ea îşi dădea seama. Cealaltă, Eleonora, îl ațintea pe domnul Ivancea cu ochi rotunzi şi galbeni de găină, ochi de suceală învechită a minții, ochi de nebunie stătută. Îşi cumpănea între degetele murdare scărpinătoarea de fildeş. Zise:

— Prostii!

Domnul Ivancea oftă, îşi şterse fața cu basmaua, şi se gândi: „Tot şed pe un fotei moale, măcar să mă odihnesc şi să vedem: ce-i de făcut?"

Bătrâna zise iar, croncănind spart:

— Ei! Ce venişi să-mi citeşti prostiile astea? Acum pleacă. Mai ai vreo treabă?

Omul se uită la ea cu îndoială şi uimire.

— Păi... N-ați văzut ce zice?

Tanti Eleonora se gândi o clipă, aranjându-şi cu degetele zbârcite dantela din jurul gâtului de găină golaşă. Apoi pufni prin pâlnia din colțul gurii ştirbe:

— Ei... li s-a urcat şi lor la cap... Or fi băut... Ce-ți pasă dumitale!

— Da' v-amenință cu moartea şi pe dumneavoastră, cucoană! Ce, n-ați auzit? Uite ce zice aici!

Şi-i citi încă o dată pasajul. Femeia îl privea cu ochii rotunzi, gălbui, prin care mintea seacă i se oglindea ca o bucată de chihlimbar, uscată şi fără folos. Apoi, într-un târziu întrebă:

— Ei şi, ce vrei să fac eu?

Înăuntrul ei era pustiu, maşinărie fără noimă. Coana Eleonora era ca o buturugă din care nici lemn de foc nu poți face, nici butuc de tăiat lemne pe el. Nimic.

Domnul Ivancea îşi ieşi din fire, vânăt şi sări în picioare:

— Cum, cucoană, când eu îmi mănânc ficații cu țăranii dumitale şi mă lupt să storc din ei arendă, şi chirii, şi corvezi, şi

tot ce-ți trebuie dumitale, de câteodată mi se face ruşine şi mie şi mă gândesc că am copii şi-mi fac păcat de-o să cază pe capul copiilor ce fac țăranii cu mine, şi dumneata mă întrebi ce să facem? Păi cine m-a încurajat pe mine de zece ani să aştept cu învoielile până la sfârşitul lui martie, că atunci se înmoaie țăranul de frica morții şi se roagă să-l învoieşti după plac şi nu mai are nicio pretenție, spune dumneata, cine? Ce zic eu de ani de zile: coniță, o să ni-i sculăm în cap, coniță, şi facem una să se pomenească, ne dă foc mârlanii, coniță! Şi dumneata: „Lasă, Ivanceo, că-i ştiu eu, că trăiesc de patruzeci de ani cu ei şi-şi ştiu ei stăpânii, neam de neamul lor ne-a ştiut stăpâni", aşa-mi ziceai, cucoană, şi acuma uite, poftim, că s-a întins şi aici pacostea! Unul nu mai e viu din noi mâine, cucoană! Unul nu mai scăpăm! Ca arendaşii ăia din Moldova pățim!

Şi se şterse pe față, suflând greu şi uitându-se hotărât la tanti Eleonora. Aceasta nu ascultase decât primele cuvinte şi pricepuse tonul de imputare, de enervare răstită şi mânie. De atunci începuse şi urmase să fiarbă în ea necazul împotriva omului nebărbierit, cu păr în urechi, cu cizmele murdare, şi care îndrăznea să-i vorbească aşa. La sfârşit se ridică tremurând în picioare, cu mâna uscată încleştată pe brațul jilțului. O clipă străluci la inelarul ghearei nespălate şi zbârcite – tanti Eleonora se pudra, dar nu se spăla – un rubin mare, prins în briliante, cumpărat de la o Izvorancă din Craiova, pe care o alungase bărbatu-său, generalul, la părinți, pentru că se afişa cu un cântăreț dintr-o trupă italiană în trecere. Mestecându-şi cuvintele între gingii, tanti Eleonora îşi scutură pieile gâtului golaş către arendaş:

— Cum îndrăzneşti, neobrăzatule? Cum vorbeşti cu mine, slugă? Cu ce obraz mă faci pe mine de vină, când eu te ştiu cum le măsori țăranilor pogonul de optsprezece prăjini în loc de douăzeci şi patru, hoțule şi canalie ordinară! Şi mai arendaşi de la stat fâneața aia din vale cu cincizeci de bani pogonul şi le-o închiriezi mârlanilor cu un leu şi un leu şi jumătate, ticălosule, ce crezi că eu nu ştiu? Sunt aici, pe pământul ăsta, dinainte de când vindeai tu bragă în Bucureşti *espèce de voyou*[107]! Te-am lăsat în voia ta câtă vreme mi-ai plătit, şi i-am dat afară în brânci, i-am

107 Golanule! *(fr.)*

pus pe rândaşi să-i gonească, când veneau cu plângeri la mine! De ce te uiți la mine! Veneau să se plângă de tine, *triste individu,* sărmane; ieşi, bragagiule, lipseşte din ochii mei şi să nu te mai prind pe aici! Ăsta e ultimul an când îți mai arendez moşia asta! Am să i-o dau lui Alexiu, care administrează Vladomira cum n-ai să te pricepi tu în veci! Haide, piei de-aici, mârlane şi nesimțitule! Marş!

Se aşează, pufnind, şi căută cu mâna tremurătoare, într-o chisea de Nürenberg, cu figuri albastre şi argintate de olandezi şi nemți băutori şi fumători, şi începu să-şi răsucească o țigară.

Ivancea, intimidat, se ridicase în picioare. Uluit, rămăsese aşa şi se uita când la doamna Vorvoreanu, când la Elvira, care surâdea cu ură şi dispreț. Arendaşul zise cu o rămăşiță de veselie scremută:

— Bine, coniță, dar cu pusul focului cum rămânem?

După izbucnirea de furie, coana Eleonora amorțise iar, cu ochii rotunzi şi fără înțeles. Îşi făcea o țigară. Mormăi:

— Care foc?

Arendaşul se aşează iar. Era cenuşiu la față. Zise:

— O să vă puie foc la noapte. Şi pe mine... o să vrea să mă omoare.

Nu zisese „o să mă omoare", ca să nu atragă piaza rea.

Bătrâna zise:

— Şi eu ce sa fac?

Doamna Vorvoreanu fusese atentă la ultimele vorbe. Pricepuse. Murmură:

— Domnule Ivancea... Vino, te rog...

Şi când Ivancea se apropie, greoi, cu capul înfundat în umerii groşi, ea dădu la o parte perdeaua – numai puțin. Dar destul ca omul să vadă cum arde curtea de la Vladomira. Acum incendiul crescuse şi se înălța spre cer ca un stâlp de flacără. Ardeau şi copaci, coloane subțiri, trandafirii. Doamna Vorvoreanu îi şopti omului care asuda de frică, cu fața lucioasă de oglindirea focului:

— Poți să pui caii la trăsură? Cred că nu mai e nimeni pe jos... Şi vin cu siguranță de acolo să puie foc şi aici... Poți? Te luăm cu noi, domnule Ivancea...

Se gândea: „Mie mi-ar fi greu să mân caii până la gară... Cel puțin să avem un bărbat cu noi..."

Ivancea îşi crescu ochii şi dădu din cap cu înfrigurare. Se

întoarse spre lampa cu abajur de porțelan. Cineva zicea neîntrerupt:

— Aoleo, Doamne, ce ne facem. Aoleo, ce ne facem. Vorbele curgeau iară intonație, iară spaimă, repede, dar pe nerăsuflate: era domnul Alexiu de la Vladomira. Era uscat, cafeniu la față, brăzdat. Ținea o mână pe genunchi, cu palma în sus, şi o plesnea uşor cu cealaltă:

— Doamne, ce ne facem. Aoleo, Doamne, ce prăpăd. Ce ne facem? Aoleo, ce ne facem?

Şedea în fața Eleonorei, pe fotoliul în care şezuse Ivancea, şi se tânguia. Pe frunte avea o zgârietură lungă până pe umărul obrazului. Sângele i se adunase în sprinceană şi o ață i se scursese spre colțul gurii. În sprânceană era închegat, dar pe colțul gurii îl linsese domnul Alexiu şi se vopsise pe obraz cu roşu palid.

— Ce prăpăd ne-a ajuns, coniță, vin aici şi ne taie. Aoleo, ce ne facem coniță, că ne-a ajuns mare prăpăd, ceasul din urmă ne-a ajuns, nene Ivanceo, ne-am curățat şi ne rămân nevestele şi copiii pe drumuri... dumneata cel puțin îi fi ținând banii la oraş, dar eu îi țineam în casa de fier la curte şi au dat foc, Doamne, ce să mă fac?...

— Cum a fost? Zi repede.

— Cum să fie, păcatele mele, uite odată aşa i-am văzut că sparg poarta cu topoarele şi strigă şi dau năvală... Dobitocii ăia de turci care-i aveam paznici au slobozit puştile, dar ce folos, că tot ei s-au trezit călcați în picioare şi-au dat țăranii peste mine cu ciomegele... Abia am putut încuia uşa în urma mea şi am scăpat pe fereastră... Un' te duci, nene Ivanceo, un' te duci, Nelule dragă? încheie îngrozit şi plângător omul, văzându-1 pe celălalt că dă să iasă.

Ivancea nu-i răspunse, dar privirea îi alunecă către doamna Vorvoreanu. Alexiu se ridică de pe scaun plin de noroi şi cu hainele rupte în două locuri. Gata să cadă pe vine de spaimă, bâigui:

— Ce, pleci, nene? Mă laşi aici pe mine, care eu...

— Care tu, ce? zise aspru, brutal, Ivancea. Ce? Nu tu le spuneai în față: „Mă, la anul vă pun pe voi la jug şi ar cu voi!" Cine i-a ațâțat mai tare? Fire-ai al dracului de nenorocit...

Celălalt umbla după el prin cameră cu genunchii îndoiți şi se

vaită ținându-1 pe Ivancea de mânecă:

— Nu mă lăsa, că-mi rămân copiii orfani... Adu-ți aminte că şi tu i-ai strâns în chingi pe țărani, mai rău ca mine, Ivanceo, zău nu eşti drept să zici că eu... Nu mă lăsați, coniță, nu-1 lăsați pe nebunul ăsta să plece, că eu care am slujit-o pe coana Eleonora o viață şi pe măria sa prințul ca un rob... Coniță...

Şi căzând în genunchi în fața doamnei Vorvoreanu, care vorbea cu Ivancea, izbucni în plâns, cu fața schimonosită şi curgându-i nasul şi balele.

Doamna Vorvoreanu se cutremură şi se făcu verde de greață şi de frică. Zise:

— Ia-1 cu dumneata să-ți ajute, domnule.

— Hai, măi scoală-te, că e ruşine, nenorocitule, zise Ivancea şi-l scutură. Alexiu îl urmă afară din cameră, clătinându-se, trăgând pe nas şi întrebându-1 mereu:

— Un' te duci? Un' te duci? Nu te du, că vin şi ne omoară!

În salon, Elvira, palidă, adunase blănurile cucoanelor şi-şi punea mănuşile cu înfrigurare. Doamna Vorvoreanu îşi scosese halatul, rămăsese într-un corset de dantele până la genunchi; era cu umerii lați, rotunzi, de luptător, şi picioarele groase, butuci de carne albă. Elvira, înmănuşată, o ajută să-şi puie o rochie cafenie închisă, îi încheie cei douăzeci de nasturi de la spate, îi dădu blana. Rămasă în halatul ei tocit, cu dantelele de multă vreme ofilite, Eleonora se plimba prin cameră, cu privirea rătăcită şi cu o cutie de lemn de trandafir în brațe. Venise din odaia ei şi cu un geamantan moale, foarte greu, pe care-1 pusese pe jos.

Soră-sa îi spuse, privind-o cu o linişte ciudată, cu un zâmbet ca de departe:

— Îmbracă-te, omule. Ce mai aştepți?

Apoi privi în jos şi întâlni ochii Elvirei, care-i încheia botinele cu nasturi de sidef. Ochii verzi ai fiică-si spuneau limpede, rece, mut: „Las-o aici să ardă!" Doamna Vorvoreanu se uită la pendula cu amoraşi de bronz şi flori de alamă. Ea singură îi auzea trăncănitul metalic. Şi pendula avea să ardă, în noaptea aceasta. Poate peste un ceas. Iar ele, cele trei femei, aveau să intre acum, în câteva minute, într-un viitor cu desăvârşire necunoscut. Pendula avea să ardă. Doamna Vorvoreanu se uită împrejur la portretele şi fotografiile de pe pereții văruiți curat, la covoarele scumpe şi la divanuri, la pianul negru – câteva clape aveau fildeşul lipsă – la

perdelele de la ferestre, se gândi la odăile cu dulapuri mari, vechi, cu oalele de noapte de faianță, sub paturi, cu şiruri de gutui pe ziare vechi aşternute pe jos şi felii de fructe uscate atârnate prin colțuri. Totul avea să ardă. Şi patul ei şi al lui bărbatu-său, patul pe care o făcuse pe Elvirița şi pe Mişu, fratele Elvirei, căci venise aici să-i nască din pricină că li se vindea la licitație casa de la oraş, pentru datorii, şi a doua oară îi fugise bărbatul la Paris cu o cântăreață de *café-concert* şi tot la soră-sa, tot la Eleonora venise să nască; Alexandru, Şerban, Sofia n-ar fi primit-o, n-o iertau că fusese de mică preferata lui Lăscăruş Lascari. Totul avea să ardă Se uită iar la Eleonora, care umbla cu caseta de bijuterii în mână Bijuteriile bunicii Sofia. Cele pe care le aşteptase, le dorise, le pândise. Dădu din cap şi zise iar, tare:

— Îmbracă-te, ce umbli aşa? Elviriţo, dă-i blana lui tanti-ta.

Elvira se uită la ea cercetător. Încerca să priceapă.

Maică-sa îi ocoli privirea. O îmbrăcară pe Eleonora care dădea din cap şi molfăia în gingii vorbe neînțelese, privind înjur cu ochii crescuți în cap, ca o pasăre ciudată şi urâtă. În halat şi cu blana pe deasupra, încălțată în şoşonii ei de casă şi cu caseta strânsă la pieptul ofilit şi zbârcit, o Scoaseră în capul treptelor din față şi aduseră la trăsură şi geamantanul cel greu.

Eleonora se împotrivi deodată brațelor doamnei Vorvoreanu şi Elvirei care voiau să o sprijine şi s-o ajute a coborî treptele peronului. Murmură ceva nedesluşit, se smunci şi se întoarse repede în casă, lăsând uşile deschise în urmă-i: iar o apucase meteahna ei.

Doamna Vorvoreanu aşteptă câteva clipe. Aerul era proaspăt, umed, mirosea a ceață risipită de vântul uşor dinspre baltă. Copacii desfrunziți şi negri se mişcau nevăzuți cu sunete uscate. Trăsura veni din fundul curții. Avea felinarele stinse.

— Gata, coniță? întrebă Ivancea de pe capră.

— O clipă! Numai o clipă, aşteaptă! strigă doamna Vorvoreanu.

Elvira o privise tot timpul, uitându-se din când în când pe uşa antreului. Fața îi era fără expresie, închisă în sine. „Nu. Nu pot, se gândea doamna Vorvoreanu. Chiar lucrul ăsta nu-1 pot face. Mai întâi de toate – dacă nu se întâmplă nimic? Ar fi groaznic. Ar trebui să dea ochii cu ea. S-ar afla. Ar spune-o la toată lumea. Aş fi pierdută. Elvirița ar fi pierdută, toată răbdarea şi toată munca asta scârboasă va fi fost degeaba. Lumea ar râde de noi, ne-ar

arăta cu degetul, ne-ar întoarce spatele, ne-ar închide uşile, nu ne-ar primi... Iar ea ar fi în stare să ne ţie şi mai departe pe lângă ea, numai ca să ne chinuiască. Abia atunci ar putea să mă joace cum nici n-a visat ea vreodată..."

Se uita, fără să-şi dea seama, în ochii Elvirei, verzi, minunaţi... Se smulse şi intră repede în casă.

În salon era tăcere. Uşile erau vraişte. Sertarele, răvăşite în goană, rămăseseră deschise şi rufe atârnau din ele pe jumătate afară. Câteva bibelouri, fotografii în rame erau răsturnate şi partitura căzuse de pe pian, cu un papuc al Elvirei peste ea. Iar pendula bătea răsunător, metalic, cu un sunet care clănţănea şi vibra înăbuşit, bogat, plin, în lemnul de preţ în care era închisă şi îndărătul geamului ei de cristal.

Pe masa din mijlocul salonului, lângă coşul cu ghemuri de lână şi petice croşetate de către tanti Eleonora, stătea caseta cu bijuterii. Nu era mare. Lemnul de trandafir strălucea cald în lumina lămpii de pe masă. În salon nu era nimeni. O clipă, doamna Vorvoreanu nu mai auzi ţăcănitul pendulei. „Eleonora mai poate sta multă vreme unde se află: când o apucă crampele ei, nu se poate şti cât ţin..."

Doamna Vorvoreanu se repezi la geam. O năduşeală uşoară o trecuse sub rochie şi blană. Smunci perdeaua, o dădu la o parte. Sus, inelele de alamă scârţâiră, alunecând. Doamna Vorvoreanu se uită în bezna de afară, în miezul căreia se învâlvora incendiul de la Vladomira. Undeva, departe, ca o luminiţă, începuse să crească altul. Vreun hambar, vreo magazie, vreo cramă. Doamna Vorvoreanu se întoarse din doi paşi lângă masă, apucă în mâini caseta. I se păru grea. Ieşi cu ea afară. Elvira se uită la obrazul maică-si. Înţelegerea, surprinderea îi luminară ochii şi privirea îi alunecă în jos, căzu asupra cutiei din lemn de trandafir.

— Nu vrea să vină? întrebă Elvira, surâzând palid, strâmb.

— Se încăpăţânează, zise doamna Vorvoreanu, înecându-se, cu gâtlejul strâns. Nu pot să te sacrific pentru nebunia ei. Plecăm.

Pe când vorbea, Elvira o apucase de cot, şi aşa subţire cum era, o trase pe maică-sa, mare şi voinică, în jos pe trepte. Doamna Vorvoreanu călca nesigur şi o dată era să şi cadă.

Ivancea le spunea înfrigurat:

— Mai iute, coniţă! Mai iute, mai iute!

— Eleonora n-a vrut să vie, domnule Ivancea, zise înecat

doamna Vorvoreanu; dar Ivancea nu asculta şi nu răspunse nimic.

Se urcară în trăsură, punându-şi la picioare geamantanul Eleonorei, şi împingându-1 pe Alexiu, care se ghemuise în locul cel mai bun şi care se aşează pe banchetă. Trăgea din nas neîncetat şi se uită la pălăriile largi, mari de tot, cu pene de struţ, ale celor două femei. Ivancea coti îndărăt ca să iasă prin fundul curţii pe drumul ce da în şosea fără să treacă prin sat. Odăile slugilor erau pustii, toţi, fugiseră. În uşa bucătăriei, siluetă neagră cu fustele ei lungi, stătea cu braţele încrucişate bucătăreasa şi privea nemişcată trăsura. Nu i se putea vedea faţa. Era doar o siluetă neagră în uşa luminată. Apoi totul rămase în urmă şi trăsura înainta în trapul cailor, prin aerul reavăn şi întunericul nopţii, printre şirurile de copaci bănuiţi, sub cerul ceţos. Vântul uşor le bătea feţele, prospeţimea umedă le înviora, nările şi duzii bătrâni de pe marginea drumului îşi scuturau uşor ramurile mai subţiri, văduve, învăluite de fâşii uşoare de aburi reci. Nu se mai vedea roşeaţa cerului în partea Vladomirei, căci dâmburi line şi pădurici desfrunzite o ascundeau, dar prin noapte rătăcea pierdută bătaie de clopote de nu se ştie unde.

Omul din faţa lor încetă de a mai trage din nas şi murmură liniştit:

— Trag clopotele... Îşi fac semne... Prăpăd...

Şi trăsura se cufunda în ceasurile târzii ale nopţii. Departe de tot, pe alocuri, cerul se lumina trandafiriu, o culoare la fel de gingaşă ca a fierului înroşit, şi omul lungea gâtul pe lângă capra trăsurii, apoi spunea numele conacului care ardea. Iar uneori clopotele se stingeau în vreo undă de vânt rece, vreun ropot uşor de ploaie numaidecât înghiţită de întuneric. Din când în când, însă, din direcţii nedesluşite, soseau glasuri, strigăte, freamăt de gloată. Atunci Ivancea pe capră înfunda capul în umeri şi încerca să vadă prin noapte urechile fine ale cailor, ciulite atent, îndărăt sau într-o latură. Dar apoi reîncepea totuşi glasul tăcerii, zvonirea vântului peste peticele largi de zăpadă netopită pe ogoare pustii, zbârlite de muşuroaiele de porumb retezat...

La crucea drumurilor dinspre Vladomira şi Hotare, ele se afundă, străjuite de tufişuri dese, spinoase, de valuri înalte de pământ şi nimenea nu poate vedea dacă pe drumul celălalt vine cineva sau nu. Când trapul înăbuşit al cailor târând trăsura

neagră, umedă de ceață, se adânci în valea aceasta, cele două femei tăceau. În fața lor moțăia Alexiu, ostenit de spaimele serii şi de propria sa ticăloşie în fața primejdiei. Pe capră, domnul Ivancea se cocoşase în grăsimea sa şi simțea că-1 cuprinde frigul de după miezul nopții. Uitase să mai încerce a pătrunde întunecimea ca să zărească urechile cailor. Nu văzu cum aceştia le ciulesc înainte şi sforăie lungind gâturile. Deodată glasuri furioase şi aspre răcniră:

— Stai! Ho! Prr, ho!

Trăsura se clătină şi se opri. Caii ridicau deznădăjduiți boturile în sus către cerul negru, încercând să scape de mâinile pietroase care-i apucaseră de căpestre. Sforăiau speriați, izbiți unul într-altul şi dând îndărăt în hamuri.

Glasurile se îmblânziseră, erau mângâietoare:

— Ho, hooo...

Şi cineva îi bătea cu pâlnia pe gât. Apăruse un felinar în patru colțuri cu geamuri murdare şi o lumânare înăuntru. Se zăreau trupuri îmbrăcate în zăbunuri întunecate, fețe cioplite stângaci şi aspru de lumina puțină. Erau mulți, multe glasuri şi deasupră-le străluceau, fire de lucire rece, dinții de oțel ai furcilor. Se apropiară strângând trăsura în mijlocul lor. Înăuntru Elvira se înghesuise în maică-sa; privea țintă în gol, scâncind uneori încet de tot, ca un cățel, la sânul puternic al doamnei Vorvoreanu.

Cei doi arendaşi erau împietriți şi nu roteau nici măcar ochii împrejur să desluşească obrazul oamenilor care-i căutau. Cineva ridică în sus brațul cu felinarul; o clipă lumina îi căzu pe fața lată, umbrită de sprâncene arcuite şi lungi, cu cute pe obraji în jos şi gura strânsă ca asupra unei taine. Era un om tânăr şi voinic. Zise:

— Dumneata eşti, domnule Ivanceo?

Toți tăcuseră. Buluciți, încoronați de dinții furcilor, țăranii stăteau împrejur cu un şirag de ochi arzători în fețele scobite. Ivancea nu răspunse nimic. Flăcăul cu felinarul îşi făcu loc pe lângă trăsură şi privi înăuntru. Ochii săi se împlântară pe rând în ochii celor două femei, apoi, ca şi cum nu le-ar fi văzut, alunecară asupra lui Alexiu.

Un glas, din partea cealaltă, zise:

— Iote-1 şi p-ăstălaltu...

Cel cu felinarul se îndreptă din şale şi zise:

— Amândoi sunt...

Unul din mulțime strigă:

— Trage-1 de pe capră! Bagă cuțitul în el!

— Dă-mi-1 mie pe domnul Alexiu, măi! strigă altul şi începură să strige cu toții.

Unul întinse brațul să-l tragă pe domnul Ivancea de pe capră, dar arendaşul se feri ca fript şi țipă ascuțit:

— Stați! Stați, fraților! Cu dreptate! Cu dreptate, fraților! Judecați-mă... Stați că mă dau eu singur jos!

Înfăşură cu grijă hățurile în jurul biciului înfipt în țeava lui lângă capră şi coborî greoi. Oamenii tăcuseră. Un glas zise:

— Dar ălălalt unde e?

Îl traseră afară pe domnul Alexiu, care zicea:

— Nu, nu, zău că nu... Coniță, nu mă lăsați, nu mă lăsați, fie-vă milă de mine că am nevastă şi copii...

Un murmur de enervare trecu prin ceata de țărani:

— Izbeşte-1 peste gură, măi, zise unul.

Doamna Vorvoreanu zise cu glas gâtuit:

— Lăsați-i, oameni buni, judecați-vă cu ei ziua mare, nu acuma. Gândiți-vă că sunteți toți creştini şi...

Tăcu, înăbuşită de emoție, cu gândurile risipite.

— Lasă, cucoană, că dacă dumneata fugi noaptea, tot noaptea vom judeca...

— Oameni buni, gemu doamna Vorvoreanu, gândiți-vă la nevestele voastre, la copiii voştri! Nu vă faceți un păcat, căci groaznică pedeapsă vă aşteaptă!

— Ba chiar la ei ne gândim, că muierile ne face copii morți şi ăi vii se usucă de foame!

— Care pedeapsă, coană? Cine să ne pedepsească? întrebă un glas batjocoritor.

— Armata, oameni buni, regele, dragii mei, zise doamna Vorvoreanu.

Dar un freamăt de râs trecu prin mulțime. Cel cu felinarul zise grav:

— Regele a murit, cucoană, şi avem poruncă de la regină să dăm foc la curți şi la oraşe.

Doamna Vorvoreanu se ridicase în picioare îndărătul caprei şi luase în mină hățurile, lăsate de domnul Ivancea. Trase de ele cu băgare de seamă. În gloata de oameni se cutremură scurt o

încordare.

— Stai lepră, ține-l, Iordache, să scot eu ceva să-l legăm. Stai, spurcatule, că te-nvățăm noi...

— Nu, urlă deodată domnul Alexiu. Iertați-mă, oameni buni. Nu v-am făcut nimic, iertați-mă... Nu mă legați!

Şi căzu în genunchi în noroi. Murmurul iar se înteți a mânie.

— ... Chiar dacă v-am făcut, nu pentru mine, zău, pentru copii, să fie şi ei oameni... zău, oameni buni, iertați-mă...

Căzuse de tot pe jos, se tăvălea cu fața într-o băltoacă a şoselei. Oamenii se strânseseră în juru-i şi se uitau unii peste umerii celorlalți. Vreo doi îl izbiră cu piciorul. Îl țineau şi pe Ivancea de guler şi de coate şi-l împingeau, îl încovoiau ca să vadă peste umărul lui. Cei care opriseră caii se apropiaseră şi ei şi dădeau cu piciorul în cel de jos.

Doamna Vorvoreanu strânsese hățurile în mâna stângă. Şi le trecu printre degete. Le trăsese încet ca să simtă caii zăbala. Apoi lăsându-le largi, smulse deodată biciul mlădios cumpărat de la şelarul palatului din Bucureşti şi-l plesni sălbatic peste şalele cailor. Trăsura se smunci din loc. La a doua plesnitură de bici, caii intraseră în galop; doamna Vorvoreanu îşi încorda brațele groase şi voinice şi-i frigea sălbatic cu biciul. Îndărătul trăsurii care pierea zgâlțâindu-se în noapte, se ridică hărmălaie de glasuri şi huiduieli şi un pocnet de puşcă.

— Huo, curvelor, huoo! strigau oamenii pe jumătate râzând Unii voiau să se repeadă fără rost după trăsură, dar flăcăul cu felinar în mână îi opri:

— Ho, măi! Lasă-le să se ducă.

Unul din cei opriți, gâfâind, zise:

— De ce să le las, pastele şi parastasul mă-ti? Ai?

— Tot trebuia să le lăsăm... Ce, era să omorâm nişte muieri? De asta ne-am apucat noi? Ce era să le facem?

Celălalt îşi arătă dinții râzând mut. Flăcăul cu felinarul se întoarse şi zise gloatei:

— Ei, îi judecăm?

Da, toți voiau să-i judece. Pe loc, în noroiul drumului.

— Să facem învoielile întâi, Rizeo! strigă unul.

— Da, să-i ducem în sat să facă învoielile şi p-ormă să-i punem cu gâtul în pragul primăriei, şi le retez eu capetele, zise un om trist, negru, încruntat, cu căciula pe ochi şi o secure în mâni

Acesta era Uracu, tatăl flăcăului împuşcat de prinţul. Cei doi arendaşi se uitau sticlos în gol. Pe faţa domnului Ivancea şiroia sudoarea.

— Haideţi, măi, zise liniştit Rizea şi oamenii plecară împingând în mijlocu-le pe cei doi prinşi, care mergeau cu acelaşi pas grăbit ca şi ceata şi priveau ţintă înainte. Curând se pierdură în întuneric. Se mai auzi o vreme murmurul greu de glasuri amestecate, apoi se topi în vântul rece şi umed de pe baltă. Doar felinarul clătinându-se în capul cetei se mai văzu o vreme, apoi şi acela pieri în depărtare. Numai focurile înalte ale conacelor şi hambarelor vegheau somnul câmpiei, ca nişte arbori de flacără sădiţi din loc în loc la mari depărtări.

III

Huma udă, cleioasă, răcoritoare, aproape îngheţată, nu era mai adâncă de două-trei degete. Mai adânc nu pătrunseseră ploile. Dedesubt se simţea pământul tare, încă înţepenit în iarnă.

Mergeau prin noroi. Uneori alunecau. Picioarele goale, aspre, crăpate, opincile ferfeniţite, nădragii erau stropiţi de lut umed.

Din loc în loc, şoseaua se cufunda puţin; acolo mâlul era mai gros, le cuprindea gleznele sau obielele. Cei cu picioarele goale se cutremurau pătrunşi de un frig neaşteptat. La fiecare pas, trebuiau să-şi smulgă un picior din ciorba de lut cu apă, care fleşcăia lipită de gleznă, se ridica odată cu talpa, apoi se descleia şi recădea, păstrând adâncă întipărirea pasului.

Mergeau prin întuneric. Abia-şi bănuiau feţele, când scăpa printre doi umeri sau printre două capete lumina felinarului. Felinarul se clătina în mijlocul cetei. Rizea i-1 dăduse lui Alisandru al lui Uracu, frate cu Zaharia cel împuşcat de prinţul. Vorbeau mereu, cu toţii, şi pentru fiecare zvonul nelămurit, neobosit, fără contenire, era ca o tăcere în care putea vorbi cum ar fi vorbit singur cu sine în întuneric.

De sus cădeau rar fulgi de zăpadă sau câte un fir de ploaie subţire ce înceta numaidecât. Uneori venea o suflare de vânt şi le bătea feţele. Vântul era cald, usca numaidecât pe obrazul oamenilor umezeala ploii sau a fulgului de zăpadă topit.

Felinarul se legăna în mijlocul cetei, lângă domnul Ivancea şi

domnul Alexiu. Uracu umbla lângă ei, mărunt, uscat, înfofolit într-un cojoc scurt, negru, şi-şi întorcea mereu faţa schimonosită de mâhnire şi de ură. Umbla cu securea sub braţ, o secure cu coada scurtă, cu tăişul arcuit, cu ciocan în partea cealaltă, cum se făceau pe vremuri. Din timp în timp îi zicea lui fiu-său:

— Ia mai ridică felinarul...

Şi se uita bine la domnul Ivancea şi la domnul Alexiu, ca şi cum ar fi vrut să le ţie minte feţele.

Feţele le erau cenuşii, trase, chiar şi a domnului Ivancea, atât de rumen şi de gras altădată. Umblau grăbiţi, alunecând, împiedicându-se, privind mereu înainte. Se fereau, le era frică sa întâlnească ochii oamenilor. Le era frig. Umblau cu picioarele goale prin noroi. Abia plecaseră la drum şi oamenii îi opriseră şi-i descălţaseră.

— Descălţaţi-vă şi umblaţi ca noi... Să simţiţi cum umblăm noi, spurcaţilor...

Ivancea se lăsase ca în somn. Chiar îşi descheiase cizmele cu şireturi. Avea picioarele albe, grase, cu unghii negre. Acuma erau nişte bulgări de noroi. Alexiu plânsese iar. Din când în când, pe drum, începea să plângă înăbuşit, ticălos, parcă mugea. Atunci se lăsa greu, voia să rămâie în urmă. Oamenii îl îmbrânceau înjurându-1, îl împingeau înainte. Se împleticea, se împiedica şi pornea mai departe, mai repede. Mergeau aşa amândoi, se grăbeau către sat, lutul moale şi rece le pătrundea printre degetele picioarelor, ca şi oamenilor care-i înconjurau şi-i mânau înainte şi vorbeau tare despre ei, ca şi cum n-ar fi fost de faţă sau ca şi cum ar fi fost morţi. Nu ştiau să-şi pună picioarele pe pământ, nu ştiau să umble desculţi. Domnul Ivancea se împleticea câteodată, se oprea şi nu călca de-a binelea, când simţea câte o piatră sub talpă Din pricina asta umbla parcă ar fi avut lanţuri la picioarele grase şi albe, cu unghii negre.

Când ceata ajunse în şoseaua mare – noroiul era mai adânc şi brăzdat de roţile carelor – se opriră ca să-l vadă pe Rizea cum se caţără pe un stâlp de telegraf. Se urca greu, mai mult în puterea braţelor, căci nu era stăpân deplin pe piciorul stâng. Îşi petrecuse în brâu o secure. Când ajunse sus, stătu o clipă, ascultând zumzetul tainic al firelor şi oamenii adunaţi la picioarele stâlpului îl auzeau, cum se aude un stup de albine iarna, închis şi vâjâind înăuntru. Apoi Rizea lovi firele cu securea, unul după altul;

deodată mute, căzură plutind, cu capetele în noroi. Rizea alunecă până jos şi îşi şterse fruntea de sudoare cu palma. Zise:

— Hai, ce stăm?

Oamenii porniră, iar el îşi târî piciorul în urma lor. Mototolea umbla lângă el. Vorbi deodată prin întuneric:

— Mă, Rizeo...

Rizea sufla încă greu de urcatul pe stâlp. Tăcea.

— Auzi, mă? zise iar Mototolea. Eu am o treabă cu tine.

— Ce treabă, nea Ioane? întrebă Rizea. Ce treabă ai dumneata cu mine?

Mototolea nu zise nimic. Mergeau în urma cetei. Apoi se hotărî:

— Măi, eu aveam un necaz pe tine...

— Ce necaz, nea Ioane? zise Rizea, cu o mirare moale şi mincinoasă, ca de departe, faţă de un străin. Mototolea se închise în sine şi zise:

— Aveam şi eu o ciudă, de...

— De ce să ai, nea Ioane, ciudă pe mine? şopti Rizea zâmbind prin întuneric. Se mira de Mototolea. Nu credea că ştie. Dar Mototolea vasăzică ştia, nu era prost.

— Las' că ştii tu de ce, zise Mototolea întunecat, fără prietenie, năpădit încă o dată de necazul său. Ce, parcă tu nu ştii?

— Nu ştiu, zău dacă ştiu... Spune-mi dumneata...

— Ba ştii şi te prefaci. Eşti al dracului, Rizeo... Ştii tu bine ce am eu cu tine...

Tăcură deodată amândoi. Sigur că ştia şi Rizea. Ştiau amândoi. Rămăseseră cam în urmă. Pe drum, înaintea lor, glasurile gloatei se înteţiseră, mânioase şi năvalnice. Cineva striga:

— Ce ne-ai făcut? Să-ţi spun eu ce ne-ai făcut! Lăsaţi-mă să-i spun eu ce ne-a făcut!

Dar Mototolea umbla pierdut în glodurile lui. Rizea îl privea din când în când cu coada ochiului prin întuneric. Mototolea zise, ca şi cum s-ar fi muncit din greu:

— Mă, Rizeo...

Celălalt nu răspunse.

— Mă, eu... mă despart de muiere...

Iarăşi tăcu, şi iarăşi se căzni să vorbească:

— Dacă nu vrea ea... eu ce să-i fac? O fi având şi ea dreptatea ei... O trimit la tat'su îndărăt...

— Bine, nea Ioane, zise Rizea.

— Ce bine, mă? Al dracului să fii tu cu neamul tău de nebuni!

Mototolea se tot lupta cu necazul său vechi, care scotea mereu capul ca un şarpe din vizuină. Acum era gata să-l biruie ciuda, dar se stăpâni. Sufla greu. Ochii îi sticliră prin întuneric.

— Eu te omoram, măi, zise. Vorbea liniştit. Da, măi, să ştii tu, Rizeo, că aşa făceam... Da' veni nevoia asta peste noi cu dreptatea asta care se face... M-am gândit... Toată ziua am stat şi m-am gândit. Voi mă vedeţi că vorbesc ca un prost, mereu dă-i cu gura, dar eu mă gândeam. Dacă-i vremea de făcut dreptate, barem să fie şi pentru muierea mea. Am chinuit-o. Am bătut-o. Să fie şi cum vrea ea. Şi m-am uitat şi la tine, de. M-am gândit... Ce să te omor? Parcă n-am eu altele mai grele pe capul meu – de, care le avem toţi, uite, cu lupii ăştia de ciocoi! Zi şi tu. Nu e bine cum m-am gândit?

— E bine, nea Ioane, şopti Rizea. Dar Mototolea zise furios:

— Bine, pe dracu să te ia! şi plecă de lângă el grăbit, se amestecă în gloată şi Rizea îl auzi strigând răguşit:

— Dă-i cu pumnul peste gură! Ia fa-mi loc să-l învăţ eu minte!

Rizea râse singur în întuneric, arătându-şi măselele. Aşa râdea el: i se vedeau şi măselele. Dar nu râdea niciodată cu hohot. Fără zgomot: aşa era râsul lui.

Un om se despărţi din ceată, vorbind tare. Rizea îl recunoscu după glas: era Iordache. Iordache aproape că striga:

— Da' când i-am mutat gardul ce-a făcut?

Şi se duse până la un stâlp de telegraf. Rizea îl aşteptă în mijlocul drumului, în noapte. Apoi Iordache se întoarse, încheindu-se la nădragi. Rizea zise:

— Ce-i cu gardul?

Iordache izbucni cu ură:

— Auzi, guşterul de ciocoi! Cică e dreptul lui! Ce, parcă gardul ăla nu l-a pus să ne fure şi din islazul nostru, cât e, aşa o bucăţică acolo, că tot nu ne-ajunge şi plăteam de căciulă cinci franci păşunea şi două găini şi ouă şi o oală de unt topit, dumnezeul şi precista lui de căpuşă! Când i-am mutat gardul la loc, ce ne-a făcut? Ai? Ce ne-a făcut?

Rizea nu răspunse. Iordache suflă pe nări cu năduf. Rizea zise:

— Măi nea Iordache, tu ce crezi?

— Ce să crez? Nu crez nimic...

— Ce zice Marinică ăsta, de... E-adevărat? E-adevărat?

Iordache scuipă.

— Păi cum să nu fie? Nuțu al lui Cochină veni de la oraş pe seară. Şi el tot aşa zice: în Moldova s-au sculat, dincoace tot aşa... Scrie la toate gazetele... Da ție ce ți-i voia de-ntrebi?

— Nu aşa, nea Iordache... Asta ştiu şi eu. Dar aia, ce zicea el, cu regina, cu scrisoarea de la şapte puteri, cu poveştile alea... Adevărat e, adevărat?

— Ba! zise Iordache. Şi începu s-o înjure crâncen pe regină, cu ură, de stropea cu bale când împroşca blestemele. Înaintea lor, pe dram, felinarul clipea din când în când, roşu, printre oameni. Rizea dădu din cap, liniştit, zâmbind prin întuneric:

— Păi ştii tu, măi nene? Unii d-aia s-au băgat cu noi, că l-au crezut pe Marinică ăsta...

Iordache zise scurt:

— Ce-or fi crezut, treaba lor. Acum vorba e: începurăm? începurăm. Tot trebuia să-ncepem odată. Acuma-i gata, s-a-nceput. Ce mai vrei tu să ştii?

— Vasăzică nu-1 crezi pe Marinică, aşa-i? Nu-1 crezi.

— Nu-1 crez, na. Şi atâta-i tot.

Ajunseră gloata din urmă. Se topiră în ea. Sutele de picioare fleşcăiau în noroi. Picioarele grase şi albe ale lui Ivancea se împleticeau. Ivancea mergea repede, cu ochii țintă înainte, cu gura deschisă. Voia să vorbească, să răspundă, dar îi astupau glasul strigătele oamenilor şi-i fugeau gândurile. Uracu îl izbea din când în când cu pumnul în ceafa şi Iordache îi dădea şi el una, când îl vedea pe Uracu ce face. Atunci Ivancea se poticnea înainte ca şi cum s-ar îi împiedicat în ceva. Alexiu urla jalnic şi spart, dar nu se pricepea nimic din ce spune.

Treceau printre case închise, cu lumini stinse. La primărie erau oameni adunați, aşteptând. Erau şi mai săraci, şi câțiva din bogații satului. Era Geambaşu, era Chiriță, era Melitaru, care fusese sergent-major. Ceata intră în primărie, o umplu, rămase bulucită şi sub tindă şi la ferestre. Alisandru al lui Uracu îl văzu pe fereastră pe Iordache cum sare pe o masă şi-l trage de o mână pe Rizea, să se urce şi el. Iordache vorbea. Alisandru dădu cu cotul în geam, până-1 sparse de tot şi-şi bagă pe fereastră capul palid, cu ochi umezi şi cu păr cârlionțat. În colțul gurii avea o bubă. Ferestrele se spărgeau pe rând şi oamenii se uitau înăuntru ascultând.

Iordache strigă:

— Ce învoieli? Care e ăla prostul, mă? Care vrei să faci învoieli cu ciocoiul? Crezi că se ține el de ele? Iar ne scoate datori vânduți în toamnă! Iar ne ține de terminăm treieratul când începe frigul şi n-avem vreme să mai facem nimica! Ce, crezi că ne iartă el? Pune jandarii pe noi şi ne scoate sufletul! Acuma-i gata cu ciocoii! Mă! Nu v-a ajuns cum v-a belit până acuş, că şi pe vită întâi o tai şi pe urmă-i iei pielea... Nu v-a ajuns? Să le stingem sămânța, măi, de pe lume, altfel nu scăpăm, altfel ne chinuie mai rău, măi fraților, ca pe Hristos ne chinuie, fraților...

Şi glasul lui Iordache se frânse, îl năpădi plânsul. Stătea acolo în mijlocul lor, gros ca un urs, cu țeasta rasă, albăstrie, şi-şi ştergea ochii cu degetul arătător, gros, şi-şi scutura lacrimile de pe deget.

De jos, din grămadă, striga Uracu:

— Vino jos, măi, să-l judecăm, că Zaharia al meu moare, măi, şi nu ştie ce-am făcut cu ciocoii! Vino jos!

Rizea strigă de sus, de pe masă:

— Moşia o luăm toți! O munceşte obştea!

Melitaru, gros, cu o mutră de sugaci, dar cu mustăți mari, negre, răsucite, era în uşă. Strigă:

— Ba s-o-mpărțim!

— S-o-mpărțim între noi, strigară şi Chiriță, şi încă vreo câțiva. Dar Iordache se uită la Melitaru, cu ochii lucitori îngropați sub sprâncene, şi se dădu jos de pe masă.

— Ia faceți-mi loc, fraților...

Şi se îndreptă spre uşă. Melitaru se dădu îndărăt şi încercă să se strecoare afară. Gloata se îmbulzi către ieşire. Uracu, Pârvu, Mototolea şi încă trei oameni îi țineau de coate şi de umeri pe Ivancea şi pe Alexiu. Rizea strigă peste capetele oamenilor:

— Hai, judecați-i!

Deodată în jurul celor doi arendaşi se făcură două cercuri groase de trupuri. Oamenii se striveau, se ridicau în vârful picioarelor, să se uite peste umerii celor din față. Se făcuse o tăcere mare. Nu se auzeau decât sughițurile de plâns şi jelania tremurătoare a lui Alexiu, care bolborosea ceva cu glas scăzut.

Uracu şi cu Iordache se lăsară greu pe umerii lui Ivancea şi-l aplecară în jos, spre pragul înalt al primăriei. Ivancea izbucni. Mugea ca o vită mare:

— Nu! Nuhuhu! Nu-nu!

Apoi tăcu. Uracu se lăsă aproape pe vine lângă el. Ținea securea în mână. Nu ridică în sus brațul. Îl ridică numai din cot, ca la despicat lemne.

În tăcere se auzi întâia lovitură, scurt, în oase şi în carne. Apoi încă două, care sunau în lemnul pragului. Oamenii se depărtară repede, dând un pas îndărăt. Sângele țâşnea şi gâlgâia pe prag. Şalele şi genunchii lui Ivancea zvâcneau cu mişcări ciudate, neruşinate, şi mâinile căutau ceva împrejur, tremurând, pipăind orbeşte pământul. Apoi trupul descăpățânat înțepeni. Jelania lui Alexiu crescu, se umflă, deveni un urlet ascuțit care umplea ulița şi întunericul. Nu mai semăna de mult a glas omenesc. Oamenii forfotiră în jurul lui, răstindu-se unii la alții.

Pârvu striga:

— Nu aşa! Ține-1 jos! Fereşte!

Şi deodată urletul încetă, retezat. Se auzi securea Pârvului cum se înfige în lemn. Oamenii se uitară o clipă în tăcere, apoi începură să se risipească, să se adune iar, mai departe, în uliță. Vorbeau încet unii cu alții, obosiți.

Uracu se aşeză pe gardul scund al primăriei, puse securea lângă el şi stătu cu coatele pe genunchi şi cu capul în mâini. Fiu-său stătea lângă el. Uracu mormăi fără să ridice capul:

— Du-te acasă. Ia securea. Du-i-o lui frat'tu s-o vază.

Pârvu stătea cu picioarele lângă hoitul lui Alexiu şi se uita în jos. Nu putea să-şi desprindă ochii de la trupul scurtat şi de la capul rostogolit în sânge. Iordache veni lângă el şi se uită şi el o vreme, apoi îl scutură pe Pârvu de umăr şi-i zise aspru:

— Ce stai, mă? Hai, că avem treabă! Hai la ăla al tău, cămătarul... Hai să-i plătim camătă... Hai!

Şi se uită împrejur.

— Parcă era p-acilea...

Plecând cu Pârvu, mai luă vreo trei oameni:

— Mă, care mai sunteți de vă seacă Geambaşu, hai să mergem la el să-i plătim dobândă!

Rizea vorbea cu Marinică. Rizea era înfrigurat, părea mereu că-i vine să râdă, îl scutura o bucurie tremurătoare, ca nişte friguri. Marinică se uită de departe la cei doi morți şi holba ochii.

Rizea îi zise:

— N-ai mai văzut, aşa-i?

Marinică scutură din cap: nu, nu mai văzuse niciodată. Rizea îl privi cu îndoială, voi să spuie ceva, apoi se răzgândi şi-l trase către Iordache:

— Stai, nea Iordache, că venim şi noi!

Toată gloata se luă buluc după ei. Curgeau pe uliță, o umpleau de umbre negre şi de glasuri ce creşteau în strigăte şi zarvă. Pe marginile bulucului unii alunecau în şanț, în urmă se răreau şi umblau câte doi, câte trei, câte unul singur care se uita împrejur.

Pe podețul din fața casei lui Geambaşu, mulțimea se sugrumă şi apoi se lărgi iar în curte. Pârvu bătea cu muchea securii pline de sânge în uşă. Cei dinăuntru nu voiau să deschidă.

— Deschide – strigă Rizea –, că-ți dăm foc!

Uşa se deschise şi Geambaşu ieşi în prag. Era cu ochii căscați, cu gura deschisă. Voi să spuie:

— Ce aveți cu mine, fra...

Dar Pârvu ridică securea şi chiaburul se feri cu mâna în sus. Rizea îl opri pe Pârvu şi strigă:

— Nu! Să-l luăm cu noi, să puie foc! Să puie foc cu mâna lui! Noi o să ne uităm şi el să puie foc la curte, să se-nvețe minte să mai facă pe ciocoiul cu noi!

Pârvu nu voia. Se împotrivea, se zbătea, striga:

— Să-i plătesc dobânda! Să-i plătesc dobânda!

Dar i-1 luară pe Geambaşu şi-l mânară înainte în ghionturi şi îmbrânceli. Pârvu îl urmă, strigând că asta nu-i dreptate.

Băteau în uşi cu ciomegele şi topoarele, îi scoteau pe rând pe chiaburi, pe primarele. Alții ieşeau în praguri, întrebau:

— Mergeți la curte, măi?

— Mergem la curte, la ciocoaica!

Oamenii îşi trăgeau din fugă cojocul pe mâneci şi intrau în ceată. De după umărul scund şi rotunjit al dealului cu salcâmi seci, negri, iernatici, în aerul de primăvară al nopții, răsări curtea, casa înaltă şi albă cu acoperişul de tinichea ruginită aplecat cam într-o rână, zidul cu două vase de ciment, poarta largă, rămasă deschisă. Prin perdelele de la ferestre străbătea lumină slabă, moale. Mulțimea neagră năvăli înăuntrul împrejmuirii cu un vuiet de mânie, astfel că oamenii nici nu-şi dădură seama cât pustiu era acolo şi ce tăcere. Pătrunseră deodată toți, pe toate uşile. Totul era deschis şi nicăieri țipenie de om. Rizea şi cu ceilalți se opriră în salon. Totul era aici străin pentru ei, totul era altfel,

neobişnuit, duşmănos în bogăția aceasta necunoscută, de neînțeles, stoarsă din sutele lor de care cu grâne ce scârțâiau toamna spre şlepurile de pe Dunăre. Amuțiseră toți. Rizea era palid. Auzea un zgomot de maşinărie, ascuns undeva. Căută cu ochii şi văzu pendula scumpă, cu geamuri de cristal şi copilaşi înaripați, din bronz lucios. Limba de alamă se legăna în cutia de lemn prețios. Rizea luă securea însângerată din mâna crăpată, pătată de pelagră, a lui Pârvu, şi începu să izbească pendula, care tăcu, zăngănind a metal şi țăndări de sticlă.

Pe masa din mijloc, printre harababura de lucruri lăsate vraişte, semne tăcute ale fugii, Marinică văzu un băț de os alb de tot, cioplit de mână de meşter mare. Îl trase de sub o cămaşă subțire, mototolită, şi-l ridică la lumina blândă, odihnitoare, caldă, a lămpii cu abajur de porțelan ca laptele. În capătul bățului de fildeş se răşchira o gheară cu degete încârligate şi ascuțite, o gheară ca o mână de om, dar mai mică şi tainică. Marinică se uită mai îndeaproape la ea. Era făcută întocmai ca o mână de om, cu încrețiturile la fiecare nod al degetelor, cu unghii, cu totul, dar mai mică şi încrâncenată, parc-ar fi vrut să zgârie, să apuce, să sfâşie. Marinică se întrebă la ce poate sluji o asemenea gheară; apoi găsi un răspuns în mintea lui, o aruncă jos, cutremurat de frică şi scârbă, o scuipă şi o călcă în picioare. Oamenii trecuseră în celelalte odăi. Marinică trase cu urechea şi i se păru că desluşeşte glasul lui Iordache care spunea vorba „cucoană".

„Au găsit-o pe ciocoaică!" se gândi Marinică şi inima începu să-i bată tare. Cei ucişi în pragul primăriei fuseseră ciocoi, dar arendaşi, nu stăpâni... Lui Marinică i se păru că aude un glas ruginit de bătrână vorbind tare. Ocoli masa, se împiedică de covorul care o acoperea, răsturnă un scaun şi intră buzna în camera cealaltă. Îndărătul lui lampa se clătinase, apoi căzuse fără zgomot, moale, într-o grămadă de ciorapi de cucoană făcuți ghem pe un halat de mătase. Abajurul se sparse aproape fără zgomot. Petrolul se scurgea cu o creastă subțire de flacără. Hainele şi fața de masă începură să ardă în acelaşi timp. În salonul pustiu, se auzeau strigăte mânioase din camera de alături, şi alte strigăte, mai de departe, intrau pe uşile deschise ale intrării, veneau din curte unde oamenii puneau foc la acareturile conacului.

IV

Doamna Vorvoreanu sosise la Salcia în ultimele ceasuri ale nopții. Târgul era tăcut şi încremenit în frig, umezeală şi ceață. Prin întuneric, doamna Vorvoreanu îşi mânase caii până îndărătul gării. Aici trecuse pe lângă şi printre grupuri de momâi întunecate pe care mai mult le ghicise că erau oameni. Se dăduse jos, cu caseta sub braț şi geamantanul în mână, după ce legase hățurile de bara de fier ce înconjoară capra vizitiului. O ajutase pe Elvira să se dea jos, cu grijă, uitând de propria sa oboseală. Elvira se mişca încet, moale, parc-ar fi ieşit dintr-un leşin. Prin întuneric doamna Vorvoreanu îi putea vedea ochii mari şi strălucitori, care o priveau țintă, parc-ar fi vrut s-o înghită, încât doamna Vorvoreanu se răstise la ea în şoaptă, pe când intrau în gară:

— Nu te mai uita la mine aşa! Spune-mi ce vrei şi astâmpără-te! Parc-ai fi nebună.

Elvira răspunse cu o neobişnuită blândețe şi supunere:

— Iartă-mă, mamă... N-am vrut...

Apoi intraseră în gară, îl căutaseră pe şeful gării, care dormea, dar care sosise totuşi curând după aceea şi se topise în temenele şi amabilități față de ruda prințului şi sora coanei Eleonora Smadoviceanca, cei doi stăpâni ai tuturor satelor dimprejur. Da, zicea şeful gării, e încurcătură mare cu țăranii; sunt zvonuri că zilele astea începe şi aici ca în Moldova... Dacă i-ar auzi doamna Vorvoreanu numai aici în gară cum vorbesc, aşa cum îi aude de vreo două zile, el, şeful gării... Bine că aici în Salcia e deocamdată linişte. Oamenii cuminți, aşezați, cu pământul lor, moşneni la care nu prinde agitația, socialismul, anarhismul sau cum i-o mai fi zicând... Să poftească doamnele la el în birou, n-are ce le oferi decât canapeaua asta de piele veche, cam ruptă, dar, de, vremurile aşa sunt, an jubiliar, an jubiliar, dar tot greu merge, cu seceta de anul trecut şi gerul din iarna asta... Pentru Bucureşti biletele?

— Nu, zise doamna Vorvoreanu. Mergem numai până în oraş.

— Aha, pardonați vă rog, eu am crezut că la Bucureşti, fiindcă măria sa a fost pe la mine ieri după-amiază, a plecat la Bucureşti, la sesiunea Senatului...

— Ştiu... zise scurt doamna Vorvoreanu cu vocea ei frumoasă,

adâncă, în aşa fel încât şeful gării să priceapă că ea ar vrea să i se aducă biletele, nu să i se facă conversaţie. Şeful gării pricepu şi, fără să se supere, mai făcu o temenea şi ieşi din biroul în care ardea un foc mare în soba de tuci. Voi să facă lumina mai mare în lampa de pe masă, care împrăştia doar un păienjeniş de filamente şi ţesături de lumină slabă.

— Nu, e mai odihnitor aşa, zise doamna Vorvoreanu. Şeful se strecură afară ca şi cum ea şi cu Elvira ar fi vorbit prin somn şi el n-ar fi vrut pentru nimic în lume să le tulbure odihna. Doamna Vorvoreanu tuşi. Îi era frig la gât, la gâtul ei alb, care făcea două cute mari în carnea gata să se ofilească, de femeie trupeşă care îmbătrâneşte. Voi să-şi puie şalul, dar îşi aduse aminte că îl ţine în poală, înfăşurat în jurul casetei grele pe care în goana nebună cu trăsura o lăsase în fund, pe perne, lângă Elvira.

Da, îl făcuse pe şeful gării să iasă, fiindcă avea nevoie să se gândească. Elvira se ghemui lângă ea şi o strânse de braţ. Doamna Vorvoreanu o respinse, liniştit, dar cu hotărâre. Voia să fie singuri şi netulburată, numai o clipă măcar să se gândească repede, repede de tot: „Ce să-i spun şefului de gară de trăsură? Să i-o încredinţez: aşa ar fi cuminte din partea mea, dar în noaptea asta fac lucruri mult mai cuminţi decât atât. Să-l las cu o trăsură în faţa gării, să se întrebe de unde a venit, cine a lăsat-o. O cunoaşte, a văzut-o de atâtea ori pe Eleonora trecând pe aici spre Vladomira, invitată la nebunul... Nu ştie încă – sigur, n-are de unde, de aici nu se pot vedea incendiile. Aşa că dacă nu-i spun nimic n-are să-şi închipuie decât că plec, că am plecat din întâmplare, tocmai în ultima clipă, ca «măria sa». Are să i se pară normal... Dar de ce fără vizitiu? De ce fără Eleonora? Cât aş da să ştiu ce poate el înţelege, ce poate bănui din ce vede... Bine, dar cine-1 ascultă pe el? Chiar dac-ar bănui ceva – mâine, nu azi, mâine, când are să afle că Vladomira a ars – şi la noi probabil – nu, sigur, a ars totul, chiar în clipa asta arde şi Eleonora... da, Eleonora, în clipa asta... da, da, altfel nu se poate, ar fi o minune a cerului să scape, nu poate scăpa, e cu desăvârşire imposibil. Se vedea limpede ce vor... au şi spus, unul a spus, că-i taie gâtul lui Ivancea... Da, trebuie să se fi petrecut totul acolo, până la ora asta... Dar ce fac cu trăsura... Dacă s-a petrecut ceva acolo – şi poate că se petrece chiar în clipa asta...”

Doamna Vorvoreanu surâse cu buzele tremurând, uscate.

„... Vor fi cercetări mai târziu, sau ceva de felul ăsta... şi eu nu pot risca să-nceapă lumea să se-ntrebe... Să-i spun că am venit cu vizitiul Eleonorei – cum îl cheamă? Gheorghe – şi că i-am poruncit să se întoarcă acasă? N-au decât să se descurce în urmă, n-au decât să creadă că Gheorghe a fugit. Are să aibă el grijă de trăsura Eleonorei, ruda cu «măria sa» pentru care ține trenul în stație peste ora de plecare... Da – am venit cu Gheorghe... Gheorghe e afară, pe capră, cu poruncă să se-ntoarcă acasă, unde e linişte... de unde-am plecat din întâmplare... Dar dacă Ivancea sau Alexiu scapă? Atunci se va afla totul... abia atunci încep să devin suspectă – dar dacă scapă şi Eleonora? Atunci sunt pierdută. Pierduți şi copiii. O să fie un scandal mai mare decât cu băiatul lui Candiano-Popescu, acela de şi-a înjunghiat metresa. O să fiu odioasă, criminală."

Elvira întrebă în şoaptă:

— Mămicule, ți-e rău?

— Ce?

— Zic: ți-e rău?

Doamna Vorvoreanu se gândea: „Hai, femeie, stăpâneşte-te. Acum am riscat, să vedem cum ies cărțile. *Le vin est tiré, il faut le boire."*[108] Se întoarse către Elvira:

— Ce vrei?

— Te-am întrebat dacă ți-e rău.

— De ce să-mi fie rău?

— Răsuflai greu, parcă aveai ceva...

Doamna Vorvoreanu îşi dădu seama că Elvira îi surâde larg, fermecător, rece ca gheața, cu ochii cei mari verzi şi dinții foarte albi. Îi spuse aspru, rece, duşmănos:

— Ai o batistă?

I-o smulse zicând:

— Ai vrea să mă simt bine? Te slujesc, domnişoară, şi obosesc slujindu-te...

Şi începu să-şi mişte încet brațele, care o dureau parcă i s-ar fi smuls din toate încheieturile. Cu o mişcare impulsivă, Elvira se aruncă iar şi se strânse lângă maică-sa. Doamna Vorvoreanu o mângâie pe păr încet.

Şeful gării se întoarse cu biletele. Doamna Vorvoreanu i le plăti,

---

108 Ai scos vinul [din butoi], trebuie să-l bei. *(fr.)*

îi mulțumi. Omul era îngrijorat:

— Sunt veşti proaste, coniță... Se aude că la Dobrunu s-a întâmplat ceva... la curtea domnului Apostolescu... Îl ştiți, ăla grasul, cu barbete... nu-1 ştiți? Mă rog, ce mai... om bogat. Mi-a spus impiegatul de la mişcare că s-au făcut devastări... Au înnebunit țăranii, coniță, ce mai încoa' încolo... la uitați-vă la ei.

Se duse la geamul aburit, îl şterse cu mâneca şi stătu să se uite afară, cu mâinile în buzunare, zgribulit, cu chipiul pe ceafa. Doamna Vorvoreanu se ridică, gândindu-se: „Nu-i spun nimic... Nu pomenesc nimic. Să bănuiască, să facă orice-o vrea... Încă n-am putere... trebuie să mă mai gândesc, să mă mai liniştesc". Veni şi ea să se uite pe geam pe peronul gării de țară.

E adevărat că mereu se auzeau glasuri. Crezuse până atunci că e ceva normal, glasurile învălmăşite şi strigătele pe jumătate vesele ale mulțimii care da năvală la vagoanele de clasa a treia în gările mici de pe câmpie. Sau glasurile muncitorilor care dreg o bucată de linie undeva departe şi vorbesc pe peron înainte de zori, aşteptând să se urce pe vagonetele pe care le vor împinge pe linie, printre mărăcini şi ierburi uscate şi umede rămase de anul trecut.

Dar acum îşi dădea seama că țăranii erau mai mult bărbați, toți ghemuiți în cojoacele lor zdrențăroase, pe marginea peronului, cu spatele la gară, înşirați pe linie ca mătăniile de păsări negre înşirate pe firele de telegraf în văzduhul şesului pustiu. Vorbeau între ei mult mai tare ca înainte, ca şi cum ar fi fost stăpâni ai locurilor, ai gării. Se uitau în largul câmpului pierdut în ceață şi întuneric, cu şiruri de sălcii abia bănuite undeva departe pe maluri de pâraie şi râpe. Stau şi aşteptau. Uneori ieşea câte unul între linii şi se uita. Deodată murmurul şi freamătul lor crescu, izbucni în mişcare, în înghesuială. Din umezeală şi ceață, se înfiripă întâi o umbră mare cu ochii roşii, apoi trupul scund şi hornul înalt, în chip de pâlnie, al locomotivei de manevră care trăgea un vagon de marfa gol. Îl trecu de pe o linie pe alta, cu uşile lui larg deschise, pustii. Locomotiva sufla pene şi fire şi globuri de aburi albi, un felinar ca sângele aluneca în sus şi în jos, şi mulțimea țăranilor se potoli, se aşează iară în şiruri, în cârduri, ca nişte păsări călătoare, ca rândunelele negre pe firele de telegraf pierdute pe şesuri. Locomotiva se topi iar în ceață. Vagonul rămase pe ultima linie, de unde începea câmpul pustiu. Un vagon de marfa, gol, cu uşile deschise, pustii, uitat acolo parcă

ar fi fost la marginea lumii.

Cineva deschise uşa şi şopti răguşit:

— Don' şef! Don' şef!

— Ce e, măi?

— Veniți iute la mişcare, don' şef!

Şeful gării trecu dincolo, dincotro se auzea țăcănitul liniştit al aparatelor telegrafice, care înfăşurau şi desfăşurau necontenit panglici de hârtie. Prin uşa întredeschisă, luminată galben, la înălțimea genunchiului, felinare atârnate în mâinile vreunui acar. Uşa se închise. Fereastra se aburise iar, dar se făcea acum cenuşie. Nu mai era mult până la ziuă. Doamna Vorvoreanu se aşează pe canapea. Se uită o clipă la Elvira care adormise cu buzele întredeschise, cu o şuviță neagră căzută pe frunte. Se gândi s-o mângâie, dar se opri. Elvira şoptea ceva prin somn, gemea uşor, ca şi cum ar fi vrut să plângă. Doamna Vorvoreanu dădu din umeri şi ațipi.

Dormi puțin, un somn scurt şi chinuit, şezând dreaptă pe canapeaua veche de piele. Tresărea prin somn. Obrazul îi tresărea într-un tic nervos. Ținea mâinile pe genunchi, cu pumnii strânşi. 0 treziră glasuri. Şeful gării vorbea cu un polițai, dând din mâini şi stăpânindu-şi vădita nevoie să țipe:

— Măcar îi ştii cine sunt?

— Îi ştiu, domnule şef, îi ştiu, i-am ochit eu pe toți. Sunt ăia veniți de la Bucureşti să dreagă podul, ăia de la ateliere. I-am ochit eu. Chiar aşa pe întuneric, da' eu tot i-am *indentificat.* Auzi cum strigă! I-auzi, ia!

Într-adevăr, de afară se auzeau strigăte ce țâşneau deasupra murmurului mulțimii ca nişte artificii roşii, amestecate cu foşnetul şi şuieratul de aburi. Pe geamul acum luminat de zorile ca cenuşa, nu se mai vedea întinderea oarbă a şesului, ci zidul negru al unui tren oprit în gară. Doamna Vorvoreanu se ridică. Locul de lângă ea unde fusese Elvira era gol. O văzu pe Elvira la uşa dinspre peron. Doamna Vorvoreanu veni lângă fiică-sa. Fata o apucă de mână cu o mişcare nervoasă şi o strânse. Priveau amândouă afară. Un ceferist, negru de funingine din cap până în picioare, striga în mijlocul țăranilor:

— Luați-le pământul, fraților, că e al vostru! Noi nu terminăm podul până nu vă-mpart ei moşiile. Ia să vedem! Pe unde o să vă mai trimeată tunuri să vă omoare copiii, ai? Ia să vedem: pe

unde? Şi firele de telefon, fraților: stricați-le! Nu vă lăsați! Nu-i credeți, că mint, îşi spurcă sufletul şi mint!

Elvira deschise puțin uşa şi un fir de aer rece țâşni înăuntru. Doamna Vorvoreanu, speriată, întinse iute mâna să închidă uşa la loc. Elvira îi şopti:

— Lasă, mamă... Să auzim mai bine...

Doamna Vorvoreanu se uită la ea cu o umbră de zâmbet mirat şi ironic. Elvira părea liniştită, curioasă. Era cam palidă.

Din spate, auzeau glasul polițaiului:

— E şi un tinichigiu, rus, e din ăia de pe „Potemkin", de-acum doi ani... Dumneatale ştiai treaba asta?

Şeful gării şopti agitat, gata să țipe isteric:

— Ce sunt eu de vină? Nu sunt de vină! Dacă îmi trimit de la Bucureşti socialişti d-ăştia? Eu ce să le fac? Direcția atelierelor e de vină, eu nu sunt răspunzător, mă-nțelegi? Eu nu răspunz pentru ei, mort-copt, nu răspunz! Nici să mă taie!

Doamna Vorvoreanu se întoarse către el. Era singur: polițaiul ieşise dând din umeri.

— Au înnebunit şi ceferiştii mei, coniță! L-ați văzut pe Neguşi? El e vardistul gării. Ei, a vrut să şi-i scrie p-ăi mai scandalagii Când l-au observat că stă cu ochii pe ei şi-i notează, au sărit la el. Să-l omoare şi mai multe nu! I-au smuls carnetul, i l-au călcat în picioare. Bine că-i ştie măcar după față şi o să facă iute un proces-verbal...

Stătu puțin pe gânduri, apoi zise:

— Acum să fie vreunul certat cu Neguşi, se şi trezeşte pe listă. Cum e Neguşi găinar, ce-o să-i mai frece pe unii, să tragă de la ei ceva...

Afară se întețiseră strigătele. Trenul aluneca negru şi pustiu, afară din gară. Şeful gării zise:

— Bine faceți că plecați, coniță, că nu mai ştiu ce-are să mai iasă din istoria asta... Uite, acum trebuie să vie un vagon cu nişte soldați de la oraş, să păzească curtea măriei-sale, a de la Vladomira...

Elvira se-ntoarse spre ei cu o mişcare iute. Întâlni privirea maică-si şi tăcu, prefăcându-se că priveşte iar pe geam. Gălbejit de oboseală, cu țepi de barbă rară prost rasă, şeful gării se aşează la birou şi începu să scrie. Nu observase nimic. Nu se aflase încă aici ce se petrecuse la Vladomira. Doamna Vorvoreanu se simți că

tremură şi încercă să se stăpânească. Şopti, gata să clănțăne din dinți de încordare:

— Închide uşa, Elviriţo, că se face frig...

Elvira ţinu uşa crăpată încă o clipă. Se auzea un glas:

— Ce, parcă voi ce sunteţi? Nu sunteţi şi voi gospodari? De ce vă cheamă-n concentrare, ai? Să poată să vă omoare muierile şi copiii, aşa, s-o ştiţi de la mine!

Spinările îmbrăcate în postav cazon, cenuşiu, se adunară, se strânseră iar. Erau rezervişti chemați la regimente. O voce aspră, groasă, strigă:

— Nu mergem! Nu mergem! Ce treabă avem noi în Moldova? Ce, e război? Nu e război!

Apoi mai multe izbucniră, încăpățânându-se asupra cuiva nevăzut şi neauzit:

— Ba nu te duci, că te luăm de gât şi nu te lăsăm!

Se făcu o învălmăşeală. Clopotul gării sună muzical de trei ori. Elvira închise uşa, o încuie cu mare băgare de seamă, uitându-se pe furiş la şeful gării, apoi veni la doamna Vorvoreanu care se aşezase pe canapea şi se ghemui lângă ea, şoptind:

— Mămicule... crezi că or să ne lase să plecăm?

Doamna Vorvoreanu scoase un oftat şi nu răspunse. La asta se gândea şi ea. Iată, drumul către oraş era tăiat de cetele acestea de țărani răsculați, peronul era înțesat, nu puteai face un pas fără să fii observat şi poate atacat de ei. Doamna Vorvoreanu se gândi la caseta învelită într-un şal, şi pe care o simțea pe canapea cum îi intră în şoldul drept, şi la valiza pe care stătea cu picioarele. Vasăzică... degeaba? A fost degeaba? Ce făcuse ea... degeaba? De ce tăiau aceşti țărani toate drumurile, de ce se răsculaseră? Ce era nebunia aceasta subită care îi apucase în pragul primăverii? De ce erau nemulțumiți? Răbdau de sute de ani, şi acum deodată nu mai puteau să rabde? îşi simți inima strânsă şi stoarsă de o ură crâncenă. De ce n-o lăsau să plece cu caseta, aceste ființe cărora ea nu le-ar fi dat numele de oameni; de ce nu înțelegeau că ea are nevoie de casetă şi de moştenire pentru Elvira şi pentru băiat? îşi lipi mâinile de tâmple, le apăsă şi clătină capul, stăpânindu-se să nu geamă de oboseală, de frică şi de ură.

*

Eleonora ieşise într-un târziu din odăiţa strâmtă, văruită, cu bucăţi de ziare vechi străpunse de cuiul ruginit din perete, îşi apucase poalele hainei de blană scumpă, le ridicase puţin şi ieşise aproape în goană, cu genunchii slabi şi ofiliţi, îndoiţi de boală, şi târându-şi papucii-şoşoni. Casa era pustie şi răvăşită, camerele pustii, cu pereţii tăiaţi de triunghiuri de lumină strecurată pe uşile înalte întredeschise. Peronul era pustiu, curtea pustie, întunericul adânc. Vântul uşor dinspre Dunăre i se păru rece şi-i cuprinse gâtul golaş cu piei bătrâne. Îşi strânse încet blana la gât şi, cu ochii pierduţi în întuneric, strigă slab:

— Eleno... Elviro... Unde sunteţi?

Se miră singură cât de slabă îi era vocea; i se păru că sună piţigăiat şi străin, ca o voce mică de copil; îşi aduse aminte de simţământul de singurătate care o apucase în copilărie când se juca de-a v-aţi ascunselea şi intra într-un loc devenit dintr-odată înstrăinat şi tainic, plin de ascunzişuri necunoscute. Stătea o clipă înfricoşată puţin, în faţa unei asemenea pustietăţi pline de prieteni fugiţi şi ascunşi, înainte de-a-ncepe să-i caute. Stătea şi acum în capul peronului, cuprinsă de acea frică nelămurită şi de nădejdea temătoare că de undeva, din vreun colţ de umbră, un râs înăbuşit avea s-o călăuzească. Stătea cu pălăria mare, largă, cu pene de struţ, singură în noapte, în capul peronului. Se uita împrejur ca o pasăre bătrână, clipind din ochii rotunzi. I se păru că iese cineva din odăile slugilor, străbate dreptunghiurile de lumină întinse pe pământ în curte, se pierde în umbră. Clipi din ochii miopi:

— Mario, tu eşti?

Nimeni nu răspunse. Eleonora se înfioră. Deodată se întoarse şi fugi în casă. Umblă prin toate odăile, chemând. Coborî, cu paşi şovăitori, ţinându-se cu amândouă mâinile de rampă, scara din dos, intră în bucătărie, în odăile slugilor. Nici ţipenie. Oamenii fugiseră îşi luaseră lucrurile. Se întoarse în casă, stătu o clipă în mijlocul salonului şi încercă să se gândească, să-şi aducă aminte dacă era adevărat că Elena şi Elvira fuseseră la ea şi că voiau să plece împreună. Era adevărat? Alergă la fereastră, dete perdeaua la o parte şi privi multă vreme vâlvătăile focului de la Vladomira.

Mai era un foc în zare, mare, dar depărtat. Îşi pierdu gândurile, cu ochii ațintiți la focurile acelea. Nu-şi dădu seama cât stătu aşa la fereastră. Apoi începu să plângă sughițând, încet, ciocnindu-şi pumnii ofiliți unul de altul. Blestemă înecându-se. Cădea din când în când pe câte un scaun. Odată îşi lăsă fruntea pe masă, îşi turti pălăria care-i căzu din cap. Apoi umblă iar prin casă, cu capul gol, cărunt, zbârlit şi murdar, oftând şi plângând. Îngâna vorbe fără noimă, din când în când îşi aducea aminte de câte o clipă din copilăria ei. Auzea glasul de copil al Elenei: „Am să te momor! Te momor de tot!" Şi ceilalți, la înmormântarea bunicii, ca nişte hiene... Era singură, singură de tot.

Se linişti treptat, fără să prindă nici ea de veste şi o cuprinse încet o oboseală, o toropeală a creierului, o somnolență care scurtă orele nopții pentru bătrâna uscată şi murdară, aşezată într-un scaun în odaia ei, lângă foc. O clipă simți că i se face frig şi se trudi să-şi limpezească mintea, să-şi aducă aminte cum o cheamă pe una din slujnice, care avea rostul să-ncarce sobele. Dar nu izbuti şi renunță să mai cheme pe cineva. Ațipi iarăşi, în linişt ea desăvârşită a casei. Pe uşa deschisă a salonului auzea pendula bătând.

Într-una din clipele goale care treceau de mult, auzi zgomote nedesluşite, apoi glasuri, strigăte, paşi. Încă nu se trezise bine, încă nu înțelesese, şi îşi văzu odaia plină de lume necunoscută, care striga învălmăşit. În salon cădea țipătul argintiu al oglinzilor care se prăbuşeau în țăndări. Clipi din ochi şi întrebă:

— Cine sunteți voi? Ce vreți?

În tăcerea care se lăsă, începu să-i recunoască. Erau oameni din sat. Le uitase numele, dar îi ştia. Omul acesta spătos, celălalt, cu ochii verzi, da, era şchiop, şi apoi vreo doi graşi, aşezați, oameni cu stare, care stăteau cu ochii în pământ, ruşinoşi, pe când ceilalți o priveau drept, întunecați. Mai primise ea cete de astea care veneau să i se plângă ba de una, ba de alta. Dar îi primea în antreu, şi oamenii se plecau în fața ei, se rupeau în două de şale până la pământ, apoi îi sărutau mâna şi i-o duceau la fruntea lor.

Acum ce aveau? Şi deodată îşi aduse aminte de toate, o cuprinse o groază rece ca gheața, clipi din ochi şi zise sugrumat:

— Vă cunosc... Ce vreți?

Omul voinic din fața ei, cu ochii gălbui şi mici cu vinişoare

roşii, se uită la tovarăşii lui, ieşi între ei şi scaunul bătrânei, încet, scoase căciula din cap şi plecându-se până la pământ, şi-o puse pe jos lângă picioarele îmbrăcate în noroi gros. Apoi se îndreptă din şale şi zise:

— Apăi dumneata, coană, să cam pleci.

Oamenii murmurară: „Da, să plece, să plece". Se uitau la ea unii peste umerii celorlalţi. „Da, da, să plece."

— Să pleci din casa asta, că noi îi punem foc. Dumneata eşti bolnavă, tot nu mai ai mult, aşa că noi viaţa ţi-o iertăm. Şi muiere eşti, de... Noi cu bărbaţii ne punem. Pe Ivancea al dumitale l-am judecat... P-ălălaltu, al beiului, iar aşa. Acum de, împărţim moşiile.

Eleonora suflă, cu ochii la securea roşie de sânge din mâna Pârvului:

— De ce-mi luaţi moşia? E a mea... E din părinţi... Eu nu v-am făcut nimic. Ivancea v-a chinuit, nu eu... Lăsaţi-mi-o că v-o dau în arendă vouă!

— Auzi ce zice, măi, vorbi nesigur Melitaru cel gros, dintr-o parte. Din dos, din uşă, Marinică ţipă ascuţit, în acelaşi timp:

— I-auzi hoaşca, ia! Cum îi dă cu meliţa! Îi pute gura a mort! Arde-o cu biciul peste gură, să se-nveţe minte!

Iordache se uită la Rizea, la Mototolea, la Uracu. Rizea îi răspunse din ochi şi dădu din cap. Mototolea făcu la fel. Uracu sta întunecat şi obosit cu privirile aţintite în gol. Se gândea la fiu-său. Să fi fost după Uracu, şi pe Eleonora o omorau. Tot neam de ciocoi, dobândă pentru viaţa fii-su.

Iordache zise:

— Nu ne trebuie arendăşie, coană, că nu mai putem în niciun chip. În cinci ani ne-aţi făcut porţia în loc de din patru una, una şi una, şi iar ne văzurăm robi ca înainte vreme, pe vremea turcilor. Dar noi ne-am săturat de robie, nu mai putem răbda. Ori ne omorâţi, ori ne facem oameni. Gata. Acum vrem să fim stăpâni, noi, obştea. Că dacă suntem stăpâni fiecare, ne tăiem şi ne omorâm pentru o brazdă. Da' aşa ca-n vremea de demult, să fim de-a valma. Şi dumneata du-te un' te-o duce ochii, dar nu mai călca pe-aici, că-ţi punem cruce. Faceţi-i loc, măi, să plece.

Eleonora ieşi, tremurând de frică şi de oboseală. Faţa îi era smochinită, cenuşie şi i se făcuse cât pumnul. Sughiţa şi gemea de frică. În salon, perdelele, ghemuri de haine, stofa fotoliilor,

fotografiile de pe pian ardeau şi scoteau vălătuci de fum. Eleonora bolborosi şi se feri cu cotul în partea focului, ca de o lovitură. Ieşi în întuneric şi pieri. Rizea îl luă pe Geambaşu de braţ şi-i strigă lui Iordache râzând:

— Hai cu boierii ăştia să pună dumnealor foc, că nu-ş' cine-ncepu treaba şi le-o luă înainte...

Oamenii ieşiră, se răspândiră prin odăi, căutând lucruri de aprins uşor şi repede. Răsturnau lămpile de gaz pe perdele. Salonul era pustiu şi plin de fum: aici nu mai era nevoie de pus foc. Începuse de la sine.

*

Doamna Vorvoreanu strânse caseta sub braţ şi puse mâna pe clanţa uşii, pândind. Trenul care venea dinspre Dunăre intră în gară, răbufnind aburi. De câteva minute cernea o ploaie subţire. Erau numai patru vagoane de călători. Doamna Vorvoreanu privea pe fereastră: inima-i bătea tot mai încet. Aştepta. Dacă nu se va putea strecura acum, să se urce în tren, va fi pierdută. Acum era ultimul moment, ultima scăpare; după trenul acesta nu va mai trece poate niciunul. Vor urma poate numai două, trei zile, poate mai multe, în care nu va mai fi mântuire decât în păduri, sub ninsoare şi ploaie.

O simţi pe Elvira că tremură ţinând-o de braţ; îl auzi pe şeful gării suflând greu la fereastră lângă ea. Pe peron, mulţimea se adunase într-un buluc, ghem strâns de trupuri. Apoi se scurse deodată către coada trenului, unde era ultimul vagon, un vagon de vite. Într-o clipă peronul rămase gol. La ferestrele vagonului de clasa întâi şi a doua apărură feţe cercetătoare şi speriate.

Doamna Vorvoreanu deschise iute uşa şi străbătu peronul în fugă. O târa după ea pe Elvira care căra geamantanul. Îi era frig, era umezeală în aer, pustietate. Avea să scape. Strânse mai tare caseta sub braţ, apucă bara de fier a scării şi începu să se urce. Avea să scape cu bijuteriile. Îşi dădu seama în chip nedesluşit că pe pereţii vagonului de vite se fac ciorchini de oameni care strigă.

Pe când intra în vagon, tresări la auzul unui foc de pusei Nu era o pocnitură care suna a gol, ca o puşcă de vânătoare, aşa cum auzise noaptea pe când fugea, ci o plesnitură uscată, scurţi ca de

bici. Puşcă militară. Intră în primul compartiment care nu era gol. Doi domni priveau pe fereastra deschisă. Încă o împuşcătură şi zgomotul metalic, al unor ciocane. Trenul se puse în mişcare.

— Ia uite-i cum dau cu pietre! zise unul dintre cei doi călători. Nu le ajunge că vor să spargă vagonul.

— Se vede treaba că şi ceferiştii fac cauză comună cu ei, zise celălalt. Îşi trase din vesta de catifea vărgată, vânătorească, un ceas gros de argint şi adăugă:

— Un ceas mai avem... Dacă trece cu bine, am scăpat... Ce zici, domnule, ai?

Era un bătrân frumos, cu mustață albă, cu un inel greu de aur la degetul mic. Insistă:

— Ei, domnu' Hariton, ce zici?

Celălalt, gras şi palid, îşi şterse fața de sudoare cu o basma albastră. Tăcea. Domnul cu mustață albă se-ntoarse către doamna Vorvoreanu:

— Ați văzut cum au atacat vagonul cu arestați?

Doamna Vorvoreanu îl privi fără să răspundă.

— Vagonul din urmă, acela de vite. Sunt arestați agitatori, din satele noastre, ale domnului Hariton şi al meu. Dați-mi voie: colonel Rusescu. Doamna cum? Vorvoreanu? A, cum de nu: îl cunosc pe Vorvoreanu... Mi-a fost elev la Şcoala Militară. A, conița mea, sunt încântat. Deşi vă cunosc în asemenea împrejurări... Teribile, teribile... o dezlănțuire de instincte, de bestialitate... Dar pedeapsa trebuie să fie exemplară. Să le vâre mințile în cap pe o sută de ani. Să fi fost eu acuma la minister, cum era să fiu, de altfel, în cabinetul Manolache Costake... (N-am fost în urma unor mărunte meschinării personale...) Aş trece prin foc şi sabie toată regiunea asta... Țăranii trebuiesc ținuți în frâu.

Afară aluneca de-a curmezişul ferestrelor câmpia netedă cu şiraguri de sălcii scheletice şi largi suprafețe de zăpadă murdară. Pe cerul de cenuşă se agățau firele de telegraf cu mătănii de ciori. Doamna Vorvoreanu se gândea: „Cum sosesc, mă vor întreba ce-am făcut cu Eleonora... De ce-am lăsat-o. Ce pot răspunde?"

Colonelul Rusescu zise:

— Credeți că n-au îndrăznit să-l amenințe pe dumnealui? (E proprietar mare, are douăsprezece mii de pogoane la Izvoare, ați auzit de el, nu se poate: Augustatos, Hariton Augustatos.) Şi mie au încercat să-mi devasteze conacul. Era acolo o companie, să

păzească fabrica de sticlă. M-am dus la căpitan: „Căpitane, te rog să-ți faci datoria.” Uite rezultatul: am prins douăzeci, i-am urcat în vagonul de vite, în lanțuri. Se vede însă că au prins de veste mârlanii şi pândesc prin gări, să-i scape...

Domnul Hariton murmură, privind în gol:

— Îşi dau de ştire... Noaptea... Au ei semnalele lor, noi nu le cunoaştem...

Toți tăcură. Doamna Vorvoreanu se gândea.

„Nu se poate să pățim ceva... Ar fi prea stupid, tocmai acum la sfârşit.”

Domnul Hariton murmură iar:

— Ştiu tot... Au aflat şi ne pândesc în gări...

Colonelul Rusescu zise:

— Eu am împuşcat doi cu mâna mea, când au venit la mine la conac. Mie nu mi-e frică de ei.

Era un domn bătrân cu mustăți albe şi nasul coroiat. Îmbrăcat cu îngrijire, cu gulerul tare, strălucitor, şi cu mâinile zbârcite, dar curate şi cu unghiile făcute.

Doamna Vorvoreanu se gândea: „Trebuie să scap. Să nu fi fost zadarnic tot ce am făcut. Am să spun că am încercat s-o conving, dar ea nu-şi dădea seama şi a refuzat să vie... Da, asta e cea mai bună explicație.” Se uită împrejur.

Domnul Hariton era gras şi palid. Privirea lui, sudoarea rece a fricii, felul cum îşi frământa mâinile, le mai văzuse doamna Vorvoreanu, noaptea trecută, la Ivancea şi la Alexiu. Strângea în mâini o geantă şi o privea din când în când. „Da, toți fugim, cu titluri de proprietate, cu acțiuni, cu bijuterii”, se gândi doamna Vorvoreanu şi se uită la întinderea nemărginită a câmpiei semănată cu bordeie, cu conace, cu moşii de douăsprezece şi douăzeci de mii de pogoane.

Mai trecură prin halte pierdute în râpe de lut sau drumuri noroioase. Țăranii priveau în sus ferestrele trenului, cu ochii întrebători, plini de aşteptare. Glasuri din vagonul de vite aduceau gloata împrejuru-le ca un magnet. Urma aceeaşi furie, aceleaşi încercări neizbutite de a sparge vagonul şi câte un foc de puşcă tras în vânt de soldații închişi în vagon împreună cu prinşii. Domnul Hariton se înfundă în colțul său şi ascultă îngrozit. Când trenul se punea în mişcare, scotea basmaua şi îşi ştergea fața, apoi îşi petrecea basmaua între gât şi guler.

În sfârşit, trenul intră între căsuțe acoperite cu carton gudronat, paie şi şindrile. În gară, un grup de vardişti însoțeau pe câțiva civili. În cojoacele lor cu blana neagră de fum de cărbune, cu fețele negre şi ele, acari, strungari, dulgheri de la atelier, hamali se adunară în fața ultimului vagon. Priveau în tăcere. Când civilii – polițaiul oraşului, prefectul, procurorul – se apropiară, prinşii din vagon începură să strige, iar ceferiştii izbucniră în huiduieli şi fluierături.

Doamna Vorvoreanu coborî repede şi trecu spre ieşire. Prinse câteva cuvinte. O voce uscată, burgheză, țipa: „Socialiştilor! Anarhiştilor!" Doamna Vorvoreanu cu Elvira, domnul Hariton, colonelul ieşiră repede, goniți de huiduieli ca frunzele moarte de un vânt. În piața noroioasă dindărătul gării, două birje cojite, cu căluți costelivi, stăteau în ploaie. Domnul Hariton se urcă repede în cea mai bună, fără un cuvânt. Colonelul îşi scoase pălăria şi o salută pe doamna Vorvoreanu. Domnul Hariton spuse birjarului: „La Hotel Unirea" şi birja porni pe un bulevard prea larg, între case prea mici. Copitele cailor clepăiau trist în noroi.

Doamna Vorvoreanu se gândea: „Dacă e adevărat că n-a lăsat niciun testament, şi nici nu m-a mințit, ce-mi pasă dacă o să mă bănuiască? O să fiu bogată, copiii o să-mi fie bogați, o să fim respectați. Numai să nu fi scăpat Eleonora. Să nu fi scăpat."

Birjarul o întrebă răstit, mahmur:

— Unde vă duc, coană?

— În strada Sfântul Spiridon, zise doamna Vorvoreanu şi se uită la el mirată, gândindu-se: „Şi aici a ajuns nebunia?"

— Ce, nu mă mai cunoşti, Ghiță?

— Săru' mâna, zise omul, mereu morocănos. De, nu v-am cunoscut... Cu necazurile astea...

— Care necazuri, Ghiță?

Omul nu răspunse. Îşi pocni caii şi birja porni pe caldarâmul din pietre rotunde de râu. Ploua mărunt. Trecură pe străzile cu case scunde, cu un singur cat, stăpânite de biserici vechi, Sfânta Treime, Sfinții împărați, de Palatul Administrativ, Marele hotel Regal, Hotel Unirea, magazinele „La steaua colorată", al domnului Ioanițiu, „La împăratul Napoleon I", al lui Milițescu, „La Potcăpieru", al domnului Niculiță, cele armeneşti de cafea şi coloniale, cele evreieşti, „La Cupidon", al domnului Mohnblum, ceasornicarul – defilau încet. Trotuare pustii, vitrine închise,

obloane trase şi ploaie măruntă. Rar trecea câte un om cu umbrelă, zgribulit.

— De ce sunt închise magazinele, Ghiță? Ce, e sărbătoare? întrebă doamna Vorvoreanu.

Omul, cocoşat pe capră, atinse spinarea udă şi slăbănoagă a calului din dreapta:

— Neaa!

Apoi se întoarse şi mormăi:

— Nu e sărbătoare, coană, e revoluție... Cică vin țăranii şi reghimentele din oraş sunt trimise în Moldova...

Râse în țepii de barbă nerasă, răutăcios:

— Le țâțâie negustorilor... Şi iar îl atinse cu biciul pe calul din dreapta:

— Nea, gloabă...

Calul se scutură şi trase mai harnic trăsura prin burniță, printre obloanele închise. Doamna Vorvoreanu se gândi că nici aici poate nu va scăpa şi că răscoala o înconjoară ca o revărsare de ape în care se va îneca. Strânse mai tare caseta şi se uită înfricoşată pe sub coviltirul trăsurii, pe care se înşirau picăturile de apă.

Trăsura trecu pe lângă monumentul lui vodă Calimah, în anteriu lung de metal şi cu işlic tot de bronz, înverzit de ploi. Firele de apă înțepau aerul cu statornicie şi pe marginile caldarâmului curgeau gârle galbene. „Ce vreme bună pentru semănături”, se gândi o clipă doamna Vorvoreanu. Dar îşi aduse aminte numaidecât că ardeau pretutindeni conacele şi hambarele la țară şi că poate ogoarele încă nesămănate sau semănăturile de mai târziu nu vor mai fi prilej pentru ea nici de nemulțumire, nici de bucurie. „Totuşi – se gândi ea, strângând în brațe mai tare caseta –, totuşi nu e cu putință să fim izgoniți cu toții de pe avutul nostru părintesc... iar ei sunt prea simpli, prea străini de lumea de azi, ca să ne poată birui...”

În vremea aceasta, trecea prin fața Băncii Naționale care era în casele foste ale Rasovicenilor: clădire frumoasă, mare, boierească, cu un parc desfrunzit în față. Prin şuvițele reci ale ploii se întrevedeau, în afară de obişnuitul vardist, mantalele cenuşii şi baionetele câtorva soldați zgribuliți: banca era păzită de armată.

Vreo douăzeci de țărani, ghemuri negre în umezeală şi frig, şedeau pe vine la adăpostul zidului Băncii Naționale. Păreau

tăcuți, mărunți, închiși în sine, străini de lumea oraşului, neprimitoare şi mâhnită de ploaie. „Aici nu mai au îndrăzneală – se gândi doamna Vorvoreanu, totuşi, totuşi, îşi zise ea – aici suntem păziți, aici suntem feriți de primejdie...” Şi strângea în brațe caseta cu bijuterii.

Printre casele de zid, cu scoici de sticlă deasupra uşii celei mari cu geamlâc, cu câte două porți în gardul înalt de fier forjat din fața peronului, se arătau şi altele scunde, cu acoperişurile lăsate într-o rână, cu garduri putrede, cu ferestre mici şi murdare, ca nişte pupile de orb.

— Aici! spuse tare doamna Vorvoreanu şi birjarul trase de hățuri. Elvira sări din trăsură pe partea cealaltă, deschise poarta şi întoarse capul către maică-sa, aşteptând-o. Doamna Vorvoreanu plăti şi birja se topi în țesătura friguroasă a ploii, stropind în dreapta şi în stânga cu apă murdară de sub copitele cailor. Elvira se dădu la o parte, ținând uşa ca să treacă maică-sa, şi-i zâmbi, cu pleoapele cam strânse. Doamna Vorvoreanu n-o văzu. Intrând pe poartă, călcă greşit, se poticni, gata să cadă, şi se lovi de canatul de fier. La a doua încercare izbuti în sfârşit să intre.

Elvira observă că doamna Vorvoreanu se cam clatină pe picioare când umblă. Alergă după ea s-o sprijine, într-un chip drăgăstos, pe care nu-1 avusese față de maică-sa niciodată până în noaptea trecută când o ajutase să coboare pe treptele peronului de la conac.

Străbătură curtea cu pietriş şi răzoare acoperite de zăpadă murdară. Poalele rochiilor li se târau pe jos şi se mânjeau de noroi şi apă. Ploaia statornică le bătea obrajii.

Sunară la uşa mare, arcuită, cu trei canaturi şi nenumărate ochiuri de geamlâc. Aici marchiza de sticlă în chip de scoică de deasupra porții le ferea măcar de ploaie.

Sunară iarăşi. În sfârşit se deschise ferestruica din geamlâc şi apăru capul Viorichii, țiganca, apoi pieri numaidecât şi uşa se deschise. Femeia le sărută mâinile în tăcere, apoi se uită cercetător la doamna Vorvoreanu. Dar aceasta trecu înainte, poruncind să i se încălzească baia. Străbătea odăile întunecate, cu jaluzele lăsate la ferestre, urmată de Elvira şi de Viorica. Vreo două, trei slugi mai apărură câte una prin câte un ungher, şopteau „săra' mâna” şi piereau numaidecât. Pe pereții înalți,

tablouri proaste, fotografii mari, cu multe ovale mărunte, care arătau sublocotenenții din promoția 1880 a soțului doamnei Vorvoreanu, apoi ofițerii regimentelor de roşiori 8 şi 12, în care fusese el, portretele generalilor Rasoviceanu şi Perticari, foştii lui comandanți.

Dar mai erau portrete de părinți, bunici şi unchi mari, frumoasa şi grasa Sofia Cozianu, sumbrul Alexandru Cozianu, Davida Lascari, neagră şi tainică şi cu ochi de foc, privind în gol cu trufie şi îndrăzneală nebunească, şi cu o spaimă tainică, alături de soțul ei Lascăr Lascari, tatăl doamnei Vorvoreanu, cu vestă albă şi inel în degetul arătător; dar erau şi portrete mai vechi, care arătau işlice, bărbi orientale şi brâuri turceşti ca coada păunului. Priveau cu ochi catifelați şi fără viață asupra bogatelor covoare tocite, asupra mobilelor care nu semănau una cu alta, cu picioare lipsă şi mătasea pernelor găurită. Doamna Vorvoreanu se aşează într-una din aceste mobile, un scăunel aurit în chip de S în care două persoane puteau să şadă una lângă alta, dar totuşi spate în spate, şi neputând să-şi vorbească decât dacă se răsuceau din şale. Doamna Vorvoreanu şezu câteva clipe în fotoliul acesta, uitându-se foarte atentă la soba înaltă de teracotă, cu flori albăstrui şi cenuşii în relief. Elvira stătea în picioare lângă ea. Viorica îşi legăna către fereastră fustele clădite multe una peste alta şi toate rupte şi începu să ridice jaluzelele. O prismă de lumină cenuşie, rece, pătrunse în cameră. Doamna Vorvoreanu zise:

— Închide.

Avea o voce necunoscută Elvirei, şi de care fata se înfioră: o voce străină, îmbătrânită, la fel de rece, de cenuşie, de nemiloasă ca şi lumina împotriva căreia se ridicase. Ţiganca lăsă iar jaluzelele, fără să spună un cuvânt. Iar se ridică vocea tăioasă, neliniştitoare, a doamnei Vorvoreanu:

— Trage perdelele. Pune geamantanul jos. Aici, lângă mine.

Viorica se supuse şi în odaie se făcu întuneric. Doamna Vorvoreanu şedea în întuneric cu caseta în brațe. Zise iarăşi:

— Pleacă. Ce stai? Pleacă.

Apoi, anevoie, se sili să adauge ceva cu noimă:

— Du-te şi vezi de baia mea. Dă-i de mâncare domnişoarei Elvira. Du-te.

Femeia ieşi, într-o scurtă pală de lumină, când se deschise uşa.

Se făcu iar tăcere. Doamna Vorvoreanu vorbi în întuneric:

— Elvira.

Fata nu răspunse.

— Aici eşti?

— Da, mamă.

Doamna Vorvoreanu stătu şi se gândi puțin, apoi murmură:

— Du-te... Du-te... Du-te...

Elvira stătu, încercând să-i desluşească fața prin întuneric. Apoi oftă şi ieşi. Doamna Vorvoreanu se ridică, se duse până la uşă lovindu-se de mobile prin întuneric, încuie uşa cu cheia. Se întoarse la biroul pe care ştia că e totdeauna o lampă şi chibrituri. O găsi, o aprinse, făcu flacăra mică şi se aşează în fotoliul din fața biroului. Îşi puse în față caseta, care lucea blând, mângâietor, luminată din plin de lampă. Se uită la casetă multă vreme. Era o mare tăcere în casă, şi întunericul i se părea odihnitor. Nu se auzea decât ca din depărtare ploaia ciocănind pe acoperiş, iar din măruntaiele casei, nedesluşit, pianul.

Doamna Vorvoreanu deschise sertarul şi se uită înăuntru printre hârtii, bastonaşe de ceară de sigilat, tocuri. Erau acolo undeva şi un ciocan şi o daltă. Le căută mult, deschizând uşile şi sertarele biroului. Le găsi, potrivi dalta sub capacul casetei. Strângea dalta în mână, în mâna ei albă, puternică, cu degetele umflate şi învinețite de strâns hățurile cailor în noaptea trecută. Era o mână care începea să facă crețuri adânci la toate încheieturile şi care avea în curând să aibă şi ea o piele bătrânească, încrețită ca pielea de şarpe sau ca aceea, aidoma ei, care îmbracă ghearele de pasăre.

Apoi doamna Vorvoreanu izbi cu ciocanul din toate puterile, de două ori, broasca se strică şi capacul se desfăcu, atârnând în balamale delicate, acuma pe jumătate smulse din cuie. Doamna Vorvoreanu se sprijini pe speteaza fotoliului şi răsuflă adânc. Apoi se aplecă înainte şi începu să scoată bijuteriile una câte una din caseta căptuşită cu mătase roşie şi să le puie pe masă în lumina lămpii, pe care-o făcu mai mare. Lua fiecare inel, fiecare pereche de cercei, le ridica în fața ochilor, le făcea să-şi joace apele şi sclipirile în lumina blândă a flăcării de petrol. Câteodată, când îşi dădea seama că prețul unei bijuterii e de o mie de napoleoni sau mai mult, se uita mai îndelung la ea, ca de departe, pe gânduri, şi cu fața deosebit de gravă.

Erau acolo nouăsprezece inele. Unele, cu briliante sau cu câte un smaragd mare, făceau cât o jumătate de recoltă, mai ales cel cu briliantul trandafiriu. Dar erau şi unele fără nicio valoare sau cu câte o poveste, a fiecăruia, uneori necunoscută. Astfel, un inel bărbătesc gravat cu iniţialele Ş. V. în litere gotice. Al cui fusese? Iată şi inelele dăruite de Eleonora Elviriţei şi lui Mişu când erau mici, şi aruncate de ei. Într-o vară, îi bătuse, deşi copiii plângeau şi se jurau că nu le-au aruncat şi că le-au pierdut prin casă. „Le-a furat vasăzică Eleonora... Le-a furat vasăzică... Le-a luat îndărăt...” se gândi mirată, visătoare, doamna Vorvoreanu.

Apoi găsi şi inelul soţului ei, care-1 pierduse la conac, ultima dată când a fost acolo, în 1898, vara. Îl pierduse – sau, mai bine zis, crezuseră ei cu toţii aşa. Întâi fuseseră bănuite slugile, şi o ţigăncuşă mâncase o bătaie cumplită, să spuie. Dar niciuna nu mărturisea nimic, se văitau deznădăjduite în faţa furiei lui Vorvoreanu şi a Eleonorei. Mai ales Eleonora făcuse gălăgie, apoi asistase şi la cercetări, la discuţii, la certuri, la toată agitaţia lor, clipind din ochi ca o găină bolnavă şi molfăind din buzele supte între gingiile fără dinţi. Cum s-o bănuiască pe ea? Şi iată că ea ţinea inelul, de aproape zece ani, încuiat în casetă. Soţul doamnei Vorvoreanu ţinea foarte mult la inel. Om pornit, răsfăţat, brutal, făcuse accese de furie, uriaşe, căutase, bătuse în zadar. Eleonora, care nu-şi putea suferi cumnatul, îl supraveghease în tăcere, cu răceală, cu privirile ei sticloase. Îl găsise şi-l ascunsese. Sau îl furase chiar de-a dreptul? Doamna Vorvoreanu se lăsă pe speteaza scaunului şi începu să râdă, stăpânindu-se cât putea. Îi făcea rău râsul, îi făcea rău şi sila de a şi-l înfrâna, şi-i curgeau lacrimi pe obraji, şi râdea mereu, înecându-se. Apoi îi veni rău, o greaţă, o slăbiciune de la inimă. „La ora asta poate că e moartă de mult...” Stătu în scaun nemişcată, încercând să-şi recapete cât de cât liniştea şi cumpătul, îşi şterse ochii cu batista. Luă pe deget lanţul fin de aur de pus la gât şi legănă în lumina lămpii diamantul mare care atârna de el şi care arunca unghiuri de lumini şi fulgere în toate culorile curcubeului. Se juca aşa o vreme, absorbită, cu mintea pustie. Apoi se scutură şi luă la rând şi celelalte bijuterii. Unele erau urâte, fără gust, altele ieftine, aproape tinichele. Dar colierele, cel mare de smaragde şi râul de briliante şi colierele de briliante şi cel cu două rânduri de perle, erau acolo, şi nu-şi aveau poate pereche în ţară. Găsi şi colierul

de camee galbene încadrate în perle mici, pe care i-1 ceruse de atâtea ori Eleonorei şi pe care aceasta i-1 refuzase de atâtea ori, la urmă sub cuvânt că l-a pierdut – cine avea s-o creadă, dar parcă ei îi păsa dac-o crezi sau nu?

Doamna Vorvoreanu luă în mână toate medalioanele, le deschise, pe cel cu diamante încadrând fotografia unui domn cu favoriți, care era poate Ş. V. cel cu inelul (nu bănuia că e a lui Şerban Vogoride, pierdută de Sofia Cozianu prin vreun sertar, cu cincizeci de ani în urmă); un medalion dublu cu portretele părinților; altul cu o femeie necunoscută; şi apoi unul cu portretul doamnei Vorvoreanu la douăzeci de ani. Doamna Vorvoreanu se uită multă vreme la medalionul acesta. Cu degetele încrâncenate în chip de gheară, îl desfăcu. Înăuntru era o buclă de păr blond, pe care o tăiase înainte să se mărite şi i-o dăduse Eleonorei. Doamna Vorvoreanu se gândi: „A păstrat-o... Şi portretul mi l-a păstrat... Le ținea la ea... Se uita la ele? Poate că da... poate că adesea...” împinse fotoliul îndărăt, se ridică, închise medalionul şi-l aruncă pe masă. Se plimbă prin odaie frângându-şi mâinile. I se umplură ochii de lacrimi. I se părea că se înăbuşă. Apoi se stăpâni şi fără să se mai aşeze, cercetă ce mai era în casetă: ceasornicele tatălui ei şi-al Eleonorei; cercei de smaragde mari cu briliante împrejur; broşe în chip de păianjen de aur cu ochi de rubin şi un cap de pisică de argint, cu ochi tot de rubin, şi mare cât un măr domnesc, de agățat la cordon, cu cârlige pentru cheile de la cămară şi dulapuri. Astea erau îngrozitor de urâte şi doamna Vorvoreanu le împinse la o parte cu nerăbdare, ca să numere monedele de aur turceşti, mari de tot şi găurite în mijloc, şi rublele ruseşti cu portretul împăratului Alexandru al II-lea, pe vremea căruia făcuse avere bunicul, cu aprovizionarea armatelor împărăteşti ce treceau să se bată cu turcii...

Şi apoi le luă toate, cercei, mahmudele, coliere. Îi erau mâinile pline cu ele. Îi curgeau, reci şi sclipitoare, printre degete. Abia peste câteva minute îşi aminti de valiza moale şi grea, de piele tocită. 0 puse pe masă, o deschise şi începu să scoată din ea teancuri de hârtii țepene, groase, cu figuri simbolice gravate pe ele (*Comerțul*, *Justiția, Prosperitatea,* cornuri ale abundenței, snopi, ancore, roți dințate), ştampilate şi răsştampilate în roşu, negru, violet: acțiuni ale multor societăți industriale, de asigurări de navigație, din Austro-Ungaria, Germania, Franța, Anglia. Acțiuni

la purtător. „Aici erau banii bunicii Sofia. În sfârşit! Ah, în sfârşit!” Stătu multă vreme să se uite la ele, să le compare, să le numere. Apoi le puse pe toate, casetă, bijuterii, acțiuni, în casa de bani în care păstra hârtii vechi de moştenire, de vânzare, de căsătorii, scrisori şi fleacuri fără preț. Încuie de două ori, îşi atârnă cheia de gât, cu o panglică. Se simțea slăbită de tot. Îi venea să doarmă. Dar trebuia să aibă grijă de casă, de Elvira. Apoi trebuia să iasă în oraş, să afle ce s-a întâmplat la conac, ce se întâmplă cu răscoalele. Şi era îmbrăcată în haine mototolite şi murdare, şi nedormită. Avea să facă baie mai întâi. Puse ciocanul şi dalta la loc, adună câteva aşchii din lemnul casetei şi le puse în sertar. În alt sertar geamantanul gol, dezumflat şi turtit. Pe birou nu mai era nicio urmă. Închise sertarul, stinse lampa şi ieşi din camera cufundată în întuneric.

V

Stăteau în picioare şi se uitau în lungul drumului, Rizea, Iordache şi alți câțiva oameni. Era aici, unde se lăsa în vale capul satului, o cruce de drumuri. Stăteau pe marginea drumului şi se uitau cum vin dinspre conac carele oamenilor. Era un şir lung de care ce şerpuia negru, de nu i se vedea capătul. Veniseră şi oameni din alte sate, chiar şi din unele depărtate, din Pietri, din Reviga, din Cotul Grecului. Carele scârțâiau şi se legănau încet prin noroiul drumului. Vitele se opinteau în jug. Îşi legănau capetele la dreapta şi la stânga, la fiece pas. Li se vedeau coastele şi burțile slabe de iernat, acoperite cu ciucuri de balegă şi noroi. Vite de oameni săraci, siliți să le puie în jug de mici, vite mărunte şi costelive. Şi carele erau mici şi scârțâiau amarnic, urnindu-se anevoie din câte-o creastă groasă de noroi ce tăia drumul. Erau încărcate cu saci de grâu, morman. Pe saci şedea omul cu bățul în mână şi se uita obosit la dințătura şirei spinării boilor, cărora le jucau şoldurile ascuțite sub piei. Câte doi flăcăi, cu furci şi cu topoare, câte un copil, şedeau în unele care pe movila de saci. Boii trăgeau înainte, clătinând din cap şi cu nările aburinde, şi lungeau gâturile în jug. Oamenii stăteau încotoşmăniți în țoalele lor sărace, negricioase, cu topoarele lângă ei sau ascunse sub vreo traistă, vreo scoarță, şi lăsau să le atârne un picior gol şi crăpat,

încărcat cu noroi uscat, peste saci şi marginea carelor. Carele se urneau scârțâind rar dar fără oprire, de departe până încoace şi apoi la vale în sat, unde multe coteau în ogrăzile oamenilor, iar altele umblau către zarea din partea cealaltă.

Unul din care nu era atât de încărcat. Sacii erau puşi frumos unul lângă altul, ca o masă, iar pe ei era culcat un om cu cojocul peste el. Un băiețandru împungea din când în când boii pe lângă coadă cu capătul bățului. Omul de pe saci zăcea cu ochii închişi şi obrazul pământiu parc-ar fi fost umplut cu cenuşă. Pe sus, prin văzduhul limpede, norii lunecau pe deasupra goniți de vântul proaspăt şi răcoros de martie. Câte un petic uriaş de umbră alerga de-a curmezişul câmpiei şi altul de lumină îl urmărea făcând să sticlească bălțile; apoi venea încă unul de umbră.

Astfel se făcu deodată lumină, ajunse din urmă carul şi trecu peste el. Fața celui culcat pe saci se făcu alb-gălbuie ca fildeşul.

Rizea îi strigă băiatului:

— Ho, mă!

Celălalt strigă la bou şi carul stătu în marginea drumului.

Rizea întrebă:

— Ce-i cu tat'tu?

Băiatul răspunse fără să privească în ochi, ci uitându-se la spinările ascuțite ale boilor:

— E bolnav...

Apoi se întoarse la taică-su să-l vadă. Omul nu se mişca. Avea pe un obraz, cam sub tâmplă, o umflătură largă, vânătă, şi zăcea acolo aşa, cu ochii duşi în fundul capului.

Cei de pe marginea drumului schimbară priviri bănuitoare, Iordache strigă gros la băiețandru:

— Bă! E mort, bă!

Băiatul se-ntoarse iar să-l vadă pe taică-su. Murmură:

— Ba...

Apoi puse mâna pe genunchiul celui rănit şi-l scutură cu băgare de seamă, chemându-1 cu glas scăzut:

— Tată, tatăă...

Omul gemu, întredeschise pleoapele, apoi le-nchise iar, bolborosind ceva neînțeles. Iordache întrebă iar:

— Ce are, mă? Cin' l-a matolit aşa, mă?

Băiatul zise:

— Melitaru...

— Da' de ce, mă neică? Din ce se luară?

— Din nişte saci cu grâu, că nu mai erea la ciocoaica decât puțini, şi a fost bătaie...

Oamenii de pe răzor, dincolo de şanțul drumului, tăceau. Nici Iordache nu mai întrebă nimic. Băiețandrul înțepă cu bățul şoldurile uscățive ale boilor. Carul scârțâi şi se urni din noroi, depărtându-se.

Într-o vreme Rizea, privind şirul de care cu ochii lui verzi, tulburi, pe sub sprâncenele lungi şi arcuite, mormăi:

— Au şi-nceput să-şi dea cu sapa-n cap... Ba că vreau eu mai mult, ba că de ce-ai luat tu atâta... precista voastră de nebuni...

Apoi tăcură iar. Pe lângă ei, oamenii şopteau liniştiți, aşezați pe răzor. Unii îşi învârteau câte-o țigară. În depărtare apăru ultimul car din şiragul ce păruse a nu mai avea sfârşit, se apropie şi trecu lăsând şoseaua pustie. Apoi un om singur, întâi ca un fir negru, apoi ca un ghemotoc, se apropie încet, singur pe drumul deşert. Mergea greu, cocoşat, cu capul în pământ. Ducea un sac în spate. Când ajunse în dreptul oamenilor ce stăteau pe răzor, se opinti, lăsă sacul să-i alunece peste umăr, şi-l puse pe jumătate pe un loc uscat şi jumătate pe o piatră mare. Omul era Pârvu. Se şterse cu palma pe frunte şi scutură sudoarea pe jos. Sufla greu. Se sprijini cu şezutul de sac, dar fără să şadă pe el. Se uita în pământ şi tăcea. Petele de pe față erau parcă mai vinete şi omul mai galben, ca în lumina blândă a înserării. Acum, sub soarele biruitor, dar fără cruțare, sau sub trecerea iute a norilor, Pârvu părea mai bolnav, mai otrăvit de otrava înceată a foamei şi a mălaiului stricat. Stătea cu bărbia în piept şi nu zicea nimic. Se odihnea, aşteptând să i se aline zbaterea coastelor.

Iordache întrebă:

— De ce nu-mi ziseşi să ți-1 iau eu, mă, sacul, ai?

Pârvu tăcea. Apoi întoarse fața către el şi-i zise cu necaz:

— Vă vine să râdeți, fire-ați ai dracului... Îl cărai în spate pân-acilea şi-acum vă râdeți de mine... Nepricopsiților...

Şi fără să mai aştepte să-şi recapete răsuflarea, se întoarse, apucă sacul de gură, îl săltă în sus şi se strecură sub el. Oamenii îl priveau: era zdravăn Pârvu, măcar că-1 supsese boala. Pârvu se cocoşa, se frânse aproape în două, cu sacul pe ceafa. Se uită la ei pe după brațul ridicat să țină sacul. Iordache zicea:

— Nu fi prost, mă. Cine-a vrut să-şi bată joc de tine?

De sub sac, Pârvu îl privi holbat de necaz, cu fire de sânge în albul ochilor. Zise:

— Râzi tu, râzi... V-oi vedea eu, când o să vie să ne spânzure pe toți, cum o să mai râdeți, fire-ați ai dracului să fiți...

Şi se depărtă, din ce în ce mai mărunt, negru sub sacul care-1 zdrobea. În curând fu ca o furnică din cele ce târăsc câte un gândac mort de zece ori mai mare ca ele.

Oamenii rămaseră pe loc, muți. Nu le păsa prea mult de necazul Pârvului. Numai Iordache îl înjură, mai mult de mirare. Ceilalți tăceau şi se gândeau. Erau obosiți de treaba de azi-noapte şi de azi-dimineață. Toată avuția de la conac se risipise cum se risipeşte în pădure un hoit de sălbăticiune: mii de gâze harnice fură fiecare câte o bucățică, până nu mai rămâne dintr-un iepure mort decât oasele albe şi curate şi o pereche de urechi îmblănite pe o tigvă cu dinți lungi. Aşa se risipise conacul, de nu mai rămăsese decât zidurile în bună parte arse.

Da, oamenii erau obosiți şi. Îi frământau încă gânduri nelimpezi. Aşteptaseră să vie ceva, şi venise; iar acuma iarăşi aşteptau. Gloata din timpul nopții se risipise; acum nu mai erau decât câțiva care-i căutaseră pe Rizea, pe Iordache, acum, dimineața, după ce fiecare îşi terminase treaba, adică îşi luase partea din hambarele boiereşti.

Cum stăteau aşa şi aşteptau, pe gânduri, tot rumegând ultimele vorbe ale Pârvului, se apropie de ei peste câmp Alisandru, feciorul celălalt al lui Uracu. Era un băiețandru subțire şi palid, cu o bubă în colțul gurii. Stătu şi el lângă oameni fără să spuie o vorbă.

Rizea se întoarse la el şi-l întrebă:

— Da' cu frat'tu ce mai e?

Băiatul răspunse ferindu-şi privirea în jos, ca şi cum i-ar fi fost ruşine, sau ar fi mințit, sau ar fi făcut ceva urât:

— A murit de dimineață...

— A murit, zi, murmură Rizea.

Se uitară cu toții la Alisandiru, cu o mâhnire întunecoasă. Iordache zise gros, răguşit:

— Da' tat'tu ce face, măi?

Alisandru se uită neatent la brâul lui Iordache, numai ca să nu ridice ochii. Zise, într-un târziu, cu greu.

— Doarme...

— Zi, doarme... murmură Rizea.

Apoi întrebă iarăşi:

— Da' cum muri frat'tu, mă, că ieri era mai bine?

— L-a apucat o slăbiciune azi dimineaţă, răspunse băieţandrul. Noi vorbeam cu el şi nu ne cunoştea... şi p-ormă a murit... Aşa, o slăbiciune a fost...

— Aşa, da, o slăbiciune, îngână Rizea. Iar Iordache întrebă iar, încovoindu-se spre faţa lui Alisandru mai mărunt decât el:

— Da' tat'tu de ce doarme, măi? Ce, el e de lemn? E turc?

— Nu ştiu, răspunse băieţandrul. Nu ştiu de ce doarme. N-a zis nimic. Şi-a tras cojocul peste cap şi a adormit...

Se mai uită o clipă, nehotărât, la mijlocul lui Iordache şi îşi roti privirea de jur-împrejur, tot coborâtă de sfială. Adăugă:

— A zis că el se duce la oraş...

Rizea se întoarse cu vioiciune către el şi spuse:

— Aha, a zis aşa, ai? Se duce la oraş... Da' de ce se duce la oraş? Ia zi tu: de ce?

Se apropiase de băieţandru, îl înghesuia cu întrebările, privindu-1 ascuţit cu ochii verzi, tulburi, din care nu se putea citi nimic:

— Ce vrea el la oraş? Ce treabă are el acolo? Ce, parcă tu nu l-ai întrebat ce-are în gând? Ia nu mai face pe prostul, Alisandre, hai, zi: ce vrea el, tat'tu, să facă, zi...

Băiatului îi jucară ochii în dreapta şi în stânga, sperioşi, a fereală. Voia să se dea înapoi. Apoi deodată se schimbă la faţă, ridică pleoapele şi-l privi pe Rizea drept în faţă. Rosti cutezător:

— A zis că se duce la oraş să-i taie pe ciocoi... Dobândă pentru viaţa lui frate-miu...

Oamenii tăceau. Şi Rizea, atât de nerăbdător şi dornic de-a afla, tăcuse, înnegurat. Apoi zise:

— Mda...

Şi întorcându-se către ceilalţi:

— Păi atunci să mergem la tat'su, să vorbim...

— Să vorbim întâi cu el, da... adăugă şi Iordache şi ceilalţi mormăiră că da, aşa să facă.

Băieţandrul se uită la ei toţi, încruntând puţin sprâncenele a mirare. Nu înţelegea. Dar se luă cuminte după ei, când plecară cu toţii către sat. Locurile rămaseră pustii. Pe întinderea lor se alergau soarele şi norii, şi pământul începea să aburească.

Undeva, într-o depărtare, se auzeau glasuri pierdute şi pocnete de bici. Acolo oamenii mai nerăbdători intraseră cu plugurile în pământul boieresc şi stricau împrejmuirile şi semnele de hotar. Dintr-un gard smuls şi făcut morman se ridica un stâlp subțire şi înalt de fum. Şi gardul fusese boieresc; acum ardea sub cerul schimbător de martie.

Când intrară pe poartă, îl văzură pe Uracu pe prispă. Avea o casă strâmtă şi lungă, cu pietre pe marginea tindei. Înăuntru se auzea bocetul prelung al mamei feciorului mort, care se văieta aproape cântând.

Vreo două-trei femei stăteau în uşa deschisă, cu basmalele negre trase peste gură, şi oftau. Uracu şedea pe prispă şi fuma, mut, negricios, cu fire de barbă împâslite peste obraz, ca părul negru care rămâne pe nucă după ce-a putrezit coaja verde. Întocmai ca nuca veche era şi fața lui Uracu: ca de lemn şi brăzdată adânc. Oamenii veniră în fața lui şi-l înconjurară. Stăteau în picioare şi se uitau la el cum fumează. Uracu făcea ochii mici şi nu se uita la nimeni. Apoi Rizea se aşeză lângă el, cu coatele pe genunchi şi mâinile spânzurând. Deodată începu liniştit:

— Bine, să zic c-o făcurăm şi p-asta. Da' acolo ce facem? Dăm foc? E mare oraşul... Şi ce, parcă numai ciocoi sunt în el? Dumneata cum crezi să facem, zi, nea Ioane, ai?

Uracu fuma şi nu zicea nimic. Ceilalți se nelinişteau. Se aşezară şi ei pe prispă, iar doi rămaseră cu pieptul în ciomege, în tăcerea încăpățânată a lui Uracu, începeau să înțeleagă un gând de dedesubt, de mânie sângeroasă. Rizea zise încet, strângând ochii întocmai ca Uracu:

— Nu fi aşa, nea Ioane, că singur cât poți să tai? Unul, doi... poate niciunul... Dai de slugi, dai de jandari, de polițai... Zi şi dumneata...

— Ei, câți oi putea şi eu, mormăi Uracu în silă, fără să-l privească. Ție ce ți-i voia? Ce treabă ai tu cu mine?

Începuse să se înverzească de mânie şi necaz. Se întorsese către Rizea, dar acesta parcă nici n-auzise. Stătea cu capul în pământ şi se gândea. Ceilalți oameni îl mâncau din ochi pe Uracu. El se închise în sine, înstrăinat şi negru de întristare, şi zise:

— Singur plec... Eu am cu ei socoteala mea... Eu am supărarea mea... Singur mă duc...

Înăuntru, glasul nevesti-si gemea prelung.

Rizea întrebă într-o doară, pe nimeni anume:

— Da Marinică, unde e?

— Care Marinică? Studentul? întrebă cineva.

Iordache mormăi:

— E în Dobrunu, sau s-o fi dus mai departe, în Pietri, la Reviga... Au rămas mai în urmă cu *lucrurile.*

— El a zis că merge şi el la oraş, zise Rizea.

Uracu se ridică la suprafață din singurătatea sa şi zise potolit, fără niciun fel de intonație:

— Minți...

— Mi-a zis azi-noapte, spuse Rizea liniştit. Mi-a zis mie...

— Minte, zise Uracu.

— Cine minte, nea Ioane, eu?

— Nu tu. Minte el, şopti Uracu, cu ochii pierduți în zare. Deodată se făcu umbră şi începu să bată un vânt rece. Deasupra în văzduh se clădiseră nori cenuşii, grei. Oamenii se înfiorară, în uliță mai trecea un car întârziat venit de la curtea boierească. Scârțâia şi-l lătrau câinii de prin ogrăzi. Înăuntru, în casă, mama lui Zaharia cel mort obosise de bocit şi hohotea încet. Acuma femeile vorbeau şi mai tare.

— De ce minte, nea Ioane? întrebă Rizea liniştit.

— Minte. Nu se duce la oraş.

— De ce nu se duce, nea Ioane? De ce să nu se ducă? N-are de ce. Ce, îi e frică de cineva? N-are de ce să-i fie frică. Zi şi dumneata...

— Îi e frică de armată, că pun ciocoii armata pe noi... O pun să tragă mă, voi nu ştiți...

Oamenii se sfiiră de privirile celorlalți. Se depărtară uşor unul de altul. Vreo doi se ridicară să plece.

— N-or să tragă, zise Rizea cu hotărâre. Iordache tuşi. Rizea se întoarse cu vioiciune la ei şi-l privi o clipă drept în ochi. Iordache clipi iute, ca şi cum i-ar fi intrat ceva în ochi şi vorbi şi el, dar mai tărăgănat:

— Nu, n-o să tragă... De ce să tragă? A zis şi studentul, şi el ştie, de... Cruce-n cruce cum să tragă...

Uracu zise ce face el pe cruce, blestemând cumplit. Rizea se răsti la el, mânios:

— Da atunci dumneata de ce pleci? Ai? De ce te duci? Ce,

dumneata eşti de fier? Eşti fermecat? Ce ai? Ce, eşti mai deştept ca noi?

Se sculă în picioare.

— Ți-a luat mințile supărarea, uite faptul, mă-nțelegi? Nu mai ştii nici dumneata ce spui. Aşa e: scurt! Eşti mai deştept ca ăsta, eşti mai deştept ca ăla, eşti mai deştept ca noi toți. Păi dacă ai dumneata dreptate, atunci să ştii de la mine că nimic n-ai să isprăveşti, o să te prinză şi-o să te bleiască de piele şi-o să ți-o umple cu pale, să stai să te uiți la ea. Aşa, să ştii! Ce, crezi că aşa merge?

Apoi îl înghionti pe omul de lângă el şi se răsti la el:

— Ce stai, mă neică, aşa, de lemn? Vrei să feți?

— Hai, fraților, zise şi Iordache. Hai!

Se ridicară şi se urniră încet, trecură prin ogradă, ieşiră pe poartă. Uracu, încăpățânat, şedea împietrit pe prispă cu barba-n pumni şi cu ochii strânşi, îngustați, pierduți în depărtare. El voia să se ducă singur şi simțea în sine pornire nebiruită, nebună, către pierzanie: să verse sânge şi să piară şi el ca să scape de mâhnirea care-i frământa inima în unghii unse cu venin. Stătu aşa multă vreme. În casă reîncepuse bocetul nevesti-si şi jelania celorlalte muieri. Alisandru, cel mai mare fiu după Zaharia cel mort, şedea şi el pe prispă şi ascuțea un lemn. Uracu se uită deodată la el cu ochi noi. Alisandru era subțire, voinic, cu mâinile mari şi roşii şi încheieturile groase: oase zdravene. Dar era încă fraged, cu fața netedă şi cu genele ca de fată mare, lungi şi întoarse în sus la capete. Acuma era palid de nesomnul de azi-noapte, de toate câte le văzuse şi de moartea lui frate-su Zaharia. Zaharia fusese mai frumos ca ăsta, mai voinic; iar ceilalți erau mărunți, mai aveau să treacă mulți ani până să ajungă ca Alisandru... Uracu se răsti deodată la copilandru:

— Mă! Du-te şi adă-mi securea.

Băiatul tresări, se ridică şi aduse securea. Uracu o luă şi petrecu degetul pe buza oțelului; o ascuțise, o curățase cu gresia: tăia bine şi era o secure grea. Apoi Uracu se uită la fiu-său cu îndoială, cumpănind. Zise liniştit, încruntat:

— Să stai în casă... Dacă e ceva... sau mai ştiu eu ce... tu să nu te mişti de lângă mă-ta. Vezi de ăi mici, auzi? Şi să nu ieşi din casă, că te bat cum n-a mai fost bătaie pe lumea asta. Întins lat pe jos te las.

Şi dădu să plece. În poartă se întoarse şi zise:

— Eu mă cam dusei...

— Un' te duci? întrebă fiu-său.

Uracu dădu din umeri:

— La oraş, cu ăia... zise el şi ieşi în uliță, cu securea subsuoară.

Când ajunse Uracu în fața primăriei, era gloată deasă în jurul sâmburelui de oameni care fuseseră la el în ogradă. Soarele era sus pe cer, dincolo de amiază, şi scăpa din când în când prin găurile norilor câte un stâlp pieziş şi străveziu de lumină. Oamenii vorbeau tare, cu o mânie veselă şi cu o înfrigurare, cu o grabă, pe care nu le avuseseră în ajun. Uracu se strecură întunecat printre ei. Îi făceau loc, ştiind că-i murise feciorul cel mare, şi-i ziceau bună ziua cu prietenie şi mâhnire. Ajuns în mijlocul ghemului de oameni, Uracu dădu ochii cu Rizea, care zicea tare:

— Gropi pentru pâine şi-a făcut!

Uracu vorbi şi el supărat:

— Care gropi, mă? Ce fel de gropi?

— Gropi de îngropat grâul în ele, nea Ioane...

— Ei, cum vine asta, mă? Că eu n-am auzit...

Unii dimprejur începeau să zâmbească. Rizea se uită pătrunzător la Uracu, apoi zise cu încredere prefăcută:

— Adânci, nea Ioane, în pământ, cât două staturi de om, rotunde, aşa ca o ploscă... Bagă în ele fân cât poate, un braţ, două, o căpiță, cât are omul, de... Şi-i dă foc. Cărămidă se face pe dinăuntru. Şi pe urmă toarnă grâul înăuntru, astupă gaura cu pământ că ea, vezi, nu e mai largă ca un coş, cât poate intra un om; ei, şi bate pământul, sau pune brazde, cum se pricepe omul mai bine şi gata, nu-i mai găseşte grâul!

— Cine nu i-1 mai găseşte?

— Ciocoiul, de!

— Cui, mă, Rizeo? Cine şi-a făcut groapă de asta?

— Mototolea! strigară câțiva oameni din jur. Alții adăugau, într-o hărmălaie de nume:

— Chiriță! Geambaşul! Dobre! Burete!

Rizea râdea, arătându-şi măselele, dar cu ochii fără pic de veselie, ci reci şi străpungători:

— S-au ascuns să nu vie ciocoii să le ceară grâul înapoi!

— Care ciocoi, mă? întrebă Uracu.

Se făcu tăcere.

— Care ciocoi? repetă el în mijlocul tăcerii înfiorate.

Înălță securea de capătul cozii, deasupra mulțimii. Securea grea se cam clătina, dar Uracu o strângea bine în pumn. Strigă:

— Uite cu asta l-am tăiat eu pe ciocoi! Nu se mai întoarce! Nu mai cere grâu! S-a isprăvit!

Apoi schimbă glasul şi, în mijlocul strigătului mulțimii, întrebă pe unul de lângă el, ca şi cum ar fi fost singuri în odaie:

— Unde i-au aruncat, zi, nu ştii?

— I-a dat pe gârlă azi-dimineață, zise celălalt, apoi ascultă cu luare-aminte la Rizea. Striga tare peste capetele câtorva care se înghesuiseră între el şi Uracu.

— Le e frică de ăi de la oraş, nea Ioane! Se spurcă în nădragi de frică, nea Ioane, de frica ciocoilor de la oraş!

Uracu tăcea. Mulțimea amuți iarăşi şi toți întinseră gâturile să audă mai bine. Glasul lui Uracu se înălța cu nepăsare prefăcută:

— Las' că mă întorc eu de la oraş şi-i învăț eu să mai facă gropi, Rizeo tată. Mâine-poimâine mă-ntorc, Rizeo, şi mă socotesc eu şi cu dumnealor...

Gloata izbucni în murmur înăbuşit: Uracu se duce la oraş. Singur?

— Care singur, fraților? Mergem şi noi cu el: eu, Iordache, ăştia... Mai vin şi alții.

Cocoțat pe treptele primăriei, unul strigă:

— Bă, Rizeo! Viu şi eu, băă! Da' ce facem la oraş, băă?

Cu ochii sclipind de însuflețire şi de gânduri, de aşteptări, de temeri ale viitorului, pe care numai el le ştia, Rizea strigă din răsputeri:

— Mergem la trebunal să dăm foc la hârtiile ciocoilor! Neam de neamul lor să nu mai ştie unde le-au fost moşiile! Haideți!

Şi porni înainte, târându-şi puțin piciorul. Îl urmară numaidecât Iordache şi Uracu... Furnicarul de oameni se rări în fața primăriei, se îndesi şi se făcu zid de trupuri pe uliță. Unii săreau pârleazurile şi se furişau prin case, sau se opreau la vreo fântână făcându-se că beau apă, rămâneau în urmă, se risipeau pe la casele lor şi se încuiau în odăi. Alții ieşeau la porți cu câte o secure sau un ciomag în mână, se luau în vorbă cu vreunul din gloată, îl urmau încet, apoi tot mai repede, până în sfârşit se topeau în bulucul de oameni.

Când trecură prin fața casei lui Uracu, Alisandru îi privi din poartă. Îl văzu pe tată-său, schimbat la față, în fruntea mulțimii. Uracu trecu fără să se uite în dreapta sau în stânga şi fără să-l vadă pe fiu-său; vorbea tare, ochii îi scânteiau, dar nu se pricepea nimic din cauza gălăgiei. Alisandru se uită o clipă după el, apoi ieşi în uliță şi se cufundă şi el în norul de trupuri îmbrăcate în postavuri negricioase, zdrențuite, şi se topi numaidecât. În urmă-i rămase poarta larg deschisă, pustie.

*

Rizea se frământa din ce în ce mai greu cu un gând tot mai sfredelitor de ce treceau ceasurile spre seară. Se luptase el cu gândul acesta, îl învinsese, apoi îl văzuse iar cum îi răsărea în minte şi iar se luase la trântă cu el, de obosise mai rău decât de drum, de opinteala şi încordarea războiului cu îndoiala. Trecuseră prin sate, se adunaseră oamenii, se îngroşase duiumul cu care se îndreptau spre oraş. Intrară în Salcia spre seară. În dosul gării şi acolo buluc de oameni, strigăte, glasuri. Oamenii aceştia ce aşteptau? Ce făcuseră sau ce voiau să facă? Cu o durere grea, sfredelitoare în osul piciorului său neputincios, Rizea intră de unul singur pe peronul gării, în vreme ce ai lui se amestecau cu cei din Salcia. Pe peron era frământare şi fierbere şi Rizea se află deodată pierdut şi străin în mijlocul unui lucru pe care nu-1 pricepea. Ce aşteptau? De ce deodată mişcarea năvalnică a întregii gloate spre linii şi risipirea ei dezamăgită? Se apropie de un grup şi văzu, în mijlocul chipurilor încruntate şi tulburate de aşteptare, o față cenuşie, suptă şi roasă pe dinăuntru de dinții mărunți şi veninoşi ai sărăciei şi ai mâhnirii. Rizea îşi dădu seama că fețele celor din grup nu erau îngălbenite şi brăzdate de aceeaşi suferință ca ale oamenilor de la el din sat, fețe cafenii asemenea cu pământul de toamnă şi cu câmpul ruginit. Ci erau altfel, sure, păstrând parcă în fiece încrețitură cât de mică fire de fier şi unsoare de fier. Şi glasurile nu aveau tărăgănarea cântătoare şi ca sunetul unui vas de lut gol, ca glasurile țărăneşti; ci erau aspre ca sunetul de fier lovit pe fier. Şi straiele înnegrite de fum de cărbune le erau altfel, străine. Rizea ghici că erau mecanici şi zileri care lucrau la linia cea nouă şi în atelierul ridicat pentru aceasta aici

în gară. Îl ascultă pe omul care vorbea, descoperind cu uimire în ce spunea lucruri la care s-ar fi putut gândi şi el, Rizea, lucruri pe care le-ar fi putut face şi el, lucruri pe care şi el le-ar fi putut îndrăzni: ca şi cum i s-ar fi spus dintr-odată că e de două ori mai voinic decât e, că poate ridica pe umeri o greutate de două ori mai mare decât până atunci...

Omul spunea:

— Nu-1 putem lăsa, fraţilor. Dacă trece de Salcia, nu mai poate fi oprit nicăieri pân' la oraş. Şi dacă ostaticii sunt în mâna prefectului şi a gheneralului de acolo, s-a dus cu satele de dincolo de Reviga. Unul nu se mai mişcă.

Acarul care cu o zi înainte, dimineaţa, împărţea manifeste, zise:

— Eu las acul închis!

Oamenii râseră:

— Aşa, Petrache! învaţă-i tu minte!

— Las acul închis, urmă potolit şi întunecat acarul, şi voi săriţi la vagonul cu ostatici să-l deschideţi. Eu mă sui la mecanic şi-i spun să lepede focul...

Dincolo de ei, nu se mai vedea câmpia: furnicarul de oameni acoperea liniile, peronul. Pe ici, pe colo, se zărea haina de uniformă a vreunui rezervist chemat la regiment – la regimentul care plecase în Moldova să potolească răscoalele. Rezerviştii se opreau aici la Salcia, în gară, şi erau supţi de vârtejul gloatei.

Un clopot bătu de patru ori, limpede şi cu vibraţii prelungi. Un cutremur străbătu mulţimea. De departe apărură luminile trenului. Semnele clipiră de-a lungul liniei şi trenul cu patru vagoane intră în gară cu toate frânele strânse, scârţâind şi vărsând scântei pe linie. Conductorul, oamenii de la vagonul de poştă, mecanicul scoteau capul şi întrebau ce se petrece, de ce a fost oprit trenul care avea ordin să nu se oprească. Pe peron, Rizea se simţea strâns din toate părţile, gata să se înăbuşe, de valul de trupuri, purtat apoi pe sus până la vagoanele din urmă, şi trase şi el de uşile alunecătoare ale vagoanelor de vite din care, înghesuiţi, priveau afară prin zăbrele şi strigau după ajutor ostaticii. Câteva focuri de puşcă plesniră fără ecou, numaidecât oprite. În primul rând al mulţimii, lipiţi de vagon, aproape zdrobiţi, cel pe care-1 auzise Rizea vorbind întâi şi încă unul descuiau cu uneltele lor de oţel unsuros lacătele şi desfăceau zăvoarele uşii. Apoi valul de oameni se retrase şi năvăliră în el,

strigând, prinşii sloboziți. La capul trenului, Rizea zări cu coada ochiului umbra neagră a lui Petrache acarul cum se caţără pe locomotivă. După câteva clipe vâlvoare roşie de jar lepădat lumina de sub locomotivă. Lupta fusese câştigată iute şi oamenii se îmbătaseră de uşurința biruinței. Rizea se simți şi el mai uşor şi cu capul puțin amețit de bucurie. Vasăzică aşa se făceau lucrurile astea... Vasăzică erau cu putință, şi chiar uşoare... Îl căută, prin mulțimea care se tălăzuia încoace şi încolo, pe Petrache acarul şi-l trase de mânecă. Omul se întoarse şi Rizea se miră că nu-1 vede beat de bucurie şi pe el. Dimpotrivă, omul părea amărât. Rizea îi zise totuşi:

— Noi ne ducem la oraş. Hai şi dumneata, neică...

Acarul îl întrebă privindu-1 ascuțit:

— Sunteți mulți? Câți sunteți?

— Mulți, zise Rizea. Din Vădastra, din Vladomira, de la noi, din Dobrunu... Vreo două mii să tot fim.

— Şi ce vreți să faceți la oraş?

— Mergem la trebunal şi dăm foc la hârtiile ciocoilor... La acte, de... unde au scris care ce moşie are, pe unde vine, mai ştiu eu ce... Diplomele lor, de... înțelegi, neică? Vino cu noi. Acum e prăpădul lor, dac-o luăm din pripă...

Acarul stătea pe gânduri şi se uita la Rizea cântărindu-1 din ochi. Sub cătătura aceasta iscoditoare, Rizea îşi aminti deodată de îndoiala lui, cum îți aduce aminte un junghi de meteahna uitată. Stăteau amândoi față în față în miezul mulțimii, înconjurați de trupuri şi glasuri, lângă un stâlp de fier din cei care susțineau acoperişul deasupra peronului.

Acarul zise:

— Vezi, frate? Vă duceți aşa, la nimereală... Nici nu ştiți ce vreți... Parcă fără hârtii nu vă pot încăleca ei?

Rizea tăcu. Ştia că acarul are dreptate. Ştia de mult că merg orbeşte. Aştepta şi, fiindcă celălalt nu mai spunea nimic, Rizea zise:

— Aşa e... Învață-ne dumneata... Învățați-ne, că ştiți mai bine cum vine cu oraşul...

Acarul chemă încă vreo câțiva tovarăşi ai lui împrejur. Iordache îl văzuse de departe pe Rizea şi încă vreo câțiva de la ei din sat, printre care şi Uracu, străpunseră gloata înghiontindu-se şi dând din coate şi se bulucira în jurul celor doi.

Acarul îl întrebă pe Rizea:

— Unde-i puterea lor, la oraş?

Rizea se uită împrejur. Se gândi. Zise cu şovăială:

— La cazarmă o fi...

— Acolo e, frate-miu, zise acarul. Dar mai e şi la poştă, la telefon, la prefectură. Acolo trebuie să izbiţi: la cap... şi dintr-odată i-aţi şi doborât.

Ţăranii se uitară unii la alţii, murmurând. Nu pricepeau. Ce să facă la cazarmă? Să întărâte armata? Şi la celelalte – ce puteau găsi acolo? N-aveau nicio treabă acolo. Uracu zise răstit:

— Trebuie să-i tăiem pe toţi, oameni buni. Altă socoteală nu e! Intrăm prin casele lor şi le stingem sămânţa de pe faţa pământului! Ce mai umblaţi cu fleacuri!

Şi se uită întunecat împrejur. Nu-i plăcea cum vorbea acarul. Nu se simţea sigur când vorbea omul acesta despre lucruri pe care el, Uracu, nu le pricepea. Alături, Iordache strigă:

— Da' la trebunal nu mergem? Lăsăm hârţoagele lor cu procestele, să ne scoată sufletele şi mai departe cu ele? Ce vorbă e asta, nene? Mai întâi să stingem datoriile, fraţilor, şi să-i miruim pe ciocoi, pe care unde-1 găsim, pe rând... Că pe urmă a noastră-i lumea... Ce ascultaţi basme, măi? Haideţi, că nu mai au putere, şi a crăpat şi regele lor, nu mai au cap! Numai vremea să n-o pierdem p-acilea prin gară, că mai sunt atâtea ceasuri de drum...

Întrebările, răspunsurile, glasurile, strigătele se învolburară în vârtejuri ca frunzele învârtite de vânt. Rizea strigă:

— Ce-i cu regele, bre Iordache? cu atâta imputare în glas, încât Iordache îşi veni în minţi şi ochii îi alunecară, tulburaţi. Apoi se feri de privirea lui Rizea şi se depărtă repede de el, strigând:

— Haideţi, fraţilor, că ei sunt puţini – şi noi suntem mulţimea pământului!

Iar Uracu, şi mai departe, striga ceva nedesluşit, scuturând în aer, deasupra capetelor, securea ascuţită proaspăt de dimineaţă. Mulţimea năvăli în urma lor, scuturându-se puhoi pe ieşirile gării, ca o apă prin stăvilare sparte. Rizea stătu o clipă şovăind, cu ochii la faţa mâhnită a acarului care-1 privea. Mai erau câţiva alături de acar, cu aceeaşi întristare pe faţă. Rizea înţelesese. Da, aveau dreptate. Dar el nu putea rămâne în urmă. Acuma, că se începuse lucrul, trebuia să meargă până la capăt. Se hotărî şi le întoarse spatele, grăbindu-se să iasă cu cei din urmă. Mai auzi cum strigă

după el Petrache acarul:

— Tăiați măcar firele de telefon!

Rizea strigă:

— S-a-nțeles! şi ieşi repede. În uşă, se ciocni cu Alisandru al lui Uracu, îl recunoscu şi-l apucă de braț să poată umbla mai uşor şi mai iute. În urmă pe peron, grupul mecanicilor şi ceferiştilor rămaşi singuri păru dintr-odată puțin la număr. Oamenii tăceau. Pe linie, trenul era gol, vraişte, cu locomotiva oprită şi scăpând aburi. Dedesubt jeraticul se stingea între şine, înnegrind traversele. Se făcea noapte.

*

Tot restul drumului, Rizea îşi rumegă în el amărăciunea. Nu-1 lăsa nicio clipă pe Alisandru al lui Uracu să-l părăsească. Era atât de însingurat în inima sa, încât avea nevoie să vorbească mereu cu cineva. De câteva ori încercă să intre în vorbă cu Iordache, cu Uracu sau cu alții, dar parcă dintr-odată n-avea ce să le spuie, n-avea nicio poftă să încerce să-i lumineze când îi vedea cum strigau şi râdeau. I se păru că prinde câteodată câte o lucire de îndoială, de temere, iute înăbuşită, în ochii lui Iordache. În schimb Uracu era întunecat şi liniştit ca unul care s-a hotărât să se arunce, şi dacă-1 ții şi nu-1 laşi şi-l încui cu lacăt şi zăvor, iese pe fereastră şi tot se duce în prăpastie. Rizea vorbea mereu, cam fără şir, cu Alisandru, şi-i spunea ce crede el, cum ar fi fost bine să se ia după mintea „ălora de la gară", care cunosc oraşul şi totuşi le vor binele, că şi pe ei îi încalecă ciocoii; şi-şi vărsă amarul şi focul într-un murmur neobosit, pe care nici nu ştia dacă-1 ascultă băiețandrul şi parcă totuşi ar fi voit să-l asculte, ca măcar un om să fi înțeles ce-a înțeles el, Rizea.

Mai e un drum spre oraş, cel ocolit de Reviga, Cotul Grecului şi satele care se depărtează de baltă prin partea cealaltă. Acesta se încrucişează cu cel dinspre Salcia la câțiva kilometri de oraş. Şi aici l-a văzut de departe Rizea pe Marinică venind. Era ghemuit într-o căruță, în fruntea unei gloate cu steaguri, în care se amestecase şi un om cu o goarnă, care suna ca la cazarmă *Deşteptarea* cu *Lingura şi strachina.* Furcile se clătinau deasupra capetelor oamenilor şi cu fiecare boare de vânt venea o răbufnire

de strigăte.

Cele două gloate împânziră câmpul, se amestecară. Rizea ajunse să umble pe lângă căruța în care ședea Marinică. Îl strigă. Marinică îl recunoscu. Rizea îi zări în ochi aceeași lucire de îngrijorare nemărturisită pe care o văzuse la Iordache. Nu mai zise nimic, ci se amărî și mai tare și se închise în sine.

Înnoptaseră pe câmp, prin sate. Acum era dimineață. Norii cenușii acopereau cerul, în aer era umezeală dar nu ploua. Astfel că aerul era apăsător, aţâţător a ceartă și a mânie. Uracu îl zări pe fiu-său Alisandru și se repezi la el cu securea, dar băiatul se strecură printre oameni ca o șopârlă. Apoi se apropie iarăși de tată-său, care se uită la el și nu zise nimica, parcă i-ar fi dat voie de mult. Intrau în oraș, în oraşul cu case de zid înalt și drept, cu obloane uneori de fier la ferestre. Toate obloanele erau de altfel trase și închise, ca și ferestrele de la caturile de sus – nu erau multe case cu un cat de sus... Porțile erau zăvorâte. În piața mare, pavată cu pietre rotunde de râu, între Palatul Administrativ și catedrala Sfântul Vasile cel Mare, albă, subțire și veche, mulțimea cu ciomege, securi și furci zări un șir rar, drept ca tras cu linia, de soldați în mantale cenușii. Baionetele sclipeau, subțiri ca niște ace. Prin fața cordonului de soldați se plimbau ofițeri și domni cu pălării tari. Printre soldați se vedea piața goală și străzile învecinate cu desăvârșire pustii. Soldații erau puțini.

Uracu îi văzu pe domnii cu pălării negre, înalte, și paltoane. Văzu pete albe în fața ochilor și simți cum se umple de fiere. Ridică securea și, cu fața schimonosită de ură, răcni din răsputeri, cu un glas care nu mai era al lui și care înfiora mulțimea:

— Ucidee!

Și dădu buzna înainte. Marinică, Iordache, Rizea, Alisandru și câți mai erau pe lângă el năvăliră peste pietrele rotunde ale caldarâmului, și după ei bulucul greu al mulțimii spre soldații puțini, rari și depărtați, spre ofițerii și domnii care gesticulară iute ca niște păpuși trase pe sfori și se ascunseră îndărătul cordonului de ostași cenușii și al baionetelor subțiri ca niște ace.

VI

Doamna Vorvoreanu umblase toată ziua trecută pe la prietenele ei „dezolată, îngrijorată, înfricoşată” pentru soarta Eleonorei. Repetase de zeci de ori cât se căieşte că a plecat părăsind pe Eleonora într-un moment când, „ce e drept, nu se întâmplase încă nimic, dar se simțea ceva în aer...” Şi totuşi cine putea să bănuiască măcar că răscoalele se vor întinde atât de repede şi aici şi că vor începe chiar în județul nostru? Da, dar o soră iubitoare care trăise ca ea toată viața pentru Eleonora – mai cu seamă când ceilalți fraţi rupseseră cu Eleonora pentru meschine certuri de avere, de parc-ar fi fost şacali, nu fraţi dintr-aceeaşi mamă – da, şi-i sacrificase Eleonorei aproape că până şi viața sa de familie, trăind mai mult la Eleonora, la țară, decât aici sau la Bucureşti – o astfel de soră ar fi trebuit să aibă măcar o presimțire, o idee, şi să fi rămas sau s-o fi luat pe Eleonora cu ea, chiar şi cu forța. Dar o ştiau şi cucoanele pe Eleonora cât e de încăpățânată, cum prinsese rădăcini acolo la țară şi cum refuza de peste zece ani să mai calce în oraş. „Şi cum aş fi putut-o convinge?” țipa doamna Vorvoreanu încercând să lăcrimeze. Nu reuşea decât să aibă toată fața congestionată şi ochii roşii. „N-aveam cu ce să-i dovedesc ce se petrece în jurul nostru, căci şi eu nu-mi dădeam bine seama. A fost aşa, ca un trăsnet din cer senin, când am aflat în tren ce se petrecea. Era prea târziu ca să mă întorc... Dar totuşi ar fi trebuit să mă întorc, să pier împreună cu ea, care mi-a fost mamă şi soră laolaltă, să ne omoare bestiile de țărani, îmbrățişate, vai, păcătoasa de mine, de ce n-am avut tăria să fac aşa...” Şi plângea, iar cucoanele o luau în braţe, o mângâiau cu mâinile lor încărcate cu inele şi-i spuneau cuvinte alinătoare:

— Lasă, Eleno dragă, că să vezi că nu s-a întâmplat nimic, o să scape, că bătrânii au mai mult noroc decât tinerii, şi pe ea țăranii o respectă, ai să vezi...

— Vai, Matildo dragă (sau Zoe, sau Aristițo, sau Dora, căci scena se repetase cu mai multe cucoane la rând), zicea hohotind doamna Vorvoreanu, da, aşa zicea şi ea, săraca, dar mi-e frică, Matildo, că n-are să fie aşa şi c-o pierd şi că se prăpădeşte şi averea ei, frumusețea de curte cu tot ce-a adunat ea acolo într-o viață de om.

„Mai lasă şi nu te omorî aşa, se gândea Matilda, sau Zoe, sau Aristița, sau Dora, ce e curtea pe lângă miile de hectare de pământ de lângă baltă pe care le-ai moşteni – numai să dea domnul să scape soră-ta, să te văd, te bucuri?" şi îşi pipăia enervată corsajul sau îşi privea inelele cu un gest maşinal. Căci era evident că Eleonora n-avea să lase nimic celorlalți fraţi ai ei; toată lumea ştia asta; şi de altfel aceia erau atât de bogaţi, încât nu-i interesa.

Doamna Vorvoreanu îşi ştergea ochii fără lacrimi, se săruta rece cu Matilda şi pleca la Zoe sau la Zenaida, să înceapă iar. Adunase în ea atâta nelinişte, enervare, încordare mocnită şi frică descreierată şi tainică, încât cum intra într-un salon şi începea să se jelească, toată lumea se apropia de ea, devenea iritată, gata de ceartă, şi neavând altă descărcare, începea să-i blesteme pe ţărani sau guvernul care nu era în stare să facă faţă evenimentelor.

Până seara durase această muncă grea şi înfrigurată a doamnei Vorvoreanu. Seara aflase că telefonul cu gara Salcia e întrerupt, şi că nu se mai poate comunica spre Dunăre cu nicio comună, astfel că probabil acolo răscoala era în toi. Păruse disperată, declarase că se duce pe jos. Cucoanele, milostive, se făcură că vor s-o oprească: „Vai, Eleno dragă, vino-ţi în fire, te porţi ca un copil!" şi şoptiseră între ele: „E adevărat că ţineau una la alta... Mai exagerează ea, dar ţinea la Eleonora... Pe când ăilalţii, Şerbănică Lascari, Sofia Şufană – vorba Elenei, săraca: şacali!"

Doamna Vorvoreanu dormi în noaptea aceea un somn greu, întrerupt de spaime, după care se trezi sfârşită de oboseală. În cursul zilei trecute încetaseră ploile. O sună pe Viorica, îi porunci să deschidă jaluzelele şi privi de pe pernă, cu ochii grei care o usturau, cerul posomorit. Lenevi în pat cu o cafea. Se gândi să trimită după baba ţigancă pe care o ştia ea, să-i ghicească, dar pe urmă i se făcu frică, se răzgândi şi începu să-şi ghicească singură. Dar nu desluşi nimic în norii negri-cafenii de cafea care rămăseseră învolburaţi pe ceaşcă. Îi era frică, de altfel, să priceapă şi lăsă ceaşca. În casă, Elvira cânta la pian. Cânta foarte frumos şi la orice oră când se plictisea, adică mai întotdeauna. Şi acuma dimineaţa, cânta nişte muzică nouă franţuzească, pe care doamna Vorvoreanu n-o cunoştea. Doamna Vorvoreanu renunţă, enervată, să mai tragă cu urechea şi să mai priceapă, închise ochii şi zăcu într-o toropeală obositoare. În casă, muzica încetase.

Doamna Vorvoreanu tresări din amorțire şi inima începu să-i bată nebuneşte. Prin fereastră se auzeau glasuri de afară, al Elvirei, al Vioricăi, al unui bărbat, glas ridicat şi înfruntător. Cât de mare şi voinică era doamna Vorvoreanu sări din pat, îşi îmbrăcă în goană un halat şi ieşi din cameră în antreu, apoi pe uşa ce da într-o latură a casei, cea mare din față fiind încuiată în zilele acestea nesigure.

Pe peronul cel mic, Elvira şi Viorica se certau cu un oltean. Era un flăcău scurt, spătos şi cu ceafa puternică. Îşi turtise căciula peste ochi, astfel că îi rămăsese descoperită ceafa cu cârlionți negri şi lucioşi. Îşi pusese cobilița pe jos; în coşuri avea lămâi şi portocale, cu care venise desigur din port, de la Dunăre, poate cu acelaşi tren cu care sosise doamna Vorvoreanu. Omul era supărat. Striga:

— Ce te târguieşti atâta, domnişoară? Ce, parcă multe portocale ai să mai mănânci? Ce vă scumpiți atâta, parcă n-ați avea bani, căcălăul pământului?

Elvira era palidă, furioasă, îi scăpărau ochii:

— Mişelule! Am să-ți arăt eu ție! țipa ea tremurând de necaz.

— Ce-o să-mi arăți, domnişoară? întrebă râzând şiret olteanul şi se aplecă să-şi ridice cobilița cu coşurile. Elvira stătu o clipă fără să înțeleagă, apoi dădu buzna să intre în casă. În uşă se ciocni de doamna Vorvoreanu, care-o întrebă:

— Un' te duci aşa? Ce vrei?

— Îmi iau cravaşa să-l bat, gâfâi Elvira, luptându-se cu maică-sa să intre. Când în sfârşit izbuti, căci maică-sa tremura toată de spaima ei fără pricină de adineauri, doamna Vorvoreanu mai avu timp să-l audă pe oltean care le striga din poartă:

— Las' că bine vă face de vă taie şi vă dă foc! Să vă omoare pe toți, să vă învățați minte!

În casă, doamna Vorvoreanu o potoli pe Elvira, care era roşie ca focul şi vorbea repede, fără şir, că voise să mănânce portocale, şi omul era un hoț care trebuia bătut şi dat pe mâna poliției şi avusese şi ea o poftă să mănânce portocale şi...

În clipa aceasta intră Viorica cu portocale în mâini. Zise:

— M-am luat după el, coniță, şi tot mi-a dat, cât îi zisese domnişoara Elvira...

Doamna Vorvoreanu se întoarse şi intră în odaia ei să se îmbrace. Era obosită, greoaie, mâinile îi tremurau, se simțea

prost. Pe când se îmbrăca, se gândi o clipă să renunțe să se mai ducă în oraş, pe la oameni, şi să mai dea spectacolul îngrijorării unei surori iubitoare. Dar se trezi numaidecât, limpede la minte şi hotărâtă: „Nu, nu se poate. Trebuie să duc treaba asta până la capăt.” Şi ieşi în oraş pe jos, intr-o blană veche de lutru cam roasă şi pe cap cu un şal negru de mătase brodată.

Se duse la Matilda Misirliu, a cărei casă era la doi paşi de Palatul Administrativ şi de catedrală. Era o casă mare, albă, clădită trainic, cu un balconaş de fier ruginit la catul de sus. Era una din puținele case boiereşti cu zid şi un gard cu grilaj de fier împrejurul curții. De amândouă laturile porții grele, zăbrelite, în câte o firidă în zid, pe o bancă de piatră, şezuseră pe vremuri arnăuții de pază. Acum firidele erau goale, după cum era pustie şi ulița şi piața mare. Doamna Vorvoreanu observă cu strângere de inimă vreo douăzeci de soldați care băteau din călcâie şi se loveau cu palmele peste umeri să se încălzească, apoi suflau aburi albi, împrejurul câtorva piramide de puşti cu baionetele puse.

Trase îndelung de sârma clopoțelului, şi abia târziu veni un rândaş să-i deschidă. O cunoştea şi-i zise sărut mâna.

— Cine e sus? îl întrebă doamna Vorvoreanu. E singură coniță Matilda?

— Nu, coniță, s-a adunat lume parc-ar fi seara, nu dimineața. Beau cafele şi aşteaptă să vie țăranii, coniță.

— Aşa, zise cu glasul schimbat doamna Vorvoreanu. Urcând scările încerca să se stăpânească şi apoi să întrebe cu nepăsare silită:

— Vasăzică vin țăranii?

— Da, coniță, vreo zece mii cică sunt, murmură omul rotind ochii în semn de mare taină. Doamna Vorvoreanu intră în salon, unde era întuneric. Numai o candelă ardea purpuriu sub o jumătate de perete acoperită cu icoane mari, mici, argintate, aurite, cu chipuri întunecate de Marii şi sfinți. Altminteri era umbră deasă, şi lumina cenuşie a dimineții posomorâte de afară pătrundea cu greu prin perdelele abia întredeschise. Era şi fum de tutun în straturi albăstrii prin încăpere. Sărutând cucoanele şi dând din cap cu o demnitate îndureratăcătre bărbați, doamna Vorvoreanu recunoscu, în afară de Matilda Misirliu cu nasul ei coroiat, fălcile late şi gura cu buze subțiri şi reci, gătită ca totdeauna în mătăsuri grele cafenii, câteva babe, rude de-ale

Matildei. Erau toate în doliu, mărunte, cocoşate, stafidite şi stăteau prin unghere de umbră ca nişte mormane de cârpe negre. Mai era Zoe Izvoranu, înaltă, frumoasă, strălucitoare, fardată, şi Aristița Pretorian, trecută, cuminte, casnică, fadă, ca o gogoaşă fără zahăr şi fără untdelemn. Iar printre bărbați era, spre uimirea noii venite, domnul Augustatos, prăbuşit într-un fotoliu, mut, gras, palid ca o lună văzută prin ceață; din când în când îşi ştergea fruntea de sudoare şi se uita la ceas. Lângă el şedea colonelul Rusescu, răsucindu-şi mustățile albe cu o mână cu degetele lungi şi fine, şi vreo doi tineri, fii sau nepoți ai babelor de prin colțuri.

— *Ils sont devenus fous*[109]*,* spunea Zoe Izvoranu, fâlfâindu-şi prin aer mâna fină cu degete prelungi. Au înnebunit, i-a molipsit exemplul îngrozitor al anarhiştilor acelora din Rusia... Sunt nebuni! Vor să le dăm pământul nostru muncit din greu, din moşi-strămoşi, agonisit cu trudă! Al nostru e, după toate legile din lume. Ei cu ce drept ni-1 cer, *s'il vous plait*[110]*?* Aş vrea să mi se spună. E o crimă! Sunt nedrepți cu noi! Iar guvernul dumneavoastră lasă să se spulbere atâta avuție a unor oameni nevinovați, fără să mişte un deget. V-am spus: toată lumea a înnebunit!

Şi-şi rezemă obosită capul minunat, dar prea sulemenit, închizând o clipă, ca dintr-o mare oboseală, ochii orientali pe care i-i ştia tot Bucureştiul. Răsufla iute, ca şi cum ea ar fi agonisit cu truda ei, chiar atunci, averile familiei ei care se întindeau spre dealuri cuprinzând vreo zece sate. Aristița Pretorian clătină din cap mâhnită şi spuse plângător:

— *Parfaitement*[111], are dreptate Zoe...

Dindărătul perdelei de fum albăstrui de tutun, domnul Augustatos urmări mişcările răsuflării Zoei cu ochii deodată lucitori. Glasul muzical, răsfățat, puțin cam lăbărțat, al Zoei lăsă un ecou îndelung în tăcere. În colțul lor, babele se mişcară şi scoaseră câteva sunete uşoare şi nedesluşite, ca nişte grămezi de vechituri şi cârpe negre prin care scotoceşte un şobolan.

Doamna Vorvoreanu ridică spre tavan ochii încercănați de

---

109 Au înnebunit, *(fr.)*

110 Mă rog. *(fr.)*

111 Chiar aşa. *(fr.)*

nesomnul şi frământarea ultimelor zile. Tavanul fusese pictat pe la începutul veacului trecut, în chip de uriaş covor turcesc, cu toate firele, cu toţi ciucurii, roşu-purpuriu; dar acum se întunecase devreme. Doamna Vorvoreanu zise:

— Da, are dreptate Zoe... Ţăranii sunt ingraţi. Am fost pentru ei ca nişte părinţi, suntem legaţi de ei şi ei de noi de zeci şi sute de ani. Şi acum vor să ne smulgă, să ne fure, să ne asasineze; şi de ce, mă rog? Ca să ne mai ia şi pământul? Al cui e pământul? Al lor? Ar trebui să ne sărute picioarele că-i lăsăm să muncească, să-şi câştige şi ei o bucată de pâine! îi spuneam Eleonorei: „Lucrează-ţi moşia cu maşini, surioară, e mai ieftin, produce mai mult, nu mai ai litigii cu ţăranii". Ea, bună cum e, săraca, o ştiţi...

Şi începu să i se înece glasul. Căută iute în poşetă cu mâinile tremurânde. O tulburare trecu prin penumbra salonului.

— ... îmi zicea: „Lasă – zice – să trăiască şi creştinii ăştia din sat pe lângă curtea mea..." şi ei... şi ei... cine ştie ce-or fi făcut! Ah, ah, ah, iubita mea, surioara mea, de ce te-am lăsat...

Glasul i se spărsese de tot; până la urmă, doamna Vorvoreanu izbucnise în hohote de plâns, cu batista pe faţă. Zoe Izvoranu sări, o îmbrăţişă, o mângâie, vorbind pe nerăsuflate:

— *Pauvre chérie*[112]*,* nu mai plânge, c-ai s-o găseşti, ai s-o revezi, lasă, fii liniştită, o să fiţi iar fericite ca înainte...

Deodată se întrerupse şi, uitându-se mirată împrejur, întrebă cu glas uşor, limpede, lipsit de orice emoţie:

— Dar Elvirița unde e? N-a venit cu tine?

— E acasă... oftă stins doamna Vorvoreanu, retrăgându-se în umbră şi cu batista la ochi. La ferestre domnii se făceau că se uită afară cu o tulburare discretă. Matilda Misirliu, stăpâna casei, simţi că i se urcă pe buze umbra unui surâs rece, faţă de arta naivă a Zoei de-a întrerupe scenele de sentiment. Ca să uite de gândul acesta şi să nu surâdă, zise:

— Sunt nişte animale, săracii, înapoiaţi... Ar trebui să-i luminăm... Să le ţinem conferinţe...

— Conferinţe? *Tu es folle, toi aussi*[113]*,* Matildo dragă, izbucni Zoe şi-şi scutură cerceii sclipitori, căci purta giuvaere şi dimineaţa.

---

112 Săraca de tine *(fr.)*

113 *Ai înnebunit şi tu. (fr.)*

— Când îmi aduc aminte ce-am văzut în Sicilia, şi mai ales în Spania, când era Ilariu ataşat acolo, nu pot să-ți spun decât atât: țăranii noştri sunt scârboşi că se mai plâng... Ar trebui bătuți cu biciul, ca să-şi bage minţile în cap! *Un point, c'est tout!* Asta e!

Şi-i surâse răpitor, fără motiv, domnului Augustatos, în ochii căruia recunoscuse o lucire ce-i era bine cunoscută. În colțul ei, doamna Vorvoreanu oftă adânc.

Se lăsă tăcere. Cu glasul său liniştit şi curtenitor, colonelul Rusescu zise:

— Facem un *écarté,* Augustatos?

Augustatos mormăi două vorbe scurte turceşti, nu destul de încet ca să fie auzite şi de cucoane. Matilda Misirliu şi Zoe zâmbiră palid. În umbră, babele se mişcară foşnind ca de un vânt subit. Colonelul Rusescu mişcă nemulțumit mustățile sub insultă, dar se uită peste umăr pe fereastră, ca şi cum el singur n-ar fi auzit. Augustatos era prea bogat ca sa se poată supăra cineva pe el...

Se făcu iar linişte. Candela pâlpâia sub icoane. Lumina cenuşie a ferestrelor făcea să sticlească în peretele opus geamurile bibliotecii domnului Misirliu şi îndărătul lor se vedeau şirurile sinistre de volume groase de legi şi coduri, căci domnul Misirliu, deputat liberal, era jurist. Nu practica; spunea însă că vrea să ştie să-şi apere moşiile. În tăcere începu să se desluşească şi să crească un murmur îndepărtat. La început nimeni nu-1 luă în seamă, deşi era lucrul pe care-1 aşteptau toți în tăcerea aceea sugrumată. Domnul Augustatos se ridică din fotoliul pe care-1 făcu să scârțâie şi merse şovăind la fereastră. Privi afară şi se agăță cu amândouă mâinile de perdele, pe care le mototoli. Apoi le azvârli de la sine. Candela pâlpâi mai tare. Domnul Augustatos se întoarse, cu brațul întins către fereastră. Şoptea stins:

— Poftim... Poftim...

Se aşeză. Fotoliul scârțâi. Domnul Augustatos îşi îngropă fața în mâini şi începu să plângă scoțând sunete ciudate, ca şi cum i-ar fi fost tare greață şi n-ar fi putut să verse.

Ceilalți se îngrămădiră la ferestre, cu răsuflarea oprită. Zoe Izvoranu deschise gura să țipe. Şi-o acoperi cu mâna fină şi prelungă, strălucitoare de inele.

Dincolo de piață, pe cele trei uliţe largi, se vedea înfiripându-se de departe mulțimea țăranilor. Era o mişunare de siluete negre,

mărunte, subțiri, care se adunau, se risipeau, se apropiau în pâlcuri în neîncetată mişcare între ele. În mijlocul lor se ridica pata roşie a câte unui steag, sau, ca un muşuroi umblător, căruțe încărcate cu oameni, unii şi în picioare.

Firul de soldați întins de-a curmezişul pieței părea subțire, gata oricând să se rupă sau să se destrame. Stăteau cu spatele la Palatul Administrativ şi la balconul casei Misirliilor, şir rar de mantale cenuşii şi de puşti subțiri şi lungi cu baionetele la țevi. Prin fața lor se plimbau procurorul Pretorian şi doi ofițeri.

Dinspre Palatul Administrativ se îndreptă către cordonul de soldați un grup de ofițeri. În mijlocul lor, uşor de recunoscut, cu mâinile la spate, cu burta enormă înainte, cu mantaua descheiată fâlfâind şi cu sabia bătându-i cizmele, se rostogolea ca un bulgăre negru colonelul Cilibia, comandantul garnizoanei. Vorbi o clipă cu procurorul, gesticulând şi arătând către țăranii încă îndepărtați, al căror vuiet se auzea însă tot mai puternic. Apoi se întoarse către soldați. I se putea vedea bine fața congestionată, înecată în grăsimea revărsată peste gulerul totdeauna descoperit, cu chipiul negru pe ceafă. Deschidea larg gura, răcnind din acea gaură neagră cuvinte care nu se auzeau, dar care puteau fi recunoscute după aerul umflat şi gol al vorbitorului: „Datorie... Țară... Rege!" Şirul de soldați se mişcă uşor. Desigur că strigau ura, dar Cilibia îi privi nemulțumit: probabil că uralele fuseseră prea slabe. Mai răcni deodată la ei, şi erau uşor de ghicit cuvintele: „încă o dată!" Soldații scoaseră urale ceva mai vajnice. Erau însă prea puțini ca rezultatul să fie mulțumitor. Colonelul Cilibia, cu ofițerii săi după el, veni iute către poarta doamnei Misirliu. „Vin la mine, se gândi Matilda Misirliu, cu atât mai bine: vom fi apărate." Şi continuă să privească îngrijorată, aproape sigură că erau pierduți cu toții, şirul prea rar al mantalelor cenuşii.

Îl auziră pe Cilibia cum urcă zgomotos scările, zăngănind din pinteni şi din sabie. Intră înăuntru strigând:

— Rezervişti! Ce vrei să fac cu ei? Mai mult nu se poate! Îmi lasă două companii de rezervişti şi-mi cer să apăr oraşul! E nebun! Sărați mâna, coniță Matilda...

Doamna Misirliu îi întinse mâna fără să se mişte de la fereastră.

— Să cer o cafea singur, sau dai dumneata poruncă? întrebă colonelul morocănos, asudat, vânăt la fată.

— Cere dumneata, şopti doamna Misirliu, întorcându-se iar către privelişte a de afară. Zarva crescuse, se vedeau feţele ţăranilor palide în bulucul des de trupuri ca nişte grăunţe azvârlite bogat pe glia neagră. Li se auzea strigătul de mânie. Câţiva se desprinseră din fruntea lor, învârtind ciomege şi securi, năvăliră în goană către soldaţi. După ei se desprinseseră roiuri care soseau în fugă, strigând. Dincoace procurorul le făcuse semne din braţe, apoi se trăsese cu ofiţerii îndărătul liniei de soldaţi. Din două mişcări mecanice, puştile se legănară, cu baionetele sclipind, şi se culcară în aer pe braţul trăgătorilor. Strigătul uriaş al mulţimii se umflă, crescu, străpuns deodată ca de multe ace subţiri, de o salvă de împuşcături. Năvala se opri scurt, gloata se înghesui în faţa baionetelor, bulucită, apoi se retrase pas cu pas, lăsând în faţa soldaţilor un loc pustiu, curat, unde se vedea caldarâmul din pietre rotunde de râu.

La auzul împuşcăturilor, colonelul Cilibia şi cu ofiţerii ceilalţi se repeziră la fereastră, urmaţi de domnul Augustatos. Cilibia strigă:

— Trag în aer! Au tras în aer bestiile!

Augustatos se uită la piaţa ticsită de marea de trupuri până la ţărmul fragil al ostaşilor, dincoace de ei cu desăvârşire pustie. Gemu şi-l luă pe Cilibia de piepţii mantalei cenuşii cu nasturii auriţi:

— Trădătorule! Trădătorule! Bei cafele! Ce cauţi aici? Laşule! Apără-ne dacă eşti militar! De-aia eşti plătit! Ieşi în piaţă! Dă ordin să tragă în plin!

Cilibia se înfuriase şi se apăra, congestionat, asudând, stacojiu, încerca să scape din braţele scurte ale celuilalt munte de carne, livid însă şi ţipând ascuţit. Ceilalţi îi despărţiră şi Cilibia se uită mirat, mânios şi deznădăjduit la Augustatos, care gâfâia şi plângea cu sughiţuri, prăbuşit într-un fotoliu. Colonelul îşi descheie doi nasturi de la guler şi zise:

— Ce, domnule, eşti copil? Ho, nebunule!

Apoi se căută sub vestonul negru de uniformă şi-şi scoase de pe pântec, de sub vestonul negru, ceasornicul gros de argint gravat cu o scenă de vânătoare. Zise:

— Acum trebuie să pice şi ei... Acuşica... Să ne ţinem firea... Numai să reziste bestiile de rezervişti... Rădulescule! Du-te de le spune să tragă în plin!

Afară răsuna arareori câte o jumătate sau un sfert de salvă.

Nimeni nu cădea pe caldarâmul cenuşiu. Mulţimea fierbea, clocotea, se învârtejea în faţa ostaşilor a căror linie nu mai era dreaptă, ci se retrăsese pe alocuri. Se vedea bine cum trag în aer; unii ţineau puştile drept în sus.

Colonelul Cilibia se repezi la uşa balconului, o deschise şi aplecându-se peste balustrada de fier ruginit, cu gulerul descheiat, răcni din răsputeri, ca să acopere strigătele şi împuşcăturile răzleţe, dar necontenite:

— Trage în plin! Trage în plin!

Deodată un geam zbură în ţăndări. Cilibia se întoarse: fusese geamul uşii balconului. Cel de alături se găuri şi el, crăpat deodată în chip de stea. Cilibia năvăli îndărăt în salon, unde toată lumea se retrăsese de la fereastră. Avea în ochi o licărire deznădăjduită. Scoase iar ceasul, se uită la el şi murmură:

— Trebuiau să fie aici... La ora asta trebuiau...

Cucoanele plângeau înăbuşit în salon. Doamna Vorvoreanu se strecură până la fereastră şi se uită, ascunzându-se după zid. Se gândea triumfătoare: „Ăştia n-au iertat-o pe Eleonora...” Şi în acelaşi timp îi venea să râdă, să râdă, la gândul că totuşi, ce făcuse fusese în zadar, că răscoala era biruitoare, iar ei toţi pierduţi fără scăpare! Simţi o atingere în spate: era pântecul lui Cilibia. Colonelul voia să se uite şi el, dar nu îndrăznea decât pe după umărul ei. Părea rătăcit şi-i curgea un fir de scuipat din colţul gurii. Murmură maşinal:

— Acuşi trebuie să vie... acuşi trebuie să vie...

— Cine? întrebă doamna Vorvoreanu.

Jos în piaţă soldaţii se trăgeau îndărăt, în dezordine. Deasupra mulţimii de ţărani se vânturau securile şi ciomegele. Un ofiţer alerga dindărătul ostaşilor, către casa doamnei Misirliu. Avea pe cap ceva ciudat; doamna Vorvoreanu îşi dădu abia după câteva clipe seama că ofiţerul era cu capul gol şi plin de sânge, care-i curgea roşu peste păr şi peste faţă. Apoi îl auzi pe Cilibia:

— Acuşi trebuie să pice... acuşi...

— Cine trebuie să pice?

— Patru roşiori, doamnă... Acum un ceas am primit ştirea... Patru roşiori... Trebuie să fie în gară... da, în gară...

Cilibia vorbea parcă în vis, cu ochii la ce se petrecea în piaţă. La capătul celălalt, linia soldaţilor se topise în mulţime. Acolo nu mai exista. Doamna Vorvoreanu nu pricepea bine:

— Patru roşiori vine aici? Astăzi?

Cilibia dădu din cap, nătâng:

— Azi-dimineaţă... Dar o să fie prea târziu...

Din clipa aceasta doamna Vorvoreanu aşteptă cu o dorinţă, o voinţă, o sete cumplită să vie regimentul patru roşiori. Murmură:

— Mişu... copilul meu... îngeraşul mamei... Vino şi scapă-mă... Scap-o pe mămica ta...

Căci Mişu, fiu-său, era locotenent în regimentul acela, pe care toată lumea îl ştia trimis în Moldova să potolească răscoalele de acolo. Acuma cea mai mică apropiere a şirului de mantale cenuşii către zidul casei i se părea o prăbuşire a ei în prăpastie, şi le şoptea ostaşilor vorbe aspre de îmbărbătare, apoi îi blestema văzându-i cu gurile puştilor îndreptate în sus şi lăsându-se împinşi îndărăt de piepturile ţăranilor. Acum le vedea bine feţele tuturora. Ale soldaţilor, când câte o mişcare bruscă li se arăta, mustăţi cărunte, feţe de ţărani gospodari din judeţ. Pe ale ţăranilor le vedea mereu, şi le privea cu ură, ca şi cum ar fi vrut să le ţie minte toată viaţa, şi pe ele, şi clipa aceasta de deznădejde ce părea a fi cea din urmă înainte de moarte.

Dedesubtul balconului zări un ofiţer în uniforma lui neagră, cu lampasuri roşii la pantaloni, dar cu capul gol. Alerga ca un animal, cu mişcări de manechin, de maşinărie. Îl fugărea o ceată de băieţandri zdrenţăroşi, în care doamna Vorvoreanu recunoscu chipuri şi ţoale pe care le văzuse prin mahalaua ţigănească a oraşului. Da, acesta era sfârşitul.

Atunci pătrunse în piaţă, venind pe bulevardul gării, regimentul patru roşiori. Caii veneau la pas, cu părul strălucitor, piepturi lângă piepturi şi stufăriş de picioare fine, pădure de gâturi încordate. Cei mai frumoşi cai din ţară veneau la pas, cu copitele făcând un zgomot de grindină. Soldaţii se legănau în şa, în mantalele lor cenuşii, care lăsau să se vadă câte un colţ de tunică roşie cu brandenburguri şi pantaloni albi. Ţineau lăncile drepte şi steguleţele albe şi roşii atârnau de vârfurile de oţel, în aerul mort. Era unul din cele mai frumoase regimente ale armatei române, care venea acum în trap legănat şi spărgea cordonul de rezervişti. Unul din cele mai frumoase regimente din ţară, care defilase de multe ori pe Podul Mogoşoaiei prin faţa regelui – aidoma vreunui regiment de ulani din Brandenburg, pe care-1 admirase suveranul în tinereţe la el acasă – în aceeaşi ordine perfectă ca şi acum.

Între gulerele roşii şi calpacul de blană cu ciucure roşu şi aurării, feţele ostaşilor erau, ca şi la paradă, pământii, feţe de ţărani tineri. Dar făcuseră multă instrucţie, mâncaseră multe bătăi cu tesacul şi sabia prin manejurile mirosind a var, rumeguş de lemn şi urină de cal. Ochii flăcăilor îşi pierduseră strălucirea, erau ochi morţi şi trişti, ca la parăzile de pe Podul Mogoşoaiei; şi de aceea acum gloata se risipea în faţa cailor şi lăncilor plecate. Escadroanele treceau prin piaţă şi intrau în ulițe, uneori la trap, în urmărirea fugarilor şi a ţipetelor lor de deznădejde. În piaţă nu mai rămăseseră decât câţiva ofiţeri călări şi vreo douăzeci de morţi şi răniţi întinşi şi risipiţi pe caldarâmul cenuşiu, împunşi de lance sau călcaţi de cai. Unii se văietau sfâşietor. Morţii erau întinşi pe spate, loviţi în piept, şi priveau, cu ochi deschişi şi nemişcaţi, drept în sus. Lângă ei, risipite pe pietrele caldarâmului, erau furcile şi topoarele cu care săriseră în pieptul cailor.

*

Domnul Augustatos zise:

— Carte?

Şi-i privi întrebător pe colonelul Cilibia şi pe prefect care jucau împotriva lui. Cilibia avusese noroc toată noaptea. Acum, cu un şase de treflă în mână, mai ceru o carte. Îi veni un doi. Luă miza de pe masă. Prefectul în schimb pierduse iar şi se întunecă la faţă.

Jucau de vreo două ceasuri *baccara* în salonul luminat acum de candelabrul cel mare de cristal din mijlocul tavanului. Dincolo, dansa tineretul. Se auzea glasul lui Mişulică Vorvoreanu, care striga vesel:

— Auzi, mârlanii, să-mi răneasc bunătate de cai cu furcile! I-am căsăpit, să-i învăţ minte!

Dincoace, în faţa lui Augustatos care ţinea banca surâzând, palid şi gras, ca o lună plină, Cilibia se ţinuse bine, dar prefectul pierduse mai mult decât putea plăti. Grămada de napoleoni din faţa lui Augustatos de la un timp nu mai crescuse; prefectul juca pe cuvânt; dar pierduse si în felul ăsta. Nimeni nu ponta pe mâna lui, şi asta-1 enerva, îl tulbura, îl umilea, mai ales văzându-1 pe Cilibia liniştit şi rezistând şi la câştig, şi la pierdere cu acelaşi

obraz apoplectic. Cucoanele jucau, discret, pe cartea lui Cilibia; iar Zoe Izvoranu şedea lângă Augustatos, care ţinea banca, şi se prefăcea că nu simte când acesta îşi freacă genunchiul de al ei.

Prefectul îşi şterse fruntea şi zise:

— E cald, sau mi se pare mie? şi se uită bănuitor împrejur. I se păruse că zăreşte zâmbete ironice la cei din jur. „Adică mi se pare mie că e cald, fiindcă am pierdut...” Se înroşi şi-l trecu un rând de sudoare gândindu-se la suma pe care i-o datora lui Augustatos, afară de cât pierduse şi-i plătise pe masa de joc. Se uită cu coada ochiului la Cilibia, care părea violet la faţă din pricina negrului uniformei. Cilibia râdea gros, scuturându-şi burta. Îndărătul lui, pe un scaun, doamna Vorvoreanu îşi scutura părul ca grâul copt, dar cu şuviţe cărunte, şi râdea şi ea:

— Oamenii trupeşi au noroc, las’ pe mine că ştiu eu, colonele, nu numai la cărţi...

— Mă vezi dumneata cu ochi buni, coniţă Eleno, că ai stat la sihăstrie acolo la ţară şi n-ai văzut om... zise mai încet Cilibia şi strânse imperceptibil pleoapele umflate de grăsime. Doamna Vorvoreanu îi surâse arătându-şi dinţii, pe care-i ştia frumoşi, şi umezindu-şi buzele ca să strălucească. Cilibia o privi mai atent o clipă, apoi ridicând sprâncenele negre şi stufoase îl întrebă pe prefect:

— Ei, ce? Nu-ţi ajunge atâta bătaie? Mai vrei?

— Mi-ajunge, zise prefectul, cu un râs silit, bolnav... Mi-ajunge.

Se ridicară de la masă, Augustatos îl luă de braţ pe Cilibia care-1 privi politicos, dar destul de rece, şi-i zise:

— S-a decavat prefectul...

— Dar în schimb dumneata joci tare, colonele, zise Augustatos cu admiraţie. Cilibia dădu din umeri şi nu zise nimic.

— Uite ce e – urmă Augustatos –, ce? A, nu te uita la ei, râd de noi că ne văd pe amândoi aşa graşi, lasă-i să râdă că sunt proşti... Uite ce e: nu te-ai supărat pe mine pentru azi-dimineaţă? Mi-era frică, neică, de, nu oricine are curajul dumitale...

Cilibia se întoarse la el şi ridică tufişurile negre ale sprâncenelor, mirat. Zise:

— Ei, aş: n-ai văzut că făceam în pantaloni toţi? Păi atunci adevărat că frică ţi-a fost, domnule...

— Dar nu te-ai supărat? Uite: dacă te-ai supărat, eu îţi cer scuze.

— Vezi-ți de treabă, domnule... Da, coniță Eleno, vin acum, vorbim numaidecât.

— Uite ce e, colonele: nu se poate să trimiți prima coloană pe la mine? Ți-aş fi foarte recunoscător, ți-aş mulțumi, mă-nțelegi...

Cilibia se uită la el mai mirat ca oricând, cu o clipire de necaz în ochii-i mici, cenuşii:

— Lasă, vine şi a dumitale la rând... Toate la rândul lor... Nu te grăbi... Ce, vrei să te întorci acolo? N-o să mai ai mare lucru ce vedea. E mai frumos aici la oraş, ascultă-mă pe mine. Şi-l părăsi zâmbind batjocoritor. Augustatos dădu din umeri nemulțumit, apoi îl căută pe prefect. Acesta tocmai pleca.

— Uite ce e, neică, zise Augustatos, nu-ți mai face atâta sânge rău; ai să-mi plăteşti datoria când o să fii plin de bani. Ce, suntem între străini? Sunt om înțelegător.

Prefectul îi aruncă o privire umedă şi recunoscătoare, de câine bătut pe care binevoieşti să-l mângâi.

— Nu ştii din ce ananghie mă scoți, domnule Augustatos...

— Cum să-ți mulțumesc?

— E, ce să-mi mai mulțumeşti, lasă... Uite, dacă ai obține să se trimită trupă chiar mâine la mine la moşie, mi-ai face mai mult decât dacă mi-ai plăti datoria de astă-seară. Aş vrea să-ncepem muncile de primăvară. Ei? Ce zici? Eu cred că atâta influență ai dumneata...

Prefectul trase paltonul pe mâneci, ajutat de un fecior. Se opri, îl scoase şi se întoarse în salon cu Augustatos după el. Toți îşi dădură seama că prefectul se luminase la față şi părea uşor, nu ca un om bolnav, cum ieşise din salon. Pe când se apropia de ei, Cilibia îi făcu cu ochiul doamnei Vorvoreanu şi-i şopti:

— L-a montat grecul... Gata! Stai să vezi!

Şi clipi vesel, bătând-o pe genunchi şi strângând-o tare. Doamna Vorvoreanu îşi umezi buzele şi râse fermecător. Se gândea: „Mâine plec. Trebuie să aflu cu urechile mele că s-a terminat cu ea. Să fiu liniştită. Dacă nu văd cu ochii mei tot, nu pot fi liniştită. Mâine trebuie să plec."

Prefectul zise:

— Am o chestie de slujbă cu tine, colonele... Ne scuzați, coniță...

Cu Elena era foarte rece şi trufaş, ca să-i plătească suferința vanității lui, cu câteva seri înainte, la conac. Cilibia răspunse:

— Lasă, discutăm cu dumneaei de față. Ce, sunt secrete? Nu e şi dânsa interesată?

— Cu averea lui Augustatos ce facem? întrebă prefectul. Ştii că a dat până acum două telegrame la Bucureşti lui Manolache Şuțu?

— Ei şi?

— Trebuie salvat, domnule, e cel mai influent proprietar din județ!

— Văd că e, zise Cilibia, râzând batjocoritor, gras. Prefectul se făcu roşu şi întrebă:

— Vrei să binevoieşti a-mi spune ce linie de operațiuni le-ați fixat roşiorilor?

— Ți-o spun şi pe a divizionului de artilerie care vine mâine, nenişorule, că tot aia e. Întâi, cu trenul până la Salcia. Pe urmă, pe linia Vădastra, Vladomira, până la Dunăre.

— Aba, va să zică pe la dumnealor, zise prefectul arătând-o pe doamna Vorvoreanu.

— Da, şi pe la prințul. Acolo sunt ăi mai îndârjiți. Ei, eşti lămurit? Vrei s-o schimb?! E impusă de motive strategice, puiule!

Şi se întoarse către doamna Vorvoreanu zicând:

— Vasăzică aşa, coniță... Poimâine dimineață cel mai târziu, vă dau trăsura mea şi o patrulă de călăraşi, şi la prânz sunteți acolo...

Prefectul, căruia Cilibia îi întorsese spatele, se ridică şi se întoarse la Augustatos, care-1 aştepta prefăcându-se că se uită pe fereastră în piață. Îi spuse neizbânda sa. Augustatos tăcu o vreme, cu ochii la focurile aprinse în piață de roşiori. Apoi se întoarse încet către prefect, îl măsură din cap până în picioare cu răceală şi dispreț şi-i zise:

— Uite, neicuşorule: să nu te mai văd în ochi, că mi-e greață de dumneata. Te iert de datorie, ca să nu te mai văd. La amânarea porcului de Cilibia mă resemnez, că până să telegrafiez la Bucureşti şi-i vine lui ordin, tot prea târziu e. Dar de vină eşti de fapt dumneata, fiindcă eşti un... căcăcios; şi am să te fac să zbori din prefectura asta în două zile. Te-am salutat!

Şi-i întoarse spatele. Prefectul ieşi din salon ca în vis. Pe scări se împiedică, gata să cadă. Ajuns afară, se izbi într-un grup de oameni.

— Cine e? strigă unul şi-l lumină cu felinarul în ochi.

— A, să trăiți, don', prefect!

Era un polițai cu câțiva soldați.

— Ce faceți aici? întrebă prefectul maşinal, cu glasul stins.

— Îi cărăm din piață, să trăiți.

— Pe cine îi cărați?

— Pe morți, să trăiți, pe țărani.

— Şi unde-i duceți?

— În curte la *catrindală,* să trăiți.

— Aşa, în curte la... da, bine, murmură prefectul şi se depărtă cu gândul la soarta care-1 aştepta. Polițaiul, în urmă, zise:

— Bagă de seamă, nu-1 scăpa pe jos, măi... Ce, ți-e greu? Că doar nu sunt grei, sunt uşori, că au venit nemâncați...

VII

În după-amiaza zilei următoare, patru oameni umblau repede pe câmp, apropiindu-se de Vladomira: Rizea, Marinică, Uracu şi cu fii-său Alisandru. Pe Rizea îl chinuia piciorul, parc-ar fi avut o dihanie cu dinți ascuțiți ce i se târa prin miezul osului coapsei şi-i muşca măduva. Fața i se brăzdase adânc de întristare. Se sprijinea cât putea de Alisandru al lui Uracu. Băiețandrul umbla gâfâind sub greutatea brațului lui Rizea, dar nu zicea nimic. Dormiseră pe la oameni în Reviga şi totuşi erau plini de frunze putrezite, ude, şi de noroi, căci adesea trebuiseră să se lipească de pământ în vreun tufiş pentru a scăpa de urmărire. Uracu umbla tăcut, mai înnegrit de ură ca niciodată. Din toți, el singur nu aruncase unealta pe care o luase cu sine; păstrase ascunsă sub cojoc securea grea pe care nu o întrebuințase la oraş niciodată. Iar Marinică umbla cel mai uşor şi mai repede, cu picioarele goale prin noroiul greu al câmpiei nesemănate şi cu ochii în zare. El era cel mai liniştit dintre ei şi din când în când se uita la norii care umpleau cerul spre apus, rotunzi şi trandafirii ca nişte meri înfloriți plutind iară trunchi în văzduh. Se zăreau undeva departe bălți strălucind, şi țâşneau către ele prin spărturile norilor fâşii piezişe de soare. Vântul era statornic dar uşor, astfel încât nu fura zgomotele primejdioase; dar totuşi îi nelinişitea pe fugari şi se uitau mai des în partea încotro bătea el.

Prin văzduhul curat şi care începuse să se umple de umbra

albastră a serii trecu o fluturare grăbită şi statornică de aripi şi ţipătul raţelor sălbatice care se duceau să doarmă pe Dunăre.

Fugarii se uitară în sus şi zăriră umbrele negre ale păsărilor cum treceau ca săgeata, înţepând asfinţitul cu unghiul lor ascuţit.

Rizea vorbea adesea în tot timpul fugii, cam fără şir, tulburat, dar mereu despre aceleaşi lucruri, ca şi cum ar fi fost singur. Ceilalţi îl ascultau şi mergeau înainte cu el fără să răspundă, fără să zică nimic. Vorbea acuma, din mers, pe nerăsuflate:

— Ne-am socotit, fraţilor, dar nu ne-am socotit bine... Nu, altfel trebuia să facem, uite, cum ziceau creştinii ăia din gară, meseriaşii ăia, că ei ştiu mai bine rosturile... după vorbele lor trebuia să ne luăm, că noi credeam că suntem deştepţi, iar când am crescut şi ne-am văzut umbra pe zid ne-am speriat ce mari suntem... Da' iote c-am dat greş, ş-acum mulţi or să piară de mâna ciocoilor...

— Tot bine e, zise gros Uracu. Măcar acum au văzut că nu mai răbdăm să suferim orice ne-ar face...

— Proastă mângâiere, nea Ioane... Asta voiam noi? Asta voiai, zi?

— Ce-am voit eu, n-am putut face... mormăi întunecat Uracu. Dar mai e vreme, nu s-a terminat...

— Nu, nu s-a terminat, zise Rizea. La toamnă iar începem, şi atunci trebuie vorbit cu care sunt luaţi la militărie să nu se mai întâmple ce s-a întâmplat... Şi dacă la toamnă tot nu s-o putea, atunci la anul pe vremea asta, şi tot trebuie să se termine odată... Auzi, Alisandre? Chiar dacă eu sau tat-tu n-om mai fi... Auzi?

Băiatul dădu din cap fără un cuvânt.

Rizea se strâmbă de durerea care-1 chinuia la picior. Dar nu numai de durere strângea braţul lui Alisandru, ci fiindcă vorbea mereu:

— Auzi, pe care s-or da după ciocoi să le fie slugi şi să-i spuie pe alţii care au fost la răscoală, să-i bateţi noaptea... să le puneţi foc... şi dac-or ieşi la muncă să are pământ ciocoiesc, după învoielile ciocoiului, să le puneţi şi ălora foc la paie, la coşare!

— Le punem, zise băieţandrul. Da dumneata ce vorbeşti aşa, ce, n-ai să fii cu noi împreună?

Rizea nu răspunse nimic. Mai merse o bucată de drum şi întrebă:

— Da' Iordache mai trăieşte?

Uracu dădu din cap:

— L-au călcat caii, că veneau în urma lui în goana mare, şi el cum s-a întors cu toporul la ei, l-au răsturnat şi l-au zdrobit de tot...

— Săracu Iordache, zise Rizea şi tăcu multă vreme. Se apropiau de şoseaua noroioasă şi pustie. În dreapta se lungea un petic mare de pădure. Nu ştia ce vine dincolo de pădure, pe şosea. Iar împrejur, dindărătul zării, se rostogolea bubuit de tun, ca o furtună îndepărtată.

— Eu nu mai pot, gemu Rizea. Voi duceți-vă înainte... Eu rămân aici...

Uracu zise:

— Hai că te iau în spinare...

— Nu, du-te, nea Ioane, şi lasă-mă liniştit acilea... Du-te, Alisandre, nu mai sta, că de ce staţi, de-aia vă băgaţi în primejdie... Du-te, măi Marinică.

Şedea pe pământ, gemea şi le făcea semn cu mâna să plece. Uracu şi cu fiu-său se uitau la el, în cumpănă. Marinică le zise:

— Las' că stau eu cu el... Voi vedeți-vă de drum...

Se aşează pe vine lângă Rizea şi-şi răsuci o ţigară. Siluete stinghere pe câmpul pustiu, ceilalți doi se pierdeau repede către pădure.

Într-un târziu, Rizea se opinti să se ridice şi Marinică îl ajută. Apoi merseră împreună, încet, spre pădurea aceea. Rizea zise:

— Pe ăia din Dobrunu şi care or mai fi fost, i-ai dus la oraş, zi? I-ai dus, că te-am văzut.

Marinică tăcea.

— Le-ai spus cum că e ordin de la regele, ai? Le-ai spus, altfel nu se poate... Şi lor le-ai spus ca nouă...

Îşi arătă măselele într-un râs tăcut, cu faţa schimonosită din când în când de junghiurile durerii. Marinică tăcea şi-l ajuta să meargă.

Rizea vorbi iar:

— Nu te-ai gândit ce o fi dacă regele nu e mort...

— Ba, m-am gândit, murmură Marinică, şi apoi tăcură amândoi. Rizea oftă:

— N-a fost bine cum am făcut... Noi nu ne pricepem de capul nostru, ei sunt puțini...

Ajungeau pe marginea pădurii. Lui Marinică i se păru că aude

glasuri:

— St! Auzi? Ia ascultă.

— ... dar las' că vine ea odată, o vreme, zicea Rizea. Se întrerupse şi ascultă. Se culcară amândoi într-o adâncitură, în noroi şi pe frunze şi ierburi înnegrite de-ale toamnei trecute. Se culcară cu obrazul şi urechea la pământ şi auziră tropot greu de cai sau de oameni. „Uracu o fi scăpat cu băiatul? Din noi trebuie neapărat să scape careva... Să rămâie mai departe..." se gândea Rizea simțind în nări mirosul de pământ umed şi de verdeață care iese din sămânță. Dacă întorcea capul puțin, putea vedea coroanele copacilor, negre şi desfrunzite, ca un păienjeniş pe cerul albastru-cenuşiu. Şi din pădure părea că iese tropotul greu, înăbuşit. Se uită la Marinică. Li se întâlniră ochii. Tăceau amândoi şi ascultau zvonul de paşi nenumărați, care parcă venea şi de pe şosea, şi de pe câmp, şi din pădure, greu, apăsat, tropot de paşi de jur-împrejur.

VIII

Înainte de a pleca la conac, doamna Vorvoreanu se duse la biserică, la Sfinții Împărați, cea mai apropiată de casa ei. Se îmbrăcase simplu de tot, ca să treacă neobservată. Se opri o clipă în stradă, se uită împrejur: nu era nimeni s-o vadă. Intră în biserica albă cu turla de tablă ruginită. Înăuntru, în frig şi tăcere, catapeteasma sclipea din zecile ei de icoane înşiruite şi îmbrăcate în alamă sau suflate cu aur şi argint. Mirosul de tămâie, de smirnă şi de lumânare îi dădea dureri de cap doamnei Vorvoreanu; dar de data aceasta îl îndură şi-l uită chiar. Se duse şi sărută icoanele Sfinților împărați Constantin şi mama sa Elena, aprinse lumânare pentru rugăciunea ei, aprinse lumânare pentru morți şi se rugă multă vreme în genunchi, până ce începură s-o doară. Alături de ea, o femeie bătrână bătea metanii.

„Doamne-Dumnezeul meu – se ruga doamna Vorvoreanu – dă-mi, Doamne, liniştea, fă s-o găsesc pe Eleonora liniştită în pământ, iar sufletul ei la tine, că tare m-a mai tulburat cu răutatea şi nebunia ei, şi m-a ținut în veşnică ispită cu avuțiile ei, şi n-aş fi făcut ce-am făcut, dar tot ea a fost de vină, că voiam s-o urc în trăsură şi s-a smuls să-şi vadă de ale ei, şi m-a dus în

ispită fără voia mea. Şi gândeşte-te, Doamne, că pentru mine nimic nu mi-a trebuit şi că tot ce fac e pentru copii. Ajută-mă, sprijină-mă, dă-mi liniştea; izbăveşte-o şi pe ea de suferinţele ei, fa s-o găsesc împăcată şi liniştită în pământ; iar dacă greşesc cu ceva şi am făcut rău, pe mine pedepseşte-mă, pe copii iartă-i; numai pe mine să mă pedepseşti."

Se ridică greu, cu genunchii înţepeniţi, dădu preotului bani să citească un acatist pentru îndepărtarea duşmanilor şi făcu milostenie ologului din uşa bisericii.

Acasă o aştepta trăsura, cu Elvira, cu Mişu călare şi o patrulă de roşiori din escadronul lui Mişu. Porniră, într-o dimineaţă cu soare mult, şi în care pe crengile copacilor apărea pecinginea verde a viitoarelor frunze şi mlădiţe noi.

În tot timpul drumului, doamna Vorvoreanu tăcu, fără să se uite împrejur. Se gândea: „Temerile mele sunt prosteşti. Nu mai trăieşte şi n-am decât să iau cunoştinţă de ce s-a întâmplat... Numai de n-o fi lăsat vreun testament făcut împotriva mea... Dar în noaptea aceea n-a avut desigur nici gândul, nici timpul să facă unul, iar dacă a făcut înainte unul, atunci n-avea de ce să-l facă împotriva mea – numai din răutate? Nu se poate: dovadă medalionul cu portretul meu şi bucla de păr..."

Elvira se uita adesea cercetător la maică-sa, şi era la fel de tăcută. Iar Mişu, deşi la început fusese vorbăreţ şi vesel, amuţi curând. Căci treceau prin sate în care copiii fugeau îngroziţi în casă când zăreau de departe trăsura şi călăreţii pe şosea. Nimeni nu apărea în prag, tindele erau pustii, ferestrele oarbe. Departe pe câmpie se auzea încă tunul. Aici se vedeau doar urmele lui, case dărâmate, la Vladomira chiar turla bisericii ruptă. Într-un loc văzură în marginea satului un şir lung de oameni după nişte cosciuge cu preot în frunte, dar trecură repede şi-i lăsară în urmă. Dacă-i prindeau în curţi, oamenii îşi vedeau de treabă fără să ridice capul, fără să se uite la trăsură, nici la cei din ea, nici la ostaşi. Mişu Vorvoreanu îşi bătea cizma cu cravaşa şi se făcuse palid:

— De ce nu-şi scot căciula din cap, bestiile? zicea el, şi se pregătea să izbească în primul ţăran întâlnit care nu-i făcea o plecăciune destul de adâncă.

La Vladomira găsiră curtea arsă şi slugile rămase, care-şi făceau un fel de bordei, să le adăpostească la vară. Povesteau

istoria cumplită care se întâmplase cu domnul Alexiu şi cu domnul Ivancea. Nu aveau veşti de la prinţul. Iar despre coana Eleonora ce ştiau? Oamenilor le alunecau ochii în dreapta şi-n stânga, apoi răspundeau, codindu-se, că ei au auzit că s-a prăpădit...

Doamna Vorvoreanu trebuia să-şi facă silă mare ca să nu surâdă de bucurie. Da, totul mergea bine, cum se aşteptase ea. Putea fi liniştită.

Pe amândouă laturile şoselei, ogoarele stăteau nearate şi începeau să prindă pe deasupra un abur verde: creştea iarba.

La Vădastra găsiră un post al regimentului de roşiori. Mişu se aplecă peste şa şi-l întrebă pe căprarul comandant al postului:

— De ce nu ară ăştia, mă?

— Nu vor, să trăiţi, zise liniştit omul, uitându-se în altă parte. Adăugă:

— Dacă nu-i pământul lor...

— Ce vorbeşti acolo? întrebă Mişu ameninţător. Ce-ai zis?

— Păi n-au cu cine face învoielile, că arendaşii de p-aici sunt morţi, don' locotinent... Iar cu cucoana să se învoiască nu pot, că e bolnavă...

Urmă o clipă de tăcere. Apoi răsună din trăsură o voce rece, ciudată:

— Care cucoană?

Era vocea doamnei Vorvoreanu.

— Nu ştiu nici eu, n-am văzut-o... care are moşiile astea toate...

Doamna Vorvoreanu se uită bine la căprar. Era subţire, cu ochii catifelaţi ca de femeie. Părea dezgheţat. Îl întrebă:

— E bolnavă? Vasăzică mai trăieşte?'

Omul făcu ochii mari, uimit şi nedumerit.

— Nu ştiu, coniţă. Eu aşa am înţeles...

— N-ai înţeles greşit? N-a murit?

Căprarul se uită la ea fără să răspundă. Tăcea.

— Mână! îi strigă doamna Vorvoreanu vizitiului.

Trăsura porni iar. Doamna Vorvoreanu murmură:

— Imposibil!

Elvira tăcea.

Când văzură conacul ars, curtea părăsită, hambarele arse şi ele, doamna Vorvoreanu murmură:

— N-a priceput el... Era un tâmpit.

Odăile slugilor erau neatinse de foc, dar goale. Cele două cucoane se urcară în trăsură şi porniră iar. Mişu o luase înainte către sat. Îl găsiră în faţa primăriei, în uliţa pustie. Îl ţinea de gât pe învăţătorul satului, îl scutura şi striga la el:

— Tu eşti răspunzător de moartea mătuşi-mi, nemernicule! Rostul tău era să-i luminezi, să-i creşti cumînţi şi ascultători, să-i înfrânezi! în genunchi, mizerabile!

Cu o mână îl ţinea de gât, iar cu cealaltă îl plesnea cu palma şi cu dosul mâinii peste faţă. Învăţătorul bolborosea mereu ceva, cu gura astupată de palme. Deodată Mişu se dădu îndărăt, scotocindu-şi tocul revolverului. Era verde la faţă, schimonosit, cu mustăcioara blondă tremurând peste buzele prea roşii, moi şi fără voinţă într-un obraz prea palid. Învăţătorul lipise mâinile rugător, gata să-i cadă în genunchi. Mişu se dădu doi paşi îndărăt ca să aibă unde să întindă pistolul. În clipa aceasta îşi încurcă pintenii în sabie, se clătină cu ochii holbaţi şi se prăbuşi cu pantalonii albi în noroiul uliţei. Se ridică tremurând de emoţie. Forma şezutului îi era întipărită cu mâl pe fundul pantalonilor cu lampasuri roşii. Mâinile de asemeni îi erau pline de humă cleioasă. Învăţătorul striga jalnic:

— Am scăpat-o pe coana Eleonora! Vă spun c-am scăpat-o!

Pe uliţă trecea o patrulă de călăraşi. De şaua fiecăruia erau legate patru-cinci frânghii lungi, iar capetele lor erau înnodate în jurul mâinilor a tot atâţia ţărani. Aveau hainele rupte, erau obosiţi, bărboşi, cu capetele goale, cu mâinile umflate de strânsoarea frânghiilor, şi umblau pe jos în urma cailor. Doamna Vorvoreanu nu se uită nicio clipă la ei. Întrebă cu glas tăios, ager:

— Ce-ai făcut? Mişule, lasă-l! Spune, omule: ce-ai făcut?

Şi atunci învăţătorul le povesti cum Eleonora rătăcise noaptea prin sat, cum o adăpostiseră, el şi cu nevastă-sa, cum o îngrijiseră, căci fusese bolnavă, cum era bolnavă şi slabă şi acuma...

Prizonierii legaţi cu funii treceau mereu pe uliţe, prin noroiul în care plescăiau copitele cailor. Doamna Vorvoreanu îi privi de data aceasta îndelung. Apoi se-ntoarse către învăţător, îl privi o clipă şi-l întrebă:

— E bolnavă rău, nu-i aşa?

Învăţătorul crezând că e cazul să-şi facă un merit din îngrijirea dată Eleonorei, îngână o tăgadă: Nu, nu era chiar aşa de

bolnavă... Dar amuți, înfricoşat, sub privirea de gheață a ochilor doamnei Vorvoreanu. Stătea înlemnit, neştiind ce să facă, în vreme ce ea se gândea adânc. Din pivnița primăriei se auzeau lovituri înăbuşite, gemete, strigăte: „Nu da! Nu da!"

— Şi unde e acum? întrebă doamna Vorvoreanu privindu-1 rece şi duşmănos pe învățător. Acesta zise:

— E la mine acasă, coniță... Are grijă nevastă-mea de dumneaei...

— Să mergem, zise doamna Vorvoreanu şi se dădu jos din trăsură cu mişcări neobişnuit de greoaie şi obosite, ridicându-şi puțin poalele rochiei cu amândouă mâinile. Elvira o urmă, cu ochii iarăşi strălucitori şi pândind-o, iscodindu-i fața. Iar în urma lor umbla Mişu, stânjenit şi umilit, ca şi cum cele de pe turul pantalonilor albi cu brandenburguri negre s-ar fi aflat pe dinăuntru. Învățătorul o luă înainte, ca să le arate drumul. Doamna Vorvoreanu nu-i dădu nicio atenție. Elvira, însă, deşi concentrară asupra aşteptării revederii cu tanti Eleonora, observă totuşi obrajii umflați şi urechile vinete ale învățătorului, căruia îi curgea un firişor imperceptibil de sânge pe față, de unde-1 zgâriase inelul masiv pe care Mişu îl purta la degetul cel mic. Învățătorul era înjosit, cu ochii înlăcrimați, cu gura strâmbă, parc-ar fi vrut să plângă. O luă înainte şi Elvira nu-i mai văzu decât urechile congestionate, capul înfundat în umeri, spinarea încovoiată, felul descurajat în care-i atârnau brațele şi mâinile, ca moarte.

În tinda casei, învățătorul se întoarse şi întrebă, încovoiat, aproape în şoaptă, temător, ca un om care ştie că cea mai nevinovată întrebare îi poate atrage mânia stăpânilor, pedeapsa şi bătaia, dar totuşi speră că extrema umilință a întrebării însăşi îl va salva:

— Doriți *chiar* să intrați?

Doamna Vorvoreanu nu-1 luă în seamă. Îl dădu la o parte şi intră. După ea, Elvira. Mişu rămase în uşă, evitând să se uite la învățător şi reîncepând să fiarbă de ruşinea care i se întâmplase, învățătorul simți că se apropie iar primejdia, poate chiar moartea, şi se depărtă în vârful picioarelor câțiva paşi.

Înăuntru era o odaie cu tavanul de bârne spoite de mult, ca şi pereții. Varul îngălbenise, se afumase, se cojise. Două scoarțe pe pereți, icoane într-un colț, cu o mână de busuioc agățată pe ele.

Nevasta învățătorului, într-o fustă cenuşie până în pământ (nu ca țărăncile, cu fuste mici până-n glezne) şi cu o bluză de borangic din care-i ieşeau brațele slabe, sări în picioare de pe patul pe care şedea şi dădu să spună „sărut mâna”, dar se stăpâni şi zise:

— Bună ziua, doamnă, bună ziua, domnişoară...

Îşi pierdu cumpătul şi voi să vorbească ceva pe nerăsuflate, căci deşi se aştepta de câteva zile la sosirea doamnei Vorvoreanu, aceasta apăruse aşa, deodată, ca picată din cer. Amuți însă, căci acuma vorbea numai doamna Vorvoreanu.

Doamna Vorvoreanu rămăsese întâi împietrită. Eleonora şedea tot pe pat. Nevasta învățătorului şezuse lângă Eleonora, supraveghind-o ca pe un copil şi ținând un şervețel murdar pe care-1 scăpase din mână la intrarea doamnei Vorvoreanu.

Eleonora mânca mămăligă cu lapte. Copiii învățătorului şedeau pe scăunaşe cu trei picioare şi mâncau şi ei mămăligă cu lapte, cu ochii nedezlipiți de la ea. Morfolea din gingii, laptele îi curgea din colțurile gurii, se aduna în bărbie, de unde pica iar în blidul de pământ, lăsând pe fața Eleonorei fărămituri mici de mămăligă nemestecată. Eleonora privea în gol. Era îmbrăcată tot cu halatul ei, peste care nevasta învățătorului îi pusese două fuste vechi şi o scurteică de catifea tocită. Îi legase şi părul într-o basma neagră lucitoare şi o spălase pe față cu un capăt de prosop muiat în apă. Părea întinerită, palidă, dar foarte plăpândă; iar ochii ațintiți în gol erau mai mult ca oricând morți, fără adâncime.

Doamna Vorvoreanu biruise prima clipă de împietrire şi dăduse buzna la ea, rostind tare:

— Eleonora! Surioara mea dragă! Iubita mea!

O strânse în brațe, o copleşea cu sărutări. Încerca pe cât posibil s-o sărute pe basmaua neagră lucioasă, nu pe față. Simțea că dacă o sărută fie chiar şi măcar pe frunte, are să-i vie rău. O simțea pe Eleonora că i se zbate în brațe, plăpândă ca şi cum ar fi fost făcută din fire de pai, din oscioare de pui, din ceva foarte uşor de sfărâmat, şi acest lucru de asemenea îi făcea rău. Îi venea cu leşin de la inimă şi de la stomac. Şi i se păru că Eleonora miroase. Ținându-şi răsuflarea, se despărți de ea şi se dădu îndărăt un pas. Blidul căzuse pe jos, se spărsese, laptele era vărsat pe podeaua de lut bătut şi pătase poalele Eleonorei şi rochia doamnei Vorvoreanu. Eleonora făcuse o mişcare slabă, apărându-şi fața cu

cotul ridicat, apoi se împotrivise sărutărilor şi îmbrăţişărilor. Acuma o privea pe soră-sa cu ochii rotunzi de orătanie. Zise cu glas ruginit, întorcându-se către nevasta învăţătorului:

— Mai dă-mi mâncare. Mi-a vărsat mâncarea.

Nevasta învăţătorului dispăru din odaie. Doamna Vorvoreanu se uită nervos la ea, apoi iute la Elvira. „Vasăzică nu vrea să mă recunoască? Sau s-a ramolit? Sau nu vrea să vorbească cu mine?" Zise mângâietor:

— Surioară! Eleonoro! Nu mă mai cunoşti?

Şi se aşează lângă ea. Eleonora nici n-o privi. Aştepta cu vădită încordare să intre cineva pe uşă şi se lumină la faţă văzând-o pe nevasta învăţătorului cu alt blid de mâncare. Pe când mânca lacom şi neputincios, doamna Vorvoreanu se gândea: „A dat în mintea copiilor." întrebă:

— Nu recunoaşte lumea?

— Ba da, doamnă, murmură nevasta învăţătorului. Pe noi ne cunoaşte...

— Şi pe tine te cunosc, zise Eleonora întorcându-se o clipă către doamna Vorvoreanu, apoi mâncă mai departe. Copiii începură să râdă uşor, înfundat. Doamna Vorvoreanu păli. Şopti furioasă:

— Ia copiii de aici, te rog!

Speriată, nevasta învăţătorului duse copiii în tindă. În tindă se auzea bubuitul înăbuşit al tunurilor, undeva departe, pe unde ardeau acuma ruinele satelor răsculate. Dar femeia se obişnuise de două zile cu sunetul acesta şi era prea neliniştită de prezenţa cucoanelor în curte, a ofiţerului în tindă, a călăraşilor în ogradă şi în uliţă împrejurul trăsurii. Voi să se întoarcă în casă, dar Elvira îi ieşi în cale. Era prea frumoasă, cu părul negru strălucitor strâns numai cârlionţi, împrejurul capului, ochii verzi, şi o rochie de călătorie de catifea de un verde foarte închis. Murmură:

— Lasă-ne puţin singure... Nu e aer înăuntru...

Apoi se întoarse şi se aşează pe pat lângă tanti Eleonora. De partea cealaltă, doamna Vorvoreanu îi spunea Eleonorei:

— Tu nici nu ştii cât am suferit când te-am lăsat singură... adică vreau să spun: după aceea. Când mi-am dat seama de ce se întâmplă. Căci nu ştiam. Nu puteam să ştiu. De unde să fi ştiut? Ţii minte ce spuneai şi tu, de ne convinseseşi: nu se mişcă ţăranii...

— Pe mine mă respectă, zise Eleonora.

Doamna Vorvoreanu şi Elvira se priviră o clipă. Apoi cea dintâi reîncepu:

— Sigur că te respectă! Toată lumea te respectă. Şi noi te respectăm – şi te iubim.

— Ce zici? întrebă Eleonora, cu privirea în gol. Cum ziseşi?

Doamna Vorvoreanu se roşi şi repetă:

— Că noi te respectăm şi te iubim... Ce, vrei să spui că nu e adevărat? Tu ştii cum te iubim noi.

— Ştiu eu, ştiu eu... zise Eleonora moțăind. Ştiu eu, dar nu pricepusem ce ziseşi... Şi tu în loc să-mi spui, mă iei cu altele. Aşa făceai şi când erai mică şi te prindeam cu vreo minciună. Te iubeam: nu te băteam. Ar fi trebuit să te bat. Cu nuiaua, dimineața şi seara.

— Da... zise doamna Vorvoreanu şi zâmbi rece, cu o luminiță în ochii ei frumoşi, verzi. Dar mă băteai. Nu-ți aduci tu aminte, îmi trăgeai palme de-mi venea amețeală. Eleonora n-o asculta, întrebă:

— Unde s-a dus? Unde e? Să vie încoace.

— Cine, dragă? întrebă doamna Vorvoreanu, blând.

— Constantina... Femeia asta de aici.

— A, nevasta învățătorului. Are treabă şi ea prin casă, prin curte...

— Mereu mă lasă singură...

— Ce, eşti singură? Eşti cu noi. O să stăm mereu cu tine, ca înainte, o să-ți povestim ce mai e pe la oraş...

— O să jucăm tabinet, *écarté*, zise şi Elvira din partea cealaltă. Eleonora se întoarse către ea şi o-ntrebă:

— Dar banii mi i-ai adus îndărăt?

— Care bani, tanti? întrebă Elvira, care uitase cu totul de jocul de cărți şi se gândea la moştenire.

— Banii pe care mi-i datorai... Mulți bani. Ai pierdut mulți bani! cârâi Eleonora privind în gol.

— Cine, tanti, eu? Nu mai țin minte... Dacă spui dumneata, aşa trebuie să fie...

— Da, da, da! Eu să ştii că țin minte bine. Îmi aduc aminte! Perfect îmi aduc aminte!

Îi vorbea cu un aer convingător doamnei Vorvoreanu. Aceasta schimbă o nouă privire cu Elvira. Doamna Vorvoreanu întrebă

blând, moale:

— Dar de testamentul ăla îți aduci aminte?

— Care testament? cârâi Eleonora.

— Ăla pe care l-ai făcut tu... Unde ai scris cui îi laşi averea, cum o împărți...

— Tu ştii ce vorbeşti... mormăi Eleonora dând din umerii plăpânzi. Nu pricep ce spui...

Doamna Vorvoreanu se ridică şi se plimbă puțin prin odaie, suflând şi făcându-şi vânt cu o foaie de hârtie de pe masa învățătorului. Şi suflă Elvirei:

— Nu mai pot...

— Ce să-mpart? Averea? Nu mai am nimic, mormăia Eleonora. Şi dac-aş avea, cui s-o dau? Ție să ți-o dau? De ce?

Doamna Vorvoreanu o oprise, zâmbi silit, galben:

— Păi, sunt soră-ta... Nu mă ai decât pe mine pe lume...

Eleonora nu asculta. Țipă răguşit:

— Constantino!

Apoi îi zise doamnei Vorvoreanu:

— Iar m-a lăsat singură. Aşa face ea. Mă lasă mereu singură. Ce nu-mi place mie pe lume: să fiu lăsată singură...

Iar se priviră Elvira şi doamna Vorvoreanu. Nevasta învățătorului intră:

— M-ați chemat, doamnă?

— Da... Ia şezi aici şi spune-mi: cum a fost cu mă-ta, că începuseşi?

Nevasta învățătorului, cu un zâmbet şters către doamna Vorvoreanu în chip de scuză că se ia după copilăriile Eleonorei, începu să povestească o istorie încâlcită. Eleonora asculta clipind din ochi, întrebând-o din când în când sau cerându-i să repete. Doamna Vorvoreanu se uită lung la nevasta învățătorului, ca şi când atunci ar fi văzut-o prima oară. „Deşteaptă femeie, nevasta învățătorului”, se gândea doamna Vorvoreanu.

Elvira se ridică de pe pat de lângă Eleonora şi veni s-o întrebe în şoaptă:

— Mamă... O vezi pe femeia asta?

Doamna Vorvoreanu dădu din cap mută. Se gândea încordat: „A făcut Eleonora testament în favoarea femeii acesteia care o salvase?”

Elvira şopti:

— Mamă... A dat în mintea copiilor?

Doamna Vorvoreanu murmură:

— Ție nu ți se pare că-şi bate joc de mine?

Elvira o privi țintă, cufundându-şi în ochii ei privirile verzi. Era o privire întrebătoare? Cercetătoare? Curioasă? În orice caz, ciudată privire... Dar doamna Vorvoreanu întoarse capul. N-avea timp de Elvira. Ce se întâmpla cu Eleonora era mult mai grav. Şi, mai ales, era pericol să i se vâre sub piele femeia asta. Eleonora era majoră, era stăpână pe moşie mai mult ca oricând. N-avea ce să-i facă; în fața nebuniei ei, adevărate sau prefăcute, da, prefăcute, era neputincioasă. „Şi atunci?" se întrebă doamna Vorvoreanu. Primul lucru era s-o despartă pe Eleonora de ființa asta, interesată ca toți oamenii simpli, şi care umbla să-i intre sub piele. Doamna Vorvoreanu se ridică mlădios, ieşi afară şi chemă:

— Mişu!

Mişu sosi, zăngănind din sabie şi pinteni. Încă nu i se uscase noroiul de pe turul pantalonilor albi.

— Mişule! Trimite soldați prin sat, să ia cele mai bune lucruri de dormit: saltele, rufe de pat, perne... De la cine-o fi: de la popă, de la primar, de la notar, treaba lor. Bune să fie. Şi mai ales, curate. Dormim la noi la conac la noapte. N-o mai pot ține pe mătuşă-ta în mizeria asta, biata femeie e într-un hal fără hal. Ce faci ochii ăştia de găgăuță? Ce, nu pricepi? E ars? N-ai văzut, breazule, că mai sunt odăile servitorilor? Pustii? Goale? Fără uşi, fără ferestre? Pune soldații să bată scânduri, să puie saltele, cum s-or pricepe şi ei. De aia sunt militari, să se priceapă, şi tu de aia eşti ofițer, să te servească. Şi nu te jena cu bestiile de pe aici, ca un prost. Să dea tot ce au, că de luat au ştiut să ia! Hai, mai iute, că ne-apucă noaptea. Du-te!

Apoi se întoarse în casă, unde Eleonora țipă slab şi ruginit:

— Ce-mi pasă mie de copiii tăi? Să faci bine să stai aici şi să-mi povesteşti mai departe, că pe urmă mă supăr şi ştii că nu e de glumit cu mine! Ai văzut ce-au pățit nenorociții ăştia care au vrut să-mi ia averea?

Începutul vorbelor Eleonorei se adresase nevestei învățătorului, dar treptat bolnava se întoarse către doamna Vorvoreanu, şi n-o privea în ochi, ci mai jos, către brâu. Continuă:

— Au pățit-o rău, i-au legat cu frânghii, îi închide, câte şi mai câte. Tu ai văzut? Ştii ce-au pățit?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Îi era o frică grozavă să nu roşească sau să se schimbe la faţă în vreun fel. „Doamne-Dumnezeule, nu mă lăsa, ajută-mă să fiu tare”, se ruga în gând. O enerva şi să se simtă spionată mereu în felul ăsta de Elvira, şi privită cu o uimire împietrită de către nevasta învăţătorului. „A început să simtă şi asta că e ceva la mijloc. Nu; aşa nu se mai poate. Asta îmi mai trebuia: şi martori! Trebuie dusă nebuna de aici, că ne face un pocinog îngrozitor. Chiar dacă mă învârte pe mine pe cărbuni aprinşi, măcar să fie între patru ochi, să n-aibă pe unde să iasă zvon în lume...”, se gândea crispată doamna Vorvoreanu. Îşi încordă încă o dată toată voinţa şi se sili să se aşeze lângă Eleonora, ţinându-şi la început răsuflarea, deşi nu era deloc sigură că are pricină să facă asta. Începu:

— E bine că ai găsit aici oameni cu suflet care să aibă grijă de tine, dar nu trebuie să le cădem pe cap bieţilor creştini, trebuie să-şi vază şi ei de ale lor, nu poţi rămâne aici... Te iau cu mine la oraş, până vedem ce se poate face cu conacul. Până una-alta, cum nu putem să plecăm azi, e prea târziu şi drumurile noaptea sunt primejdioase, abia s-au potolit răscoalele – dormim cu toatele la conac. Am poruncit eu să se repare ce s-o putea repara, şi ai să dormi mai bine chiar decât aici. Nu e bine?

Privirea vagă a Eleonorei părea să însemne că n-a priceput nimic.

Poate că nici n-ascultase, nici n-auzise măcar. Şi în clipa aceasta, doamna Vorvoreanu avu lipsa de prevedere şi neînţelepciunea de a insista:

— Ai auzit? Dormi deseară acasă. Acasă! La conac!

Eleonora clipi din ochi şi glăsui scârţâind ca o balama neunsă:

— Dar să nu le văd pe hoţoaicele alea! Să nu le văd pe hoţoaicele, că m-au jefuit şi au plecat singure.

Doamna Vorvoreanu se uită la Elvira, şi Elvira la doamna Vorvoreanu: era limpede lucru. Apoi amândouă la nevasta învăţătorului: nu cumva începea să priceapă? Eleonora mormăia:

— Hoaţele! Parşivele! Cutrele!...

Doamna Vorvoreanu se gândea cu deznădejde: „Observă făptura asta şi mie tocmai acum mi se urcă sângele în obraz şi nu mi-1 pot stăpâni, ah, ce n-aş da să nu mi se cunoască nimic pe obraz! Şi totuşi trebuie să ne stăpânim, să ne facem că nu pricepem...”

Şi, cu vocea gata să înceapă a tremura, doamna Vorvoreanu întrebă:

— Care hoaţe, surioară? Ţi-au furat ceva slugile atunci?

Dar se gândea cu ură grea şi mânie arzătoare: „Bestia! Mai bine mi-ar da în cap cu ceva, să termine cu mine. Dar nu aşa, cu picătura, cu înţepătura! A început să se răzbune. A început", întrebarea „care hoaţe?" mai răsuna însă în aer. Morfolindu-şi buzele supte, Eleonora nu părea încă s-o fi auzit. Privea în gol. Doamna Vorvoreanu ieşi să grăbească pregătirea locuinţei pentru noapte, a locului unde va fi ea singură cu Eleonora.

*

Eleonora se lăsase suită în trăsură şi dusă la conac, ascultătoare, supusă ca un copil. Scâncise puţin după Constantina, şi, tot ca unui copil, i se făgăduise că va mai veni Constantina s-o vadă, cât de curând. Apoi, pe întuneric, ajunseseră la conacul ars cu ferestrele ca nişte ochi de orb, cu pupilele pline de umbră. Intraseră în odăile slugilor, rămase întregi, în care soldaţii făcuseră foc şi unde ferestrele erau acuma astupate cu scânduri şi saltele de paie. Popa, învăţătorul, chiaburii, îngroziţi de frica morţii, dăduseră tot ce aveau. Astfel că acuma doamna Vorvoreanu stătea în întuneric pe trei saltele una peste alta şi îngropată în perne prea mari şi prea moi. Zăcea în întuneric, cu mâinile sub cap. Aştepta somnul de ore şi ore, dar cu niciun chip nu putea să doarmă. Afară începuse să fluiere şi să geamă un vânt viclean şi rece dinspre Dunăre. Trosneau lemnele uscate din preajma casei, vântul şopotea, izbea vreo crenguţă de scândurile bătute la fereastră, printre care înfigea degete reci, nepipăibile. Parcă era un umblet şi un şoptit neîncetat împrejurul casei. Apoi lemnele din sobă, ajunse tăciuni, se prăbuşeau din când în când cu un zgomot uşor, dar de ajuns ca să sperie somnul doamnei Vorvoreanu, chinuită de altminteri de spaime şi gânduri. Atunci gura sobei mai împrăştia o dată pentru câteva clipe o lumină slabă, roşiatică, care nu lumina nimic.

Doamna Vorvoreanu stătea cu ochii deschişi şi nu vedea nimic decât întuneric adânc, desăvârşit. Ştia însă că la stânga ei era Elvira, iar la dreapta Eleonora, fiecare ca şi ea pe un teanc de

saltele şi de perne curate, proaspete, cu miros de busuioc şi de mucegai umed laolaltă. Răsuflarea Elvirei era curată şi liniştită. A Eleonorei nu se auzea. „Parc-ar fi moartă”, se gândi doamna Vorvoreanu. Da, Eleonora era foarte slăbită, devenise plăpândă ca o flacără pe care o poți stinge între două degete. „Parc-ar fi moartă.”

Doamna Vorvoreanu încercase de trei ori să adoarmă, şi de trei ori se trezise din toropeală, înăbuşindu-se, asudată, visând urât. Pernele popii erau prea mari şi prea moi. Puteai să te cufunzi în ele în somn şi să-ți ascunzi fața cu totul, înăbuşindu-te, până când visul urât şi bătăile înnebunite ale inimii te trezeau. De mirare cum dorm Elvira şi Eleonora... Elvirița e tânără, sănătoasă şi poate că a nimerit o pernă mai tare. Dar Eleonora, a cărei răsuflare nu se aude... poate că s-a sufocat în pernă?

Doamna Vorvoreanu se trezi de tot la gândul acesta. Inima începuse să-i bată deodată foarte puternic.

Eleonora... Da, fusese un chin îngrozitor după-amiaza împreună cu ea. De data asta doamna Vorvoreanu nu mai făcuse greşeala de a începe vorba cu ea. Dar totuşi, vorbea ea şi singură destul. Mereu pe muche de cuțit, mereu la un fir de păr de lucrurile îngrozitoare care cu niciun preț nu trebuiau spuse – care cu orice preț trebuiau să fie oprite de-a fi spuse. Oare licărirea aceea pe care doamna Vorvoreanu crezuse că o surprinde în ochii Eleonorei nu era numai amăgire? Iar dacă nu, atunci era într-adevăr aşa cum i se păruse, o lucire de batjocură, o scăpărare de veselie asupra acelui joc crud şi nemilos al prefăcutei nebunii care mereu amenința să se prefacă în cuvântul ultim, răzbunător, care va chema ancheta, judecata, poate condamnarea, în orice caz condamnarea din partea oamenilor, moartea socială? Doamna Vorvoreanu stătea pe spate cu mâinile sub cap şi cu ochii larg deschişi în întuneric şi asuda de frică.

Se mângâia zicându-şi: „Nu face nimic, nu e adevărat, mi se pare numai, o iau razna de frică. Dar n-am dreptate, e pur şi simplu căzută în mintea copiilor. N-are ce să ne facă. Cum soseşte la oraş, pot cere s-o pun sub curatelă – sub curatela mea bineînțeles. Dar dacă a făcut un testament pe care eu nu-l cunosc? Îl vom ataca în justiție. Nu las eu să se treacă aşa de uşor peste voința mea. Dar ea e lângă mine, şi poate chiar acuma râde şi prin somn de farsa pe care mi-o joacă... De felul în care

mă biciuie până la sânge cu frica şi cu deznădejdea, râde şi în somn cu siguranță. Puțin mai lipseşte şi-are să izbucnească în hohote de râs...”

Era îngrozitor, şi nu era nimic de făcut. „Chiar dacă s-a prostit de ce a pățit atunci – se vede cât de colo că-şi revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minții, îşi aduce aminte tot mai bine de tot mai multe detalii... În curând îşi va aduce aminte de prea multe. Şi atunci sunt pierdută. Atunci s-a terminat cu mine. Şi cu copiii. Mişu e ofițer. Ce fel de ofițer o să mai fie? Cum o să-l privească camarazii de regiment? E în stare să-şi zboare creierii. Iar Elvira, şi aşa destul de primejduită cu câte le făcea ea, dacă ar mai fi fiica unei... astfel de...

Dar poate că Eleonora nu e ramolită şi poate că nu-şi revine. Poate că e zdravănă la minte ca mine, sau mult mai zdravănă ca mine, şi are puterea să mă joace în felul ăsta dezvăluindu-şi din ce în ce gândurile față de mine, ca să mă zdrobească în sfârşit când va voi... Dacă va binevoi să mă zdrobească, şi dacă nu preferă să aibă un animal de chinuit ani de zile...

Da, dar atunci de ce s-a lăsat adusă aici fără împotrivire?

Ei şi, dacă am adus-o aici, se află în vreo primejdie?...”

Doamna Vorvoreanu se zvârcoli neliniştită. Îi era prea cald cu atâtea pături, saltele şi perne. Soba fusese prea încinsă. Dar printre scândurile țintuite în ferestre pătrundeau lame reci de vânt.

„Dacă se joacă mult cu mine, am s-o omor”, se gândea doamna Vorvoreanu. Încet-încet, cu ochii larg deschişi în întuneric, îşi aminti de privirile nedumerite ale nevestei învățătorului, îşi aminti cum trebuise să roşească atunci când Eleonora vorbise de „hoațele alea”, cum tremurase de frică şi de umilință. Nu, aşa nu se poate trăi. Mai bine să moară. Dar de ce să moară ea? O cuprinse o revoltă, o ură înfricoşătoare față de ființa care dormea dincolo, fără niciun zgomot de răsuflare. O treceau fiori răcoroşi, fiori de ură. Da, asta era şi singura soluție. Asta era.

Şopti în întuneric:

— Elvira... dormi?

Niciun răspuns. Elvira răsufla liniştită.

Da, Eleonora era plăpândă. N-avea multă putere în ea. Iar ea, doamna Vorvoreanu, grea şi puternică, o putea ține nemişcată. Cu genunchii, cu mâinile. A doua zi nu s-ar putea dovedi nimic.

Sau poate ar trebui să sară în toiul nopții, țipând, deşteptându-1 pe Mişu, pe soldați, că Eleonorei i-a venit rău, că trebuie un doctor? Sau mai bine acelaşi lucru mâine-dimineață abia? Dar cum să stai o noapte întreagă... după aceea... după... cu ea alături?

Doamna Vorvoreanu se zvârcoli, năduşită, frământată. Întunericul era adânc, şi afară zgomotele neîncetate ale vântului. Cât era ceasul? Cine putea şti? Târziu de tot, dar mai era încă mult până la ziuă. În stânga Elvira dormea, răsuflând adânc şi liniştit.

Doamna Vorvoreanu se dădu jos, în picioarele goale. Apucă în mâini perna uriaşă a popii, perna prea moale care putea să se lipească de toate părțile feței, să astupe cu totul orice cale a aerului, să oprească răsuflarea, să înăbuşe plămânii, să oprească viața. Pipăi cu mâna până întâlni patul. Caută cu degetele uşoare prin întuneric, până pipăi fața Eleonorei. Ca fulgerul, o acoperi cu perna, o apăsă, se urcă pe ea cu trupul ei mare şi greu, îi stăpâni zvârcolirile slabe sub plapumă, cu genunchii şi cu mâinile, până nu mai simți nicio mişcare. Stătu aşa multă vreme, nemişcată, fără zgomot.

IX

Şlepul era ca un clopot. Cutia uriaşă, plutitoare, din tablă de fier, era goală şi răsuna la toate atingerile dinafară. Era ca un hambar, ca un siloz, ca o biserică: larg, cu capătul pierdut în umbră, înalt, boltit. Sus, deasupra capetelor lor, era o deschizătură pătrată. De jur-împrejur şi până la capătul şlepului era întuneric negru cu un ton roşiatic de rugină. Dar prin deschizătura pătrată puteau vedea cerul, care în dimineața aceasta era albastru-închis, albastru puternic, strălucitor, adânc. De acolo cădea în jos, în şlep, o cutie de lumină cu patru fețe, înconjurată de umbră. Iar sus, pe cer, se vedea trecând câteodată umărul santinelei. Santinela umbla pe puntea de tablă de fier. Avea cizme țintuite, călca greu, şi tot şlepul greu şi uriaş răsuna ca un clopot: bong, bong, bong... Se depărta santinela, dar vuietul adânc răsuna mereu. Apoi lăsa puşca jos: bong... Şi pe urmă se făcea tăcere. Sus vibra cerul albastru în chepengul pătrat. În şlep

atârna lumina, drept în jos, cu muchii drepte, plină de fire aurite. Se învârteau în ea şi câteva muşte, puţine: primăvara abia începuse. Era tăcere. Dar abia acum începeau să se audă celelalte sunete ale clopotului. Şlepul era cufundat pe sfert în apă. Şi cum stăteau ei culcaţi pe paie, în fund, auzeau deasupra capetelor lor cum se strecoară faţa apei şuşotind şi gâlgâind pe lângă pântecele de metal, cum alunecă şi murmură şi foşneşte neîncetat, clipocind. Câteodată aducea lemne mai mărunte, alteori câte o bârnă, căci era Dunărea mare şi năvalnică din martie, care dezrădăcinează copacii de pe ţărm; şi atunci se auzeau lovituri în coastele de tablă de fier, clopotul suna înăbuşit. Alteori se loveau alte lucruri, moi: atunci zgomotul era scârbos, înăbuşit, tainic. Apoi santinela de sus se plictisea de stat şi începea iarăşi să umble: bong, bong, bong...

Stăteau pe câteva braţe de paie ce începeau să putrezească. Erau uscaţi de foame, cu ochii crescuţi mari, de le era toată faţa numai ochi, adânci, negri. Şi bărbile le crescuseră mari. Erau zdrenţuiţi de bătăi, unii cu vânătăi, lovituri, răni deschise pe trup, alţii cu feţele strâmbe, cu coji mari de sânge uscat pe obraz. Erau Rizea, Marinică şi mulţi oameni din toate satele din partea aceea. Mai mult tăceau şi vedeau cum trec zilele prin chepengul mare, pătrat, al punţii, pe unde li se zvârlea şi pâinea neagră, mucedă, sau le venea vadra de apă pe o frânghie.

Rizea vorbea mai des şi îndelung, cu glasul potolit. El nu se împăca cu neizbânda: de ce nu izbutiseră să facă aşa cum voia el, să fie ei stăpâni pe ţară?

Zicea încet, aproape în şoaptă, dar cu o credinţă liniştită:

— Las' că nu-i nimic. Nu s-a mântuit. La toamnă începem iar...

— N-o să mai fim noi să-ncepem, Rizeo, zicea unul din Vladomira, că ăştia şi-au pus în gând să ne bage-n pământ.

Rizea tăcea atunci. Pe urmă vorbea iar:

— Ce, parcă numai noi suntem? Oamenii sunt mulţi. Nu se termină ei, oricâţi ar muri... sunt de o mie de ori mai mulţi ca ăilalţi...

— Da, zicea atunci omul din Vladomira, dar pentru unul de-ai lor, omoară ei o mie de-ai noştri...

Iar tăcea Rizea, apoi zicea cu glas spart:

— De... aşa zic ei că-i după dreptate... că pielea lor e mai scumpă... au dreptatea lor...

Apoi ascultau o vreme dangătul şlepului sub paşii santinelei. Marinică plângea şi ofta de unul singur. Nimeni nu-1 întreba, nimeni nu-i spunea nimic.

În dimineața aceasta, omul de la Vladomira întrebă totuşi:

— Ce ai, măi frate-miu? Ține-ți firea, că tot pământ eşti şi pământ ai să te faci... Ce are?

Rizea răspunse:

— Are el necazul lui...

— Fraților, fraților – gemea Marinică – ce v-am făcut, frățiorilor, ce v-am făcut, of, of, of şi iar of... Vai de mine ce v-am făcut... Unde v-am dus, frățiorii mei, uite unde v-am dus, cu mâinile legate v-am făcut să umblați după şaua călăraşilor şi să vă împuşte prin toate colțurile şi pe toate drumurile... Numai eu sunt de vină, cu nebunia mea, că v-am spus minciuni şi v-am dus la pieire, vai de mine, greu păcat mi-am făcut cu voi...

Şi plânse mai departe, liniştit, tânguindu-se şi clătinând din cap. Omul din Vladomira întrebă:

— Ce minciuni zice că i-a învățat pe oameni?

— De-alea, de-ale studenților, zise Rizea. Ce, nu ştii dumneata? Că regele a murit, că regele aşa şi pe dincolo, parcă nu ştii?

— Aha, zise omul din Vladomira, acum ştiu, şi pe la noi a fost...

— Tot el? întrebă Rizea, iar celălalt dădu din cap:

— Tot...

Rizea îl bătu pe umăr pe Marinică:

— Tu crezi că noi după vorba ta ne-am luat să pornim revoluția?

Marinică nu răspunse.

— Hăhăă! Să fii tu sănătos. Păi ce, noi credem ce zici tu?

Marinică îl privi cu ochi sticloşi. Slăbise. Fața-i se făcuse mică, ghem, şi semăna a maimuță. Îi crescuse un arici de barbă. Rizea râse slab, privindu-şi piciorul bolnav, întins pe paie:

— Alea erau bune pentru care aveau nevoie de ele... Vorba e: trebuia s-o pornim? Trebuia. Ei, şi atunci de ce o porneai, că de-aia, că de ailantă, tot dracul ăla... Bun a fost începutul cum a fost, numai sfârşitul n-a cam fost bun... Da' ce, parcă s-a sfârşit? Ai? Tu ce crezi, măi?

Omul de la Vladomira nu răspunse. Sus, paşi grei făceau să răsune şlepul. Se schimbau santinelele. Omul de la Vladomira zise în sfârşit:

— Eu cred că aşa ceva niciodată nu se termină, măi, că ţin minte oamenii şi, când le vine bine, iar încep...

De sus se auziră glasuri aspre, dar liniştite, apoi un om coborî pe scara de fier care ducea în pântecul şlepului. Abia se ţinea pe picioare şi vorbea greu din buzele umflate, după cum umflată îi era toată faţa. Era Mototolea.

— Nea Ioane, vino colea, îl chemă Rizea. Mototolea tresări şi se lăsă lângă el pe paie. Zise:

— Tu eşti?

— Ba, zise Rizea. Nu-s eu, nea Ioane.

Mototolea se lăsă pe spate pe paiele putrede şi gemu:

— Au, oasele... M-au stâlcit... Le-am zis: omorâţi-mă,... da ei: „Lasă, cică, te omorâm pe urmă...” Pe toţi ne-au chinuit... Au jucat pe noi, Rizeo, ca pe blăni de lemn, pentru fapta Pârvului...

— Ce-a făcut Pârvu, nea Ioane?

— A dat cu barda într-un căpitan, de i-a crăpat capul. Azi a dat, şi l-au şi împuşcat. O, o, oasele mele... De ce să mă mai bată, Rizeo, dacă tot ne împuşcă? O, o, boaite sălbatice, ciocoi...

Se făcu o tăcere mare. Toţi îl priveau pe Mototolea. Până când omul de la Vladomira întrebă:

— Zi, de noi cin’ ţi-a spus ce ne face? De unde ştii?

Mototolea dădu din cap, obosit:

— Mai jos, la Reviga, e un şlep ca ăsta... P-ăla l-au golit ieri...

Oamenii tăcură, cu bărbile sălbatice în piept. Unul mormăi:

— Binee...

Rizea parcă n-auzise vestea înfricoşătoare. Întrebă:

— Da cu Uracu ştii ce e?

— Umblă prin păduri, zise Mototolea. A scăpat.

— Aha. A scăpat. Da fii-su?

— E vorba că ei au dat foc la fro câţiva din Vladomira, de ieşiseră să muncească moşia beiului... Nu mai ies oamenii la muncă. Nu vor; şi care vor, de frică şi tot nu ies...

Mototolea bolborosea printre buzele umflate de lovituri. Negri, cu ochii mari şi umezi şi mâhniţi, bărboşi, slabi, oamenii se ridicaseră în cot şi-l priveau. Rizea îl scutură pe Marinică:

— Auzi?

Marinică dădu din cap. Se priveau cu toţii. Omul din Vladomira zise:

— Păi atunci tot e bine... Tot am făcut o treabă...

Rizea se răsturnă pe spate cu mâinile sub cap şi mormăi:

— Ar fi fost ea mai bună...

Se uita la cerul albastru, adânc, fără fund. Zise iar, mai mult pentru sine:

— Numai de nu s-ar apuca să are...

Deasupra lui, pasul răsunător al santinelei se opri. Soldatul se uită la ei, în adâncime. Nu-i vedea bine, din cauza amestecului de pete de lumină şi întuneric. Se lăsă pe vine, sprijinit în puşcă. Ferindu-se, cu glasul scăzut, suflă:

— Bă! Sunteţi acolo?

Era un băieţandru roşcovan şi cu părul ca paiul grâului.

— Aici, răspunse un glas din adâncurile şlepului.

— Unde, bă? întrebă iarăşi soldatul, clipind din ochi şi încercând să pătrundă cu vederea în întunecimile de dedesubt. Când i se păru că s-a lămurit oarecum, scoase cu o mână trei pachete de tutun, şi le aruncă înăuntru. Cu mâna cealaltă ţinea puşca. Şuieră:

— Foc aveţi, bă?

— Avem, răspunse alt glas.

— Bă, să n-aveţi grijă... La toamnă începem iar şi unul nu mai trage în frate-su, bă... La toamnă... Să n-ai grijă, bă, auzişi, care eşti acolo?

— Auzit, murmură adânc glasul din şlep. La toamnă, la toamnă...

Soldatul se uită pe furiş împrejur. Se ridică şi începu să se preumble iar pe tabla de fier ce suna a gol: bong, bong, bong...

Jos, în şlep, prizonierii fumau. Îşi făcuseră ţigări. Pentru cei care aveau mâinile prea umflate de strânsoarea frânghiilor, când fuseseră aduşi, sau degetele zdrobite în bătaie, răsuceau ţigări ceilalţi. Mai mulţi aveau amnar şi iască. Băteau piatra, aprindeau şi fumau. Ascultau foşnetul apei şi alunecarea vreunui lemn putred de-a lungul şlepului, pe dinafară. Se uitau dacă rămâne tot albastru şi curat cerul.

— Ar trebui să ploaie, zicea unul.

— Pentru cine? îl întrebă Rizea.

Apoi, de unul singur, mormăia:

— Numai să se ţie tari... să nu are...

Şi asculta şi el freamătul Dunării de-a lungul pereţilor de fier, deasupra capetelor lor. Erau îngropaţi în apă, ascunşi acolo, nu

cumva să-i scape sau să-i găsească fraţii lor. În sânul apei stăteau şi pluteau în tăcere, în clopotul acesta, în întunericul roşiatic, acoperiţi cu un pătrat de cer.

Apoi veniră soldaţii. Şlepul începu să bubuie sub mulţi paşi grei. Câţiva ostaşi cu baionetele la puşti coborâră în şlep şi-i mânară sus pe prizonieri. Trecând pe lângă ei, Rizea le simţi răsuflarea grea de ţuică şi le văzu ochii sticloşi şi tulburi. Se întristă şi-l cuprinse o linişte. Se urca greu, din pricina piciorului. Un soldat îl izbi cu patul puştii, zicând:

— Haide... haide...

Vorbise fără supărare şi-l lovise ca în vis. Era beat. Ofiţerul era tânăr, uscat, cu chipiul negru pe ceafa.

— Mai repede! Mai repede! ţipă el nervos.

De sus de pe şlep Rizea se opri o clipă să vadă întinderea albastră a Dunării cu bărci, cu sălcii înecate şi sfârşită abia departe, căci Dunărea creşte în martie şi cuprinde pământurile de pe margine, înecându-le.

Prizonierii coborâră într-un barcaz mare, înconjuraţi de soldaţi cu baionetele îndreptate spre ei. Nimeni nu se mişca, nimeni nu vorbea. Nici măcar nu se priveau între ei. Era o linişte mare. Cei doi vâslaşi erau bulgari. Cântau ceva prelung şi de jale, pe bulgăreşte. Unul avea lacrimi în ochi şi se lăsa cu mânie pe spate parc-ar fi vrut să rupă vâsla, de i se încordau vinele gâtului. Dar ofiţerul simţi că se petrece ceva şi strigă:

— Tăceţi, măi! Gura!

Bulgarii tăcură înfricoşaţi.

Rizea abia aştepta să vadă pământul, câmpul. Pe ţărm îi legară pe toţi cu mâinile la spate. Rizea se lăsă legat, încercând să zărească arăturile. Când se îndreptară pe drumul pe care de atâtea ori veniseră sute de căruţe să încarce şlepurile cu grâu, văzu de o parte şi de alta ogoarele negre, printre bulgării cărora ieşeau sulițele verzi ale ierbii.

— Aşa-i bine, şopti Rizea singur. Abia atunci începu să se uite împrejur şi să vadă copacii cuprinşi de aburul verde ca pucioasa, al mugurilor. Mâine avea să aibă frunză. Auzi nişte păsări ciripind într-un zăvoi depărtat. Răsuflă adânc, zâmbi şi se întoarse la Marinică. Acesta îi zâmbi şi el. Colţurile buzelor îi tremurau.

Dindărăt, ofiţerul strigă:

— Luaţi-o peste câmp!

Rizea cel dintâi o luă peste câmp. Calcă anevoie în pământul moale şi greu. Dar înainta voiniceşte, rotindu-şi privirile peste ogoarele pustii peste care creştea iarba. Erau vreo douăzeci de oameni care mergeau aşa de-a curmezişul câmpului, ridicând genunchii sus, ca să-şi smulgă piciorul din glia neagră. Ofițerul îşi scoase pistolul şi le făcu semn soldaților. Soldații începură să tragă, iar el îi supraveghea cu pistolul gata pentru nesupuşi. Pe câmp, oamenii cădeau, unul câte unul. Rizea căzu printre cei dintâi, împreună cu Marinică, pe care îl ținea de mână. Împuşcăturile răsunau seci şi mărunte, ca nişte nuci sparte, în văzduhul larg, pe câmpul nemărginit. Apoi încetară. Toți oamenii căzuseră. Ofițerul dădu comenzi, soldații porniră pe şosea îndărăt. Unul rămase mai în urmă. Ochii i se limpeziseră de beție şi broboane de sudoare reci i se înşiruiau pe frunte şi pe buza de sus. Se aşeză jos. Ofițerul care trăgea mereu cu coada ochiului, bănuitor, la soldați, se întoarse şi-l văzu că-şi încheie bocancul, astfel că nu se opri. Dar ostaşul îşi scoase bocancul, îşi desfăcu obielele; cu piciorul gol, băgă degetul gros în trăgaciul puştii; strânse capătul țevii între dinți. Ofițerul tresări la auzul împuşcăturii şi se aplecă instinctiv, iute ca fulgerul. Se aşteptase la o împuşcătură pentru el. Se apropie, văzu că omul e mort, îi luă puşca şi se întoarse în goană în capul plutonului care se depărta pe şosea.

Destituit telegrafic în urma scrisorii trimise de domnul Augustatos ministerului, prefectul alergase la Bucureşti ca să încerce să-şi salveze poziția politică. Era prieten din copilărie cu şeful de cabinet şi spera să-l pună bine cu ministrul. Astă-seară era foarte nenorocit, deşi, sau tocmai pentru că prietenul îl invitase la teatru, ca să-şi scuze prin aceasta şi alte amabilități lipsa dorinței de a-1 ajuta. Piesa era *Marchizul de Priola,* cu tânărul Bulandra. Primul act trecuse cu sosiri în sală şi în loji, ridicări de rânduri întregi, sclipiri de binocluri răspunzând intrării unei celebrități sau unei frumuseți în lojă, freamăt neîncetat şi sâsâituri, în vreme ce pe scenă domni în fracuri discutau personalitatea marchizului de Priola.

Apoi se făcuse lumină. Provincial, prefectul îşi rotise privirile asupra şirului de femei în mătăsuri care umpleau lojile şi-şi fluturau evantaiurile de dantelă neagră sau de pene asemenea unor crizanteme prelungi. Generalii cu toate aurăriile şi

decorațiile, aghiotanții zornăind de eghileți în loja regală, care le fusese cedată pentru seara asta, tinerii cavalerişti în dolmanuri roşii dovedeau însemnătatea câştigată de armată în ultimul timp. Dar erau totuşi mai numeroase fracurile sau, burgheze, redingotele, vestele albe peste burți pline de importanță politică şi financiară, sau cele strânse în corsete englezeşti şi aparținând oamenilor de cluburi, proprietari de grajduri de curse. Parterul se scursese, în negru, alb şi culori țipătoare de uniforme, către foaier. Câteva din toaletele şi coafurile cu pene de struț din loji părăsiseră de asemeni sala. Prefectul rămase cu prietenul său, în picioare, în mijlocul unui şir de fotolii goale. Deodată amicul îl luă de braț şi spuse:

— Ia te uită colo! Cine or fi?

Într-o lojă din dreapta şedeau două femei, una mai în vârstă, blondă, încărunțită şi cealaltă foarte brună şi foarte tânără. Cea mai în vârstă avea o rochie de mătase neagră cu valuri de dantelă cernită în jurul pieptului şi umerilor plini, voinici şi încă tinereşti, iar cea tânără era într-o rochie de un roşu stins, cu broderii negre pe piept şi la talie, altminterea cu mâneci lungi şi gulerul foarte înalt. Cea mai în vârstă strălucea de smaragde mari pe piept, la urechi şi la degetele cam groase, cam bărbăteşti. Cea mai tânără avea numai două solitare admirabile în urechi şi unul la deget, care toate sclipeau la fiecare mişcare a ei. Cucoanele şi domnii din lojile alăturate vorbeau cu aceste două femei, iar îndărătul celor două scaune stăteau fracuri şi uniforme care se plecau spre ele.

Prefectul recunoscu pe doamna şi domnişoara Vorvoreanu. Cea dintâi i se păru deodată îmbătrânită, uscată, cu buzele subțiate şi strânse. Elvira era aceeaşi. Față de admirația vădită a amicului său, prefectul se hotărî cu inima strânsă să încerce a-şi recâştiga prestigiul pierdut. Zise cu nepăsare:

— Le cunosc: sunt Vorvorencele, mama şi fiica. Doamna Vorvoreanu e fata lui Lascăr Lascari, îl ştii, răposatul om politic; le ştiu de la mine din județ, trăiau retrase la țară la o soră a ei, mare proprietară... Suntem prieteni buni...

— Sunt gătite fanariotele dumitale, monşer, ca două vitrine de bijutier, zise amicul cu invidie.

— Sunt bijuterii vechi, de familie, monşer, răspunse prefectul, silindu-se să-şi păstreze aerul plictisit.

— Mă prezinți? întrebă celălalt. Prefectul şovăi o secundă, apoi

zise:

— Haidem!

Se îndreptă spre lojă cu inima strânsă. Îşi aducea prea bine aminte de mica altercaţiune de la conac, acum nu demult, şi de răceala lui la doamna Misirliu. Îl va fi iertat doamna Vorvoreanu? îl va fi uitat cel puţin?

Ajunşi în faţa lojii, prefectul se înclină adânc. Prietenul făcu la fel, ţinându-şi monoclul cu mâna. Doamna Vorvoreanu, care-1 recunoscuse pe prefect, se uită pe deasupra lui, în sală. Sclipind din briliantele ei trandafirii, Elvira se întorcea chiar atunci către unul dintre domnii din lojă ca să-i răspundă, astfel că nici nu-i văzu pe cei doi.

Prefectul împietrise. Se întoarse deznădăjduit către prietenul său, dar acesta, roşu, murmură:

— Poate le-ai cunoscut în calitate oficială...

Şi-i întoarse spatele, ieşind în grabă din sală. Prefectul nici nu mai izbuti să se mişte din culoar, de sub loja doamnei Vorvoreanu. Sala se umplu; vizitatorii părăsiră loja, îşi căutară locurile. Se făcu întuneric. Nimicit, dorind să-l înghită pământul, cu obrajii arzând de ruşine, prefectul auzi în întuneric râsul muzical al Elvirei.

— De ce râzi? întrebă glasul doamnei Vorvoreanu.

Cortina se ridică asupra actului următor din *Marchizul de Priola.* Freamătul din sală amuţi. Elvira murmură:

— Mi-am adus aminte când mânai trăsura spre gară, mamă... Şedeam cu caseta lângă mine. Ştii că am vrut o clipă s-o arunc?

Doamna Vorvoreanu nu răspunse. Se uita prin binoclu la tânărul Bulandra care-1 juca pe Priola. Elvira şopti, insistent:

— Voiam s-o arunc. Când am trecut pe pod, ştii? Acolo am vrut s-o arunc în apă... şi mămicule, ştii?... La conac... atunci, noaptea...

— Da? murmură doamna Vorvoreanu.

— Nu dormeam.

Trecu o clipă. Pe scenă tânărul Bulandra vorbea seducător şi romantic, marchiz răsăritean. Doamna Vorvoreanu şopti:

— Taci... Fii atentă la piesă...

Prefectul ascultase maşinal, fără să priceapă nimic. Se întoarse să le vadă pe cele două femei, ale căror bijuterii sclipeau în umbra lojii. Le înjură crâncen printre dinţi, româneşte, în şoaptă, şi se

îndreptă spre ieşire, neluat în seamă de nimeni, ciocnindu-se de genunchii spectatorilor şi dibuind prin întuneric.

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂIA

DAVIDA

PARTEA A DOUA

COPILĂRII

PARTEA A TREIA

POZIȚIA ASTRELOR LA 19 IULIE

PARTEA A PATRA

VIATA LUI BONIFACIU COZIANU

PARTEA A CINCEA

O CĂLĂTORIE DE PLĂCERE

PARTEA A ŞASEA

BIJUTERII DE FAMILIE